A Budapesti
Társaság

A BUDAPESTI TÁRSASÁG

MINDEN JOG FENTARTVA

BUDAPEST
PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA
1886

ELŐSZÓ.

Divat most könyvet írni Európa fővárosainak társadalmi életéről.

A modor, melyben ezt eddig megkisérlették, e munka szerzőjét lelkesíti legkevésbé.

Hogy azonban könyvet írt ő is — többed magával — ugyancsak e czím alatt, ennek az oka abban rejlik, mert időszerűnek tartotta az abban foglaltakat éppen most elmondani.

Egyébként vox praeterea nihil.

Budapest, szeptember 7. 1885.

SZERZŐ.

BEVEZETÉS

NYILT LEVÉLKÉK MADAME ADAMHOZ
ÉS
ANGELO DE GUBERNATIS GRÓFHOZ

I. Madame Adamhoz.

Ön elragadott bennünket. Ön emelkedett lelkének egész hevével forrott a mi hazánkhoz, s jót tett nemzetünkkel, midőn felkarolta polgáriasodási ügyét, melyet oly sokan rágalmaztak, még többen félre ismertek, s a legtöbben ismerni sem kivántak. Ez magasztos egy tett volt Öntől, asszonyom. De hát miért nem maradt tovább a mi körünkben?

Hogy több oldalról szemlélhették volna az Ön szép szemei e pezsgő életet?

Hogy alaposabb, kimerítőbb adatokat bocsáthattak volna az Ön rendelkezésére társadalmunk különböző köreiből hivatott észlelők, méltókat az Ön fenkölt eszméköréhez és fénytelt nevéhez? Asszonyom, Ön több mint egy előkelő irónő. Ön egy gondolkodónő, a ki teremt. Európa büszke fővárosainak salonéletét fölemelte Ön a többé-kevésbé szellemes követségi attachék pletykaköréből az irodalom színvonalára.

Ez által Ön gazdagabbá tette az europai culturtörténelmet.

Ön életet adott egy eszmének, mely versenyez a villanynyal.

A miket eddigelé a petersburgi vagy londoni salonokról Petersburgban vagy Londonban suttogtak, mindez a város határain belül maradt; legfölebb egy-egy ásitozó utas mondott el egyetmást valamely böngézgető levelezőnek, s igy került holmi pikanteria külföldi lapok utján az európai közönség egy vagy más góczpontja elé. Nem volt ennek semmi culturtörténelmi értéke: mert oly nagy távlatból egyátalán nem birtunk a salonéletet mozgató alakcsoportok ismeretével. Ezen ismeretre most szert tehet mindaz, a ki az Ön szellemes rajzait olvassa.

Minő gondolat! Minő haladás! Lissabontól Christianiáig, Berlintől Athenéig igy egybekötni mintegy telephon által a salonokat, és a teatermek ottománjain festőileg dülöngő delnők föl-föl csillámló derültségéből, meg a boudoirok fekszékei előtt esküdöző lovagok sóhajaiból osztályrészt juttatni a befüggönyözött ablakokon belül lakó emberiségnek a szélrózsa minden irányában, — osztályrészt — a melytől szintúgy megtermékenyülnek a művelődés és az erkölcsök történelmének tanulmányozói, mint a nemzeti sajátlagosságok buvárai! Látja asszonyom, én teljesen megértettem az Ön kezdeményezésének fontosságát.

***

Engedje meg, hogy egyre figyelmeztessem. Ön leirta a berlini, bécsi, londoni társaságot, le fogja irni a rómait, a madridit, talán a hágait, firenzeit, nápolyit, koppenhágait, stokholmit is. Vajjon azt hiszi Ön, hogy a budapesti társaság nem érdemelne meg egy ily könyvet?

Bizony megérdemelné az Ön tollát, — nagyon sajátszerü egy társaság ez.

Változatosabb, szingazdagabb az a maga szük keretében is, mint a legtöbb székvárosé földrészünkön. Sok benne és nagyon is kirívó, a kirakat: de van itt tartalom is, még pedig nem egy ponton jelentékeny értékü, csakhogy szerfölött nehéz azt a külföldinek fölismerni.

Én azt hiszem, hogy az az európai nagy salon, melyet az Ön nőiesen ragyogó géniusza igyekszik könyvei által összehozni és a jövő számára megszerezni, én, mondom azt hiszem, hogy ez az alakuló nemzetközi nagy európai salon nem lenne egész, ha abból egy oly társaság hü képe hiányoznék, mint a minő a budapesti.

Tudja mit asszonyom! Én bámulom Önt, s mint magyar kiolthatlan hálával adózom az Ön nemes, magyarbaráti érzelmeinek. De lássa, én attól tartok, hogy egyátalán nem fog irni könyvet a budapesti társaságról vagy ha igen, tévútra fogják vezetni egy vagy más oldalról.

Föl kell Önt világositanunk.

***

Ön mosolyog, és egy ily mosoly az Ön ajkain sokat jelent.

De hát látja, asszonyom! sok vér folyt abban a tragikai 184⁸/₉-ben e haza földén azért, a miért Ön — Francziaország leánya — mélyebben hullámzó szenvedélylyel tudott lelkesülni, mint minden egyéb földi kincsért, a jogegyenlőségért. Ön mint egy nemtő, odaadással jelent meg közöttünk, hogy letörölje a szenvedő emberiség könyüit az árvíz sujtotta alföldi térségen. És midőn körünkből hazájába visszaérkezett, egy fénytelt könyvet irt Ön a mi hazánkról, melyből a legmélyebb rokonszenv sugárzik felénk.

Ez jól esik nekünk.

Európa nagy részében most a rendi reakczió, a kasztszellem reakcziója dulong. Meg volt a rendi reakczionak még az a szerencséje is, hogy azok, kik Önnek Budapesten közelébe juthattak, elhitették Önnel, hogy mi magyarok nagyon szeretjük ugyan a szabadságot, de nem tudjuk azt elképzelni a születésre hagyományosan alapitott előjogok kultusza nélkül.

Ön asszonyom nem vette észre, hogy ma már ez csak egy kis töredék velleitása mi nálunk. Sőt Ön asszonyom, Francziaország lángszellemü leánya, a kinek, azt hittük, a vére fel fog forrni ereiben egy ily retrograd mania hallatára, igen, Ön a demokráczia nagy befolyásu előbajnoka, erőt vett mélységes lelkének benső visszatetszésén egy pillanatra, és csakhogy kebléhöz szorit-

hassa a szenvedő magyart, édesded rokonszenv hangján bocsátja meg e nemzetnek az ő hagyományos aristocratismusát.

A boldogult Chambord gróf legbizalmasabb meghittei sem dicsérhettek volna meg nyomatékosabban bennünket ama számra csekély fractiónk gyöngeségeért. Ez tévedés, asszonyom! Ezért Önnek egy helyreigazitással tartozunk. Nem engedhetjük, hogy haladásunk ellenségei éppen most a rendi reakczió nekivadult napjaiban Önnek e jóságos elnézését fegyverül használhassák a magyar demokráczia ellen a világ és az utókor előtt!

Olvassa el e könyvet.

Meg fogja ez mondani Önnek, hogy a magyar nemzet értelmiségének túlnyomó nagy többsége loyalis, dynasztikus ugyan: de azért a monarchikus államformában is megértette a század intő szavát és ki akarja magának érdemelni alkotmányos életében azt, a mire a világot Önök francziák tanitották, a csorbithatlan állampolgári jogegyenlőség áldását!

II. Angelo de Gubernatis grófhoz.

Ön nagynevü tudós. Nemesen érző fia a lángszellemek hazájának. Nekünk magyaroknak pedig megbecsülhetetlen barátunk.

Ön irja az első komolyan számbavehető munkát a külföldön a magyar társadalomról.

Igen, az Ön könyve, a «La Hongrie politique et sociale» egy nevezetes munka. Szellemes, mint minden, a mit Ön papirra tesz, és oly meleg érzelem sugárzik abból hazánkra, mint a minőt Nyugateurópa tudományos irodalmának herosai közül senki sem birt tolmácsolni.

Fogadja Ön hálánkat. Szivünk mélyéből fakad az, tiszta és forrása egy elévülhetetlen rokonszenvnek.

Tiszteljük Önt, mint a szellemvilág egyik világhirü kitünőségét és szeretjük Önt, mint hazánk kegyes és jó barátját.

De éppen azért engedje meg Ön, uram, hogy őszintén szóljunk könyvéről és leplezetlenül.

Ön a legjobbat akarta irni a magyar nemzetről és Ön méltó volt saját magához, midőn azt hitte, hogy a magyar nemzetnek ma napság az teszi a legjobb szolgálatot, a ki midőn mi rólunk ir, nem kiván egyebet irni, csak a tiszta igazságot.

Bocsássa meg Uram, de ki kell mondanom, hogy ez Önnek e könyvben nagyon sok tekintetben nem sikerült.

Ön nem tehet róla. A felelősek azok, a kik Önt félre vezették.

***

Ön azt irja, hogy Petőfi szerb volt, Kossuth Lajos üldözte a nemességet, gróf Apponyi Albert Attila unokája, Prileszky Tádé vezére a szabadelvü pártnak, Grünwald Béla báró, Trefort meg egy — titán.

Az emberek mosolyognának az ily ecsetvonásokra, ha komolyabb dolgokról is nem lenne szó egyuttal.

Tudja meg Ön uram, hogy az, a mit a kasztszellem lovagjai az Ön tolla hegyére adtak: az a magyar nép szemében valóságos blasphemia. Nem fejezte ki még soha semmi költő annyira hiven a magyar, a tősgyökeres magyar nép géniuszát, mint az a Petőfi Sándor, a kit ugy mutat be Ön a világnak, mint egy a magyar pusztának átidomító hatása alatt fölnevekedett délszlávot.

A magyar paraszt nem imádja oly vakon a magyar mágnást, mint Önnel elhitették. A mit Petőfi annak idején a korcs-mágnásokról, az elmagyartalanodott, hazafiatlan főurakról dalolt: átérezte azt fölháborodott lelkében rangkülönbség nélkül a nemzet minden fölvilágosodott hű fia. Nagyon fölületes észlelő, vagy nagyon rossz hiszemü utbaigazitó lehetett az, a ki Önt arra tanitotta, hogy Magyarországon csak oly népköltő rajonghat a jogegyenlőségért, a ki délszláv eredetü. Olvassa el Ön Kölcsey Ferencz müveit. Ond vezértől származott, nincs oly magyar mágnás, a ki oly régi nemes család sarja lenne, mint ő. Nem is volt forradalmár, sem külföldiek tanitványa. Ott élt Szathmármegyében, a honnét az ő idejében nehezebb volt Budapestre följutni, mint ma Philadelphiába vagy Archangelbe. És mégis nem az a kasztrendszer kellett az ő szinarany magyar lelkének, a melyet az Ön kalauzai és irodalmi tanácsadói ápolgatnak szivök rejtekében, hanem ugyanazért az állampolgári jogegyenlőségért küzdött ő, a melyért később Deák, Eötvös és Kossuth küzdöttek. Ezért küzdött Petőfi is. Kár volt ezért szemére vetni, hogy még Petrovicsnak hitták.

Jöjön Ön el az alföldre, a hol Petőfi élt: és mondja Ön valakinek, hogy Petőfi nem volt magyar: lelke minden izében oly fájdalmat még nem okozott annak a jó tősgyökeres alföldi magyar nép fiának hamarjában halandó, mint

a minőt fog neki okozni e szó! De nem is mernék azt fönhangon kimondani, sem saját nevök alatt megirni e hazában azok sem, kik Önt, a külföldit ily blasphemiára tanitották.

***

Tudja meg Ön uram, hogy Magyarországon Sédan óta szintén felütötte a fejét a rendi reakczió; dolgoznak is a középkori hatalom-maradványok ügynökei kivált pár év óta hatalmasan; de téved Ön Uram, ha azt hiszi, hogy a legvérmesebb magyar conservativ mágnás is fönhangon el merné mondani nem a sajtóban, nem a parliamentben, pártclubban vagy választógyülésen, de csak a Nemzeti Casinóban — highlifeünk e fesztelen főhadiszállásán — mindazon szitkokat, a melyeket az Ön tollával némely emberek e különben oly szép könyvében elmondatnak.

Ön nyiltan «bagage démocratique»-ról beszél és 1848-at az «anarchia» évéül igyekszik föltüntetni.

Magyar nyelven itt, e hazában fönhangon semmiféle nyilvános helyen ki nem mernek ilyesmit mondani.

Ugyan hogy is állhat hát Magyarországon azon ügy, a melynek a saját ügynökei is, csak egy külföldi barátunk félrevezetése által képesek ily mérvü gondolatszabadságot biztosítani!

Irányi Dánielről magyar férfi, magyar nő nem fogja fönhangon azt mondani nálunk sehol, hogy

elhagyta az ő körét «deserté ses rangs» és befurakodott az úri társaságba. Eltekintve attól, hogy Irányi Dániel mint államférfi a nemzet elismert jelese, még a legretrogradabb conservativ magyar körben is kell, hogy emlékezzenek 1848 előtti rendi alkotmányunknak azon jellegző vonására, mely az evangelikus lelkész okleveles ügyvéd fiát, mint honoratiort a nemesség kapcsában az ugynevezett harmadik rend elé, diszes társadalmi állásban szemlélteté országszerte. És ha vannak itt-ott még dámácskáink, a kiknek tájékozatlan észjárását sem a demokrata korszellem, sem tulajdon régi rendi közjogunk ezen vonása még nem befolyásolhatja, hanem csakis a Bécsből ránk áradott középkoriasan merev rendi fölfogás kalauzolja: hogy ülhetett fel Ön a demokrata Olaszország nagynevü tudós fia e dámácskáknak, és hogy bocsáthatott Ön világgá, a XIX. század utolsó előtti évtizedében franczia nyelven, a világot átalakitott «égalité» nyelvén ily concret kifakadást a kor szelleme ellen?

Azt is irja Ön, hogy Irányi Dániel, a magyar háza egyik büszkesége arisztokratikus modorokat vett föl, ámbár a privilégiumok ellen küzd és jóllehet a demokrácziának mint Ön mondja, nincsen szüksége az ily modorokra.

Alig hihetem, hogy e szemrehányás az Ön tollából csergedezhetett volna. Olaszországban nincsenek többé privilégiumok, Olaszországban

mindenki tudja, hogy a salon modorok nemcsak megférnek a demokrácziával: de sőt a művelt demokrata fölfogás éppen azon követelményben tetőzik, hogy tekintet nélkül születésre és vagyonra minden jellemes művelt férfi és nő a társaséletben olybá tekintessenek, mint egy ugyanazon az egész hazával, sőt az egész társadalommal közös nagy világ-salon egyenjogu tagjai; Irányi Dániel modorai nem arisztokratikus modorok, hanem saloni modorok, a melyeket minden gentleman egyiránt a magáéinak vall ma már Európában. Hogy engedhetett tehát bele szép könyvébe egy ily megjegyzést, a mely a demokrácziát, a modern emberiség e legnagyobb vívmányát a brutális nyerseség salonellenes műveletlenségével látszik azonositani? Hogy engedhetett ilyesmit könyvébe becsuszni épen Ön, uram, a ki ugyancsak e szép könyvében arra buzditgatja, és nagyon helyesen, a magyar highlifet, hogy ne csak «entre eux» mulatozzék exclusiv köreiben, hanem igyekezzék végre valahára Budapesten is létrehozni azt a «modern salon»-t a mely magában foglalja a társadalom összes kitünőségeit?

Avagy talán a politikai nézetkülönbség, a privilegiumok eltörlésére irányuló törvényhozói működés lenne hivatva becsapni az ily modern salon ajtaját egy nemzet legismertebb kitünőségei előtt? Ugyan mit mondanának egy ily clausulához Olaszországban, mit Franczia országban, mit bárhol

is, a hol csak modern salon van, széles e világon?

***

De fölösleges azon részleges tévedéseket még ovább kifogásolni, a melyek az Ön szép könyvét eltorzitják.

Csak még egyet említek e részleges tévedésekből.

Mindenesetre nagyon szemet szur azon állitása is, hogy Kossuth Lajos, kit az Ön utbaigazitói «bourgeois»-nak tettek meg, irtóháborut viselt legyen a nemesség ellen, — «chasse au noble».

Kossuth Lajos — legrégibb nemes családaink egyikének sarja — nem cselekedte ezt, Uram, — semmi tekintetben, sehol, soha. Föllelkesitette ő 1848 előtt már tulajdon nemes rangtársait a kor magaslatára emelkedett hazafias bölcseség melegével elannyira, hogy ezen magyar nemesség, midőn 1848 tavaszán végig nyilalt földrészünkön a szabadság és egyenlőség szelleme, saját maga önként hozta áldozatul a maga százados rendi előjogait és kiváltságait a haza oltárára.

Ezt cselekedte Kossuth Lajos, és ebben a kérdésben nem volt ő radikálisabb reformer sem Deák Ferenczné́l, sem Eötvös József bárónál.

Ámde mind e részleges tévedése az Ön könyvének elenyészik jelentőségben azon nagy félreértés előtt, a melyre Ön művében a magyar társadalom egész elméletét alapitja.

Ön nagyon sokat emlegeti a magyar «noblesse»-t, de úgy látszik teljességgel nincs tisztában annak fogalmával.

Ön azt hiszi, hogy a magyar nemesség olyasvalami, mint az angol «nobility» és csak néhány száz főuri, mágnási családot foglal magában.

Ön nem vette tudomásul, hogy a magyar nemesség meghaladja a félmilliónyi lélekszámot. Ön nem is sejti, hogy azon százezernyi gatyás magyar, a ki elszórva falvainkban egészen «paraszt» módra él ma is, valamint élt mindig, vagy részben mint inas, kocsis, tehenes szolgál kisebb-nagyobb bérlőknél, éppen oly nemes a mi rendi közjogunk szerint, — Membrum sacrae coronae inclyti regni Hungariae, — mint az a tiz-huszezer holdas nemes nagybirtokos, a ki össze van rokonodva a legfényesebb mágnásokkal. Azt sem sejti Ön, hogy városi iparosaink, különösen derék, hazafias csizmadiáink nagyrésze szintén nemes, és a mióta csak a nemességet esetről-esetre elnyerte, soha sem is foglalt el magasabb állást a magyar társadalomban.

Nem csoda hát, ha Ön, ki mindezt tudomásul nem vette, nem látott keresztül mindazok mesécskéin, a kik politikai tőkét csináltak maguknak abból, hogy Önt hazánkban léte alatt félrevezessék!

Egészen természetes, ezek után, hogy Ön a magyar «gentryt» a magyar nemességnek ezen történelmileg megedződött, földbirtokos színejavát is félreismeri teljesen. Azt hiszi, hogy a mit

hazánkban «gentry»-nek neveznek, ugyanaz, a mi a «gentry» Angliában: holott míg Angliában a «gentry» nem tartozik egyátalán semmiféle nemességhez, Magyarországon a «gentry» történelmileg sokkal régibb keletü, történelmileg sokkal előkelőbb része a nemességnek, mint egy-két főuri családot leszámítva, összes mágnásaink.

Beh másként itélt volna Ön, uram, a magyar társadalom felől, ha Ön ezt a helyszinén alaposan tudomásul vehette volna!

***

Ha Ön nemcsak azon körökben tett volna tanulmányokat, a melyekben Ön nálunk léte alatt megfordult, — ha Ön nyugodtan szemlélhette volna tárgyilagos és szabatos értesitések alapján a társadalmat hazánkban: akkor egészen másként ütött volna ki az Ön munkája.

No de igy is köszönettel tartozunk Önnek, uram! Nemcsak azért, mert meleg rokonszenvvel öleli Ön keblére hazánkat, de azért is, mert akkor, midőn Ön papirra tette mindazt, a mit junkerszellemü utbaigazitói Önnek sugdostak: akaratlanul is leleplezte Ön ádáz pártküzdelmeink siketitő zajának közepette is — azon rend reakcziónak legtitkosabb gondolatmenetét, a mely nyiltan még nem meri — hála Istennek — magyarul ennyire bevallani, 37 évvel 1848 után — fölvilágosult magyar hazafiak előtt az ő középkoriasan sivár lelkének velleitásait!

***

Valamint az Ön bájos kartársának, úgy Önnek is, nagynevű tudós, őszintén ajánlom elolvasásra jelen művemet.

Önök mindketten megszerettek bennünket. És mi magyarok mindkettőjöktől ki akarjuk érdemelni maradandó rokonszenvöket. A «Patrie hongroise» és a «Hongrie politique et sociale» pillanatnyi fölhevülés művei.

De mi nem ilyet várunk Önöktől: de olyat, a melyen ne ütközhessék meg a legfölvilágosultabb franczia és a legfölvilágosultabb olasz gondolkodó sem, — olyat, melyet büszkén tarthasson a legfölvilágosultabb magyar is majdan, mint társadalmi jelenünk hű tükrét a jövő század elé is!

AZ UDVAR.

A MAGYAR nemzet géniusza összeforrott a királyság eszméjével.

Halad a magyar a korral, úgy az anyagi téren, mint az értelmi téren s ez képezi elismert hősiessége mellett ma már legfőbb büszkeségét: de bármily lélekemelő is azon haladás, melyet az utóbbi évtizedek alatt elért, e haladás nem ellentétes, de bensőségteljesen következetes volt folyton koronás királya iránt érzett kegyeletével, melyet őseitől örökölt, egész a mai napig.

Oly nemzetek beléletét is, minő az angol és a spanyol, érintette már századunk második felében a köztársasági áramlat perselő heve: a magyar legtragikaibb válságai közepette is érintetlen maradt minden ily fuvallattól.

S ma a magyar nemzet dynasztikusabb, mint Hunyady Mátyás királysága óta valaha volt. Igen, mert koronás királyában megtestesítve látja, alkotmányának helyreállítása óta, azon eszményét, a melyért csak lelkesedni tudott minden időben: a lovagias fejedelmet, a ki tiszteletben tartja, a mire megesküdött, az alkotmányt, és uralkodik magyar agy, magyar sziv szerént.

Hunyady Mátyás óta nem is dobogott oly őszinte hévvel a fényes nemzeti jelmezében királyának udvarába belépő magyar szive.

Hunyady Mátyás után két gyenge Jagelló következett, a kiknek szánalomra méltó alakja egyáltalán nem volt képes emelni e hazában a királyi tekintélyt; azon közel negyedfélszáz év alatt pedig, mely a mohácsi vésztől 1867-ig fejünk fölött elviharzott, legtöbbnyire a honfiui szenvedések fájdalmától sajgott e nemzet értelmisége, csekély kivétellel, az udvaronczok és az aulikus párt kivételével, egész tömegében, egész valójában.

Mária Thereziáért rajongott a veszély pillanatában, meg is mentette trónját, midőn azt annyifelől végromlás fenyegette. De Mária Therézia udvara nem volt még magyar, nem hangzott még akkor Árpád nyelve Szent István trónja körül, — szintigy nem a fölvilágosult, emberszerető II. Lipót idejében, s még mindig mereven állott a rendi alkotmány, a mely a maga öröklött válfalaival a nemzet gyermekeit egymástól annyira távol tartotta.

Az 1848-iki törvények e válfalakat ledöntötték, és a mióta I. Ferencz József Szent István koronájával fölkent fején a koronázási halmon az ősi kardot megvillogtatta: nincs többé a törvény előtt e hazának mostoha gyermeke, de nincs többé a tényleges államhatalom előtt sem: mert a tényleges államhatalom törvényes is, és a törvénynek, mely a nemzet minden hü fiát egyenlő szeretettel öleli a haza keblére, a legszigorúbb s egyuttal a leggyöngédebb atyai szeretettel gondozó őre maga a király.

Csak az, a ki megérti ezt: csak az képes megérteni azon szeretetet is, a mely e hazában ma e trónt környezi.

* * *

Királyunknak már lovaglás megjelenése is a nemzeti önérzetet emeli a magyar emberben.

Nemcsak példás uralkodó az alkotmányos felségi jogok gyakorlásában, de fáradhatatlanúl munkabiró is fejedelmi teendőinek naponkénti ellátásában. Az a fejedelmi kéz, mely oly bizton lövi le a láthatatlanságba emelkedő bérczi sast, s oly remekül kezeli rohanó hadoszlopainak élen a vágtató arab ménen a gyeplőt, napjában a fejedelmi iróasztalnál is annyi munkát, oly lelkiismeretes belemélyedéssel végez, hogy alig birná meg azt az államnak kevésbé edzett kenyérkereső hivatalnoka.

Eltekintve azon napoktól, a melyeken merész vadászkalandok által frissiti föl munkaerejét, Ferencz József már oly kora reggeli órákban végzi fejedelmi munkáját, a midőn még az államgépezet összes közegei kivétel nélkül álomba merülve kergetik a földi lét illusióit. Négykor, ötkor reggel már rég hivatalos akták előtt ül, s betüről-betüre végig olvas minden birói itéletet, mely a kegyelmi jog gyakorlása véget hozzá fölterjesztetik.

Emlékező tehetsége rendkivüli. Érti a birodalom összes népeinek nyelvét, folyékonyan beszél pedig vagy tizenkettőt.

Felséges nejével, a királyasszonynyal rendszerint angol nyelven társalog, de vajmi gyakran édes hazánk nyelvére forditja a szót.

A magyar nyelvnek teljes birtokában, oly mintaszerű kiejtéssel és hangsulyozással beszéli azt, hogy tanulhatna tőle nem egy magyar akademiai tag.

Nem kevésbé meglepő, mennyire megbir emlékezni még évtizedek mulva is azokra, a kiket valaha, tán csak éppen egyszer látott.

* * *

A királyasszony festőileg szép alakján örömittas önérzettel csüng a magyar nemzet minden rétege, irigylik azt tőlünk Nyugateurópa bámuló nemzetei és a késő utókornak hirdeti e délczeg női szépség bájait egy egész irodalom.

Lényének fényét csak egy mulja fölül: a szűnni nem tudó könyörérzet magasztossága, melylyel nem sejtett pillanatban a legtávolibb tájakon is letörli a szenvedő anya és a szenvedő gyermek szeméből a könyüt.

Már alkotmányosságunknak fölujuló hajnalhasadta előtt a zord idők ama kétségbeejtő sötétében, az ő alakja volt az, a melyre tekintve a magyar nemzet ujra remélni tanult jövőjében. Már ekkor sajátitotta el a királyasszony zengzetes nyelvünket, s azóta folyvást a legbensőbb előszeretettel beszéli azt felséges családja körében. Beszéli pedig oly szépen, miként eddig magyar királyné még soha.

De még van egy nemes vonása a királyasszonynak a mely méltón mintáúl szolgálhatna minden uralkodó hitvesének! Nem avatkozik a politikába, nem avatkozik a közügyekbe, csak akkor, ha lendületet, ha támaszt kell nyujtani a közjótékonyság valamely nagyszerű kezdeményezésének.

* * *

A trónörökös, Rudolf főherczeg rendkivüli tünemény a Habsburgok dynastiájában.

Egy eszményi alak ő, a mely magában egyesiti a lovagkor legendáját a jövő század óriási culturális kibontakozásának reményével.

Ott lebeg a bércztetőn, s üzi a kábitólag szökelő zergét szikláról sziklára, — egy óra mulva muzeumában ül, bonczolgat, górcsövez és elmélkedik a fauna titkai

fölött, mint egy szellemdus természetbuvár; majd ismét papirra teszi gondolatjait oly csinnal, mely lelkesedésre ragad egy Jókai Mórt.

Magas müveltsége, világlátott önészlelésen alapuló, sokoldalu képzettsége, komoly életiránya örömöt okoz nemzetének: mert oly vonásokat ismert föl ez leendő királyában, a melyek ma már egyedül lehetnek egy valóban korszerü uralkodás biztositékai.

A mi trónörökösünknek van egy tulajdonsága, a mely a történet folyamában éppen nem volt közös rendszerint európai trónörökössel, de a mely tulajdonság elvégre is nagyon diszére válhatnék bármely trónörökösnek: és ez az, hogy Rudolf főherczeg valóban férfias nyiltságánál fogva nem barátja a leplezgető beszédmodornak, hanem ép ugy vallja, mint szereti hallani a jól átgondolt, komoly, őszinte szót. Megmondta ő eléggé érthetőleg, hogy mi nem tetszik neki ifjabb magnásainkban. Nem hajhászsza a népszerüséget, nem alkalmazkodik az előitéletekhez, az áramlatokhoz még a társadalmi téren sem; hanem saját érdemei, saját egyéni ereje által igyekszik magához csatolni a nemzet értelmiségének hajlamait; és ez helyesen van igy. A jövő záloga ez; igy illik ez Magyarország leendő apostoli királyához. A trónörökös fenséges neje, Stefania főherczegnő elbüvölte nemzetünket keresetlenül szeretetreméltó ifju lényének üde fenségével.

Már maga a gondolat, hogy a belgák alkotmányos királyának leánya, s a felejthetlen József nádor unokája ő, — egy hőn ápolt gondolatot éleszt és egy édes visszaemlékezést gyujt minden honfi keblében.

A napok, melyeket a trónörököspár Erdély bérczei közt oly gyönyörrel, otthonossággal éldel, — a kitüntetés, a barátságos vonzalom, a melylyel ifju főurainkat és családjaikat fesztelenül meghitt körébe vonja —

mindez nagyon jól esik a magyarnak annyi komor nélkülözés és ádáz meghányattatás után.

* * *

A királykisasszony Mária Valéria főherczegnő egészen magyar neveltetésben részesült. Gyermekkorától fogva magyar volt nevelő környezete, egy kitünő tudós és hazafias magyar főpap: Rónay Jáczint püspök vezetése alatt. Most már az ifju, szép főherczegnő nemcsak legkedvenczebb olvasmányait a magyar irodalom termékei közül választja, de mint magyar irónő disziti nemzetünk szellemi életét. Szinmüveket ir magyar nyelven. Ki hitte volna, hogy lehetséges ez, még csak két évtized előtt is, a Habsburgok monarchiájában? Midőn ezelőtt alig türtek meg a Burg falai magyar szót, s midőn főrangu magyar hölgyeink maguk is annyira elhanyagolták volt, hagyományos szokás szerint, nemzeti nyelvünket, miszerint már-már azt látszottak hinni, hogy jól magyarul tudni ellenkezik egy magyar mágnásnőre nézve az udvarképességgel!

* * *

József főherczeg, a felejthetetlen József nádor méltó fia, tökéletes magyar ember. Nincs nálánál bensőségteljesebb, hivebb magyar e hazában.

Magyar az ő anyanyelve, magyar a gondolkozásmódja, magyar az életmódja, magyar minden kedvtöltése, magyar minden ízében a szive dobbanása.

Magyar, még pedig a szine javából. Nem ismer ő sem kasztszellemet, sem affektációt: fenségesen magyar nála az értelem, a kedély, a rokonszenv egyiránt.

Midőn az alcsuthi csizmadiával varrat magának csizmát, — midőn fölszállitja fenséges családját az alföl-

diesen megrakott szénaszekér tetejére, — midőn tulajdon fenséges kezével főzi a paprikást, minden rendű és minden rangu szüreti vendégei számára, — midőn takaros makrapipával ajándékozza meg szeretett egykori nevelőjét, a nagyérdemű tudós Rómer Flóris apát urat, — meg a mikor tánczra perditteti Jókai Mórt a főherczegi kastély palotás termében: ekkor mindannyiszor a tőzsgyökeres magyar huszár legendáját éli át ujra meg ujra nemes lelke legtitkosabb mélyében. Szereti is a magyar ezt a főherczeget, hogy szinte a szive tele csordul utána.

De hát József főherczeg nemcsak mulatni tud hasonlíthatlan magyar zamatossággal: dolgozni is tud és szeret ő ugy, mint az a magyar ember, a ki nem érti félre ezt az igét, hogy a magyar embert az Isten is jó kedvében teremtette

Példás apa, példás férj; fenséges gyermekeinek gondos nevelése valódi mennyország volt az ő fönkelt lelkiismeretességének; egy oly magasztos feleség oldalánál, mint Clotild főherczegnő, — e fénytelt szépségü nemes női lény — a földi pálya egy oly férfiura nézve, mint József főherczeg, valóban csakis mennyország lehet.

Gyönyörködhetik is fenséges gyermekeiben, mint a hogy gyönyörködik bennök az egész haza. Mária Dorottya főherczegkisasszony bevégzett remek szépség, magában egyesíti fenséges anyjának és atyjának sugárzó vonásait és eszményileg magyar tulajdonait.

***

Emeli Budapest társadalmának szinvonalát Koburg Fülöp főherczeg és Koburg Luiza főherczegasszony jelenléte is. Keresetlen szivjósága, gyöngéd nőiessége a főherczegnőnek tulragyogja még valóban szoborszerü szépségét is, és a mi valóban mintaképül szol-

gálhatna egy ország főrangu nővilágának: ez azon fejedelmi egyszerűség és családias közvetlenség, a mely a belgák királya e fenséges leányának ugy házi körét, mint társas érintkezését annyira jellemzi. A nyájasság nála nem leereszkedés, hanem egy tökéletes nő lelkülete, s hogy mennyire fölötte áll daliás férjével együtt a hagyományos előitéletek és szokások fölött, mutatja azon belértékénél inkább, mint kizárólagos ranni fényénél fogva Budapesten eddig még mindenesetre szerfölött érdekes társaskör, melyet a főherczegi pár vendégszeretete dunaparti palotájában szokott maga köré gyüjteni. A főherczegnő házias thea estélyein jól találja magát oly hölgyek társaságában is, a kiket mindenekelőtt a magas müveltségök minősit, s néha nem is születési rang egy ily magas kitüntetésre; másfelől nem csodálkozhatunk, ha kivált eleinte high-lifeünk nem minden tagja volt képes magát az udvarképes fesztelenség azon eszményiesen családias közvetlenségébe beletalálni, melyet éppen chablonszerüleg nevekedett high-lifenagyságok egyoldalu fölfogásával szemben csakis oly kitünő fejedelmi nevelés képes mindvégig a fejedelmi izlés szinvonalán föntartani, mint ezen fönséges főherczegi páré.

Pedig nagyon, de nagyon sok az, a mit némely mágnásaink és mágnásnőink a dunaparti Koburg palotának annyira családiasan berendezett termeiben tanulhatnának — természetes méltóságot, melyet nem tesz kockára a szivjóságnak örök üdén mosolygó derüje, bensőségteljes családiasságot, mely a társas érintkezésben mindvégig kellő tapintatos harmoniába tudja hozni a nyugateurópai érzéket a magyaros életvidorsággal és mindenekfölött aesthetikával párosult észszerű takarékosságot.

* * *

Oly gyönyörü fekvése, oly megragadó távlata nincs királyi laknak Európában, mint a minő van Magyarország várkastélyának Budán. Oly tájképét uralja ez a Dunavölgynek, a melyben hazánk, e természetáldotta nagy oáz valamennyi képzelhető délibábja összefoly. Az épület sem utolsó, de inkább egy kerti villa, mint egy nagyhatalom fejedelmének méltó palotája. Szük, kolostorszerü folyosóival, aránytalan épitészeti beosztásával, szerény lakosztályaival elégtelen egy oly nagy uralkodóháznak, mint a minő a Habsburgoké.

E körülmény magyarázza ki, hogy az udvari élet mozgalmai itt — daczára alkotmányos királyunk oda-adásteljes vonzalmának — térben és időben annyira korlátoltak.

Ezért tölti az uralkodóház legnagyobb részét hazánkbani időzésének rendszerint magyarosan kedélyes vadászkastélyában: Gödöllőn. Nincs király földrészünkön, a ki annyira közvetlenül népe között élne, mint Ferencz József és felséges neje a Grassalkovichok ez egykori fészkében.

Nem áll itt még csak őr sem a kapu előtt; parasztasszonyok járnak ki és be kenyérrel, libával a hónuk alatt; a kiséret sem nagyobb, mint bármely takarékosabb vagyonos főuré; és a legnagyobb ur, a ki hivatalból e kastély és parkja fölött őrködni hivatva van, a választott szolgabiró!

És ha még mindez nem értetné meg az idegennel, hogy mennyire ragaszkodik — az isaszeghi csatatér tőszomszédságában — a magyar nép uralkodójához, menjen e nép közé, üljön velök az asztalhoz, akár a legszegényesebb viskóban, és meg fogja ezt érteni azon megszámlálhatatlan apró népies, Mátyás korára emlékeztető kalandokból és történetkékből, a melyeket a vele vidáman poharazó idegennek itt örege-apraja beszél!

* * *

Magyar királyi udvartartás államjogilag létezik ugyan, ki is neveztetnek a zászlós urak legtündöklőbb főuraink sorából, — ott is ülnek e czimen a főrendiházban, s ott diszelegnek a trón lépcsői előtt az ünnepélyek alkalmával.

A gyakorlatban azonban sem a magyar királyi főudvarmester, főkamarásmester, sem a főpohárnok, főasztalnok, főlovászmester és főajtónálló udvari tisztet nem visznek. Merőben névleges méltóságok, a melyek helyett a császári ház legfőbb udvari méltóságai, Bécsben székelő, Budapestre csak alkalmilag leránduló, tulnyomólag osztrák főurak működnek.

Ugron Gábor képviselő interpellátiójára e kérdésben a királyi ház minisztere, br. Orczy Béla a mult évben oly választ adott, mely nem annyira az államjogra, mint a méltányosság tekintetére hivatkozik és a ház többsége tudomásul is sietett venni e választ, mert nem találta időszerünek e részben a dolgot élére állitani.

Erős reménye egyébként a magyar embernek, hogy a mire majd a tervezett uj királyi palota felépülend, e kérdés is a nemzet jogosult önérzetéhez és az apostoli király iránti bensőségteljes hódolat követelményeihez egyiránt méltó megoldást nyerend.

***

Az udvarképességet Bécsben szigoru udvari törvények szabályozzák, a melyek kérlelhetlenségéből — modern alkotmányos magyar szabályzatok e részben még nem létezvén — Budapesten esetről esetre, a fönforgó körülményekhez képest jelentékeny mérvekben és nem csupán csak egy irányban enged a fejedelmi kegy.

Magyarországon nem áll az udvartartás, az udvari élet parliamenti ellenőrzés alatt, mint áll Angliában:

éppen ezért nem lehet eléggé méltányolni azon határozottan szabadelvü fejlődést, mely a koronázás óta a magyar király udvarának életében ugyancsak a fejedelem bölcs udvari politikája folytán egész jelen napjainkig szakadatlanul nyilvánul.

Már azon pillanatban, midőn a királyasszony mint felolvasónőt egy kitünő magyar hölgyet, Ferenczy Ida kisasszonyt egy egyszerü köznemes házból oldala mellé vont, sőt mint kisérőnőjét, társalkodónőjét állandólag alkalmazá — már ebben a pillanatban megértette a magyar értelmiség, hogy Budán az 1848-diki törvények szellemének irányában engedményt tettek a hagyományos, spanyolosan szigorú bécsi udvari fölfogás rovására.

Még inkább kitünt a korszerü reform felé irányuló hajlam, midőn megnyiltak a Mátyás palotájának romjain emelkedő várkastély fénytelt termei az udvari mulatságok számára. A kasztszerüleg fegyelmezett kamarabálok helyett, a melyekben a bécsi Burg udvari élete még mindig tetőzik, sőt a tulajdonképeni «udvari bálok» helyett ebédek, estélyek jöttek és «bálok az udvarnál».

A legfőbb nehézséget a meghivások kérdésében a nők képezték.

Egy ilyen «udvarnáli bál»-ra Bécsben is meghivnak oly férfiakat, a kik jelentékeny állást foglalnak el a hivatalos világban, habár nem tartoznak is a főnemességhez.

De már ezek nejeire, leányaira nem árad ki a spanyolosan hagyományos udvari felfogás e malasztja. Az alsóbb nemesség hölgyeire sem, de még kevésbé a polgári származásuakra.

Legfölebb a polgári származásu titkos tanácsosok vihetik keresztül, ha éppen kedvök tartja, hogy az «udvarnáli bálra» a meghivó jegy tisztességében részé-

sittessenek «feleségeikkel, leányaikkal együtt». Titkos tanácsoson alul már nem igen járja. Ha annyi százezer forintja van a nyájas olvasónak, mint a hány osztrák miniszter vagy államtitkár neje nem látott még csak «udvari bált» sem Bécsben 1867 óta: akkor biztos lehet benne, hogy tekintet nélkül családfájára, szó nélkül befogadják az amsterdami és rotterdami milliomosok clubjába.

Az osztrák miniszterek nejeit, leányait semmi esetre sem fogták volna visszautasitani: de azért a kevésbé «születettek» azért még sem igen látogattak el, — mert attól féltek, hogy daczára a fejedelmi kegy bölcseségének és tapintatos előrelátásának valamely szegletben mégis oly mellőztetéseknek vagy legalább is oly figyelmetlenségeknek leendenek a magasabb körök részéről talán kitéve, a mely mellőztetéseket, figyelmetlenségeket még a lovagias fejedelem kegye sem ellenőrizhet.

Észrevették ezt a «dualismusát» az osztrák alkotmányos életnek az élesebb látásu szemek az udvarnál és hogy elejét vegyék további fejleményeknek, egyszerüleg levették az «udvarnáli bálok»-at a napirendről.

***

Nem igy Budapesten. Az oly vérmes arisztokraták, mint a boldogult br. Wenckheim Béla, sokat is törték fejöket ez utóbbinak a király személye körüli miniszterkedése korában azon határvonalak fölött, a melyekkel az «udvarnáli bálok»-kal szemben a nők képesitvényét egyszermindenkorra magyar érzék szerint meg lehetne állapitani.

Belátta b. Wenckheim is utóvégre már, hogy herczegnőkön, grófnőkön, bárónőkön kivül csak a kamarások és (nemes) titkostanácsosok nejeire, leányaira szoritkozni akarni, nem vezetne czélhoz: mert hisz éppen azért tarta-

a budai «Várlak»-ban rangfokozatlan tánczestélyeket és «udvarnáli bálokat», mert a fejedelem e kegyével a társadalom legmüveltebb elemeinek tágabb köreit óhajtja elárasztani.

Szóba hozták a dolgot egyszer Deák Ferencz előtt is, természetesen még csak nem is félhivatalosan: Deák Ferencz azonban tartózkodott minden érdemleges nézetnyilvánitástól.

O kibékitette a nemzetet a királylyal, létrehozta az 1867-diki kiegyezést, — de ennek keretén túl nem akarta a maga nagy missióját egyáltalán prolongálni oly kérdésekben, melyek nálunk hagyományilag az udvarnak «castrense peculium-át» képezték.

A boldogult br. Wenckheim Béla és elvtársai, látván, hogy az öreg ur végzetszerű szemöldöke e téren nem áll utjokban, oda kezdtek törekedni, hogy a főnemesség hölgyein, a titkostanácsosok és kamarások hölgyein kivül az «udvarnáli bálok»-ra egyes egyedül az «előkelő földbirtokos nemesség» hölgyei hivassanak meg.

Ez természetesen nagyon különös normativum lett volna a mai Magyarországon. Utóvégre is a rendi magyar közjog nem ismer különbséget nemes és nemes között, és ez értelemben a faizó szentgáli parasztnemes neje meg leánya éppen ugy megkövetelhetné a «nemesség» czimén a meghivást, mint akármely ősrégi családból származó, négy-ötezer holdas köznemes magánzó neje és leányai. Ha van a mi irányt adhat, e téren még sem lehet egyéb mint azon állás fontosságának a fokozata, a melyet az illető hölgy férje vagy apja az államban, a közéletben betölt.

Ezt meg is értették a boldogult vérmesen arisztokrata miniszterrel, sőt döntő helyen, éppen a fejedelem bölcsesége folytán, éppen oda lőn a kérdés megoldva, hogy a magasabb nyilvános állás már magában véve

képesiti a férj nejét, az apa leányát a magyar király «udvaránáli bálján» a megjelenésre.

Ezen az alapon most már bármely országos képviselő, államtitkár, főispán, legfőbb itélőszéki biró, királyi táblai biró, miniszteri tanácsos, osztálytanácsos, alispán, kir. városi polgármester, egyetemi tanár stb. neje, leányai részesülhetnek, mágnásnék, titkos tanácsosnék, kamarásnék s ezek leányai mellett azon szerencsében, hogy meghivót kaphatnak — még ha polgári származásuak is — Budán az «udvarnáli» bálokra; szintugy «előkelő földbirtokos nemes családok» hölgyei is minden tekintet nélkül családfájok régiségére, és ugyan még az esetben is, ha sem férjök, sem apjok nem visel egyáltalában valamely közhivatalt.

Egy föltétel azonban mindkét kategóriára nézve okvetlen szükséges, és ez az, hogy magukat a hölgyek legalább egy héttel a meghivók kibocsátása előtt, valamely udvarképes hölgy által a főudvarmesternél vagy ennek helyettesénél bemutattassák.

Ez az, a mi most — minden felvilágosult magyar ember őszinte örömére — ugy látszik rendszerré vált és azok, kik csak pár hó előtt tanui voltak azon kegytelten szivélyes, hosszas társalgásnak, a melylyel egyik nagyérdemü államtitkárunk polgári származásu nejét egy ily udvari estélyén az uralkodóház legmagasabb hölgyei kitüntették, — igen, e nálunk annyira szokatlan udvari jelenetnek tanui meg is vannak győződve lelkök mélyében, hogy ezentul a koronás királyunk udvari életének szintugy, mint nemzetünk egész fejlődésének csak egy nagy irányadó jelszava lehet: «Csak előre mindig, és soha többet hátrafelé!»

* * *

Festőileg szép és magyarosan méltóságteljes a budai várkastélyban egy ily «udvarnáli bál».

A diszmagyar szingazdag pompája ezer változatban uszik a trónterem csillárainak vakító fényében. A férfiak öltözéke itt, drágaköveikkel együtt rendszerint fölér két-három millióval. No, de ez legalább az unokákra száll!

Délczeg hölgyek csoportosulnak ezer mentés dalia és nehány frakkos lovag köré — oly toiletteben, mely fényre, izlésre és vajmi sajnos, gyakran értékre nézve is büszkén vetekedik az angol udvari bálok hölgyeivel, — eltekintve természetesen a gyémántoktól, — pedig Angliában van köztudomás szerint vagy 10,000 ember, a kinek jövedelme tulhaladja az egynegyed milliót. Kelet tündérei, Nyugateurópa müvészetében.

Tánczolni csak néhány pár szokott — a többi nézi, és elmereng a fénytelt, megtestesült álomképek özönén.

Mig a felségek körutat tesznek a teremben, elbüvölve ragyogó megjelenésökkel és igéző szivélyességök által mindazt, a kit megszólitásra méltatnak, mind azt, a ki előtt elvonulnak; a honatyák és egyéb éltesebb kitünőségek serege ellepi a melléktermeket és falatozik a buffetben abból a nagyszerü lazaczból, fáczánból, tokaiból, pezsgőből, a melynek párja nincs talán sehol. A falatozással azonban még nincs kimerítve egy ily udvari élemény.

Mesteri czukorkákkal rakják tele a nyusztos menték zsebeit ravasz áhitattal mosolygó lakájok és kinálják még a távozni készülőket is, utána futva az aranytálok remek tartalmával, mintha csak tudnák, hogy egész más a magyar ember fogalma a mulatságról, mint a hogy mulatni az udvarnál Bécsben szokás.

* * *

A király nem táncol az udvarnáli bálokon soha.

A magyar mindenekelőtt méltóságteljesnek szereti a királyt és nincs a pezsdülő hévnek az a kábulatos ujjongása, a mely alatt oda ne adná a világ minden kincsét azon tudatért, hogy méltóságteljesen nézi az ő tánczát az ő koronás királya!

A KORMÁNY
ÉS AZ ORSZÁGGYÜLÉS.

Tisza Kálmán hatalmas kormányelnök; kabinetjének tagjai komoly férfiak, olannyira komolyak, hogy nem csoda, ha Madame Adam Budapesten léte alkalmával nem hallott felőlök semmi olyast, amit mint szivviditó elemet szőhetett volna bele a magyar hazáról irt művébe.

Van azonban egy a jelenlegi miniszterek közt, a kit közelebbről meg nem ismerni kétszeres veszteség volt Madame Adamra nézve.

E miniszter Bedekovich Kálmán, a horvátügyek minisztere.

Mindenekelőtt szép férfiu és annyira kedves, hogy ha előkelő ifju hölgyek körében megjelenik, jóakaró, szelid mosoly ragyogó zománcza ül azonnal a rózsás arczokra. Hogy is ne? Rózsás az ő arcza is, és mosolyog ő neki nem csak az ajka, de még a lelke is minden irányban, mindenütt, mindenkor és mindenre.

Dús jövedelmü garçon, üde mint egy sikerrel epréső egészséges dundi-gyerek, — szeretik már a kanczellár atyja emlékénél fogva az udvarnál, — irigyli mindenki, — nem haragszik rá senki és valamint a galambnak: ugy ő neki sincsen epéje.

Midőn néhány évvel ezelőtt Zágrábban földrengés volt, fölriadt az érseki palota ágyából Bedekovich is,

odafutott az ajtóküszöbre és ott várta a történendőket — tán még ekkor is mosolyogva — hófehér kapczában.

E hófehér kapcza hirét szétvitte a villanyos sodrony a szélrózsa minden irányában.

A mint megérkezett Budapestre, egyhangu örömriadással fogadta őt valamennyi női salon.

Örültek a hölgyek megmentett drága életének Isten igazában, megczirogatták őt testvérileg, tiszteletteljesen, és csak kevesen voltak, a kik egész ártatlanul föl nem kiáltottak, hogy —

— Minő érdekes lehetett maga ott az ajtóküszöbön, abban a hófehér kapczában!

Na már az az államférfiu, a kit a hölgyek ily szivrepesőleg naiv ujjongással üdvözölnek, az ilyen államférfi bizonyára egészen más benyomást kell, hogy tett legyen a női szivekre, mint akár a XV. Lajos korabeli Choiseul herczeg, akár gróf Andrássy Gyula.

Annak a női körnek, a melyben Bedekovich megjelen, nincs része, legalább a meddig Bedekovich ott van, sem az unalomban, sem a tragikumban, sem a romaneszkben, sem a frivolban; meg lehetünk győződve, hogy Bedekovich jelenlétében nem gondoltak volna még a legszenvedélyesebb római nők sem egyáltalán sem Bachannaliákra, sem Aphrodisiákra, annyira betelt volna lelkök azon idylltől, a melyet bármily commeilfaut női körnek Bedekovich jelenléte nyujt.

Bámulták gróf Beustot Drezdában is, Bécsben is, Párisban is azon képességeért, hogy egyszerre tiztizenöt asszonyt képes mulattatni. Mi ez a képesség a Bedekovich képességéhez mérve!

Bedekovich elmulattat egyszerre huszonöt asszonyt is, órákon át, a nélkül, hogy e huszonöt asszony közül csak egynek is eszébe jutna, mig ő ott van, és az idyllt föntartja, bármi titkosan is az ásitás.

De hát mit művel Bedekovich, hogy ily sikerekre képes a női salonokban?

Mit művel? Erre már csakugyan nehéz véges emberi észszel kimeritő feleletet adni.

No de mégis miket művelhet ő legalább körülbelül?

Hát körülbelül mosolyog, kaczag, bókol, szíveskedik, enyeleg, tréfál, adomázik, példálódzik és azután ujra mosolyog.

Ha lehet zongorázik, énekel, tánczol, — ha nem: hát charadeokkal mulattatja a nőtársaságot.

* * *

A Bedekovich charadejai! Mennyire kedvesek lehetnek ezek, nemde? Ön is gondolja.

Biz' kedvesek azok, azután meg gyöngédek is, választékosak is, meg — szellemesek is.

Ha valaki arra kérne, hogy mondjam el Bedekovich nak legujabb vagy legsikerültebb charadeját, ugy erre alig lennék képes egész szabatossággal, bevallom őszintén.

De semmiesetre sem esem távol a szabatosságtól, ha mutatványul ide jegyzek kettőt. Az egyik francziául van, a másik meg olaszul.

A franczia igy hangzik:

— «Ardente toute en larmes, je tombe sous vos armes.»

Ah minő költői kép! Mondja magában nem egy delnő, valahányszor a miniszter e charadeot rákezdi.

Hát mi ez?

A hölgyek összenéznek és szemök csillogni kezd — — «Lánggal égve» — — «könynyé ázva» — — «az ön fegyverei alá odahullani» — — Mily szép, mily érdekes egy eszme-röppenet ettől a Bedekovichtól! Gondolják magukban és egészen el vannak bájolva.

A horvát ügyek minisztere azonban nagyot mosolyog és diadalmasan fölkaczag?

— Nix könynyé ázva, — nix fegyverei alá, — nix odahullani, — hanem, — és erre még nagyobbat mosolyog — —

— Hanem — —

— No ugy-e, nem találták ki: spanyolviasz!

Czimer meg spanyolviasz!

Erre azután a hölgyek természetesen még jobban el vannak bájolva.

De tud Bedekovich taliánul, is még pedig jól. Éppen ezért nagyon jól állhat neki a következő charade is:

— Diamante perché m'a abandonasti? Pella rotta fedeltá.

— Charmante, hangzik az elérzékenyülés hangján minden oldalról.

— Ugy-e ezt sem tudják, hogy mi? Kérdezi ismét mosolyogva az idyll-miniszter.

— Diamante — vagy Di amante — fedeltá — gyémánt mondd kedves, — hűség —.

Törik, törik a delnők fejecskéiket, hallják, — hogy szép, — érzik is, hogy szép, de egyáltalán nem bírnak tisztába jönni.

— Na látják, megint nem tudják. Majd megmondom én, — szól Bedekovich következetesen tovább mosolyogva. —

— Ahá! én már tudom! kiált föl egy szép grófné gyöngéden tapsolva kacsóival. —

— Hát fedeltá az hüséget is, meg azután gyöngyöt is jelent, nemde?

— Igen, igen hüség is gyöngy is, az igazi hüség mindig gyöngy is — igy értik talán. —

— Igy, igy! repesnek a főrangu menyecskék piczi ajkai az ötlet édjétől.

— Na látják, még most sem találták ki. Ennek a

charadenak egy egész kis meséje van. Volt egyszer egy szép herczegné és volt neki egy szép gyémántja. Szerelmes volt a férjének ifju vadászába. De hű akart maradni férjéhez, — ámbár ez nem volt hű hozzá, hanem beleszeretett egy szép gouvernanteba. Neki is adta a herczegné gyémántját, mert elcserélte nejével egy nagy jószágért. Egyszer azután benyit a gouvernante szobájába —

— Értjük a többit, édes Bedekovich, értjük, értjük, szól jelentőségteljesen a legidősebb delhölgy.

— Charmante, charmante! hangzik most ujra minden oldalról — és a delnők lenge, tünde ujjongással koczintanak a charadeért a most már igazán remekül mosolygó miniszter egészségére — egy csésze — csokoládéval.

* * *

Nevezetes volt Bedekovich ezen idylli erényeiért már kora fiatalságában. Már vagy egy emberöltő előtt mintaképül választotta őt növekedő szelid lelkületü fija számára egy főrangu család is, a mely — közepette a vidék hirhedt betyáros modorainak — a nagyérdemü néhai horvát kanczellár angyalilag tündöklő fiának modora, ugy természete mint nevelése által egészen el volt ragadtatva.

Kerestettek tehát a gondos jólelkü szülék egy nevelőt, olyat, a ki serdülő ifjaikból lehetőleg oly angyali embert neveljen, mint Bedekovich.

Találtak is egy áhitatos paedagógot, a ki az ügyet magára vállalta.

A jó akarat megvolt, de hiányzott a malaszt. A következő történet is mutatja, hogy Bedekovich páratlan a maga nemében, nem lehet őt utánozni még paedagógiai hason-képzés által sem akár a nevelésben, akár magában a gyakorlati életben.

A fiuból ifju férfi lett; rangos is volt, gazdag is volt, csinos is volt: a mi annyit tesz, hogy keresett épouseur.

Vágyakoztak is utána a környék highlife mamái a legkomolyabban; ámde az épouseur szilárd jellemén megszakadt a cselvető édesgetések minden hálózata. Az épouseur hiven követte kristálytiszta erkölcsü nevelőjének intelmeit, föltette magában, hogy nem udvarol egy leánynak sem, hanem csak annak az egynek, a kit szive választani fog és ezt azután nőül is veszi

Igy tünedeztek el egymásután a legjobb, legnemesebb és legmüveltebb partiek egymásután az ő épouseuri pályájának láthatáráról — azonban utóvégre mégis csak beleszeretett még pedig fülig egy főrangu kisasszonyba, — azaz hogy nem is egybe, — hanem — kettőbe.

Nővérek voltak, — szépek is szellemesek is, jókedvüek is meg gazdagok is meglehetősen, — hanem nem voltak már gyermekleányok és mint a franczia mondja: un peu galaute.

Mielőtt e mondaine high-life hajadonoknál épouseurünk első látogatását tevé, meghivta magához régi derék nevelőjét, hogy vele a követendő föllépési módozatok fölött tanácskozzék.

— A gróf szülei Bedekovich Kálmánt tüzték ön elé minden tekintetben mintaképül; — szólt a jó ember egykori hálás tanítványához — lássa a gróf, Bedekovich nem tesz egy mozdulatot, nem ejt ki ajkain soha egy szót, melyet a legszigorubb anya is ne helyeselhetne. E mellett mégis mennyire kedves, mily élvidor tud lenni! És azután mennyire tisztelik, menynyire szeretik is a társadalom minden rétegében!

Az ifju gróf megszivlelte a tanácsot, és azon ideál után, a melyet magának Bedekovich felől nevelőjének utbaigazitása szerint alkotott volt, megállapitotta ma-

gában előre mindazt, a mit a kiszemelt comtesseknek mondani fog, és azután a melyikre majd mélyebb benyomást fog tenni az ő tiszta szivből Bedekovichot mintázó modora, majd azt fogja megkérni.

Meg is tartotta a szavát. A bemutatás után azonnal a parkba mentek.

— Szereti a virágokat? Kezdi rá épouseurünk nyájasan mosolyogva és aesthetikailag odafordulva, az egyik junoi alaku, dragonyos-, vértes-, dzsidás- és huszártisztekkel már vagy hét-nyolcz farsangot átálarczosbálozott comtessehöz.

Képzelhetni, mekkorát ásitott magában ez a comtesse egy ily föllépésre. De azért erőt vett magán; száraz szelidséggel veté oda, hogy — «igen».

Szereti a drágaköveket? Folytatja nyájas kérdését az epouseur.

No erre a beszédre azután — mindjárt az első bemutatásnál — a junoi alaku comtesset már nagyon is vegyes érzelmek kezdték megszállani. Tulvakmerő-e ez az épouseur? vagy tulságosan ostoba? Nem tudta magában elhatározni. Elővette tehát zsebkendőjét és egy salonias pirouettel ott hagyta az épouseurt a faképnél.

A mama észrevette hogy itt baj van, oda huzódott, tehát, hogy kellemesebb fordulatot adjon a helyzetnek.

Nehány percz mulva már a másik comtesse állott előtte.

— Szereti a virágokat? Kezdi ujra ennek is.

— Szeretem, — felelt nem minden biztató hangsulyozás nélkül ez a comtesse, a ki nem kevésbé szép, de a másiknál tapasztaltabb, mert idősebb volt.

— Szereti a drágaköveket? Folytatja édteljes nyájassággal az előbbi chablon szerint.

A tapasztaltabb comtesse erre nagyot néz, de nem esik kétségbe. Hátha ez egy különcz épouseur, a ki

valamely amerikai módon akarja a beszédet a nászajándékra rávezetni, hogy a kezét még ott rögtön, minden további bevezetés nélkül, yankee stylben megkérhesse? Hátha hiressé akar lenni ez a fiatal gyerek egy ily kis merénylet által? Bizonyára olvasott efélét az ujságokban.

Emigyen tépelődött magában ez a comtesse, — ugyanezért alig hogy épouseurünk ezen idylli kérdését ismételte, oly bájtelt pillantás mellett mondta, hogy «igen» — mintha csak arra a kérdésére, hogy «szabad töltenem?» — válaszolta volna valamely nyalka, pezsgőpalaczkot durrogtató huszártisztnek.

Jött a harmadik kérdés, a melyet magában épouseurünk előre megállapitott volt.

— Hát szereti-e a — kanári madárkákat?

No erre azután természetesen elszaladt a tapasztaltabb comtesse is, oly alaposan, hogy épouseurünk sem vele, sem a másikkal soha többé az életben nem találkozott.

De hát mi ebből a tanulság?

Az, hogy Bedekovichot utánozni csakugyan nem lehet. A mi őt oly ellenállhatatlanná teszi a szó magasztosan idylli értelmében, ez egy oly adomány, a melyet egyáltalán nem lehet sem tölcsérrel, sem neveléssel más ember fiának a fejébe tölteni.

Páratlan ő maga nemében.

* * *

Bedekovich a legboldogabb miniszter.

Neki soha sincsen komolyabb fajta dolga. Bármint müveljenek is Strossmayerék meg Starcsevicsék: ő nyugton alhatik.

Nem lesz neki ezért bántódása, — Budapesten még kevésbbé mint Zágrábban.

Ezért mosolyog ő szüntelen a képviselőházban is.

Mosolyog az előtte elhaladókra, mosolyog a vele szembenülőkre, mosolyog a szomszédaira, mosolyog a többségre, mosolyog a karzatra, mosolyog az ellenzékre.

Mindenki örvend ez örök mosolynak — csakis a karzat és az ellenzék nem látszik azt méltányolni teljesen.

Visszamosolyogják őt a karzatról, meg az ellenzék padjairól is nem ritkán, szivélyesen, elandalitólag nyájasan.

Hanem igaz az is, hogy ennek az andalitó visszamosolygásnak, ha éppen horvát ügyek forognak szőnyegen, bizonyos kérdő éle van:

«Si vous n'avez rien a me dire,
Ah! pourquoi donc ce sourire!»

* * *

Báró Kemény Gábor is mosolyog, de csak elvétve és csak is államférfiui conjuncturákban. Fiatal korában akár vetélytársa lehetett volna Bedekovichnak, ha nem is a mosolygásban, tánczban, charadeokban, de legalább a satani énekben. Még ma is füleimben cseng azon drámai verve, a melylyel ő ezelőtt több mint két évtizeddel egy ésprit-telt salonban «Alessandro Stradellát» énekelte volt.

Báró Kemény Gábor valódi tudós. Szakmáját az államtudományt és a nemzetgazdaságtant forró hévvel müveli évtizedek óta. A ki az erdélyi fejedelmek e sarját a hatvanas évek elején garçon lakásán a Széchenyi ligettel szemközt figyelmesen észlelhette és egyuttal ismerte azon munkásságot, a melyet már kora ifjusága óta a tudományos irodalom terén kifejtett: az előresejthette, hogy alkotmányunk helyreállitása ese-

tén báró Kemény Gábor fontos államférfiui szerepre leend hivatva.

Tudományos hajlamait nemcsak azon ragyogó példa érlelte, a melyet neki közel vérrokonának, Erdély egyik legkitünőbb tudós irójának, a néhai gróf Kemény Józsefnek eredménydus élete adott, de saját anyai nagyapjától, az öreg Zeyktől is örökölte, a ki szintén egyike volt a tudomány ihlett munkásságu bajnokainak a bérczek honában.

Irt báró Kemény Gábor történeti müveket is, igy többek közt irt Nagy Enyed multjáról is: de az egész nagy magyar haza magasabb értelmiségének, figyelmét azon nevezetes állambölcsészeti kisérlete által vonta magára, a melylyel még egészen fiatal korában báró Eötvös Józsefnek európai hirü nagy müvét a XIX. század eszméinek befolyásáról megtámadta volt.

Be volt akkor borulva a láthatár mindenfelől. Legkevésbé mutatkoztak azonban még a pirkadás jelei a budapesti highlife részéről. Németül beszéltek akkor összes antochthon köreiben és mindenről inkább, csak a tudományról meg a magyar irodalomról nem.

Az éltesebbek el voltak kedvetlenedve az idők mostohasága folytán; egyátalán nem mertek füzni komolyabb reményeket a haza jövőjéhez még a jobblelkűek sem; a fiatalok meg élvezték a jelent és midőn már a sportnak minden ismert angol és nem angol neméből kifogytak, a geniális Béla grófnak rejtve gunyoros inditványára délutánként féllábon ugrándozták körül — természetesen szigoruan zárt körben — a margitszigeti romokat.

Midőn báró Kemény Gábor müve a «nemzetek fejlődéséről» megjelent, első pillanatra meglehetősen vegyes érzelmeket keltett az a magyar fővárosban. Nehány protestans irodalombarát házában élénk eszmecsere támadt annak értéke fölött az irodalmi mono-

polium eddigi nimbusának nem csekély rovására. A nagy tudományu hires orvosnak Almási Balogh Pálnak külön estélyeket kellett adnia, néhány habitujée kívánságára, hogy a házához járatos uri elemek az irók és tudósok nézeteivel e könyv fölött megismerkedhessenek; a Tarczalovics-ház bájdus és kecsteli erdélyi hölgyei diadalmas honleányi erélylyel lejtettek végig az oszlopcsarnokon, miután Balogh Melanietól megtudták, hogy az atyja estélyén tekintélyes irók a földijök müvét irodalmi eseménynek nyilvánitották; pár nap mulva heves tollharcz indult meg a hirlapok hasábjain, mely annyira indulatba hozta a kedélyeket, hogy egyfelől lelkes erdélyi jogászok meg papjelöltek, másfelől pedig báró Eötvös királyhágóninneni ifju istenitői dákóval rohantak egymásra a «Fillinger» kávéház tekeasztalánál; Török János a kezeit dörzsölte örömében a «nagy ideálistát» ért havariák fölött, és nagyot pezsgőzött báró Kemény Zsigmonddal meg Danielik kanonokkal; a Casinó ignorálta a dolgot, — a tudományos kritika hallgatott, — az akadémia megbotránkozott; a már akkor nagyratörő gróf Zichy Jenő pedig reszketett a nemes féltékenységtől.

Közepette ennyi vajudásnak, báró Eötvös József egy nyilatkozata fölnyitotta a kétkedők szemeit. Neheztelt a támadásért ő maga is, az igaz, de sokkal fenköltebb szellem volt, semhogy ne örült volna tudományos irodalmunk ily sokat igérő váratlan gyarapodásának.

«Ne bántsák kérem azt a fiatal embert, — abból még nagy ember lesz!» E szavakkal utasitotta rendre azon szolgalelkü orthodoxokat, a kik a maguk vaskalaposságában báró Eötvös müvének megbirálásáért jobban akartak haragudni báró Kemény Gáborra magánál báró Eötvös Józsefnél is.

E nyilatkozat azután hatott. Pár nap mulva igy mutogatták egymásnak egy hazafias főrangú ház com-

tessei a Nemzeti szinházban: Látod, az az okos formáju ur ott abban a páholyban, az egy báró Kemény, azt mondják, valamikor miniszter lesz». — Két-három hét nem telt még bele és báró Kemény Gábort már feltünőleg hivták estélyre oly grófnék is, a kik különben csak a «Lokal und Kundschaftsblatt»-ot meg a «Fremdenblatt»-ot olvasták.

***

Több évtized folyt azóta le. Báró Kemény Gábor még mindig garçon ugyan, de oly üde testben-lélekben, akár most lenne harminczkét esztendős, — pedig többet dolgozott ő egy maga e nehány évtized folyamában, mint a nemrég megszünt főrendiház összes tagszámának talán a fele.

Dolgozott a tudományos irodalom terén. Oly értekezéseket bocsátott közre a világtörténelmi «Korszakok szelleméről», majd Macchiavelliről és Montesquieuről, hogy becsületére váltak volna azok nemcsak bármely hirneves angol vagy franczia államférfinak, de bármely hirneves államtudósnak is. Dolgozott mint publiczista az időszaki sajtó terén, sőt még lapot is szerkesztett, hogy azon pártot, a melyhez hazafias megmeggyőződésből csatlakozott, a Deák-pártot a államférfiui szellem fegyvereivel szolgálhassa. Dolgozott végre a parliamentben és munkássága folytán fölvitte a miniszterségig. A fuzió előtt nagyon éles deák-párti nevezetesség volt; magvas felszólalásainak sulyát nem tagadta maga az ellenzék sem és éppen azért, mert maguk is sulyt fektettek az ő egyéniségére, nagyon sokat ingerkedtek vele az ellenzéki lapok tárczájában. Őszintén, utógondolat nélkül ment bele a fuzióba, sőt, miután látta, hogy a Deák-párt akkori vezéregyéniségei vonakodnak — talán éppen a felülről, gróf Andrássy Gyula részéről, b. Wenckheim Béla és

Szlávy József által közvetitett nyomás folytán minden komolyabb actiótól, — báró Kemény Gábor maga is közreműködött — főleg a főrangu salonokban — a fuzió előkészitésén. A fuzió létrejött: de báró Kemény Gábor beérte egyelőre a belügyminiszteri államtitkársággal. Később az ipar, kereskedelem és földmüvelés minisztere lett, majd végre közlekedési miniszter.

Szerfölött munkás tagja a kabinetnek, a ki a saját önálló eszméit elég tapintattal képes értékesiteni a törvényhozás terén nem kevésbé, mint az állami közigazgatásban.

***

Báró Orczy Béla a király személye körüli miniszter müvelt lelkü, szép képzettségü, komoly főur, szintigy gróf Széchenyi Pál, a jelenlegi közgazdasági miniszter. Báró Orczy Béla minisztersége alatt nem történik olyasmi, a mi megtörtént báró Wenckheim Béla minisztersége alatt. Sem nem mondja a munkásoknak, hogy ha munkások, hát ne petitionáljanak, hanem dolgozzanak, sem nem szidja a tudósokat, tanárokat, tanitókat uton-utfélen, valamint az sem történik alatta, hogy oly egyéniség megrendjelezését hozza a hivatalos lap, a ki ugyanakkor, midőn e kitüntetés érte, ott ült a börtönben, éppen nem politikai büntett miatt.

***

Gróf Széchenyi Pál theologián kezdte és a haza anyagi érdekeinek előbb társadalmi, majd államférfiui gondozásán végezte. Hogy ez utóbbi munkakörben is képes egyetmást lenditeni: ez mindenesetre azt mutatja, hogy tehetséges ember, a ki vasszorgalommal igyekszik utánpótolnia másnemü előtanulmányainak természetéből folyó szükségleteit. De mutatja azt is, hogy van érzéke közegeinek helyes megválasztásában.

Matlekovics Sándorban oly államtitkárja van, a kit megirigyelhetne tőle bármely ipar- és kereskedelmi miniszter. Kitünő tehetségü és kitünő szaktudományu munkaerő ez, a ki elmondhatja magáról azt, a mit magukról átalakulásunk e korszakában kevesen mondhatnak el: elmondhatja magáról, hogy ifju kora daczára fényes hivatalos carrierejét kizárólag csakis a saját egyéni képességeinek és csakis a saját egyéni érdemeinek köszönheti. Gróf Széchenyi Pál nagyon megnyerő alak, miként Herman Ottó véli észrevehetni, némi papos allureökkel . . . és higgadt, kedves jelenség a highlifeben, a melyben élénk részt vesz szép nejével, Andrássy grófnővel és nem kevésbé szép leányaival. Az ellenzék nagyon neheztelt rá, midőn a mérsékelt ellenzék padjairói lépett a Tisza-kabinetbe; a kormánypárt szintén nem igen szerette a parliamenti kormányelnöknek e váratlan eltérését az általa különben oly szigoruan fölállitott szabálytól. Ma már belenyugodtak mindkét részről és szemben a rendi reactio ellen előbb-utóbb fölveendő parliamenti harcz kilátásaival, az előrelátóbb államférfiak — ugyancsak mindkét részről — szerencsét kivánhatnak Tisza Kálmánnak e kivételes lépéséhez: mert ez azon reményt nyujthatja a demokrat haladás hiveinek, hogy esetleg szintugy meghíhatja a kabinetjébe még az ellenzék padjairól is akár Horváth Boldizsárt, akár Szilágyi Dezsőt, mint a hogy meghívta volt gróf Széchenyi Pált, midőn a dolgok bizonyos kapcsolatában e meghivást czélszerünek látta.

***

Báró Fejérváry Géza a honvédelmi ügy minisztere. Egyike a legjelesebb és legvitézebb katonáknak az egész közös hadseregben. Magyar ember, ugyanabból a régi nemes Fejérváry családból, a melynek egyik tudós tagja a Pulszky Ferencz nagybátyja volt. A nem-

zeti hangulat pártkülönbség nélkül, jobban szeretne ugyan elvből egy negyvennyolczadiki honvédet látni Magyarország honvédelmi miniszterének piros bársony székében; de ha már egyszer ez nem történhetett, pártkülönbség nélkül belenyugszik báró Fejérváry Géza magyar királyi honvédelmi miniszterségébe minden magyar politikus, a ki az ő kiváló katonai tehetségeit és érdemeit ismeri. Egyébként már maga azon körülmény, hogy egy nem katonát, hanem egy parliamenti férfiut, Gromon Dezsőt hitt meg államtitkárul: már maga e körülmény megczáfolja mindazon téves nézeteket, a melyeket némelyek báró Fehérvárynak állítólagos tulmerev közös hadseregbeli szelleméről keringésbe hoztak volt. De bizonyságot tesz e meghivás egyuttal báró Fejérvárynak helyes fölfogásáról a vezetése alatt álló minisztérium adminisztrativ föladatainak valódi természetét illetőleg is, mert Gromon Dezső nemcsak ritka szép ember, nemcsak tekintélyes és közkedveltségü képviselő, de kitünő főispánnak is bizonyult, midőn Bácsmegyét kormányozta.

Báró Fejérváry maga is csinos ember, urias előzékenységével mindenkit megnyer, szintugy kellemdús neje is, Biedermann dúsgazdag bécsi ur leánya, kivel élénk részt vesz a budapesti highlifeban és szép ifju leánya, kit egy báró Gerliczy vett nőül.

***

Pauler Tivadart pártkülönbség nélkül tiszteli az egész haza értelmisége. A magyar jogtudomány e nagynevü kitünősége nemcsak maradandó becsü, mintaszerüleg alapos, szabatos, rendszeres és mügondteltes müvekkel gazdagitotta büntetőjogi, nemzetközjogi, észjogi és államjogi irodalmunkat, de egész nemzedékeket avatott már föl a jogtudomány szentélyébe mint hasonlithatlan egyetemi tanár.

Már a negyvenes évek közepe táján jogakadémiai tanár volt Zágrábban, és a mióta a budapesti egyetemre jött, ő volt a hazafias, komoly törekvésü ifjuságnak valódi bálványa. Hogy mily bensőségteljes odaadással szentelte életét hivatásának, mutatja már az is, hogy még az elnyomatás legsötétebb éveiben sem birtak közmondásossá vált szelid lelkületén kifogni az akkori tényleges hatalomnak sem fenyegetései, sem fondorlatai. Ő volt az egyedüli tanára a budapesti magyar egyetem jogi facultásának, a ki a Világostól a koronázásig lefolyt gyászos emlékü években sem ejtett ki egyetlen német szót a maga tanszékéről. Pedig nincs nagyobb tisztelője a német tudománynak, mint Pauler Tivadar.

Paulernek óriási emlékező tehetsége van. De hogy Pauler Tivadarban az óriási emlékező tehetség nem vált az itélőtehetségnek kárára, sőt hogy oly iudicium psychikai pendantja, a melynek nem kevésbé hatalmas a hordereje, mint az emlékező tehetségéé: ezt belátják, mert nagyon is «gyakorlati téren» érezik e iudicium horderejét ma már párt- és korkülönbség nélkül még azok is, a kik akkor, midőn Pauler Tivadar első izben lépett be a parliamentbe még határozottan azt hitték, hogy hasonlíthatlanúl több bölcseséget lehet elsajátitani a csibuk szó meg a ferbli asztal mellett, mint a világ valamennyi professorának összes könyveiből.

***

Pauler Tivadar nagyon váratlanúl lett miniszterré. Midőn báró Eötvös Józsefet temették: nem volt a gyászmenet ezer meg ezer politikusa és politizálója közt egyetlenegy sem, a ki arra a gondolatra jött volna, hogy egyetemi tanár fog beleülni a nagy halottnak vallás- és közoktatásügyi miniszteri székébe. Azt pedig már éppenséggel megmosolyogták volna a

Casinóban, szintugy, mint a Skupstinában meg az «Aranysas»-ban, a ki elmerte volna beszélni, hogy Pauler miniszterségéről álmodott. Többet mondok, midőn egy Casinót járó fürge fogalmazó azzal a hirrel állitott be a közoktatásügyi miniszter rozzant budai palotájába, hogy már van miniszter, és ez dr. Pauler — egy miniszteri tanácsos, — a kinek ama fürge fogalmazó gyors hirével kedveskedni akart — azzal hurrogta le ezt a fiatal urat, hogy — «Menjen dolgára — és itt ne hireszteljen ilyen bolondokat!»

Nem volt Pauler Tivadarnak sem politikai multja, sem semmiféle nepotistikus érdekkapcsolata és valamint soha életében nem mondott dicsőt a megyeházánál és nem üritett soha életében még poharat soha semmiféle kortessel, azonképen ismeretlen nagyság volt ő a Casino döntő köre, meg a politikában, ha nem is közvetlenül, de legalább közvetve befolyást gyakorlott dámák előtt is.

Ehhez járult még azon kis havaria is, melyet az ő szin-arany lelkiismeretessége miatt kellett szenvednie rövidéltü semptemvir korában. Oly magasztos benne az igazságszeretet, hogy bár csak egy tyuk-perről volt szó: még sem merte koczkára tenni egy netán ártatlannak elitéltetését és igy nem referált ez ügyben sem oly gyorsan, sem oly apodiktikus könnyüvérüséggel, mint a hogy azt egynémely «praktikusok» megkivánták volt. Le is mondott a septemvirségről, hogy megőrizze lelkének teljes nyugalmát a tanszék számára. Államférfiui hirnevet nem előlegezett a nagyérdemü tudós egyetemi tanárnak természetesen e kis havaria sem; a mire büszke lehetett mint ember, azt a közélet tőzsdején a «praktikusok» nagyon is ellene igyekeztek forditani. És mégis Pauler Tivadar miniszter lett, parliamenti miniszter báró Eötvös József után. Ugyan hogy történhetett ez?

A Casinóban nem tudják még ma sem; talán gróf Andrássy Gyula bővebb részleteket fog egykor nyujtani az utókornak: ha rá ér valamikor megirni a maga emlékiratait, annyit azonban tudnak már ma is többen, hogy azt az érdemet, hogy Pauler Tivadart mint miniszterjelöltet legfelső helyen — fölfedezte, nem róhatja föl magának érdeműl az akkori kabinet egyetlen tagja sem. Hogy báró Eötvös József halálos ágyán már sejtette e jelöltséget, sőt jóakarólag nyilatkozott felőle: ezt beszélik, de azt, hogy legfelső helyen akkor már Paulerre gondoltak volt, ezt elhallgatják. Pauler Tivadar miniszter lett: és ez mindenesetre vímány volt a demokrat szellem irányában. Ilyen polgári hangzásu névvel nem dicsekedhetett még az 1848-diki első független felelős magyar miniszterium sem.

***

Pauler Tivadar csakhamar beleokult a parliament természetébe: annál nehezebben tudtak a pártok eleinte az ő miniszterségével megbarátkozni. Nem fogadta rokonszenvesen a sajtó sem, sőt egyrésze rendszeresen üldözte őt. Alig volt ellenzéki szónok, a ki szemére ne vetette volna, hogy ultramontán. Volt alkalma nemsokára kimutatni, hogy nem az. Ő idéztette ad audiendum verbum a székesfehérvári püspököt, mivelhogy a csalatkozhatlansági dogmáza vonatkozó pápai bullát placitum regium nélkül kihirdette volt. Mégis megmaradt az őultramontán hire továbbra is. Midőn pedig a lelkes aggastyánt Csiky Sándor kezdte volna már-már szivesebben türni a cultus terén ugyancsak czéltudatosan erős kezünek bizonyult professor-miniszternek: akkor fölállott Henszlmann Imre a képviselőházban és megtette — csúcsives élczelődések közt — azon nevezetes leleplezést, hogy Pauler Tivadar azért mégis ultramontán: mert confrater Franciscanorum s talán

Capucinorum is. Pauler Tivadar ultramontán hirneve volt az a szellőcske is, a melynek éltető erejétől a Hoffmann Pál vizsgára készülő hallgatóinak fáklyái lobbot vetettek.

Nem volt bizony e jelesünk ultramontán soha. Mély vallásosságu ember: de egyuttal igaz fölkentje a tudománynak, a ki a haladásnak csak barátja lehet és rendithetlenül hű fia e hazának, — a ki szembe mer szállni minden jogosulatlan pressióval, bárhonnét is jöjjön az. Mint vallás- és közoktatásügyminiszter körülbelül másfélévig vezette e tárczát, nagymérvü kezdeményezések nélkül, mert ezek későbbre voltak a gr. Lónyay-kabinet által föntartva, de oly mintaszerü adminisztrálással a létezett alapon, hogy a magyar közoktatásügy majdani történetirója csak csodálkozhatni fog azon támadások közti különbség fölött, a melyekben az ellenzék egyfelől őt és másfelől utódát részesiti vala.

Váratlan baleset következtében ültettetett át 1872 szeptemberében az igazságügyminiszter székébe. (Természetesen az a baleset nem Pauler Tivadarral történt.) A fusió létrejöttével kiszorult a kabinetből, — a régi balközép egynémely befolyásos tagjának ellenszenve folytán, — de ismét visszahivatott a kabinetbe még a hetvenes évek vége előtt és azóta folyvást vezeti az igazságügyi tárczát, oly önfeláldozó buzgalommal, mely nem ismer kiméletet, még saját egészsége irányában sem. Öreg ember már, tul van a hetvenen, de nem tartott egész mostanig államtitkárt, csakhogy a hazának évenként néhány ezer forintot megtakaritthasson; dolgozott tehát miniszterhelyettes államtitkár helyett is szüntelen, csak nyaranta mert néhány hétre tiszteletreméltó áldott jó nejével, családjával Badacsonyba üdülést keresni. Pauler Tivadar évek óta a Tisza-kabinet leghatalmasabb oszlopa, ha nem is a nagy kortestömegek, de minden esetre az értelmiség szemében. Kris-

tálytiszta jellem, mindenki iránt kegyesen jóságos sziv, nagyszerű szónok: mint igazságügyminiszter is tett sokat, elfogják ismerni a későbbi kor jogászai, és hogy nem tehetett többet: ennek sok oka van. A legfőbb oka mindenesetre az, hogy a reform pénzbe kerülne, neki pedig pénz annyi, a mennyit a reform igénybe venne, egy hamarjában egyáltalán nem jut.

Pauler Tivadar a magyar tudományos akadémia másod elnöke. Hogy mennyire hivatva van a nemzet ezen első tudományos intézetének vezetésére, ezt az akadémia saját maga érzi legjobban. Nem is fogadta el lemondását még sulyos és hosszas betegeskedése alatt sem. Pauler Tivadar e munkakörében sem szereti a kirakatot. Pedig csak e tavaszszal is mint akadémiai elnök oly emberül viselte magát, hogy más az ő helyén az egész nemzet vérét pezsgésbe hozhatta volna az ő tettének hangoztatásával. O elhallgatta. Az akadémia történetirójának nem lesz majdan szabad e tettet elhallgatnia. Beteg volt, sulyosan beteg volt már Pauler Tivadar hónapok óta, midőn akadémián kivül álló ravasz fondorlattal be akarták csempészni a magyar akadémiába kültagúl a magyar nemzet jeleseinek legelkeseredettebb biographizálva, lexikonizálva gyalázkodó halálos ellenségét. Hogy a czéljokat kivihessék, fölültettek egy ősz akadémiai tagot, a ki őt kültagul csakugyan ajánlotta is. Pauler Tivadar mint gróf Lónyay halála óta egyedüli elnöke az akadémiának, beteg ágyából emelte föl tiltakozó szavát: «Az az ember — mondá ő — nem lehet sohasem tagja a magyar tudományos akadémiának — annyi bünt követett el a magyar nemzet ellen!»

***

Pauler Tivadar mindenizében emelkedett, nemesszivü bölcs ember, a ki nem ismer semmiféle transaktiót az er-

kölcsi fogalmak elasticitásával. Másfelől annyira komoly, hogy soha senki az ő ajkairól még frivol szót nem hallott. De azért ne higyje senki, hogy nincsen benne humor.

Midőn egyszer együtt ebédelt képviselő társaival valamely szálloda éttermében, e képviselőtársai közt akadt néhány titkos barátja is a retograd iránynak. Váltig azt hajtogatták ezek — dús pecsenyézés és pecsenyeborozás közben, hogy nevetséges, sőt közveszélyessé válható ideálismus oly emberszerető ellátásban, lakásban, étkezésben, bánásmódban részesiteni az elitélt büntetteseket, mint a minőben — ha nem is kisebb büntettekért elitélt rabok a börtönökben, de a legnagyobb büntettekért elitélt fegyenczek a magyar állami fegyházakban tényleg részesülnek. «Hisz, ha én azt tudnám, hogy nekem, mint gazdának oly jó dolgom lesz éltem fogytáig a magam gazdaságában, ebben az átkozott időjárásu világban, mint a mily pompás jó dolga van egy-egy illavai fegyencznek, boldognak érezném magamat.» Igy szóll gyakorlatias büszkeséggel az egyik titkosan retogradvelleitásu férfiu. «De én is ám!» felel rá nem csekélyebb gyakorlatias érzékkel a másik.

Ebben a pillanatban gyönyörü kaczkiás menyecskék telepedtek a szomszéd asztalhoz. Nincs az a párisi jockey-klub, a melynek bokorugró gyerkőcz tagjai oly mohósággal esnek neki fölfegyverzett kéjsovár szemeikkel egy-egy hirtelen közelükben föltünő női csábalaknak, mint a minő mohósággal neki estek a mi titkos retograd politikusainak az ő kéjsovár szemeikkel annak a két kaczkiás menyecskének annál a szomszéd asztalnál.

Pauler Tivadar észrevette ezt, — nem szólt semmit sem a menyecskékről, sem a fegyházról, hanem csak nagy szeliden kacsintott előbb egy rövidet a szomszéd asztal felé, majd egy hosszat ezek felé a nősovár retograd politikusok felé — mintha csak azt mondta volna gyengéd szemrehányás hangján:

— Önök sajnálják attól a fegyencztől, hogy tiz-tizenöt éven át oly czellában tölti életét, a mely czellától nem kell éppenséggel rothadásba esni a tüdejének és megvakulnia a szemének, és hogy éhségét oly étellel csillapithatja le, a melytől nem undorodik éppen meg a házi állat — hát arra nem gondolnak Önök, hogy minő kin lehet az egy ép, egészséges, fiatalabb férfi fegyenczre nézve, ha tiz-tizenöt éven át lánynyal, asszonynyal még csak nem is beszélhet? Önök tegnap előtt fényes estélyen voltak, a tegnapi éjjelt a «Blaue Katz»-ban töltötték, — ma délelőtt a karzaton udvaroltak — alig egy félóra mult el azóta és már is ily pruritus-szerü mohósággal esnek neki a szemeikkel azoknak a szomszéd asztalnáli kaczkiás menyecskéknek — ugyan mit csinálnának Önök, ha ama fegyencznek módjára 10—15 évig oly kényszerhelyzetben lennének, hogy egyátalán semmiféle nőnek nem udvarolhatnának? Ily gondolat, ily humor villant végig — minden valószinüség szerint — Pauler Tivadar agyában, midőn retrograd velleitásu asztaltársait szeliden végigsurolta jelentőségteljes tekintetével. De ajkain nem jött ki ily humor: annyira magasztosan komoly az ő izlése, — annyire távol óhajt ő maradni — bensőségteljesen nyájas kedélyessége daczára is — minden frivolitásnak még a legkisebb látszatától is! — Pár nap előtt kitünő államtitkárt nyert a szellemdus jogtudós és jeles biró Szentgyörgyi Imrében. Az egész szakértelmiség szerencsét kiván e választáshoz.

* * *

Gróf Szapáry Gyula. Mindenekelőtt egy nagy czáfolat ő két irányban. Anthropologiai alakja megczáfolja azokat, a kik a maguk egyoldalu tudákosságában a tősgyökeres magyar fajt holmi szemsértőleg sötét, disztelen mongoloid fajjá szokták leokoskodni. A ki

látja gróf Szapáry Gyulát, az arra fogja amaz egyoldalu tudákoskodókat valószinüleg fölszólitani, hogy mutassanak hát neki Európában magasabb fajjelleget, fensőbb foku emberre valló szőke typust, mint a melynek a jelenlegi magyar királyi pénzügyminiszter oly uriasan szerencsés kifejezése! De gróf Szapáry Gyula élő czáfolat azok ellenében is, a kik azt állitják, hogy a magyar mágnás egyáltalán nem tud, — még ha akarna sem képes dolgozni. Bizony dolgozik gróf Szapáry Gyula, többet mint tizenkét régi alispán meg tizenkét régi, negyvennyolcz előtti polgármester együttvéve, — dolgozik, nem is egy pár év óta, de évtizedek óta, és dolgozik ép oly alapossággal, mint szenvedélyes munkakedvvel. Nagyon népszerü alispán volt Hevesmegyében, nagyon kedvelt társas tényező volt a highlifeben; nagyon buzgó képviselő, pártember volt a parliamentben és nagyon szigoru főnök volt, és az még ma is a saját miniszteriumában. Valamint komolyan veszi a hivatalos munkát, ő maga szintugy utána néz hivatalnokainak hogy komolyan vegyék a hivatalos munkát ezek is. Nem is igen lehetséges alatta — sem pontatlanság, sem mulasztás. Csak egy fogalmazója volt belügyminiszter korában, a ki el-el tudott surranni az irodából a nélkül, hogy a tanácsosok észrevették volna. Jókedvü, kedves, eszes fiu volt, a ki azonban rendkivül szeretett mulatni. Valóságos maitre de plaisir volt a highlife egy részénél, kedvelte mindenki, kedvelte a miniszter is. A mint azonban megtudta, hogy a fogalmazó ur egy idő óta többet vadászik rókára, mint a hivatalos actákra, nem kérdezett gróf Szapáry Gyula sem titkárt, sem osztálytanácsost, sem miniszteri tanácsost, hanem elment a fogalmazó speciálás hivatalos helyiségébe saját maga. A hivatalos helyiség üres volt, már t. i. azon asztal előtt, a melynél a fogalmazónak a betüket combinálnia kellett volna, egyáltalán nem ült

senki, sőt az asztalon egész hegyek csapódtak volt már akkor össze a porból és szemétből. Gróf Szapáry Gyula nem kevésbé leleményes miniszter, mint a menynyire udvarias, — látva tehát e bureaukratikus bünjeleket, szép csendesen oda irta az asztal homokjába saját ujjacskáival, hogy «Itt volt gróf Szapáry». Három nap mulva benyit ujra ebbe a szobába és azt tapasztalja, hogy a homokba irt igék még mindig ott diszelegnek épen, érintetlenül. Nem is vette tréfára a dolgot, hanem — miután meggyőződött a felől, hogy nem betegség gátolta meg a fogalmazó urat ama homok elkotortatásában, még az nap intézkedett, még pedig oly formán, hogy jót nevettek fölötte még a Casinóban is.

***

Gróf Szapáry Gyulának bőven volt része magas kitüntetésekben. Fiatal kora daczára már is arany gyapjas rendet nyert államférfiui érdemeiért. És valóban nincs is politikus, a ki tárgyilagosan nyugodt óráiban be nem ismerné, hogy azt az államférfit, a ki ennyi éven át hordja egy magyar pénzügyminiszternek az igáját, nem is lehet jutalom nélkül hagyni. Gróf Szapáry Gyulának gyöngéden érző szive van. Fölháborodik egész valójában, ha véletlenül megpillantja, hogy egy durva kocsis vagy egy kegyetlen szokásokban megrögzött mészáros legény kíméletlenül bánik a gondjaira bizott oktalan állatokkal. Mi mindez azon gyötrelemhez képest, a melyet az ő gyöngéden érző szivének évről-évre átérezni kell, midőn az egész országból, az ország minden vidékéről fölhatolnak hozzá az adóprés alatt gyötrődő százezrek kétségbeesett jajveszéklései! Mind e kinnak tanuja lenni, évről-évre, napról-napra, a nélkül, hogy egy hamarjában kilátása lehetne az állam kérlelhetetlen életérdekét szenvedő, — ha egye-

bet nem, hát vagyonuk elárverezését, szenvedő — meg számlálhatatlan családok életérdekével kibékiteni: vajon nem egy neme-e ez az államférfiui martyrságnak, a melyet gyöngéden érző szivvel a keblében csak az viselhet el ily sokáig, a ki érzi, hogy neki e keserü hazafias missiója jutott?

Különben vigasztalhatja magát gróf Szapáry Gyula. Ha nem is ért el tényleg annyi sikert, mint a menynyit a haza várt a pénzügyek terén a fuziótól: tagadhatatlanul sikert aratott ő az aranyjáradékkal. A magyar állam önálló hitele a külföld pénzpiaczain megállapitva, consolidálva van: és ebben az ellenzék sem fogja tagadni — az érdem oroszlánrésze őt illeti meg. Pénzügyi politikáját sulyos érvekkel ostromolja az ellenzék, sokan éppen nem örvendetes szinben kezdik ismét látni államháztartásunk legközelebbi jövőjét, ámde bizalmas körben, higgadtan szóllva befogja ismerni minden alapos szakértő, hogy hasonlíthatlanúl rosszabbul állana a magyar állam pénzügye, önálló hitele, ha nem értékesitette volna ezek emelésére minden értelmi erejét, minden emberileg lehetséges vasszorgalmát és külföldi magas összeköttetéseit éppen egy ily államférfiu. Szeretik az udvarnál, szeretik a legnagyobb európai hatalmak döntő köreiben; meleg bizalommal vonzódik hozzá a parliamenti többség, nemcsak hogy nem idegenkednek tőle, de kedvét keresik a legjelentékenyebb bankházak.

A legnagyobb érdeme gr. Szapáry Gyulának egyébként, hogy létrehozta a legfőbb pénzügyi közigazgatási biróságot és igy megnyitotta a közigazgatási biráskodás aeráját Magyarországon. Oly államban, melynek alkotmány fejlődésébe egyáltalán nem szivároghattak bele történelmi alapon a modern jogállam e vivmányainak sem elemei, sem föltételei: ily államban mint hazánk, csakis az elmélet emberei lehettek

hivatva arra, hogy utat törjenek ez eszmének a törvényhozásban. Gróf Szapáry Gyula valódi államférfiu: nem hunyhatott szemet e nagy szükséglet előtt, csak azon okból, mert hát hazánkban e kérdést az elmélet emberei hozták első izben szőnyegre. Fényesen kimutatta ezáltal, hogy ép ugy fölötte áll a hagyományos és specziális magyar conservativismusnak, mint a boldogult, de azért még mindig kisértő táblabiróvilág avas liberalismusának.

* * *

Érdekes e legfőbb pénzügyi közigazgatási bíróság már első összeállításánál fogva is. Elnöke Madarassy Pál, gróf Szapáry Gyula volt államtitkára. Hogy ő a legavatottabb és egyuttal a legkérlelhetlenebb szigorú pénzügyi közigazgatási szakerő az országban, ezt tudta az egész magyar értelmiség, de hogy ugy megtréfálja egyszer az adófizető közönséget, mint a hogy megtréfálta, ezt már csakugyan nem hitte volna előre senki. A legkeservesebb «non possumus»-t — hallotta tőle az adóhátralékos magyar uri és urnői világ évtizeden át kizárólag; «szivtelen egy ember» ezt mondták azok, a kiknek nem engedte el sem az adót, sem a végrehajtást. «A legkedélytelenebb ember a világon» — igy nyilatkoztak felőle még azok is, a kiket nem kergetett ki teljesen jogosulatlan kérvényeikkel az ajtón.

És ime ez az ember, ez az államtitkár fogja magát és egy oly vigjátékkal lép föl a Népszinházban, a mely fölötti jóizü kaczagtában a zsufolásig tömött szinterem közönsége — legalább arra az estére — elfelejti a maga adókeserveit.

Ez uj magas bíróság birái közt cultur — történelmi szempontból legérdekesebb alak Taray Andor. Nagyon kedves salon ember: ennyit tudnak felőle a nők. Kitünő közigazgatási szakértő: ezt tudják nemcsak Pécs városában, a melynek polgár-

mestere volt, de tudják a belügyminiszteriumban meg az országgyülésen, különösen pedig a képviselőház bizottságaiban. Ritkán szóllalt fel, mint országos képviselő, de ha fölszóllalt, mindig nagy tartalmassággal es nagy hatással. Mély elmü állambölcsész, ez oldalról ismerik a tudományos magyar irodalomban. Sokkal több államtudományi munkát irt, mint Kautz Gyula, és müveket, a melyek becse maradandó. Valóban nem mindennapi sokoldaluság. A mi azonban őt még a sportsmanek előtt is érdekes alakká teszi: ez először az, hogy kitünő lovas, pedig a szó szoros értelmében könyvből tanult meg lovagolni és másodszor az, hogy alvás tekintetben túl tesz Humboldt Sándoron. Mert mig a «Kosmos» irója éjfélután egy órakor fogott hozzá az iráshoz és három óra tájban már álomra szenderült, hogy nyolcz órakor fölébredjen: addig Taray Andor éjfélután három órakor még nem is gondol a lefekvésre, hanem csak reggeli hat óra tájban fekszik le rendesen és tiz óra előtt már a hivatalban van.

E mellett azonban nemcsak friss egészségnek örvend, de van benne annyi humor mint egy egész Jockey-clubban. Ezt tessék utánam csinálni: mondhatja ő bármely sportmannek, a ki gunyolja a tudósokat.

Gróf Szapáry Gyulának bizonyára nem utolsó érdeme, hogy a legfőbb pénzügyi közigazgatóság biráinak koszoruját egy ily férfiuval is feltudta ékesiteni. Gróf Szapáry Gyula neje Festetich grófnő; nagy házat tartanak és első rendü szerepet visznek a budapesti highlifeben.

***

Trefort Ágoston. Könyveket lehet irni róla: annyira kiválik pihenni nem tudó, ezer oldalu tevékenysége és kiapadhatlan társadalmi berz-ereje által Európa összes

vallás- és közoktatásügyi miniszterei közül. Egyuttal a legélénkebb államférfiui alak Szent István koronájának egész államterületén. Nincs benne egy csepp kényelemszerető keleti vér: a minden irányban hasznositani vágyó nyugateurópai kultur-ichor lüktet ereiben.

Midőn miniszterré lett 1872-ben, azt gondolta, mindössze 6 hónapig marad székében. Ma 1885 irunk, itt van a szeptember is: és ő még mindig miniszter, még pedig minő! Cabinetek buktak, miniszterek leléptek, elugrottak, kimaradtak, meghaltak, tárczát cseréltek: Trefort maradt. O ma is vallás- és közoktatásügyi miniszter és nagyon zokon venné annak a tisztelőjének, a ki azt jósolná neki, hogy miniszterkedése még el fog tartani tizenkét-tizenöt évig. Ő harmincz-negyven évi miniszterségre gondol: a ki neki tizenöt évről beszél, az őt nem ismeri. Van üde testi épsége hozzá, van életkedve hozzá, van miniszterkedési kedve hozzá; szakálla ősz ugyan, de szelleme ép oly ifju mint volt ezelőtt harminczöt évvel. Nem látom be, hogy mért ne élne el még harminczöt esztendeig friss egészségben és a minden oldalról, még gróf Apponyi Albert ellenzéki pártvezér politikai hajlamai által biztositott vallás- és közoktatásügyi miniszterségben is?

Sokan nem tudják megérteni, hogy hogyan tudott Trefort Ágoston egy folytában oly sokáig megmaradni, sőt még hozzá annyira megerősödni is a miniszteri székében?

No hát ennek nagyon egyszerü nyitja van. Trefort Ágoston okos ember, a kit a véletlen emelt ugyan oly hirtelen a vallás- és közoktatásügyi miniszterség bársony székébe, de a ki, mihelyt egyszer benne ült ebben a bársony székben: azonnal értett is ahhoz, hogyan kell fölvilágositani azokat a tényezőket, a kiknek jóakaratától az ő miniszterkedésének maradandó-

sága függ a felől, hogy hát ezen tényezőknek legalább is annyira van szükségök az ő ildomos támogatására, mint a hogy ő neki szüksége lehet az ő ildomos támogatásukra?

Ez sikerült neki lassacskán teljes mértékben. Ezenfelül tudott bánni elejétől fogva a sajtóval. Nem üldöztek egy magyar államférfit sem oly kíméletlenül a legkülönbözőbb pártállású lapok, mint őt, mielőtt miniszter lett: és nem volt még soha magyar miniszter, a ki iránt az ellenzék oly csaknem hódolatteljesen gyöngéd lett volna, mint Trefort Ágoston iránt, kivált 6—7 év óta.

Némelyek ezt nagyon kalandos módon vélik egyedül kimagyarázhatni. Egyfelől elszeretnék ezen némelyek hitetni, hogy Trefort Ágoston maradandó miniszterségének a leghathatósabb támogatója legfelsőbb helyen maga Simor herczegprimás; másfelől pedig azt állitják, hogy a vallásalapból nyerhető olcsó kölcsönök igen sok oly embert hallgatásra birnak ma azok közől, a kik különben a legkellemesebb sportnak ismernék a néhai báró Eötvös József sógorát és elvtársát parliamentben és parliamenten kivül szünet nélkül ostromolni. Simulnak e miniszterhez a klerikálisok és mérsékelt szabadelvüek, ultramontánok és szabadkőművesek, semiták és antisemiták egyiránt; legjobban simul pedig hozzá gróf Apponyi Albert, a ki, ha a budgetvita alkalmával valamennyi minisztert egytől-egyik a legélesebben megtámad is, Trefort miniszter ellen egyetlen komoly szóval sem fordul soha.

Különös! Hát nem nagyobb kortes-e Trefort miniszterségének mindezeknél a vélelmezéseknél és hiresztelgetéseknél az az erély, melyet ugy a tanügyi középitgetések, mint a magyarositás terén kifejt? Tizenhárom év óta közoktatásügyi miniszter ő: de hát nem emelt-e Budapesten az egyetemi, műegyetemi és

középtanodai oktatásügynek e tizenhárom év alatt oly palotákat, a melyekről még báró Eötvös idejében is alig mertünk volna álmodozni és a melyeket büszkén mutathat Nyugat-Európa bármely nemzete fiának a magyar? És nem ő léptette-e életbe e haza összes tanodáiban, még a felekezeti tót, oláh, szerb, ruthén, németajku elemi tanodákban is azon törvényt, mely végre valahára tiszteletet szerez a magyar állam hivatalos nyelvének? Nem ő záratta-e be a thuróczszent-mártoni Maticzát és nem ő rezzentett-e rá a szászokra? Nem ő vette-e kezébe, hogy gondozás tárgyává tegye a r. és g. katholikus alpapságnak sokhelyütt elszégyenitőleg nyomasztó anyagi helyzetét? Nem lenditett-e örvendetes mérvekben a képzőművészeti oktatás és az iparszakoktatás ügyén? Nem terjed-e ki az ő örök-éber figyelme a nők tanfolyamára szintugy, mint a tanodákkal kapcsolatos közegészségügyre, sőt még az ásványvizpalaczkoknak minél czélszerübb dugaszolására is?

Sokat tett Trefort e tizenhárom év alatt és nem csak tett folyton, szüntelen egész ideges tevékenységgel, igen sok irányban: de ez ernyedetlen, korszerü működése közben ugy belejött lassacskán a parliamenti szónoklásba is, hogy ma már valódi élvezet őt a parliamentben meghallgatni.

Igen eszes, igen elmés, tudományosan képzett, világlátott, tág látkörü férfiu volt ő mindig; mint publiczista, rég szép nevet vivott ki ő már magának a magyar irodalomban; vele társalogni valódi épületesen gondüző mulatság volt már évtizedek előtt is. Csak egy nem volt még akkor, midőn miniszter lett, szónok, a szónak valódi értelmében. Ma már legnagyobb ellensége is be fogja vallani, hogy talpra esettebb humoru, szikrázóbb ötletü és a kérdés velejét előnyösebben megvilágitó szónokot Tre-

fort Ágostonnál keveset ismer a magyar képviselőházban.

Legujabban megválasztották a magyar tudományos akadémia elnökéül. Nagy várakozásokat kötnek hozzá e tekintetben is.

* * *

Trefort Ágostonnak kitünő vezérkara van. Államtitkára Tanárky Gedeon, kiváló kulturpolitikus, történettudós és államférfiui publicista; zaj nélkül működik, de annál hatályosabb alapossággal; tudományos közintézeteink sokat köszönhetnek az ő szakértő meleg érdeklődésének. Érdemteljes tagja az akadémiának, valamint Gönczy Pál miniszteri tanácsos is, a ki tudományos és tanügyi irodalmunkban különösen mint botanikus szerzett magának érdemeket, a közoktatásügy adminisztrációjában pedig főleg az elemi tanodák körül kifejtett sok évi ép oly avatott, mint gyakorlatias érzékü buzgalma által.

Jelentékeny szakerőt nyert Trefort miniszteriuma az ifju Berzeviczy miniszteri tanácsosban, a ki mint országos képviselő nagy mértékben magára vonta összes magasabb értelmiségünk rokonszenves figyelmét európai szinvonalon álló közoktatásügyi beszédei és előadói jelentései által.

Pár év előtt még reményteljes ifju tanár volt egy felsőmagyarországi kollegiumban, ma is reményteljes: de azon láthatár, melyet jövőjének jelen munkaköre nyit, messze tulhaladja már is azon keretet, a melyben a magyar tanárok életreménye eddigelé még a legjobb esetben is mozogni szokott. Őszintén örvendhet ennek a haladás minden barátja, mert Berzeviczy már is tisztult államférfiui fő, a melynek derült ege ment minden conservativ-liberalis, meg liberalis-con-

servativ fogalomzavartól s ment a rendi reactiónak bármily szelid bárányfelhőcskéjétől is.

* * *

Trefort példás családapa, ki rendkivül jól nevelte gyermekeit. Nejét, özvegy báró Eötvös Józsefné nővérét már régebben elvesztette; nagy reményekre jogositó, igen tehetséges, igen képzett erőteljes szép fia Ervin pedig a boszniai hadjárat alkalmával elhalt, valamint élte virágában egyik kitünő müveltségü és kellemü leányának, Trefort Editnek férje gróf Batthyány Ferencz is. E fiatal főur valódi tünemény volt a magyar highlifeben, de diszére vált volna bármely európai highlifenek is.

Gróf Batthyánynak születni Magyarországon századok óta annyit jelent, mint senki által meg nem támadható előkelő helyet foglalni el a magyar főúri világ crêmejében. Trefort boldogult veje is gróf Batthyánynak született, volt jelentékeny vagyona, megnyerő megjelenése: és ez ifju főur még sem volt főrangulag büszke sem modorában, sem gondolkozásmódjában, sőt inkább annyira nemes volt ő egész lényében, hogy az, ki őt közelebbről ismerte, nem tud rá gondolni a nélkül, hogy el ne érzékenyüljön. Szerette a hazáját, szerette a családját, de szerette a tudományt, a munkát, az emberiséget is. Tudományos képzettségre alig egy-kettő mérkőzhetett vele a magyar főrangu világban; jelentékeny főuri vagyonához képest egy fiatal magyar főur sem élt oly kötelességérzettől áthatott, vasszorgalmu munkás életet mint ő. Igénynélkül gyöngéd volt a társas érintkezésben, és oly takarékos, hogy méltán mintaképül lehetne őt még főuraink későbbi nemzedékének is fölállitani. Csak ha az ember őt ismerte: csak akkor érthette meg, hogy szerencsésen eltalált jó nevelés által mennyire kitünő

ember válhatik a magyar mágnásból is minden tekintetben.

***

Tisza Kálmán rendkivüli jelenség Magyarország politikai történelmében. Nem azért, mert évek hosszu során át csaknem dictátora volt egy nagy ellenzéki pártnak, a mely ádáz párttusák egész lánczolatát vítta végig, hogy a magyar államnak annál, melyet neki az 1867-diki kiegyezés biztosisott, nagyobb mérvü közjogi önállóságot szerezzen, és azután belátva a küzdelem reménytelen voltát, előtudta készíteni a dolgok oly arczulatát, hogy előtte a megfogyatkozott kisebbség vezére előtt, a tulnyomó nagy többségben levő Deák-párt majd csakhogy nem föltétlenül lerakta a fegyvert. Nem ezért rendkivüli jelenség még Tisza Kálmán hazánk politikai történelmében: de igenis rendkivüli jelenség ő azért, mert tiz évi oly kormányzás után, melynél erősebb markut nem gyakorolt még parliamenti miniszterelnök sehol, soha, ujra oda tudta vinni a dolgot, hogy egymásután lejáratván, majd egymás ellenében kijátszatván valamennyi nagyobb kaliberü államférfiui erőt, sőt valamennyi kimagaslóan népszerü politikust: az ő, alapjaiban egyre erősödő, jelenleg is vasmarokkal kezelt miniszterelnökségével nem áll szemben ma sem egyéb a közeljövőben miniszterelnök-jelöltté domborulható alak az összes ellenzék részéről mint egy fiatal főrangu szónok, a ki 37 évvel 1848 után, szánalomtelt gunymosolylyal ajakán tiporja porba a «hagyományaival szakitott» Franczia országot, az 1789-diki eszmék Franczia országát, — hogy annál nagyobb lelkesedésre gyujthassa az isaszeghi és nagy-sarlói vérkeresztség részeseit, az 1848-diki alkotmány alapján álló Magyarország képviselőházában, az «Ancien Régime» rendi Franczia országá-

nak nagysága iránt, — a tiszteletre méltó karlsburgi atyák ékesszavu növendéke, — gróf Apponyi Albert. Ehhez hasonló vivmányt hasztalan keresnénk akármely európai miniszterelnök parliamenti élettörténetében.

Annyit jelent ez, hogy Tisza Kálmánnak a vasmarku kormányzás lehetősége ismét évek egész sorára biztositva van — már csak azon egy okból is, mert mig egyfelől a függetlenségi párt a jelenlegi közjogi alapnak megváltoztatásáért, és nem rögtöni kormányra jutásért vija eszményiesen lelkes napi küzdelmeit, addig másfelől a közjogi alapon álló ellenzékünk értelmisége kétségbe kezd esni saját pártjának jövője fölött.

«Báró Sennyey Pál le lépett a pártpolitikai a küzdtérről, Somssich Pál szintén; báró Simonyi Lajost, Bittó Istvánt, Szilágyi Dezsőt pedig lehetetlenné tették, — gróf Dessewffy Aurélt visszatartják az ellenzéktől: marad számunkra utóvégre is gróf Apponyi Albert. De hát mit csináljunk mi gróf Apponyi Alberttel?»

«Mi nemcsak nagyobb közjogi önállóságért, nemcsak a perszonál-unióért küzdöttünk 1848-ban, de küzdöttünk a jogegyenlőség dicső eszméjéért is.»

«Gróf Apponyi Albert egész nevelése, egész észjárása oly ideálra vall, a melynek őszintén kimondott neve nem jogegyenlőség, de leplezett rendi reakczió.»

«Nekünk egységes, modern szerves egészszé forradó állampolgári társadalom kell: gróf Apponyi Albert pedig rendi elemeire tagolta a magyar társadalmat, midőn a főrendek születésjogán kivül még a köznemes birtokosságot is beakarta vinni — választás utján — mint eddig onnét hiányzott, bár történelmileg jogosult, tehát rendi elemet a főrendiházba.»

«Ha nem gróf Apponyi Albert állott volna a mér-

sékelt ellenzék élén, hanem egy valóban demokrat felfogásu és irányu magyar államférfi, a ki Tisza Kálmánt a 48-as eszmék szellemében igyekezett volna szoritani komolyan korszerü, nemzeti reformra: akkor Tisza Kálmán sem hagyta volna magát ily visszaesési törekvések által befolyásoltatni — — De igy gróf Apponyi Albert leplezett rendi reakcziója nem hogy ellensulyozta volna, sőt inkább még vérszemre kapatta ama törekvéseket; gróf Apponyi Albert csábos ékesszólása elkábitotta a szélső bal nagy részét, lehetetlenné tette magának Irányi Dánielnek a komolyabb actiót. Nagyon fölült már eddig is az ellenzék a rendi reakczió ezen brilliáns tribunjának — már is benne vagyunk a 47-es légkörben; elég volt ez már nekünk; ezentul óvatosabbak leszünk; visszahuzódunk egyelőre minden pártpolitikától, vagy pedig nyiltan, férfiasan oda állunk Tisza Kálmán zászlója alá. Ott legalább harczolhatunk siker reményében a rendi áramlat ellen Szontagh Pálék oldalánál.» — Ez a közhangulat ma a mérsékelt ellenzék független értelmiségének köreiben országszerte. A ki ezt tagadja, az vagy nem tud tárgyilagosan észlelni, vagy pedig daczára 1848-ban viselt dolgainknak, maga is gyönyörködik — in camera sinceritatis — gróf Apponyi Albertnek és a hozzá vonzódó rendi politikusoknak, u. m. Beőthy Ákosnak stb. velleitásaiban.

* * *

Tisza Kálmán nem oka a jelenleg társadalmunk egy némely rétegében dulongó rendi áramlatnak. Ha nem is kelt ő soha oly hévvel és oly gyakran a demokrata eszmék mellett sikra mint Irányi Dániel: a rendi reactióban még is ép annyira ártatlan, mint akár Deák Ferencz. Legyünk igazságosak. Tisza Kálmán nemcsak nagy elme, de európai látkörü, nagy tanulmányu államférfiu

is, a kinek nem vetheti senki szemére, hogy csak egyszer is olyast mondott, vagy irt volna, akár a nyilvánosság terén, akár a társas érintkezésben, a mi csak legtávulabbról is sérthetné a jogegyenlőségi érzéket. Valódi nagy ur magyar fogalom szerint születésénél fogva, — nemcsak 40,000 holdnak, de oly főrangu családi összeköttetések birtokában, a melyekkel csak kevés szereplő mágnás család dicsekedhetik, föltudott ő mégis emelkedni a modern világnézletnek ama magaslatára, a hol az ember a barátságot nem a grófi czim után köti, sem nem óhajtja e czimet magának.

A müvelt demokrata gentleman felfogása volt rá irányadó mindig a salonban szintugy, mint a képviselőház folyosóján, geszti kastélyában nemkevésbé mint Ostendeben vagy Bécsben.

Hogy történhetett tehát mégis, hogy ez a dúlongó rendi reakczió az ő kormányzása alatt olyannyira lábra kaphatott?

Ennek a nyitja nagyon egyszerü.

A rendi reakczió vezénylő matadorai jogegyenlőségellenes actiójukat nem Tisza Kálmán miniszterelnöksége alatt kezdették meg 1848 óta hazánkban, hanem megkezdték már 1849-ben Pozsonyban, midőn ama hirhedt muszkabehivó memorandumot aláirták. Szemét népnek, selejtes tolvaj csőcseléknek, rablógyilkosságra hajló koldusbandának van e memorandumban bélyegezve a magyar nemzet azon tulnyomó nagyrésze, a melynek fiai ott küzdöttek Peredtől, Zsigárdtól az Ojtozig, Branyicskó hegyszorosától Titelig fénytelt hadtestekben hazánk függetlenségéért és a XIX. század nagy eszméiért, a soldatesca és a feudalismussal szövetkezett obscurantismus ellen. E rendi reactio nem vesztette el a talajt a lábai alól a Bach-korszakban sem; sőt a mennyire háttérbe szorult az ép oly boto-

rul mint törvénytiprólag központositó, germanizáló absolutistikus bureaukratia előtt, ép annyira vissza birta magát hizelegni a szenvedései alatt elsenyvedt magyar társadalomnak, ha nem is valódi értelmiségénél, hát legalább annak alantasabb müveltségü, de azért mégis urat játszó köreiben. 1848-ban egy gróf Batthyány Lajos sem használta grófi czimét. 1858-ban azonban már némely magyar körben azzal kezdték a Bach miniszternek bünlajstromát, hogy ő, a barrikádok hőse mindössze is csak egy szijjártó mesternek a fija — és a midőn a törvénytelen pesti Oberlandesgericht birái csoszogó kalucsnival sompolyogtak el esernyővel kezökben az omló zápor közepette, a Curia épületéből: nem hiányzottak ott a kapu alatt a rendi reakcziónak furfangos ügynökei, ha nem más, hát egy a kapussal barátkozó komornyik vagy egy nyugdijas gazdatiszt képében, — meg annyi jól betanitott csuvasz diplomaták, a kik a Bach-féle birák kalucsnijára mutatva nem azt mondták — suttogó hangon — a körülálló magyar fiatalságnak és asszonynépségnek, hogy ezek oly idegenek, a kik törvénytelen kinevezés folytán, a szuronyok ótalma alatt ültek nyakára nemzetünknek, hogy igazságot szolgáltassanak oly népnek, a melynek nyelvéből egy szót sem értenek — hanem azt, hogy — látjátok fiaim azt a kalucsnit! Hajh! beh más idők voltak azok, a mikor még nem ilyen világfutó koldusok jöttek ki ezen a kapun, — hanem magyar gróf meg báró; nem is mentek azok gyalog sárban, esőben, — hanem nagyot kiáltott a lobogós mentéjü huszár, a négylovas hintó elé állt és azon vágtattak el a régi septemvirek, — az igaz, hogy grófok voltak, nem ilyen jött-ment, kalucsnis koldusok, — fogadni mernék, hogy ennek az Oberlandesgerichtsrathnak az apja zsákot foltoz egy petákért valahol Csehországban!»

Tisza Kálmán dúsan fejlődő lelke ment maradt a

rendi reakczió e fertőző szelétől, — és én hiszem, hogy ha ott lett volna a Tuilleriák bálján, a midőn az osztrák nagy követnek rendkivül leleményes neje, egy született magyar mágnásnő, érdekesen villogó, mert kaszt-szellemtől is tüzelő szemecskékkel huzódott végig a nemzetőr-kapitányi egyenruhát viselő pékek, asztalosok és szappanosok kaczkiásan fölteremtettézett nejeinek, leányainak hullámzó tömegén, jobbra-balra azt hangoztatva, hogy «canaille, canaille!» — Tisza Kálmán e jelenetnek szive mélyében ép oly kevéssé örvendett volna, mint a hogy nehezen örvendett annak hirlapbóli olvasásakor az az oroszlánlelkü karsebzett Trencsén szülte hős, a ki köznemes létére is mint közel vérrokon ugyanazon fényes ősökkel dicsekedhetik, mint ama herczegné, de a ki mint honvédezredes száz csatában rohant a halhatatlan emlékü vörös sapkások zászlóaljának élén a tüzbe Magyarország függetlenségéért és ugyanakkor a jogegyenlőségért!

Alkotmányunk nem állittatott helyre 1860-ban az októberi diploma kibocsátása által, hanem csak egy bizonyos alkotmányos állapot, mely éppen az által, hogy elütött az 1848-ban alkotott jogalaptól, némi galvanizált folytatása volt a 47-es államjognak népképviseleti alapokon. Hogy ezen időszakban a rendi reactio mindent megkisérlett, a mire csak az akkori európai hangulattal szemben vállalkozni merhetett, az nagyon természetes. Garibaldit, Kossuthot várta a népdal: itt benn azonban a haza akkori döntő köreiben a rendi dicasterialismus krypta-szelleme uralkodott; és hogy mennyire téves nézeteket voltak képesek a rendi reactiónak akkor még csakis tulloyális és alkotmányellenes vezénylő matadorai legfelső helyen érvényre juttatni, mutatja először az, hogy az országgyülés föloszlatása után csak azért küldötték gróf Pálffy Móriczot Budára királyi helytartóul és nem

egy másik konzervativ előkelőséget: mert szentül megvoltak a rendi reaktió egyoldalu informátiójának alapján győződve a felől, hogy a «duzzogó magyar nemzet sokkal jobban megfogja magát tisztelve érezni egy oly fényes családfáju nem-államférfi gróf Pálffy, mint ama nagyon is uj családfáju, de államférfiuként szereplő magyar nevezetesség kineveztetése által»; másodszor pedig mutatja az, hogy midőn egyik kevésbé konzervativ, de azért nem kevésbé tulloyális bizalmi férfiu oda fönt Bécsben a tárnokmesteri állásra Kazinczy Gábort hozta szóba: az udvar akkori politikai habituéi összecsapták kezöket: «Er ist ja nicht einmal Baron, was fällt denn Ihnen ein!» — A kiegyezés nagynevű megalkotója, a haza bölcse, Deák Ferencz lesöpörte a rendi reactio vezénylő matadorait a szintérről egyetlen szavával. Elbujtak tehát a szinfalak mögé és beérték egyfelől azzal, hogy a király személye körül oly miniszter működött, mint báró Wenckheim Béla, másfelől pedig némely rosszmáju fiatal uracsok által egyengethették maguknak a tért legalább a «Nemzeti Casinó»-ban.

Báró Wenckheim Béla pompás gavallér ember volt, csupa lovagiasság, csupa sziv embertársai iránt; sőt «liberális»-nak is érezte magát a nélkül, hogy észrevette volna, hogy a liberálizmus nemcsak a szabadságot szereti meg a testvériséget, hanem a jogegyenlőséget is; keresztülvágta volna bizonyára azt a magyar embert, a ki az ő fölfogását a néhai herczeg Windischgrätz Alfredéhez meri vala hasonlitani: pedig ha volt különbség e két fölfogás között, ugy ez legfölebb csak abban állhatott, hogy mig herczeg Windischgrätz szerint az ember csak a bárónál kezdődött, addig báró Wenckheim Bélánál az ember már annál a 4000—5000 holdas régi nemes embernél kezdődött, a kinek ha nem is a neje, de legalább az unoka-

huga legalább is mint báróné szerepet játszik a high-lifeben.

Elképzelhetni tehát, hogy minden deákpárti elvhüsége és «liberálizmusa» mellett is báró Wenckheim Béla már csupa privata deligentiából is nem kevésbé erélyesen dolgozott a kormánypárti függönyök mögött, mint ama rosszmáju fiatal uracsok a Nemzeti Casinóban. Nyiltan nem mertek még föllépni a kor igényei ellenében: aknamunkát kezdtek hát és ezt az által nyitották meg, hogy aláásni igyekeztek egymás után valamennyi szellemi notabilitásunk társadalmi tekintélyét. «Ha fölszabadul a közvélemény a rangnélküli szellemi notabilitások nyomása alól: akkor majd elbánunk a demagógokkal, a kapaszkodók hozzánk simulnak, az ujságirók pedig majd egészen más hurokat fognak pengetni. Urai leszünk ismét a helyzetnek.» Igy okoskodtak a rendi actio reménykedő matadorai és ez értelemben jártak el ugy önkéntes, mint nemönkéntes ügynökeik.

Nem sokra mentek volna, ha az európai dolgok fordulata és a gazdáinkat sujtó mostoha időjárás véletlenül kezökre nem játszanak nagy horderejü esélyeket. A rendi tagozaton nyugvó német törzsek földhöz sujtották az európai demokratia szellemének azon mozgó őrseregét, mely a szárazföldre nyomatékosan kihatható franczia nagyhatalomban rejlik vala; a Garibaldi támadásaitól végleg megszabadult IX. Pius pápa nyilt hadat izent a demokratiának és a társadalom rendi tagozatának védelmére szóllitotta föl csalatkozhatlanságának egész világraszóló tekintélyével az egyház összes papjait. Benn a hazában éppen akkor kezdte az amerikai, majd az orosz, sőt ausztráliai gabna és gyapjuverseny vészterjes árnyékát előre vetni, a midőn az évek hosszu során át ismétlődő mostoha időjárás, rossz termés kapcsolatban a nagyban fölszapo-

rodott adóhátralékokkal éppen a magasabb műveltségü magyar középbirtokos osztályt már-már a tönk szélére juttatta volt. Deák Ferencz egyre betegeskedett; nem vett az ő nagy hatalmi köréhez méltó részt a törvényhozási munkálatokban a szó komolyabb értelmében tulajdonkép már a koronázás óta. Környezete gyakorolta a hatalmat, mely az ő nimbuszához füződött, gyakorolta pedig különösen a törvényhozás és az állami befektetések terén nem egyszer oly gyarlón, hogy még ha készakarva tette volna ezt, még akkor sem dolgozhatott volna nagyobb sikerrel a rendi reactió malmára!

Csináltak törvényt a köztörvényhatóságok rendezéséről és megadták a tagsági jogot az összes uradalmi gazdatiszteknek sőt alantasabb urasági közegeknek is; a mult évi adó befizetéséhez kötötték a választói joggyakorolhatását az országos képviselő választásoknál, de nem terjesztették ki e feltételt mindazon kerületekre, a melyekben egy-egy nagy birtokos különböző birtokai szanaszét feküdhetnek, elannyira, hogy míg több százezer kis vagyonu és sok ezer középvagyonu állampolgárt, a kinek csak egy kerületben fekszik összes adóval megrótt értéke, a törvény e szigora kérlelhetlenül sujt, addig kényelmes kibuvót enged az éppen annak, a ki az adó terhét utóvégre is aránylag legkevésbé érzi meg, t. i. a nagybirtokosnak. Vajon ki vehette volna hasznát törvényhozásunk mind e gyarló intézkedésének első sorban? Ki más, mint a rendi reactio? Főrangu birtokosaink tömegesen küldötték gazdatisztjeiket és egyéb fizetéses közegeiket a megyei bizottságokba, sőt a községi képviseletekbe is: ezek azután meg is csinálták ott a hangulatot pár év alatt alaposan.

De ennél a Deák-párti kormányok gyengesége még nem állapodott meg. Megengedte báró Wenckheimnak,

hogy megnyissa a nemesi oklevél-özön zsilipeit; elodázta a magyar polgári törvénykönyv megalkotását csak azért, mert nem akarta gyöngédtelenül érinteni a mágnások örökösödési és örökhagyási quasi — jogszokásait — hát ha valamely képviselő azt találta volna inditványozni, hogy legyen ugy, mint Franciaországon, kapjanak a comtessek az örökségből egyenlő osztályrészt grófi fivéreikkel, mi lett volna akkor! — igen; nem merték megalkotni a Deákpárti kormányok a magyar polgári törvénykönyvet merőben rendi tekintetekből, — nem merték megszüntetni az elavult rendi gyakorlatnak azon emberi méltóságot sértő intézkedését, mely szerint becsületsértési perben az, ki egy ifju mágnást sértett meg többszörte nagyobb birságban marasztaltatik el mint az, ki pl. egy érdemteljes agg honoráczior családapát ütött arczon; nem mertek hozzá fogni a még 1608-ból eredő főrendi háznak reformjához, mert nagyon erős volt akkor még a képviselőházban azon áramlat, mely egyszer mindenkorra szakitani akart 1848-diki alkotmányuk szellemében a születési joggal; megtagadták a legnagyobb adóhátralékosok névjegyzékének hivatalos közzétételét országos képviselők ismételt sürgetése daczára is csak azért, mert nem akarták kellemetlenül érinteni az ezen névjegyzékben óriási összegekkel szereplő mágnásokat — és meggyökereztették a magyar pénzügyi politikában azt az elvet, hogy adó és illetékhátralék miatt haza iránti kötelesség ugyan lehuzni a nem-mágnásnak akár a feje alól a vánkost, meg a betegágyas párnáját, de mágnásnak bármily nagy adó vagy illetékhátralék miatt komolyan elárvereztetni csak a legkisebb rész-jószágát is — ez már nem illendő.

Mind e gyöngeség természetesen megboszulta magát Az államháztartás egyensulya — már csak a tömérdek adóhátralék miatt is — iszonyuan fölbillent, —

az állambukás előjeleinek hire behatolt Deák Ferencz beteg ágyáig. A vezénylő pártkörök megrémültek. A haza bölcse közel volt a kétségbeeséshez.

Most azután előbujtak a rendi reakczio matadorai is rejthelyeikből. Ügynökeik száma egyszerre hitetlenül fölszaporodott és kárörömteljes kifakadásuk bezsibongta az egész országot.

Ugy kell nektek — mondák ők most már leplezetlen nyiltsággal — ugy kell nektek: mért ültetek föl azoknak a haszontalan sehonnai tudákosoknak, azoknak az idealista capacitásoknak, azoknak a széllelbélelt szellemi notabilitásoknak; jobb lett volna a praktikus solid elemekre hallgatnotok. Ámde nektek nem a józan ész, nem az apáinktól örököltük nemzeti géniusz kellett, hanem a széllelbélelt capacitások agyréme meg az a bolond theoria. No hát már most lássátok és szenvedjétek el velünk együtt, a hogy ezek a haszontalan theoretikus hülyék, ezek a «nagyemberek» koldussá tették ezt a szép országot!»

Vadúl ülte orgiáit a rendi reactio. Az államférfiak kapkodtak jobbra-balra; a gregárius honatyák nagy tömegét szorongás fogta el; a pártok megvoltak dermedve; a sajtó nem adhatott irányt a közvéleménynek, részint azért, mert tönkre jutván anyagilag a lelkes középbirtokos osztály független értelmisége a haza legtöbb megyéjében, egynémely lap saját maga alatt vágta volna az ágat, ha pártbeli támogatás nélkül szembe mer szállni a fölszinre csapódott főrendi érdekekkel, — részint pedig azért nem, mert nem volt a kit kövessen. Az egyetlen államférfiu, a ki hivatva lett volna irányt adni a többség kebeléből a kóválygó zürnek, Horváth Boldizsár, el volt némulva. Szavát kellett adnia, hogy rendbe hozza herczeg Esterházy vagyonát és elmegy hozzá zárgondnoknak.

Még a szélsőbal következetes föl-fölriadása is: — Le

a közös ügyekkel! — még mintha e jelszó is tompábban hangzott volna most a szokottnál a pártok és pártemberek ez általános riadalmában. Csak egy jelszó süvöltött végig e zürzavarban minden oldalról — a rendi reakczió e szózata. «Térjünk vissza a természetes józan észhez! Le a theoriával! Le a szellemi notabilitásokkal!»

A dolgok ily állapotában hivatott meg Tisza Kálmán a kormány átvételére 1875-ben februárban, — a fusió alapján, de egyelőre csak azon föltétel alatt, hogy más lesz a miniszterelnök, és ez a más nem volt senki más mint báró Wenckheim Béla!

***

Valóban nem vádolhatja senki azzal Tisza Kálmánt, hogy ő teremtette volna azt a rendi reactiót, mely az ő kormányzása alatt e hazában immár annyira dúlong. Nem; e vád nem terhelheti őt. Ő még csak elő sem mozditotta azt. Sőt inkább küzdött e rendi reactió ellen fönt ugy, mint alant. Ha nem koronázta e művét nagyobb siker, mint a minőt az 1608-ból örökölt főrendiháznak reformjával kormányzásának tizedik évében bemutatott: ugy ennek nem ő maga első sorban az oka, hanem oka ennek – az udvarnak hagyományos arisztokratikus hajlamain kivül — egyfelől az egykori Deákpárti kormányok gyarló politikája, másfelől a jelenlegi ellenzéki pártok kebelében észrevétlenül lábra kapott és a tiszteletreméltó karlsburgi atyák ékesszavu növendékének — gróf Apponyi Albertnek védszárnyai alatt nagyra nőtt bizalmasan csöndes rendi reakczió maga.

E küzdelmet nem könnyitették meg a kormányzása alatt lefolyt tiz év fejleményei. Különösen két uj áramlat köszöntött be, a melyek közől bármelyik már egymagában véve is képes lett volna bénitólag hatni tár-

sadalmunk közhangulatának demokrata szellembeni tovább fejlesztésére. Jöttek az antisemiták és nyomban követték őket az agrariusok.

Az antisemitismus eredetileg éppen nem akart a rendiség szolgálatába állani még Németországon sem. Eltekintve Stöckertől és junkerek pártfogolta árnyalatától, a németországi antisemiták nem akarták — ha hihetünk Henrici tanár nyilatkozatainak — a fajkérdés politikai, közgazdasági és társadalmi elemeit áldozatul hozni a keresztyén-germán állameszme azon oltárának, a mely előtt a néhai szemforgató Stahl tanárnak botrányosan retrograd tanaiból eregette a képmutatók és a gyengébb elméjűek vak buzgalma a tömjénfüstöt a középkori hatalom-maradványoknak. A kő azonban elgördült és nem lehetett azt többé a lejtőn megállitaniok még azon idealistáknak sem, a kik akkor, midőn a zsidóság társadalmi visszaszoritásáról ábrándoznak vala, visszaborzadtak volna azon gondolattól, hogy az antisemitikus mozgalom akaratlanul is sokkal nagyobb szolgálatot fog tenni a jogegyenlőség ellen áskálódó elemeknek, mint magának az eredetileg czélba vett «népfölszabaditó» antisemitikus eszmének. Igy történt ez hazánkban is. Nem volt sem ott, sem itt oly ünnepnapjok egyhamarjában a rendi reactio bajnokainak, mint akkor, a midőn a müveletlen tömeg, meg a félmüveltek társadalmi nagy rétege azon következtetéseket kezdte kivonni a zsidóság elleni izgatásokból, a mely következtetéseket nekik a rendi reactio ügynökei szájába adtak volt. «A legbiztosabb támasz a zsidóság tulkapásai ellen — igy szóltak ők — a papság és a régi uri rend. Megfosztották a papságot, meg a nemességet régi kiváltságaiktól, előjogaiktól és ime hová jutottunk! Ejh! Jobb volt az a régi világ, a mikor még nem szólhatott bele az ország dolgába minden jött-ment; a mikor még nem

az lett törvénynyé, a mit ezek a sehonnai tintanyalók akartak, hanem csak az, a mit a magyar mágnás meg a magyar nemes akart, a ki csontunkból való csont és vérünkből való vér!» — Nem csoda azután, ha e vivmányok szemléléséből erőt meritett magának a rendi reactio nemcsak nyilt propagandára, de a politikai és társadalmi pajkosságnak több oly actusára is, a melyeknek hallatára meg kell hogy forduljanak az aradi vértanuk, Batthyány Lajos, az agg Perényi és Csányi László az ő sirjaikban. Hogy ezrenként vették elő ismét családi praedicatumaikat és rányomatják azt czimereikkel együtt névjegyeikre, 37 évvel 1848 után: ezen józan hazafi nem fog megütközhetni, mert hisz 1848 nem törölte el sem a praedicatumokat, sem a czimereket és igy az, a kit jogosan megillet, mind a praedicatumot, mind a czímert, senki által meg nem róható hazafias önérzettel viselheti. De hogy nem müvelt nemesek, mert ezek ilyesmire nem képesek, de félmüvelt nemesek 37 évvel 1848 után ismét már sértegetni kezdék nem nemes, müvelt hazafias honfitársaikat nemcsak magánkörben, de nyilt helyeken, alföldi vendéglőkben, tánczmulatságokon és ünnepélyes összejöveteleken, sértegetni, üldözni csak azért, mert ezek véletlenül nem születtek nemes embernek: ez már bizonyára oly jele volt az elvadult időnek, a mely fölött évtizedekkel 1848 előtt Kölcsey Ferencz is elszomorodott volna, jóllehet Kölcsey Ferencz is magyar nemesnek született, még pedig a szine-javából: nem holmi liszt- vagy zabszállitásnak, nem is Apafi Mihály uram ebéd utáni jó kedvének köszönheté ő e nemességet, hanem fölviheté egész Ond vezérig.

Müveltebb társadalmi rétegekben hatott bomlasztólag a fölvilágosult demokrata fölfogásra az agrarius mozgalom. Ennek alapgondolata teljesen jogosult: de annál károsabbak voltak annak kinövései. Ha orvos-

lást vannak jogositva kérni államtól és társadalomtól a földbirtokosok, szintugy vannak jogositva orvoslást kérni államtól és társadalomtól az iparosok, kereskedők, az értelmi kereset emberei és a gyár- meg kézmunkások is. Ezt sokan szem elől tévesztették a mi agráriusaink közül; némelyek pedig annyira mentek, hogy nemcsak kidomboritani igyekeztek az ellentéteket, a földbirtokos osztály életérdekei és a többi társadalmi osztályok életérdekei közt messze tul a józan tárgyilagosság határán, de egész nyiltan programmul tüzték ki oly törvényhozási és társadalmi intézkedések követelését, a mely intézkedések határozottan és nyiltan hadat lennének üzenendők az összes többi osztályok életérdekeinek és igy tulajdonkép az egész magyar társadalomnak, mint ilyennek. A rendi reactió matadorai e velleitásokat is értékesiteni birták a maguk céljaira. A földbirtok korlátlan földarabolásának fennen hirdetett veszélyeiből indokolt propagandát meritettek a hübéri kötött tulajdon irányában; majorátusokat követeltek még a parasztteleket számára is, csakhogy a fidei commissumok alapján reorganizálhassák azután a vagyonában annyira megroncsolt nemességet. Követelték végül a hitelügynek oly retrograd irányu terrorizálását, a «történelmi rendiség» érdekében, hogy még a vérmes arisztokrata gróf Széchenyi István, halhatatlan érdemü nagy hazánkfia is jót nevetett volna leplezetlen naivságukon.

Tisza Kálmánt nem sodorta magával e rendi reactió; ő tisztában volt magával. Egységes, nem «rendekre» tagolt, hanem a jogegyenlőségben egységessé forradó magyar társadalom lebegett előtte, mint czél. Ezért is szállott szembe az antisemitismussal épen ugy, mint az agrarismussal és ezt helyesen cselekedte. Sokkal kényelmesebb lett volna neki e rendi reactióra támaszkodni: hisz nemcsak nagyhatalmu tényezők mun-

kálkodtak ennek érdekében a fensőbb rétegekben és az udvar közelében; nemcsak a félrevezethető nagy tömeg volt már egészen kikészitve e rendi reactió érdekében a vidéken: maga az ellenzék nagy része támogatta már-már e mozgalmat többé-kevésbé nyilt sisakkal, valamint saját pártjában, a szabadelvü pártban is egyre nőtt már a rendi reactióra hajlók csapata. Kevés kellett volna hozzá: csak föl kellett volna egy kis időre függeszteni a sajtószabadságot és egy kis barátságos coalitiót kellett volna ajánlani az ellenzék e rendiségért lelkesülő elemeinek: és négy-öt év mulva akár behozhatta volna a kormány ujra a botbüntetést és beszüntethette volna egyuttal az egész állami népnevelést. Hisz a botbüntetés visszahozatalaért nem kevesebb «praktikus» politikus lelkesedik még ma is, mint a tanfelügyelői intézménynek, helyesebben az egész állami tanfelügyeletnek a megszüntetéséért! És ha nem jön közbe valamely európai fordulat, további négy-öt év alatt egész kényelemmel keresztül vihette volna a kormány az országos képviselői napidijak, szálláspénz megszüntetését és eltávolithatott volna közvetett rendszabályok által a törvényhozásból minden oly elemet, mely még a rendi alapnak ünnepélyes visszahozatalától lelke mélyében irtózik vala.

Tisza Kálmán szembeszállt e vészterhes áramlatokkal és ha nem is tette meg a demokratiának mind azt a szolgálatot, a melyet tőle a nemzetnek valóban fölvilágosult, valóban önzetlenül hazafias értelmisége várt: megtett mégis annyit, hogy megmentette parlamentarismusunkban a minden pillanatban gyakorlatilag lehetséges továbbfejlesztés fogantyuit a demokrat állameszme céltudatos hivei számára. Ha Szilágyi Dezső, Hodossy Imre, Horváth Boldizsár, Horánszky Nándor és Irányi Dániel kezet fognak Szontagh

Pállal: akkor Tisza Kálmán is jobban, hatályosabban szembeszállhat a rendi reactióval, mint azt eddig tehette. Neki most lépésről lépésre küzdenie kell; sakkhuzás nélkül alig érvényesithet fölülről demokrat irányu gondolatot.

A Deák-párti kormányok világért sem mertek volna még kinevezni oly kevéssé arisztokratikus főispánokat, mint a minőket Tisza Kálmán kinevezett a legutóbbi években. Falusi jegyző fiát, községjegyzői hivatalt viselt honpolgárt, bármennyire tündöklők lettek volna is érdemei, bizonyára nem mert volna főispánná kinevezni sem gr. Lónyay, sem Bittó; annál kevésbé akart volna kinevezni főispánná gróf Andrássy Gyula, Szlávy vagy b. Wenckheim. Tisza Kálmán csak a tündöklő egyéni tulajdonokat, csak az egyéni erőt, buzgalmat, érdemet tekintette és kinevezte a haza e nagyon kevéssé arisztokratikus fiait főispánná a legnagyobb megyékbe.

Igen, de hogy ezt keresztülvihesse, nem kellett sakkhuzáshoz folyamodnia? Nem kellett-e szintén főispánokat kinevezni egyuttal, vagy kevéssel azután nagy befolyásu főuri családaink sarjai közül?

Hogy az uralkodóház fenséges tagjai, sőt fenséges nőtagjai ma már szivélyesen magas kitüntetésben részesitenek ünnepélyes helyen, sőt udvari estélyen nemes családfa nélküli magyar hölgyeket: ez is Tisza Kálmán kormányzása alatt történik először.

A ki ilyesmit talált volna szóba hozni a Deák-párti kormányok idején illető helyen: no hiszen majd adott volna annak maga a különben alapjában demokrat-érzelmü «öreg ur»!

* * *

Tisza Kálmán politikája ellen elkeseredett élethalálharczot vi az ellenzék; és ezt — eltekintve a jogegyen-

lőség kérdésétől — nem egy tekintetben súlyos érvek hátteréből cselekszi. Különösen szenvedélyesek a támadások Tisza Kálmán kormánya ellen azon ép oly tömeges mint rút visszaélések miatt, a melyek országos képviselőválasztásainkat minden három év lejártával annyira elundokitják. Semmi esetre sem lehet védeni ez üzelmeket; nem szabad azokat még szépiteni sem. Az egyedüli, a mit Tisza Kálmán e részben pártjának védelmére fölhozhat, csak az, hogy meg van a maga része ezen üzelmekben — többnyire az ellenzéknek is.

Nem is remélhetni, hogy egy hamarjában megváltozzanak e tekintetben a mi hagyományosan fejlődött kortes erkölcseink. Az az eszme, hogy független magyar bíróság, hogy a Curia igazolja a képviselőket és ne a ház bizottságai, nem vált még ma sem törvénynyé. Szónokol és szitkozódik mellette minden parliamenti szónok, mig az ellenzéken ül: de ha ma titkos szavazás alá bocsátanának egy ily törvényjavaslatot: ép oly csufosan kisebbségben maradna az, mint a hogy fényesen többségre jutna titkos szavazás mellett az oly törvényjavaslat, mely azt volna rendelendő, hogy az országos képviselői mandatum időhuzama — miként Angliában van — 7 évre és a képviselői napidij, miként Amerika némely köztársaságában van — vagy 20 forintra emeltessék. Az ellenzék hivatása ellenőrizni Tisza Kálmán politikáját lépésről-lépésre, kimutatni annak tévedéseit, fogyatkozásait, hibáit. Végitéleteket mondani e politika egész értéke fölött csak a történelem lehet hivatva. Tárgyilagosan szólva, azonban annyit a legelkeseredettebb kortársak sem tagadhatnak, hogy Tisza Kálmán mint parliamenti erő páratlan a maga nemében.

Kimagasló mindenekelőtt mint rögtönző, polemikus szónok. Ha a parliamenti szónoklatnak csak az lehet

első sorban a hivatása, hogy helyeslést ébreszszen a szónok által védett nézetek, vagy az általa elfogadásra ajánlott rendszabályok és eszmék mellett, — pedig csakis ez lehet a hivatása: akkor az, ki végig járta Európa valamennyi parliamentjét és ott nyomról-nyomra végig tanulmányozta minden jelentékenyebb szónoknak a hatását a parliamentre, nem mondhat egyebet, minthogy nincs parliamenti szónok Európában, a ki bármely pillanatban, bármily körülmények közt, bármily kérdésben is ugy eltalálja rögtön azt, hogy mi az, a mi az ő pártja általános hangulatának, az egyes párthivek átlagos értelmiségének, átlagos képzettségének és izlésének tetszeni fog, mint Tisza Kálmán. E nézpontból tekintve Tisza Kálmán szónoklatai megannyi genialis remekei a rögtönzött parliamenti polemikus szónoklatnak.

Természetesen a főelemét az ily szónoklatnak csakis a dialektikai leleményesség és az ezzel pillanatról-pillanatra megtermékenyülő humor képezheti.

Hogy Tisza Kálmán jóval tanulmánydúsabb és mélyebben járó államférfiui fő, mint a mennyire ez e rögtönzött szónoklatok némelyikéből kilátszik, ezt észrevették mindazok, a kiknek alkalmuk volt Tisza Kálmán gondolatmenetével bizalmas körben közelebbről megismerkedni.

E sorok irója ismeri az angol parliament több nagy hirü szónokát; beszédeiket pedig többnyire előszeretettel tanulmányozta. E benyomások alatt mondhatja, hogy a Tisza Kálmán parliamenti ékesszólása Magyarországon éppen oly hatalmi tényező mint a minő volt annak idején a lord Palmerstoné Angliában. «Játszik a ház hangulatán, mint valamely jó régi cremonai hegedün». Ezt szokták mondani lord Palmerstonról; ez áll Tisza Kálmánra nézve is.

* * *

Nemcsak rendkivül hatályos parliamenti szónok Tisza Kálmán, de rendkivüli ügyes, tapintatos érzékü taktikus is. Párthiveivel pártvezér pedig nem tudott bánni ugy, mint ő, még soha. Figyelme kiterjed a legcsekélyebb mozzanatra, ismeri párthiveinek eszejárását, egyéni körülményeit, hajlamait, érdekeit, vágyódását, nehézségeit és a mi a legfőbb, a nélkül, hogy akár a kormány tekintélyét, akár a saját maga pártvezéri tekintélyét legtávolabbról is koczkáztatná, oly meleg bajtársi viszonyban áll velök, mint valamely diadalmas népszerü tábornok a tisztjeivel. Ez az a mesterség, a melyhez a legkevesebb pártvezér és még kevesebb kormányelnök ért.

Tisza Kálmán roppant sokat dolgozik. Az ember alig tudja fölfogni, hogy hogyan birhat ki ennyi munkát. Nyolcz-kilencz hónapon át majd minden nap egy egész rajzat beszédet mond el az országos ülésben, bizottságokban és club-ülésben; ezenfölül a nap többi üres óráiban meg törvényhozási előmunkálatokba adminisztrativ munkába mélyed bele egész szenvedélylyel a belügyminiszteriumban, a miniszterelnökség palotájában pedig mindezekkel párhuzamosan nemkevésbé fárasztó repraesentationális tisztet végez egyedül maga az alkotmány értelmében, és a közös külügyminiszpolitikájának magyar érdekben kellő befolyásolhatása végett tesz nemzetközi actákban tanulmányokat. Ráér e közben elnökölni és akaratát keresztül vinni a miniszteriumi tanácsban és Bécsbe rándulni és ott beható alkudozásokat folytatni vám- és bankpolitikai kérdésekben is. Végre jelentéstétel végett meg-meg kell jelennie a király előtt és behatólag informálnia Ő felségét a helyzetről, valamint a czélbaveendő törvényhozási és kormányzási rendszabályok, kinevezések felől is.

Ennyi munka alatt valóságos csoda, hogyha össze nem roskad Tisza Kálmán. Megőszült bele, bár még

államférfiúi életkorhoz képest ugyszólván fiatalember. De ha megis görnyed Budapesten a parliamenti idény alatt jó magas, szikár termete: csak néhány hét Ostendén, csak nehány hét Geszten és ujult aczél erővel tér vissza a fárasztó munkakörbe az ő bámulatos organismusa. Tisza Kálmán dúsgazdag nagy birtokos: de oly takarékosan él, hogy példát vehetne tőle minden magyar ember. Több százezer forintnyi jövedelem, harminczezeret meghaladó miniszterelnöki, tizenkét ezeret meghaladó belügyminiszteri fizetése daczára, nem tart fogatot Budapesten. Bérkocsin, azon a bizonyos szürke lovas kétfogatu bérkocsin jár Budáról a miniszterelnöki-palotából Pestre és Pestről Budára, hivatalos és nem hivatalos ügyekben egyiránt.

Sokan föltünőnek találják, hogy nem ad mint miniszterelnök sem estélyeket, sem gyakrabban nagyobbmérvü ebédeket. Ámde, a ki közelebbről ismeri egy felől végtelen sokoldalu napi teendőit, másfelől puritán hajlamait, az egyáltalán nem fog a fölött csodálkozni, hogy azon nehány órát, melyet neki a hivatalos teendők még szabadon hagynak, inkább szenteli bensőségteljesen szeretett családi körének, mint ünnepélyes mulatozások rendezésének. Hisz azokkal, a kikkel örömest van együtt, ugy is mulathat ő néha-néha estenként és egész magyaros kedélyességgel vacsorálhat is velük az «Angol királynő»-nél vagy az «Európá»-nál. És Tisza Kálmán ma, midőn Magyarországnak, mint mondani szokás, mindenható minisztere, csakugyan ép oly igénytelen kedélyességgel el-elvacsorálgat az ő párthü képviselőtársaival, a minthogy tette ezt még akkor, midőn csak egy nagyon is kisebbségben állott ellenzéki pártnak volt a vezére.

***

Tisza Kálmán neje Degenfeld Ilona grófnő, kimagaslik fényes tulajdonai és erényei által a magyar társadalom verőfénytelt tetőzetéről. Kitünő mint anya, kitünő mint hitves, kitünő mint gazdasszony és kitünő mint honleány. Rendkivül szellemes, magas müveltségü nő, akinek csak erélyessége nagyobb mint nemesszivüsége. Olyan egyleti elnök még nem volt Magyarországon, mint a minő egyleti elnök Tisza Kálmánné. Vas kezekkel, — ah, mit mondok — aesthetikailag finom, de kérlelhetlenül erős genuin angol-aczél kacsókkal kormányozza az «Országos kisdedóvó» és még sok egyéb nagy fontosságú egylet ügyeit; föl is virágzik minden ügy, a melyet ő fölkarolni érdemesnek talál.

Tisza Kálmánnak nagyon szép gyermekei vannak. Leánya Tisza Paula rendkivüli szellem és mindenkit elbájol szoborszerüleg szép sugáralakjának mélyen nőies, igéző lényével. Egyike kétségkivül a legszebb szőke ifju menyecskéknek most az egész európai highlifeben. A mióta fölserdült, a leggyöngédebb figyelemmel kisérte fejlődését az egész főváros, sőt az ország értelmisége. És ez igen természetes. Tisza Kálmán nemcsak mindenható miniszterelnök, de sokszorosan milliomos, végtelenül takarékos, és épen ezért folyvást gyarapodó nagy úr. Egyetlen leánya bájoló szépség. Hogy ne érdekelte volna az embereket, ki leend majd az a boldog halandó, a kit Magyarországnak e legelső parthieja választani fog? Néhány hónap előtt végre megtudta a kiváncsi világ: a boldog halandó báró Radvánszky Béla, Zólyommegyének derék ifju főispánja volt.

Tisza Kálmánnak legidősebb fia Tisza István szintén ritka jelenség. Szép ifju levente és már is valódi komoly tudós. Nagy szenvedélylyel adta magát már az egyetemen az államtudományokra; kitünő sikerrel tette le az államtudományi szigorlatokat és egész kö-

vetkezetességgel ragaszkodik is jól kiérdemlett tudori cziméhez. Huszárhadnagy, szolgabiró és az államtudományok tudora: ez mind a három ér valamit a világ szemében, ha az ember egy mindenható miniszterelnöknek és hozzá még egy sokszorosan milliomos nagy urnak megnyerő külsejü, egészségtől csaknem megcsattanó első szülött fia. Mindez azonban azon ritka tehetség által nyer rendkivüli fontosságot, a melynek az alig huszonnégy éves dr. Tisza István a magyar tudományos irodalomban már is jeleit adá. A ki ily fiatal korában már is oly szépen tud tanulmányt irni az «adóátháritás» elméletéről mint dr. Tisza István: annak ily «milieu ambéant»-ban mint a minőben az ő jövője minden valószinüség szerint tovább fejlődhetni fog, annak előbb-utóbb magának is aligha az nem leend majd a sorsa, hogy szidják majd az adóért őt is épen oly élénken, mint a hogy szidják az atyját, Tisza Kálmánt mindazok, a kik bizony szeretnék a rájok sulyosodott adót már egyszer másokra is átháritani.

Tisza Kálmán fiait honn neveltéti; de az egyetemi években Berlinbe küldi: nem aulikus magyar államférfi gyermekei előtt nem is nyilt még meg soha oly korán és oly kedvező körülmények között mint Tisza Kálmán szerencsés gyermekei előtt az államférfiuság és egyuttal a highlife európai iskolája.

Egyébként már Tisza Kálmán családi körében is a legmagasabb nyugateurópai izlés és müveltség honol. Tisza Kálmánék oly tökéletesen beszélik ugy az angol mint a franczia nyelvet, mint bármely angol lord vagy franczia publiczista családja.

De a gyakorlat iskolájában is kitünő mester a Tisza Kálmánék háza. Tisza Kálmán valóságos mintagazda, de a szónok józanabb értelmében, — neje pedig mintaképe a korszerű magyar főrangu gazdaasz-

szonynak a szó legkövetésreméltóbb értelmében. Valóban e takarékos, okszerüleg serény gazdasági érzék a miniszterelnök családjában lehetetlen, hogy jótékony hatással ne legyen a magyar highlife azon köreire is, a melyeknek életmódja solid alapokon nyugszik ugyan, de a melyek gyakran hajlandók tulköltekezésbe bocsátkozni csak azért, mert oly példát látnak maguk előtt a társadalom döntő köreiben, a mely őket esetről-esetre fényelgő megerőltetésre ösztönzi. Valódi szerencse, hogy ha már ennyire erőskezü pártvezér ül a kormányon tul egy évtizeden: e pártvezér az ő miniszterelnöki életmódja által még azok elismerését, sőt őszinte csodálatát képes kivíni még leghatározottabb ellenfeleinek is. Nincs nagyobb csapás, mint az a botor velleitás, a mely még manap is fényelgő repraesentatiót követel miniszereinktől, főispánainktól. Tönkre jutott az ország előkelő történelmi birtokosságának, tősgyökeres értelmiségének fele: és még mindig akadnak negyvenhetes észjárásu politikusok, a kik a libériás cselédség izlésével tévesztik össze az államférfiuságot. Legjobb leczke ezeknek a Tisza Kálmán háztartása.

***

Tisza Kálmánnak sok jeles hivatalnoka van, de még kitünő müveltségü, világlátott államtitkárját Beniczky Ferenczet és a jeles Lukács Györgyöt sem véve ki, nincs neki egyetlenegy több oly érdekes közege összes belügyminiszteriumában mint Jekelfalussy Lajos miniszteri tanácsos. Ismeri őt az egész ország. Szereti is őt minden jó ember pártkü-

lömbség nélkül; szintugy mint a hogy szerették őt Rómában Passaglia atya és egyéb világhirű tanárai, a kiknek ő egykor a theologiából legkitünőbb tanitványa volt. (Ezért tud ő oly pompásan deákul még ma is). Még ilyen közkedveltségü országos rendőrfőnök sem volt a világon. Éles az elméje; nagy az emlékezőtehetsége; jó a szive rendkivül: kifogyhatatlan benne az élcz, meg a jókedv, de az avatott, munkabiró, mindig sikeres, mert mindig genialisan leleményes, erély is.

A rendőrfőnökről jut eszembe a királyi főügyész. Kozma Sándor odiosus hivatalt visel, de emberül megállja a sarat. Ámbár magát táblabirónak tartja: a világ nem tartja annak, mert dolgozik rendszeresen, alaposan, és fáradhatatlanul sokat.

Kozma Sándorból jó iró válhatott volna. Petőfi Sándor frakk historiáját oly ügyesen irta le, hogy nem birta volna azt megirni még Gyulai Pál sem jobban.

De hogy mennyire szerencsés Tisza Kálmán mint cabinetfő még azon erők kiszemelésében is, a kiket az egyes szakminiszterek az ő parliamentileg jogosult befolyása alatt államtitkárul maguk mellé vesznek: ezt mutatja a Szentgyörgyi Imrének igazságügyi államtitkárrá neveztetése. Már említettem e szellemdus jogtudósunk és veterán magas biránkat Pauler Tivadarral kapcsolatban. Lehetetlen azonban, hogy ujból vissza ne térjek rá: mert oly nagy szakerő e kitünő férfiu, hogy az ő belevonása a kormány kötelékébe határozottan egyet jelent a Tisza-cabinet fölfrissülésével.

***

Gróf Apponyi Albert kimagaslik nyulánk termeténél fogva a honatyák seregéből, miként hajdan kimagaslott Szent László királyunk a keresztes vitézek se-

regéből. Egyéb tekintetben, ha őt közelebbről szemléljük, alig találunk hamarjában vonást külső megjelenésében, a mely a magyar typusnak Ázsiából való eredetére emlékeztetne. Annyira nyugateurópai alak, hogyha eltalálna menni Rómába, és ott kitalálni lépdelni a Szent Péter templomának ünnepélyes alkalomra zsufolásig megtelt hajójából, fogadni mernék, a közől a sok ezer vele együtt egymásután kilépdegélő menyecske és kisasszony közől, a ki az ajtó küszöbén túl, áhitatosan sovár tekintetét rá találná függeszteni, egyetlen egy sem fogná őt, — még ha tudná is, hogy közép-Európából való, — gróf Andrássy Gyula vagy b. Senynyei Pál honfitársának tartani. Még a hangja, kiejtése és hanghordozása is, ha a parliamentben beszél, inkább emlékeztet a nemeslelkü gróf Montalambert valamelyik unokaöcscsére vagy néha Hahn-Hahn Ida grófné valamelyik vérszerénti rokonára mint akár Orbán Balázsra, akár Gulner Gyulára. Pedig eltekintve azon évektől, a melyeket ő a' tiszteletreméltó karlsburgi atyák tanintézetében tölt vala — Magyarországon nyerte nevelését és látogatta a budapesti egyetemet is.

Midőn mint felnőtt főrangu uracs délczeg négyes diszfogatán első izben hajtatott végig a magyar főváros zsongó-bongó utczáin, csakugy szikrázva különben jól fegyelmezett és aesthetikailag is teljesen correct üde életvidorságtól: elállt a váczi utcza sétáló közönségének a szeme. A kik csak látták őt a «Nemzeti szinház» valamely női bájakban gazdag páholyában, a lóversenytéren, a hangverseny-teremben, a legválasztékosabb bálokon, — a kik látták az ő tündöklő megjelenését, aetherileg finom mozdulatait, elvakító modorát, — a kik hallották az ő bűvösen csengő hangját — beleszerettek mindannyian. Hasztalan volt mind ez ábrándozás, — plátói szerelem maradt mind

e rajongás: gróf Apponyi Albert megközelithetlen maradt, évek során át még a legragyogóbb eszményi szépségre nézve is, ha ez véletlenül nem tartozott a r. katholikus highlife legmagasabb crêmejéhöz. Annyira exclusiv highlife körben mozgott ő még akkor, hogy ünnepelt előkelő, bele szerelmes gentry hölgyek elkeseredésökben elnevezték őt a maguk bizalmas boudoir-nyelvén — Dalai Lámának.

Ki hitte volna még akkor, hogy ez az aetherileg exclusiv highlife gavalléri ideál pár hónap mulva már ezernyi keresztes zászlók árnyékában, száznál több fekete reverendás papnak az élén fogja szóratni az áldást azokra a sváb parasztleányokra, a kik a szent endrei választó kerület fölgalyazott községeinek utcáin az ő nevét éltető korteslegényekkel izzadva tiporják vala a — Zweischrittet?

De még inkább ki hitte volna, hogy ugyan ez az aetherileg exclusiv highlife gavallér néhány év mulva Jászberény piros csizmás, szemök sugár menyecskéivel és dús hajfonatu leányzóival bizalmasabb tánczra fog perdülni — ő maga is! Igen, — holdvilágos éjjel, babszem czigánymuzsikától visszhangzó eszterje alján, még ő maga is!

Nem tehetek róla, de én bámulom azokat a tiszteletre méltó atyákat jobban még mint Macaulay.

***

Nem nemeslelkü eljárás valakinek szemére vetni a szerencsétlenséget. Gróf Apponyi Albert nem tehet róla, hogy őt gyermekkorában a karlsburgi tanintézetbe adták. Megengedem, hogy baj ránézve az is, hogy éppen az ő, különben oly jeles atyja, gróf Apponyi György hozta be a törvénytelen adminisztrátori rendszert hazánkba vagy a mint hogy baj rá nézve az is, hogy számos férfitaggal dicsekedhető fé-

nyes főuri családjából 1848/9-ben egyetlenegy sem volt honvéd.

«De hát az legyen-e örökké az akadálya ezen ép oly tettre kész honszerelmü, — mint brilliáns elméjü ifju magyar főurunknak, — örökre az legyen-e az ő akadálya, a mit nem ő vétett? Gróf Széchenyi István bölcsebbet sohasem mondott, mint a midőn azt mondta, hogy mi magyarok oly kevesen vagyunk, hogy nekünk még az apagyilkosnak is meg kellene bocsátanunk. Gróf Apponyi Albert hazafias pályája tiszta mint a napfény: minő kábaság tehát azt, a miben ő egyáltalán nem vétkes, az ő honnmentésre hivatott nemzet-vezéri pályája elé minden perczben akadályul odagörditgetni!»

Igy dorgált meg nem rég egyik barátom, midőn többen a gróf Apponyi Albert állandó és nagyobb horderejü népszerüségének akadályait elemezgetvén, én is többek közt a jezsuita nevelés fogalmának népszerütlenségére, sőt egyenesen közönség-ijesztő voltára utaltam volt.

— Hát II. Rákóczy Ferenczet nem a jezsuiták nevelték? És mégis volt-e nála valaha nemesebb honszerelmü fia nemzetünknek? Kezdi rá ujra ez a barátom, a ki ugy rajong még ma is gróf Apponyi Albertért mintha csak asszony volna.

— Igaz, Rákóczy Ferenczet is a jezsuiták vették nevelésbe, de — felsőbb parancsra. És azután Rákóczy Ferencz a mióta nyilvánosan föllépett, nem árulta el egyszer sem, hogy lelke mélyében ragaszkodik a jezsuiták politikai tanaihoz. Nem szólta el magát egyetlenegyszer sem.

— Hát gróf Apponyi Albert el szólta magát? Hol és mikor?

E naiv kérdést tette föl nekem az én kedves barátom.

— Hátha valaki esküszik a parliamentben égre-földre, hogy ő ilyen meg amolyan demokrata és még ugyanazon ékes beszédében néhány percz mulva egészen «fagyos lelkesedéssel» azt kiáltja oda a szabadelvű pártnak meg a függetlenségi párt radikális elemeinek, hogy «maradjunk meg a nemzeti hagyományok utján, mert különben ugy járunk mint Franczia-ország; a mióta az ő nagy hagyományaival szakított a franczia nemzet, ezen száz év óta, ugyan birt-e egyáltalában bármily téren is valamily nagyot létrehozni Franczia-ország?» — Hátha — mondom valaki ennyire a velenczei bőjti prédikátorok stylusában szidalmazza az 1789-dik forradalomnak emberi méltóságot és népeket megváltó halhatatlan vivmányait, az 1789-dik eszméket, ugyanakkor a midőn égre-földre esküszik, hogy ő testestül-lelkestül demokrata: akkor talán mégis csak elszólta egy kissé magát — mi?

— Ez nagyon theoretikus egy kritika. Felel egész higgadt mosolylyal az én barátom. Nem az a döntő, hogy mit lehet theoretikus szőrszálhasogatással rásütni valamelyik szónok észjárására, titkos gondolkozásmódjára, — hanem az, hogy ki képes ebben az országban ugy levágni Tiszát, mint a hogy gróf Apponyi Albert!

Nekem már most természetesen elállt a szám, szemem az ilyen honatyai bölcseségre. Kezdtem az én barátom előtt fejtegetni, hogy utóvégre is a törvényhozó, a parliamenti képviselő, ha szigoru pártember is, nem követheti a falusi kortesek észjárását; nem csak arra kell néznie, hogy durran-e jó nagyot a «szónoklat» végén az ostor? De arra is, hogy minő politikai eszméket vall lehetőleg fölismerhetőleg lelke fenekén a szónok meggyőződése? Az én barátom minderre csak jót nevetett. Egyszer csak koczognak. Belép három őszbe csavarodott volt honatya, a kik közől az egyik

még ma is viseli 1848--9-ben kapott sebeinek a nyomait elaggott testén.

— Mi fölött pöröltek? kérdi az agg szabadsághős. Elmondjuk a thémát.

— No, és ez a te barátod komolyan nem bánja, hogy az ő pártvezére, a kit vakon követ, miképen gondolkozik a franczia forradalomról?

— Mit bánom én akár hogy gondolkodik azokról a száz év előtti dolgokról! Szólal meg ismét a praktikus apponyista bölcse.

— Ne beszélj igy öcsém! szól szigoru szemekkel az agg szabadsághős. Csak azt az egyet gondold meg, hogyha nem lett volna franczia forradalom a mult század végén, vajjon lenne-e ma népképviseleti alapon magyar képviselőház? De hogy lenne, még rendi országgyülés is alig. Hanem hát járnák ott a bolondját a magyar mágnások ma is Bécsben — lerchenfeldi dialektusban társalogva — kamásnis strimpfliben, puderozott, szakáltalan, bajusztalan képpel, meg puderozott parókában, miként járták Mária-Therézia korában. Ti pedig nem valami óriási vagyonu nemes vérek szíhatnátok düledező curiátok roskatag gyalogpadján, kiszivattyuzva, elrongyosodva, elcsenevészedve a földhöz ragadt obsitos paraszttal nagy kedélyesen sirva — vigadva, — de már alighanem czigány nélkül — a bagót. Avagy ott ülhetnétek — ritka kivételes szerencsekép — daczára minden Verbőczyteknek, magatok is puderozott parókával a mágnás hintaján — az inasülésben, vagy a bakon!

Ez oly erélyesen lett elmondva, hogy rá az én Apponyit imádó barátom is gondolkodóba esett.

Utóljára is bevallá, hogy bizony abban a főrendiház reformja fölötti vitában a tiszteletreméltó karlsburgi atyák ékesszavu növendéke egy kissé — «elszólta magát».

— Elszólta magát? Veszi fel a szót az agg szabadságharczos. — Elszólta magát? Dehogy szólta el magát. Nem szólja el magát a karlsburgi nevelés soha. Tudta ő nagyon jól, hogy mit mond; meg tudta azt is, hogy midőn ily ártatlanul hangzó rhetorikai figurával tipor egyet az 1789-diki népmegváltó nagy eszméken, — tudta ő azt, hogy ekkor tulajdonkép kinek beszél! — Nagyon jól ismer ő már benneteket. Tudja ő, hogy a mióta Tisza Kálmán megbuktatása az egyedüli jelszó, a melyért az ellenzék bizonyos részénél valaki lelkesedni képes, — tudja ő azt nagyon jól, hogy ezen idő óta, beszélhet ő akármit is, nem beszédének politikai értelmére fognak az ő párthivei figyelni többé, hanem csak arra, hogy milyen ékes rigmussal főzi le a — Tiszát.

— Igazad van, bátyám. Szólal fel erre egy jeles képzettségü ifju ügyvéd. Gróf Apponyi Albert egyenesen a középkori hatalom maradványokhoz intézte ama káromló szavait. — Intézte pedig Európa rendi reakciójához — az ellenzéki honatyák fejei fölött, azon biztos meggyőződésben, hogy ezek a fejek most ugy sem gondolkodnak, midőn ő tartja az ő csábos szónoklatát, — észre sem fogják venni azt a fátyol alatti blasphemiát, — hanem igenis majd meg fogják érteni az ő szavait a nemzetközi rendi reakczió főhadiszállásán és majd örvendetes tudomásul fogják venni, hogy «ime akadt végre valahára nekünk is egy tribununk, szemkápráztató mint Mirabeau, a ki majd elvezeti ujra az akolba ezt az 1848-ban megdemokratásodott magyar nemzetet», hogy örömük fog telni bele az ő tanitómestereinek Karlsburgban!

Erre azután az én barátom sem tudott kadenciát mondani. Eleinte megpróbált ugyan egy kissé akadékoskodni; elérzékenyülve emlité föl a szerencsétlen Marie-Antoinette királyné fájdalmas sorsát, de miután

megmondtuk neki, hogy ne játszék komédiát és ne zavarja össze a franczia terreurnek minden fölvilágosult emberbarát által mélyen meggyászolt vérengző tetteit az 1789-iki népmegváltó eszmékkel, utóvégre is megadta magát és röviden ekként sincerizált:

— Tudjátok, pártember vagyok. Nem nyilatkozhatom mindenki előtt, de nektek megmondom. Hát bizony voltaképen nekem sem kell gróf Apponyi Albert. De hát én minden áron meg akarom buktatni Tiszát!

— Ezt értjük, de hát jobb lesz majd gróf Apponyi kormányzása a Tisza Kálmánénál?

— Már én ezt most még nem nézem. Lesz majd idő, mikor majd ahhoz is hozzá szólok. Most egyelőre nem gondviselésszerű államférfi kell nekem, hanem egyszerűleg sikerhez vezető Tiszabuktató!»

Igy gondolkodik az én barátom. Igy gondolkodnak igen sokan a mérsékelt ellenzéken. A ragyogó ékesszólás, meg ez a körülmény képezik még ma gróf Apponyi Albert pártvezéri állásának legerősebb támaszait. No meg aztán természetesen a szép conservativ mágnásnők is. Kevésbé nyomatékos támasz az, melyet ő a papságnál talál. Leginkább csakis az ultramontán árnyalat az, mely őt nyiltan támogatja; a római kath. papság tulnyomó nagy része a kormánynyal tart. Hisz másként nem is igen teheti. Van ezek mellett még két más jelentékeny horderejü protektora a gróf Apponyi Albert-féle politikai carrièrejének. Egy rendkivül szivós lelkü, nagy erejü publicista, báró Kaas Ivor; és a «Pesti Napló».

Gróf Apponyi Albert legnagyobb sikere abban tetőzött, hogy itt Budapesten majd csakhogy nem rávette Madame Adameot, hogy helyezkedjék rá a Chambord gróf reform-programmjára. Különben gróf Apponyi Albert tizenegyezer forinton fölül fizet földadót; mesterileg játszik a zongorán; kebelbarátja Lisztnek; oly

szépen beszél francziául, mint egy a Saint-Germain rangos hölgyeinek kegyeiért térdeplő franczia académicien, a ki garçon, és több grace-szal tánczol mint hajdanában báró Wenckheim Béla.

***

Szilágyi Dezső. A magyar John Bright. Szintoly erőteljes alak mint ez; mindent egybevetve bizonyára nem kisebb szónoki tehetség mint John Bright; de rendszeresebb tudományosságu államférfiu mint John Bright és még eddigelé kevésbé hangosan vallott szint a demokratia, arisztokratia és plutokratia kérdésében a parliamentben mint John Bright és éppen ezért elvek formulázása helyett hasonlithatlanul gyakrabban is tömöritgeti az ő szónoki erejét dialektikai evolutiókra mint John Bright.

A legnagyobb dialektikai, államférfias alapu szónoka a magyar képviselőháznak. Vele e téren távulról sem mérkőzhetnek a lefolyt korok magyar nagyságai; nem teszi kétessé többé számára a pálmát a politikától visszavonult Kerkapoly Károly sem; a függetlenségi párt részéről Eötvös Károly közelitette meg őt legjobban dialektikai élben, de Eötvös szónoki lénye tulajdonkép mégis más talajon diszlett a maga sikereiben.

Ha gróf Apponyi Albert megtalálta volna «magának tiltani» egyszermindenkorra a belépést a képviselőházba: ugy most Szilágyi Dezső okvetetlen egy kormányképes, demokrata alapelvü nagy nemzeti pártnak az élén állhatna, kivált ha báró Simonyi Lajos meg Horváth Boldizsár szintén kezet nyujtottak volna neki annak idejében egy ily ellenzék alakitására.

Nem tették, és gróf Apponyi Albert nemcsak hogy tért foglalt a képviselőházban, de még el is tudta hitetni Szilágyi Dezsővel — 1-ször, hogy Szilágyi

Dezsőből Magyarországon soha sem lehet miniszterelnök, hanem legfölebb csak igazságügyminiszter, — és 2-szor, hogy igazságügyminiszter is csak ugy lehet belőle egy hamarjában, ha gróf Apponyi Albert lesz a miniszterelnök.

Az még nem is tenne nagy kárt az ellenzék szénájában, ha csak amugy Tisza-buktatási mechanikus coalitiora szövetkezett volna vele. De itt többről van szó. Az ország magasabb értelmiségének nagy része borzadva riad föl arra a gondolatra, hogy a magyar képviselőházban nincs egyéb kormányképes ellenzék, mint a milyet a karlsburgi atyák növendéke vezet — és ámbár magasabb értelmiségünk e nagy része országszerte feszélyezve ejtené csak ki ezen egyik vezérének — különben tiszteletreméltó nevét, ha nyomban utána nem tehetné a Szilágyi Dezső nevét: Szilágyi Dezső mégis annyira alá vetette magát gr. Apponyi Albert politikai hegemoniájának, hogy bele ment vele, mint kötelességtudó alvezére, még a főrendi reformféle campagneba is.

Mérsékelte, fegyelmezte magát minden pillanatban, nehogy tisztábban, világosabban fejezzen ki demokrat postulatumokat, mint a mennyire az gróf Apponyi Albertnek kellemesen foghatott izleni. Gyöngitette saját magát: csakhogy kedvében járjon annak, a kiről azt hiszi, hogy egy cabinetben fog vele még ülni, mint miniszterelnök. Persze azután, mikor már annyira benne voltak pártjokkal együtt mindketten a hinárban, hogy ő felségének egyik valóságos belső titkos tanácsosa, Szontagh Pál kormánypárti képviselő mentette meg a demokratia becsületét Magyarország képviselőházában 37 évvel 1848 után, szemben az Apponyi vezette ellenzékkel: persze akkor azután kezdett Szilágyi Dezső is ijedezni, hogy hát itt baj van! Próbálta is kivágni magát meg az ellenzéket mindenféle

mesterfogásokkal. Hanem bizony nem sikerült. A fölvilágosult magyar ember lehangolva fog gondolni a gróf Apponyi Albert vezérlete alatt harczolt ellenzéknek erre a Várnájára még 50 év mulva is.

Röstelli is ezt a Várnát Szilágyi Dezső, de nagyon!

***

De hát hogy ültethette föl a rendi reactiónak fátyolozott sisaku vezér-lovagja ennyire ezt a nagyeszü, szép tudományu és e mellett valóban gyakorlatias éles szemü, demokrata meggyőződésü hazafit, ezt a Szilágyi Dezsőt?

Hosszas ennek a historiája. Egész kötet apró, szebbnél szebb beszélykét irhatna erről Coppée. Természetesen nem maga gróf Apponyi Albert csepegtette bele Szilágyi Dezsőbe e hitet. Nem is Szilágyi Dezsőnek mondották közvetlenül maguk a rendi reakczio vezénylő matadorai azt a mende-mondát, a mit ez azután szin-aranynak vett. Sokkal körmönfontabb óvatossággal jártak el az illetők.

Össze állott egy egész liga, körülbelül abban az időben, midőn Horváth Boldizsár zárgondnokká lőn kinevezve herczeg Esterházy mellé. Voltak e ligának férfi és nőtagjai, rangos és nem rangos, képviselő és nem képviselő tagjai egyiránt.

A szellemi notabilitások politikai befolyásának megtörése, vagy ha ez nem megy, hát legalább megbénitása vagy neutralizálása volt föladata e ligának is. Legfőbb fegyvere pedig az volt, hogy mindenféle álhireket terjesztett fülbesugó bizalmas közlések alakjában állitólagos, udvari körben történt, nem a nyilvánosság elé szánt, de azért mégis jól megfigyelt nyilatkozatok, sokat eláruló elejtett szavak stb. felől.

A «bizalmas közlések» legsikerdusabb terjesztői voltak a nők.

— Hogy tetszik Nagysádnak Szilágyi Dezső? — kérdém egy jótékony czélra rendezett élite mulatságon egy dámától, a ki azon egész idő alatt, hogy én vele beszéltem, föltünő módon lorgnettirozta Szilágyi Dezsőt.

— Csinos ember, — válaszolá ő, — kár, hogy egy kissé már nagyon is erős.

— Az csak fölfogás dolga; majd nem fogják ezt észrevenni a leányok, ha miniszter lesz.

— Ugyan ne beszéljen! Szilágyi Dezső miniszter! Minő gondolat!

— Az egész képviselőház pártkülönbség nélkül meg van győződve, hogy Szilágyi Dezső legközelebbi rendeltetése a piros bársonyszék.

— Az egész képviselőház téved, — mond a dáma fontoskodó arczczal. — Mi azt jobban tudjuk.

— Honnét és hogy-hogy?

— Lám, maga milyen naiv! Hát a dolog igen egyszerü; megmondták már az udvarnál, hogy az csak egyszer történhetett Budán, hogy Horváth Boldizsár miniszter lett. Többet nem lesznek Budán parvenuminiszterek.

Kaczagni kezdtem e leplezetlen beszéd fölött.

De a dáma önérzetteljes hangnyomatékkal folytatá:

— Kaczaghat ön, a mennyit tetszik, de ez igy van. Oly uraktól tudom, a kik nagyon intime lábon állanak az udvarral!

Pár nap mulva theára vagyok hivatalos egy másik dámához, a ki amazt a dámát nem is ismeri.

— Hiába beszél ön nekem — mondja ez is nekem. — Szilágyi Dezső hiába reménykedik. Megmondták már az udvarnál, nem lesznek többé Budán parvenuminiszterek. Horváth Boldizsárt sem neveznék most már ki ujra, de még Szende Bélát sem ám!

— De hát honnét tudja mindezen államtitkokat nagysád?

— Tudjuk mi azt, mert oly urakkal érintkezünk, a kik nagyon intime lábon állnak az udvarral.

Három-négy hét mulva egy derék jó falusi plébánossal jövök össze, éppen abban a pillanatban, midőn Szilágyi Dezső halad el mellettünk.

— No ebből sem lesz ám miniszter, pedig ugy látszik, hogy nagyon hiszi ám!

— Honnét tudja lelkem főtisztelendő ur?

— Tudjuk mi azt. Sok magas vendég jár a mi grófunkhoz. Intime lábon állanak azok az udvarral.

Végre vagy fél év mulva fejkötőt veszek egy hugomnak egyik belvárosi divatkereskedésben. Arra megy Szilágyi Dezső. A sovány vén divatárusnő szánalmas mosolylyal surolja az üveg ajtón keresztül annak pankratiaszta termetét.

— Ismeri ezt az urat? — kérdém, — hogy ugy mosolyog rá?

— Hogy ne ismerném, Szilágyi Dezső, és hogy ne mosolyognék, mikor olyan ő mint az a leány, a ki mindig azt hiszi, hogy no most már ő menyasszony, de azért sohasem lesz igazán menyasszony belőle!

— Már hogy-hogy?

— Kérem, tudom én azt nagyon jól az én méltóságos Kundschaftjaimtól. «Nagyon intime lábon állnak azok az udvarral.»

Természetesen a tulajdonképeni udvarnál mindezekről nem tudtak semmit. Ennyi pókhálóval, ennyi rémhirrel szemben Szilágyi Dezső azonban még sem tehetett utóvégre is mást, minthogy fölült a rendi reactió ügynökeinek, és nehogy még az egyszerü tárczaminiszterséget is örökre koczkáztassa, alávetette magát a tiszteletreméltó karlsburgi atyák ékesszavu és főrangu növendékének.

Pedig beh könnyen fölszabadithatná magát e hozzá nem illő hegemónia alól! És beh könnyen biztosit-

hatná magának azon fővezéri szerepet, a mely őt nagyszerű egyéni erejénél fogva a kormányképes ellenzéken annyira megilleti. Csak egy kis erkölcsi bátorság kellene hozzá, a fölvilágosult demokráczia alapelvének irányában.

Különben Szilágyi Dezső szellemes társalgó és szintén még garçon.

***

Báró Lipthay Béla egyik legérdekesebb alakja a képviselőháznak. Gyönyörű antik fej, daliás termet, lovagias megjelenés, sokoldalu, európai szinvonalon álló magas müveltség, melegen érző emberszerető szív; fölvilágosult hazafias fölfogás, áldozatkészség sajátságai a mérsékelt ellenzék ezen kitünő, befolyásos tagjának és miniszterjelöltjének. A társas életben is előkelő szerepet visz báró Lipthay Béla; dusgazdag nejével Mack urnővel élénk részt vesz a jótékonysági mozgalmakban; fényesen berendezett palotát emelt a Duna budai oldalán és ezáltal jó példával ment elő a magyar főváros társadalmi góczpontjának részarányos emelésében. Buzgalommal vesz részt a főváros törvényhatósági ügyeiben is mint közszeretetben álló városi képviselő.

Bittó István már miniszterelnöke volt Magyarországnak. Tisztán, világosan látó értelem, készséges és önzetlen munkaerő, nagy mértékben kiérdemelte annak idejében ugy Deák Ferencznek, mint gr. Andrássy Gyulának a bizalmát. Párisból, hol az emigratio idejében gróf Andrássy Gyulával már benső barátságban élt, haza térvén, a passiv ellentállás emlékezetes napjaiban messzekiható befolyást gyakorolt mint Deák Ferencznek egyik legkedvesebb bizalmi férfia a Dunántul hazafias értelmiségére. Volt alelnöke, volt elnöke a képviselőháznak, volt igazságügyminiszter is és mint

ilyennek ő neki jutott osztályrészül megejteni az első folyamodványi királyi birák sok ezernyi nagy tömegének kinevezését a birói hatalom gyakorlásáról alkotott törvény alapján, a hetvenes évek elején. A folyamodók véghetetlen sora nagyon megrongálta akkor Bittó István egészségét. Nemcsak légió számra özönlöttek hivatalos és magán lakására az első folyamodványi birói állásért folyamodók; utána jöttek még a vendéglő éttermébe, a hangversenyterembe, sőt még a szinházi és a czirkusz páholyába is vidéki «végzett» vagy féligvégzett földesurak, kik azt hitték, hogy Bittó István olyan igazságügyminiszter, a ki előtt elégséges érdemül egy kis nepotisztikus ajánlat vagy holmi kedélyes hivatkozás az együtt töltött jurátusi vagy szolgabirói évekre.

Csalódtak. Bittó István önzetlenül szerette hazáját és azon magasztos államszolgálatot, a melynek pártatlan vezetésére hivatva volt — és hogy Magyarországnak jelenleg oly kitünő birói kara van: ennek alapját Bittó István bölcsesége és kristálytiszta hazafias önzetlensége rakta le rövid igazságügyminisztersége korában.

Bittó István gyöngéd érzelmü, müvelt érzékü, világlátott, gondolkodó férfiu, a ki ha nem is volt annyira közlékeny és oly barátságosan csatlakozó természet miniszterelnök korában, mint a hogy ezt miniszterelnökségének éppen parlamentáris természete megkivánta volna, előzékeny volt a lemondásban, a saját maga önzetlen hátratételében, a nagy 1875-diki pártválság alkalmával egész az idealismusig. Nem szavazták le, miként leszavazták volt előtte Szlávyt; meg volt a maga deákpárti többsége, a melylyel kényelmesen tovább kormányozhatott volna: de ő mégis lemondott és lerakatta a fegyvert a 320 tagból álló Deákpárttal egy oly képviselőházban, a melynek összesen akkor csak 439 tagja volt. Miért? Mert azt, hogy nagy érde-

met fog szerezni magának a haza körül, oly férfiak hangsulyozták előtte bizalmas bensőséggel, mint Deák Ferencz és gróf Andrássy Gyula. Lehet, hogy azóta megbánta ezt nagyon; a hatalom tövétől és a husos fazekak monopoliumától leszorult deákpárti enfant gâték szidják is érte keservesen; azonban a történelem elégtételt fog szolgáltatni neki e tagadhatatlanul legtisztább hazafiságból végrehajtott államférfiui tettéért.

Midőn a király fenséges leánya, Gizella főherczegasszony esküvőjét ünnepelte az udvar, Bittó Is ván, mint Magyarország képviselőháznak elnöke szintén megjelent egy fényes képviselőházi küldöttség élén, hogy hódolatteljes szerencsekivánatait jelentse ki a trón zsámolyánál és hogy részt vegyen az ünnepélyességekben.

A Bécsben intézkedő udvari főméltóságok azonban csak Bittó Istvánt magát eresztették be a terembe, őt is csak azért, mert titkos tanácsosi palást volt rajta, Magyarország képviselőházának küldöttségét pedig fölküldötték a karzatra.

Tisza Kálmán Bittó helyén nehezen nyugodott volna bele ebbe a helyzetbe, — ez már igaz. De hát Bittó István annyira szelid lelkületü államférfiu, hogy inkább elébe ment — ismét lemondásteljesen — a minden oldalról rázuduló támadásnak, semhogy az uralkodó család nászünnepélyén még csak legtávolabbról is komolyabb szóváltást ohajtott volna fölidézni a Bécsben intézkedő udvari főméltóságok bármelyikével.

Utóvégre ezért is több szemrehányást tesznek neki, mint a mennyit megérdemel. Nem ő rajta állott a dolgot jó előre tisztába hozni, hanem a király személye körüli miniszteren állott az első sorban. Ámde az nagyban és kedélyesen legénykedő vén gavallér gyerek volt: nem vették neki rossz néven. Bittó nem tudott legénykedni, sem kedélyesen pajtáskodni egész életében — tehát rajta száradt az egész incidens odiuma.

Ő volt különben a koronázás óta az első és egyetlen magyar képviselőházi elnök, a ki képviselői estélyeket adott az ő saját magánszállásán.

Csinos estélykék voltak biz ezek akkor a Luby-ház diszes termeiben. Bittó István bájdus neje, szül. Bittó Ilona urnő antik nemes izléssel berendezett drawing-roomban méltó szivélyességgel fogadta a köréje csoportosuló képviselő-koszorút, maga a háziur és nyájas rokonai szintén mindent elkövettek ez estélyek kedélyességének emelésére. A vendégszeretet pompás buffetben tetőződött.

De e csinos estélykék lassacskán mégis egészen elaludtak. Miért? Mert hát a magyar képviselő, kivált a függetlenebb «gentry»-fajta egyáltalán nem szeret estélyezni. Nem örömest megy oda mulatni, a hol három-négy órán át nem vetheti le a keztyűt.

Inkább jár a clubba kártyázni, azután Prileszky Tádé vagy Beöthy Aldzsi vezérlete alatt egy nagyot vacsorálni, — vagy pedig elmegy az «Orpheum»-ba meg a «Blaue-Katz»-ba — többet ér ez az átlagos magyar képviselő typusnak még ma is minden glacékeztyüs estélynél.

***

Széll Kálmán nagyon egészségesen fejlett, harmonikus, erőteljes államférfiui tehetség. Nem mindennapi iudicium, vasszorgalom, kitünő szónoki adomány, példás tisztességérzet képezik Magyarország parliamenti történelmében páratlanul fényes politikai carriérejének azon alapföltételeit, a melyeket még a kajin irigység sem vonhat nála kétségbe. De viszont legmelegebb hivei is kénytelenek bevallani azt, a mit ő maga sem titkolhat maga előtt, hogy t. i. alig lett volna harmincz éves korában már miniszter, ha véletlenül nem lett volna keresztapja — Deák Ferencz.

Magyarország parlamentaris kormányformája daczára még mindig classikus hazája a protectiónak és ennek a koronázás óta két főmedre van: az egyik a magas és többé-kevésbé titkos benső összeköttetés az udvari élet valamelyik nagy befolyásu tényezőjével — és a másik a nepotismus, keresztkomaság meg sógorság az irányadó parliamenti tekintély-körön belül. Mindez egyébként mit sem vonhat le Széll Kálmán érdemeiből.

Oly tiszta multtal, oly jeles tehetséggel és ernyedetlen munkakedvvel, mint Széll Kálmán, nincs mit az embernek magát «gêniroznia» csak azért, mert a szerencse istenasszonya is rátalált mosolyogni, azon jeles tulajdonokra, a melyeket a természet már születésekor beléje oltott vala. Hát Humboldt Sándor lett volna oly gyorsan világhirü tudóssá, ha őt a keresztvizre nem egy porosz királyi herczeg tartja vala? — Hát I. Napoleonból lett volna-e 34 éves korában már császár, ha egy végzetterhes pillanatban — akkor, midőn az arisztokratikus zendülők csőcselékét kell vala összekartácsoztatnia Páris utczáin a Nemzetgyülés parancsa folytán, — véletlenül nem sikerül a pajtásainak keresztül vinniök a függönyök mögött, hogy éppen ez az ifju, de már 26 éves korában nyugdijféle disponibilitásba helyezett Bonaparte dandár-tábornok állittassék oda ama köztársaságmentő utczai kartács-expedició élére? De paulo minora canamus. Térjünk vissza Széll Kálmánhoz.

A véletlen összeköttetés lök-ereje emelte föl oly hirtelen Széll Kálmánt a bércztetőre — ez igaz. De talpra esett ott fönn a magasban is és megállta a helyét emberségesen. Mint pénzügyminiszter maradandó becsü szolgálatokat tett hazájának. Van érdeme kétségkivül az aranyjáradék által jobbra fordult államhitel-politikának inaugurálásában és consolidatiójában is; valamint az sem utolsó érdeme, hogy tetőtől talpig szinarany solidságu

lényében oly magyar államférfival ismerkedtek meg a világ legnagyobb bankárai, a ki bennök bizalmat tudott ébreszteni a magyar állam legközelebbi jövője iránt.

Bosznia occupatiója miatt mondott le pénzügyminiszteri állásáról.

Azóta többször és több oldalról be akarták ugratni ismét a politikai párt-akczióba: de ő nem hagyta magát semmi irányban sem lekötelezteti. Mindössze is arra vállalkozott, hogy pénzintézeteket kormányozzon. E téren is hasznára válhatik a magyar társadalomnak és e részben «nyilvános pályájával» legfölebb csak azok nincsenek megelégedve, a kik mindenáron egy második Deák Ferenczczé szerették volna őt már most kiképezni, hogy aztán az ő szárnyai alatt mihamarabb visszanyerjék azt, a mit Bittó István nem várt lemondása folytán oly hirtelen elvesztettek. Széll Kálmán modorát némelyek ellenszenvesnek tartják, az öregebb urak közül pedig nem kevesen kissé tulságosan igényteltnek. Tévednek egyébként, ha Széll Kálmán nemes ambicziójáť azonosithatni vélik egy váratlan szerencse által elkapatott középszerü fiatal tehetségnek fenhéjázásával. A valódi államférfiu szerénysége megfér a nemes ambiczióval és Széll Kálmán szerénysége — a fönforgó körülményekhez képest épen abban nyilatkozik, hogy nem akar olybá föltünni, mint a ki még magasabbra akarná csigázni holmi «megnyerő modorok» által az ő már amugy is rendkivüli szerencséjét és mint a ki csakugyan arra vágynék, hogy beleülhessen a Deák Ferencz székébe már ily fiatal korában.

Széll Kálmán szerencsés, eszményileg szerencsés ember családi körében is. A magyar költők királyának, a halhatatlanul nagynevü Vörösmarty Mihálynak női erényekben gazdag, bájos leányát, Vörösmarty Ilonát birja feleségül.

***

Hódossy Imre Magyarország egyik legkiválóbb igazságügyi politikusa és minden valószínüség szerint majdani igazságügyminisztere is. Alapos és rendszeres modern képzettségü jogtudós, éllel bonczoló elegans szónok és finom humoru gentleman, a ki, ha nem müködik a törvényhozó testület szakbizottságaiban, vagy a budapesti ügyvéd-kamra, országos ügyvéd-egyesület stb élén — sárosmegyei Tusculumában a pihenés napjaiban Tacitus tanulmányozásának szenteli magát, lelkének egész hevével.

Ismeri ő egyébként szintoly jól a modern remekirókat. Lord Macaulay maga is homéri kaczajban fogna kitörni az alvilág elysei mezőin, ha megtudná azt, a mit Hódossy Imre a nagy angol történetiró egyik fordításában több mint egy évtized előtt fölfedezett.

Grünwald Béla meg a mérsékelt ellenzék kevésbé arisztokratikus árnyalatának és a pártonkivüliek egyrészének — geniális — belügyminiszter-jelöltje.

Nevének hangzása után itélve azt fogja hinni felőle okvetlenül a német «Schulverein» tagja, hogy «legfölebb» tanár lehetett ő, mielőtt államférfiui tekintélyü publicista és képviselő lett belőle. Pedig dehogy is! Alispán, — alkotmányos alispán volt ő Zalamegyében. Még pedig minő kitünő, mennyire népszerü egy alispán!

Sokat utazott gentleman ő is. Gyakran tölti a telet Palermóban. Ha az ember az ő hatalmas nagy könyvét olvassa, melyet ő a «törvényhatósági közigazgatás»-ról irt — mellesleg hasonlithatlanul a legjelesb hézagpótló munka, mely e tárgyban magyarul megjelent, — ha az ember mondom, Grünwald Béla e hatalmas könyvét olvassa: akkor alig hinné, hogy ez a belemélyedt tudós publicista még pár év előtt is Felső-Magyarország hölgyvilágának egyik legkitüntetettebb, eszményitett lovagja volt. (És bizonyára az ő még ma

is, csakhogy a valódi államférfiu lehetőleg elvonja e téreni sikereit a profán szemek elől.)

Grünwald Béla nyilvános szereplésének legnevezetesebb mozzanata azonban azon nagyszerü hadjárat, a melyet ő évek óta a fölvidéki panszláv üzelmek ellen folytat.

Ir könyveket, röpiratokat, vezérczikkeket, tanulmányokat, értekezéseket, tárcza-czikkeket, polemikus czikkeket, nyilt leveleket velőkig ható erélylyel: csakhogy végre-valahára döntő horderejü mozgalmat kelthessen a magyar társadalomban a törvényhozásnak és kormánynak nyomatékos befolyásolhatása végett a fölvidék tótságának és egyáltalán e haza idegen ajku nemzetiségeinek mentül tömegesebb, mentül gyorsabb megmagyarositása érdekében.

A társadalmi mozgalom egyébként csak előkészitő eszköz az ő szemében: a magyar problema megoldását ő a magyar államhatalomtól várja minden tekintetben.

E nagy czél iránti tekintetből, de különben is rég megérlelt meggyőződése szerint a leghatározottabb előharczosa ő az állami közigazgatás behozatalának és a legkeserübb ostorozója a megyei választott tisztviselői intézménynek ugy a parliamentben, mint a sajtóban.

A kinevezési rendszernek nincs is hatályosabb parliamenti uttörője a házban — miután b. Sennyey visszavonult a politikától — mint Grünwald Béla.

Mindenesetre eredeti jelenség, hogy egy volt népszerü alispán a legtüzesebb előharczosa a kinevezési rendszernek — fogja bizonyára gondolni magában nem egy csibukozó veterán táblabiró.

Az is furcsa, hogy a legnagyobb magyarositó, a kit ugy hivnak — hogy: «Grünwald» — fogja magában gondolni egy némely fölvidéki tót-német vagy német-

tót szépség meg a berlini Schulverein. Hjah! édes táblabirám, édes szoborszerüleg szép felvidéki tótos nagysám, meg te kegyetlen Schulverein! Nem azért államférfi az ember, hogy azok járszalagán mendegéljen, a kik nem értenek a dologhoz, meg a kik nem is akarják munkálni e magyar haza üdvét lelkök egész erejéből. Ezt akarja Grünwald Béla és munkálja is rendkivüli tetterővel és éppen ezért a csibukozó veterán táblabiró is előbb-utóbb igazat fog adni neki, — a felvidéki tót-német és német-tót szépek helyett majd a délibábos alföld tősgyökeres szemök barna szépei fogják izzó honleányi hévvel megcsókolni az ő — majdani, érczből öntendett emlékszobrát és a «Schulverein» helyett majd unokáink magyar, Kárpátoktól Adriáig magyar nemzedéke fogja rátenni az ő szobrára, az ő müveire a koszorút.

Ifjabb Ábrányi Kornél a legjelesebb regényiró a magyar szépirodalom legifjabb nemzedékében — sőt tán Jókai Mór után egyáltalán egész jelenlegi nemzeti irodalmunkban. Ifju ember még, csak most lépett be a parliamentbe: de már is általános feltünést keltett mügond-teljesen szép, ötletdus, kifogástalan salonias vervevel előadott szónoklatával. Fia idősebb Ábrányi Kornélnak a jeles zeneszerzőnek és bátyja Ábrányi Emilnek a jeles ifjú költőnek. Biharmegyei birtokos régi nemes család sarja, egyik előkelő alakja politikai journalistikánknak is.

Biharmegyéből való Beőthy Ákos is, a nagy Beőthy Ödönnek tagadhatlanul tehetséges és modern — különösen angol dolgokban — csinos olvasottságu fija. Nem követi egyébként atyjának politikai irányát: sokkal vérmesebb «arisztokrata», semhogy ne akarna testestül-lelkestül conservativ lenni. Ő sajnálkozott egyedül az egész magyar képviselőházban 1874-ben a választási törvény azon rendelkezése fölött, melynek

erejénél fogva az országos képviselőválasztásokra vonatkozólag a születési jog, a «nemesi» jog mint ilyen — bizonyos határ időn belül — megszünik választói képesitvényt nyujtani. Különben Beőthy Ákos élénk részt vesz a pártéletben. Ifjabb Szögyényi Lászlóval — a jelenlegi külügyminiszteri osztályfőnökkel és Ürményi Miksával — ő képezte azon ügyes kis triumvirátust, a mely a hetvenes éve ben báró Sennyei Pálnak nagyszerü parliamenti föllépését — conservativ részről előkésziteni igyekezett. Beőthy Ákos egészen úgy él, mint a hogy élt még pár évtized előtt Angliában a legtöbb nőtlen clubkedvelő gavallér-politikus. Az egész napot úgy szólván a «Nemzeti Casinóban» tölti, a hol azután — kivált, ha angol politikáról van szó — — valódi központjává válik a pompás berendezésü kandalló szobában egy-egy ebéd utáni kényelemben heverészgető, és heverészgetve eszmét cserélő, többékevésbé jókedvü, de mindig kedves, és mindig élczes, gavallér társaságnak.

* * *

Gróf Károlyi Sándor lehetett volna már magyar miniszterelnök, ha annak idejében akart volna. Lehet, hogy ő maga sem hitte, mennyire kedvencz eszméje volt ez egykor a modern haladásért lelkesülő ifjabb magyar értelmiségnek, azt lehet mondani — eltekintve a szélső baltól — az összes akkori pártok táboraiban. Gróf Károlyi Sándor azonban nem lépett akkor akczióba, sőt csaknem visszavonult volt minden politikától, utóbb pedig Tisza Kálmánhoz csatlakozott és csak a legutóbbi időben szövetkezett a mérsékelt ellenzékkel. Közgazdasági és közlekedés-politikai kérdésekben mondott beszédei nagy, szakszerü tanulmányra és egyuttal éles szemmel körültekintő gyakorlatias érzékre vallanak. A társulati tevékenység terén rendkivüli mun-

kásságot fejt ki, legközelebb a gazdák nemzetközi kongresszusát hivta egybe Budapestre: a mi mindenesetre méltó gondolat volt egy oly nagybani okszerű gazdához mint ő. A «Highlife» alatt bővebben fogunk vele foglalkozhatni.

Gróf Dessewffy Aurél a legkitünőbb ifju magyar államférfiak egyike; fia a néhai gróf Dessewffy Emilnek, unokaöcscse a néhai gróf Dessewffy Aurélnek, és az eredeti ötletekben annyira gazdag gróf Dessewffy Marczelnek. Kimagaslik gróf Dessewffy Aurél a jelen magyar főrangu nemzedék soraiból mind közgazdasági és politikai tudománya, mind fáradhatatlan publicisztikai és közgazdasági munkássága, mind elegans szónoklata, mint fölvilágosult, emberszerető, önzetlen hazafiassága által. Kitünően tud észlelni, és a gondolat, a melylyel a világ elé lép, mindig bir valami új még ki nem használt értékkel. Nem azért ir ő, hogy munkálatainak terjedelme vagy nagy száma által tündököljön: teljesen igaza volt Tisza Kálmánnak, midőn gróf Dessewffy Aurélnek a «Nemzetgazdasági Szemlé»-ben közzétett néhány oldalnyi közgazdasági tanulmányára oly melegen hivta föl évekkel ezelőtt a magyar gazdák és közgazdák figyelmét. A «Magyar Föld» a gazdaközönség számára alapitott e nagy mérvü lap is gróf Dessewffy Aurélnak köszöni nagyrészt létrejöttét, sőt fönnállását is.

Gróf Dessewffy Aurélra fényes jövő vár Magyarország politikai életében. Számit is rá a szolid haladás minden barátja, és már is örvend, hogy gróf Dessewffy Aurél éppen nem azonositja magát — ellenzéki létére — gróf Apponyi Albertnek sem politikai velleitásaival, sem taktikájával.

Gróf Károlyi Tibor, Tisza Kálmán sógora, ki szintén igen tehetséges, s igen tanult mágnás — l. «Highlife» — ugy látszik egészen viszavonult a politikától. Kép-

viselői tevékenysége alatt különösen előszeretettel foglalkozott az erdőszetnek nálunk meglehetősen elhanyagolt ügyeivel.

* * *

Horváth Boldizsár. A képviselőház legékesebb szónoka; nagy érdemü államférfiu. — Ő volt az, — a ki igazságügyminiszter korában megtörte korszerü haladásért lelkesülő szellemének gyujtó erejével az elavult és már-már elvadult municzipális igazságszolgáltatás bálványához odaforradt részint népies, részint oligarchikus, részint plutokratikus hatalmi tényezők makacs ellenállását és behozta az első folyamodványon is a szakképzett, korszerűleg munkaképes állami igazságszolgáltatást 1869-ben benyujtott végzetes horderejü törvényjavaslatai által.

Ő törültette el — Irányi Dániel fölszólalása folytán — a testi büntetést is nálunk első izben, a mi által nálunk, a hol az emberek oly hagyományos kedvteléssel szerettek — néha merő uri passzióból is — hegyen-völgyön, derüre-borúra botoztatni, mindenesetre véghetetlen sok vérlázitó visszaélésnek vette elejét minden emberszerető, fölvilágosult magyar hazafinak bensőségteljes szivbeli örömére. (A torturát persze nem irthatta ki, még ma is virágzik az itt-ott némely müveletlen alantas közegek baromi odujában és nem is fogja kiirthatni e vérlázitó «hagyományt» egy magyar igazságügyminiszter sem, mig csak annyi pénzt nem kap az igazságügyi és a belügyminiszterium budgetje, hogy lehetséges lehetend tisztességesen fizetett, müvelt közegeket alkalmazni.)

Horváth Boldizsár más tekintetben is nevezetes államférfia hazánknak. A demokráczia irányeszméit ő képviselte a gróf Andrássy Gyula cabinetjében. Képviselte pedig őszinte buzgalommal és czéltudattól át-

hatott melegséggel. O volt e cabinet irótolla, s hogy a trónbeszédek abban az időben annyira közel állnak még a hamisitlan negyvennyolczas szellemhez: ebben az érdem Horváth Boldizsárt illeti meg első sorban. Meglehetős csorbát szenvedett azonban a demokráczia ügye Horváth Boldizsárnak tulságos nagy szerénysége által. Midőn a nagy Deák-párt már bomladozni kezdett, a függönyök mögött volt egy áramlat e nagy párt kebelében, mely fölvilágosult demokrát eszméktől hevülve, határozottan Horváth Boldizsár kezébe akarta adni a zászlót a korszerü haladás jelszavával.

Ezen áramlat meglehetősen erős volt. De nem volt ily erős a Horváth Boldizsár misszió-érzete. Mintha csak átallotta volna, hogy ő egy egyszerü iparosnak a fia és éppen azért a névleges vezérszerepre a jó Gorove Istvánt tolta előtérbe. Sugtak is, bugtak is a haladásbarát ifjabb Deák-pártiak maguk között és oly cabinetről álmadoztak, a melynek Gorove lesz majd a feje, a lelke pedig Horváth Boldizsár. Hát biz ez szerencsétlen egy törekvés volt, taktikának pedig már éppen kétségbeejtő. Már döntő helyen is komikusnak tartották volna az ily kombinácziót, szintugy, mint a hogy nagyon jóizüleg megmosolyogták annak idején a Gorovéről hevenyében rajzónnal kerekitett arczképecskét, — a közhangulat pedig a szó szoros értelmében elálmosodott ettől a gondolattól. Még a magasabb értelmiségnek sem jutott eszébe, hogy Gorove fiatal korában lelkes munkát irt a demokrácziáról; azt meg már éppen senki sem vette észre a társas érintkezésben, hogy ez a tetőtől talpig becsületes, világlátott, vendégszerető, hazafias jó Gorove a jogegyenlőségnek «elvi barátja».

Még nagyobb visszatetszést szült e gondolat azon körökben, a melyek, ha kivételesen kissé korábban

találnak szingazdag álomképek után fölébredni, már az ágyban rágyujtanak a regáliára és annak füstgomolyaiba saját ábrándjaikat szokták beleszőni, de nem a demokrácziáról, hanem az arisztokrácziáról. Ezek már éppenséggel tudni sem akartak Gorovéről. Bizony ha nem kellett nekik a vasmegyei magyar iparos geniális fia: nem kellett nekik a szamosujvári örmény kereskedő dusgazdag unokája sem. (Bármily jelentékenyek lettek legyen az ő érdemei, sőt már atyjának érdemei is az irodalom pártolása körül.) Fiascot csinált az egész gondolat. Gróf Lónyay bukása után az áramlat gregariusai egyszerüen beleolvadtak a vacsora pártba; a vezetők pedig visszahuzódtak minden akcziótól. Horváth Boldizsár elnémult teljes-tökéletesen.

Elvesztette — ugy látszik — a saját nagyobbmérvü akczióképessége iránt minden bizodalmát. Pedig kár volt jobban körül nem tekintenie. Még tudomásul vehetett volna oly demokrat irányu politikai erőket, a melyek azóta teljesen neutralizálódtak vagy egyszerüen elkallódtak.

Nem tette, behuzódott családi magányába és személyes barátainak vigasztaló körébe; a rendi reakczió matadorai pedig kilesték nagy ügyesen a kellő pillanatot, a melyben az ő nagy egyéni erejét is évek hosszu sorára teljes-tökéletesen leköthetik vala.

Horváth Boldizsár nem vette észre a hálót, mert különben ő — a demokracziának Magyarországon ez idő szerint egyedül ünnepelt népszerü vezérharczosa, aligha ment volna bele a — herczeg Esterházy zárgondnokságába.

Sok esztendő folyt azóta le.

Horváth Boldizsár lemondott a herczegi zárgondnokságról és ujra megkisérlette lobogtatni a demokrácziа zászlóját. Már későn. A rendi reakczió matadorai

ravaszul csinálták a dolgukat. Maga Tisza Kálmán, a mindenható miniszterelnök sem volt képes a rendi reakczió ellenében most már többet keresztül vinni, mint a mennyit tényleg bevitt a főrendiház reformjáról szóló törvénybe.

Horváth Boldizsár nemcsak nagy szónok, a ki Berryere emlékeztet anélkül, hogy megszünnék minden izében magyar lenni, és a kinek parliamenti főbb beszédei már csak a magyar műpróza iránt való tekintetből is megérdemelnék, hogy beleiktattassanak a magyar szónoklati műremekek tanodai kézi könyvébe. — Horváth Boldizsár véghetetlenül kedélyes jó barát, nemesen érző házigazda és igazi magyarsággal «sirva-vigadni» tudó asztaltárs is. Nincs az a nap, a melyen tisztelve szerető barátai meg ne jelennének az ő vendégszerető házánál. Pompás lakoma esik ilyenkor, de még pompásabb az az igazán szivből fakadó szivélyesség, a mely a barátságos együttlét boldog perczeit fűszerezi. Ámbár többnyire éltesebb urak, a haza megannyi őszbecsavarodott jelesei az ő vendégei: oly üde életvidorság honol mégis akkor az ő körében, hogy szinte szégyenkezhetnék rajta a tulságos komolysága miatt már-már kedélyesen mulatni sem igen tudó mai fiatalság. Az adomák, történetkék légiói csak ugy szipor-káznak jobbra-balra ilyenkor az ő dúsan megáldott vendéglátó asztala fölött, és midőn véget ér az Isten igazában magyarosan barátságos poharazás, bevonul szeretettével a bölcsen vidám házigazda a pipatoriumba, de csak ritkán anélkül, hogy el ne szavalna vagy szavaltatna egy-egy magyar költői remeket és hogy rá ne gyujtana egy-egy hazafias dalra, oly hévvel még most is, mint hajdan jurátus korában!

Horváth Boldizsárnak egyik érdekesen szép leányát Láng Lajos országos képviselő vette el; a másikát Gizellát, báró Eötvös József nagy hazánkfiának fia,

báró Eötvös Loránd. Láng Lajos az ifju képviselői sarjadéknak egyik legkiválóbb, legszebb jövőjü tagja. Egyetemi tanára a nemzetgazdaságtannak, statisztikának, sőt már tagja a magyar tudományos akadémiának. Igen csinos, délczeg, elegáns ifju férfi, a ki ép oly kitünő szónok, mint a mennyire már is érdemteljes, tudományos és publicistikai iró. Mig mások a maguk nemzetgazdaságtani compendiumaikat az által válik értékessé tehetni, hogy Roschernek és egyéb világhirü nemzetgazdasági tekintélyeknek elméleteit csaknem fejezetről-fejezetre Árpád nyelvén viszhangozzák: addig azon munka, melyet Láng Lajos «a Nemzetgazdaságtan alapvonalai» czimén pár évvel ezelőtt közrebocsátott, — eredeti munka a szó legjobb értelmében. Önálló buvárlat eredménye, mely tág látkörre, mélyen ható tanulmányokra és kritikailag tisztult gondolkodásra vall. Van azonban más érdeme is: beható méltatás tárgyává teszi elméletről-elméletre tüzetesen hazai viszonyainkat is. Szintén jelentékeny értékü azon nagyterjedelmü statisztikai munka is, melyet Magyarország közgazdasági, közmüvelődési stb. állapotáról közrebocsát. Láng Lajos főmunkatársa a «Nemzet» czimü nagy politikai napilapnak is.

***

Péchy Tamás a képviselőház elnöke. Tiszteli, szereti minden párt, és ezen nincs is mit csodálkozni, mert ebben a magyar államférfiuban meg van nemzeti typusunk mindazon erénye, a melyért Európa népei tisztelhetik és szerethetik a magyart; és a mi a legfőbb: nincs meg benne egy oly árnyoldal sem, a mely — bármint szépitgessék is egynémely régibb költőink — valójában, csakis hagyományos gyarlóságunk. Ugyanazon ősrégi nemzetségnek sarja, mint gróf Péchy Manó; — alispán viselt abaujmegyei előkelő birtokos létére, közlekedési

miniszter korában is oly mintaképét nyujtá a szolidan egyszerü alapokra fektetett, családiasan önelég, józan modern magyar uri háztartásnak, hogy nincs az a nemzetgazdasági specialista, a ki ne akarhatott volna tőle e részben tanulni, valamint hogy nincs is oly hazáját és családját szerető, fölvilágosult okos magyar ember, a ki örömét ne lelhette volna annak szemlélésében. Neje, egy ős régi nemes család leánya, Menszáros Albertina urnő nemkevésbé korszerü példát tudott adni e tekintetben az előkelő állásu magyar urnőknek, mint ő maga a családapáknak és férjeknek.

Kiváló érdemei vannak mint közlekedésügyi miniszternek: mert ő volt az, a ki első izben kezdte meg elejét venni azon visszaéléseknek, a melyeket Deák-párti kormányaink alatt még államvasutaink igazgatóságai is a német nyelv monopoliumával a magyar állam nyelvének rovására a Lajtától Oraviczáig üzni egész kényelemmel megszokhattak volt. De még nagyobbak Péchy Tamás érdemei a ház elnöksége körül. Nem volt nálánál odaadóbb és kitartóbb hive Tisza Kálmánnak a balközépi összes hadjáratok alkalmával, mint Péchy Tamás. Mikor már nem nyilt tér sikerrel támadni a Deák-párti kormányok közigazgatási vagy pénzügyi, közlekedésügyi vagy honvédelmi politikáját, oda állt a résre Péchy Tamás a «Házszabályok»-kal kezében és fedezte a csatavonal hátterét ép oly fárasztó mint nem mindennapi elméletet igénylő «napi rendi» hadakozásával. Fáradhatatlanul küzdött ő pártja érdekében azon évek folyamában a törvényhatósági közgyüléseken, nemkevésbé mint a választókerületekben vagy a képviselőházi bizottságokban, osztályülésekben. Annál elismerésre méltóbb tehát azon minden kétséget kizáró pártatlanság, a melylyel Péchy Tamás a képviselőház tanácskozásait mint elnök vezeti. Jeles tehetségü közigazgatási szakerő is, ifju ember még,

valamikor még belügyminiszter lehet belőle. Ha ugyan fölcserélné a ház elnökségét a világ bármily miniszterségével!

Báró Kemény János alelnöke volt a képviselőháznak a mult országgyülésen. Rendkivül széles ismeretkörü, mélyen gondolkodó, de azért kiválóan gyakorlatias érzékü főur Erdélyből. Ha az ember vele ebédelhet, okosabb is lesz, jobb is lesz, meg vidámabb is lesz az ember az ő hasonlithatlanul kedves és szellemes társalgásától: de ha az ember — ott lenn erdélyi birtokain — nála ebédelhet: csak akkor csodálkozik még az ember a festők fölött, hogy hát tulajdonkép miért is nem festették egy amolyan Kemény János-féle teremnek a — menyországot? Fejedelmi sarj; valóságos belső titkos tanácsos, de oly nyájas ő mindenki, még a legszerényebb állásu ember irányában is, mint az igaz jó anyatermészetnek sem dölyföt, sem affectatiót még csak nem is álmodó romlatlan gyermeke. Bizony kellemesebb, meg hasznosabb is lenne a mi társas életünk, ha főuraink mind oly modorban érintkeznének honfitársaikkal mint báró Kemény János. — Az sem utolsó dolog a világon, hogy neki vannak a legpompásabb őszi baraczkjai és nemes almái egész Erdélyben. — A képviselőház egyik alelnöke jelenleg gróf Bánffy Béla; nagyon szellemes főur ő is, ki többször volt már miniszter-jelölt. A «Highlife» rovata alatt azonban még alkalmasabb a bemutatásra.

Nem igy gróf Csáky László, hanem épen megforditva: ámbár a budapesti highlifenek gróf Csáky László egyik legfényesebb, mert egyik legelőkelőbb, leglovagiasabb és leggazdagabb főuri alakja: még is csorbát ejtenénk e valóban magyar nemes grófnak politikai jelentőségén, ha nem az «Országgyülés» rovata alatt foglalkoznánk vele inkább, mint a «Highlife» rovata alatt. Valóban, gróf Csáky László olyan még-

nás, a ki előtt őszintén, örömtelt hazafias öntudattal fog meghajolni minden fölvilágosult magyar. Oly jövedelem birtokában, mely fölér két-három fejedelemke civillistájával és daczára annak, hogy mint a tizenharmadik század nagy hatalmu oligarchájának ivadékát a legcsábosabb módon édesgette volt magához gróf Csáky Lászlót 184⁸/₉-ben a bécsi udvari párt, gróf Csáky László mégis jobban szerette a hazáját meg a XIX. század nagy eszméit, mint akár amaz udvari pártnak kegyét, akár azon herczegi czimet, a melylyel egyik ősét a korona már fölékesitette volt. Saját költségén állitott fel egy vadász-zászlóaljat és vezette azt tüzbe Magyarország alkotmányos önállóságáért és egyuttal a szabadságért, egyenlőségért, testvériségért.

De nem csak akkor érdemelte meg gróf Csáky László a haza háláját. Nem oltotta ki az ő emelkedett lelkének emberszeretőleg hazafias lángját az azóta lefolyt harminczhét esztendő sem. Pedig beh sok mágnásunk érez, sőt beszél ma másként, mint a hogy beszélt és viselkedett 184⁸/₉-ben még azok közül is, a kik akkor ott szolgáltak a honvédseregben! Mintha csak akkor nem egyuttal a jogegyenlőségért is harczolt volna az osztrák meg az orosz ellen, oly junkerizűleg rendiesen fanyar ma némelyiknek a bizalmasabb beszédje! Gróf Csáky László magasabb értelmisége és nemesebb szive kiállta a legnagyobb tüzpróbát: nem hajthatta vissza az ő felfogását, az ő érzelmeit a rendi reakczió táborába e harminczhét esztendőnek összes retrograd szemkáprázata, visszás helyzetek ferde benyomásaitól megkotyogósodott összes fogalomzavara sem. Gróf Csáky László nagyszerü nyilatkozatot tett 1885-ben is. Gróf Csáky László szemben a gróf Apponyi Alberték fátyolos rendi reakcziójával, szemben a szélsőbal néhány túlkeseredett kuruczának rendi velleitá-

saival nem a születési jogra, nem az ugynevezett «történelmi alapra» óhajtotta ráépiteni Magyarországnak uj felsőházát, hanem választási alapon a haza valódi kitünőségeiből, tekintet nélkül minden születésre és minden vagyonfokra, óhajtotta azt egybeállitani. Az egyesült államok senatusának egybeállitására hivatkozott ő, azon megjegyzéssel, hogy nálunk a felsőház tagjait éltökfogytára óhajtaná a megyék és a városi törvényhatóságok közgyülései által választatni.

Biz ez a nyilatkozat megkorhadt politikai fölfogásunk legujabb történetében valóságos esemény volt. Tanulhatna a trencséni Csák Máté e dúsgazdag főrangu ivadékától valódi arisztokrata függetlenséget, nem csak a mult századbeli parvenuk szerencséjéből fölvergődött vérgőgös highlifeman, — de tanulhatna Csáky Lászlótól egy némely opportunuskodva kuruczkodó «demokratánk» is. Egy ily hazafi, egy ily emberbarát lehetne-e azután kevésbé szinarany főúr a társas életben is?

***

Pulszky Ferencz a parliamentben nevezetes egy alak, de sokkal fontosabb szerepvívő ő az Akadémiában. Nagy befolyása volt a képviselőházban a Deákpárti kormányok alatt; ma is tekintély ő, de miután nem csatlakozott a kormánypárthoz, minden tekintélye daczára nincs ma már annyibefolyása a parliamentben — eltekintve a Nemzeti Muzeumra vonatkozó kérdésektől. — A Horváth Gyula befolyásának lépcsőfoka pedig oly magasságban lebeg ma már a Pulszky Ferencz politikai álmai fölött, mint az a csillogó nyalka pohár, a melyből ezelőtt ötödfél évtizeddel a hirneves aegyptolog Lepsius a gizehi pyramis tetején itta ki a pezsgőt. No de iszik azért Pulszky Ferencz is pezsgőt, még pedig eleget is, meg jót is. Sőt meg is vendégeli

kifogástalanul gyöngyöző pezsgővel időről-időre az egész tisztelt házat, meg annak még a karzatját is. Hol és mikor? Fogják kérdezni önök. Tán a «Nemzeti Muzeum» igazgatói lakásának angol comforttal berendezett termeiben? Dehogy is, rég beszüntette már Pulszky ezeket a félhivatalos soiréekat, a melyek br. Eötvös József és Pauler Tivadar cultusminiszterssége idején a «fiatal irodalom»-ra és a «fiatal napisajtó»-ra oly vidítólag hatnak vala. De hát hol? Magában a képviselőházban. Valahányszor beszédet mond. Pezsgő ez is, még pedig «frappée» és annyival jobban izlik a — hallgatóinak, hogy nem fehér keztyűben tölti a pohárba és bátran lehet azt megízlelni feszes fehér keztyű nélkül is.

Pulszky Ferenczről eszembe jut a sáromberki medve, a sáromberki medvéről pedig Európa legjelesebb ez időszerinti medvevadásza, gr. Teleki Samu. De hát mi köze volt Pulszky Ferencznek a sáromberki medvéhez? Hiszen éppen abban állott a Pulszky Ferencz bölcsesége, hogy ki tudta csinálni, hogy éppenséggel nem lett semmi köze hozzá. Egy szelidült medvebocsot neveltettek föl Sáromberkén, a gr. Telekiék udvarában. Néha, midőn a grófi család távol volt, megtörtént, hogy a cselédség elereszté a lánczról a maczkót és szabadon hagyá czammogni a kastély körül. Nagy baj azért épen szerencsére nem történt, de egyszer egy látogatóba jövő szászországi miniszterrel már csak hogy nem történhetett volna. Neszét vette ennek Pulszky Ferencz is, — azért, a midőn lekészült egyszer Sáromberkére, jó előre megtétetett még Budapestről minden kigondolható intézkedést, nehogy ha leérkezik, véletlenül a kapufélfánál a — maczkó találja fogadni. Ennyire óvatos férfiu Pulszky Ferencz és ennyire megtud ő előre mindent, a mi őt érdekelheti.

No de hagyjuk most egyelőre Pulszky Ferenczet és

forduljunk ama hires maczkó tulajdonosa, gr. Teleki Samu felé!

Kétségenkivül a legnagyobb gavallérok egyike az egész képviselőházban. Erőteljes ifjú, uriasan athleta alak, európai hirű sportsman, a ki azonban fejedelmi rokonságainál fogva szintugy otthonos vendég a német udvaroknál, mint a toskok meg a gheghek vadász őrtüzeinél Albania völgytorkolataiban. De nemcsak sportsman és gavallér ő: csupa szellemes ötlet, csupa finomul pajzán szikra a lelke. Diszes irói koszorúval ajándékozta már meg a gr. Teleki család a magyar irodalmat: ő még nem állott be irónak, de megvagyok győződve, hogy ha egyszer tollat fogna, maga Jókai Mór sem olvasna vagy két hónapon át egyebet, mint a gr. Teleki Samunak humortól duzzadó rajzait, leveleit, csevegéseit meg elbeszéléseit.

Nem csoda, ha oly fényesen áradoz feléje a legujabb években a mi felséges uralkodó családunk részéről is a fejedelmi kegy! Rudolf trónörökös ki is tünteti őt, miként ifju magyar mágnást legfelsőbb helyen ki nem tüntettek még soha.

***

Pulszky Ágost, a mérsékelt ellenzék egyik alvezére volt; legujabban pártonkivüli állást foglal el. Bármenynyire fontos szónok is ő már évek óta a parliamentban: sokkal czélszerübb lesz ránk nézve is, ha vele nem e rovat alatt foglalkozunk, hanem az Akadémia rovata alatt, már t. i. azon nevezetességeink közt, a kiket eddig nem ölel vala a keblére az Akadémia.

***

Baross Gábor államtitkár a közlekedési miniszteriumban. Szép carrièret csinált, de megérdemli. Kitünő tehetség, kitünő készültség és olyan parliamenti erő, a

kinek a rendeltetése alig lehet egyéb, mint hogy előbb-utóbb miniszter legyen. Régi nemes családból származik Trencsénmegyéből: ez volt az egyedüli ajánlólevele a hatalmi tényezőkhöz, midőn első izben belépett a képviselőházba, a mi ajánlatnak természetesen magában véve nem valami sok. Fölküzdte magát a házban rövid idő alatt minden protekczió nélkül a — saját erejéből. Érezte is ezt már előre: mert már 1873-ban oly államférfiasan tudta megkötni és elhelyezni a nyakravalóját, ha az operában megjelent, hogy nem egy bálozó képviselőtársának titkos irigységét költötte föl. Fiatal, csinos, barna alak, csak kevéssel van tul azon a koron, a melyben Széll Kálmán már miniszterré lett.

***

Dr. Hoitsy Pál a legrendkivülibb jelenségek egyike a magyar képviselőházban. A ház jegyzője, a függetlenségi párt egyik legkiválóbb tagja, szellemes, hatásosan ékes és alaposan magvas szónok, fáradhatlan publicista, az «Egyetértés» nagy napilapnak egyik főtényezője, elegans, kedves salonember és bevégzett, fölavatott csillagász, a ki Berlinben végezte kitünő sikerrel az astronomiai tanfolyamot és Berlinben nyerte az astronomi diplomát.

***

Győry Elek jeles jogtudós és szónok, Haviár Dániel pedig a demokratiának jelenleg leghatározottabb, legbátrabb, lángoló buzgalmú előharczosa az összes ellenzéken. Mindkettő függetlenségi párti, mindkettőnek szép jövője van. — Haviár Dániel különösen magára vonta az értelmiség figyelmét, ama tartalmas és lelkes szép beszédei által, a melyekkel utját igyekezett állni a rendi reakczió ocsmányul fölzudult förgetegének.

Hjah, ha harmincz ily érzelmü, ily tehetséges és ily bátor szónoka lenne az ellenzéknek a demokráczia meg az arisztokráczia kérdéseiben, — nem félteném én soha ujra a 48-at! Igy szólott egy valódi felvilágosult demokrata a karzaton, midőn Haviár Dániel beszédjét befejezte

***

Zichy Antal az akadémia tiszteletbeli tagja. Több izben volt már közoktatási miniszterjelölt: a minthogy ugy tanfelügyelő korából, valamint az egész parliamenti pályája idejéből jelentékeny érdemei vannak a népnevelés körül. Államférfiui mersékeltsége és a hol csak lehet öszhangzatos kiegyeztetésre hajló emberbarátiasan bölcselő természete a tisztelő rokonszenvet oly mérvben biztositották nevének a parliamentben és parliamenten kivül, mint a minő csak kevés szereplő parliamenti nagyságnak szokott jutni osztályrészül. Önzetlenül meleg odaadással müködik nemcsak a publicistika viharjárta mezőin, de a komolyabb irodalom több ágában is évtizedek óta és oly sikerrel, a mely jól eshetik a haza szellemi emelkedéséért lelkesülő szivének.

Előszeretettel tanulmányozta az angol forradalom történetét; igen becses szép művel is gazdagitotta e tárgyban irodalmunkat. Maradandó értékü szolgálatot tett a legujabbkori magyar culturtörténelemnek, a zajtalanul és igénytelenül nagy jelesünknek Fáy Andrásnak élete, munkái és gyakorlatiasan közhasznu müködése körül megejtett, vonzóan kellemtelt tanulmányai, valamint azon nagymérvü fáradozásai által is, a melyeket az akadémia megbizásából már évek óta a halhatatlan gróf Széchenyi István irodalmi hagyatékának szentel. Nem is volt még magyar tudós, magyar iró, a ki oly hatalmas apparatussal kezében szólhatott

hozzá Széchenyi emlékezetéhez mint Zichy Antal. Mindez Zichy Antalra nézve kérlelhetlen munka volt, és ámbár jótékonyan harmonikus szellemi erőinek megnyerő fényénél édessé tudta ő tenni mind e munka gyümölcsét, úgy az irodalmi közönségnek, mint saját magának: a pihenés óráinak élvezetét más mezőkön, más ligetekben kereste. Föl is találta bőségesen. Horatius költészetének ligeteiben, a bandusiai forrásnál, a szent fenyő árnyékában — távol a profanum vulgustól — álmodja ő át munkás életéveinek urilag kényelmes szünidejét. Kedvelt, sőt bizalmas, keresett tagja a highlifenek; gyakran kölcsönöz is komolyabb értéket megjelenésével egy-egy főuri salonnak. Ámde ha az ember estennen földig érő sötétszürke köpenyben látja őt gondolatokba mélyedve egyenes irányban haladni az utczán: biztos lehet az ember benne, hogy nem titkos madrigalokat vagy ritorneleket visz — a mult századbeli, költőies erű encyclopaedisták példájára valamely olvadékony keblü főrangu szépséghez: biztos lehet benne az ember, hogy Zichy Antal, holmi ártatlan kirándulást követ el a Margitszigetre vagy a Császárfürdőbe és azt az iszonytató nagy köpönyeget csak azért vette magára, hogy legyen, a miben föltünés nélkül szállithassa magával Horatius ódáit és epódonjait a szeliden hűtöző vizek tagoldó csapjához egy kis nektáros és ambróziás Saturnaliára. (Horatiusnak Satyráit is szereti, de ezeket a boudoirjában hagyja). Zichy Antalra nagy szerep vár még a politikában, de nem kevésbé nagy horderejü missió vár a magyar főváros társaséletének regeneratiojában is. Ha valaha létrejön Budapesten európai «salon» — már t. i. nem cseh-spanyol vagy mecklenburgi, hanem valóban európai salon — ugy ennek létrehozatalát alig fogja a ma szereplő nemzedékből bárki oly tapintatosan és eredményteljesen előmozdithatni mint ő.

Ha Zichy Antal a béke: akkor Ugron Gábor a háboru. Egy képviselő sem tett oly rendkivüli haladást oly rövid idő alatt a szónoklatban mint a függetlenségi és 48-as pártnak ezen daliás ifju vezértagja. Ha Horváth Boldizsár Berryer: akkor Ugron Gábor — aránylag — több mint Armand Carrel és Casimier Périer együttvéve: mert van az ő ujabb, gyönyörü mozzanatokban gazdag beszédeiben valami Chateaubriandból is meg Hugó Viktorból is egyszerre. Korábbi beszédeiben mintha Gambettát látszott volna utánozni; de az ujabbakban annyira a vallásos bölcseleti motivumokba fekteti a rhetorikai tulsulyt, hogy ezáltal egy egészen uj genret hozott be a magyar parliamenti szónokmüvészetbe. Osrégi székely uri család sarja; azt mondja egyik szép tárczaczikkében a geniális Eötvös Károly, hogy az Ugronok Zandirhámtól származnak és másfélezer év óta, háboritlan ősi föld sirhantjában aluszszák már örök álmaikat. Ha a német Stollberg, Burghaus meg Salm grófok, vagy a franczia Montmorency meg Rohan herczegek szánalmas mosolylyal tekintenek — gróf Tisza Lajosnak a «Gothai Almanachban» közlött czimerpajzs-ismése daczára is — a magyar főranguak családfájára, mint a mely legfölebb 5—6 főrangu családban nyulik feljebb a mohácsi vésznél főrangu szinezettel: előállhat Ugron Gábor és azt mondhatja a Stollbergeknek meg Montmorencyeknek, hogy hátrább az agarakkal!» A mi székely részországunk fölhat egész Atilláig és soha sem nyögött a hübériség igája alatt. Mi voltunk az igazi szabad urak, nem pedig azok, kiket elcsaphatott a fejedelem, a hűbérur még a vazallusságból is!» Érdekes genealogiai háttér, tagadhatatlanul; hanem még örvendetesebb lett volna a haladás barátaira nézve Magyarországon a legujabb rendi reakczió áramlatában, ha a Rhabonbánok ékesszóló ivadéka éppen oly határozottan szállott

volna sikra a főrendféle reform alkalmából a demokrata eszme mellett, mint a minő erélylyel és szellemes vervevel, egy másik nagy ügy, a katholikus autonomia mellett érvel vala.

Szentkirályi Albertre szintén jelentőségteljes jövő vár a képviselőházban. Nagy tehetségü, hazafias érdemekben gazdag atyjának Szentkirályi Móricznak méltó fia, Szentkirályi Albert már is tekintélyes állást foglalt el mindjárt első parliamenti föllepténél a «közjogi alapon álló» ellenzék előkelő körében. Államférfiui átgondoltság és széles látkör jellemzik az erődus ifju szónoknak parliamenti felszóllalását. Mindenesetre hasznára fog válni a közügynek, ha minél belterjesebb erővel s minél gyakrabban fogja érvényesiteni a küzdtéren a maga, ferdén vitt pártharczokban még meg nem viselt üde tehetségét.

Lukács Béla komoly, tudós, pénzügyi szakember és nemzetgazdasági iró. Hézagpótló nagy mérvü egybehasonlító tanulmányokkal gadagitotta már is a magyar szakirodalmat.

Az akadémia ki is tüntette nem rég egyik nagyfontosságu munkáját a Marczibányi jutalommal és minden valószinüség szerint a legközelebbi nagy gyülésen tagjává is megfogja választani. Lukács Béla e mellett jeles szónok és kiváló publicista is, a legmunkabiróbb képviselők egyike. Jeles publicista dr. Molnár Antal képviselő is; különösen azon ágát müveli szép sikerrel tudományos irodalmunknak, a melyet mi magyarok — mokányul politikus és ügyvédkedő nemzet létünkre — a legszemberivóbb módon elhanyagoltunk volt egész a legujabb időkig — az államtudományi irodalmat. Ő volt az első magyar állampolgár e hazában, a ki — az uj rendszer szerint - az államtudományok tudorává avattatott a budapesti egyetemen. Nagy érdekü müvet ir a középkorról önálló tanulmanyok alapján; fáradhatatlanul is-

merteti vonzó alakban a franczia történettudósok legérdekfeszítőbb buvárlati eredményeit, — ernyedetlenül működik a publicistika terén és pihenő óráiban sem tud el lenni a nélkül, hogy a tudománynak ne áldoznék: belemélyed ilyenkor az örmények őstörténelmébe oly alapos készültséggel és oly sikerrel, hogy külföldön is bizonyára feltünést ébresztenének e részben buvárlatai. Molnár Antal keletiesen érdekes ifju barna alak: Szathmáry György pedig nyugateurópaiias szőke. De azért nem csak tőzsgyökeres származásánál fogva magyar ő, hanem honfiui lelkesedésre még a mai időben is fogékony szive is oly magyarán ver, hogy Hunyadmegyének határain túl is meghallják a dobbanását, magyarok és románok egyaránt. Szathmáry György inditotta meg tulajdonképen irodalmi uton az ő szép szülőföldjét, vadregényes Hunyadmegyét illetőleg első izben azon nemzeti mozgalmat, mely a közmüvelődési egyletek alakítása és tágabb körbeni fölkarolása folytán ma már országszerte nevezetes horderővel bir. E fiatal publicista-képviselő hivta fel a magyar értelmiség figyelmét — különösen «Hunyadmegyei album»-a által — azon megdöbbentő elolához odásra, a melynek a Királyhágón túli részekben tősgyökeres magyar földmüves családok ezrenként estek áldozatul csak a legujabb évek folyamában is. A mi e hazára nézve Grünwald Béla a felvidéki tót izgatásokkal szemben: az Szathmáry György az erdélyrészi román tulharapódzásokkal szemben. Kiváló buzgalommal és szakértelemmel működik Szathmáry György a képviselőház tanügyi bizottságában is.

Apáthy Istvánnal, a ház egyik legtekintélyesebb jogtudósával az Akadémia rovata alatt fogunk megismerkedni. Dárday Sándor, Darányi, Éles, Németh, Polónyi, Unger Alajos szintén jogtudósok és tevékeny részt vesznek a parliament működésében, részint ér-

tékteljes bizottsági munkálataikkal, részint szakavatott szónoklatokkal. Szintugy Buschbach Péter is, a Terézváros közkedveltségű, honvédviselt képviselője, a ki a legutóbb lefolyt szomoru viták alkalmából ugyancsak férfias önérzettel kelt védelmére a demokrata fölfogásnak szép beszédében. A jogtudós a parliamentben, ha fölvilágosult önzetlen hazafi is hozzá, nem is lehet egyéb, mint előharczosa a valódi, — tehát csak is demokrata alapon megszervezhető jogállamnak. Tudják is ezt jól a rendi reakczió táborában. Ezért megnyerni igyekszenek a jogtudós képviselőket, vagy ha ez nem megy, akkor minden kitelhető módon — hagyományos conservativ fogásokkal azon munkálkodnak, hogy aláássák népszerüségüket és tekintélyüket a társadalomban.

***

Gróf Zichy Jenő.

Minő név! minő ötlet!

Mit ötlet? Több ez az idők jelénél is. Több ez a siker elő- és utóárnyékánál is. Gróf Zichy Jenő: ez ma maga az idő!

Volt idő az arab irodalom történetében — igy magyarázta, a világhirü Dieterici, — volt idő az arab irodalom történetében, midőn leleményes mohamedán tudósok: — Ben Zaid Cordovában, Abul Monder Valenciában és Alsueco Bassorában — annyira kimeritve látták már mások által az emberek viselt dolgainak emlékezetét a könyvtárak kincseiben, hogy szinte kétségbeestek már aletarolt mezőkön! — —

Szegény Ben Zaid! Szegény Abul Monder! Szegény Alsueco! Ha nem akkor éltetek volna, a mikor éltetek, hanem ha éltetek volna ma: sohasem jöttetek volna ily gondolatra. Ha untátok volna Salisburyt vagy Brissont, Bismarckot meg Moltkét: kaptatok volna

nálunk oly férfiut, a kinek viselt dolgairól összeirhattatok volna egy egész könyvtárt és Granadától Mezopotámiáig nem akadt volna irástudó, sem igazhivő, sem gyaúr, a ki azt merte volna mondani, hogy az nem uj, — hogy megtörtént volna már más emberfiával is!

Kevés uj van a nap alatt, — bevallja ezt a legrajongóbb haladás-barát is: de hogy egy oly eredetileg közhasznu főuri alakkal nem dicsekedhetik egy modern nemzet sem, mint a minő gróf Zichy Jenő: ezt ma már talán még a Balaton «Kisfaludy» gőzösének skeptikus kapitánya sem vonja többé kétségbe.

Tévednek azok, a kik, midőn gróf Zichy Jenőnek hizelegni akarnak, őt a nagy gróf Széchenyi Istvánhoz hasonlitják.

Nem hasonlit gróf Zichy Jenő senkihez sem e földön, csak saját magához.

De hát minő szobortalapzaton is fogja e közhasznu hazánkfiát tulajdonkép majd bemutatni Klió az utókornak? Mi lesz majd e szobor alján a fölirat? Nehéz lenne ezt még ma szabatosan megmondani.

Nagy alak ő már ma is, társadalmunknak ebédelőtt erőfeszitésében nem kevésbé, mint annak ebédutáni élményeiben; és ha valaki kérdezni találja a kortársak közől, hogy mi ő mégis mindenekelőtt tulajdonképen A jelenkor géniusza ott a szőke Duna partjain büszkén fogja megmondani, hogy

— Ipargróf, szeladon, valóságos belső titkos tanácsos és Deák Ferencz utóda Magyarország képviselőházában, ugyancsak Magyarország fővárosának belvárosi választókerületéből.

* * *

Arab irodalom! De hát hogy juthat valakinek eszébe Ben Zaidról meg Abul Monderről beszélni, a mikor eszünkbe jut gróf Zichy Jenő az ő világraszóló iparműkiállításával és az ő jogosult diadalmi érzettől tündöklő gyémánt tekintetével, a melynek ellenállhatlan lövelletétől fölolvad, vagy megdermed annyi női erény, és akinek «Éljen a Haza!» kézitáskabeli szózatától vigadni kész mosolyra kel még a megadóvégrehajtózott, jövedelem nélküli adóhátralékos is?

Hogy is jut ilyenkor valakinek eszébe az arab irodalom?

Hát csak ugy jutott eszembe, hogy gróf Zichy Jenő atyjának, gróf Zichy Edmundnak nagyszerüen szép, emir-i szakállára gondoltam.

Elbujhatott mellette Abdel-Kader, — az szólt igy, a ki látta Abdel-Kadert is, meg gróf Zichy Edmundot is. Oly «Ezeregy-éjszakai» szultán-alak ez a gróf Zichy Edmund, hogy nem kellett volna egyéb a Máhdi haderejének megtörésére mint csak az, hogy gróf Zichy Jenő apja turbánnal a fején, zöld prófétaköpönyeggel a vállain, néhány beduinnak az élén a Máhdi táborán fényes nappal keresztüllovagoljon. Megpillantva e nagyszerü «Ezeregy-éjszakai» szultán alakot, lerakta volna rögtön a Máhdi a fegyvert okvetlenül, mint a hogy lerakta egykor a lázadó testvér Imre koronás királyunk előtt.

Egyébiránt valódi szerencse a féltékeny férfiakra nézve, hogy gróf Zichy Jenő legfölebb csinos ember hirében áll a nőknél. (Kivált azoknál, a kik tudomással birnak az ő ujabb négy milliós örökségéről.) Már igy is kilel sok férfit a hideg, ha sétaközben véletlenül reá jön, hogy az az ipargróf be lehetett már valahol mutatva az ő feleségének, menyasszonyának, testvérének, vagy szeretőjének. — Ha oly «hóditólag szép férfi lenne», mint a minőnek hirében az apja áll: akkor

nem lehetne megmaradni féltékeny természetű férjnek vagy udvarlónak egy napig sem Magyarországon.

Don Juánról sokat regél a dal. De mi volt egy Don Juán gr. Zichy Jenőhöz képest? Abban a hires operában eléneklik, hogy mennyi nőt hóditott meg Don Juán minden egyes országban. No hát mi az? Egyre-egyre esik valamivel több, mint száz. Csupán Spanyolországban haladta meg az ő regényes vivmányainak száma az ezret.

«Aber in Spanien ein tausend und drei!»

Mi ez mind gr. Zichy Jenő udvarlási statisztikájához képest!

Ha akadna méltó irástudó Leporellója, a ki összeirná, hogy kiket hóditott meg már a fáradhatatlan ipargróf, (kivált a mióta oly nagy neve van az országban) csak attól a vörös bársonysátortól elkezdve, a melyet ő egyik legnagyobb londoni hotel udvarán magának portugál és hollandi, svéd, norvég és sziciliai highlifehölgyek elbájolására összehevenyésztet vala, le egész azon verőfényes pillanatig, a midőn Belgrád boudoirjaiban véste be az aetherileg kenetteljes gr. Hunyady László ideális dicsőségének szétrombolásával a saját maga realisztikus gavallérságának az emlékét, — ha mondom, akadna egy Leporellója, a ki összeirná mind e hóditásait és kiadná egy óriási photogramm-albumban: akkor merő szúnyogcsipés lenne az legfölebb, a mit holmi szerelem-irigy vén rouék szemlélve I. Lajos bajor király szépségeinek kisded galeriáját, az ő kajánul vágyatag szivök redőiben érezhetnének, azon megsemmisítő villámcsapáshoz képest, a melytől ugyancsak e vén rouék a gr. Zichy Jenő Leporellójának albumát szemlélve, lesujtódnának és porba omlanának.

De nem szeretném, ha félreértenének.

Néhai Lajos bajor király kizárólag a «qualitás»-ra fektetett figyelmet szépség dolgában: ezért maradt az

ő galeriája oly szerényen kicsiny. A mi ipargrófunk pedig a quantitásra dolgozik: ezért terjedt ki az ő udvarlása tengernyi hölgyecskére. O a maga részéről nem válogatós egy cseppet sem, rang meg társadalmi állás tekintében. Elkezdve a herczegnőkön, udvarolt és udvarol ő még ma is le egész a falusi ifiasszonyokig és a kisvárosi «függős leányokig», sőt le egész a nyájőrző munka-segédek unokahugáig, udvarol ő mindenkinek, a ki számot tehetne a «Book of beauty»-ban és a ki fogékonysággal van eltelve, az ipargróf hazafias nagysága és seladoni bűvereje iránt egyenlőképen.

Igen, «hazafias nagysága» iránt: mert csak igy érthetni meg a hangulat azon óriási módosulását, mely az ő irányában néhány esztendő óta a női körökben beáll vala. Gróf Zichy Jenőt fiatalabb korában a nők nem igen tartották még «érdekes» férfiúnak, a negyvenhét éves gr. Zichy Jenő azonban válogathat a neki hódoló gyönyörünél gyönyörübb menyecskéknek és kisasszonyoknak kifogyhatatlan rengeteg, mert napról-napra megújuló seregében, akár mint egy mese-országbeli ipar-szultán. (És igy bár a maga részéről csak is a quantitásra látszik törekedni, végeredményben néhány év óta tulhaladja I. Lajos bajor királyt még qualitás dolgában is.)

Honnét e világrenditő változás? Honnét e megszámlálhatatlan sok kábulat és odaadás-teljes fohász? Honleányi érzelemnek tisztán csergedező forrásából fakad ez.

Nagyon gazdag főur volt gr. Zichy Jenő már ezelőtt is, csakhogy akkor még túltakarékos; női bokréták dolgában pedig kimért majdnem az óvatosságig. Ezért nem volt valami rendkivüli kelete ezelőtt még az asszonyoknál.

De a mióta látják a bájos lények, hogy az a négy milliós örökség még fokozta a nemes grófnak önzetlen

buzgalmát a közügy iránt: letettek irányában minden közönyösséget és a honleányi fölmelegedés hevélyével omolnak tisztelelteljes karjai közé, csakhogy még nagyobbszerű buzgalomra serkentsék az ő lángadozó lelkét, s hogy azután az eredmények folytán még jobban viruljon a haza!

* * *

No de meg is érdemli az ipar-gróf ezt a kegyet nagyon is. Fárad ő érte, — még történelmivé vállandott ipar-agitatori munkája közben is többet és jobban, mint bármely jockey-club.

«Képeddel alszom el, képeddel ébredek!» Ezt húzza a czigány Balatonfüreden meg másutt is.

Minő imádság ez a más ember fijának, a ki nem olyan rengeteg ipar-gróf is, meg olyan rengeteg iparszultán is, mint ez a gr. Zichy Jenő!

De hát lehet-e ő neki egyetlenegy álomképpel elaludni?

Nem egy kép az, a mivel ő elalszik, hanem egy egész végtelen képtár. Nem csoda azután, hogy minden földi lény között ő neki legdrágább az idő.

Görzben történt egy magyar mágnással ezelőtt több esztendővel, de megtörténhetett volna Budapesten is.

Egy főuri salonban szokatlanul sok női szépség halmozódott matinéera együvé. Volt ott azonban még két nemzetgazda is.

Képzelhetni a mi ipargrófunk lelkének szerteszakadozását. Vitatkozni a két nemzetgazdával az iparpolitika fölött és el nem mulasztani egyetlenegy jelenlevő hölgygyel szemben sem oly pillanatot, mely alkalmat nyithat vala az udvarlásra: ez volt az a föladat, a melylyel a mi mágnásunk egész a kimerülésig küzködik vala.

Ekkor lép be egy ur, a ki nagyon jól ismerte a mi mágnásunk gyöngeségét és azt kezdi előtte valakinek be-

szélni — meglehetős hangnyomatékkal — hogy még soha sem látott oly szép ifju comtesseket, mint éppen most a sétatéren. Ott sétálnak egész csapatosan a nevelőnőkkel és angyali szelid mosolylyal legeltetik szemecskéiket a zöld gyepen. Nem kellett egyéb a mi mágnásunknak. Ott volt vagy tizenkét szebbnél-szebb grófné, comtesse vele a salonban, tőle két-három lépésnyire — ez neki nem volt elég. Fogta magát, rohant uj emotio után. Rohant a sétatérre, mint egy Orlando Furioso, a ki szerelmes. (A nélkül még, hogy tudná, kibe?) Rohant és száguldott, kacsintgatva jobbrabalra. — — Egyszerre megáll. — Majd csak hogy el nem akad a lélekzete. Most jön rá csak, hogy fölültették. — Az a csapat soha nem látott szépségü comtesse, a kiről ott az az ur a salonban beszélt, csakugyan ott sétált a sétatéren, csakhogy ez a csapat soha nem látott szépségü comtesse tulajdonkép csakis az ő tulajdon 4—5—6 éves szép kis comtessekáinak a csapata vala!

Senki sem mulatott jobban ama mágnásunk e zavarán, mint gróf Zichy Jenő!

***

Nincs főur Európában, a ki annyit járna évről-évre vasuton, gőzhajón, kocsin, lóháton, öszvérháton, gyalog, mint gróf Zichy Jenő. Legfölebb a «Times» katonai levelezői mozognak annyit hadjáratok alkalmával.

Ma megpillant egy szép szőke hölgyet Mehádián vagy Velenczében és a szép szőke nő éppen jegyet vált az indóháznál, hogy hazautazzék Nürnbergbe. — Eh bien! Jegyet vált azonnal a mi ipargrófunk is — a nélkül, hogy kipakoltatná a málháit — és nyargal — hisz ugyis közgazdasági tanulmányokat óhajtana tenni — legott az illető porosz tartományba vagy a «Germanisches Museum» legujabb gyarapodásának megfigyelésére.

Azt mondja neki egy elegáns álarczos hölgyalak — lehet, hogy csak tréfából — a bécsi redouteban, hogy ő bukaresti bojárnő és jövő szerdán pont déli egykor fog etetni a retyezáti vendéglőben: ha összeomlik is a világ jövő szerdán, a «retyezáti» vendéglő udvarán lesi pontban déli egy órakor, hogy etetik-e már a lovakat? És ha nem etetik még félkettőkor sem, a minthogy nem etetik ott azokat a lovakat egyáltalán: hát akkor hirtelen eszébe jut, hogy hiszen ide már Bukarest sincsen messze és fogja magát, elmegy tehát egyenesen Bukarestbe, hogy tanulmányozza a tényleges vámpolitika visszahatását a román iparnak azon czikkeire, a melyek keleten a mi iparczikkeinknek versenyt csinálnak és ha lehet, egyuttal utólérje azt a masqueot, a ki őt Bécsben ugy megtréfálta. Ismeri ő egész Európát — és mióta Victor Tissot őt a maga «Pays des Tziganes»-jában ugy megtisztelte — ismerik őt egész Európában. Hozzátehetjük: és a mióta Budapesten a fényesen sikerült iparműkiállításunkat oly vendégszerető fáradhatlansággal meg-másodelnökli, kedvelik is őt fél Európában.

(Hogy nem az egészben, hanem csak a félben: ez az illetők hibája; mert nem adták tudtára kellő időben, kellő módon egész Európának a budapesti országos kiállitást!)

Különben ne tréfáljunk.

Több esze van gróf Zichy Jenőnek, mint irigyei gondolják.

Csinált ő a saját maga emberségéből majdnem akkora carrièret a közéletben, mint akár Széll Kálmán.

Igen, mert Széll Kálmán előtt egy nagybölcsességü jóakarat előre kijelölte azon utat, sőt saját védszárnyai alatt rá is vezette ez a nagybölcsességü jóakarat erre az utra őt, a melyen a maga egyéni erejét azután értékesitenie oly fényesen sikerült: gróf Zichy Jenő-

nek azonban csak annyit mondott a nagy Széchenyi István — Döblingben — még gyermekkorában, hogy «gazdag mágnás vagy, sokat vár a haza tőled!»

És gróf Zichy Jenő nem is tudhatott ezen utmutatásra oly könnyen eligazodni. Mégis nem mindennapi dolgot vitt ő keresztül. Midőn elérte férfikorát: épen akkor ütött ki az 1861-diki «kis szabadság». Befogatott tehát, behajtatott a közel levő városba és ott azzal kezdte meg nyilvános szereplését, hogy leszállott csöngős négyes fogatáról és ott a főutczán ő, a 24 éves ifju főur, a legelső hatvanötéves tekintélyes és hazafias tobakmesternek a vállára vert, igy szólván hozzá: — Hogy vagy fiam?

Ez bizony politikai startnak nem volt éppen czélszerü, sőt éveken át oly mindenféle irányzatokba terelte őt, a melyre a lerchenfeldi highlife azt mondja, hogy — Holzweg!

Majd egy emberöltő folyt azóta le.

Elkövetett biz ezen emberöltő folyamában gróf Zichy Jenő ujságba való bolondságot eleget, de utóvégre is kivágta a politikai és culturális hinárból mindig magát és talpra esett — a belváros bizalmából — 1884-ben.

Sőt talpra esett ő egynémely irányadó kör előtt már valamivel korábban. A ki nem hiszi, gondolja meg a következőket.

Még 1879-ben összeszidta gróf Zichy Jenő a tudósokat egy ékes proklamációjában, azt mondva felőlük, hogy csak azért müvelik a tudományt, mert brillirozni akarnak a tudományukkal.

«Im Lande der guten Sitten» vagy Franciaországon az ily proklamáczió örökre leszállitott volna a politikai és kulturális beszámithatóság szinvonaláról bármily Standesherrt vagy bármily különbeni nagyságot. Hazánkban másként fogták föl gróf Zichy Jenő

e kis kifakadását és kinevezték őt nem sokára rá az «Országos műemlék bizottság» elnökévé a vallás- és közoktatásügyi miniszterium kebelében

Világhirű magyar szaktudósok fölött elnököl gróf Zichy Jenő évek óta e bizottságban — és elnököl oly kedvvel, mintha sohasem vádolta volna a tudósokat merő brillirozási viszketeggel, — és elnököl oly szeretetreméltólag, hogy világhirű szaktudósaink Henszelmann és Torma egész készséggel meghajlanak előtte.

A népnevelési reform azon nagy mozgalmának, mely még a nagyemlékü báró Eötvös József miniszterségе alatt megindult és azóta a nemzet összes szakerőinek önzetlenül lelkes közreműködése mellett másfél évtizeden át oly nagyra dagad vala, — a népnevelési reform e mozgalmának feléje sem nézett soha gróf Zichy Jenő, mert mással volt elfoglalva. Egyszerre eszébe jut, hogy fölcsap Magyarország legnagyobb népnevelési apostolának és egy egyletalakitási felhivással regenerálni fogja az egész magyar társadalmat. Alá is irta hát azt a fölhivást és azután bokros pohárköszöntéseket cserélvén néhány érdemes tanférfiuval, hagyta a dolgot ugy, mint volt, — abból a gyakorlati bölcseségből indulva ki, hogy hiszen ha egészséges a kezdeményezés, majd elsül az magától is.

El is sült az, de nem a népnevelés ügye vette hasznát ezen elsülésnek, hanem csakis a gróf Zichy Jenő haza regeneratori nimbusa. Rég elaludt már az egész egyletezés: de azért még most is oly fennen hirdeti két-három nagy megye közgyülése, alkalom adtán urbi et orbi a gróf Zichy Jenőnek halhatatlan népnevelői nagy érdemeit — mintha legalább is annyit tett volna ipargrófunk a népnevelésért mint báró Eötvös József és Molnár Aladár együttvéve. — Fölszólal egyszer nagymérgesen a «Pester Lloyd», hogy az oly

dúsgazdag lelkes főurtói mint az ipargróf, első sorban nem annyira eszméket vár a nemzet mint óriási vagyonához méltó anyagi példaadást, — eszmékkel ellátják majd a nemzetet a szellemvilág tüzetes munkásai. Fogja magát az ipargróf, nem akar szükmarku lenni és tizenkétezer forintot tesz le nagylelküleg stemplis kötelezvényben a haza oltárára, különösen az iparoktatás állami segélyezésének pótlására — azon esetre, ha deficitet fog majd mutatni egy budget-év leforogtával az illető positio. A hirlapok egekig magasztalják az ipargrófnak e nagylelkü tettét, lángajak hirdeti ennek dicsőségét még a székelyek földén is — és ime ő megszavazza az ipartanonczok folyamodványának bélyeg kötelezettségét — és a deficit nem is fog tán mutatkozni.

Gróf Zichy Jenő iparmozgalmi ünnepélyeket rendeztet az egész országban, — harminczkét város fogadja őt mint egy fejedelmet, a ki száz diadalmas csatából hozza vissza a honmentő sereget. Megbankettozzák, megdiszelőadásolják, megfáklyás-zenélik mind a harminczkét városban — harsogó éljenvihart zúgnak eléje a férfiak, honleányi epedéssel zengenek édes üdvözletet, és édes bucsuztatót gyöngéd női ajkak a merre csak megfordúl: ámde ha eszébe jutott volna valakinek kimutatni, hogy ezen az elbankettezett, elfáklyászenélt pénzen nem tizenkétezer, de legalább is harminczkétezernyi összeggel lehetett volna az állami iparoktatást támogatni: minő ferde helyzetbe jöttek volna eme városok azon nagy hazánkfiával szemben, a kit az ő nagylelkü tizenkétezer forintos példaadásáért éppen oly egetverőleg megünnepelnek vala! Mindezek kapcsán rászánja magát gróf Zichy Jenő és föllép a belvárosban: és a belváros többsége vállaira ragadja őt és beülteti a Deák Ferencz parliamenti székébe.

Hát azután nincs annak legalább is nagyon gyakorlatias esze, a ki keresztülviszi mindezt — az ámuló világ szemeláttára — szerencsésen?

* * *

De hagyjuk gróf Zichy Jenő árnyoldalait, bármenynyire érdekesek is azok. Tekintsük érdemeit is már egyszer. Léteznek ilyenek is. Igenis, még pedig oly érdemei ezek, a melyeket nem mindenki csinálhatna utána.

Az első érdeme az, hogy dúsgazdag főur létére lázas tevékenységgel sürgölődik-forgolódik egyéb élményei mellett is — a közügy és a társadalmi érdekek körül évek óta. Ha tiz-tizenöt dús-gazdag magyar főur ugyanezt tenné egyszerre: nagyban megélénkülne még a képviselőválasztások közti három éves unalmas időközökben is közéletünk.

Második érdeme az, hogy a hazai ipar érdekében csakugyan lendített már és lendít még ma is sokat; — bankettezve, zajongva ugyan, de lendít tagadhatatlanul. Az iparműkiállitás eszméjét előbb karolta ugyan föl nálánál az a derék kecskeméti gyógyszerész, majd Bakay Nándor; ámde, hogy Székesfehérvár oly csinos, látogatott kiállitást élvezhetett, — hogy az országos kiállitás Budapesten — aránylag fönforgó körülményeinkhez és viszonyainkhoz — oly fényesen sikerült: ebben az oroszlán rész — Budapestre nézve Matlekovics államtitkár mellett — kétségenkivül gróf Zichy Jenőt illeti meg. De van még egy harmadik érdeme is. Dús gazdag főur és valóságos belső titkos tanácsos létére sok ezer emberrel iszik «Bruderschaft»-ot minden esztendőben, a társadalom minden rétegéből, és tekintet nélkül születésre, vagyonra és politikai pártállásra, oly szivélyesen társalog a magyar emberrel, hogy e szivélyes érintkezése reformálólag

hat ki — mind a többi főranguak érintkezési modorára, mind pedig azon adag tisztességtudásra, melyet korteskedésen kivüli időkben is középosztálybeli művelt ember megkövetelhetni vél egy-egy rátartósabb mágnástól is a társas érintkezésben.

Véghetetlen sok hetykeséget, sőt lenézést szokott ezelőtt eltürni, kivált a vidéken, a magyar művelt, középosztálybeli ember egy-egy elkényeztetett mágnáskától. Hagyományos gyarlóság volt ez mínálunk mindeddig. Sem a nevelés, sem az 1848-as törvények szelleme nem volt képes e részben fölnyitni az emberek szemeit.

Csak a mióta gróf Zichy Jenő igazán szivélyes módon ismerkedik, társalog, sőt mulatozik, sőt ölelkezik, csókolódzik középosztálybeli emberekkel korteskedési időkön kivül is, egész éven át, az egész világ szemeláttára: csak azóta embereli meg magát az állampolgári önérzet a mi középosztálybeli polgártársaink nagy részénél. Mit? Kötelességemnek tartsam én eltürni ettől vagy attól a mágnáskától azt a pöffeszkedő modort vagy csak annak a jól kimesterkélt lenézésnek mindenféle körmönfont fogásait? Hát nem igazán emberileg barátságos hangon diskurál-e velem és nem-e tebarátom nekem a dúsgazdag főur és titkos tanácsos gróf Zichy Jenő?

Igy okoskodnak embereink és lassankint rájönnek minden hagyományos kábaság daczára is — hogy mi illik tulajdonképen már ebben a mai világban?

Ez valóban komoly érdeme a mi hasonlíthatatlan ipargrófunknak. Őszintén óhajtja is neki a sikert mindent fölvilágosult honfi, mig ő magát a közügynek szenteli és művelt magyar emberrel művelt ember szivélyességével hazafias dalidóra testvériesen egybeforradni tud, — és ha ki fogja tudni vinni, hogy csakugyan neki lendülend ez a szegény magyar ipar, és meg-

szünend társaséletünkben minden kasztszerü impertinenczia — akkor igazán őszintén fog fakadni a szivekből Kárpátoktól Adriáig, hogy:

— Éljen gróf Zichy Jenő —!

* * *

Jókai Mór a magyar költők, regényirók királya, a képviselőházban valódi hatalom — lángelméje által. Mint szónok is elsőrangu. Nem mond ő soha oly beszédet, a melyben érdekfeszitő ne lenne csak egyetlen mondat is. Ragyogó phantásia, pártöldöklő humor, európailag tisztult látkör és a géniusz fölfogásának eredetisége teszik az ő szónoklatát azzá, a mi.

Mint nagy iró, nem is lehet egyéb — müvelt demokratánál. Küzdött is ő már a demokrat eszmékért, kivált a sajtóban — hogy jelenleg nem ő viszi a nagy szót ebben a kérdésben, ennek oka a párthelyzet.

Jókai Mórról annyit irtak már össze kortársaink, hogy ha minden kinyomtatott betüt sorba állitanának, a mely reá vonatkozik — elérne e betüláncz a Csorbaitótól Balaton-Füredig, vagy ha úgy tetszik, a podhrágyi várkastély táncztermétől — — —. No, de ne tréfáljunk. Ily nagy alakról tréfát mondani csak akkor szabad, ha ünnepélyes dolgot, dicsőséget elmondott felőle már az ember egy egész — könyvtárt.

* * *

Hegedüs Sándor egyike a képviselőház legernyedetlenebb tehetségeinek. Saját erejéből küzdötte föl magát ez ifju államférfi, — elsőben a sajtóban Jókai Mórnak szerető rokoni szárnyai alatt, — majd utóbb a képviselőházban és annak szakbizottságaiban. Kitünő pénzügyi szaktudós, nemzetgazdasági iró — mint ilyen, utat tört magának az Akadémiába is, mely pedig rendszerint nem valami különösen szokta szeretni a

parliamenti szereplőket. De Hegedüs Sándor nemcsak jeles szaktudós és meseszerüleg termékeny journalistikai publicista: mint szónok is egyike a legtalpraesettebbeknek a képviselőházban.

Rendkivül sokat dolgozik; politikai és irodalmi munkálkodásán kivül beható munkarészt végez, mint nagybefolyásu igazgatótanácsos több rendbeli előkelő pénz-, hitel- és más intézetnek gazdasági consorciumánál. Mindamellett bőven juttat a vendégszeretetből uri házánál nagyszámu barátainak; Jókai Mórnak unokahugát birja nőül és nyaranta Ostende hullámaiban keres üdülést az évi munka fáradalmaitól.

Dr. Chorin Ferencz jeles jogtudós és nemzetgazdasági szakember. Kitünő szónok, elannyira, hogy bizalmas körökben már is ugy hivják, — hogy «Magyar Crémieux».

A leghatározottabban szállott sikra a demokrata eszmék mellett már évekkel a főrendiház reformja előtt Beksics Gusztáv képviselő. Tagadhatlanul ő most az előharczosa a jogegyenlőségre alapitandó egységes magyar állampolgári társadalomnak az egész hazai publicistikában és a napi sajtóban. Jeles szónok, de még jelesebb publicista — táglátkörü, élesszemü, rendszeresen tanulmányozó, eszmedús, ékesszóló és termékeny a politikai tanulmányok, kisérletek, vezérczikkek, polémiák termelésében, akár egy Jókai a regényirodalomban.

Megnyerő ifju alak: és már is jelentékeny szolgálatot tett a demokráczia ügyének hazánkban. «A demokráczia Magyarországon» czimü történelmi tanulmánya maradandó becsü munka, melyből nem keveset tanulhatnának, ha francziára, angolra vagy németre le lenne forditva, a külföldnek nemcsak történettudósai, de államtudósai is. «Magyar reformerek» czimü müve is becses ismertető munka; vajha politikusaink ifju nemzedéke jól

betudná vésni emlékébe a negyvenes évek legnagyobb államférfiui magyar tudósának, a születésre és vagyonfokra való tekintet nélkül méltánylandó értelmiségnek uralmáért classikus bevégzettséggel küzdő Szalay Lászlónak elévülhetlen alakját úgy mint e munkájában Beksics Gusztáv azt oly erősen kidomboritotta volt!

Szenvedélyes izgalmakat keltettek «Timoleon»-féle stb. álnevü publicistikai röpiratai. Eltikkadva az eszmeszegénységben senyvedők polemiáinak és apologiáinak meddő hőségétől, bágyadtan húnyta be szemét sokat szenvedett politizáló közönségünk az arisztokratismusnak hagyományosan fölcziczomázott bálványa előtt, nehogy a legujabb divatu Apponyiasdi tömjénfüsttől, melynek illatát érezni kezdé már minden oldalról — ezen tikkadtsága, ha nem huny szemet, — valóságos émelylyé fokozódjék. Nem volt már hang a számbavehető magyar irodalomban, mely kellő erélylyel és a kellő pillanatban ország-világra kihatólag tudott vagy mert volna nemzeti elégtételt követelni a demokrát eszméken — 48-as alkotmányunk ezen örök szellemén — egymásután elkövetett többé-kevésbé leplezett, de lényegben mindig durva sértésekért. Hallgattak, vagy félrebeszéltek még azok is, a kiknek jelszavuk volt nemcsak a «mindent, a népért», de «mindent a a nép által is». Igen, hallgattak, vagy félrebeszéltek: mert érezték, hogy nem üthetik többé eléggé erélyesen a zsidót, ha megnyitják az arisztokráczia és demokráczia kérdésében az ajkaikat.

Lankatag lemondással türtek hazánkban — 37 évvel 1848 után, — a demokráczia czéltudatos hivei is minden bétiset, a melyet a Sédan óta lábrakapott «conservativ-liberalismus» lovagjai a nemzet fülébe rikácsoltak, és éppen ily lankatag lemondással türtek ők minden sotiset, a melyet a rendi reakczió bujtogatására éretlen ripőkök, vagy önmagukat túlélt aggastyánok

az állampolgári jogegyenlőség és társadalmi egyenjogosság elvének kihivó megsértésével elkövettek.

Az, hogy veterán conservativ notabilitások gunyoros hangnyomattal «összetekintetesezték» Magyarország souveraine országgyülésének népképviseleti alapon nyugvó magas kamráját, még semmit mondó ártatlan élczelődés volt: de, hogy az ország több pontján lekezdték már veregetni czéltudatos rendi rakonczátlanok művelt, polgári származásu honoratiorok fejéről a kalapot, azon commentárral, hogy «mért nem süvegelik meg a nemes embert!» — anélkül, hogy a sajtó hazafias kötelességének tartotta volna körmére koppantani az ily osztálygyülöletet gerjesztő rendi betyárizmusnak, — hogy akadtak a vidéken fölháborodás nélkül ki nem mondható nagyfontosságu birói közegek, a melyek testületileg diszmagyarban mentek ki hódolatteljes megtisztelésére egy átvonuló fiatal magánzó grófi párnak — 1848 után 35 esztendővel, a nélkül, hogy figyelmeztették volna azon lapok, a melyekben ez fennen kürtölve volt, az illető hatósági közegeket a jogállam postulatumaira — és hogy egy nagy fürdőhelyen, ismételve tüzes-béka rakétákat szabadon eregethettek az «Annabálra» fölvonuló középosztálybeli hölgysereg gyulékony gaze-ruházata felé mágnás és fertálymágnás legénykék egy embertömegtől tultömött sétatéren, a nélkül, hogy érdemesnek tartotta volna a sajtó a rangnélküli értelmiség hölgyeinek ilyetén megtiszteltetésével tüzetesen foglalkozni, — ez már jelentett valamit. Nem csoda, ha a rendi reakczionak ily zavartalan kedvtelései közben még fővárosi élczlapok is közöltek ékes rigmusokat, a melyeknek éle oda irányul vala, hogy könnyü csufolódnia a drótostótnak a nemesi praedikatumok fölött, mikor a drótostótnak nincsen praedikatuma!

A hangulatnak ily elposványosodott jelenségei köze-

pette vetette a maga «Timoleon»-ját a közönség közé Beksics Gusztáv. Mint zivatar a rekkenő hőségre, ugy tört ki erre a publicistikai harcz rég lomtárba tett, megunt, vagy kiméletből dugdosott elvek körül a sajtóban. A támadás, melyet Beksics az arisztokráczia jogosulatlan igényei ellen intézett, egymásután riasztotta föl szundikáló közömbösségükből az embereket. Feleltek rá egynehány lágymeleg bölcsességü, taktikázó értekezéssel, pár mérges pamphlettel és egy egész sereg hirlapi ellentámadással.

Azzal vádolták Beksicset, hogy az osztálygyülöletet provokálja; — és ezt sokan el is hitték még az ellenzék részéről is. Hogy is ne? Mikor Beksics Gusztáv Tisza Kálmán párthive és a «Nemzet» egyik főmunkatársa volt! Nagyon könnyü volt azonban belátni, hogy hazánkban, melynek alkotmánya az 1848-iki törvényeken alapszik, az osztálygyülöletet nem az provokálja, a ki az e törvények szellemének ellenére ujból mesterségesen élesztgetett rendi különérdekek hangsulyozása ellen küzd, hanem az, a ki daczára 1848-iki alkotmányunk szellemének és daczára Európa népei folytonos haladásának, az egységes állampolgári társadalommá alkotmányos követelménykép is egybeforradni hivatott nemzet testébe ujra holmi «rendi» válaszfalakat belecsempészgetni merészel. Ez értelemmel szállott sikra a rendi reakczió ellen Beksics Gusztáv későbbi szellemes, álnevü (Censor stb.) röpirataiban is.

Czélt nem érhetett teljesen: mert közbe jött a kormány compromissuma a főrendiházi ellenzékkel, és gróf Apponyi Albert nagy ügyesen a «választás» jelszavát ragadván meg szemben a kormány eredeti javaslatával, az előtérbe tolt 160 főrendi tag «kinevezésével» — az ellenzék nagy része teljesen elvesztette a fejét és ugy szónoklatai, mint szavazása által győzelemre

segitette a jelen állapotot. — Visi Imre, a «Nemzet» felelős szerkesztője szintén kiváló fiatal publicista. zereplése a képviselőházban majd még ezentul kezdődik.

A Tisza Kálmán pártjának leghatalmasabb journalistája a magyar sajtóban még ma is a geniális Csernátony Lajos. Világlátott, sokoldalu európai tanulmányu gondolkodó, a ki ismeri az angol parliamenti életet minden izében szintugy mint az olasz és franczia politikai és társadalmi viszonyokat. Érdekfeszitő közleményeket irt ő évtizedekkel ezelőtt menekült korában, kivált Olaszországból hazai lapjainkba; irt vonzólag eszmedus tanulmányokat is a nyugateurópai tudomány legujabb haladásáról, előszeretettel csüggvén különösen a geologiai és palaeontologiai vivmányok bölcsészeti jelentőségén. Irt egy nagyon becses munkát is az angol parliamentről Palgrave nyomán. Legfőbb ereje azonban azon hasonlithatatlanul éles — gyakran tuléles és személyeskedésekbe csapongó — pártpolitikai irodalmárságban nyilatkozott, melyet hazatérte, 1867 óta Tisza Kálmán pártjának organumaiban — különösen a saját vezetése alatt állott «Ellenőr»-ben fejtett ki. Elvbarát és ellenség egyaránt mohón kapott valamint kap még ma is azon hirlap után, a melynek hasábjain Csernátony Lajosnak vezérczikkei, majd apró polemikus megjegyzései szoktak látni napvilágot. Kiméletlenek az ő támadásai legtöbbnyire, de ép oly eredeti mint szinga:dag humortól szikrázók mindig. Az ellenzék legkeresettebb journalistái többnyire az ő iskolájából kerültek ki.

Csernátony Lajos egészen sajátszerüen polemikus szónok is, a kinek minden mondata lázas izgatottságot képes költeni politikai ellenfeleinél. Sokat, nagyon sokat köszönhet neki Tisza Kálmán pártja. Tollával szintugy mint szónoklataival majd rombolólag, majd

erjesztőleg tudott hatni a vele szemben állott kormánypártra. Gróf Lónyait egyenesen ő buktatta meg merész támadásával oly időpontban, midőn a balközép, a melyhez Csernátony tartozott, körülbelől egy negyedével ért föl csupán a gróf Lónyait támogató nagy Deákpártnak. Csernátony valóságos journalistikai terrorizmust tudott gyakorolni a pártéletben gróf Lónyay bukása után is. Az ő mesterileg combinált journalistikai hadjáratai nélkül aligha jött volna létre oly hamar a fuzió.

De Csernátony rendkivül érdekes a társas érintkezésben is. Parliamenti párt kötelékén belől ritkán szerveződött még együvé oly élvezetteljes elvbaráti ebédlő és vacsoráló társaság, mint a minőt Csernátony kiapadhatatlan és lefegyverezhetetlen humora évek folyamán át, nehéz és derült napokban egyaránt jókedvüleg mosolygó jó barátok fölbonthatatlan esprit szövetségévé birt kifejleszteni. Tisza Kálmán is gyakran megjelenik kipróbált hiveinek ez üditő hadiszállásán. Csernátony tökéletesen birja az angol és az olasz nyelvet.

Ha kell, ugy ir ő Macaulay vagy Dante nyelvén még ma is, hogy alig lehet benne a királyhágóntuli bérczek honának szülöttére ismerni. Ha nem absorbeálná egész élettevékenységét a pártpolitika: maradandó becsű essaykkel gazdagithatna ő bármely nyugateurópai irodalmat. A mit Macaulaynak egyik szépirodalmi apophthegmája ellen irt ezelőtt néhány hónappal a «Nemzet»-be, az valamely «Review»-ben, «Revue»-ben vagy «Rivistá»-ban föltünést fog vala kelteni az európai irodalomban.

* * *

Tisza László még ma is nyomait viseli azon dicsőségteljes sebeknek, a melyeket a szabadságharczban kapott. Egymaga küzdött vagy hét-nyolcz vasas némettel a moóri csatában. Levágott, megsebesitett, megszalasztott az ellenségből eleget: de az a hét-nyolcz utoljára is kifoghatott rajta, mert már nagyon megvolt ő maga is sebesitve. Lehullott a lóról, és keresztülgázolt rajta majdnem egy egész svadron. De nem azért volt huszár Tisza László, hogy 27 nehéz sebe daczára is föl ne támadjon. Kiépült sebeiből és ma 37 év mulva is oly erőteljes üde, egészséges magyar ember ő mint a képviselőházi kortársai közől csak kevesen.

Tisza László szónoklatait szivből fakadó hazafias érzelem hatja át. Tisztán, világosan, régi magyaros hévvel szokott szólani, a minthogy a magán baráti körben is csupa sziv, csupa kedély. Családja többnyire erdélyi birtokain vagy Kolozsvárott tölti az időt. Gyönyörü leányai vannak, a kik azonban magas müveltségük és házias nőiségök által nem kevésbé tündökölnek mint délczeg szépségük által.

* * *

Vizsolyi Gusztáv a szabadelvü párt clubjának általánosan tisztelt derék elnöke; egyike a magyar «gentry» legtekintélyesebb tagjainak. Neje Zichy grófnő; élénk részt vesz a budapesti highlifeben. Kiváló érdemeket szerzett magának az önkormányzati közigazgatás terén mint Tolnamegye alispánja; a képviselőházban ritkán szólal föl, de annál többet dolgozik a bizottságokban. Alelnöke e nagyhatalmu clubnak Dániel Pál; tekintélyes bánsági birtokos, tetőtől talpig gentleman és igen befolyásos képviselő. Szeretik nagyon a honatyák szintugy mint a szépek. Nagybátyja Dániel Ernő, tehetséges, szeretetreméltó, gavalléros fiatal képviselőnek, a

kinek a Kiss Ernő szabadsághős és honvéd altábornagy örökségéből Eleméren oly nagyszerű várkastélya van, hogy beleférne három-négy német fejedelem egész udvarával. Dániel Ernő nejével a szintén igen gazdag Cséry Lajos v. képviselőnek jeles müveltségü kellemtelt leányával egyik előkelő tényezője a fővárosi társas életnek. Dániel Pál pedig egyik oszlopa azon galant politikus társaságnak, mely gróf Péchy Manó vezérlete alatt évek óta a legélvezetteljesebb modorban képes magát mulattatni még az ebédutáni órákban is a «Nemzeti Casinó»-ban kandalló szobájában.

Visontai Kovách László a képviselőház érdemdus háznagyja. Nagyon sok a dolga, azután erélyesen is szokott hozzálátni mindenhez, a mibe csak fog. Ez az oka, hogy ujabb időben nagyon ritkán szólal meg a képviselőházban. Pedig jeles szónok és gondolkodó, szép készültségü politikus; már a hatvanas években eszmegazdag tanulmányt irt a főrendiház reformjáról és abban oly irány mellett küzdött, a melyet a Deák-párt igen sok tagja tett később magáévá. Kovách László neje, Nagy Szidónia urnő; nagy házat visznek; estélyeiken, ebédjeiken teljes számmal jelenik meg az élite és nagyon jól találja magát az ő diszes magyaros termeikben. Horváth Gyula egyike a legbefolyásosabb képviselőknek. Talpraesett szónok, a ki nem nagyon gyakran szólal föl, de ha fölszólal, mindig mond olyant, a mi uj oldalról világitja meg a kérdést. Rendkivüli érdemeket szerzett magának az alföldet sujtott árvizveszélyek alkalmából. E téren ő valódi hős volt. Rettenhetetlen bátorságát csodálta mindenki, és a földönfutókká vált szegény kiöntöttek ezrei még ma is hálával emlitik a nevét a veszély pillanatában mindig résen állott e jótevőjöknek. Horváth Gyulát nagyon szeretik pártkülönbség nélkül minden körben; meg is érdemli, mert nemcsak rendkivül eszes, jókedvü, barát-

ságos ember, s egyaránt nyájas mindenki irányában, de jót is tesz mindenkivel, a ki hozzá fordul és a kiért valamit tehet. Nagy házat visz ő is; neje Erdély egyik legérdekesebb hölgye, Splényi bárónő.

Andaházy Pál. A felvidék Adonisa, leendő Krösusa és jogtudor. «Most látom csak, minő nagy ur vagy te Pali!» Igy szólott hozzá Jókai Mór, midőn fenn a magas bércztetőn a Lietáva vár romjai közt pezsgőztette meg e gavallér képviselő vendégeit, és a merre csak a szem látott, és a fül hallott, mindenütt az ő kopói, vizslái csaholtak és az ő egyenruhás vadász legényei kergették a vadat. «Bizony nagy ur vagy te Pali», mondá neki egy mágnás, midőn pompás kolacsini pisztráng-lunchre volt hozzá meghiva a Császárfürdő legnagyobb lak-termeibe, a melyek Andaházy Palinak mint a Marczibányi örökösök ez időszerinti fejének bármikor is rendelkezésére állanak. Lenn az udvarban — Andaházy rendeletére — egy egész nagy katonai zenekar játszotta a legandalitóbb operákat, — benn pedig a nagy pisztráng-ebédlő mellékszobáiban egymásután jelentkeztek jól fölszerelt folyamodványaikkal a szebbnél-szebb ifju tanitónők és esdve kérték, hogy nevezze ki őket mint családi főgondnok valamelyik Marczibányi-uradalom iskolájához. Ámde Andaházy Pál nemcsak nagy ur, de végtelen kedves gentleman is. Szereti mindenki, a ki csak vele valaha érintkezésbe jött Rajonganak érte a nők mindenfelé, főleg azonban Madocsánytól Aradmegye legregényesebb pontjáig: csak azok a nők duzzognak egy kissé, a kikkel ő életében már egy keringőt tánczolt, de azután nem ért rá többé velök foglalkozni.

Hogy is érne rá! Hisz neki van annyi dolga — a Marczibányi-féle örökség ügyében mint akár egy miniszternek. Ha az ember fényes batárdban, medvebőrös kocsissal a bakon, látja őt átrobogni a Lánczhidon:

azt hinné az ember, hogy valami szép herczegnőhöz kocsizik. Pedig dehogy! Dolgozni siet a rengeteg családi acták közé.

Esténként azonban megteszi rokoni barátjának gróf Karácsonyi Guidónak azt a tréfát, hogy elkiséri páholyába.

A ki látja őt, vérmességtől neki hevült arczczal ülni ott a szinpad közelében, azt hihetné, hogy nagyban vadászik ő is a ballerinákra.

Szó sincs róla.

Annyi parfumeös levélkét kap ő minden reggel — hogy egyéb nagy fontosságu teendői mellett — rá sem érne a ballerinák csókjaira.

***

Prileszky Tádé. A legeszesebb ember több mint fél Európában.

Midőn Henszlmann Imre először látta életében, szentül megesküdött volna rá, hogy Prileszky Tádénak valamelyik őse nagyon tekintélyes törzsfőnök lehetett a Molossusok országában.

Mások meg azt szeretnék velünk elhitetni, hogy Prileszky Tádé nagyon sok időt töltött Hátsó-Indiában.

Pedig dehogy töltött! Nem járt ő soha életében messzebb, csak Hong-Kongig.

Hogy jutott Hong-Kongba? Fogja kérdezni a kiváncsi olvasó.

Hát hogy jutott volna Hong-Kongba máskép, mint igazi gavallér gyerek, a ki a hires Kálozdy-féle czigánybanda élén — mint ennek patronusa — végig akarta magát muzsikáltatni a föld kerekségén! Huzatta is a verbunkost Morny előtt Párisban meg lord Palmerston előtt Londonban, ugy hogy még a könyüjök is kicsordult belé. Huzatta még a hong-kongi főmandarin

felesége előtt is a «lassut»: de itt azután egy féltékenységi jelenet fejlődött ki, a melynek következtében gyorsan haza vitorlázott — Stomfa felé.

Utközben tanulmányi kirándulást tett Berlinbe, és ugy megtanulta itt a hirneves Weisz tanártól a kettős könyvvitel elméletét, hogy soha, de soha nem lehet Magyarország képviselőháza zárszámadási bizottságának hatalmasabb matadora mint ő. Prileszky Tádé valódi bölcs. Neki is voltak álmai, — nem teljesültek, — de ő azért nyugodt és boldog.

De hát minő álmai lehettek még Prileszky Tádénak? Hiszen soha nem volt nála szerencsésebb epikureus!

Fog is méltán közelebbről érdeklődni a kiváncsi olvasó.

***

Prileszky Tádénak két álma volt.

Az egyik kora ifjuságában, — a másik erőteljes férfi korában.

Mint zsenge koru, de már akkor is eléggé hatalmas termetü ifjut azzal kecsegtették a somorjai menyecskék, hogy megválasztatják — nádorrá.

No, no, kérem, kérem, ne nehezteljen meg kegyes olvasó, nem arról a nádorispánságról volt szó, a melynek székhelye Buda volt: hanem arról a nádorispánságról volt szó, a melynek székhelye ott diszlett — az érseki nemesek hagyományosan furcsa privilegiuma szerint — a Csallóköznek Vajka nevü helységében.

Hát erre a nádorispánságra candidálták őt akkor azok az andalusiailag szép somorjai menyecskék. Meg is választották volna okvetlenül. Ámde közbejött az 1848/9-diki átalakulás és véget vetett nemcsak az érseki nemesek hagyományosan furcsa privilegiumának, de — Prileszky Tádé nádorjelöltségének is.

Igy ment füstbe az egyik álom.

Erőteljes férfikorában pedig arra a nem megvetendő gondolatra jött, hogy bizony elkelne Magyarországon is (miként Erdélyben) egy kis katholikus autonomia. Meg is inditotta a mozgalmat oly nagyszerü eredményeket igérő kilátások közt, hogy a conservativ magas klérus szinte belerémült. Hálából az ő nagy horderejü vezérkedéseért a mozgalom tényezői közől arra a gondolatra jöttek nehányan, hogy megteszik majd katkolikus világi fő-főkurátornak.

Nem jött létre a katholikus autonomia sem. De azért Prileszky Tádé föltalálta magát. Tekintélyes állást foglal el a képviselőházban és magára vállalta, hogy rendbe hozza a vallás alap nimbusát.

Prileszky Tádé sokat, nagyon sokat tud. Többfélét, többet tud és mindezt jobban, alaposabban tudja mint az egész képviselőház. Ért majd mindazon (európai) nyelven, a melyen Vámbéry beszél. Három nyelvet pedig jobban beszél mint Vámbéry maga. E három nyelv: a papos latin, a tót, meg a classzikus czigány.

De mindez még semmi sem.

Prileszky Tádé nemcsak azt tudja, hogy tiz-tizenöt év mulva melyik püspökségre kit fog kinevezni Trefort? Hanem tudja azt is, hogy melyik uri menyecskével mulatgatott a leghuzamosabb ideig Erdély fejedelme Báthory Gábor? Hogy a svéd király melyik udvarhölgye eped leginkább Mikszáth Kálmán után? Valamint tudja azt is, hogy Lánczy Gyula jeles ifju tudósunk majdani unokája kit fog feleségül venni? És tudja azt is, hogy mióta tartják tekintélynek Aristotelesre nézve Kautz Gyulát a «Budapesti Szemlé»-ben? Sőt tud ennél még nagyobb dolgot is: hogy ki menynyit és minő olcsó kamat mellett vett föl kölcsön a vallásalapból?

A minek következtében azután véghetlenül rengeteg

nagy is az ő tekintélye az egész országban. Ezért hajlongnak Prileszky Tádé előtt a hires «Zöldfa» összes pinczérei sokkal, de sokkal mélyebben — mint a hogy tekintve Palugyaynak állandólag nagyszámu főrangu vendégeit — az ember első ötletre gondolná. Ezért tartják édes kötelességöknek a felvidék összes fürdőhelyeinek német szinésznői Prileszky Tádénál azonnal teljes diszben tisztelegni, mihelyt ő a fürdők valamelyikében csak pár órára is megjelen. Prileszky Tádét különben nagyon szeretik a képviselőházban. Ő csinálja évről-évre a legtöbb tréfát, és ő vele tréfálnak legtöbben. Jaj is annak, a kire ő egyszer megneheztel. Az ő kegyétől függ, hogy a szónokok szüzbeszédeit hogyan fogadja a ház!

Prileszky Tádé bokros érdemeinek mindeddig nem lelé meg kellő jutalmát. Föltünt ez képviselői körökben is, és tettek is már lépéseket több oldalról, hogy jóvá tegyék azt, a mit eddig elmulasztottak.

Ennek következtében már most Prileszky Tádé csakugyan szóba van hozva a közös legfőbb számszék elnöki állására, — azon esetre, ha — Tóth Vilmos rendkivüli követül és meghatalmazott miniszterül megy Lissabonba vagy Koppenhágába.

***

Szontagh Pál. A szabadelvű párt egyik vezéralakja az országban és a Tisza Kálmán kormány-elnökségének leghatalmasabb támasza az értelmiség táborában. Hazafias államférfi, a kinek fényes elméjét és igazán művelt demokrata gondolkodását egyaránt tiszteli elvbarát és ellenfél; ő Felségének valóságos belső titkos tanácsosa, a kit szivből fakadó örömérzettel üdvözölnek vallás- és párt-különbség nélkül a dicső negyvennyolczadiki nagy átalakulásnak összes még élő bajnokai és a korszerü szolid haladásnak oly parlia-

menti védnöke, a ki mig él és egyéniségének delejes erejéhez méltó hatást gyakorolhat maga körül, nem lehet félnünk a rendi reakczió maradandó fölülkerekedésétől a Tisza Kálmánt támogató táborban. Szontagh Pál egyike a ház azon szónokainak, a kiknek minden szavát megfigyelték eddig is a pártok: a főrendiház reformja fölötti vitában elmondott nagy beszéde óta lesni fogja ezentul minden szavát az egész haladni vágyó haza.

Senki e végzetterhes vitában nem mondott oly beszédet, mint Szontagh Pál. Valóságos belső titkos tanácsos létére ő mentette meg a magyar demokráczia becsületét, — 37 évvel 1848 után — az Apponyiék vezette ellenzéki velleitásokkal szemben a magyar képviselőházban.

Benső megelégedéssel is tekintenek rá mindazok, kik vele együtt lelkesedtek és küzdöttek a XIX. század nagy eszméiért, márczius 15-ikétől Világosig, valamint hogy önérzetteljes bizalommal is emeli föl hozzá tekintetét az ifjú nemzedék, a mely a demokrácziáról sok szépet és jót olvashatott már — hála Isten — magyar könyvekből meg magyar lapokból is, de a mely alkotmányunk helyreállitása óta a gróf Andrássy — gróf Lónyay — Szlávy — Bittó és br. Wenckheim cabinetek alatt növekedvén föl, demokrácziáról a kormányzó képviselőházi többség padjairól nem hallott még annyit sem, mint a legkisebb délamerikai köztársasággal kötött kereskedelmi szerződésről.

Szontagh Pál európai highlifeman, ha Brightonban, Boulogneban vagy Scheveningenben van: tősgyökeres magyar uri ember, ha nógrádmegyei birtokán vagy Budapesten van. Nincs az a kincs, nincs az a magas állás, a mely képes lenne őt az ő hazafiasan bölcs világnézletéből kiforgatni. Hányszor lehetett volna már miniszter! Csak akart volna! De ő nem akart meg-

válni a függetlenségétől: nem mintha megsajnálta volna a maga megszokott uri kényelmét, a melyet neki magánzó birtokos volta minden irányban biztosithat, de azért nem, mert meg volt győződve, hogy e független állásában nagyobb szolgálatot tehet a hazájának.

És nem is tévedett. Bármit hozzon is a jövő, Szontagh Pálban fogják feltalálni pártjaink azon férfiut, a kinek bölcsesége legtöbbet fog tehetni a rendi reakczió lábrakapása folytán nagyon is kiélesedhető ellentétek kiegyenlitésére: magasztos szerep, de a melynek ő mint miniszter, aligha felelhetne meg annyira, mint jelen fölfelé, lefelé egyiránt független állásában. Majd egyszer, ha végleg leszorul a rendi reakczió: akkor fog eljönni az ő miniszterségének ideje is.

Szontagh Pál magas műveltségű, tudós férfiú; nem csak sokat tud, de csupa szellem is ő maga. Kevés ember van európaszerte a világirodalomban annyira tájékozva, mint ő. Rendkivüli emlékező tehetséggel bir. Könyvnélkül tudja csaknem az egész Boccacciót. Mélyen ismeri Shakespearet, a franczia remek-irókat, Dantet, Cervantest, Camoenst, Göthet, Schillert egyaránt, de e mellett még egyfelől teljes birtokában van az ókori classikusoknak, másfelől folytonos figyelemmel kiséri a legújabb világirodalmi termékeket is. Humora páratlan, kedélye örökderült, mint minden valódi bölcsé. A társas érintkezésben éppen annyira ledelejezi az elméket, mint a sziveket. A ki csak őt közelebbről megismerheti, mind arra fakad ki, hogy:

«No ilyen valóságos belső titkostanácsos sem igen volt még ebben a hagyományos monarchiában!»

Csanády Sándor «negyvennyolczas párti» veterán képviselő. Bocskay fejedelemtől származik, sőt ennek egyik várkastélyában töltötte vérségi jogon alkotmá-

nyos küzdelemtelt éltének legnagyobb részét. Arisztokrata, nagyon, szörnyen nagyon; de azért mintaképe az önzetlen hazafiságnak. Engesztelhetetlen ellensége a «közösügyek»-nek, és a közösügyes alapon alakult kormányoknak, különösen pedig Tisza Kálmánnak. Bizony nem lehetetlen, hogy azon esetre, ha egy világrenditő földrengés folytán egy nem várt pillanatban föld alá sülyedt volna az osztrák-magyar monarchia cislajtán fele, és ugyanakkor itt Magyarországon a levegőbe repült volna minden képviselő meg minden választó, csak az nem, a kit Csanády Sándor teljesen «elvhűnek» még ma elismer — nem lehetetlen mondom, hogy ez esetben létrejöhetett volna az az arisztokratikus szélsőbali magyar állapot, a mely e tüzes lelkü veterán parliamenti bajnoknak ideálját képezi. Ez esetben könnyebb lett volna azután természetesen fölelevenitení a nádorispánságot is.

***

Madarász József. A magyar demokráczia már tudni illik a ó-radikális magyar demokraczia legrégebb és legnépszerűbb vezér embere hazánkban. Ha nem Lesseps jött volna el hozzánk a minap, meg Coppée, hanem a halottaiból föltámadt Ledru-Rollin: ugy az európai ó-radikális eszméknek ezen titáni viadora bizonyára Madarász Józsefet kereste volna föl, Budapesten, hogy megölelje és megcsókolja első sorban.

Madarász József páratlan alak nem csak a mai képviselőházban, de páratlan alak az egész magyar tatanult és birtokos nemességben is. Hogy tanult és ősrégi nemes magyar földesurak sorából oly apostolszerü uttörője válhatott a jogegyenlőségnek hazánkban mint az Ond vezér ivadéka Kölcsey, ezt sokkal könyebb megérteni, mint azt, hogy egy szintén tekintélyes régi magyar nemes, többszáz holdas földesurnak

két oly «népiesen demokrata» fia nevelődhetett mint Madarász László meg öcscse Madarász József. Kölcsey a nyugateurópai irodalomból táplálta és dajkálta föl az ő veleszületett emberszeretetét a demokrata eszmékig, s emberségesen bánt a jobbágyokkal: de az ő népszerüségének gyökerei nem hatoltak lejebb az az uri osztály talajánál. Kossuth Lajos fölszabadította a jobbágyokat, szabaddá tette a magyar földet a Lajtától Ojtozig: hálás is lett érte a magyar nép kimondhatatlanul, de azért ugyancsak hamis világitásba helyezné az állapotainkat és legközelebb lefolyt multunkat, a ki azt állítaná, hogy Kossuth Lajos emberfölötti népszerüsége nem kizárólag, de csak tulnyomólag is a földmüves osztályban gyökeredzik. Az ő népszerüségének minden társadalmi osztályon belül meg vannak a maga kidönthetetlen oszlopai — elkezdve a legszegényebb napszámostól föl egész az ősrégi nagybirtokosig és gyárurig.

Irányi Dániel, a magyar demokracziának e harmadik nagy uttörője hazánkban szintén nagy népszerüségnek örvend, de leginkább, a városi elemnél és a honoratioroknál. Nem igy Madarász József. Ő par excellence, a magyar demokrata földmüves néppárt vezére. Van is neki, kivált a Dunántul népszerüsége a földmüves osztálynál olyan, minő még magyar embernek nem volt soha.

Madarász József e rendkivüli, soha semmiféle politikai időváltozás által el nem kallódható népszerüségét egy egész emberöltőn át ernyedetlenül folytatott faluzó népbaráti tevékenysége által érdemelte ki magának. Soha még magyar politikus nem tudott annyira a falusi nép nyelvén beszélni, mint ő. — Uram nincs több ilyen ember a világon! kiáltott fel előttem egyszer egy dunántuli ködmenes polgártárs. — Hát szereti barátom Madarász Józsefet nagyon? — Hogyne szeretném uram, hi-

szen még a forradalom előtt olyant mondott, hogy Isten után — — és erre megakadt a szava, kiomoltak könyüi és zokogni kezdett a szegény földmüves egész becsületesen nyers valójában. — De hát mit mondott Madarász József, hogy a barátom jeles hazánk fiának a szavaitól annyira megilletődött? Kérdezém ujból, miután letörölte könyüit. Mit mondott? — Mit? Hát kimondotta Madarász József ott a megye gyülésén, a mit senki ki nem mert volna mondani abban az időben. Azt állították az urak, hogy a fejedelem nevében nem is lehet embernek hazudni? Kérdi erre Madarász József, hogy az én Istenem áldja meg, és elő vesz erre az urak szeme láttára egy két garasost meg egy egy garasos rézpénzt. Hát kinek a képe van rá irva? e rézpénzre? A fejedelemé. Mi van rá irva? Az egyikre az, hogy 30 krajczárt ér, a másikra meg az, 15 krajczárt ér. Nos, adnak-e érte 30 krajczárt? De hogy adnak, csak 6 krajczárt adnak érte még a hivatalos pénztárakban is. Hát ezért meg adnak-e 15 krajczárt? Dehogy adnak! Csak 3 krajczárt ér. No hát nem lehet hazudni a fejedelem nevében? Oh uram! soha sem feledém el ezt a napot, mert még soha sem hallottam kaputos ember által kaputos emberek előtt ily szörnyüséges magyarán kimondani a tiszta igazságot! Hetven esztendős ember vagyok, de ilyet nem hallottam azóta sem!» Szólt a szegény földmüves és ujból kiperdültek az ő könyüi!

Ilyen hivei vannak Madarász Józsefnek még ma is a Dunántul. Meg is választják őt ingyen a maga kerületében mindig. Nem kerül neki a választás egy fillérjébe sem, sőt még úgy himeznek neki gyöngyzászlókat ajándékba a pártjabeli honleányok és még forró csókot is nyomnak az ő tisztes homlokára minden választás alkalmával az elvhülelkesek. Madarász József szakadatlanul érintkezik a néppel, nem hiányzik

ő soha egyetlenegy ülésből, de nem hanyagolja el a kerületében egyetlenegy választójának a hajlékát sem. Rendszerint jóval a naplenyugta után indul politikai látogatóba az atyafiakhoz kurta egyszerű szekéren. A világért sem menne ilyenkor hintón. Öltözéke is népies ilyenkor a mennyire csak lehet.

Éjféltájban megérkezik azután a «Malom alá», a hol már bizalmas csendben várja az elvhivek legmeghittebb köre, megrázza pompás, engesztelhetetlen színü szakállát, fölüti a haragos ég villámaival is mosolyogva daczoló szikla kemény homlokát, és rákezdi az ő kebelbeli népszónoklatát: nincs az a festői génie, a ki ehhez fogható szüz-demagog alakot tudna akár Kleon, akár Savonarola, akár Danton és Marat korából ecsetével a vászonra teremteni.

Pedig Madarász József nem demagog; legalább nem az a szónak rossz értelmében. Nagyérdemü hazafi ő sok tekintetben; őszinte barátja a népnek; eltéríthetetlen munkásságu terjesztője, sőt törvényhozói pártfogója a népnevelésnek — e mellett egyike a képviselőház legnagyobb szónokainak.

Hogy is történhetett az, hogy a demokrata matador, a ki annyi évtized óta küzdött az arisztokratizmus ellen szóval és tollal, nem nyitotta meg az ajakát, a főrendi reform alkalmából a neki zudult rendi reakczio ellen? Hogy türhette oly némán gróf Apponyi Albertnek 1789-et oly fagyos maniával összekáromló kifakadását ő, — a ki csakhogy kimutassa a születési jogok iránti lenézését, az ő geniális László bátyjával együtt emigyen szokta volt a negyvenes évek dereka táján megszólítani ünnepélyes beszédeiben Fehérmegye viharos közgyülésein a méltóságos gr. Zichy Ödön főispáni helytartót, hogy:

«Nemzetes főispáni tisztartó!»

Sok ember nem tudja, hogy mire magyarázza Mada-

rász József ez elnémulását. Lehet, idővel lehull majd a fátyol e rejtelemről is: addig azonban ne nehezteljen Madarász József, ha egy némely tisztelői arra a gondolatra vetemedtek, hogy magyar veterán hazánkfiát a rendi reakczio fölötti méltó elkeseredés éppen oly időben terelte még bele a szent házasság kötelékébe, hogy mint fiatal házasnak még a főrendiház reformja fölötti vita alkalmából sem jöhetett kedve érdemleges demokrata nyilatkozatra kerekedni.

***

Helfy Ignácz Kossuth Lajos kedvencze és egyike a függetlenségi párt legügyesebb, legérdekesebb és legtalpraesettebb szónokainak; az ő parliamenti carrièreje fényesen példázza, hogy mennyire mehet egy jeles tehetségü autodidakt, ha világot lát, tud észlelni, van gyakorlati érzéke és szeret dolgozni szakadatlanul.

Huzamosabb ideig lakott Olaszországban és ott oly tökéletesen elsajátitotta Dante, Petrarca és Leopardi meg Massimo d'Azeglio nyelvét, hogy mint olasz publicista is feltünést keltett journalistikai működésével. Már akkor közelebbi ismeretségbe lépett Olaszország legkitünőbb államférfiaival.

Hazatérvén abban a zöld atillában választatott meg, a melyet Kossuth Lajos viselt az isaszeghi csata után, a baranyaszentlőrinczi kerület országos képviselőjévé. Azóta folyvást a házban van és elmés szónoklatai által kitudta vivni magának, hogy a kormánypártról is osztatlan figyelemmel hallgatják a függetlenségi pártnak ezen közkedveltségü vezértagját. Különösen az osztrák magyar consulságok gyakran magyar-ellenes és többnyire magyartalan viselkedésének élesszemü parliamenti ellenőrzése, majd a keletre készülő conzulsági személyzet tanfolyamának magyar szempontból

korszerü elbirálása által szerzett magának pártonfelüli érdemeket. De a legnagyobb érdeme kétségen kivül az, hogy lehetővé tette Kussuth Lajos emlékiratainak magyar nyelven való sikeres közrebocsátását.

***

Mocsáry Lajos a függetlenségi és 48-as pártnak egyik vezéralakja. Európai müveltségü, de azért hamisitlanul tősgyökeres magyar lelkü és magyar izlésü államférfiu. Betéve is tudja ő mindazt, a mit Carlyle, Macaulay, Guizot, Thiers, Gneist meg Lorenz von Stein az alkotmányos szabadságról meg az önkormányzatról mondanak, be is járta ő Nyugateurópát alaposan minden zugában; azután olyan kastélya meg parkja is van Andornakon, hogy benne ellakhatnék bármely angol miniszter is: de hát azért Mocsáry Lajos oly jóizüt nevet mint a legeslegmokrább alispán vagy szolgabiró az alföldön, ha valamely hazánkfia bármi tekintetben is külföldieskedő fogásokban keresi akár a politikai bölcseség nimbuszát, akár a higlife-tempót.

A bocsári Mocsáryak a legrégibb nemeseink közé tartoznak, és már korábbi időben is kitüntek előkelő müveltségök által. Mocsáry Lajosnak az édesatyja is sokat utazott, megnyerő modoru gentleman volt, a ki családi összeköttetéseinél fogva benső barátságban állott a hazafiasabb magnáscsaládainkkal és jól beszélt angolul, a mi az ő idejében hazánkban még oly ritkaság volt, mint manapság az oly magyar ember, a ki Budapestre a saját sallangos, csöngős négyes fogatán jár föl a vidékről.

Mocsáry Lajos testestül-lelkestül alkotmányos magyar politikus. Az alkotmányos magyar politizálás s a választási előmunkálkodás és tanácskozás az ő hazafias lelkének ép oly légköri elemei, mint a meteorologiai atmosphaerának az éleny meg a köneny.

Még a Bach-korszak ólomnehézségü éveiben sem tudott ellenni ő e nélkül: ha nem lehetett künn a nyilvánosság terén, hát legalább éldegélé benn ezen alkotmányos légkört, vendégszerető, zsandár-mentes falusi uri hajlékában, bizalmas barátai körében. Nógrádmegye, Borsodmegye, Hevesmegye örege, apraja határtalan vonzalommal sorakozott már ekkor köréje. Beszéltek itt azután a haza sorsáról czigány-zene mellett is, meg czigány-zene nélkül is, de mindig leplezetlen hazafiassággal: bármily zord idő járta is künn, Mocsáry Lajos vendégszerető uri házánál mindig fölbirt melegedni a honfi szive még abban az átkozottul reménytelen, fojtós időjárásban is.

Ily körülmények között irta meg ő a «Magyar társas-élet» czimü maradandó becsü munkáját. A mint e mü megjelent: valóságos villanyfolyam áradt szét buslakodó, sőt már-már reményvesztett családi köreinken. A fölvilágosult magyar földesur Dunáninnen, Dunántul, Tiszáninnen, Tiszántul egyiránt érezte, hogy van bennünk magyarokban valami őserő, a mely meg fog óvni bennünket a nyomás alatt az elcsenevészedéstől. Másfelől a tollforgató értelmiség, mely annyi önfeláldozással állott őrt a «tetszhalott» körül azokban a nehéz időkben, ez a tollforgató értelmiség is vigaszt meritett az andornaki földesurnak épp oly szellemes mint hazafias fölléptéből: mert látta belőle, hogy a szellemi élet vérkeringése nem szoritkozik csupán az exprofesso irodalmi férfiakra, hanem bejárja még mindig — daczára a Bachék nyomásának, az egész nemzettestet.

A könyv tehát megjelent és az akkori időkhöz képest nagyszerüleg hatott. Igen, de a Mocsáry Lajos könyvében tömérdek oly dolog foglaltatott, a miben a sbirrek többé-kevésbé fátyolozott felség-árulást, lázitást stb. láthattak az akkori «Polizeistaat» fölfogása sze-

rint. Hogy történhetett tehat az, hogy a pesti cs. kir. censor mégis keresztül eresztette?

Ennek csak az a mokány gentry-kör a megmondhatója, a melynek Mocsáry Lajos állandó és szeretett házigazdája vala, és a melynek ifjabb tagjait már akkor — a Commersék, Umlaufék és Prottmannék korában — ugyancsak hatalmasan előkészitgették tapasztalt honatyák az előbb-utóbb bekövetkezhető választási előmunkálatokra. Hát hogy történt, hogy nem? Részletesen sohasem tudhattam meg a titkot, de tény az, hogy az akkori cs. kir. pesti censort, ft. Kronperger urat ugyancsak leitatta világrenditő ó-egri borral a Mocsáry Lajos gentry köre.

Még magam is emlékszem arra a hordóra, melyet egy verklidus, különben pedig izgalomnélküli délután egy olyan palóczforma urasági liberiás kocsis hengergetett le a kocsiról, a sebestyéntéri Kovács-féle ház akkori házmesterének és a «Fillinger» kávéház holmi alantasabb rangfokozatu munkasegédének segédkezésével. Innét került azután a végzetterhes hordó az Uri-utczába, a hol akkor a borkedvelő cs. kir. censor lakott. Utóvégre is a cs. kir. censor ugy megkedvelte azt a hasonlithatlan egri bort, hogy attól a szörnyü tüztől, melyet az isteni nedü az ő keblében és fejében gyujt vala, észre sem vette azokat a lángokat, a melyeket Mocsáry Lajos könyvének erősen lüktető hazafias életereje által a serdülő honfiak és honleányok fogékony szivében országszerte lobbanhat vala.

A censor minden nehézség nélkül áteresztette a könyvet és Mocsáry Lajosnak soha sem lett érte semmi bántódása. Maga is csodálkozott ezen nagyon, csodálkozik még tán ma is: mert még tán ma sem tudja, hogy az ő hazafiasan politázáló környezetének serényebb neophytái, tapasztalt régi honatyák utbaigazitása folytán, milyen kerülő uton tették az osztrák censor-

nak magyarfaló dühét Mocsáry Lajos szellemi termékére nézve ártalmatlanná!

***

Mocsáry szerencsés harmoniában egyesiti magában mindazon tulajdonokat, a melyeket a nemzeti szabadságharczok dicső, mert igaz hagyományából táplálkozó — hogy ugy mondjam, született uri magyar ellenzékiség ösztönszerüleg sokkal örömestebb követ még ma is, mint bármely rideg eszmét, melyet kevésbé rokonszenves vezéralak lobogtat a zászlaján.

Nem szeretném egyébként, ha félreértenének.

Mocsáry Lajos kurucz lett volna, ha II. Rákóczy Ferencz kortársa lett volna, ez már bizonyos; valamint nem is küzdött volna soha sem Zápolya, sem Bocskay, sem Bethlen Gábor, sem Thököly ellen. Erről is meglehetünk győződve. Ámde bármennyire égett volna is az ő szive, szenvedélye azon magasztos nemzeti ügyért, a melyért II. Rákóczy Ferencz kuruczai harczolának: nem ment volna ő bele soha annyira semmiféle pártemberi vakbuzgóságba, hogy megjegyzés nélkül hagyta, vagy hogy éppen még a táborban is együtt énekelte volna azt a szerencsétlen «antidemokratikus» kurucz-nótát, a melynek jeles történetbuvárunk Thaly Kálmán kutatásai közben pár év előtt nyomára akadt, és a melyet azután közöltek is az Abafi Lajos «Figyelő»-jében. Hát biz ez az «antidemokratikus» kurucz nóta egy kicsit elveti bizony a sulykot — nagyon. Körülbelül sehonnai bitangnak neveznek ebben a nótában mindenkit, a ki nem dicsekedhetik a — nemességével.

Mocsáry Lajos nagyérdemü kurucz vezér lett volna abban a világban, és méltó társa gróf Bercsényinek meg Bezerédynek: de már ezt a nótát hallva, aligha

félre nem hitta volna egy kissé Bercsényit és Bezerédyt, igy szólván hozzájuk:

— Ugyan ne engedjetek meg, kérlek, ily bolondságot. Ha magatok taszitotak el a mi szent ügyünktől minden — nem nemest: hát akkor ki fogja végig küzdeni azután a hazáért ezt a küzdelmet! Az ilyen bolond nótától haza szalad megfogyott sergünknek egyharmada; nem fog hozzánk csatlakozni senki, mert hát nemest a bécsi fölség is creál, és ha egyszer elhullunk mi régi nemesek, ki fog helyettünk helyt állani «pro libertate» Rákóczy fejedelem táborában?»

Igy szólott volna erre az antidemokratikus kurucz nótára bölcs szelidséggel Mocsáry Lajos Bercsényihez meg Bezerédyhez.

De megállta volna Mocsáry Lajos a sarat Jean Savaron korában is. Nem kaczagott volna ő oly szörnyü jót, mint a hogy gróf Hunyady László kaczagott volna abban a pillanatban, a midőn a harmadik rendbeliek a nemeseket «testvér»-eiknek szólítják vala; még csak nem is mosolygott volna magában oly gyanusan, mint ezt valószinüség szerint a kegyes gróf Apponyi Albert tette volna; nem. Mocsáry Lajos egyet mosolygott volna — az akkori idők természetéhez képest — e szokatlan tüneten, de azután a folyosón a legnyájasabb modorban odaelegyedett volna a «polgárok» közé és arra igyekezett volna capacitálni őket, hogy ha igazán testvéri indulattal viseltetnek a nemesek iránt mint francziák, hát gátolják meg minden alkotmányos eszközzel a helyhatósági önkormányzat maradványainak végmegsemmisitését és ártsanak alkotmányos uton annak az iszonyatató állami központositásnak, a hogy lehet! Az igaz, az oly szappanos mestert, a ki jól le tudott volna főzni holmi központból küldött intendanst vagy egyéb centralizáló közeget, többre is becsülte volna Mocsáry Lajos mint akár az egész «nagy Colbertet».

A helyhatósági és törvényhatósági önkormányzat drágább Mocsáry Lajosra nézve a földi élet minden kigondolható politikai kincsénél, különösen pedig a megye. Ő a legnagyobb eszményesitője és egyuttal a leggyakorlatibb bajnoka a magyar «megye» fogalmának a jelenkorban. Nagynevü alispán volt is ő fiatalabb éveiben: ezt elismeri barát, ellenség. Megis szerette az alispánságot ugy, hogy szintén fájó szivvel hagyta azt oda a honatyaságért, jóllehet tudhatta előre, hogy minő fényes ellenzéki szerep vár rá a képviselőházban. Annyira fázott ő minden kinevezéstől, minden centralizációtól, hogy nagyon rosszul érezte magát, midőn a quondam baloldal őt első izben bizalmasan belügyminiszternek candidálta, — fájt ez neki: mert a minisztert kinevezik és nem ugy választják! Pedig mind hasztalan, bármennyire is irtózott éveken át ettől a gondolattól, a harcz folyamában rég beletörődött már körülötte minden elvhü lélek abba a kérlelhetetlen dilemmába, hogy a függetlenségi párt miniszterelnökjelöltje mindhalálig csak egy Irányi Dániel lehet vagy Mocsáry Lajos. Van Mocsáry Lajosban egy kis politikai arisztokratizmus, ez tagadhatatlan. Ámde ezen arisztokratizmusa merőben negativ és nem annyira elvi, mint taktikai természetü. Miután halálos ellensége minden kinevezésnek, arra pedig, hogy a főrendiház összes tagjai ugy választassanak, kilátás nálunk nem is lehet: tehát hogy mégis gyengitse ez a felsőház valamiképen azt a gyülölt «centralizációt», meg állami omnipotentiát, hát Mocsáry Lajos is belenyugodott hazafias szempontból a születési alapon nyugvó főrendiház föntartásába. De azért nem rajong ő a mágnásokért legkevésbé. Jól van velök, baráti viszonyban van velök, de azért a rendi tagozat elméletéért éppenséggel nem lelkesül.

Mocsáry Lajos nagy hatalmi tényező a magyar kal-

vinizmusban. Nem azért, mert régóta igen tekintélyes gondnok már, de azért, mert a mióta Tisza Kálmán a kormányra jutott, Mocsáry Lajos vezeti a reformátusok oppozicziójáit az egyházi téren is, vezeti pedig oly puritán erővel, mely hozzá füzi a meghajolni nem tudó tősgyökeres magyar kálvinisták lelkeit és oly szikrázó keménységgel, mely a Knox küzdelmére emlékeztet. De nem merev ember Mocsáry Lajos. Ő valódi magyar államférfiu nemzeti hagyomány ból élő ellenzéki agy és sziv követelményei szerint, és hogy nem merev politikus ő par principe, hanem csak ott, hol hazafias meggyőződése szerint a magasabb czélt szolgáló párttaktika követeli igy: ezt mutatja azon békülékenyen engedékeny politika, melyet ő a nemzetiségi kérdésben követ. Ezt a kérdést nem örökölte a magyar ellenzék Rákóczytól, — egészen modern dolog az; éppen azért Mocsáry Lajos modern szellemben véli azt egyedül a haza érdekében megoldhatónak. Mocsáry Lajos a társas életben valódi kincs. Az uri magyar szivélyességet ősöktől örökölt szinarany humoros candor szerint az ő lénye emelte az ellenzéket a tökély legmagasabb fokára.

* * *

Falk Miksa elsőrangu publicista a napi sajtó terén, a kinek oly nagy a politikai befolyása, hogy miniszter alig lehet manapság az, a kit ő határozottan nem akar, vagy ha meg talál lenni is valamiképen, szánalmas államférfiui alakká zsugorodik össze az európai olvasóközönségnek irántunk érdeklődő része előtt. Mert az ő kezében van a «Pester Lloyd», Szent István koronája birodalmának ez idő szerint leghatalmasabb nemzetközi journalistikai organuma és Falk Miksa oly szellemi erővel, annyi tapintatos mügonddal, annyi czéltudatossággal vezeti azt, hogy még ed-

dig nem volt parlamentaris magyar kormány, mely ne járt volna a kedvében. Szlávy József miniszterelnök korában Falk Miksa szerkesztőségi irodájában bontotta föl a legfontosabb állami sürgönyöket és a legmagasabb udvari méltóságok tüntetőleg karonfogva sétálnak vele az utczán, — még olyanok is, a kik magában véve a szellemi munkát, benső meggyőződésük szerint, aligha tartják elsőrangu dolognak az államéletben.

Falk Miksa lehetett volna már többször miniszter. A pénzügyek terén nem kevésbé sulyos tekintély ő, mint a közgazdasági és közlekedési ügyekben. De ő neki eszeágában sem volt ilyesmire törekedni: többre tartja ő azt a független állást, mely neki épen kétakkora biztos évi jövedelmet biztosit, mint a mekkora a miniszterelnöki fizetés Magyarországon. Azon barátságos viszony, a melyben a kormányhoz áll, természetesen nem jár rá nézve áldozatok nélkül. Daczára annak, hogy a müvelt demokracziának és a valódi cultur- és jogállamnak tántorithatlan hive ő, mégis megesik néha, hogy oly culturellenes junker-lelkeket is magasztalnia kell, mint a minő volt a boldogult báró Wenckheim Béla: de azért nagyjában véve minden elfogulatlan biráló el fogja ismerni, hogy az állampolgári egyenlőség és a modern társadalmi haladás követelményének következetes előbajnoka volt ő mindig. Falk Miksa kiváló szónok is, de csak ritkán szól föl a parliamentben, hol a legfeszültebb figyelemmel hallgatják, mert párttkülönbség nélkül tudják, hogy minden szava nyomatékkal bir a hatalmi tényezők előtt.

Daczára fényes anyagi állásának, demokrat érzelmü marad ő a társadalmi életben is, a szó nemesebb értelmében. Hányszor lehetett volna már báró! Hányszor érhetett volna már el oly érdemjeleket, a me-

lyek felé féltékeny szemekkel kacsingatna az udvari ebédek alkalmából nem egy valóságos belső titkos tanácsos! De ő nem törekedett ilynemü kitüntetések után sem. Családi életében sem törekedett főrangu összeköttetések után; kitünőleg nevelte gyermekeit, de ő sohasem helyezte gyermekeinek boldogságát abba, hogy grófnőket vegyenek el, vagy hogy grófokhoz menjenek férjhez. A társas érintkezésben kellemes társalgó; daczára nagy befolyásának és hirnevének, oly szerény ő, mint minden valódi szellemi nagyság. Tagja a magyar tudományos akadémiának és ha bokros teendői közben érkezése van, még csinos beszélykéket is ir a magyar szépirodalmi lapokba.

* * *

Neményi Ambrus a legkészültebb s legtehetségesebb publicistáink egyike és mint szónok is jelentékeny állást foglal el a képviselőházban. Páris szalonjaiban éppen annyira otthon van, mint Berlin irodalmi köreiben. Rokonszenves ifju, szalonalak, a ki már is jelentékeny szolgálatot tett hazájának az által, hogy megnyervén a legjobb szakerőket, ezek támogatásával maradandó becsü munkát adott ki Berlinben Magyarország müvelődési viszonyairól.

Nem oly másodrendü dolog ez, mint kevésbé képzett politikus tán első pillanatra gondolná.

Ha a magyar nemzet bámulatos lépésekkel halad előre ujabb időben a szellemi munka mezején: ez életbevágó esemény ránk magyarokra nézve, mert — a minthogy ezerszer át lett már érezve és el lett is már még több ezerszer szavalva mi nálunk báró Eötvös óta — állami jövőnket első sorban csak nemzeti müveltségünk korszerü fejlesztése biztosithatja. Ámde mind e haladás ránk nézve csak féleredmény marad mindaddig, míg a külföld irányadó culturnemzetei

nem ismerkednek meg közelebbről a mi szellemi haladásunkkal annak minden izében.

Ujabb időben sokat emlegetik hazánk culturáját a külföldi sajtóban. Itt-ott elismerőleg, gyakrabban azonban sértő ellenszenvvel. Ámde nem árthat nekünk mindazon ügyefogyott rágalom, a melyet ellenségeink ránk zuditanak annyit, mint a mennyit árthat az a félszeg, egyoldalu magasztalás, a melyben bennünket tájékozatlan jóakaróink részeltetnek. Az oly magasztalás, a minővel Victor Tissot nyomoritott meg bennünket, midőn hazánkat mint egy fölületes, élvezet sovár erkölcstelen pusztai csikós élet és nagyvárosi salonbetyár-élet vendégszerető czigányországát festi vala le Faublas nyelvén: az ily magasztalás többet árt, mint az a bamba támadás, a melyben az mondatik, hogy Petőfi költészete nem ér egy hajtó fát, vagy hogy a magyar tudomány nem egyéb, mint a német tudósok rovására elkövetett silány plagium. Az elfogulatlan külföldi tudományos képzettségü olvasó nem fog fölülni ily támadásnak, vagy legfölebb csak rövid ideig: ámde a Victor Tissot-féle magasztalások félrevezetnek egy egész generácziót, mert még azok is, kik komoly tanulmányozási szándékkal jöttek volna el hozzánk, Victor Tissotnak galánt meséit, ha egyszer beszivták, Keszthelyre jövén, nem a gazdasági akadémiánkat fogják tanulmányozni és Budapesten sem a magyar tudományt, hanem minden idejöket nevetséges kalandok hajhászására fogják fordítani azon erős meggyőződésben, hogy a «Pays des Tziganes»-ban az ilyesmi Victor Tissotnak elbeszélése szerinti stylben okvetlenül sikerülni fog.

Ezért Neményi Ambrus vállalata valódi esemény volt ránk nézve culturai jelentőségünk szolid jó hirnevének érdekében. Különben győzelmes tusát vivott ugyancsak e kitünő ifju publicistánk egy polemikus

iratában a «Schulverein» egyik nagytekintélyü, félrevezetett tudósával is a szász kérdésben.

Neményi Ambrus tollától a magyar haza sokat vár, és ő meg is fog a várakozásnak felelni.

* * *

Wahrmann Mór. A szabadelvü párt egyik nagybefolyásu tagja és a főváros leggazdagabb választókerületének képviselője a magyar parliamentben. Kereskedelempolitikai ügyekben egyik legnagyobb tekintély az országban, kitünő szónok is, a kinek stylusán meglátszik, hogy nem Verbőczyt és régibb curiális szónokainkat, hanem a nyugateurópai irókat és szónokokat olvasgatta szorgalmasan. Sokoldalu müveltségü, sokat tapasztalt, nagy tehetségü férfiu, a ki gyakorlati önképzés által saját erejéből küzdötte föl magát a haza jeleseinek sorába. Többször forgott szóban mint miniszterjelölt. Bővebben fogunk vele foglalkozni a «Pénzvilág» rovatában.

Wahrmannt emlitve, azonnal eszünkbe jut Istóczy Győző és az országgyülési antiszemita párt. Az antiszemitizmus egy európai parliamentbe sem volt képes oly nagyszámu politikai pártot bevinni, mint Magyarország képviselőházába. A nyiltan bevallott antiszemita képviselők száma nálunk megközeliti a 20-at; a lappangóké jóval többre rug. A föltünő eredmény első sorban Istóczy Győző müve. Évek óta harczol ő ez ügyben; müködését tulajdonkép korábban kezdte ő meg, mint a németországi antiszemiták. Még legelkeseredettebb ellenségei is bevallják, mihelyt őt közelebbről megismerik és csak egyszer is szónokolni hallják, hogy Istóczy Győző ritka tudományos képzettségü rendkivüli tehetség, a ki mint szónok is egyike a magyar parliament legspeczifikusabb nevezetességeinek. A legviharosabb franczia szónokok választékos

sága magyar alaphangon egyesül benne a legmenydörgőbb angol szónokok erejével, és a szenvedély rhythmusa, mely körmondatain végig nyilalódzik, Castelárra emlékeztet, a kit pedig Istóczy gyűlöl, — mert szintén szemitának tart.

Simonyi Iván villámterhes gondolkodó fő és eszmegazdag publicista, a kinek erőteljes támadásait a divó parlamentárizmus ellen a vezetése alatt megjelenő pozsonyi «Westungarischer Grenzboten»-ben figyelemre méltatják nagynevü német államtudósok és államférfiak is. Ősrégi magyar nemes család sarja; de annyira szereti a munkát, hogy időkimélés tekintetéből még látogatóba is vélocipèden megy. Délczeg szépségü neje és angyali szelidségü gyermekei körében pillantva meg őt, alig hinné az ember, hogy annyi menykő lakozik agyában. De ha közügyről van szó, szemei oly tüzet lövelnek, a mely már magában is ékesszóló.

Nendtvich Károly nagyérdemü veterán chemikus, élte alkonyán szintén odaállott az antisemiták phalanxába. Valamennyi nem-pap antisemita képviselő közül ő áll legközelebb a néhai Stahl tanár keresztyén-germán jog- és állambölcsészetéhez.

Báró Andreánszky Gábor jeles képzettségü ifju szónok; jó szónok Ónody Géza és Komlóssy Ferencz is. Ónodynak a bátyja megjárta saját magán passiójából Turkesztánt, meg mind azt a vidéket, a melyet Vámbéry megjárt. A sajtó azonban agyonhallgatta a magyar alföldi földesurnak e mindenesetre emlékezetre méltó utazását: pedig ha megemlékezett volna is róla, még ezáltal sem vont volna le semmit Vámbéry Ármin dicsőségéből.

Komlóssy Ferencz pap, de nem oly szenvedélyes mint Zimándy plébános, a kinél nincs jelenleg kérlelhetlenebb ostromlója Trefort miniszternek a képviselő-

házban. Zimándy szónoklatai azon olasz bőjti szónokra emlékeztetnek, a ki Velenczében a San-Marcón szokott vagy két évtized előtt saison alatt szónokolgatni, és a ki annyira gyülölte a modern államrendet és az egész modern világot, hogy ezt a szót, «Civilisazione» mindig oly undorteljes hangnyomattal és arczkifejezéssel ejtette ki a szószéken, mintha Seehoffer-Balsam lett volna a szájában. Van azonban mégis különbség ama velenczei bőjti prédikátor és a Zimándy szónoklatai között. Mert a velenczei bőjti prédikátornak a szónoklataira csakugy tódultak a legelegánsabb dámák is a templomba a czukrászdákból: Zimándy szónoklatától pedig elmenekülnek a legkaczkiásabb menyecskék is a képviselőház karzatáról a czukrászdákba.

***

Br. Podmaniczky Frigyes a legeurópaibb magyar főur a szónak legfölvilágosultabb, legműveltebb és egyuttal legjellemerősben munkabiró értelmében. Nagyon csalódik az, a ki azt hiszi, hogy csak az az utánozhatlan aesthetikailag mindig correkt, divattörténelmileg mindig úttörő toilette európai rajta, a mely őt már a forradalom előtt divatkirálylyá emelte vala Magyarország fővárosában: csak a szive magyar neki, a többi benne csupa európai, még pedig a világért sem kelet- hanem nyugat-európai a javából.

Kevés oly barátja van a korszerü haladásnak a képviselőházban s egyátalán az egész országban, mint br. Podmaniczky Frigyes.

Tudományos látköre messzebb terjed, mint sok hirneves tudományos iróé; eredménydus tanulmányutakat tett Palermotól föl egész Christianiáig; értéktelies regényekkel gazdagitotta a magyar irodalmat és a mi államférfiui talapzatot kölcsönöz, egész, több évizedre terjedő nvilvános működésének: nemcsak be-

szélt és irt, de munka közben, kritikailag erős fejjel gondolkodott is, sokat, igen sokat a közügyek felől. És e tekintetben nem hagyta magát sem a zsarnokság, sem a népszerüség, sem a Mammon, sem egyéb csábos tényezők által soha egyszer megszilárdult meggyőződésétől eltereltetni.

Férfijellem dolgában büszke lehetne rá a magyar főuri osztály, ha nem vallaná őt az egész magyar nemzet méltó önérzettel a magáénak. A munka nemesit, ez volt az ő társadalmi hite kora ifjuságától és éppen azért, mert szakadatlanul dolgozott ő — vagyonos főur létére — saját maga is: éppen ezért oly gyakorlati fölfogás erősödött meg benne az emberi méltóságról, mint a minővel a mi magyar mágnásaink rendszerint nem igen dicsekedhetnek.

Nem egyszer állt ő is már közel a miniszterséghez De ő nem akarta föláldozni az ő eszményi álmát semmiféle tárczának: Budapestet a középitkezés terén minél előbb fölemelni Európa legelső fővárosainak színvonalára: ez volt br. Podmaniczky Frigyes álma már régen, — sokkal régebben, mint sokan gondolják.

Igen, egy nyugateurópailag fényes, korszerüleg nemes izléssel kiépitett magyar főváros: emez ideál lebegett e fenkölt lelkü lovagias főurunknak szemei előtt is, midőn akkor délczeg ki ménen ugratott aranyhimzéses czifra szürben az aszódi várkastély kapujából Batthyány Lajos oldala mellett, saját egyenruhás uradalmi czigánybandájának az élén, a nép ujjongásai közepette, hogy Kossuth Lajosnak követté választása mellett korteskedjék Pestmegyében, — meg akkor is, midőn a csaták tüzébe vezeté lelkes honvédeit, — oly kép, mint a mai Sugár-ut, lelkesité az ő merengéseit akkor is, midőn osztrák szekerésznek besorozva, glacé-keztyűben kente a csász. kir. proviant kocsik ten-

gelyeit és a csász. kir. tábornokok iszonyu ijedelmére pezsgővel itatta le minden este a «Daun»-ban vagy a «Muntsch»-ban az ő szekerész közlegénytársait, — meg akkor is, midőn Magyarország képviselőházának elnöki székében ült és tapintatosan vezette a felirati és határozati pártokra szakadt honatyák ékesszóló, mert tizenkét szörnyű év benyomásait visszhangzó tanácskozásait.

Álma beteljesült, Budapest középitkezései által elsőrangú nagy várossá emelkedett földrészünkön. Fénylik a Sugár-ut, — sokat igérő derengő világban emelkednek ki egymásután a körutak palotasorai. Budapest tulszárnyalta épitkezési szépség tekintetében Madridot, Nápolyt, Koppenhágát, Stockholmot, Palermót, Milanót, Drezdát és Brüsselt. Ha nem szerettek volna meg bennünket annyira a francziák, őszintén félteni kezdenék Páris legszebb utczáit a magyar főváros egynémely részének legközelebbi emelkedésétől.

Ha van egyes ember, a kinek e diadalban kiváló része van: úgy ez mindenekelőtt Podmaniczky Frigyes. A közmunka-tanács vezette mind e nagymérvü épitkezéseket; de ugyan lett volna-e képes e különben oly derék közmunka-tanács ily csodát művelni oly rövid idő alatt, a mi sajátlagosan hagyományos viszonyaink között, — Podmaniczky Frigyesnek átható szelleme és ép oly szenvedélyes, mint pihenést nem ismerő hangyaszorgalma nélkül? Br. Podmaniczky Frigyes a Nemzeti szinház és a Magy. királyi dalműszinház intendánsa is. Fárad és tesz e két nemzeti büszkeségünk édekében is, a mennyit csak fönforgó körülmények között ember tehet.

Ily emberfölötti munkateher mellett nem csoda, ha ő sem mint akadémiai tag, sem mint parliamenti kitünőség nem áll az akcziók előterében. De nemcsak a nyilvánosság terén szerzett magának elévülhetet-

len érdemeket Podmaniczky Frigyes. A haza valódi jelese ő ugy is, mint magánember. Nagyon sokat áldozott és dolgozott ő teljes életében; nemesszivüségét nem hirdeti a reklám, nem még a szolid biographia sem: de mélyen be marad az vésve mindazok szivébe, a kik az ő jótékony életének közelebbről tanui lehettek.

***

Gróf Keglevich István sokat igérő államférfiui tehetség. Elmeél, önálló eszmebőség, magasabb látkör, sokoldalu tanulmány, metsző guny és verveteljes szónoki erő fölött rendelkezik e szellemdus, lovagias főur rendkivüli mérvekben és a mi őt gyakorlatibb politikai tényezővé teheti, függetlenül bármely párt ideiglenes taktikai rajongásától, bárminő viszonyok és körülmények közt is gróf Apponyi Albertnél: semmiféle, gyermekkorában beléjecsepegtetett mánia nem szoritja az ő szellemi fejlődését kötött menetrendre, hanem csakis higgadt, tárgyilagos észlelés árán szokta megszerezni magának a meggyőződést minden egyes fölmerült nagy kérdésben.

Soha olyan parliamenti párviadalt, mint a minőt ez a két magyar gróf vitt egymással a demokraczia és az arisztokraczia fogalma fölött a főrendi reformvita alkalmából a képviselőházban! Az ellenzék elvhü tagja természetesen váltig azt állitja, ha fönhangon kell nyilatkoznia, — ekkor természetesen váltig azt állitja, hogy gróf Apponyi Albert mondta ki az egész igazságot a kettő között ebben az alkotmányos harczjátékban: ámde beszéltem én nem egy ellenzéki képviselővel bizalmasan, a ki bizony sotto voce szépen bevallotta, hogy még Keglevich István grófnak is közelebb járt a beszéde a valóban fölvilágosult demokracziához, pedig ő magát határozottan arisztokratának vallotta.

A dolog nagyon egyszerü. Gróf Apponyi Albert taktikai fogásból lelkesedett akkor a demokracziáért, már t. i. a puszta jelszóért, mig bensejében görcsösen ragaszkodott ekkor is a IX. Pius pápa által is fölkarolt rendi tagozat eszméjéhez: gróf Keglevich István pedig a demokracziának csak azt az alakját vevén tudomásul, a mely brutális tömeguralmat jelent, a régi görögök stylusában és egyuttal a korszerüleg müvelt magasabb értelmiségü nyugati high-life fölfogását követve, azt hitte, hogy csakis arisztokratának vallhatja magát ő, a ki lelke mélyében nem születés és vagyonfok szerint, de csakis értelmi erő, szellemi müveltség és jellem szerint becsüli többrekevesebbre az embereket államban és társadalomban.

Hogy gróf Keglevich István őszintén szólott, erről meg vannak győződve mindazok, a kik őt közelebbről ismerik. Bármennyire előkelő szerepet vitt ő kora ifjuságától fogva, ugy is, mint gróf Keglevich, ugy is mint rendkivül eszes és gazdag érdekes férfi a legexlusivabb high-lifeben: saját egyéni meggyőződése soha sem jött fönjelzett nyilatkozatával ellentétbe; nem jöhetett az ellentétbe ama végzetteljes vita alkalmával sem, mert különben nehezen mondta volna rá Herman Ottó azon tréfás rhetorikai figurájára, amely szerint gróf Keglevich ősei rablóvezérek lettek volna a mult századokban a Balkánon, oly egykedvüleg, hogy: «az meglehet!» Nem, gróf Keglevich István nem volt sem junker, sem mucker soha. Tiszta, világos fő volt az ő feje mindig és szivében nem homályositotta el soha semmiféle karlsburgi felhő az emberszeretetet. E mellett józan is volt ő a politikában mindig; épen ugy távol állott a hagyományosan mesterkélt titkos gyülölségérzettől, mint a rajongástól.

Ha a tizenhetedik században kortársaknak és egyuttal franczia főnemeseknek születtek volna gróf Hu-

nyady László, gróf Apponyi Albert, báró Podmaniczky Frigyes és gróf Keglevich István: akkor bizonyára nagyon élesen kimetsződött volna az ő politikai és társadalmi egyéni felfogásuk typusa a Jean Savaron-féle rendi torzsalkodásokban.

Annak hallatára, hogy a «harmadik rend» a «nemességet» (a mi nyelvünkön főnemeseket) barátságos gerjedelmében «testvéreinek» szólította, gróf Hunyady László és gróf Apponyi Albert bizonyára egészen másként vélekedett volna, mint akár báró Podmaniczky Frigyes, akár gróf Keglevich István.

Gróf Hunyady László arra a szóra, hogy «testvér» nagyon jóizű kaczagásban tört volna ki, — kaczagott volna pedig folyton, gyülésteremben, szalonban, sétatéren és istállóban egyiránt. Gróf Apponyi Albertnek sardói mosoly szállt volna ajkára saját főnemesi rangtársainak körében, találkozva azonban a folyosón vagy másutt holmi «harmadik rendbeliekkel», «polgárokkal», ez utóbbiaknak egész kenetteljesen azt a tanácsot adta volna, hogy tegyék — a későbbi egri püspök példájára — hozzá, hogy «tamen in Christo». — Báró Podmaniczky Frigyes őszintén komoly képpel nyujtott volna kezet a «harmadik rendbelieknek» és azt mondta volna: «ugy van, testvéreink vagytok!» — Gróf Keglevich István pedig körülbelül kiszemelte volna magának a «harmadik rendből» a legmüveltebb, legeszesebb, legmunkásabb és jellemesebb polgárokat és azt mondta volna nekik: Mint franczíák egy nemzetnek fiai vagyunk mindannyian és valahányszor országos ügyről lesz köztünk szó, közelebb fogok állani hozzátok, kiket a természet rendje előtérbe tol, mint saját nemesi rendem igen sok tagjához, a kik akkor árthatnak legkevesebbet a hazának, ha főrangu születésük daczára beérik egy kötelességtudó közember politikai szerepével.»

Gróf Keglevich István kiváló tevékenységet fejt ki a közhasznu anyagi vállalatok terén is. Különösen a hazai közlekedésügy és a borászat emelése körül vannak érdemei. Nem bankettezik ő, hanem csendben dolgozik, de azért az eredmény nem marad el. Ujabb időben is miniszterjelöltül emlegették. Titkos vetélytársai szeretnék ugyan őt lord Churchill módjára elszigetelni. De sokkal több esze van ő neki, semhogy ellenségei kedvéért beállna lord Churchillnek, midőn idővel akár lord Derby is válhatik belőle.

***

Iványka Imre. Azt mondta róla Mészáros Lázár hadügyminiszter, hogy «lovas-Damjanich» válhatott volna belőle. Erről értesiti legalább az utókort Mészáros Lázár irodalmi hagyatékának érdemteljes rendezője, Szokoly Viktor. Negyvennyolczadiki bajtársainak föladata e részbeni képességeit tüzetesben méltányolni, ámde tagadhatatlanul nagy tevékenységet fejt ki ő évtizedek óta a béke müveiben. Különösen a közlekedésügy terén müködött nem mindennapi szerencsével. Legujabban pedig a «Vörös kereszt» élén szerzett érdemeket a szenvedő emberiség körül.

Iványka Imre nagyon ügyes, nagyon talpraesett szónok. Egészen sajátszerü, de mindig igen csinos modorban beszél: azt lehetne mondani, hogy valódi katonai ékesszólás az, a melyet ő a táblabirói czafrangokban sinylődő bőbeszédü szónokokkal szemben sikerrel bir érvényesiteni. Tisza Kálmán hive 1861 óta és a balközépi hadjárat idején ő állott az egész közjogi ellenzék részéről tán legközelebb a kormánypárthoz. Nem is vágyott ő soha a martyrságra még azon idő alatt sem, mig ellenzéki képviselő volt. Az ő bátyja, Iványka Zsigmond, a hajdani Deákpárt nagykedvességü közbeszóló szónoka és a «Nemzeti Casino» egyik legállandóbb törzsvendége.

Fenyvessy Ferencz tehetséges és elegans ifju képviselő. Mint publicista és szónok egyiránt szép jövőt igér. Göndöcs Benedek apát. Nagyon testes képviselő, a ki azonban lelkes is tud lenni, ha méhészetről, dohánytermelésről s több efféle közhasznu dolgokról van szó. Nagyon szeretnek vele a honatyák ingerkedni. Gyakran elalszik a parliamenti tanácskozások alatt. De hát mért ne cselekedné? Elaludt ő annak idején a bálokon is.

* * *

Tisza Lajos gróf. Erdekes alak a magyar társadalom legujabb történelmében. Szép képzettségü, jeles tehetségü highlifeman, a ki számot tesz már évtizedek óta a magyar politikában. Előbb lett miniszterré mint bátyja Tisza Kálmán. Emberül megvédte a magyar állam-souverainitási jelvény jogait a tengeri lobogó kérdésének alkalmából a delegatiókban. Utazott Indiákon fejedelmi fénynyel és ejtett el elefántot meg tigrist is. Beszélt is, valahányszor csak felszólalt a képviselőházban, okosan, és királyi biztosként müködött a viz által elöntött Szegednek reconstructiója körül érdemteljesen.

Sokat tréfálóznak nevének azon monogrammjai fölött, a melyeket az ujjá épülő nagy alföldi magyar város középületeinek homlokzatára oda illesztetett. Meglehet ezt a kis tréfát gróf Tisza Lajosnak bocsátani nagyon is. Évek egész során át annyit izzadt e dusgazdag, garçon főur a legfárasztóbb fejtörő munkában Szegedért, — oly ön etlenül dolgozott a szerencsétlenül járt családok ezreiért, hogy e monogrammok számba sem jöhetnek az ő valóban jelentékeny alkotásai és nagymérvü jótettei előtt.

Szeged ujjáépült romjaiból. Fényes, európailag fényes modern város lett belőle. És hogy ez lett: ezt Tisza

Lajos szenvedélyes ügyszeretetének, gyermekkora óta ez irányban képzett szakértelmének és egy ily világfinál valóban bámulatos önfeláldozásának köszönheti a magyar nemzet első sorban.

Rohonczy Gida képviselő szintén igen érdekes alakja a képviselőháznak. Üde szép lovagias ifju, ősrégi nemes családból, a ki éppen oly szenvedélylyel ostorozza a magyar parliamentben a consortiumok és némely hivatalos közegek visszaéléseit, mint a mily hévvel kergeti a rókát és tánczolja a cotillont.

***

Irányi Dániel. E névért lelkesedik ma az egész függetlenségi és negyvennyolczas nagy nemzeti párt. E név az, a melyet a képviselőházban pártkülönbség nélkül mindenki egyiránt tisztel.

Elsőrangu magyar parliamenti szónok és bevégzett államférfi, — sőt a mi a mai időben oly ritkán párosul az államférfiui szerencsével: bevégzett jellem.

A modern demokrácia előharczosa a szó legnemesebb értelmében, e mellett magyar hazafi a szó legsalaktalanabb értelmében: és mégis van benne valami abból az ős római köztársasági férfiasság eszményéből, a mely felé törekedve hozták létre a legnagyobb tetteket a francziák a mult század végső évtizedének éveiben.

Nem volt beszámithatólag radikálisabb alakja 1848—49-diki függetlenségi harczunknak és alkotmányos átalakulásunknak mint Irányi Dániel. Ifju ügyvéd, a kit mint a messze Szepesmegye nexus nélküli fiát, tehát mint teljesen idegent a főváros bizalma pár nap alatt a törvényhozó testületbe, majd ennek küzdteréről huszonnégyéves korában egész Felső-Magyarország főkormánybiztosi állására emel, — az ily férfiu nem lehetett csak rendkivül jelenség. És az is Irányi nem egy tekintetben.

Lovagias, gyöngéden tapintatteljes a társas érintkezésben; szigoru egész a szokatlanságig az erkölcsi életben, önzetlen a közszolgálatban. Ha beszél, érzi a házban pártkülönbség nélkül mindenki, hogy belőle európai szinvonalra emelkedett, körültekintő érett megfontolásból fakadó, ellenállhatatlan, emberszeretőleg hazafias meggyőződés beszél.

Ha Irányi Dániel nem is tett volna egyebet, minthogy Chassinnel irt jeles könyvében bemutatta a franczia nemzetnek függetlenségi harczunk küzdelmeit annak egész politikai, társadalmi hátterével, vagy ha nem is tett volna egyebet, minthogy megindította, hazatérte után 1868-ban mindjárt a felnőttek oktatására irányuló, örvendetes eredményekben oly gazdag mozgalmat: már ez magában elég lett volna arra, hogy kiérdemelje nemzetünk hálaját.

Ámde közel két évtizedre terjedő ujabb fényes parliamenti pályáján egyéb nyomait is hagyta az ő valóban hézagpótló működésének.

Az ő hatalmas fölszólalására szüntek meg Horváth Boldizsár igazságügyminiszter közbeléptével — az oktalanul kegyetlen testi büntetés gyötrelmei Magyarországon. Az ő szava vetett véget a hagyományos deres ocsmány uralmának, sőt még az iskolai korbács és virgács naponkénti garázdálkodásának hazánkban. O küzd legrégebben a teljes valásszabadságért a képviselőházban.

Erélyesen ostromolta ő a hübériség botor jogmaradványait is, a minthogy a teljes állampolgári jogegyenlőség mellett szállott sikra mindjárt hazatérte után törhetlen lelke egész melegével. Ostorozta ő pártra való tekintet nélkül, az igaz ember méltó fölháborodásának lángoló szavaival ostromolta ő azon fertelmesen tömeges lélekvásárlásokat is, a melyek a képviselői választások alkalmából alkotmányos életünket

annyira elundokitják és népünk erkölcsi hitét alapjában aláássák. Hogy törvény alkottatott — olyan a milyen a vesztegetések ellen: ez is nagyrészt az ő érdeme.

Ujabb időben mintha szünetelni hagyná kissé a jogegyenlőségért folytatott küzdelmét. Lehet, hogy nem akarja meddő harczra pazarolni erejét — midőn az ellenzék táborában is oly álarczos orgiákat ül a rendi reactió. Vezére ő annak a pártnak, mely Magyarország függetlenségéért küzd első sorban: ha tehát nagy számmal csatlakoztak e párthoz oly elemek is, a melyek nem birnak lelkesülni a demokráczziáért, nem kivált a jelen időben: csoda-e, ha inkább hallgat ő is, nehogy szakadást idézzen elő pártjában?

Irányi Dániel egyébként nem olyan merev politikus mint némelyek állitják. Mint merev centralista hagyta el hazáját 1849-ben: mint a helyhatósági önkormányzat őszinte barátja küzd a politikai szabadság teljesebb mértékeért már évek óta. A közös iskola föltétlen hive volt midőn Franczіaországból hazatért: ma bevallja, hogy éppen nem ellenzője a felekezeti iskolának sem, csak jó legyen az. Nem köti ő magát semmiféle chablonhoz. Lelkiismeretesebb államférfi ő, semhogy ne észlelne, és ha saját tapasztalásán okul, tanul, készségesen nyit tért egy jobb meggyőződésnek: mert mindenekfölött használni akar hazájának és az emberiségnek. Irányi Dániel eléggé erőteljes férfi arra, hogy még nagyszerü szolgálatokat tehessen hazájának. Rajta fog-e állani majdani szobrán, hogy «Magyarország miniszterelnöke volt?» Ezt előre nem tudhatni. De történjék bármi: Irányi Dánielt az utókor a jelen Magyarország legnagyobb fiai közé fogja számitani.

***

Csávolszky Lajos jeles publicista, a ki a legnagyobb magyar politikai lapot, az «Egyetértést» alapitotta.

Nem oly lapot, mely nagy zajjal megindul és már fél év mulva, vagy legfölebb egy év mulva elenyészik, de oly lapot, a mely a maga emberségéből szélesebb és mégis biztosabb talajt hóditott meg magának, több mint egy évtizedes fennállása alatt mint a mennyire nálunk egyes ember valaha is képes volt. «Magyar Times»-nek nevezgetik Csávolszky Lajos lapját azok is, a kik őszintén örvendenek, hogy magyar ember ily szép eredményt képes — jelen mostoha körülményeink között is — elérni a journalisztika terén.

Csávolszky Lajos, bár jeles szónok, ritkán beszél a házban. Már kora fiatalságának éveiben nagy feltünést keltett ama rendkivüli éllel irt, gondolatgazdag politikai röpiratai és ellenzéki vezérczikkei által.

Csávolszky Lajos lapja valódi hatalmi tényező az összes ellenzék ügyére nézve; mert bár a függetlenségi párt programmját és müködését támogatja első sorban: ha nem léteznék e lap, fönforgó viszonyaink közepette a Tisza Kálmán kormányával elégedetlen nagy ellenzéki közönség vagy olyan lapra lenne kénytelen kizárólag hallgatni, a mely arisztokratikus áramlatoknak hódol, vagy olyanra, a mely mindenekelőtt antiszemita. Az oppositio legnagyobb magyar közlönye az «Egyetértés» — és abban hogy ez, és hogy nem terelődött csak a legujabban is conservativ irányba, élesszemü és tántorithatlan meggyőződésü alapitó-tulajdonosának a legnagyobb érdeme van.

Csávolszky Lajos ma előkelő nagybirtokos az országban. Jelentőségteljes állásához méltó házat visz és szeretett szép nejével élénk részt vesz a főváros társadalmi mozgalmaiban.

***

Horváth Lajos egyike a legjelesebb jogi szakerőknek a képviselőházban. Nagyon sokat dolgozott deákpárti képviselőkorában az enquêtekben. A törvényhatóságok

rendezéséről szóló törvényünk legnagyobbrészt az ő müve. Páratlan humoros uri magyar ember és kitünő szónok. Igazságügyminiszter-jelölt volt már több izben. Törs Kálmánról, Bartha Miklósról e nagybecsü ifju erőkről az «Irók» rovata alatt fogok szóllani.

A képviselőháznak, a horvát országgyülés által választott képviselőktől eltekintve is több mint négyszáz tagja van. Legnagyobbrészt földbirtokosok, 409 közt alig van egy csekély töredék, mely nem az, habár ügyvédi gyakorlat vagy közgazdasági vállalkozás képezi is soknak tulajdonképeni főkereset forrását. Van nehány tanár, nehány magas államtisztviselő és nehány kereskedő is. A tulajdonképeni ex professo irók vannak legkisebb számarányban képviselve.

A napidij 5 forint 25 kr, melyet a képviselők minden oly hónap napjairól húznak, a melyben egyátalán ülés tartatik, természetesen a 3 évi mandatum időhuzamának végső napjáig; ehhez járul évenként 800 forint szálláspénz. Összesen tehát a magyar képviselők körülbelül annyit kapnak csak az államtól, mint egy miniszteri titkár.

Midőn Pozsonyban az 5 frt napidijat behozták, akkor egy ezüst huszasért oly pompás ebédet lehetett kapni, mint a minőt a választékos izléséről ismert Urbanovszky Ernő képviselő sem fogna még ma sem visszautasitani.

Akkor öt forint napi dij annyit jelentett a gyakorlatban mint ma huszonkettő. Erős mozgalom is indult meg már több izben ezen nevetséges állapot megszüntetésére: de mert nyiltan a saját maga érdekében mindenki röstell szólni, a jövő országgyülések dolgával pedig csak kevesen törődnek: a malom alatt marad mind e fajta mozgalom és a rendi reakczió rettentő nagyokat kaczag évről-évre azután a «parliamenti közszemérem érzetnek» ilyetén élhetetlenségén.

A legszebb azonban az, hogy azok siettek a mult

évtizedben is a napidijak fölemelésére irányzott inditványokat zártülésben leginkább ledorongolni, a kik képviselő létökre még tiz-tizenöt consortiumnak busás bonumait vannak hivatva zsebeikben a képviselői szerényke diurnumokkal egyesiteni.

Szintoly élhetetlensége a «parliamenti közszemérem érzetnek» minálunk, hogy nem bir komoly mozgalom támadni a parliamentben elmondott beszédek kivételnélkül egész terjedelembeni közlésének érdekében: ámbár az eszmét már gyakran megpenditették és eltekintve a miniszterektől meg a pártvezérektől, ennek szükségét minden fölszólaló mélyen érezi.

A tehetségeknek legnagyobbszerü küzdtere, az eszméknek, politikai meggyőződéseknek mindenesetre legfényesebb csatája a képviselőház. Ámde birja-e magát tájékozni kellőleg a parliamenten kivüli közönség az egyes szónokok valódi értéke, érveléseik, eszméik valódi becse felől, ha azon 60-70 képviselő közől, a kik fölszoktak rendszerint az összes pártok részéről minden nagy fontosságu kérdésben szólalni, legfölebb 4-5 képviselőnek adja a beszédeit egész terjedelmében a hirlapi sajtó? Franciaországon az összes beszédeket egész terjedelmökben kell közölniök a lapoknak, igy rendelte el ezt még az 1852-diki császári alkotmány is. Mennyi visszaélésnek, mennyi jogosulatlan protectiónak, és mennyi menthetetlen sérelemnek lenne ez által nálunk is eleje véve!

***

A főrendiház elnöki székében báró Sennyeny Pál ül. Nagy nevü államférfi, aránylag még legjobb korbeli főur, a ki azonban ugy néz ki, mint egy megtört aggastyán. Pedig minő láva ég e jéghideg highlife külsője alatt még ma is! No de foglalkozzunk vele közelebbről a «Highlife» rovat alatt. Tartsunk szemlét most az egyházi fejedelmek fölött.

Simor János bibornok, esztergomi érsek, Magyarország herczeg primása. Érdemdus egyházfejedelem, éleselmü, gondolkodó, hazafias emberbarát és — ámbár miként Horváth Boldizsár csak egy egyszerü iparosnak a fia, müveltebb lelkü és tapintatosabb államférfi mint sok highlifemanből lett politikai nevezetesség. Ujabb időben bensőségteljes buzgalommal karolta föl a munkás-kérdést és miként a «Szent István társulat» gyülésében tartott szép elnöki beszédéből látható, oly tanulmányok alapján szóllott a kérdéshez, melyek bármely akadémikusnak is becsületére válnának. Egy millió forintnál többre rug a jövedelme: de zajtalan nemeslelküséggel áradozó szakadatlan bőkezüsége oly nagyszerü mérvekben gyakorolja a jótékonyság erényét, a melyek valóban méltók is ez óriási jövedelemhez.

Simor primás rendkivül jó gazda; nemcsak szigorulag takarékos, de oly szenvedélylyel lát ő maga személyesen fejedelmi gazdaságának utána és oly okszerüleg intézi évről-évre uradalmainak gazdasági reformját, hogy fölvilágosult hazafi csak őszinte örömöt érezhet a jeles egyházfejedelem e buzgalma fölött is. Eddigelé nagy ritkaság volt az ily okszerü, takarékos, serény gazda fényelgő főpapjaink körében. Rozzant, félig bedőlt, nád vagy szalma födte gazdasági viskószerü épületek, — gyatra igavonó marha, patriarchális stylben botrányos szekerek, ekék, éhező béresek és délczeg négyes fogatu hintóban a harmadik megye báljaira is el-el járó, éjjel-nappal pazarul lakmározó gazdatiszt családok, nagyobbmérvü jótékonyczélokra is folytonosan üres pénztár, — e vonások jellemezték még nem régen igen sok főpapunknak sok százezer forint jövedelemre képes gazdaságát. Mennyire másként van ez Simor primás uradalmaiban! Gazdasági épületek, marhaállomány, vetések, cselédség mind oly karban, hogy büszkén mutathatja be azokat magyar ember

bármily eredménydus angol gazdának is. Az igaz, hogy nem is járnak párisi ruhákban az ő számtartóinak ispánjainak a feleségei, leányai meg unokahugai, se nem törekednek első szerepre — rangos meg bankárias arszlánnőkkel versenyezve — méregdrága fürdőkön.

Haynald Lajos bibornokkal, kalocsai érsekkel az «Akadémia» rovata alatt fogunk találkozni.

Samassa József egri érsek népszerű egyházfejedelem; pártkülönbség nélkül tiszteli az egész haza értelmisége azon erkölcsi bátorságáért, a melylyel valódi főpaphoz illő ünnepélyes nyiltsággal rámutat társadalmunk bajaira, — még a kormánnyal szemben is. Valódi állambölcseség szólott belőle, midőn pár év előtt megczáfolhatatlan világitásba helyezte azon hagyományos rákfenét, mely a nepotismusban és egyéb jogosulatlan protectió rendszerében terjeszti erkölcsrontó és munkaölő mérgét a tanodából kikerült, nyilvános hivatalra tóduló ifjú nemzedék légkörében. — Van egy másik nagy érdeme is: nem rendeli alá az ő politikai meggyőződését semmiféle kormány-kedves tekinteteknek; meg nem is korteskedtet sem gazdatisztjeivel, sem papjaival semmiféle miniszter kedvéért. Nem is mosolyog rá egy idő óta Trefort, pedig ugyancsak jó barátok voltak azelőtt! — Samassa kimagaslott már az egyetemen is mint theologia tanára; a képviselőházban mint a Deákpárt egyik kiválóbb szónoka aratott babérokat; jellemerős hazafi és nagy tehetség.

Roskoványi nyitrai püspök nevezetes ember európaszerte a theologok előtt. Nagy számmal irja az óriási köteteket a Boldogságos szüz Mária szeplőtelen fogadtatásáról, a «Coelibatus»-ról stb. latin nyelven. Egyháztörténelmi Monumentáit a theologok mindenfelé nagy becsben tartják. Ha nem zárkóznék oly canoni ridegséggel püspöki várlakának szigoru falai közé, és ha csak egy kis csepp folyna ereiben abból a vérből, a

mely Antonelli ereiben lüktet vala, vagy pedig abból a gyakorlatiasságból, a mely Fraknóit lelkesiti, már rég bibornokká lehetett volna — nem udvari pártfogás — hanem a saját tudománya folytán szintugy, mint a hogy bibornokká lett tudománya folytán Pitra vagy Hergenröther.

De hát igy nem ismeri a hazai értelmiségből senki; sőt egy némely ultramontán agitator is nyiltan bevallja, hogy többre becsül egy genuin pohárka «Benediktinert» mint a Roskoványi püspök egész «Oeuvre de Bénédictin»-jét. Sőt még azt is ráfogják e szegénygazdag püspökre, hogy panszláv, meg hogy gyülöli a nőket. Az első egészen rágalom; az utóbbi hir pedig onnét eredhetett, hogy Roskoványi püspök soha életében nem követett el sem nyiltan, sem titokban semmiféle galant udvarlást.

* * *

Egészen más ember a csanádi püspök Bonnáz Sándor. Bánsági franczia-spanyol vér folyereiben. Nagyon megnyerő modoru gavallér főpap. Közel négyszázezer forintyi évi jövedelméből szépen adományozott több évtizedre kiterjedt püspökösködése óta jótékony czélokra. Különösen a nőnevelés ügye fekszik a szivén e már testileg elaggott, de még mindig életvidor alföldi püspökünknek.

Schlauch Lőrincz szathmári püspök Dupanloupra emlékeztet, természetesen nem liberális, hanem egészen sajátszerüen conservativ alapszinnel. Kitünő szónok és széles olvasottságu gondolkodó. Nagy dolgon töri az eszét: azon, hogy hogyan lehetne elvonni — holmi hagyományosan «speciális» magyar jogczimen — elvonni a katholikus egyház politikai természetü ügyeit egyszer mindenkorra minden profán parliamenti ellenőrzés alól. Schlauch Lőrincz erélyes buzgalmat fejt ki a «Szent László-társulat» élén; megfordul a highlife-

ben is; a néhai Kecskeméthy. Aurél nem győzte magasztalni az ő szivélyességét a «Nemzeti Casinóban».

Kovács Zsigmond veszprémi püspök egyike legjelesebb főpapjainknak. A veszprémi püspökségnek évtizedekkel ezelőtt is harmadfélszázezer forint évi jövedelme volt. A boldogult Ranolder püspök alatt azonban annyira fölbomlott e dusgazdag püspökség pénzügyeiben az egyensuly, hogy csakis Kovács Zsigmond püspök kitünő értelme, mintaszerü erélye és világlátott tapasztaltsága állithatták azt sok évi erőfeszités árán helyre. Most ismét fény honol, jól kiérdemlett, mert szolid alapokon nyugvó fény messzeterjedő uradalmaiban és vendégszerető palotájában. Csak egy hiányzik a veszprémi püspökök régi dicsőségéből: a felséges fogas bősége. Ugy elconsorciumozták még elődének idejéből származó malom alatti trafika folytán ezt a páratlan magyar halat mindenféle bécsi, gráczi, trieszti, prágai, brünni vendéglősöknek a parton lakó, szeliden ravasz mosolyu, ködmenben halászgató atyafiak, hogy a veszprémi püspök asztalára csak nagy ritkaságképen kerülhet már most e felséges halpecsenyéből. Pedig az övé majdnem az egész Balaton! Kovács Zsigmond délczeg alakja jól esik a multon merengő magyar szemnek: azon idők jutnak eszébe, a midőn a magyarnak csak úgy ragyogott a szeme fénye, ha Kovács Zsigmond termetü püspököt látott harczias diszöltönyben lóháton a koronás király közvetlen közelében.

A pécsi püspök Dulánszky Nándor — érseki palliuma és valóságos belső titkos tanácsosi nagyméltósága daczára egész fiatal főpap még; kitünő tudományosságu, művelt lelkü, salon ember, a ki roppant összegeket szánt székesegyházának műremekszerű kifestésére és stylszerű renovalására. Mielőtt székesfehérvári püspökké lett, tanácsos volt a cultusminiszterium-

ban és mint ilyen jelentékeny érdemeket szerzett a közügy közül. Egyike legtiszteltebb és legszeretettebb főpapjainknak. — Nincs oly busás jövedelme a győri püspöknek: de Zalka püspök aránylag szegényes püspöki jövedelméből is nagyon sokat áldoz. Szinarany magyar főpap a «régi iskolából» ugyan, de legalább ennek a javából.

A szombathelyi püspök Hidassy Kornél már egészen modern püspök, de a szónak legnemesebb, hazafias és fölvilágosult értelmében.

***

A Benedek-rend szent-mártoni főapátja Vaszary Kolozs kitünő mint történettudós, kitünő mint egyházi férfiú, mint tanférfiú és mint hazafi egyiránt.

Ő irta a legjobb egyetemes történelmi tankönyvet középtanodáink számára: művelődés-történelmi alapon irta meg az emberiség történelmét, jeles szakismerettel és tárgyilagos kritikával és ez által oly művel gazdagitotta a magyar irodalmat, mely messze túl a tankönyvirodalom határán is önálló becscsel bir. Országgyüléseink történelmét is értékteljes buvárlati adalékokkal öregbíti évről-évre a tudós, lelkes főapát; a társas érintkezésben pedig nincs nála kedvesebb ember széles e világon.

A cisterciták és a premontreiek képezték hajdanában az arisztokratizmussal mindig karöltve járó specialis magyar klerikalismusunknak egyik fő büszkeségét. «Uri papok» — igy hivta e két rend tagjait a köznép. Különösen a premontrei rendi kanonokok gavallérkodtak nagyban. Négy lovon kocsikáztak — egyszerü gymnasiumi tanári minőségükben is, — föl s alá vidéki városaink utczáin, — diszes, nagyszámu egyenruhás cselédséget tartottak; oly ebédeket adtak, hogy azokat még ma is könybelábadó szemekkel

emlegeti egynémely táblabiró-viselt öregünk és e mellett külső megjelenésük, modoruk is oly «urias» volt, hogy bátran versenyezhettek volna akármely «Ancien-régime»-beli franczia abbével. Azután nem is vettek akkoriban e rendbe föl mást, csak nyalka, jó családbeli, szép, szálas, piros pozsgás legényeket. Bolondultak is utánuk a nők! Elkezdve azon hegyormok tájától, a melyekről a «Himfy szerelme» szól, föl, egyfelől az ipardús Fertő széleig, — vagy másfelől a méla Hernád vizétől le egész azon magvas alföldi nagy városig, a melynek falai közt most az összes magyar szeladonok örök ifju fejedelme piheni ki verőfénytelt élettavaszát, nem epedtek ünnepelt uri szépségeink senki másnak annyira, mint egy-egy égszinkék selyem övü, hófehér reverendájú ifjú premontrei rendi kanonoknak az udvarlása után. Az oly uri menyecske, a kinek premontrei tette a szépet, — nem is nézett az ily uri menyecske azután még a legdaliásabb alispánra sem, — huszárkapitányra is — fényes nappal — csak úgy, ha legalább is gazdag gróf volt vagy éppen herczeg.

Irigyelte is életsorsukat az egész «régi jó világ» és még pár év előtt is egész legendákat, vagy ha inkább tetszik, egész románczokat hallottam elbeszélni az «égszinkék selyem-övnek» varázserejéről. Még egy tulszigorusága miatt általán rettegett curiai biró is, midőn hirt vett, igazságügyminiszteri rendelet folytán bekövetkezhető ujabb törvénykezési «calamitások» lehetőségéről, igy kiáltott fel, — elszánt tekintettel az égfelé — a fekete kávénál: «Hányszor megátkoztam az életemet, hogy a jogi pályára léptem. Mikor előttem állott a legszebb jövő!» — «Hát ugyan mi szeretett volna lenni méltóságod inkább? Generális vagy admirális? A hogy én ismerem, csak nem ment volna el bankárnak!» — Ezt kérdezte tőle az áldott emlékü Mikes

gróf. — «Mi szerettem volna lenni, — mi szerettem volna lenni! — feleli erre curiai bíránk folyvást emelkedőbb hangján az emotiónak — per amorem Dei, hát mi szerettem volna lenni egyéb abban az időben, mintha lehettem volna ép testtel-lélekkel már fiatal koromban prémontrei kanonok! És lettem volna is, — bevettek volna engemet egész bizonyosan!» Ez utóbbi szavak oly bensőségteljes erővel lőnek elmondva, hogy csak az, a ki tanúja volt e jelenetnek, csak az értheti meg a mai nemzedékből, — hogy mit jelentett az: premontrei kanonoknak lenni Magyarországon vagy ötven év előtt! Azóta sokat változott a világ. A prémontrei-rend kanonokjai sem élnek ma már oly fényelgő életet, mint a hogy ez lehetséges volt még a forradalom előtt. Annál többet dolgoznak most a hazafias közoktatásügy és tudományos irodalom terén. Nem egy prémontrei-rendi tanár irt legujabban is jeles értekezéseket és tankönyveket. Ennek a derék rendnek érdemes jászói prépostja is itt ül a főrendiházban, Kaczvinszky.

Itt van a cisterciták zirczi apátja Supka Jeromos is. Fölvilágosult szellemű hazafias fiatal főpap; pár év előtt még egyszerű gymnasiumi tanár és ma oly apát, a ki háromszázezer forintnyi évi jövedelem fölött rendelkezik csaknem korlátlanul. — A cisterciták kitünő érdemeket szereztek maguknak hazánkban jeles gymnasiumaik által; a rend tagjai közől többen járulnak a magyar tudományosság gyarapitásához irodalmi munkálkodással. Gyönyörű jószágait e derék rend valódi mintagazdaságokká alakitotta át a legutóbbi időkben. — Az ötvenes években nagy veszély fenyegette ezen érdemteljes rend «úri» életsorsát is.

— Az akkori nemzetközi reakczió nem érte be azon orgiákkal, a melyeket a forradalom leveretése után az alkotmányos szabadság romjain több helyütt

egész kényelemmel csaphatott: visszaakarták a reakczió szemforgató fanatikusai terelni az emberiséget a középkorba és e visszaterelést a szerzetes rendek szabályainak barbár szigoritásával ohajtották volna megkezdeni. A cistercitáknak daróczos szőr csuhában, papapucsban kellett volna ismét járniok. — No csak ez kellett volna az akkori apátnak! Élt ő oly nagy urilag, mint akármelyik gazdag mágnás és nem keveseb comforttal szokta ellátni ő magát a legdrágább tengeri fürdőkön, mint akármely jó izlésü bibornok.

Meg is rémült e középkoriasdi «regeneráció» terve fölött. Tanácskozott a rend legbölcsebb tagjaival, egyre-másra szaladgált a primáshoz, meg báró Auguszhoz: de egyáltalán nem birt nyugpontot találni. Végtére is egy nagyon befolyásos és nagyon ravasz high-life dáma következőleg szólott' hozzá: «Soha se busuljon az apát ur! Van maguknak Előszáláson egy nagyon szép ménesük. Tudja mit? Állittasson össze minél előbb két négyes-fogatot. Az egyik fekete legyen, a másik pej is lehet, de jobb, ha szürke. De csinos legyen azután mind a két fogat, mert különben nem fognak használni. A legszebb lovakat állittassa össze a ménesből.»

— Mit csináljak a két fogattal?

— Mit? Hát ne szóljon senkinek semmit, hanem küldje föl mind a két négyes fogatot, jó értékes szerszám alatt egyenesen Bécsbe. Három hét mulva én is ott leszek, és akkor azután majd meg mondom magának, hogy minő helyre küldje el egy loyalis hálálkodó levél kiséretében — hódolata jeléül. — Az apát megfogadta a tanácsot.

És e hódolat mind a két helyen bevált. Az igaz, sohasem ült még ilyen négy ló huzta hintóban az egyik megtisztelt bécsi ur, — a másik meg még ma is csodálkozik fölötte, hogy ily gavallér tud lenni a

magyar pap. — Nem is háborgatták többet a derék ciscerciták álmait se papapucscsal, se szőrcsuhával.

***

Az uj főrendiházba belejutottak a református és az evangélikus superintendensek meg főgondnokok alakjai is. Keveset tartózkodik ezen nagyérdemü és nagytekintélyü férfiak nagyobb része Budapesten: a budapesti társaságban pedig éppen az a férfiu vesz legkevesebb részt e protestans egyházi nagyságok közől, a ki valamennyi közt a legtypikusabb magyar alak. Pap Gábor dunántuli helvét hitvallásu püspököt értem, a volt országos képviselőt. Ritkitja a párját ugy is mint ember, ugy is mint hazafi széles e világon. Benne éré el a tökély fokát a magyar calvinismus minden erénye. A ki csak ugynevezett «vastagnyaku» falusi «kálomistát» látott: az Pap Gáborban mindent sejtene inkább, csak nem magyar református papot. Pedig szintugy meg van benne az a kimondhatatlan önállósága az észnek és egyuttal az a lekenyerezhetetlen jellemereje a földi hatalomtól meg nem rettenő szivnek, a mely nélkül igaz magyar kálvinista nem képzelhető. Hanem hát szerencsésebb kedély-alkat ő sok másnál, és oly gyöngéden, tiszta szivből nyájas ő a társas érintkezésben, oly megtisztulva finomult megtestesülése ő a genuin magyar emberszeretetnek, — hogy ha salon öltözetben Gyulai Pál karján jelennék meg Pap Gábor püspök bármikor is egy őket véletlenül nem ismerő magyar kálvinista társaságban: száz magyar kálvinista közől egytől-egyig mind megesküdnék, hogy Gyulai Pál a kálvinista püspök, Pap Gábor pedig az a fővárosi salon-hős akadémikus, a ki szépirodalmi érdemei alapján lett meg főrendi taggá.

***

Báró Prónay Dezső. Kétségenkivül az első mágnás, ez időszerint, államférfiui szemekkel nézve, Magyarország főrendiházában a született törvényhozók ifjabb nemzedékében. Rendkivüli tehetség, kimagasló államférfiui készültség, valódi államférfiui gondolkodó, a ki ha akart volna, már ma rendes tanár lehetne a berlini egyetemen; oly főuri vagyon örököse, mely előtt kalapot emel Nyugateurópa egy egész sereg herczege és oly főuri család sarja, a mely előtt kalapot emel minden müvelt magyar hazafi.

Már elődei közt voltak nagynevü hazafiak.

Tekintélyes állást foglaltak el az udvar körében: de nem voltak hajlongó, tiszteletbeli magasabb rangu udvari komornyikok soha. Báró Prónay Dezső előde volt az a báró Prónay is, a kinek azt mondotta Ferencz császár és király az európai reactió fénykorában, hogy — «Sie spielen mit Ihrem Kopfe, Prónay!» Bizonyára nem olyan hazafias meggyőződésnek adott az uralkodó előtt kifejezést, mint a minőt abban az időben a trón zsámolyánál a legtöbb magyar mágnás tolmácsolni szokott.

Báró Prónay Dezső atyja, báró Prónay Gábor is kitünő főur volt. Törhetlen hazafi, lelkes előmozditója a nemzeti közmüvelődésnek és hatalmas főgondnoka a magyarországi evangélikusok felekezetének. Délczeg, szép férfi volt; Berlinben oly kitüntetésben részesült évtizedeken át, mint egy külföldi kis fejedelem. Nemcsak mint a magyarországi evangélikusok főgondnokát, de tündöklő egyéniségénél fogva is oly társadalmi szerepre méltatta őt a porosz udvar, mint a minőre nem nagykövet magyar mágnást nem méltattak még külföldi udvaroknál, legfölebb a legszegényebb kicsi fejedelmi udvaroknál. Nem is birta ezt sok csehspanyol udvari nevelésü highlifeman egyáltalán fölfogni: mert hát a «gróf» és a «báró» közt Magyaror-

szág határain tul még mindig iszonytató nagy a hagyományos rangbeli különbség. Nem egyedül Bécsben járja e felfogás, kiterjed ez hazánkat kivéve Európának valamennyi arisztokratikus monarchiájára. Még Dániában is ugy állott a dolog, hogy ha valamely gróf talált a saját uradalmában ezüst eret, az a gróf tulajdonában maradt egészen; de a báró, ha talált a saját magáéban, ugy ennek tulajdonjogát már rá nézve nagyon sanyaru arányban kellett megosztania a koronával. Németországon pedig majdnem valamennyi királyságban a születési udvarképesség már a grófokkal végződik; szintigy a porosz «Landtagon»-on csak a herczegek és grófok birnak tagsági jogot születési czimen; a bárók a születési jog szempontjából már sokkal alantasabb lényeknek tekintetnek. A Reichsfreiherr mindenesetre jelentékeny előjogokkal bir az olyan gróf fölött, a ki nem «Reichsgraf» is egyuttal; ámde, ha valaki akarja tudni azt a rengeteg nagy különbséget, a mely a «Reichsgraf» meg a «Reichsfreiherr» közt ha nem ugyan már «lehnrechtlich», de mindenesetre még «hofrechtlich» fönnáll: hát álljon be reporterül a «Times»-hoz vagy a «New-York Herald»-hoz és lesse meg egy vagy más udvari ünnepélyességnél azon visszabókoló meghajlásnak szöglet-fokát, a melylyel illetékes szakavatott udvari közegek egyfelől a «Reichsgraf»-nak, másfelől meg a «Reichsfreiherr»-nek felelnek és rögtön meg fogja érteni a rangbeli különbséget.

A magyar közjog nem ismeri az e fajta születési hierarchiát a főrendiség körén belül. Ámbár mind a grófi, mind a bárói születési czimet és rangot a magyar közjog a hajdani «német nemzetü» római szent birodalom közjogi készletéből nyerte kölcsön — nem akarom mondani kényszer-kölcsön — a maga «történelmi fejlődésében»: azt a módositást mégis elkövette ez utóbbi

rajta, hogy teljesen elmosott nálunk a «gróf» és a «báró» közt minden különbséget azon egyetlenegy heraldikai mozzanatnak kivételével, hogy a magyar grófnak a czimerén rendszerint kilencz, a magyar bárónak a czimerén pedig kivétel nélkül hétágu korona diszelg.

Tul a Lajtán, valamint a német birodalomban a gróf a mennyiben nem «Erlaucht», hát «Hochgeboren», a báró pedig csak «Hochwohlgeboren»: Magyarországon a báró nem kevésbé «méltóságos» mint a gróf.

Éppen oly joga van most már, az igaz, csakis kellő census mellett — a főrendi tagságra a bárónak mint a grófnak. Száz forint birságot fizet az, a ki egy bárót megsért, tehát semmivel sem kevesebbet, mint a ki egy grófot megsért. Az udvari méltóságok betöltésénél a legmagasabb zászlósuri állást éppen ugy elérheti a magyar báró, mint akármelyik grófunk. Ezt a vonását a magyar arisztokratiának nem értik, sőt nem is akarják komolyan elhinni a Lajtán tul: de ha valamely külföldi highlifeman csodálkoznék a fölött, hogy nálunk egy báró Bánffy vagy egy báró Perényi éppen annyit ér, mint akármelyike is legfényesebb grófjainknak: a külföldi highlifemant e naiv csodálkozásáért tulajdon magyar grófjaink nevetnék ki legjobban.

Báró Prónay Dezső ifju ember még: de már is nagyszerü befolyást gyakorolhat hazánk népének egy éppen oly kiváló értelmiségü, mint nagy számu vallásfelekezetére. Báró Prónay Dezső utóda boldogult atyjának a magyarországi ágostai hitvallásu protestánsok fő-felügyelőségében, — utóda nem születési czimen, nem is fényes családi összeköttetéseinél, nem is herczegi vagyonánál fogva, de első sorban a saját kimagasló egyéni tulajdonainál és érdemeinél fogva. Báró Prónay Dezső volt országos képviselő is és mint ilyen, nemcsak jeles szónoknak bizonyult, de

már-már oly pártvezérré nőtte ki magát, a ki körül a mérsékelt ellenzék nagy része kezet fogott volna a függetlenségi pártnak nagy részével.

Báró Prónay Dezső kitért akkor e missio elől; sőt még képviselői mandatumot sem vállalt, beérte azzal, hogy a főrendiházban lobogtassa a közjogi ellenzék zászlaját.

Ha lehet valakiről azt mondani hazánkban, hogy nagy államférfiui jövője van: ugy ezt senkiről sem lehet ma tán nálunk oly plausibilis indokolással elmondani mint Prónay Dezsőről. «Tisza Kálmán után majd, akkor a mikor nem lesz más miniszterelnökünk mint Prónay Dezső! Vagy ha lesz is, csak átmeneti!» Igy biztatja magát jelenleg ezer meg ezer protestáns hazafi, a mit csak természetesnek fognak találhatni nem protestánsok is.

Báró Prónay Dezső minden nagy vagyona és nagy állása mellett is ugy él, szeretett nejének, született báró Prónay Iphigeniának körében, mint egy középvagyonu müvelt magyar köznemes. A takarékosságot nem szenvedélyből gyakorolja, de emberszerető, hazafias meggyőződésből; e mellett meg van benne a Prónay nemzetség közös vonása: gyöngéden szivélyes tud lenni a nélkül, hogy bárki előtt is vesztene igazán uri tekintélyéből.

***

Id. Szögyény-Marich László főtárnokmester. Csupa ész, tapintat és udvariasság. Jeles szónok; a Deák-párt uralma alatt távol tartotta magát az országos ügyek parliamenti küzdterétől, de a Szlávy József kormányrajutásával visszanyerte régi nagy befolyását. Hogy mily mesterileg tud bánni az emberekkel: megmutatta Fehérmegyében és Székesfehérvár városában, mely két törvényhatóságnak évek során át főispánja volt. Ugy áttudta alakitani e két fontos törvényható-

ság hangulatát, hogy — ámbár a megye választókerületeiben határozottan ellenzéki képviselőket választanak — a közgyüléseken rá sem lehet ismerni többé az egykori Madarászok megyéjére.

***

Báró Vay Miklós a legszebb és leggalantabb «öreg ur» főrendeink között. Száz meg száz legenda füződik az ő ifjuságának emlékeihez: a szépanyák pilláin csillámló rezgekény gyöngyözik elő a női kebel feneketlen mélyéből, midőn báró Vay Miklós az 1861-iki alkotmányos főkanczellár alakja fölemelkedik a Nemzeti muzeum tanácstermében és szól. Szól pedig mindannyiszor a magasabb értelem és az eszményileg áthatott egész szivnek a hangján. Ámde a szépanyák szép unokái, üde, gyermeteg comtessekák is ott a foyerben nagyon megérzik, ha ez őszbecsavarodott államférfiu nyájasan rájok tekint, — nagyon megérzik még ma is, hogy minő viharok dulhattak e férfiunak lángoló tekintetéért egykor a szépanyáik, nagyanyáik, sőt még nem nagyon rég tán tulajdon édes mamáik szivében is!

Báró Vay Miklós a legszebb, legdélczegebb főura volt Magyarországnak. Ez az asszonyok dicsérete. Ámde tud a férfiak gondolkodó világa ennél nagyobbat is: főur volt és államférfi; de olyan, a kit fenköltszelleméért és nemes lelkéért szeretett a rajongásig az egész haza! 1848 előtt az igaz szabadelvüségnek volt egyik legbensőségteljesebb főuri előharczosa; 1848-ban mint Erdély főkormánybiztosa küzdött a haza ellenségeivel. Börtönt szenvedett e hazafiui hüségéért. 1861-ben ép oly tapintattal, mint tántorithatlanul hazafias önérzettel vitte az alkotmányosság teljes visszaállitásért küzdő főkanczellárságát. Le is mondott rögtön, mihelyt észrevette, hogy nem viheti keresztül programmját. Azóta nem lépett a politika terén elő-

térbe. Pedig beh pompás egy magyar miniszterelnök válhatott volna belőle, ha oly tulszerényen vissza nem huzódik! — Fiai ifjabb báró Vay Miklós a jeles szobrász és báró Vay Sándor mint fölvilágosult hazafias mágnások országszerte közszeretetben állanak.

Szlávy József sokat szenvedett a hazáért Világos után. Megkinozta a zsarnokság azért, hogy hiven teljesitette 1848/9-ben honfiui kötelességét. Ma gazdag ur és koronaör, volt azonban már házelnök, volt miniszter, sőt volt már Magyarország miniszterelnöke is. Nagyon eszes és nagyon müvelt gentleman, a kit azonban a conservativekkeli szalonias barátkozás nagyon messze téritett fölfogás dolgában a 48-as eszméktől. Pompás pártdiplomata és megnyerően csevegő elmés szónok; egyáltalán nem fektet sulyt a politikában az eszmékre; de azután annál jobban megtudja nyerni, ha akarja, az általa fölkarolt ügynek az embereket a magán érintkezésben.

Gróf Zichy Nándor több izben jött már szóba mint miniszterelnök-jelölt. Roppant gazdag főur; viszont fogjuk látni őt a Highlife rovatában.

***

Ghyczy Kálmán a legnagyobb államférfiui alakja a főrendiháznak. Mély tudományu, gondolkodó politikai nagyság. Mint rendszeresen bonczoló és fölvilágositó szónok is elsőrendü. Őt lehet elnevezni magyar Edmund Burkenek, ha nem történnék rajta ezáltal némi igazságtalanság. Mert sokkal higgadtabb és igy bölcsebb is Ghyczy Kálmán, meg nem is annyira rajongó bálványozója az arisztokraczianak mint Edmund Burke volt. Ősrégi, nagyon előkelő nemes család sarja: de nem volt azért conservativ a szó divatos értelmében soha. Ha 1848 előtt egyideig küzdött is a nemesség kiváltságai mellett: ezt csak azért tevé, mert akkor ezáltal

vélte szolgálhatni a bécsi reakcióval szemben a szabadságot. 1849 óta azonban nem volt hatalmasabb támasza népképviseleti alkotmányunknak mint ő. Ugyis, mint a képviselőház elnöke, ugy is mint ellenzéki pártvezér fölemelkedett ő a nemzet értelmiségének kegyeletében azon fokra, a melynél magasabbra parliamenti küzdelmekben magyar államférfi nem léphet.

Mint pénzügyminiszter is jelentékeny szolgálatot tett hazájának. Az ő catói lénye volt az, a mely a rideg kötelességtudás erényének iskolájába utalta a válság napjaiban a magyar hazafiság türelmetlenkedését. De ne folytassuk. Államférfiui multja annyira jelentékeny, hogy bele sem fér egy ily könyvnek szük keretébe. A mióta leköszönt a képviselőház elnökségéről, teljesen visszahuzódva él részint nagyigmándi birtokán, részint Budapesten. — A jeles hadvezéri képzettségü Ghyczy Béla altábornagy unokaöcscse Ghyczy Kálmánnak.

***

Nagynevü államférfi hazánkban Somssich Pál is.

Mint szónok és gondolkodó egyiránt a bevégzett classicitás maga.

Ámde ha Tacitus át is ment annyira a vérébe, miként magyar politikusnak még soha: Somssich Pál azért mégis modern államférfiu a szó legszolidabb értelmében.

Volt ugyan mindig egy kis gyöngéden rendies árnyalat a legujabb időkig az ő törvényhozói fölfogásában; ámde ez Anglia legfelvilágosultabb nagy tory államférfiaira emlékeztetett inkább, mint a tulajdonképeni magyar conservativekre. Sokkal szélesebb látkörü modern gondolkodó volt ő minden classikus formatökélye mellett is, és sokkal jobban szerette mindig az emberiséget, semhogy ellensége lehetett volna csak

egy pillanatra is államban ugy mint társadalomban a korszerü haladásnak.

Önálló volt mindig és minden irányban. Herczeg Windischgrätz Alfrednek szintugy megmondta az igazat mint Deák Ferencznek és Tisza Kálmánnak. Eszméket akar ő szolgálni, a haza gyakorlatias javára, nem pártokat: ezért — nem is lett ő belőle sem magyar miniszterelnök, pedig, ha csak egy kissé jobban tudott volna hozzáforrni a pártélethez, senki más, csak ő juthatott volna nem egyszer a kormány élére.

Fáradhatatlanul müködik a közgazdasági tevékenység terén is. Legujabban nagyérdekü munkán dolgozik, a mely hivatva van az 1848-diki átalakulásunkat közvetlenül megelőzött időket bevilágitani. Somssich Pál legközelebbi vérszerinti rokona, gróf Somssich Imre, lelkes és gazdag főur, a ki nagyszerü adományokat tett közoktatásügyi czélokra, a minthogy maga Somssich Pál is maradandó emléket emelt magának a kaposvári gymnasium létrehozatala által.

***

Gróf Szécsen Antal a legszellemesebb, legtanultabb főuri államférfiaink egyike. Mindenesetre épületes látvány őt a cs. kir. udvari főmarschallt, a volt rendkivüli nagy követet — a bécsi udvari körök egyik legszeretetreméltóbb tényezőjét mint magyar irót és mint magyar tudóst szemlélni. Az osztrák udvari nevelés az ő széles látkörü európai lényében a fejlődésnek nem sejtett magas fokára emelkedett, még pedig — a min csak örülhetünk — határozottan magyar irányban. A tudomány, irodalom czimén bejött főrendi tagok túlnyomólag akadémiai tagok. Szólok rólok alább.

Lumnitzer Sándor, a kitünő műtő, az országos közegészségügyi tanács elnöke, Görgey hadseregének egykori honvéd-törzsorvosa. Elegáns orvos, ki-

nek szalonjában a highlife erdélyi része rendesen megjelen. A másik orvos Hirschler, a jeles szemész, sok jót tett a szenvedő emberiséggel. Hogy főrendi taggá neveztetett: nemcsak ezen érdemeinek, de azon körülménynek is köszönheti, hogy oly vallásfelekezethez tartozik, a melyet kárpótolni kellett a rajta törvényhozásilag ejtett sérelemért. Több érdekes alak van a benmaradt főispánok között is. A legkiválóbb köztök gróf Szapáry István, Pestmegye főispánja. Kitünő közigazgatási szakerő, a ki előkelő mágnás létére fáradságos munkával küzdte föl magát az államtisztviselői rangfokozaton. Maga a megtestesült lovagiasság; egyuttal kitünő sportsman is. Jászkun kapitány korában sétált egyszer a Tisza partján és észrevette, hogy egy legény elmerül a Tiszában. Utána ugrott ugy mint volt és saját életének koczkáztatásával mentette ki a hullámokból a szegény földmüvest.

Hogy mennyire tudja gróf Szapáry István, hogy mit tesz az «főrendnek lenni»: bebizonyitotta több alkalommal, midőn főispán létére is nagyfontosságu kérdésekben a kormány javaslata ellen szavazott.

Még két főrendi főispán nagyon érdekes alak. Az egyik Jankovich László Somogymegye főispánja, gazdag nagybirtokos, a ki nemrég grófi rangra emeltetett; a másik pedig Árvamegye délczeg főispánja Szmrecsányi Dárius. Amaz a Dunántuli kedves humor, emez a felsőmagyarországi urias szivélyesség megbecsülhetetlen büverejü prototypje.

Főispán tulajdonkép báró Majtényi László is. Ámde ezen nagyeszü és rengeteg erélyü főur olyannyira szabadon játszsza a tüz és vas Bismarckját Hontmegyében, hogy alkotmányos fogalmak szerint nem lenne czélszerü felőle az országgyülés rovatában megemlékezni: ezért őt a Highlife rovatában fogjuk viszontlátni.

Valószinüleg főrendi tagokká fognak kineveztetni a

közelebbi években még a jelenlegi országos képviselők közől Teleszky István és Hazay Ernő. Amaz a szabadelvü pártnak legnagyobb befolyásu jogtudósa; közszeretetben álló parliamenti erő, közvetlen intézője a kormány igazságügyi politikájának a ház bizottságaiban; jeles szónok és rendkivül tekintélyes ügyvéd; emez pedig hirneves nagybirtokos mintagazda, a ki mint közgazdasági publicista is előkelő nevet vivott ki magának irodalmunkban. Szeretetreméltó gentleman és páratlanul kellemes társalgó.

***

A magyar főrendiház ma egyöntetübb mint volt az, a melyet a törvényhozás csak az imént megszüntetett. Daczára annak, hogy bele van illesztve néhány oly culturális alak, a kikkel a budapesti highlife annyira sem szokott foglalkozni mint a Nápolyba vándorolt ex-khedive háremével: a mai főrendiházban nem ül többé szegény ember. Bezzeg ült még a multkoriban elég. Volt abban még két főur, a ki könyöradományokért járt házról-házra; volt benne commissionárius, volt házmester is. Alsóbbrendü hivatalnok pedig egész egy csapat.

A mai főrendiházban a legszegényebbek a tudósok; ámde ezek is eléggé vagyonosok arra, hogy pazarlás nélkül tarthatnának inast, fogatot, páholyt a fővárosban A született törvényhozók az uj törvény alapján gazdag emberek is egyuttal. Legalább is 3000 forint évi földadót fizessen az a herczeg, gróf vagy báró, a ki születés czimén a főrendiházba jut. Ez az uj törvény censusa. Azt, hogy valakinek mennyi adósság van a jószágára rátáblázva: ezt az uj törvény nem tekinti. A mágnások nem birnak ma már oly nagy részt az ország összes termőföldéből, mint birtak még 1848 előtt. Akkor 53 millió hold termőföldből a főpapsággal

együtt majdnem 50%-kot birtak mágnásaink: ma már csak 32% uradalmi birtok van és 7·4% latifundium; ámde ezekből – ezen összesen körülbelül 40%-ból nagyon nagy rész nem mágnás világi birtokos tulajdona.

A 3000 forint földadó körülbelül 14,000 forint földbirtok utáni jövedelemnek felelne meg, ha a jövedelmi bevallást, illetőleg a katasztert csalatkozhatlanság nimbusával lennénk hajlandók fölruházni. Gyakori eset, hogy a censusos mágnásnak jelentékeny biztos évi jövedelme van egyéb vagyonértéke után is; sőt vannak ma már nem csekély számmal mágnásaink, a kik legalább is annyi, ha nem több tisztajövedelmet huznak gyáraik, városi házaik és részvényeik, értékpapirjaik mint földbirtokaik után.

Ámde más részről óriási teher terheli e főuri birtokok legnagyobb részét; sőt megdöbbentőleg nagy az ő adó- és illetékhátralékaik összege is és igy átlag szólva, azon jogosult föltevésben, hogy nem földbirtok utáni tisztajövedelem igen gyakran alig csakhogy fedezi a földbirtokon fekvő adósság kamatait, meg az adó és illetékhátralékot: a 3000 forint földadó alapján combinált 14,000 forint évi jövedelem azon határ, a meddig a főrendiház született tagjainak tisztán maradó évi jövedelme igen sok esetben leszáll. Háromszázezer forint évi földadón felül csak herczeg Esterházy fizet, a többi mágnásaink közől a százezer forintnyi összeget sem közeliti meg egyetlenegynek évi földadója sem. Csak vagy huszan fizetnek harminczezer forint évi földadón fölül.

Herczeg Esterházy Miklós 334,629 frt; gróf Wenckheim Frigyes 77,506 frt; gróf Károlyi Alajos 76,910 frt; gróf Pejacsevich Péter 75,000 frt; gróf Csekorics Endre 66,887 frt; gr. Festetich Tasziló 55,101 frt; herczeg Pálffy Miklós 53,228 frt; gróf Esterházy

Móricz 50,603 frt; gr. Zichy Nándor 49,750 frt; gr. Almássy Kálmán 49,793 frt; gr. Pálffy János 48,584 frt; gr. Károlyi Gyula 47,710 frt; báró Prandau Gusztáv 43,171 frt; gr. Károlyi Sándor 42,673 frt; gr. Karácsonyi Guidó 41,623 frt; gr. Erdődy Ferencz 37,762 frt; gr. Zichy Nep. János 37,317 frt; gr. Zichy János 37,139 frt; őrgróf Pallavicini Sándor 36,874 frt; gr. Nádasdy Ferencz 34,595 frt; id. gr. Batthyány József 33,810 frt; gr. Eltz Károly 34,023 frtot és gr. Károlyi Victor 38,664 frtot.

Az uj főrendiházban körülbelül 10 család gyakorolja a születet: tagok közt tagjainak száma és nagy földadója által a tulsulyt. E tiz család között azonban alig van kettő, a mely már a mohácsi vész előtt előkelő főuri szerepet játszott volna a haza történetében, és nincs egy sem, a mely valami szerepet játszott volna az Árpádházbóli királyok alatt.

Az uj főrendiház plutokratiával mérsékelt születési arisztokratiai tulsulyra vall. Fényes családok ragyognak benne: egyiránt ismerik a külföldi udvaroknál, a külföldi lóversenyeken, a legelőkelőbb tengeri fürdőkön és a párisi verőfényes élet góczpontjaiban. Ámde ezen arisztokratia tulnyomólag minden egyéb mint történelmi arisztokratia.

Egy öreg ur, a ki mindannyiszor elzöldül-sárgul mérgében valahányszor ezt a szót hallja, hogy «demokratia» — ez az öreg ur, a ki maga is éppen oly régi nemes mint egyébként törhetlenül jó hazafi — és nagyon jártas a magyar történelemben, genealogiában és heraldikában — ezen öreg ur váltig azt szokta előttem mondogatni, hogy történelmi szempontból tulajdonkép ő a magyar arisztokrata, mert az ő neve benne van az «Anonymus Belae regis notarius»-ban, — nem pedig «ezek meg amazok a mágnások». A főrendiház reformjakor kérdeztem tőle, hogy meg van-e a tényleg alapul vett «történelmi alappal» elégedve?

— Történelmi alap! Nevetséges. Hol van itt a nemzeti történelemnek annyiszor hangoztatott tulsulya? Vannak egyes fényes nyomok: de ezek száma elenyészőleg csekély. Két osztrák évszázad alatti fölszinre jutás csak nem azonos a magyar nemzet történelmi géniuszával!

Erre azután azt kérdeztem tőle, hogy hát hogyan állitotta volna össze ő a főrendiházat, szive vágya szerint történelmi alapon?

— Van nekem annyi eszem, öcsém, — felelt az öreg ur, — hogy nem kivánom kizárólag születési alapra fektetni a jelen Magyarország felsőházát. De hát ha éppen akarod tudni, hogy hogyan állitottam volna én össze igaz magyar történelmi gusztus szerint a felsőház történelmi csoportját, hát megmondom.

— Kiváncsi vagyok rá.

— Hát törvényt alkottam volna, a melynek rendelete szerint a főrendiháznak születési alapon tagja lett volna minden census nélkül mindazon magyar családok legidősebb (közhivatalképes) tagja, a mely családok szerepet játszottak már az Árpádházi királyok korában

Azután a főrendiház tagja lett volna születési alapon, de már csak 1000 forint census mellett mindazon családok legidősebb sarja, a mely családok ősei zászlós urak voltak a mohácsi vész előtt, vagy legalább saját bandériumaik élén vettek részt ezen fatalis ütközetben.

Végül bevettem volna a főrendiházba mindazon herczegeket, grófokat, bárókat, a kiknek ősei a mohácsi vész után lettek főurakká, de csak ugy, ha legalább 20,000 forint földadót fizetnek.

Ez lett volna a helyes arány a történelem szempontjából, kedves öcsém!» — —

A demokrata magyar nem vigasztalhatja meg e genuin magyar arisztokrata keserveit: ámde az Apponyi-féle velleitás még kevésbé!

AZ AKADÉMIA.

A MAGYAR tudományos akadémiának rendkivül fényes palotája s körülbelül két millió tehermentes vagyona van. Tündöklő fényben usznak e palota márványai; elragadják a szemlélőt, kivált ha meggondolja, hogy kezdve a nagy gr. Széchenyi Istvántól, le az utolsó kis iparosig, sőt napszámosig, a nemzet minden rétegéből adakoztak akadémiánkra.

Két millió: biz ez szép érték; ámde még sokkal nagyobb pénzbeli erő állhatna ma, sőt állhatott volna már évtizedek előtt a magyar nemzet ez első tudományos intézetének rendelkezésére, ha nem bántak volna oly durván a néhai br. Sina Simonnal annak idején az özönviz előtti konzervativ fölfogásnak némely Bécsben székelő főrangu matadorai.

* * *

Az ötvenes évek vége felé történt.

Öröm sugárzott a volt kanczellár gr. Majláth Antal arczán. «Rendkivüli, valóban nagyszerü hirt mondhatok»: e szavakkal lepte meg egy nála ebédlő fiatal magyar ismerősét. Képzelje csak, br. Sina járt itt ma nálam és közölte velem elhatározását. Saját költségén vesz telket Pesten és saját költségén épittet rá olyan fényes palotát a magyar akadémiának, a minő nincs egy akadémiának sem széles Európában».

Hol állana ma nemzetünk tudományossága, ha e terv létre jön!

* * *

De nem jött létre.

Magánkivül, hazafias örömében befutkosta gr. Majláth még az nap a Bécsben székelő magyar oligarchákat.

— Mit? Ez a görög akar bennünket, magyar mágnásokat igy megszégyeniteni? Micsoda tolakodás! Még csak az kellene!

Ez volt a mi oligarcháink felelete az örömhirre.

A jó öreg gr. Majláth kétségbe volt esve, de nem volt képes többé a dolgon segiteni.

Br. Sina Simon jól tudta, hogy a szerénységre nézve is áll az, hogy «a hány ház, annyiféle szokás» — nem akart tehát «szerénytelen» lenni.

Már ugyis megtörtént vele, hogy Gödöllőn lovagló csizmában jöttek első látogatására az ő leányos házához ifjú magyar mágnások, a kiket érdemesnek tartott arra, hogy majdan vejéül fogadja.

Fogta tehát magát br. Sina Simon, — a másfélszáz millió ura, - letett 80,000 forintot nem igéretben, nem is egyelőre csak kamatokra szóló alapitványlevélben, hanem készpénzben, a majdan bárki által épitendő magyar akadémiai palotára — és épittetett nem csak akadémiát, de egyetemet, muzeumot és csillagdát a saját költségén, nagyszerűt, ragyogót nem Magyarország fővárosában, — de Athenében!

***

Kevesen tudják ezt.

Sokan fogják tagadni.

Még többen hihetlennek tartani.

De van a magyar tudományos akadémiának egy érdemes tiszteletbeli tagja: ő fájdalmasan fog a rendi reakczionáriusok lármája fölött egész csendben mosolyoghatni: mert hisz ő a fönnebbi jelenetnek Bécsben — tanuja volt!

***

De lépjünk be az akadémiába. Hagyjuk annak pénzügyeit későbbre.

Ez az akadémia nemzetünknek csaknem összes kiváló tudósait és íróit egyesíti magában.

Csaknem: e szót el nem engedhetem, mert évek óta megütközéssel veszi akadémián kívüli értelmiségünk, hogy némely jeleseinket, kik részint a tudomány, részint a szépirodalom terén maradandó becsű műveket alkottak és kiket, mint ilyen művek szerzőit az egész hazai irodalom vagy tudományosság büszkén vall magáénak, évek hosszú sora óta, egész makacs következetességgel vonakodik kebelére fogadni az akadémia.

***

A legnagyobb élő magyar drámairó, Dobsa Lajos még mindig nem tagja a magyar akadémiának.

Mi lehet ennek az oka?

Ennek több rendbeli oka van, — egyik különösebb a másiknál.

Dobsa Lajos nemcsak kitünő drámákat irt, de több mint egy évtizeden át mint hirneves előtánczos uralkodott a pesti bálokon.

Dobsa Lajos régóta hallgat, nem ir többé drámát, — másfelől ma már az akadémiának bőven vannak, különben érdemteljes tagjai, a kik alkalomadtán ugyancsak rakják a csárdást meg a polkát, — akár egy huszárhadnagy vagy joghallgató: ámde abban az időben, a melyben Dobsa Lajos az ő drámairói diadalait aratta, a legtöbb magyar akadémiai tag irtózott volna végig menni a váczi utczán oly emberrel, a ki egy nyilvános fővárosi bálban évről-évre cotillont rendez.

***

Ma az akadémai fölolvasó és tanácskozó terem valódi salon.

Az akadémiai tagok ugy öltözködnek és ugy viselkednek, hogy bármely comme-il-faut nevelésü hölgy elülhet mellettök órahosszant a nélkül, hogy migrainet kapjon.

Másként volt az még akkor, midőn Dobsa Lajos az ő drámáit irta.

Nem tartottak akkor még nálunk az akadémiai többség tagjai senkit sem valódi tudósnak, sem komolyan számbavehető irónak, a ki a legutóbbi divat szerint öltözködött és a gentlemanek modorait merészelte követni, a helyett, hogy hagyományos akadémiai toilettehöz és modorokhoz, helyesebben tán modoroskodáshoz alkalmazkodjék. Attól pedig, a ki világos inexpressiblet meg szines nyakravalót viselt, már messziről futottak. Hosszu, sarkig érő kopott köpönyegben, szinehagyott, ódon szabásu kabátban s mindenek fölött fekete nadrágban járni: ez canon volt, a mely ellen véteni nagyobb vétség volt, mint az akadémiai orthographiát tudomásul nem venni.

Meredten ülni, előregörnyedve állni, keresett esetlenséggel lépni, hangosan soha sem nevetni, hanem annál többet köhécselni, mindenek fölött pedig a nyilt, hivatalos vitán kivül semmi tudományos vagy irodalmi kérdésről társalgást nem kezdeni, hanem legfölebb a töltött káposztáról, ürmösről vagy burnótszelenczéről beszélni: ez volt a hagyományos szabály.

***

A szavazás titkos; de hogy számihatott volna titkos szavazásnál abban az időben, egy ily társaságban szavazattöbbségre egy drámairó, a ki ugy öltözködött, mint Dobsa Lajos?

Ha Párisban születik: nemcsak tán a legnagyobb

franczia drámairó válhatott volna belőle, de határozottan ő lett volna a divat-király is.

(Nem én mondom ezt, hanem egy lelkes honleány nyilatkozott felőle igy egy orthodox akadémikusunk előtt, a hatvanas években.)

Dobsa Lajos toillette dolgában éppen oly tekintély vala a pesti uracsok, mint Metternich herczegné a párisi hölgyek előtt.

A nyakkendő csokrát tőle leste le nem egy nyalka mágnás-fiu! Frakkjainak állását megirigyelték a Bécsből farsang idején lerándulo gavallérok — és midőn cylindert próbált valamely elsőrangu kirakatban, órahosszant volt képes minden egyes kalap perspektiváját tanulmányozni a tükör előtt, nehogy ama finom árnyalatu, avatlan szem előtt egyáltalán fölismerhetlen hibába essék, melyet ő fedezett föl nehány nap előtt Morny herczegnek valamely cylinderes arcz képén.

Morny herczeg! A párisiak bámulták azt az aesthetikát, a melylyel ő a rokkját be tudja vala gombolni.

De mi volt ez aesthetikai érzék azon műgondhoz képest, a melylyel Dobsa Lajos az ő veleszületett toilette-géniejét a tökély oly magas fokára emelte!

***

Hát még a modorai!

Elég erről annyit, hogy egy külföldi fürdőn nagy összegben fogadott rá egy ur és egy éltesebb hölgy a Faubourg Saint-Germainből, hogy ő — már tudniillik Dobsa Lajos — lehetetlen, hogy egyéb legyen, mint egy telivér franczia vicomte!

(Ezt ismét nem én állitom, de azon lelkes honleány nyilatkozott felőle igy amaz orthodox akadémikus előtt a hatvanas években.)

Hogy is illett volna egy ilyen férfiu az akkori akadémiába!

***

De ez még nem minden.

Az akadémia még első megalapitásának idejéből csak úgy hemzsegett a sok uradalmi jószág- és jogigazgatótól, uradalmi ügyvédtől, orvostól, mérnöktől és volt mágnási nevelőtől meg titkártól.

Ezek a különben igen tiszteletre méltó elemek részben szövetkezve a szelid lelkületű, de akkor még erősen rendi-fölfogásu és nem ritkán érdekkapcsolatu papi tagtársakkal oly szellemet hoztak már kezdettől fogva az akadémiába, a mely fölött még az oly áldott jó emberek is, mint a néhai felejthetetlen emlékű Fáy András, nem egyszer megütköztek, de a mely szellemet egyátalán nem voltak képesek kiirtani akadémiánkból sem a csekély számu ugynevezett független elemek, sem a nagytekintetü birák, tanárok, sem a keményebb önérzetü reformátusok.

Ezen szellem valódi hagyományul öröklődött át akadémiánk későbbi nemzedékeinek nagy részére is; elannyira, hogy még a hatvanas évek elején is oly hangon diskurálgatott a mágnás-elnök az akadémiai tagokkal, mint a hogy alig szoktak európai akadémiákban az elnökök a tagokkal diskurálgatni.

— Tegye be azt az ablakot! Förmedt rá egyszer ez a mágnás-elnök egyik veterán rendes tagra a fölolvasás alatt.

— Igenis, méltóságos uram! Szólt alázatos hangon a megszólított rendes tag és meggörnyedt derékkal sietett elvégezni bizonyos akadémiai munka-segéd funkcziójat.

Ez az alázatos szolgálati készség ettől az érdemteljes veterán rendes tagtól ebben az esetben természetesen merő ironia volt: de hogy az ironiának csak ezen alakja maradt számára ily körülmények közt lehetségesnek: ez eléggé bevilágitja az akkori helyzetet.

Dobsa Lajos nem értett tréfát. Gavallér volt tetőtől talpig. Pompásan lő, pompásan bánik a karddal. A legügyesebb párbajvívók óvakodtak vele collisióba jönni.

Ugyan egy akadémia, a melynek akkori többsége lehetségessé tett egy ily ablak-historiát, — egy akadémia, a melynek elnöke csak ritka jutalomkép nyujtott kezet a legérdemesebb rendes tagoknak is és órákig hagyott előszobázni még egy oly nagyérdemű, világlátott s még a high-life által is fogadott tudóst, mint Almási Balogh Pál, — ugyan az ily akadémiába hogy is juthatott volna be egy oly gavallér — drámairó, mint Dobsa Lajos?

***

Nagyot haladt azóta mind szellemben, mind modorban az akadémia.

Ha azóta irta volna meg Dobsa a «Gutenberg»-et, a «IV. László»-t, a «Szent-István»-t, talán még is sikerült volna őt Gyulai Pál uram ellenzése daczára is — keresztülvinni.

De Dobsa elment, megházasodott — hallgat.

Az pedig, a ki elhallgatott, távul van; még csak irodalmi «bizalmast» sem tart valamely nagyobb lapnál az akadémia rendszeres boszantására, — ugyan hogy keresné hát föl az ily ártalmatlanná lett géniet és érdemet az akadémia?

***

Nem tagja az akadémiának a nagy erejű lyrikus Vajda János sem.

Nem is lesz az soha. Egyszer azt találta fejtegetni, hogy legfölebb középszerű költőnek tarthatja Gyulai Pált.

Ez éppen annyi, mintha valaki egy monarchiában

kamarás akarna lenni és élczeket mondana uton-utszélen a főkamarásmesterre.

Sőt még rosszabb. Mert monarchiában mások is beleszólanak a dologba, nemcsak a főkamarásmester; de abba, minő költőt válaszszanak az akadémiába, ugylátszik nem igen szól bele az I. osztályban halhatatlan halandó, a mióta belátják az emberek, hogy a «Budapesti Szemlét» sem ellenőrzés alá helyezni nem lehet, sem pedig megjavitani.

***

Vajda János maga a megtestesült ős-erő.

Még akkor is, ha brook-streeti divatkép szerint öltözik, az ős erdők dunántuli magyar dalnok Ingomárja sugárzik elénk titáni alakjából.

Egyszer egy tudákos társaságban voltam.

Arról volt szó, hogy mi minden lehetett volna ebből a Vajda Jánosból, ha nem Magyarországon születik, hanem pl. Angol- vagy Németországban.

— Mekkora Carlyle válhatik belőle — szól egy anglomán — ha Angliában születik és végig tanulja a «Trinity College»-ot!

— Lefőzte volna professor Leót, ha a prózára adja magát és valahol a Rajna partjain végzi iskoláit, okoskodik egy Heidelberget járt tanfelügyelő-jelölt.

— Minő gondolat! Vajda János és német professor! Elmélkedik a költő «Ginájának» egyik titkos imádója.

— Valóságos prankratiasta lett volna belőle — kiált föl egy korinthusi isthmustjárt tárczairó. Lefőzte volna Hellas összes athletáit és azonfelül még különb verseket irt volna Pindárnál.

Barátom, ha már a görögökről beszélsz, — érdekeskedik egy vadonatuj keleti utazó — ha már a görögöknél vagyunk, maradjunk csak Missolunghinál.

Mennyire imádta volna ezt a Vajda Jánost lord Byron! Én nem tudom, hogy mennyire imádta volna őt lord Byron, de azt nagyon erősen hiszem, hogy ha Petőfi Sándor föltámadna s valamikép az Akadémia palotája előtt találkoznék Vajda Jánossal, lánglelke egész melegével megölelné őt és ezt mondaná — — —

— Hadd el pajtás! menjünk ki inkább az állatkertbe!

***

Rút dolog az is, hogy egy oly kitünő alapossáqu nyelvbuvárt, mintBálinth Gábor, még mindig nem választatott be az Akadémia tagjai közé.

Nagyszerü uti fáradalmai közben t. i. valahol a Gobi pusztán Sasku Károly illemtanának azt a fejezetét, mely a m. akadémiai tagok és a még nem tag magyar tudósok közti társalgási stylusra vonatkozhatott volna, de a melyet a boldogult Sasku Károly akadémiai javitnok létére sem merészelt közrebocsátani — ezt a csodás fejezetet t. i. valahol a Gobi pusztán kifutta Bálinth Gábor fejéből a szél.

Meg is lakolt e vigyázatlanságáért.

Csak nem éhen hagyták elveszni.

Hogy mégis családját táplálhassa, fölszedte magát a kitünő magyar tudós és beállott — vámhivatalnoknak — Törökországban.

Most a «British Museum» alsóbbrendü hivatalnoka és Kőrösi Csoma Sándor sorsáról elmélkedve hirdetheti a magyar nemzet angol bámulóinak, hogy mennyire életbevágó könyvet irhatott volna, ha egészen hiven mert volna irni az a szerencsétlen Sasku Károly!

***

Nem tagjai az akadémiának hazánk legjelesebb jogtudósai — Csemegi Károly, Dell' Adámi Rezső, Szokolay István, Wlassich Gyula sem.

Csemegi ajándékozta meg a nemzetet a «Büntető-törvénykönyv»-vel és annak egy oly indokolásával, melyről többet irtak hirneves külföldi tudósok, mint összes ujabb jogtudományi irodalmunkról. Mind hasztalan. Csemegi még nem régiben vidéki prókátor volt, — azóta államtitkár, sőt excellentiás merészkedett lenni, a nélkül, hogy valaha is csak egyetlen egy bókot is csapott volna az akadémiai többség tagjainak. Ez már magában elég, hogy a magyar tudomány csarnokára nézve holt embernek tekintessék.

***

Dell' Adami is nagyot vétett; szintugy Szokolay. Amaz ifju kora daczára alaposan kimerészelte mutatni nemcsak hogy mennyire tudománytalan dolog a chauvinismus a jogtudományban, hanem még ki is merészelte tudományosan apróra mutatni azon hűbéri vagy legalább rendi maradványokat, a melyek daczára 1848-iki demokrata szellemű alkotmányunknak, a mi érvényben levő magyar magánjogunkat jelenleg is annyira eléktelenitik.

No csak ez kellene még, hogy most vegyünk föl az akadémiába ilyen demokrata tudóst, éppen most, mikor csak ugy borsódzik a hátunk az örökösödési jog codifikálásától! Mondogatják magukban a rendiség többé-kevésbé álczázott bajnokai és van is befolyásuk elég, hogy legkülönbözőbb rendű és rangu ügynökeik által megtudjanak gátolni egy ilyen katastrophát.

***

Szokolay pedig tudományos kritikát mert irni saját szakközlönyében a Horváth Boldizsár igazságügyi működéséről. Vége van neki; soha sem lehet belőle akadémiai tag.

Legfölebb lesz még Wlassicsból. Nagy munkát irt

a büntető jogtudomány köréből, mely nálunk valóságos esemény. A kitünő laringoskop dr. Navratil Imre orvostanár, Sághy Gyula jogtanár, Lánczy Gyula volt országos képviselő és jeles politikai tudós, szintén azok közé tartoznak, a kiknek be nem választása fölött őszintén sajnálkoznak a szakértők.

* * *

Orbán Balázs tulajdonkép bárónak született. De letette a bárói rangját s nem használja soha a bárói czimet. Már ezt sem tudja neki soha megbocsátani Gyulai Pál; — e mellett sokan irigylik az ő rengeteg bajuszát és mesés kalandjait.

Nyalka levente, a ki 16 éves korában már elvégezte a bölcsészetet, sőt a jogot is egyik székelyföldi collegiumban és atyjával Konstantinápolyba vándorolt, hogy a legragyogóbb Fatimék kábító illatárjában élje végig az «Ezeregy éjszaka» tündérregéit. Azonban házáját s Kossuth Lajost még jobban szerette a vakító Fatiméknél is; elment mint önkéntes számüzött Kiutahiába.

Összeesküvők törtek itt Kossuth Lajos ellen. Orbán Balázs, az ábrándos pillantásu magyar levente volt, a ki elháritotta a magyar jobbágyok fölszabaditójának kebléről a tőrt.

* * *

De nemcsak kelet Fatiméi rajongtak Orbán Balázsért: megadatott neki, hogy nyugaton is térdig járjon a rózsában.

Egy gyönyörü angol nő — igaz, ma már nagymama — könytelt szemekkel beszélte nekem, hogy mennyire bomlottak Orbán Balázs után a legelőkelőbb angol nők, valahányszor végig lépkedett feszesen hetyke magyar díszruhájában a Piccadillyn vagy

a Regent-Streeten. Oh! that was a Demigod! mondja ez angol nő, még tán ma is és órákig mereng el hatalmas bajuszu, arczképén. Midőn végre leteszi, rendszerint költőies ájulgatás kerülgeti.

* * *

Minden kalandja mellett dusan megrakodva tért haza Orbán Balázs a hetvenes évek elején Kolozsvárra. Sajtókész kéziratok voltak az ő kincsei Züliázán arab regevilágból és egy hat kötetes költőileg fellengző utleirás. Ki is adta nyomban; de ezzel nem érte be, hanem ő, az ifju erejének virágjában pompázó, világjárt Don Juan neki feküdt a munkának, faluról-falura bejárta szülőföldét, a Székelyföldet; megmászott valamennyi templomtornyot, — minden váromladékot, apróra átböngészett valamennyi levéltárt, hogy megirhassa kedvencz művét a «Székelyföld»-et.

Több mint egy évtizeden át szakadatlanul dolgozott rajta, nélkülözött eleget, midőn nem ütött be a termés, csakhogy drága művét, ifjusága legkomolyabb álmát a haza oltárára letehesse.

A munka rég kész már. Olvassák a Lajtától a Vaskapuig és hazafias lélekerőt meritenek belőle véneink, ifjaink, honleányaink egyiránt. A munka becse fölülálll minden kétségen; «ragyogó tollu tudósunk»-nak nevezte őt Jókai.

És még sem választották be őt mind eddig az akadémiába.

Nem is fogják tán egyhamar.

Vajjon miért? Talán még most is kalandjait irigylik? Ezen rég tul vannak nagyon csekély kivétellel hajdani irigyei is. Nem délczeleg többé Orbán Balázs a magas hölgyek társaságában; diszruháját is csak minden három évben veszi magára, csak akkor, ha vá-

lasztóinak szine elé járul. Nem hajhászsza többé a nemzetközi high-life tündéreit Edinburghtól Gibraltárig; folyvást, csakis szivből fakadó országgyülési beszédein gondolkozik — és megelégszik az egyszerű falusi nép leányainak megtisztelő barátságával.

De hát hol van az akadály?

Hát először is még mindig nem használja a bárói czimét, a melybe beleszületett, — azután pedig az erdélyi muszkavezetőket csakis ugy találta leirni a «Székelyföld»-ben mint — muszkavezetőket.

***

Pulszky Ágost sem tagja még az akadémiának.

Oly sokoldalu európai nevelésben részesült, még apja számkivetése idejében a külföldön, mint talán magyar ember fia még soha.

Esze is van nem mindennapi. Már abból is kiderül ez, hogy ő, a hadnagyocska ugyan csak sarokba tudta szoritani a közös hadseregbeli táborszernagyokat delegátus korában.

Irt is egy «Jog és állambölcsészet»-et, mely becsületére válik a magyar tudományos irodalomnak.

És még sem lehet magyar akadémikussá.

Miért?

Azért, mert meg merte kritizálni Kautz Gyula rendes tag «Politikáját» — és mert apja emigyen találta vala bemutatni Deák Ferenczneк egy pár akadémikus jelenlétében, hogy:

— Hoztam egy leendő minisztert neked, Ferkó!

***

Heller tanár, Hermann Emil, Herman Ottó kitünő természettudósok.

Az első, mint a természettan történetirója, föltünést keltett Németországon; a második nagybecsü munká-

latokkal gazdagitotta a tudományt, — Hermann Ottó pedig nem csak jeles szónok, de európai hirü pókász.

Hát ők mért nem jutottak be?

Ennek is nagyon különös okai vannak. A legkevésbé különös még az, hogy midőn Erdélyben egy úri társaságban Hermann Ottó szellemdus csevegést kezdett a «*kancsalpókról*», egy előkelő ur nagyon megharagudott rá, azt hivén, hogy Hermann Ottó lenézi őket és felakarja ültetni az egész uri társaságot!

* * *

No de hagyjuk azokat, a kik még nem tagjai az akadémiának. Lépjünk be a már halhatatlanok közé. Ott ül mindjárt egy bibornok, a kalocsai érsek, dr. Haynald Lajos.

Bizony nem tréfa, ha az ember kalocsai érsek.

Ha beüt a repcze termése, 700,000 frt jövedelme van. Különben is jóval fölülhaladja a félmilliót.

Hát ha pedig az embernek hozzá még oly koponyája van, mint a dr. Haynald Lajos ő eminentiájáé! Lenhossék tanár kisütötte erről a koponyáról, hogy ez a legnagyszerübb s egyuttal a legtökéletesebb koponya ez idő szerint Szent István koronájának egész birodalmában.

Mindez még semmi.

Dr. Haynald Lajos nemcsak dúsgazdag egyházfejedelem, nemcsak genialis ember: de egyuttal egyike a legfényesebb s a lehető legműgondteljesebb udvarlóknak Középeurópában.

Nem volt sem XIV. Lajos, sem XV. Lajos korában nálánál különb abbé.

Nála nélkül nem sikerül sem főrangu estély, sem budapesti hangverseny. Ő most a Liszt Ferencz protectora. E mellett ritka jelességü füvész. Eljár ő bo-

tanizálni a Rajna vidékére nem kevésbé mint Siciliába. Mikor visszatér onnan, hódol a mindenható kanczellár családjának. Mikor meg visszatér eminnen, történelmileg jelentőségteljes kézcsókra siet a bájdus Margherita királynéhoz.

No, de eljár ő Párisba is, valószinüleg első sorban azért, hogy tanulmányozza a «Jardin des Plantes»-ot; hogy azután visszatértében ujult erővel áldozik a magyar művészetnek, különösen pedig a zenészetnek: ez csak azt mutatja, hogy mennyire jó hazafi.

Eljár ő végre falusi zsidólakodalmakra is — hogy megmutassa, mennyire fölvilágosúlt főpásztor, s hogy mint ilyen nem táplál vallásfelekezeti gyülölséget. Másnap fölhajtat Budapestre, hogy bibornoki, teljes díszben vehessen részt a tiszti «Casino» jelmez bálján. Botanikai értekezései nem forognak annyira a közönség ajkán, mint kalocsai növénygyüjteménye: de azért értekezései is mutatják, hogy még mindig övé a jövő.

Egyszer a «Lotos»-ról értekezett az Akadémiában.

Mért éppen a «Lotos»-ról és nem pl. az «Anagallis tenellá»-ról?

Mindjárt csak.

Ha az «Anagallis tenellá»-ról és nem a «Lotos»-ról értekezett volna: akkor nem alkalmazhatta volna azt a rhetorikai figurát.

— Minő rhetorikai figurát? Fogja kérdeni ön.

Hát olyan rhetorikai figurát, a melyhez megindító erőben hasonlót nem igen hagyott hátra az utókorra sem Demosthenes, sem Cicero.

«A Lotos virágot — igy szól ő eminentiája — már Homeros is ismerte. Azt mondja róla, hogy azok, a kik belőle esznek, elbirják felejteni még a honvágyat is». «Homeros könnyen mondhatott ilyesmit: hisz nem ismert bennünket — magyarokat! Ha bennünket ismert, ha a mi honvágyunkat ismerte volna!»

(Általános tenger alatti morajhoz hasonló hazafias álmélkodás és azután egetverő riadalom! A botanikai értekezést őrjöngésig megtapsolják.) Bizony, bizony, ha eltalálják üzni Rómából a pápát, és jövőre — quod Deus avertat — nem Rómában, hanem valamely más országban, de olyanban, a hol dr. Haynald botanizálni szokott, fog megejtetni a pápaválasztás: bizony, bizony, még megtörténhetik, hogy pápa lesz belőle.

***

Ki az a kicsi akademikus ott? A bibornok szomszédja.

Megjelenése, daczára nagyon is kicsi termetének, tisztelet-ébresztő. Arczkifejezése maga a megtestesült értelem. Haynald oly nyájasan társalog vele, mintha nem is akademikus lenne e szomszédja, hanem legalább is egy comtesse, a ki vagy botanizál szintén, vagy pedig kolostorba készül apáczának. Ki az a férfiu? Minden külföldi vendég figyelme rá irányul mindjárt az első pillanatban.

Szabó József ő. Egyik valódi, szolid disze a Magyar tudományos akadémiának. Geolog, a kinek a szó komoly értelmében, európai neve van. Nagy mestere a trachytnak, bazaltnak, s egész Nestor ő az egyetemen nem koránál, de tanári működésénél fogva.

Nagy utakat tett. Irt ő oly «Geologiát», mely első rangu tudóssá tett volna bármely angolt, francziát németet is a maga hazájában. No de, ir ő angolul is: és hogy mennyire elismerésben részesül ő még Londonban is, mutatja az, hogy a «Geological Society» őt már évek előtt kültagjává választotta.

Tegyük hozzá: Szabó József tősgyökeres magyar ember az alföldről.

Ugyan önök Uraim! a «Schulverein» részéről, kik annyira becsmérlik a mi magyar tudományunkat, szi-

veskedjenek csak tudomásul venni, hogy vannak a mi Akadémiánknak oly tősgyökeres magyar származásu tagjai is mint Szabó József!

* * *

Pulszky Ferencz közeledik felénk.

Behunyja a szemét, gyakorolja az orrát mint Leverrier és lobogtatja nagyszerüleg leomló hajzatát mint a hogy talán Agamemnon fenséges sisakjának leomló szőr-lombozata lobogni szokott.

De mit beszélek én Leverrierről?

A Neptun bolygó felfedezője a leggorombább tudós volt — köztudomás szerint — Európában.

Pulszky Ferencz a — legtréfásabb.

Tréfál ő még akkor is, midőn az avatlanok azt hinnék, hogy nem udvarias.

A pontosság a királyok udvariassága. Ezt tartja a spanyol közmondás.

A humor meg a nagy szellemek udvariassága, ezt tartja Pulszky Ferencz.

Már t. i. az olyan humor, a melyet valaki a társasággal szemben produkál.

Ehhez jobban ért Pulszky Ferencz mint széles e hazában bárki más.

Azután mindig megvan annak az erkölcsi alapja, a mit ő mások rovására megenged magának, még ha első pillanatra ugy tetszik is, mintha határos lenne a cynizmussal.

Londonban sok jót tett a menekültekkel.

Istenem, de a hol olyan sok a menekült, akadhat ott a sok között egy hálátlan is.

Akadt is egy ilyen. Szemrehányásokat tett neki a nyilvánosság előtt.

— Ugyan mért nem hivod ki? — kérdezi őt egyik hőse szabadságharczunknak.

— Barátom az lehetetlen. Csak nem lőhetek a magam kabátjára. Hisz a mi kabát rajta van — azt is én adtam neki!

* * *

Soha valódi tudós még nem állt távulabb a középkori ethikusoktól mint Pulszky Ferencz és mégis minden tréfája egy mély ethikai problemának a megoldásával birkózik meg, — annak a problemának a megoldásával, a melylyel a középkor zsolozsmázó ethikusai foglalkoztak legtöbbet, — azzal a problemával, a melyet ugy hínak, hogy «collisio officiorum».

Az ember alig hinné ezt, ha az ember az ő kaczagását hallja, a melylyel gyakran első pillanatra megdöbbentő tréfáinak csattanó végét szokta kisérni: és mégis ugy van.

Sok ember elszörnyülködve hallgatja még ma is, valahányszor a Casinóban fekete kávé mellett, sakkozás előtt a corridor kerevetén egész fönhangon beszéli el, hogy hogyan buktatta ki ő tulajdonképen — és nem Csernátony — gr. Lónyay Menyhértet a miniszterségből.

— Hát ez ugy volt, hogy hire ment, hogy a Deákpárt azon a bizonyos napon rendkivül zajos ovációkban fogja részesiteni gr. Lónyayt, ha ez este 7 órakor a clubban megjelenik. Másfelől tudták azt is, hogy ő felsége még mindig nem fogadta el gr. Lónyay lemondását, bár ez már két audiencián legalázatosabban benyujtotta azt: arra hivatkozván, hogy hiszen gr. Lónyaynak a képviselőházban még mindig óriási többsége van. Tehát mi volt a teendő?

Az, hogy gr. Lónyay még az nap elhigyje és ugyan még mielőtt a clubba menne, hogy neki már többé a képviselőházban többsége nincs.

— Hát ezt hogy hitetted el?

— Nagyon könnyen. Korán reggel föllármáztam már az embereket, hogy valami különös történt a mult éjjel a Deákpártban. Hogy tulajdonkép mi? Az még titok, de nagy botrány fogja érni gr. Lónyayt, ha ma este a clubba beteszi a lábát. Meg kell kimélni szegény Lónyayt ettől a botránytól. Ezt még sem érdemelte meg. Ezt mondtam Csengerynek, Somssichnak, Bittónak. Ezek is azt mondták egyhangulag, hogy meg kell kimélni a szegényt. Jertek tehát velem, üljünk be rögtön kocsiba, hajtassunk hozzá; a ti szavatokra többet fog adni mint az enyémre. Ugy is történt.

Midőn mi négyen belépünk gr. Lónyaihoz, ez még a reggelinél ült.

— No és azután elhitte neked gr. Lónyay, hogy az éjen át elescamotirozták a többségét?

— Elhitte, igenis elhitte. Hogyne hitte volna el, midőn oly tréfát nem értő emberek is, mint Somssich Pál, Csengery, Bittó, váltig csak azt mondták neki a mit én!

— De hát ezeket ki ültette föl?

— Hát ki más, mint én magam?

— Nos azután mi történt?

— Hát Lónyay elhitte a dolgot, és még ő maga kért arra bennünket, hogy mentsük ki barátainál, ha ily körülmények között ő semmi szin alatt sem fog megjelenhetni az este a clubban.

— No ez sikerült.

— Sikerült bizony, mert alig hogy mi távoztunk, gr. Lónyay is fogatott és Gödöllőre ment. Harmadszor is beadta a lemondását. Ő felsége természetesen ismét csak azt mondhatta neki, hogy mindaddig, mig többsége van, maradjon a helyén. — Igen, felség! de már nincs meg a többségem. Tegnap nagy fordulat állott be a hangulatban. — No, ha nincs meg a több-

sége, akkor teljesitem a kérelmét, elfogadom a lemondását».

* * *

Első hallomásra az emberek erre természetesen azt mondják, hogy ez már mégis —

Igen, de hát Pulszky Ferencz e tréfájának is meg volt a maga ethikai háttere.

Csak a «collisio officiorum» fölötti sikerdus elmélkedés követtette el vele e kis politikai csinyt. Pulszky Ferencz elejétől fogva őszinte bensőséggel csatlakozott a német szövetség eszméjéhez. (Ezért nem nézte ő le még a németek vasuti politikáját sem.) Ámde éppen azért, mert őszintén kivánta, hogy hazánk kormánya ne tegye koczkára ezen német szövetség előnyeit, holmi franczia bankárokkal köthető államkölcsön üzletek miatt: éppen ezért kellett gr. Lónyayt megbuktatnia. Nem azért, mert Lónyay és Strousberg vasuti politikája szétágaztak, de azért, mert gr. Lónyayról ebben az időben egyáltalán azt hiresztelték, hogy egyfelől a franczia szövetség eszménye felé kacsintgat, másfelől pedig, hogy Oroszországgal akarja háboruba keverni monarchiánkat.

És ki tudja, ha Pulszky Ferencz azt a kis politikai csinyt meg nem engedi magának: hova, minő kalandos politika lejtőjére érhetett volna ez a monarchia?

* * *

Szintigy kell érteni azt a kis tréfáját, a melylyel a törökökért lelkesülő ifjuságunkat fölültette volt.

Beállt hozzájok a tüntetések rendezésére megalakult bizottsághoz elnöknek és azután mint elnök megtudta hiusitani a tüntetéseket.

E tréfája sem tetszik a politikai Catóknak.

Igen, de ez is ethikai problema, ez is «collisio officiorum» volt.

Ha előmozditja a tüntetéseket, akkor beválik kötelességtudó elnöknek: de koczkára teszi a monarchia békéjét. Ha meghiusitja a tüntetéseket, akkor az ifjuság dühöngeni fog egy kissé ugyan azért a lefőzetésért: de meg lesznek kimélve a monarchia érdekei.

Pulszky e tekintetben is a jobb részt választotta és egész kedélyesen leszámolt az egész török ügygyel, meg a török konzullal.

Nagy tudós ez a Pulszky Ferencz; ritkitja párját mint archaeolog széles e világon; kitünő mint praehistorikus; a «rézkort» ő fedezte föl Magyarországon; azután oly ikonographikus értekezést irt angol nyelven Nott és Gliddon amerikai ethnologok «Indigenous Races» czimü nagy müvébe, hogy azóta mély bókkal fogadják valamennyi európai és amerikai muzeumban. Ért ő még az egyiptomi hieroglyphekhez és a szanszkrithoz is, és azonfölül bámulatos tevékenységü publicista.

Hogy mit irt felőle a nagy gróf Széchenyi István a maga naplójában, ezt Zichy Antal gyöngédségből elhallgatta. Pedig kár volt! Ez, ha napvilágot lát, éppen nem teszi őt boldogtalanná. Hiszen akkor érzi magát csak igazán szerencsésnek, ha maga is konstatálhatja, hogy nincs oly európai hirü tudós és államférfi, a ki tul birna tenni ő rajta is e tulajdonságban.

* * *

Ki hinné, hogy legényke korában kitünő tánczos volt a sárosmegyei fürdőkön! Járta a menuettet annyi kellemmel, hogy tőle ezt még a néhai Zsedényi Eduard is megirigyelheti vala.

Tudott akkor ő tótul egész pompásan. Mielőtt rá kezdte a lépést, mindannyiszor ő is ékes turóczi dialektusban kérdezte meg — az akkori uri magyar szokás szerint — a tánczosnéjától, hogy:

— Csi zo stekom, csi zo sasirkem? Lassan-e? Vagy gyorsan?

Sok évtized folyt azóta le.

Pulszky Ferencz ezen idő alatt nagy dolgokat müvelt. Beszélt lord Palmerstonnal, s ez majd csakhogy át nem vette tőle a magyar nagyköveti megbizó levelet. Beszélt gyakran Viktor Emanuellel, még gyakrabban Garibaldival és majd csakhogy el nem csábitotta a magyar légiót.

Mindez az ő életében csak aféle «sasirkem» volt: a nagyszerü ezen életben a tudományos munka, az irodalmi munka, a közgazdasági tevékenység volt. Tizenegyezer holdjával Nógrádban kevesebbet törődött, mint azzal, hogy élő példát adjon a magyarnak, hogy hogyan kell azon «*sült galambot*», a melyet Jókai a Pulszky jubileumán oly remekül ir vala le, uri magyar kézzel ledurrantani.

* * *

Pulszky Ferencz kitünő gyermekeket nevelt a hazának. Lerótta e részben már fényesen hazafiui kötelességét. De az Akadémia még nagyobb dolgot vár tőle. Legalább igy suttogják sokan.

Pulszky már a mult évben is tüntetőleg hangsulyozta, hogy most az akadémiának milyen sok pénze van. Olvastuk akkor mi is, de nem értettük.

Most azonban már értjük, hogy hova czélzott ő akkor e mondásával.

Az akadémiának körülbelül 300 tagja van; csak kilencz hónapon át tart osztályülést hetenként egyszer s némely osztályban, pl. a II-ban alig bir a nagyérdemü titkár Pesty Frigyes egy-egy ülésre két értekezést összetoborzani.

Honnét e közöny? Honnét e munkahiány?

Szemére vetette ezt már az elnöki székből gr. Lónyai

Menyhért is. Sokan törték fölötte a fejöket: de a valódi okot csak Pulszky Ferencznek egyik őszbe csavarodott meghittje találta ki.

— Az olasz parliament gyakran csak azért nem határozatképes, mert a tagok nem huznak napidijat. A mi tudósainkat mindenekelőtt a tudomány szent lángja a haza szeretete lelkesiti ugyan, de mégis beleuntak már a munkába, most midőn egy némely lapok 200 frtot adnak egy kis tárczáért, és az akadémia, ez a fényes palotáju akadémia két millió tehermentes vagyonának jövedelméből csak 30 forintocskával dijazza egy-egy sürün nyomtatott ivét az akadémiai «Értekezések»-nek.

Azt mondják, ilyenformán nyilatkozott bizalmas körben Pulszky Ferencz barátja és hozzá teszik, hogy meg is indult már e beteges conservativizmus megszüntetésére irányuló mozgalom — azon gyöngéd tapintattal, a melyet egy ily kényes — mért kényes? — hát az emberek álszemérme miatt kényes — ügy természete megkiván. Ha Pulszky keresztül vinné az ő barátjának ez eszméjét: az eszmét: akkor még legelkeseredettebb ellenségei sem fognák azzal vádolni, hogy nem önzetlenül cselekedett: mert ő annyi másnemü, s annyira bokros teendői közben, ugyancsak nem szokta szaporitani az akadémiai «Értekezések»-et.

***

Henszlmann Imre nagyon szép ifju volt egészen 60 éves koráig, — annyira szép, hogy Párisban egy elsőrangu festő tiszteletből — ingyen festette le, nem annyira Henszlmannak, mint nagy archaeolognak nagy tekintélye iránti kegyeletből, mint inkább azért, mert oly tudós képét akarta kiállitani, kit végre valahára a — szépsége miatt is megbámuljanak.

Mióta elérte a 60-ik életévét, nem ifju többé: de azért még mindig igen jó husban van és még mindig

nagyon érdekes ember. A profilját még ma is megirigyelhetnék a legszellemesebb gondolkodók. De a humora határozottan fogyatékán van.

A csucsives müemlékeknek aligha volt, és még ma is alig van tudósabb és geniálisabb buvárlója, mint ő. Franczia nyelven irt nagy müvét e tárgyról a franczia kormány adta ki államköltségen. Violet le Duc barátjának fogadta s III. Napoleon meghivta estélyre.

S e mellett nagyon becses adalékokkal gazdagitotta a magyar szaktudományt, sőt irt már vagy 40 év előtt a görög drámáról egy munkát, a melynek még ma is meg van a maga becse.

Akkor volt már a magyar Akadémia levelező tagja, a mikor még az akadémiánknak nem egy rendes tagja még meg sem született: de ő csak nem régiben birt rendes taggá lenni.

Hogy történhetett ez?

Hjah! Henszlmann nagyon különös egy férfiu volt még ezelőtt néhány évvel is.

Az akadémiai üléseken egyebet sem igen tett — ha csak nem ő maga olvasott fel minthogy lekarrikirozta az akadémia tagjait. Aztán heteken át törte egész az izzadtságig a fejét, hogy minő humorisztikus diszmelléknevet találjon ki valamely nevezetességünk számára.

Az egyiket elkeresztelte «Lampe der Hasé»-nak, a másikat «házmester»-nek, a harmadikat «Nussknacker»-nek, a negyediket «Anstandsmann»-nak, az ötödiket «Schnirch-Schnarch-Pumpelich»-nak s igy tovább.

Többre becsült egy jó élczet e bolygó minden kincsénél, kivéve a tudományt, különösen a csucsiveket. Kedvelte a tréfát is.

A párisi kiállitás alkalmával odajön hozzá egy hajlongó bécsi archaeolog és felvilágositást kér tőle valami kérdésben.

— Ez az ur fogja önnek ott megmondani. Válaszol

oly komoly képpel, akár egy guardián, közvetlenül a bőjti-prédikáczio előtt.

— Ki az az ur — kérdi a bécsi — a kihez ön engem utasitani méltóztatik ?

— Dr. Cipolla a neve.

— Hisz az nem lehet. dr. Cipolla! Mosolyog a bécsi egész alázattal, mert — ugy látszik — jártas volt a Boccaccio «Decameron»-jában.

— Dr. Cipolla, mondom, kiált föl hangosan Henszlmann, hogy az illető is meghallotta, — hagyjon az ur nekem békét!

Képzelhetni az illető tudós elszörnyülködését. — Tán mondanunk sem kell, hogy az illető Henszlmannak akadémiai tagtársa, — egy az archeologia terén nagyérdemü magyar egyházi férfiú volt

Azon hazai archaeologiai kiállitásor pedig, a melyet a gróf Károlyi Alajos palotájában rendeztek, megcselekedte azt a tréfát, hogy ráült a lépcső kőkorlátjára és azon lovagolgatott szivarozva, mint egy kedves kis fiu.

— No, no csak meg ne ártson! Mond egy arra menő grófné egész kedélyességgel.

— Dehogy árt meg! Feleli csucsives archaeologunk, és folytatja nagyokat szippantva a lovagolgatást.

Igen, mert hát ő nem csak archaeolog volt, hanem philosophus is, a ki nagyon szeretett kaczérkodni a cynikusok iskolájával.

Gyülölte a fényüzést, sőt még a czifrább konyhát is lelke egész mélyéből.

A világért sem evett volna egyebet még a legnagyobb vendégségben is levesnél és marhahusnál. Ma már nem vallja a régi hitét. Ha vidéki városba megy ásatás végett, és többen találják őt meghivni egyszerre, bizonyára előnyt ad a lazacznak — mert ma már nagyon fél a — rostélyostól.

***

Ezelőtt még néhány évvel iszonyu ellensége volt minden arisztokrácziának. Napestig szidta az «illustrissimus»-okat, sőt még a «spectabilis»-eket is. Angliában egyszer azzal mulatott, hogy lord Cadogan komornyikja előtt órahosszant szidta a lordokat! Sőt anti-arisztokratismusa annyira ment, hogy a mikor Rónay Jáczintot akadémiai jegyzővé választották s Ballagi Mór lelépve a dobogóról, a nagy tolongásban véletlenül a lábára talált lépni egy nagyon tekintélyes őurunknak, Henszlmann Imre tárt karokkal rohant oda, és egész ostentáczióval szoritotta meg Ballagi Mórnak mindkét kezét.

— Köszönöm, ugymond, — hogy végre valahára a tyúkszemére lépett egy arisztokratának!

Ily juxok folytán ne csodálkozzunk tehát, ha daczára minden csúcsives, görög, sőt egyptomi nagy tudományának, majd negyven évig maradt levelezőtag.

* * *

Nagyon tudós, de különös egy ember, az igaz ő, a kit a nők az ő szépsége és szellemessége miatt, a hol csak megfordult, egészen elkényeztettek. Egyszer hét évig lakott Párisban a nélkül, hogy — saját vallomása szerint — csak egyetlenegy nőnek is megcsókolta volna a kezét.

Elannyira elfeledkezett a nőkről csúcsives munkálatai közben, a modern Babylonban a másik nemről, hogy csak hazajövet, az érsekujvári vasuti állomáson kezdett el ujra a nőknek udvarolni.

Nem fogott ki rajta soha senki, — csak két ember. Egy visegrádi juhász-bojtár meg gr. Zichy Jenő Nagy archaeologiai kirándulást rendeztek a képviselők Róbert Károly királyunk várának romjaihoz. Volt a kirándulók közt tudós, iró, művész, államférfi és szép asszonyok, szép leányok egész raja.

Három órán túl magyarázta már Henszlmann a Kottauner stb. dolgait az égető hőségben. Többeket már az ájulás környékezett. Szerettek volna már ebédre menni valamennyien; egyszer egy úr halk hangon merészelt is oly megjegyzést tenni, hogy jó volna tán a rendkivüli hőség miatt a többit délutánra hagyni. No hiszen elszégyenkezhetett ez az úr, ugy lehurrogták.

Annyira intensivnek bizonyult a tisztelet Henszlmann archaeologiai magyarázatai iránt.

Eltürte volna e kiránduló társaság még a Dante pokla előpitvarának a melegét is, csak hogy meg ne sértsék Henszlmannt. Egyszerre odakolompol egynéhány fanyar ürü és velök egy nyalka, barna juhászlegény, kiforditott bundában.

Néma alázattal hallgatja botjára támaszkodva ő is az igét.

— Hát ez a kőgolyó itt honnét van? Kérdi egy szeretetreméltó ur — tyroli vadászruhában (A nemrég elhunyt br. Jósika János altábornagy.)

— Ez a kőgolyó honnét van? Hát ez a kőgolyó ebből meg ebből az esztendőből való, körülbelől arról a pontról ott lent, ennyi meg ennyi lépésről ide a vár falára rálőve.

No már erre sokan a juhászra néztek, — a juhász pedig néma alázata közben is oly aetherileg finomat mosolygott, hogy a varázs egy pillanat alatt meg volt törve.

— Menjünk ebédelni! Menjünk ebédelni! Hangzott most már egészen bátor torokból minden oldalról és a társaság csakugyan ott ült pár percz alatt a gombócz-levesnél.

Igy fogott ki Henszlmann Imrén a juhász-legény. De hát hogy fogott ki rajta az ipargróf?

Mert, hogy kifogott rajta, az tagadhatatlan. A mióta Henszlmann mint referens az országos műemlékek bizottságában az ő elnöklete alá került azóta Henszlmann nem szidja többé az arisztokratákat. De hát micsoda bájitallal szelidithette meg őt ennyire az ipargróf?

Hát én azt hiszem, hogy a mióta a közvetlen közelből látja, hogy minő kitartó, lankadatlan, sőt fáradságos munkaképességet bir kifejteni gróf létére is ez a Zichy Jenő: hát azóta Henszlmann is más véleménynyel van az arisztokratia felől.

***

Nincs a világon akadémiában oly kirivó ellentét, mint e két ember: a régi kiadásu Henszlmann Imre és Deák Farkas. Több mint tiz év óta ül már Deák Farkas az akadémiában és az idén elő is lett léptetve rendes taggá.

Derék ember tetőtől talpig; jó hazafi volt már gyermekkorában is; szenvedett mint ifju a nemzeti ügyért és azóta véghetetlen sokat dolgozott a magyar akadémia és talán még inkább egy soha meg nem jelenő erdélyi «Gothai Almanach» számára Pedig e mellett még jeles államtisztviselő, a ki fölvitte már az osztálytanácsosságig és egyuttal belső titkos tanácsosa minden Budapesten farsangoló erdélyi grófnénak — tekintet nélkül korra és szépségre.

No de ne tréfáljunk. Amit Deák Farkas ir, annak mindig meg van és meg is marad a becse.

Hogy annak a csókolódzni szerető erdélyi főuri magánzónak, gr. Csáky Istvánnak a biographiája oly nagy terjedelmet mutat akadémiánk szellemi termésében: ennek az oka nem Deák Farkas, hanem a

II. osztály többi tagjai. Ha ezen nagy tarkaságú osztálynak mind a 90 kebelbeli tagja akkora munkásságot fejtene ki, mint Deák Farkas: hát akkor ezen csókolódzni szerető főuri magánzónak a biographiája nem emelkednék ki terjedelménél fogva ugy a többi történelmi értekezések sorából, mint egy Himálaya.

* * *

Párisban sem él oly gyöngyéletet minden akadémikus, Budapesten pedig egy sem, még csak távulról sem olyat, mint Deák Farkas.

Olykor-olykor benéz ő az archaeologok kávéházába is egy kis feketére; de ez nála csak olyan vezeklés, mint mikor a boldog emlékezetü Ranolder püspök olykor oly nagy ritkán betekintett — a — zalaszentlászlói kolostorba is. Van Deák Farkasnak egy hasonmása, kit annyira szeretnek az erdélyi mágnásnők — és Budapesten időről-időre annyi erdélyi mágnásnő van, hogy Boscóvá vagy Philadelphiává kellene válnia, ha eleget akarna tenni mindannak a sok reggelinek, ebédnek, uzsonnának, vacsorának, theának és estélynek, a melyre meghivják.

Ha valamely szép ifju menyecske, amolyan költőiesen ravasz furfanggal közelebbi dolgokat akar kitudni valamely lovagja felől vagy olyanról, a ki szeretne lovagul fölcsapni hozzá: akkor a szép ifju menyecske irat levelet neki a nénjével és a ki egy óra mulva kifogástalan saloni mezben, fényesre fésült hajzatával, csillogó uj keztyüben ott van: a Deák Farkas hasonmása. Ha be akarnak mutatni a nagy világnak egy üdén szép, őztermetü comtesset és e czélra Budapestre hozzák: akkor, mielőtt felnyitják a salon ajtó szárnyát, a fővárosban délczelgő ifjú leventék előtt, még előbb egy oly férfiuval akarják megismertetni, a kivel a társalgásban egyiránt tanulhat illő komolyságot és merithet bátorságot. Fő-

rangu erdélyi mama vagy néne Budapesten évtizedek óta csak egy ilyen férfiut ismer: s ez megint nem lehet más, mint a Deák Farkas hasonmása.

De érzi is e hasonmás, hogy minő magaslaton áll, és éppen ugy nem feledkezik meg soha egy pillanatig sem ez állásának súlyos felelősségéről, mint a hogy nem feledkezik meg annak kellemeiről.

Tud ő mindent, a mit a jó házi barátnak ez ügykörben tudnia kell és a páratlanul nemes lelkü, boldogult gr. Mikes János sem lehetett lelkiismeretesebb benső barátjához, Deák Ferenczhez, mint a mennyire ő lelkiismeretes a grófi boudoirokban.

Van neki egy hetedhétrétü galléros nagy köpönyege. Valahányszor ezt magára veszi, mindannyiszor bizton tudhatni, hogy mikor volt Budapesten utoljára erdélyi főrangu theaestély vagy bál.

Mert, ha e köpenyegében pillantjuk meg Deák Farkas hasonmását és ha hozzá még azt is észreveszszük, hog y minő szigoru hidegséggel viszonozza ő, a különben annyira magyarosan kedélyes férfiú ilyenkor a mellette elhaladó elegáns uracs-gyerek köszöntését: akkor bizonyosak lehetünk benne, hogy előtte való napon estély volt, azon megjelent ez az elegáns uracs-gyerek is, — de ott rossz fát tett a tüzre — vagy azáltal, hogy oly parthie felé kacsingatott, a melyhez ő nem illik egészen, vagy pedig, hogy oly módon merészkedett valamely szép menyecske ártatlan ingerkedéseit ideálizálni, a mely mód — Deák Farkas hasonmásának csalhatatlanul correkt, tapintatos fölfogása szerint — ily főrangu társaságba nem illik egyátalán. No, a kinek egy ilyen derék hasonmása van: az nem is lehet egyéb mint jó ember, önzetlen ember, megbecsülhetetlen egy ember — vajha friss egészségben élhetne még köztünk vagy száz esztendőt!

* * *

Stoczek József. Tisztelet e névnek a tudomány terén. De tisztelet a férfiunak is az emberi lét földi küzdelmeiben.

Ő valódi martyr.

Harminczöt éven át hangyaszorgalommal gyüjtötte, a legélesebb szakértő szemmel, valóban mesteri kézzel természettani észleléseinek anyagát egy nagy munkához. Harminczöt év mulva néhány percz alatt ez anyag a kandalló lángjainak martalékává lett félreértés folytán. Valódi tragikus vonás egy oly nagy érdemü buvár életében, mint ő. De ő nemcsak buvár, gondolkodó is, a ki egy valódi bölcs fenkölt életét éli. Ezért belenyugodott ő már rég e veszteségébe maradandó hirnevének; a ki nem feledheti el a csapást soha: az a magyar tudomány maga.

Kitünő tanerő, éltető lelke egyre emelkedő müegyetemünknek, e mellett maga a megtestesült nyájas előzékenység. Mindenki tiszteli, mindenki szereti. Sok száz, sőt ezer magyar ifju az ő atyailag gondozó keze alól került ki a mértan és természettan nehéz iskolájából a gyakorlati élet mérnöki munka körébe. Hányan küzdték föl magukat tőle nyert tudományuk segélyével a fényes anyagi jólét magaslatára! Lesznek belőlük vasuti igazgatók, nagy és hasznos vállalkozók, idővel milliomosok. Stoczek József nem akart lenni még csak igazgató-tanácsos sem a conzorciumok e fénykorában.

O beéri a saját érdemeivel.

Méltóbb tagja alig is van nálánál a magyar tudományos akadémia igazgató-tanácsának.

* * *

Bezzeg nem martyr Télfy Iván.

Sőt még csak nem is stoikus, hanem tiszteletre méltó epikureus a szó lehető legkecsdusabb értelmé-

ben. Soha ilyen magyar akadémikust, — soha ilyen magyar egyetemi tanárt, mint ő!

Nem ölt ő rózsás arczára soha redőt, csak a vizsgán, a szigorlaton. Örök mosoly ül ajkain, ha emberekkel, s kivált ha igéző hölgyekkel beszél.

Életvidor önérzettel sétál a Váczi-utczában, Brünnben, Parádon, Párisban, Koritnyiczán, Sinaiában, Athenében, Paduában egyiránt. És ezen életvidor önérzete teljesen jogosult. O irta meg az attikai «Corpus juris»-t; ő rehabilitálta a részegség vádja alól a nagy tragoedia-irót, Aeschylust. Kisütötte forrástanulmányok alapján, hogy Katzenjammerje Aeschylusnak soha, csak legfölebb Spitze volt. Tréfakedvelő emberek azt hiszik, hogy tán azért, mert tudja, — csak azért sétál ő oly annyira életvidor önérzettel — hogy mennyire tenyerükön hordozzák őt a nők!

Nem marad irántuk ő hálátlan.

Ott tartogat szüntelen nagy értékü görög foliansai alatt az iróasztalán pompásnál pompásabb illatos bonbonkákat, hogy megkinálhassa azon szép hölgyeket, a kik a külföldről jönnek hozzá — a nagyhirü hellenistához, az ő psüttös garçonlakására, a «Pannoniá»-ban.

Nem is volt még rá igen eset, hogy a hozzá zarándokló szép asszonyok véglegesen visszautasitották volna az ő illatos bonbonkáit.

A mi Ivánunk ilyenkor ellenállhatatlan.

Előszedi a bonbonkákat és bájtelt mosolylyal nyomja a lelkes hölgy kezébe. A hölgy eleinte csodálkozik, mert nem volt a nagyhirü hellenistáról ily czukros fogadtatásra elkészülve.

De érezve ez illatárt s szemlélve e mosolyt, lehetetlenné lesz azt visszautasitani.

Megfogja hát gyöngéd kacsójával, hogy ajkához

emelje a leleményes kis édeskét, — de nem lehet; valami nem engedi, — a bonbon «Knack» és Télfy Iván erősen tartja kezében a másik végét!

Durran vagy nem durran, mind egyre megy.

Nem meddő többé e bonbons-birok, — költőibb gondolatra, csakhamar szivviditó ötletcsere gyujt. És ha már a dolog ennyire jött, akkor — elszavalja neki Anakreon dalait!

Igy beszélik ezt az ő irigyei, az étacisták. Mert hát ő itacista! Azaz, hogy ugy olvassa a görög η bötüt hogy «i», nem pedig ugy hogy «é». Hát ily módon üldözik ma nap a tudósok a saját szakmájokbeli eretnekeket!

Galant egy tudós ő; tudja ezt már Firenzében nemzetünk hirneves hő barátja, Angelo de Gubernatis is, ezért ment vele és csakis ő vele el Budapesten léte alkalmával a — bálba.

Igaz, magukkal vitték Orbán Balázst és Henszlmannt is, de csak vitték. Valamint az egyetemi tanárok «Eranos»-a szomoru egy mulatság, ha nem Télfy Iván az eranarchos, szintugy szomoru egy látvány Budapesten a tudósok báli expedicziója, ha nem Télfy Iván a chorég.

* * *

És ez a férfiu, kit a modern görögök ugy ünnepelnek, mint szellemrokonságuk egyik legnagyobb büszkeségét, — ez a férfiu, ki egymaga több könyvet irt a görögökről, mint az egész akadémia a rómaiakról, — ez a tudós, érdemteljes, halhatlanul kedves jelesünk még ma is csak levelező tagja az akadémiának!

Bizonyára irigylik tőle azokat a — bonbonkákat. Pedig, ha csak ötven ilyen szeretetreméltó tudósunk lett volna, a mióta az akadémiát megalapitották, a kivel ugy szeretnek derüre-borura mulatozni a nők, s a kit ugy kedvelnek minden körben, a társadalom minden rétegében, mint Télfy Ivánt: ugyan hol állhatna már ma a magyar tudományos irodalom közkelendősége, hol állhatna ma már a magyar akadémia!

* * *

Télfy Iván még csak levelező tag: Mayr Aurél a nagyérdemű szanszkrit nyelvtanár pedig még csak nem is tagja a magyar akadémiának. Pedig oly nevezetes munkát irt a szanszkrit forrás-tanulmányok alapján a hinduk örökösödési jogáról, hogy már eddig bizonyosan megválasztotta volna kültagnak a mi akadémiánk, ha véletlenül nem magyar embernek, de bajornak vagy portugallnak született volna. A legkedveltebb tudósaink egyike, a kit nemcsak egyetemi tanártársai szeretnek, de még a terézvárosi polgárság is rajong érte.

* * *

Érdemteljes tagja az akadémiának a kiváló cisztercita tanár Szvorényi József is.

Pályadijat nyert a magyar szókötéstani munkájával; az ő tankönyvéből tanulta közel két nemzedék azt a tantárgyat, a melyet, a politikailag szereplő uri magyar ember többre becsült eddig szivének legtitkosabb redőiben minden statisztikánál, nemzetgazdaságtannál, természettudománynál, — az ékesszólástant.

Ez a tudós tanárunk egy egész csoda. A forradalomelőtti Szvorényi 1847-ben ugy nézett ki, mintha nagybátyja lenne annak a Szvorényinek, a ki még maig is oly lelkesen oktatja Egerben hazánk jövendő De-

mostheneseit. Pedig mind a két Szvorényi, az 1847-iki székesfehérvári tanár és az 1885-iki egri tanár, egy és ugyanaz a hazafias müvelt lelkü cistercita; már akkor el volt egészen sorvadva, valódi aggastyán volt, a kit már akkor 1847-ben végelgyöngüléstől féltettek tanitványai. Ma nagyon öreg ember már, de üde életerőre nézve bátran versenyezhetne akármely országos képviselőből lett, szép unokahugu, ujdonatuj kanonokkal.

De hát mi adta vissza e derék férfiunak az egészségét? Mi aczélozta meg annyira életerejét, hogy nem öregszik, lankadatlanul munkás élete daczára, hanem mindinkább és inkább visszafiatalodik évről-évre? O maga mondja, hogy csak a hasonlithatlan egri levegő, meg annak a hasonlithatatlan egri feketéllő-pirosnak valóban mérsékletes gyógyitalszerü élvezete.

De ezt el is hihetjük neki: mert mindenki ugy ismeri és tiszteli őt, mint a szigoru szerzetes élet mintaképét. Különben azt hihettük volna, hogy a feketéllő piros és a levegő üditő hatásához hozzájárult talán még némi részben azoknak a gyönyörü szemü egri menyecskéknek, leányoknak szintén rendszeresen gyógymódszerü szemlélete is.

***

Thaly Kálmán a Rákóczy-korszak történetirója. Ép annyira szerelmes tárgyába, mint a mennyire sasszemü és fáradhatlan az idevonatkozó történelmi adatok fölkutatásában. Bejárta ő már hazánk valamennyi nyilvános és magánlevéltárát, apróra betüzte nemcsak II. Rákóczy Ferencznek, a hazafias önzetlenség e dicső megtestesülésének legkisebb levéltöredékét; de ismeri ő a Rákóczy alvezéreinek, sőt majd minden egyes altisztjének élettörténetét, családi körülményeit a legtitkosabb részletekig. Bercsényivel, Bezerédy-

vel csak ugy társalog, mint 48|49-iki függetlenségi harczunknak még életben levő hős tábornokaival, ezredeseivel; s ha pihenni akar, hát elmegy a Rajnavidékre, és valódi magyar gavallér szeretetreméltóságával társalog még a labanczság oldalágainak messze kiszármazott dédunokáival is, csakhogy annál jobban hozzá férhessen az ő kedves kurucainak azon nyomaihoz, a melyeket gondosan őrzött magán családi archivumok dohos pora takar, valahol az eulenschreckensteini, meg katzenellenbogeni szőlőkoszoruzta hegyoldalak mentében. O nemzetünknek jelenleg legnemzetibb történetirója; kitünő tehetség, kitünő készültség; csak Rákóczyról és koráról ir az igaz, még pedig lángoló hévvel, menydörgő tollal; de nem azért, mintha nem lenne jártasabb az európai irodalmakban igen sok német, franczia történetirónál. Midőn hős barátja, a negyvennyolczadiki honvédezredes báró Üchtritz társaságában megjelenik a porosz hadgyakorlatokon és kitüntető felsőbb meghivásra végiglovagol a Rezonvillenél és Gravelottenál győzött dsidás és dragonyos ezredek élén, e daliás magyar akadémikusunk ép ugy mulattathatná lovagló törzstiszti szomszédjait a Granada ostromát dicsőitő spanyol románczokkal, mint a hogy este a teánál valamely főuri várlak hölgyeinek szebbnél szebb epizódokkal udvarolhatna a Frithiofsagából. Ámde az ő forró lelke csak egy ábrándot, csak egy bájt képes ma már élvezni. Nyugateurópa fénytelt életében szintugy, mint Debreczen tősgyökeres választóinak rengeteg népgyülésén, — Balaton-Füred, meg Koritnyicza honleányi csillámokban gazdag sétányain szintugy, mint pozsonyvári remetelakában, a honfiui keserv azon mélabus hangáradatán mereng az ő lelke halhatatlan hűséggel, a melyben a rodostói nagy bujdosónak megváltóilag szenvedő lénye fuvallja hasonlithatatlan zenéjét a tisztaszivü, honfiui utódok lelkébe!

Thaly Kálmán roppant sokat dolgozik. Ép oly kevéssé kiméli a saját egészségét, mint a jó ügy ellenfeleit, legyenek azok bár oly hatalmasok, mint egy parliamenti többség, vagy oly merevek, mint egy akadémia. Kimondja ő az ő meggyőződését mindenütt és mindenha, és tiltakozó hangját meghallja a nemzet értelmisége akkor is, midőn oly nagy fontosságu intézményről van szó, mint a minő honvédségünk, meg akkor is, midőn nem engedi beépittetni a Nemzeti muzeum folyosóját. Csak nem régiben egy sok tekintetben méltatlan, magyarellenes külföldi irót hozott kültagul ajánlatba az akadémiának egy őszbe csavarodott, e részben mindenféle álutakon félrevezetett érdemes tudósunk. Thaly Kálmán akkor éppen betegen feküdt a pozsonyi magányában. De a mint megtudta a készülődő turpisságot, fölemelte karját akadémiánk e Bayardja — és e felemelt kartól ugy megdermedt az intriguánsokban a pára, hogy még azt is erősen titkolják, hogy ki volt az, a ki ama nevet a magyar akadémiában valaha kiejtette?

Ilyen férfiu Thaly Kálmán. És hogy ő mindezen transakcziót nem ismerő lovagias nyiltsága és éles ellenzéki pártállása daczára már évek előtt rendes taggá választatott az akadémiában: ez egyfelől azt bizonyitja, hogy akadémiai többségünk is sokkal hazafiasabban fogja föl a maga hivatását, hogysem meg ne hajlana az erkölcsi erő előtt, habár ellenzéki is: de bizonyitja másfelől azt is, hogy bár Thaly Kálmán a legrégibb előkelő magyar nemes családok egyikének sarja; self-mademan tudott ő maga mégis lenni a szó legnemesebb értelmében.

***

Kőváry László Erdély történetirója. Jakab Elek nem kevésbé. Érdemes férfiu mindkettő. Amaz arról nevezetes, hogy jelentékeny szaktudományos müködése több évtizedre nyúlt vala már akkor, midőn beválasztották a magyar akadémiába, mint a hány önálló tudományos müvet irt valaha is, ezen akadémiának nem egy tagja; emez — Kolozsvár szép nevű történetirója, a székely természet megvesztegethetlen prototypje, — pedig arról nevezetes, hogy a mily lankadatlan buzgalommal és tiszteletre méltó belemélyedéssel végzi nemcsak hazafias szellemű korrajz-ecsetelő történelmi tanulmányait, de még a lélek-fárasztó «piszmogó munkát» is a levéltárakban, könyvtárakban: ép oly rendithetlen mokány góbéssággal tud «respectus»-t szerezni a maga jól fölismert jogainak. Kiköt ő Pulszkyékkal ha kell, sőt még Jekelfalussy Lajossal is!

Alighogy fölvándorolt az erdélyi levéltárral Budára a miniszterium palotájába, megmutatta, hogy kell érvényt szerezni a magyar önérzetes állam tisztviselőjének a maga elvitázhatlan jogait illetőleg még szemben hivatalbeli fölebbvalóival is. Akkor-tájban éppen az ő dolgozó szobájának tőszomszédságában irtóztató zakatolást végeztek napestig holmi kőművesek, lakatosok, ácsok s egyéb szenvedélylyel politizáló, de a levéltári munkálkodás csöndes postulatumai iránt nem valami nagy érzéket tanusitó mesteremberek. Megkinozták Jakab Eleket akaratlanul is, mint pár évvel ezelőtt tudós Wenczel Gusztávot. Philosophi lemondással türte ez a zakatolást, szó nélkül dolgozta tovább nagy becsű értekezéseit és mindössze csak azon elégtételt vette magának, hogy évek mulva panaszolta el a dolgot egyik akadémiai munkálatában. Nem igy Jakab Elek. Fölveszi magára attiláját, tán még ősi fringiát is köt hozzá és jelenti magát a miniszteri tanácsosnál: «Uram, én Jakab Elek, székely nemes

48-iki honvéd kapitány vagyok, ki rendelte el tőszomszédságomban ezt a zakatolást?»

— Hát én meg Jekelfalussy Lajos magyar nemes és szintén honvédkapitány vagyok, — ha akarod tudni, én adtam ki a parancsot és a piszkafától az ágyúig állok szolgálatodra!»

Jakab Elek tudós létére is nem azért született székelynek, hogy okos ember is ne tudna lenni egyuttal: elértette tehát helyzetének magyar-székely természetét, — egy hanggal szivélyesebbre eresztette a discursust és oly szeliden, mintha csak valamely sudár Nyikó-parti menyecskét akart volna megszeliditeni, azt mondja:

— Méltóságos uram: Magad is beláthatod, hogy ily zaj mellett nem teljesithetem hivatalos kötelességemet.

Már erre aztán Jekelfalussy is másként vette a dolgot és rögtön véget vettetett a zakatolásnak, — annyi candorral, hogy még hajdani nagy hirű tanára Passaglia atya is örömét fogta volna találni genialis tanitványának eme jellemzőleg magyarosan bureaucratikus eljárásában.

Senki sem szerette Jakab Eleket annyira, mint Erdély Széchenyije, a nagy gr. Mikó. Bizalmas munkasegéde volt ő a lelkes főuri irónak éveken át és mint e nagylelkü hazafias Maecenas tanácsadója meghálálhatlan szolgálatokat tett az erdélyrészi nemzeti közmüvelődés ügyének.

Finály Henrik szintén kedvencze volt a nagy erdélyi grófnak. Kitünő latinista és egészen modern ember, egyik legmunkásabb tanára a fiatal kolozsvári egyetemnek.

Gr. Mikó Imre nagy ur volt; nagy háztartást vitt, de a konyhája magyar volt minden izében.

Végső éveiben sokat betegeskedett, családi csapás

is, bár régibb keletű, sebzette nemes lelkét, — nem csoda, ha veleszületett vig kedélye daczára, utóbb nagyon elkezdett időről-időre komorodni. Nagyszámu tisztelői tünődve jelentek meg vendégszerető marosujvári kastélyában; egyik is, másik is csak azon törte fejét, hogy ugyan mivel lehetne a betegeskedő főurat némileg fölviditani. Többen próbát tettek, — főrangú barátai, átutazó képviselők, tudósok, irók. Nem sikerült. Végre beállott Finály Henrik. Leülnek az asztalhoz. Alig szóltak néhány szót: és a gróf arcza ismét a régi kedélyességében ragyog. Vajjon mi történhetett? Ki ejthette ki ama varázsszót, a mely ily hirtelen elószlatta az elkomorult kedély fellegeit?

Finály Henrik volt. Ismerte a maga emberét; mint valamely távirati sürgönyét a tudományos szellemvilág csatáinak, ugy hozta meg a grófnak legujabb, de bizonyára nem legkomolyabb — buvárlati eredményét. Fölfedezte grófi barátjának, — hogy már Marcus Terentius Varro is ismerte a — turós haluskát. Ennyire szerette a magyar konyhát gróf Mikó; ennyire leleményes társalgó a mi jeles tudósunk Finály Henrik.

Legujabban áttetette magát a nyelvészeti osztályból a másodikba és tekintve ritka alaposságu előtanulmányait, előre is örvendhetünk azon szellemes termékeknek, a melyekkel a történet-tudományt és régészetet fogja gazdagitani.

***

Brassai Sámuel. Ez nem egy puszta név. Ez egy világ. Bámulatos aggastyán, a kit már éltében a legendák egész sora övez körül.

Már ezelőtt ötven évvel oly alak volt, hogy tisztes és bölcs megjelenését megirigyelhették volna a legigényteltebb brahminok; negyven év előtt pedig midőn

botanizálni meg entomologizálni a sás közé ment és tulvilágilag sárguló óriási szakálla a tó fonnyatag növényzetének halvány szinével egy merengő harmoniává vegyült, összefutottak az oláhok ásóval, kapával és meg is hajigálták a partról azon hiszemben, hogy nem ember ő, hanem «Prikulics, a benső vizek gonosz szelleme». Ma közel jár a kilenczvenhez: de azért nincs lelkületre, kedélyre nálánál fiatalabb tudósa Európának. Ha dán lap kerül véletlenül a kezébe és ebből azt látja, hogy a jövő héten érdekfeszitő hangversenyt szándékoznak rendezni Lumbyék Koppenhágában, hát magára veszi tündöklően szép vidra bundáját, kisétál a vasuthoz, rá ül a vonatra és elmegy Koppenhágába, a nélkül, hogy valakinek csak egy szót is szólana Kolozsvárott.

Gyakran el-eltünik hazulról. Ismerősei sajnálkozva nélkülözik társaságát, de nem nézhetnek utána: azt hiszik, hogy legfölebb Kalotaszeg vidékére ment ki csigát szedni és ott felejtette magát valamely katrinczás tanitványának az ozsonnáján. Pedig Brassai bácsi ezalatt Lissabonban járt, hogy kritikai széljegyzetet irhasson valamely Camoenst biráló könyvéhez, avagy Adams csillagászt kereste föl valahol Cornwallban, hogy kitudja tőle, igaz-e, hogy az a Leverrier, a ki mindenkihez egyiránt pokrócz goromba volt, ő vele, szerencsétlen, mert önhibáján kivül elkésett vetélytársával szemben nyájas tudott lenni?

És a mi a legfőbb, titokban tartja ő mindezt még az ujságirók előtt is.

Ha mindazt, a mit Brassai bácsi emlékezetére méltót ir, mond és cselekszik, rendszerint följegyezhetnék a hirlapok: akkor Európaszerte a magas értelmiség köreiben legalább is annyiszor lenne felőle szó, mint Vámbéryről, vagy gr. Zichy Jenőről, az az akartam mondani Taineről vagy Reclusről.

De Brassai Sámuel nem szeret oly utakon haladni, a melyeken egyéb halandók sétálnak. Ezért nem házas ember ő még ma sem. Megnősült ugyan ezelőtt sok évtizeddel, de az esküvő után azonnal elment a hetedik határba palaeontologizálni.

Más ember hazavetődött volna legalább az uj menyecskéhez ebédre. Brassai nem cselekedte. Nem volt ő kiváncsi még a nászéjre sem. Jobban érdekelték a kőszénben mutatkozó szerves lenyomatok. — Csak harmadnap jött haza udvarolni a fiatal asszonykához.

***

Pedig Brassaiért rajonganak a nők. Ha van plátóni szerelem még a földteke felületén: akkor bizonyára neki több része van benne, mint akármely költőnek.

Szeretik őt a nők, lányok, menyecskék, kezdve a legragyogóbb grófnőktől le a legszerényebb örmény kisasszonykáig, — salaktalanabb, eszményibb hévvel mint a hogy Kratest Hipparchia és vetélytársnői szerették.

— Oh, ha én azt a homlokot csak egyszer igazában megcsókolhatnám, — mondá nekem egyszer Brassaira meredve, egy ékes erdélyi hölgy.

— De hát mért szereti annyira az öreg urat nagysád?

— Oh, ön azt nem érti. Ön bennünket, nőket materialismussal vádol. Zola meg ugy ir le bennünket, hogy szintén már magam is megtántorodtam, a min méltóságunk fölötti hitemben. De ha Brassai bácsit látom és ha tanuja vagyok azon szivrepeső fölvillanyozódásnak, a melylyel a nők a belépő Brassai bácsi elé szökellenek, akkor lenézhetem Zolát, mert érzem, hogy nem ismeri legalább a kolozsvári nővilágot.

Mindenesetre nagy szó a vasuti concessiók, bankhitelüzletek és az általános védkötelezettség classikus korában.

Ámde Brassai bácsi megelégszik azzal, hogy nyájasan elcseveg a fiatal hölgyekkel, a kiknek ő már nagymamáit és nagynénjeit is elbájolta volt annak idejében az ő véghetetlen tudományának hindu regebeli tárházával. — Még csak arra sem gondol, hogy azon őzike termetü comtessek, a kik idylli pajzánsággal, csillogó szemekkel, mézédes eper-ajakkal körülötte pacsirtáskodnak és már-már szakála közvetlen közelében csiripolva ugrándoznak, nem terveznek-e holmi kis arkadias merényletet az ő mérhetetlenül dus tartalmu homloka ellen? Nem jut eszébe neki még csak a plátóni szerelem sem. Fogja magát, ott hagyja a társaságot, — java csókolódzás közben, — haza szalad, hogy elzongorázzék azokon a billentyükön, a melyek soha sem adnak, mert nem is adhatnak hangot, egy hirtelen agyában megvillant impromtut a sphaerák zenéjéből, és azután elmegy a fürdőbe.

Megfürdik, — de ezt sem ugy, mint más ember. Levetkőzik, bele megy a kádba, — de nem annyira azért, hogy fürödjék, mint azért, hogy fürödve olvasson. Tele is rakgatja azután a kád szélét megszámlálhatatlan hirlappal, könyvvel, folyóirattal, földabroszszal és mikor azután jól kimulatta magát az e fajta gyönyörüségben, haza megy és neki ül valamely felsőbb menyiségtani problemának vagy valamely szanszkrit könyvnek és ott virrad meg mellette.

***

Brassai Sámuel valóban egy oly nevezetes tudós, hogy büszke lehet rá minden magyar ember. Hogy mekkora botanikus, tudják azt Ausztráliában még jobban, mint Budapesten; Ausztráliában egy egész növény genust kereszteltek el az ő hirnevének megörökitésére. Hogy mekkora mathematikus ő, jobban tudják ezt a «Negyedik dimensio»-ról szóló tan hivei,

Norvégiában szintugy mint Siciliában. Jártas ő a hindu irodalomban, miként eddigelé sem botanikus, sem mathematikus abban jártas lenni nem igen szokott; jártas a classika philologiában, miként kevesen; tud ő oly jól magyarul, ha nem jobban, mint Gyulai Pál; beszél vagy ért majdnem valamennyi modern európai nyelvet; mester a logikában, methodologiában, de mester a zene elméletében is. Ha Wagner Richárd közelebbről ismerte volna őt, csak akkor tudhatnók mi magyarok, hogy a zene elméletében mily magasan áll ő!

Ily sokoldalúságot ennyi alapossággal ritkán párosított még európai tudós. Ha közelebbről ismerhetnék, az angolok is megbámulnák; a sokoldalúságáról annyira hires olasz államférfi, tudós Massimo d'Azeglio, ha élne, neki nyujtaná a babért; a németek előtt pedig, a kiknek csak egy Idelerjök volt, az ily szellemi pankratiasta merőben megfoghatatlan.

De csodálnák őt a francziák is, ha közelebbről ismernék. Madame Adam egyszer megtréfálhatná a párisi tudományos világot. Ha meghivná magához egy saisonra, Brassai Sámuel, a magyar tudós bizonyára nem várt delejerőt kölcsönözne az ő salonjának.

Tudomány, mély és magas: ez dicső dolog, megvan ez a nagy kultur-népeknél bennünket még mindig szerénységre intő mérvekben. De ennyi tudomány, ennyi szellemmel sublimálva: ez az, a miben a mi Brassaink páratlan.

Ha görögnek születik, a peloponnesusi háboru elején, aligha másként nem üt ki Platon «Lakomája»; ha Lukianos korában születik, ugy nem tudom, melyik lett volna a kettő közül inkább a saját századának Voltaireja?

Athenaeus «Vacsoraböicsei» közt ha megjelenhetik

vala, bizonyára többfélét és hasonlithatlanul érdekesbet eresztett volna meg falatozó asztaltársainak mulattatására, mint ez ódon «vacsorabölcsek» bármelyike: de mindennek daczára nem sokba vette volna a mi Brassaink ezen egész «vacsorabölcs» társaságot; valószinüleg csak ugy izlett volna neki az ottani discursus, mint pl. Csiky Gergelynek némely drámajutalomért pályázó iskolásgyerek jambuskáló elmecsemetéje, vagy mint Mikszáth Kálmánnak izlenék a gr. Zichy Jenő majdani «Emlékiratai»-nak azon szakasza, a mely e nagyszerüleg buzdulékony főurunknak az ő ipargrófságát megelőzött tanéveire fogott vala vonatkozni.

***

Tárkányi Béla egyike a magyar egyház legtiszteletreméltóbb főpapjainak. Vallásos költeményeiből a gondolkodó lélek áhitatteljes ihlete szól; mint a «Szt. István-társulat» buzgó alelnöke, zajtalanul működik ugyan, de annál értékteljesebbek az ő szolgálatai, a melyekkel a nemzeti közművelődés vallás-erkölcsi előmozditására oly tág körben és oly nagy mértékben hatott.

***

Joannovics György megérdemli, hogy minden magyar hazafi kalapot emeljen előtte. Szerb eredete daczára oly bensőségteljes hévvel, annyi szakértelemmel, oly ernyedetlen kitartással működött közre magyar nyelvészeti irodalmunk emelésében, hogy méltán bámulatba ejtette legtősgyökeresebb szakembereinket; mint országos képviselő, magas rangu magyar államitisztviselő, miniszteri tanácsos, majd államtitkár mintaszerü működésével és magatartásával minden körnek kivívta osztatlan tiszteletét. Rokonszenves lényében,

a délszláv természet jobb tulajdonai a legnemessbb emberiesség harmoniájára érlelődtek; európai salon ember, a kinek ma már egész valójából a magyarság legszebb erényeinek zománcza tündöklik felénk.

* * *

A legeredetibb s egyuttal egy egész emberöltő óta a legérdemesebb magyar tudósok egyike Ballagi Mór. Mózes vallásában született és nemcsak egyik leghatalmasabb oszlopa a magyar kálvinistaságnak tudományban, időszaki irodalomban, de egyike a magyar nyelvtudomány leghatásosabb veterán bajnokainak. Mestere nemcsak a hébernek, syro-chaldnak, arabnak, de a magyar-német szótár irodalomnak is; és a mi bizonyára nem legkisebb érdeme, oly gyermekeket nevelt a hazának, a kikre önérzettel tekinthet tudományosságunk minden barátja. Egyik fia, mint a politika szép képzettségü tanára működik a sárospataki jeles főiskolán; másik fia mint történettudós, nem csekély föltünést keltett oly érdekes, mint becses munkálataival, melyek őt már is akadémiai tagságra érdemesitették. De Ballagi nemcsak saját fiaiból nevelt a hazának tudósokat. Tett ő jót évtizedeken át más ember fiával is, valahányszor csak azt hihette, hogy a fiatal tehetségre tett áldozat majdan dus kamatokat fog hajthatni a haza közművelődési ügyének. Valóban nem csekélyebb érdeme Ballaginak azon erkölcsi támogatás is, a melyben egykor világhirű utazónkat Vámbéry Ármint ugy bel-, mint külföldi összeköttetéseinél fogva részeltette.

Ballagi Mór nevéhez sok tréfa füződik.

A legmulatságosabb dolgokat felőle mint bál-látogatóról meg mint theologiai tanárról beszélik. Állitólag, — azaz, hogy több mint állitólag egyszer igy szólott theologiai hallgatóihoz: «Jog és kötelesség

annyira együtt jár, hogy egyik a másik nélkül nem is képzelhető. Csak annak lehetnek kötelességei valaki irányában, a kinek ezen valaki irányában jogai is vannak. Értették uraim? — Igen is megértettük.

— No hát ha megértették, mondja meg nekem pl. Farmos, hogy minő jogaink vannak nekünk az Isten irányában?

— Az Isten irányában csak nem lehetnek jogaink!

— No hát lehetnek-e akkor vele szemben kötelességeink?

Erre azután Ballagi theologusai természetesen ugy elámultak, hogy még ma sem tudják, hogy hol szakadt vége ezen előadásnak.

Ballagi Mór hires a szórakozottságáról.

Korabeli férfiak beszélik mint megtörtént tényt, hogy egyszer, miután már nagyon belefáradt a tanulmányozásba, felöltözött szép fekete ruhába, vette kalapját és elballagott hazulról, hogy kiszellőztesse a fejét és szórakoztassa a kedélyét valamelyik jó ismerőjénél.

Bejárja a Váczi-utczát, bejárja a Dunapartot, — el is fáradt már a sok járás-kelésbe, de még mindig nem tudta, hogy hát tulajdonkép kihöz is menjen látogatóba?

— Megvan! gondolja végre magában, — elmegyek Ballagi Mórhoz.

És csakugyan befordult a Lipót-utczára, innét a Szerb-utczára, benyit a saját maga házába, rá akar nyitni a saját hálószobájának az ajtajára, de az ajtó zárva van.

Mit csináljon? Megpróbálja, kopogni fog; hátha mégis ajtót nyitnak s nem vesz kárba a fáradsága.

És csakugyan kopog.

— Kit tetszik keresni? kérdi egy idegen ember, a ki őt nem ismerte, de a ki hasonló járatban volt.

— Én Ballagi Mórt keresem.

— No én is azt.

— Várjunk hát egy kissé, majd talán hazajön.

Hogy hogyan végződött e jelenet? Ezt jobban tudják elbeszélni Debreczenben, kolbász-dus Bánki bácsi vendégei mint Budapest irodalmi világa.

Ez sem a legunalmasabb történetkéje a Ballagi Mór szórakozottságának.

Az ötvenes évek elején még nem igen utaztak alföldi magyarjaink. Egy derék alföldi, félig-meddig még mándlis református presbyter, gazda emberről van szó, a ki szintén nem igen volt még távol a falujától. A legmeszszebbi pont, a hol valaha megfordult, Nagy-Kőrös volt: nem is látott soha életében még egyéb emeletes házat mint a nagy-kőrösi kollégiumot.

Egyszer azonban még is csak fölvetődik Budapestre, és beállit papjának ajánlólevelével ügyes-bajos dolgában korom fekete éjszakának idején sátoros szekerén Ballagi Mórhoz, a kinek a maga utja-módja szerént már akkortájban is sokkal nyomatékosabb összeköttetései voltak, semhogy az ember à priori gondolná.

Ballagi Mór szivesen fogadja: megvacsoráltatja, lefekteti, másnap meg is papramorgóztatja és elviszi magával ahhoz az urhoz, a kinek pártfogásáért az alföldi atyafi voltaképen törekedik vala. Mennek, mendegélnek utczáról-utczára, — az alföldi atyafi nem tud hova lenni a nagy bámészkodástól. Ejnye, ejnye! presbeyter uram, jöjjön már no, — igy soha sem érünk el az elemózsiához.

— Mennék, de hát mikor itt annyi a kollegium, a hány a ház ezen a Pesten.

— Meghiszem én azt, mond Ballagi Mór, egész természetesen.

— De hát ki fia épitette ezt a menykő sok kollégiumot erre a Dunapartra?

— Hát kit egy lakatos, kit egy pintér, kit egy szabómester.

— Ejnye, ejnye, sohasem hittem volna, hogy itt ezen a Pesten részünkről annyi kollégiumok lévének!

Elvégezték a látogatást, s elhatározták, hogy majd együtt fogják megenni a szépasszony főztét. — Menjen csak a bátyám, s ha odataláil, a hova mutattam, mehet gyalog is, ha nem találna, hát üljön be egy bérkocsiba, s rendelje meg előre az ebédet. Nekem egy kis dolgom van még, de ott leszek félóra mulva. S ezzel rohant tovább, mint a hogy abban az időben még szokott. (Azóta lassabban jár, mert ma már nem csak egy háromemeletes házat kell bejárnia a sajátjából.)

Hát bizony a presbyter bátyánk sehogy sem birt eligazodni. Nézelődik eleinte jobbra, balra, hogy melyik is hát az a kollégium, a melyiket neki a nagy tudományu professor ur a szépasszony főztére való tekintettel kijelöl vala?

Nézelődik, de mind hasztalan.

Egyáltalán nem birt ráakadni arra a kollégiumra a szeme.

Leült hát a Dunapartra és várta Ballagi Mórt nagy busan. — Várta délig, várta ebéd idejének utána, várta késő estéig, — becsületes lefekvés idejéig: de a ki csak nem jött, az Ballagi Mór vala.

Éhes volt már rettenetesen, de mozdulni nem mert a helyéről — Ennyi sok kollégium közt, ennyi tenger nép közt, annyi csavargó utczán — hogy találjon ő éhgyomorral haza?

Utoljára is, mit volt mit tennie, — szivesen fogadta a városhajdu karját, a ki őt azután éjféltájban barátságosan szállására kalauzolta. Ballagi Mór pedig soha sem tudta már, hogy vendégét hova menesztette volt, hanem a mint másik dolgát elvégezvén, betért

az «Aranysas»-ba, itt ebédközben egy kecskeméti ismerős családdal akadván össze, ennek ellenállhatatlanul vendégszerető meghivására, ugyancsak ezzel a családdal még az nap délután lerándult Kecskemétre, még pedig nagyszerü disznótorra.

Csak harmadnapra tért vissza Kecskemétről. Vendégét még szerencsére életben találta. Képzelhetni egyébként azt az állapotot, a melyben ők már most kettecskén ezekután «egymás irányában lévének!»

Ballagi az egyes egyedüli magyar tudós, a ki jelentékeny vagyont birt magának szerezni már akkor, midőn még nem létezett hazánkban semminemü, tudós emberekkel betöltött igazgató-tanácsosság.

De még nepotistikus vagy egymást kölcsönösen biztositó tankönyv-gyár-iparszövetkezet sem.

Ez mindenesetre becsületére válik. De egészségére is: mert jóllehet már 45 év óta tagja a magyar tudományos akadémiának: nincs az a másodéves jogászgyerek, a kinek a szemei a női vizsgákon az övéhez hasonló erőteljes fénynyel ragyognának.

***

Ballagi Aladár, ritka szellemességü, tág látkörü és valóban szép képzettségü történettudós. Kora irodalmi fejlettsége Champollion-le-jeunere és Brugsch Henrikre emlékeztet. Tizenhat éves korában oly pályadijas történelmi müvet irt már, a melynek még ma is megvan a becse. Azóta pedig számos, valóban értékteljes munkálattal gyarapitotta irodalmunkat. Colbert fölött tartott értekezését érdemes lenne leforditani francziára; e mellett jobb tolla van, mint sok hirneves történetirónak.

***

Lévay József egyike legjelesebb élő költőinknek. Mióta Tompa nincs többé: az ő lantját környezi a nemzet részéről a legtöbb kegyelet. Kár, hogy nem települ Budapestre, a hol ő ugy koránál mint érdemeinél fogva központot képezhetne. Neki csak tisztelői vannak; irigye nincs, mint nem volt Arany Jánosnak.

***

Szarvas Gábor érdemteljes magyar nyelvtudós, és sok tekintetben egyike a legérdekesebb jelenségeknek. Egész forradalmat idézett elő az ő «Nyelvőr»-évei, a magyar szóképzésben és szófüzésben, és ha elvi ellenfelei sajnálnák is azon nyelvnek szépségeit, a melyen Vörösmarty és Kölcsey irtak, áldozatul hozni azon szólásformákért, meg szófüzési fordulatokért, a melyeket fáradhatatlan ifju nyelvbuvárunk tanitványa nyaranta majd a Balaton vidékén, majd a Sajó mentén poharazó kaszás legények, meg eprésző, kurtaszoknyás Pannák ajkairól lesnek el: hogy az ő orthologiája ép ugy hasznára vált már is a neologiának, mint a homoeopathia az aleopathiának, ezt még ez ellenfelei is elismerik.

***

Ponori Thewrewk Emil nagyon jeles philolog; Festus tanulmányait külföldön is komoly figyelemre méltatják. Csinos férfi tele tüzzel, ki ment a Verulami Baco állitólagos irói elfogultságától.

E nagy gondolkodóról azt hiszik Angliában, hogy ő irta nemcsak a «Novum Organum»-ot, de Shakespeare halhatatlan tragoediáit is, csakhogy nem tartotta méltónak sem állásához, sem philosophiai hirnevéhez azokat saját neve alatt bocsátani világgá. Ponori Thewrewk Emil nem keresgél a maga érzelemdus költe-

ményei számára álnevü szerzőt, kiadja azokat, ugy mint költői kebléből fakadnak a saját neve alatt maga. Nagy érdemei vannak a «Philologiai társulat» körül is, alapitója volt és elnöke még ma is.

***

Kovács Pál egy letünt kornak, a jóságos táblabiró világnak erényeit megnemesitve ifju, üde erővel szállitotta át anyagiasdi napjainkra. Koszorus veterán vigjáték-iró; némelyek magyar Kotzebuenak nevezték el, de magyarosabb, eredetibb és mindenek fölött kedvesebb ő nekünk, mint akár a harminczas évek németjeinek Kotzebue volt.

***

Barabás Miklós festő, az egyetlen magyar müvész, ki mint képiró foglal helyet a magyar tudományos akadémiában. Megérdemli ősz müvészünk e kitüntetést. Nemcsak három nemzedék müvelt magyar leventéi érzik ezt, valahányszor az általa megörökitett fénytelt honleányaink arczképcsarnokára tekintenek; de vallják mindazon szakértőink is, a kik közelebbről ismerik az ő tudományos, elméleti szakképzettségét is. Csak tulságos nagy szerénysége az oka, ha a tágabb közönség nem számitja őt is azon jeleseink közé, a kik már évtizedek előtt elismerést birtak szerezni a magyar névnek a külföldi irodalomban. Pedig Barabás Miklós már sok évtizeddel előtt oly jeles kritikát irt a perspektiváról stb. a londoni «Art Journal»-ba, hogy azokra ma is büszkeséggel gondolhat.

***

Szabó István. Le a kalappal, uraim, e tisztes aggastyán előtt! Oly időben ajándékozta meg ő nemzetünket Homerosnak magyar «Ilias»-ával és «Odysseia»-

jával, a midőn hazánkban a görög nyelvet, irodalmat aligha müvelték még többen, a szó komoly értelmében mint ma a szanszkritot vagy legfölebb a finnt. Protestáns főtanodáinkon rendes tantárgy volt ugyan a görög, kerültek is ki a hazafias közmüvelődés e buzgó intézeteiből időről-időre férfiak, a kik előszeretettel foglalkoztak irodalmi pályájukon egy vagy más görög remekiróval. De katholikus tanodáinkról Hellas nyelve teljesen ki volt szoritva, legfölebb a theologiai semináriumokban avathatta be magát a fiatal papi növendék annak legkezdetlegesebb elemeibe, a menynyiben t. i. ezen elemek ismeretét az «Uj szövetség» egy részének méltatása igényelte. Rut elhanyagolásban sinylett Télfy Iván kora előtt Hellas nyelve akkor még egyetlen egyetemünkön is.

Hogy mennyire nem kedvelték a görögöt azon időkben u. n. politikai irányadó köreink: kitelik ez azon förmedelmes animositásból, a melylyel a Bach-korszak csufos bukása után hatalomra került speciális «conservativ» elemeink Thukydides és Plato, Sophokles és Demosthenes nyelvét helytartótanácsbeli intézvénynyel a katholikus gymnáziumainkból azonnal számüzték.

Szabó Istvánnak ily körülmények közt tehát rendkivüli érdeme, hogy r. kath. plébános létére abban az időben már oly szenvedélylyel foglalkozott a világirodalom elévülhetetlen nagy epikusával, sőt annak ezredéveket tulfénylő remekeit zengzetes magyar nyelven nemzeti sajátunkba bocsátotta. Mennyi nehézséget kellett a tiszteletreméltó, tárgyáért oly eszményies hévvel égő aggastyánnak leküzdenie! Nem volt a görögre sem kiadó, sem olvasó. Nem volt sem kritika, sem méltányló. Lankadatlan kitartása végre is czélt ért.

Gondol Dániel korábbi évtizedekben működött közre mint nyelvészeti és szépirodalmi iró érték-

teljes dolgozatokkal; Szilágyi István, a marmarosszigeti ref. főtanoda nagy képzettségü tanára nyelvészeti értekezéseken kivül a közoktatásügyünk történelmének mezején is maradandó becsü müveket alkotott.

Podhorszky Lajos. Ő is mint Brassai egy egészen külön világ. Kitünő nyelvtudós, a ki azonban sem nem tanult soha hagyományos módon, sem nem ivott soha sört német egyetemeken, hanem annál többet tanult és végzett Párisban. Forditott ő a szanszkrit irodalomból, különösen a «Ramayana» hősköltemény-ből, már az ötvenes években, tanulta ő egész szenvedélylyel a sinai nyelvet, irodalmat és ezen a téren bizonyára oly fokra vitte, mint nálunk Kőrösi Csoma Sándor óta aligha valaki; majd ezután az ó francziára vetette magát; sikereit e részben fennen hirdetik maguk a franczia szaktudósok. Egyideig honn tartózkodott, de nem birta magát beletalálni az itteni légkörbe. Kiment megint oda, a hol fiatal éveit töltötte. Jelenleg Munkácsy lángszellemének védszárnyai alatt szenvedi a nagyratörő magyar tudós életsorának változatosságát. Néhány évvel ezelőtt még életvidor könnyedséggel száguldott a szerb fejedelmi fiuk oldalán a Champs-Elyseé verőfényes fogat-özönében. Ma oly életre van kárhoztatva, mint a minőért Szemere Bertalan egykor Mentelyt annyira megbámulta. Hja! de hát mért nem ir dicsőitő czikkecskéket külföldi lapokba valamely nem kevésbé hagyományos mint középszerü nagyságunkról? Mért nem rántja le azokat, a kikre eféle nagyságaink rossz szemmel néznek, egy vagy más nagytekintélyü franczia «Revue»-ben! Ha ezt cselekedné: rég meg indult volna már Budapesten is a «mozgalom» az ő érdemeinek méltó megjutalmazására.

***

Barna Ferdinánd jeles finn nyelvtudós, egyike azon magyar tudósoknak, a kik már évek óta alaposan üzik a Hunfalvy Pál és Budenz József által fölavatott irányt összehasonlító nyelvtudományunkban.

Szintugy ifj. Szinnyey József, a kit fiatal kora daczára jobban ismernek már a müvelt körök az «Ezer tó országában», mint a szorosan tudományos és tanári köröktől eltekintve saját hazájában. Elegáns szőke ifju ki azonban nemcsak egy egész könyvtárnyi finn-magyar és rokon dolgot irt már össze ép oly alapossággal, mint csinnal magyar tudósaink és tanulmánykedvelő olvasóink számára, de számos finn nyelvü értekezést is bocsátott már közre Helsingforsban. Jól megtanult svédül is, és e mellett rendkivül sokoldalu az olvasottsága. Ugyanő, ki Szigligeti szinmüvét, a «Czigány»-t leforditotta finn nyelvre és most a finn irodalomtörténetet forrástanulmányok alapján készíti sajtó alá, ugyan ő nem kevésbé élvezetes tárczát irt a táncz történetéről, mint a könyvkötésről. Üres óráiban ma Czvittinger Dávid követőit méltatja, vagy Plautusról és Lessingről értekezik, holnap ismét Genetz Arviddal polemizál a magyar versidom fölött valamelyik finn folyóiratban.

Ép oly meglepő mint kedves jelenség legifjabb tudós nemzedékünkben.

***

Arany László, a nagy költőnknek, Arany Jánosnak el es fia. Mint költő diszes helyet foglalna el ő legujabb szépirodalmunkban még akkor is, ha nem ragyogna atyjának fényében az ő neve. Kedves ifju, magyar gentleman magyar szivvel és angolos humorral. Ünnepelt szépségü nejével élénk részt vesz a fővárosi magasabb értelmiség társas mozgalmaiban, és urias kényelmü otthona vendégszerető elfogadó csarnoka az irodalmi világ szinejavának.

Bartal Antal évtizedek óta működik már mint philolog és paedagog. Mindkét téren elismerést vivott ki magának. Az ő vezetése alatt virágzott fel az állami tanképző intézetnek gyakorló főgymnáziuma is.

Pauer János székesfehérvári püspöke egyike legtudósabb főpapjainknak. Alig van valaki, a ki a magyar történelem kutfői kincstárának minden legcsekélyebb rejtekében is oly alaposan jártas, s annak horderejéről kritikailag is annyira tájékoztatva lenne mint ő. Már fiatal korában maradandó becsü terjedelmes történelmi munkát irt az egyházi rend érdemeiről Magyarországon; ujabb időben sajnosan nélkülözik szaktudományos közreműködését az Akadémiában; pedig mint valódi hivatott tudós legnagyobb örömét ma is az képezi, ha nem mulik el nap a nélkül, hogy szenvedélyesen üzött kutatásait és tanulmányait ne gazdagitaná.

Nem tart ő semmitől sem annyira mint a reclamtól: a mi napjainkban valóban még az akadémikusok körében sem valami miudennapi dolog. Ha minden főpapunk annyit adna ki évről-évről tudományos könyvekre, régiségekre mint ő: akkor a magyar tudományos irodalom is venne valahára egy kis anyagi lendületet.

Szücs István jog- és történettudós, egyike, az akadémia legrégibb tagjainak, abból a derék, hazafias fajtából, mely az ügyvédi gyakorlat és a birói hivataloskodás pihenő óráiban évtizedeken át egész hévvel böngészi a kutfőket, gyüjti a tudós szinmézet, és ha nem is termel irodalmilag annyit, mint a mennyit tőle nyerhetni az irodalom óhajthatna, legalább termékenyitőleg hat az ifju nemzedék munkálkodására.

***

Ney Ferencz veterán paedagogiai szakférfiu és érdemdus paedagogiai iró. Oktatott, nevelt egész seregeket; tanulmányozott, gondolkodott sokat; irt egy egész kis könyvtárt. Irt regényt is; többek közt irt egy olyat is, a melyet a szépirodalmi kritikusok kissé hidegen fogadtak ugyan, de a melyet a müvelődéstörténelem barátai bármely nyelven is meleg érdeklődéssel olvasnának. A XVIII. század szabad szellemü nagy iróit Gibbontól Voltaireig oda állitani korhü diszkötésben egy szilaj, nagyuri, éleselmü roué salon asztalára és könnyed kandalló stylben végig bölcselegni azok ethikai kihatása fölött egy nem kevesebb emberismerettel mint valláserkölcsi költészettel irt regényben, — földolgozni a magyar történelem legmegkapóbb jeleneteit oly keretben, oly nyelven, a melytől magasra lobogjon a láng a még romlatlan ifju honfiui kebelben: e két vonás is eléggé kiemelheti a magyar paedagognak czéltudatos munkaképességét és bensőségteljességét.

* * *

Somogyi Károly a magyar katholikus egyház egyik legjelentékenyebb theologja, ki már az ötvenes évek elején lépést igyekezett tartani a nagyhirü Wiseman bibornoknak a kijelentett vallás és a tudomány összeegyeztetésére irányult tudományos müködésével. Esztergomi kanonok; fejedelmi ajándékkal örökitette meg nevét. Körülbelül százezernyi kötetnyi rendkivül becses magán könyvtárát az ujjáépülő Szegednek ajándékozta!

* * *

Wenczel Gusztáv nagy jogtudós, a ki ha nem még nagyobb tekintély, mint már a mekkora tekintély a jogtörténelmi irodalom terén európaszerte, ezt csak is annak tulajdonithatni, hogy értekezéseinek legesleg-

nagyobb részét, csakis magyar nyelven bocsátotta közre, a melyet pedig a külföldi tudósok közül vajmi kevesen értenek. Pedig irt ő értekezést mélységesen becsest és bámulatosan sokoldalut, majdnem annyit mint Jókai regényt. Mint az akadémia egyik legnagyobb tudósát és az egyetemnek egyik legérdemdusabb tanárát ki is tüntették öreg napjaira. Másutt titkos tanácsossá szokták az ily kaliberü tudóst előléptetni 60—65 éves korában. Wenczel Gusztávot, a ki már ugyis honoratior volt, még pedig a tejföléből vagy 50 év óta, megnemesitették, «kövesdi» előnévvel.

Wenczel Gusztáv szellemes tréfáiról két emberöltő óta annyi történetke, adoma, sőt legenda röpköd az ifjusági kávéházak tekeasztalai, meg az élczlapok szerkesztőinek munkaasztala fölött a levegőben, hogy jobb azokkal e helyütt meg sem kezdeni. Tiz köteten át is alig érnők azok végét. Nem hiába magyar huszárnak a fia: olyan hat vágást nem igen csinált még egyetemi tanár rengetegen tudományos előadása közben mint a hogy ő szokott. Szereti is az ifjuság, de nagyon!

Wenczel Gusztávnak nagyon eredeti az előadása. A nagy franczia tudósok meg annyi nagy irók is egyuttal. A németek rendszerint kevésbé. A franczia tudós, a midőn ir, ugy cselekszik, mint az a vendéglátó házi gazda, a kinek sokkal jobb izlése van, sem hogy vendégeit a konyhán keresztül vezetné azon terembe, a hol dusan megrakodva áll már az ebédlő asztal, illatozva rég a kitálalt leves szivviditó gőzétől. A német tudós azonban rendszerént a konyhában, a lábasok mellett, kezében a főzőkanállal szokta fogadni azokat, a kiket lakomára hí. A franczia tudós müvén nem érzi meg az olvasó sem a rántásszagot, sem nem látja az ember a nyers pulyka mellet: keresztül dolgozta magát ő is a legszigorubb kritikával a kutfőkön

de nem tálalja bele a szövegbe az idézeteket és az ezeken nyargalászó polemikus megjegyzéseket.

Wenczel Gusztáv tekintetbe véve a légkört, meg a mediumot, de a német dajkaságra minden lépten-nyomon rávalló egyetemi hagyományosságainkat is, a középutat választotta. Azt, hogy ne a konyhán vezesse keresztül az ő szellemi lakomájának a vendégeit — ezt ő már el nem kerülhette. Érezte, hogy ez az eljárás nem egészen helyes; föltalálta tehát, hogy hogyan lehessen izletessé tenni még a konyhaszagot is: oly étvágy-gerjesztő felséges frissen sült velőpogácsát, libamájat, sőt közbe-közbe debreczeni kolbászt is tálal föl már az ő szellemi munkájának nagyszerű konyhájában, hogy a tanulmányozóban a tudvágy, a kíváncsiság, az étvágy a valódi lakomára, a végeredményekre csak még jobban fokozódik.

***

Tóth Lőrincz a legmagyarabb jogtudományi tekintélyeink egyike az akadémiában. Azért mondom a «legmagyarabb»: mert a valóban magyar tudós keble nem tagadhatja meg magát soha. Nem válhatik az rideggé a tudományos buvárkodástól: annál belterjesebb lánggal ég az, minél mélyebben hatol ez emberi ismeretkör titkaiba. Ha az ember e magasrangu ősz biránkat hallja előadni az akadémiában, értekezzék bármily száraznak látszó tárgyról is: Kölcsey Ferencz szellemét érzi áradozni a honfiui érzelemben melengő kedélyekre. Nemes, emberszerető gondolkodásmód uralja nyelvezetileg mindenha éppen oly ékes mint szabatos prózáját. Ismertesse bár Zsivora György érdemeit vagy az ilavai fegyházat: ugyanazon, mélyen érző tantételeinek megvilágitására költőileg szárnyaló alaphang hullámzik szavaiból felénk, mint a mely a mi lelkünkbe oly édesded játszisággal nyilalgatott vagy

negyven év előtt, a midőn Tóth Lőrincz Nyugat-Európában tett tanulmányait az «Utitárczában» megirja vala. — Tóth Lőrincz epigrammokat is ir, még pedig ugyancsak csinos epigrammokat, a melyekből az avatott szem kiveheti, hogy mily alaposan ismeri ő nemcsak egyátalán az embereket, de tüzetesen a budapesti társasélet finomabb rejtelmeit is.

***

Hunfalvy János földirati irodalmunknak legtudományosabb veterán vezér-müvelője. Szepesi német származásu, de a magyar közmüvelődés egyik legerélyesebb előbajnoka, a ki nevezetes utakat tett, résztvett és sikert-aratott a nemzetközi földirati congressusokon; elegans franczia előadásával, és a földrajzi társaságnak kiadványaiban évről-évre nem kevésbé messzehatóan franczia jelentésekben hirdeti a magyar szaktudománynak legujabb eredményeit. Ernyedetlen tudós egyetemi tanár, a kinek csak a komolysága nagyobb mint fáradhatatlan munkássága.

Oly nagy az ő komolysága, hogy egyszer már valaki, a ki különben benső tisztelője, kétségbe kezdte vonni, hogy vajon akkora komolyság mellett megférhet-e ugyanazon egy tudósban a — humor? Próbára teszem őt, — gondolta magában lélektanilag kisérletező emberünk, és eszébe jutván az Északi Jegestengernek azon kis öble, melyet a sark-utazók a hetvenes években Jánosunk tiszteletére Hunfalvy-öbölnek kereszteltek el, megszólitja egyszer a váczi utczán, dermeteg téli időben tudós hazánkfiát: Mit csinál most az öböl?

— No, hát most be van fagyva! Válaszol Hunfalvy János oly közvetlenséggel a hogy válaszolt volna, ha ily hirtelenséggel azt kérdezik vala tőle, hogy hát igazán meleget tart-e az ő sok tekintetben emlékezetes

prémes bundája? Ettől a perctől fogva sohasem kételkedett azután emberünk Hunfalvy János humora fölött.

***

Rónay Jáczint. Nevezetes ember nem egy tekintetben. Mint fiatal benczés pap értékteljes szép müveket irt a lélektan és a népisme, helyesben a népjellemzés köréből.

A szabadságharcz után Angliába menekült, és lett belőle angol geolog, palaeontolog, ethnolog, meg anthropolog. Lyell és Darwin, Huxley és Lubbock egyiránt fölismerték benne a nagy elmét meg a tudományért lelke mélyéből lelkesülő valódi tudóst. Ekkor irta gyönyörü kosmosophiai, regényszerüleg keretezett munkáját, a «Tüzimádó bölcset», és midőn hazatérhetett, Darwin müvét a fajkeletkezéséről ő mutatta be a magyar tudományosságnak. Visszatért cellájába, azon rend kolostorának falai közé, a mely egy fél évezreden át oly halhatatlan érdemeket szerzett magának az emberiség tudományos müvelődése körül.

De nem maradhatott ott sokáig. Ily férfiura égető szüksége volt a közügynek. Megválasztották képviselőnek: majd az uralkodó magas kegye áradt pályájára; ő reá bizták Mária Valéria főherczegnő nevelését. Kitünőbb magyar emberre nem is bizhatták volna. Ő felségének valóságos belső titkos tanácsosa, pozsonyi nagyprépost, czimzetes püspök és a nemzet kegyelete környezi őt, kezdve a palotáktól, le a kunyhókig.

***

Rómer Flóris. O is egyházi férfiu a szine javából. Benczés volt ő is, a szabadságharczban honvéd tüzértiszt; ma nagyváradi kanonok. Nagy érdemei vannak a hazai régészet szinvonalának európai szinvonalra

emelése körül. Midőn a praehistorikus nemzetközi congressuson az őszinte csodálkozás hangján szólottak Európa tudósai azon ép oly meleg, mint szakavatott érdeklődésről, a melyet a magyar klérus tagjai a modern tudomány iránt tanusitanak: akkor ezen csodálkozásból az oroszlánrész bizonyára Rómer Flórist illeté meg, a ki Párisban nem kevésbé tünt föl őstörténelmi ismeretkörünk kiszélesitésére irányuló buvárlati eredményei által, mint a hogy ő hazánk bármely pontján, a hol csak tudományos kutatás végett megjelenik, megszokta nyerni igaz magyar szivélyessége és kedélyessége által a tudomány érdekeinek a legkülönbözőbb hajlamu köröket. Van sok kincs az ő gyűjteményében, de bizonyára a legbecsesebb kincs ránézve azon kegytelt barátságos kitüntetés, melyben őt, mint egykori egyik oktatóját József főherczeg részesiti.

***

Keleti Károly, a m. kir. statisztikai hivatal főnöke. Ifjabb éveiben katonatiszt volt. O vezényli a népszámlálás és egyéb statisztikai fölvételek nagyfontosságú munkálataiban buzgólkodó tudós és hivatalos csapatokat: vezényli pedig évek hosszu sora óta oly kiváló szakértelemmel, szellemerővel, tapintattal és nemzetgazdasági, meg művelődés-történelmi érzékkel, hogy csak szerencsét kivánhatunk magunknak azon irigységhez, a melyet a Keleti Károly nevét viselő magy. kir. hivatalos statisztikai közlemények szomszédainknál keltenek.

***

Hajnik Imre. Érdemteljes tagja azon Hajnik családnak, mely már annyi jeles munkaerőt adott a legutóbbi időben közéletünknek. Nagyszabásu műben kezdte meg budapesti egyetemünk ezen daliás megjelenésü ifju

tanára Magyarország alkotmány-történetét forrástanulmányi alapokon. Rendkivül értékteljes már azon kötet is, a melyben a Szent István-féle alkotmányt tárgyalja. Valódi esemény lesz, ha e müve egyszer teljesen elkészül.

***

Nagy Iván. Nincs magyar tudós, a kinek a nevét annyi magyar főnemes és előkelő köznemes család ünnepli, mint a Nagy Iványét. Nem is csoda: oly adatdus nagy műben adta ki a magyar uri családok genealogiai méltatását, hogy ritkitja a párját oklevéltani értékre szintugy, mint általános történelmi háttérre nézve a legfényesebb ariszokracziáju modern nemzetek irodalmában. Egyéb történelmi értekezéseiből, tudományos kritikával párosult, szabadröptü körültekintés üde szellője fuvall felénk: jele, hogy ha megviselte is amaz iszonytató munka az ő egészségét; gondolkodó lelkének éberségét annak terhei még sem voltak képesek lelohasztani.

***

Mátyás Flórián. Tiszteletreméltó eredeti egy alak a magyar tudományosságban. Tősgyökeres magyar ember, a ki már az ötvenes évek folyamában csakugy éldelte a Rig-Vedát, meg a Számán-Vedát, meg mindenféle Vedát szanszkrit eredetiben. Baranyában lakik. Most ritkán jár Budapestre.

***

Hoffmann Pál. A római jog jeles ismertetője, egyetemi tanár. Tekintélyes országgyülési képviselő, kitünő szónok, a ki már évekkel ezelőttt codifikálta a magyar magánjogot. Igaz, ellenségei akkor azt mondták, hogy az ő magyar codex-tervezetét még előbb magyarra

kellene leforditani: de hát utóvégre is ez nem annyira az ő, mint azok hibája volt, a kik sokkal kénytelenebbek, semhogy megbirkózni igyekeztek volna ez emelkedett szellemü jogtudomány nyelvezetével. Magyar egyetemi tanár még egy sem kapott annyi fáklyás zenét a hallgatóitól, az egyetemi ifjuságtól, mint ő.

* * *

Kállay Béni közös pénzügyminiszter, az Árpáddal bejött hatalmas Kállay-nemzetség sarja: a szerbek legjelentékenyebb modern történetirója, Bosznia regenerátora, alapos, széles látkörü államtudós és nagyurias magyar gavallér ember nyugateurópai stylben. Tud ő nemcsak valamennyi nyugateurópai nagy nyelven, de szerbül, oroszul, uj és ó-görögül is. Már kora ifjuságában, — jóval előbb, hogysem Belgrádba ment főconsulnak, — leforditotta John Mill Stuart művét a «Szabadság»-ról és oly előszót irt hozzá, mely mint önálló államtudományi gondolkodás eredménye, maradandó értéket képvisel irodalmunkban; azon értekezését pedig, a melyben Magyarország keleten való hivatását fejtegeti, a keleteurópai államférfiuság valódi, ujonnan megnyilt tárházának tekinthetik nyugaton a leghivatottabb körök is. — Magasmüveltségü neje, Bethlen Vilma grófnő nemcsak magyarul, de francziául is ir csinos költeményeket, és mig Budapesten lakott, a salonja elfogadó csarnoka volt irodalmunk legválasztékosabb erőinek.

* * *

Kerékgyártó Árpád szigoru egyetemi tanár és érdemteljes magyar történettudós. Nagyon félnek előtte vizsgát tenni a fiuk.

Ökröss Bálint ép oly termékeny, mint rendszeres és alapos müvelője a magyar jogi irodalomnak.

Lubrich Ágost a paedagogia tanára az egyetemen és nagy terjedelmü paedagogiai müvek fáradhatlan szerzője.

Domanovszky Endre nagy-szebeni jogakadémiai tanár, egyike azon nagyon csekély számu magyar tudósoknak, a kik az akadémiában az elvont bölcsészetet képviselik; szinugy Pauer Imre, a pozsonyi jogakadémia ezen kiváló tanára, a ki azonban gyakrabban hozzászól tudományos publicistikai kérdésekhez is.

Balázsi Ferencz esperes és Haan Lajos békés-csabai evang. lelkész a hazai történelem és régészet terén működnek lankadatlan szorgalommal és nem egy tekintetben hézagpótló munkássággal.

Szintigy Zsilinszky Mihály, ezen rokonszenves és tekintélyes országos képviselő, a ki különösen a tizenhetedik századbeli rendi országgyüléseink történelmének levéltári kinyomozását tüzte czélul maga elé. Nem éri be azonban a merő anyagnyomozással: vonzó alakban is mutatja be eredményeit. Zsilinszky már azért is nem mindennapi jelenség, mert ő evang. tanár is volt, meg alispán is (Békésmegyében), a mi kevés emberrel szokott megtörténni még eddig minálunk.

György Endre nagymunkásságu nemzetgazdasági iró és közlekedésügyi politikus. Szép tanulmányokat tett ifju korában Angliában. Irt is rendkivül érdekes kisérleteket az angol államférfiakról, a mit ő annál több jogosultsággal tehetett, minthogy Londonban léte alatt közelebbi összeköttetésben állott nem egy parliamenti nevezetességgel.

***

Kőrösi József a nagyvárosok statisztikájának európaszerte ismert buvára, a ki Budapest főváros statisztikáját is, mint ugyancsak e fővárosi törvényhatóság

saját statisztikai hivatalának erélyes főnöke oly szinvonalra emelte, hogy mi magyarok büszkék lehetünk rá. Fiatal ember még és már is a nagy szót viszi a nemzetközi statisztikai congressusokon. — Vécsey Tamás szenvedélyes tudós művelője a római jognak: de nemcsak a Pannoniában élt hajdani római jogtudósokat mutatja ő be a tudományos világnak ritka elmeéllel keresztülvitt reconstructiókban; de értekezik ő még a csóknak római jogi jelentőségéről is oly szellemes csevegéssel, hogy aggastyán pandektistáknak könybe lábad a szeme, bájdus ifju hölgyeknek pedig eperajkaira észrevétlenül is fölszivárog mosolydus lelkök legtitkosabb mélyeiből a költői epedésre méltó szin-méz.

* * *

Kerkápoly Károly a legnagyobb tehetségü emberek egyike, a kiket valaha magyar föld szült. Volt pápai ref. collegiumi tanár és egész nemzedéket vezérelt a gondolkodás nagy törvényeinek birodalmába a nélkül, hogy néhány megye határán tul valaki is ismerte volna a nevét. Lett azután képviselő, államtitkár, miniszter és megismerte az ő rendkivüli értelmét az egész ország. Bölcsészet volt korábban az ő szakmája, legujabban a politika és a nemzetgazdaságtan tanára az egyetemen: tervez is — mint a lapok irták — már régebb idő óta egy nemzetgazdaságtani rendszert; egészen uj alapokon. Oly fegyelmezett fő, mint az övé, bizonyára nagy jelentőségü termékkel fogja gazdagitani szakirodalmunkat.

Kerkápoly ma fényes palotában lakik: megadta rá a példát, mennyire viheti még a bölcselkedő lélek is józan körültekintéssel, helyes számitással, ernyedetlen munkássággal és alkut nem ismerő takarékossággal. Számtalan adoma kering ezen elmélyedt jelesünknek

nemcsak könnyen érthető szórakozottságáról, de különösen rendkivüli takarékosságáról is. A morál azonban e részben csak az, hogy csodát müvelhetne maholnap a nemzet, ha csak minden tizedik nagy- és középvagyonu fia tudna oly józanul takarékos és oly kitartólag, okszerüleg munkás lenni, mint ő.

Kerkápolyról érdekes könyvet irt Eötvös Károly még akkor, midőn az miniszterré lett. Mennyivel dusabb volt az ő állemférfiui pályafutása ezen idő óta végzetterhes tapasztalatokban mind ő reá, mind a nemzetre nézve! — Az lehetetlen, hogy egy ily óriási tehetség végleg lemaradjon szorulva hazánk törvényhozási és kormányellenőrző küzdteréről: ezt mondja már évek óta minden párt, és nincs is számbavehető politikus, a ki nagy nyereségnek ne tartaná a hazára nézve, ha Kerkápoly Károly ismét helyet foglalhatna a parliamentben.

Sokat küzdött mint pénzügyminiszter; a rendi reakczió utját állta eddig azon valószinüségnek, hogy belőle Magyarország miniszterelnöke lehessen. Nem vágyik ő erre az igaz, de hogy pártkülönbség nélkül fölvilágosultabb politikusaink egyiránt bevallják, miszerint csodálkoznak gr. Andrássy Gyulán, hogy miniszterelnök-keresése közben mért nem akadt még az ő közös külügyminiszteri szeme — a hetvenes évek első felében, inkább Kerkápolyon? Már ez mutatja, mily magas véleményben vannak politikusaink az ő államférfiui értéke felől. — Ezért hiszem én is, hogy nézetöket beigazolja még gyakorlatilag is az idő.

* * *

Báró Radvánszky Béla gazdag fiatal főur, a ki évek hosszu során át gyüjtögette a mükincseket és az adatokat egy nagyon érdekes müvelődéstörténelmi munkához; föl is dolgozta ez anyagot ép oly alaposan

mint szellemesen. Az ő fáradozásainak köszönheti a magyar müvelődés-történelem barátja, ha ma már szépapáink meg szépanyáink nagy szüleinek jellegzően korhü életmódját, ruhatárát, butorzatát, háziberendezését, sőt konyháját oly tisztán, világosan látja maga előtt mint akár XIV. Lajos korának e szakbeli jellegzetességeit a franczia olvasó!

Myskovszky Viktor kassai tanár a müépitészet történelmének sikerekben már is gazdag buvára; Kozma Ferencz a paedagogiának érdemteljes, hamisitlan magyar szellemü bajnoka az irodalom és egyuttal a gyakorlat terén.

Majláth Béla a Nemzeti Muzeum könyvtárőre nagyon becses adalékokkal gazdagitotta ugy a magyar történelem, mint a hazai régészet irodalmát; sokat dolgozik és meleg hévvel, körültekintő szakértelemmel és elfogulatlan kritikával

Szentkláray Jenő nem mindennapi reményekre jogositó ifju áldozár, budapesti egyetemi m. tanár, a magyar «Naszádosok» sikeres buvára. Czobor Béla pedig — ki szintén áldozár, a magyar szakirodalomnak a keresztyén műarchaeológia terén tett szolgálatokat. Megjárta e lankadatlanul tevékeny ifju tudósunk Lissabont is; tagja is a lisbonai királyi müépitészeti és régiségtudományi társulatnak, a mi magyar tudós kivüle még aligha volt.

Dankó József esztergomi kanonok már régóta tekintély mütörténelmi és mürégészeti irodalmunk terén; Csontos János ifju tudósunk pedig «Corvina» levéltári kutatásai által már is jelentékeny érdemeket szerzett és messzekiható reményeket ébresztett.

***

Báró Nyáry Jenő egészen modern látkörü előbajnoka őstörténelmi tudományunknak és irodalmunknak. Azt mondom: egészen modern látkörü, mert csak a legujabb időben szerveződött egy rendszeres összefüggő egészszé, főleg a nagy angol buvárkodó természettudósok korszakalkotó elméleti munkásságában — egyfelől a geologiának és palaeontologiának, másfelől pedig a történelem előtti ipar és müvelődés nyomait kutató tanulmányoknak mindazon ágazata, a mely az emberi nem legrégibb multját van hivatva földeriteni. És báró Nyáry Jenő, e kitünő magyar főur már kora ifjuságában megértette a XIX. század nagy vivmányainak összefüggését az elméletben. Áldozatkészséggel és fárasztó buvárkodással tört is előre a maga elé tüzött czél felé nálunk még nem járt utakon már a hatvanas évek végével: ma, századunk kilenczedik évtizedének közepén oly eredményeket mutatva fel, a barlang és őstemető-kutatás terén, a melyek kapcsolatban főleg a bronzkorszakkal, az európai szaktudományosságra nézve fontos öregbedést jelentenek.

Pulszky Károly. Csinos arczélü, finom ifju képviselő — gondolja az idegen, a ki őt akár a karzatról meglátja, de évek óta folytatott nagymérvü mütörténelmi munkálkodását nem ismeri. Szép tehetség, ritka jelességü készültség; van benne kutató ösztön és tudományos ambició: jövője sokat igér, még a politikában is. Az országos képtár őre; termeiben, szép ifju neje, Márkus Emilia jeles szini müvésznőnknek oldalán gyakran fogad társaságot a magasabb értelmiség köréből.

Sógora Hampel József szép utat tett Görögországon nejével Pulszky Polyxenával; tehetséges buzgó régészünk, a legrokonszenvesebb ifju tudósaink egyike. Dicséretreméltó odaadással vezeti az «Archaeologiai Értesitőt» és azonkivül, hogy az ókori történelem tanára az egyetemen, részt vesz ő minden legcsekélyebb moz-

galomban is, a melyet hihetetlenül felszaporodott fővárosi és vidéki régészeink bárhol is megindítanak vagy csak terveznek is. Ha valaki egy oly kimagasló szellemü, minden tekintetben kitünő ifju hölgynek a férje, mint Pulszky Polyxena: akkor ez már magában elég arra, hogy egy ország szellemi high-lifeében számot jelentsen. Ámde, ha még nem is sütne Hampel Józsefre ily szerencsés csillagzat: a saját tudományos emberségéből is fölküzdené ő magát a magyar szellemvilág Parthenonjának opisthodomosába, mert jelentékeny szakértelem ép ugy mint nagyon munkabiró erő.

Károly Árpád csinos barna fiatal történetbuvár, még pedig a palaeographikával fölvértezett éliteből. Rendkivül sokat dolgozik ő is. Már maga a bécsi udvari levéltár annyi dolgot ad neki, hogy kevésbé lelkes szakember alig birná: hát még azon valóban nagybecsü tudományos munkálatok, a melyeket, csaknem azt mondhatni, mikroskopikus levéltári munkálatok alapján végez! Ő szerkeszti legujabban Fraknói Vilmos mellett az «Országgyülési emlékek»-et is. A XVII. századbeli magyar alkotmánytörténelemnek nem egy homályos mozzanatára vetett már az ő buvárlata világot. Másfelől oly merényletek emlékét tárta ő fel bátor kézzel, a melyeket távulról sem mert volna igen sok történetkutató szellőztetni.

Fehérpataky László, a másik kitünősége palaeographikával vértezett ifju történetbuvári éliteünknek, politikai, müvelődéstörténelmi jelentékeny kutatásain kivül ujabban tüzetesebben foglalkozik heraldikai és genealogiai tanulmányokkal is; ő az éltető tolla a csak nem régiben alakult magyar heraldikai és genealogiai társaságnak. A M. Nemzeti Muzeum levéltárnoka. Méltóbb férfiut ez időszerint ez állásra nem ajánlhatott volna senki sem.

Thallóczy Lajos érdekes alak. Erőteljes, csinos ifju

férfi; megjelenése első pillanatra viharedzett ifju tengerésztisztre emlékeztet. Járt is tengert, még pedig aegaeit, de tudományos czélból. A délszláv-magyar történelmi vonatkozásoknak alapos buvára és sokoldalu szellemes iró.

Kovács Gyula csinos szőke ifju és már is magasabb rangu biró. Akaratlanul is valódi jótevője — az elméletben — mindazon jegyeseknek, a kik kiolthatatlan lánggal égnek egymásért. Hogy lehet ez? Hát ugy, hogy rendkivül becses egyházjogtörténelmi, házasságkötési stb. jogról szóló müveket irt, a melyeket titkos irigyei oktalanul biráltatnak meg némely rajnavidéki német folyóiratban, de a melyekben napnál világosabban kimutatja, hogy a Magyarországon századokkal ezelőtt érvényben volt jog szerint a házasságkötési jogviszony felbonthatatlansága nem az esküvővel, de már a jegyváltással kezdődött. Még verseket is idéz e tételének bebizonyitására a régi magyar nyelvemlékekből még pedig elég bőven, és a mióta ezt cselekszi — Gyulai Pál is figyelemre kezdi méltatni értekezéseit.

* * *

Ladányi Gedeon nagy munkát végzett: megirta a magyar királyság alkotmánytörténetét, kezdve Szent-Istvántól a szathmári békéig, három vaskos kötetben, kitünő szakismerettel, kritikai éllel és ezáltal oly emléket emelt magának, a melyet tán tágabbkörü hazai közönségünk nem méltat ugyan eléggé, de a mely előtt kalapot emelhet minden magasabb képzettségü magyar ember, a ki érzékkel bir a tudomány iránt és hazáját szereti. Irt ő egyéb kiváló értékü államtudományi és történelmi értekezéseket is, különösen a «Sárospataki Füzetek»-ben. Az igaz, fővárosi sajtónk e nagybecsü tudományos folyóiratunkat sem méltatta ugy mint kellett volna: mert hát vidéki folyóirat volt.

Ladányi Gedeon az egyetemes történelem ékes előadású tanára a kolozsvári egyetemen. Nemcsak tanítványai rajongnak érte, de tiszteli, szereti az egész közönség, a melynek kebelében ő szerény visszavonultságában csakis a tudománynak, meg hivatásának él.

Valóban, Ladányi magyar alkotmánytörténelmi művének megírása által a nemzet elsőrendű tudományos íróinak sorába küzdötte fel magát. De nálunk valószínüleg csak majd akkor fogják az ő nagy érdemeit kellőleg méltányolni, ha majd egyszer nagy művét valamely külföldi nyelvre fordítják és világhirü tudósok — angolok, franciák vagy németek — fognak az ámulat hangján a régi magyar alkotmány fejlődésének tanu ságokban mindig gazdag, helylyel-közzel szemkápráztatólag kora ragyogásu mozzanatairól szólani, a melyeket Ladányi Gedeon müve a kortársak elé tár.

Valóban sajátszerü, hogy e nemzet, mely pedig oly nevezetes szivósággal csüggött mindig az ő multjának emlékein, éppen azon fiai iránt tudta még eddig legkevésbé háláját leróni, a kik a legfényesebb szolgálatot tették Magyarország alkotmánytörténelmének.

Igy történt ez e század elején, a régi magyar országgyülések emlékeinek titánszerü kibuvárlójával, Kovách ich Márton Györgygyel is!

* * *

Salamon Ferencz, jelenkori magyar történettudományunk és történetirásunk egyik legkimagaslóbb alakja. Mély tudományosság, régibb történetiróinknál föltalálhatatlan tág látkör, kérlelhetetlenül éles, szerencsésen tárgyilagos kritika jellemzik müveit. Az egyoldalusságtól megmentette őt azon széles alap, a melyen ifjuságában a maga működését megkezdette. Pestmegyéből Erdélybe szakadt család ivadéka; mint műszaki tiszt har-

czolt már a szabadságharcz alatt a honvédhadseregben. A vihar lezajlása után a mennyiségtan tanára lett egy jeles középtanodán. Nem hanyagolta el azonban a humaniorákat sem, sőt senki sem tett az ötvenes években annyit az angol, franczia tudományos irodalom legujabb kincseinek megismertetésére nálunk, mint ő. Nem volt az angol «Review»-k és a franczia «Revue»-kben egyetlen egy nagyobb irodalmi esemény sem jelezve, a melyet ő ne sietett volna ép oly alaposan mint ékes nyelven bemutatni a magyar közönségnek. E részben valódi vetélytársa volt ő akkor nagyérdemü, korán elhalt jelesünknek, Csengery Antalnak. E mellett foglalkozott ő a régi remekirókkal is. Később a magyar történetbuvárlat és történetirás terére lépett: hogy minő fényes sikerrel, mutatják a török hódoltság korát, Zrinyit, a királyi szék betöltését, a pragmatika sanctiót stb. tárgyazó müvei. Irt a közoktatásügyi politikába, paedagogiába vágó jeles müveket is. Báró Eötvös Józsefre e müvek nem csekélyebb benyomást tettek, mint összes szakértőinkre.

Jelenleg egyetemi tanár és évek óta Budapest főváros nagy monographiáján dolgozik. Nem lesz a világ egyetlenegy fővárosának sem — egy ember tollából nyert — ilyen monographiája, ha egyszer elkészül vele

* * *

Történetirásunknak jelenleg másik kimagasló alakja: Pauler Gyula. Kitünő apának méltó fia. Ifju ember még: de nyomasztólag terhes hivatalt visel — m. kir országos levéltárnok: és mindezek daczára oly munkát végzett már is, hogy nevének emléke fönn fog maradni, mig csak saját nyelvén fog tudományos könyvet olvasni a magyar. Ám ha mesteri mű is az ő Wesselényi összeesküvéséről irt munkája: ismerve mélyen az egész culturéletbe beható, alkotmánytör-

ténelmi munkásságát, ugy kritikáját mint kort rajzoló és alakitó erejét, azt kell mondanunk, hogy az ő tulajdonképeni nagy müve még hátra van. Ez azon munka lesz, a melyet Pauler Gyula az Árpádház Magyarországáról ir. Mennyi kutfő, mennyi levéltár nyilt meg azóta, hogy a halhatatlan Szalay László letette a tollat! A haladó tudomány minő egészen más apparatussal világitja meg most mind ez óriási uj anyagot, mint ez még harmincz-negyven évvel ezelőtt történhetett!

Mind e fegyver, mind e kincs teljes birtokában, oly munkát ir Pauler Gyula az Árpádok Magyarországáról, mely lassan, nagyon lassan készül ugyan, — de mely ha egyszer megjelenik, messzekiható eseményt fog képezni irodalmunkban.

***

Pesty Frigyes a magyar történetbuvárlat egyik legnagyobb nevü és érdemü vezérmunkása. Oriási munkaerő.

Kritikai alapossággal dolgozik, hatalmas apparatussal és dolgozik egy év alatt is annyit, mint a menynyit öt-hat más történetbuvár egész életében. Az elveszett vármegyéket ő kutatta ki és állapitotta meg. Mennyi tanulmányba, mennyi kutfőbuvárlásába, gondolkodásba, kritikai combinatióba került neki e mü! Államjogunk történelme kevés oly gyarapodást nyert ujabb időben történetbuvár tollából, mint a minővel ő gazdagitotta azt. Legujabban a horvát kérdésre adta magát. Megirt ez ügyben már egy egész kis könyvtárt. Szenvedélyes hévvel vezényli ő szakadatlan értekezéseiben, vezérczikkeiben azt a hadsereget, a melyet ő maga teremtett az irodalomban Magyarország felségi jogainak védelmére, ha lehet öregbitésére tul a Dráván el egészen az Adriáig. Nem is fél a horvát

szellemvilág egy magyarember fegyverétől sem annyira mint a Pesty Frigyes tollától.

Pesty Frigyes a mozgató ereje az akadémia második osztályának, — ama nagy osztálynak, a mely kebelében foglalja összes bölcsészeink, államtudósaink, jogtudósaink, nemzetgazdasági tudósaink, statisztikusaink, sociologjaink, régiségbuváraink, diplomatikusaink, heraldikusaink, történettudósaink, történetbuváraink, műtörténészeink, geographjaink, ethnographjaink és ethnologjaink legjelesbjeit. Nem kevesebbre rug e nagy osztályban az összes belföldi tagok száma mint kilenczvenegyre. Egy egész kis légió. De vajon hány fölolvasást lenne képes élvezni ez osztály hétfőin a tudvágyó közönség, ha Pesty Frigyes nem lenne ez osztály lánglelkü titkára, a ki nem birja munkától fáradt fejét mindaddig jól megérdemlett nyugalomra hajtani, mig csak lehetőleg magvas értekezések dolgában két-három hétfő előre biztositva nincs?

***

Szabó Károly legnagyobb élő buvára az őskori magyar történelemnek. A fejedelmek korára és az ezt megelőző, meg közvetlenül követő időkre vonatkozólag csak egy classikus magyar történelmi utmutatónk van ma: és ez Szabó Károly. De nemcsak Anonymus Belae Regis notariust meg Rogerius magistert buvárolta ő ki jobban, mint előtte bárki más: kibuvárolta ő és kritikailag föl is dolgozta a byzanti történetirókat is oly alaposan, oly apróra, mint valamely elsőrendü reálphilolog. Hisz tud ő pompásan görögül is; ifjabb éveiben Thukydidest forditotta. Jelenleg Kolozsvárott egyetemi tanár. Büszkék lehetünk rá mi magyarok minden tekintetben. És egyebek közt már azért is: mert azoknak, a kik váltig mondogatják, hogy valamennyi jelesünk kisebb-nagyobb

mértékben nem magyar eredetü, fölmutathatjuk Szabó Károlyt valódi diadalérzettel. Magyar ő, tősgyökeres minden izében.

***

Báró Nyáry Albert tudós magyar főur, legtudományosabb vezér-müvelője a magyar heraldikának. Magában véve, kivált a nagyon hiányos kezelés szemüvegén át tekintve a heraldika nem éppen modern látkörü szaktudomány: de oly alapos, sokat utazott, sokat tapasztalt és oly sokoldalu magas képzettségü buvár és gondolkozó kezében mint báró Nyáry Albert, e tudomány is fölemelkedik napjaink szinvonalára és méltó társává lesz a történelem legmodernebb segédtudományainak. Valóban az az európailag széles látkörü mély tudományosság, a melylyel báró Nyáry Albert tanulmányai áthatják a heraldikát, szétzuzza azon mostoha chablonokat, a melyek közé elavasodott idők szükkeblü egyoldalusága annak irodalmi müvelését szoritotta volt és szabad röptet enged a szellemnek egyfelől a müvelődéstörténelem, másfelől az alkotmánytörténelem legtágasabb régióiba.

Báró Nyáry Albert huzamosb ideig lakott a külföldön; Olaszország tudományos körei már fiatal éveiben fényes elismerésben részesitették kiváló érdemeit; a milanói tudományos akadémia már jóval több mint egy évtized előtt rendes tagjává választotta. Jelenleg kizárólag a tudománynak él (hány magyar főur teszi ezt?) De hazáját nem kevésbé hőn, forrón, nem kevésbé tisztán, önzetlenül szereti mint a tudományt, és az emberiséget nem kevésbé hőn, forrón, tisztán, önzetlenül mint a szabadságot. A leggyöngédebbül udvarias mindenki irányában; benne a tiszteletreméltó főur kifogástalan lovagiassága, az emberszerető bölcs nemeslelküségében tetőzik. De ha valaki olyat ir, vagy

olyat mond a tudomány vagy a publicistika terén, a mi az ő tudományos meggyőződése szerint magasztos érdekeket tehet koczkára: akkor lesujt ő kérlelhetetlenül és megsemmisitőleg az ő szaktudományos alapossággával, mint a hogy lesujtott ő egy nemzet tapsai közt 1867-ben abban a bizonyos zászlókérdésben, bár magának Deák Ferenczneк a nimbusa állott is ott a háttérben.

***

Komoly férfiu a jeles philolog Bartal; de Bartalus pompás humoru magyar ember, a kiből tán a világ legizletesebb megyei szónoka vált volna a felejthetetlen régi jó táblabirói világban, ha véletlenül nem arra lett volna dus természeti adományainál és ritka jelességü iskolázottságánál fogva mindenekelőtt hivatva, hogy a magyar zenetudományt előbbre vinni igyekezzék. Ő és Bogisich Mihály ketten képviselik a zenét a magyar tudományos akadémiában. Érdekes alak ez: csinos fiatal ember is, prépost is, és olyan remek hangja van, hogy a ki e hangot egyszer hallotta, az nem feledi el azt soha. Határtalanul lelkesedik az ősi magyar egyházi énekekért, miként a palaeontolog a kövületmaradványokból visszaállitja az ősvilágnak ma már nem élő szerves lényeit, ugy állitja vissza e kitünő ifju egyházi férfiu a legrégibb «Szent István» énekek dallamait. Ha azután hosszas, fárasztó tanulmányainak érdemteljes eredményeit bemutatja az akadémiának, akkor e márványteremnek mindig ünnepe van. Beállitják a zongorát azon falak közé, a melyek egyébként oly «női szivet dermesztő unalmasságok» zsongásától szoktak visszhangozni. Ámde most epedezve gyülöng, sőt rohan a legékesebb hölgyek serege; ellepik az összes padokat és oly áhitattal helyezkednek el, mintha gyónni készülnének. Végre megszólal az

ifju prépost, érdekfeszitő tanulmányai megnyitják tudósaink lelke előtt az Árpád-kori zsolozsmáktól zengő ősrégi magyar templomok kriptaszerüleg lezárult ajtait, — az opera-diszben csillámló bájos ifju delnők elandalodnak az ifju prépost igéző ütemein, és csaknem átszellemülnek kábitólag mélyen járó és mélyre ható dalától!

***

Goldziher Ignácz, ifju kora daczára, egyike már is a sémi nyelvtudomány legismertebb tekintélyü müvelőinek hazánkban, sőt tudományos hirneve tul hatott már évek előtt a csatornán; angol nyelven bocsátotta közre nagybecsü tanulmányait az arabok hitregéiről, az iszlam jogtudományáról s rokon tárgyakról; értékesebb munkálatokkal e tárgyban magyar ember még nem lépett az európai tudományosság elé. Gyakran hoztak tőle föltünést keltő értekezéseket franczia tudományos folyóiratok is. De mint jó hazafi, irodalmi működését mégis a magyar akadémiában, vagy legalább magyar nyelven érvényesiti legörömestebb és leggyakrabban.

Abel Jenő szintén egészen fiatal ember még, és már is szép nevet szerzett magának Németország philologjai előtt görög szövegek helyreállitására vonatkozó buvárlataival, és ha az ember tapasztalja azon hévtelt munkásságot, melyet ő hazai középkori müvelődéstörténetünk földeritésére irányzott igen becses dolgozataiban kifejt, alig hinné, hogy e most már szivvel-lélekkel magyar ifju jelesünk angol eredetü.

Volf György a régi magyar nyelvemlékek avatott és buzgó kutatója; Szász Béla az egyetemes irodalomtörténet köréből gyarapitja irodalmunkat; amaz nem mindennapi polemikus tehetség, a ki müvelődéstörténelmünk nem egy homályos pontjára birt már föl-

deritőleg utalni; emez a szépirodalomban is működik azon bensőséggel, mely az egész Szász családot olyannyira jellemzi. Fiatal emberek szintugy mint Simonyi Zsigmond, Bánóczy József és Heinrich Gusztáv. Midőn Simonyi Zsigmond uj alapokon adott ki magyar nyelvtant, találkozott chauvinista, a ki nem birta ezt neki megbocsátani. «Mit, hát mind oly emberek tanitsanak meg bennünket valódi helyes magyarságra, a kik nem születtek tősgyökeres magyarnak? Hunfalvy Pál, Budenz József, Ballagi Mór, Szarvas Gábor: ezek az emberek akarnak bennünket magyarul tanitani? Hunfalvy Pál szepesi német, Budenz József hessen-casseli, Ballagi Mór született izraelita, a ki csak később tanulta meg nyelvünket, Szarvas Gábor szintén idegen származásu; most még csak az kellett, hogy Steiner ur is megmagyarositsa nevét Simonyira, miként megmagyarositotta Hunsdorfer Hunfalvyra és Bloch Ballagira, hogy vihesse a nagy szót a mi szüzies magyar nyelvkincsünk reformálásában. Ők, a kik nem is magyarnak születtek, ők akarnak bennünket, tősgyökeres, Ázsiából bejött primae occupationis Árpád ivadékokat arra oktatni, hogy hát tulajdonkép mit is kiván a magyar nyelv géniusza!»

Igy sopánkodott egy chauvinistánk, midőn Simonyi Zsigmond a maga rendszeres magyar nyelvtanával föllépett. A higgadt szakértelmiség azonban másként itél. Az Azsiából vagy legalább Árpáddal bejött primae occupationis magyar családok ivadékai nemes önérzettel tekinthetnek ugyan mindenha vissza származásukra, őseik érdemeire, de ők egy magukban modern magyar culturát aligha lennének képesek föntartani. Az idegen elemek hozzáforradása, magyarrá rokonulása tette a századok folytában lehetővé nemzeti közmüvelődésünknek jelen fokára való kifejlődését, és a hazafiság tiltja még csak elméletben is különválasz-

tani a magyarság történelmi magvától azon elemeket, a melyek magukat testtel, lélekkel magyarnak érzik, vallják, sőt a melyek a magyar nemzet szellemvilágának előbbrevitelén fáradoznak. Objectiv tudományos kritika hivatása egyedül kimutatni netáni tudományos tévedéseiket: de subjectiv támadások tárgyává tenni azok személyét, a kik csak legujabban olvadhattak bele nemzettestünkbe, nem lenne méltányos, nem emberies, de nem is hazafias. Kétélü fegyver lenne ez: mert ha megengedjük támadni csatlakozásukért e legujabb nemzedékü jeleseinket, csak azért, mert nem tartoznak a nemzet történelmi magvához: hisz akkor beismerjük, hogy igazuk van azon botor ellenségeinknek, a kik a nagyérdemü Toldy-Schedel Ferencztől visszafelé a századok folytában mindazon magyar tudósokat, irókat, müvészeket el akarják tőlünk vitatni, a kik nem vihetik föl az ő magyarságukat legalább is: a Kupa somogyi vezér pogány táboráig.

Bánóczy József a magyar irodalomtörténetnek szép képzettségü, a hagyományosnál minden esetre tágabb látkörü kutatója és földolgozója. Megesett rajta egy kis szerencsétlenség. Az akadémia megkoszoruzta az ő «Révay»-ját, sőt az illető bizottság mód nélkül, akadémiákon szokatlan hangon magasztalgatta Bánóczi ezen müvét, a melyben ez a nagy nyelvujitó magyar piaristának életét tagadhatatlanul szembeszökő csínnal adja elő. A jó akadémikusok azonban nem forditottak elég időt e pályamü áttanulmányozására; belepislantottak, észrevették, hogy ügyesebben, modernebb világnézlettel, hogy ugy mondjam salonképesebb köntösben van megirva, mint a többi pályamü, megtették tehát a Bánóczy munkáját pályanyertesnek és még egy nagy clique-szerü gaudiumot is csaptak reája. Hónapok mulva előáll azután egy asketikus tudós piarista, szigoru tekintetü Csaplár Benedek atya és iszonytató

doronggal sujt arra a gyöngéd örökzöld koszorura, a melyet Gyulai Pálék meg Hunfalvyék Bánóczy «Révay»-jára tettek volt. Hogy is ne? Ezt a sort, hogy «Ad ruinas Cumarum» igy találjuk forditva Bánóczy pályanyertes müvében, hogy a «kun romoknál», ezt pedig, hogy «edentur tonitrua» ekként, hogy «menyköveket esznek!»

Ft. Csaplár Benedek helyesen rótta meg e badarságot: de szegény Bánóczy e badarságban, miként később kiderült, teljességgel ártatlan volt. Nem ő forditotta igy azokat a sorokat, hanem egy irnoka; de az akadémiai bizottság, ez már csakugyan nem volt ártatlan a dologban. Előtte feküdt a pályamű azon gyönyörü versforditmánynyal együtt; ha tehát nem vették észre a bölcs férfiak ezt a turpisságot, akkor bizony nem Bánóczy az, a kit ezért első sorban szidni kell!

Heinrich Gusztáv a német irodalomtörténet buvárlását képviseli leginkább akadémiánkban. Szerkeszti, Hunfalvy Pál vezérlete mellett az «Ungarische Revue»-t, a mely hazai tudományosságunknak a külfölddel való megismertetésére nézve tagadhatatlanul igen hasznos vállalat. Heinrich ügyes publicista is közoktatásügyi dolgokban, és évek óta bizalmas embere Trefort miniszternek. Legjobban rá a kezdő drámairók haragusznak. — Nagyérdemü jelesünk Csengery Antal leányát birja feleségül.

***

Csiky Gergely kitünő vigjátékiró és sikerdus müforditója Plautusnak, Terentiusnak. Egyházi férfiu volt még ezelőtt néhány évvel, még pedig a szó legridegebb értelmében. Mert nem veszprémi kanonok volt, a ki hatalmas pezsgős ebéd után mindennap négy lovon, huszárral a bakon kocsizhatik ki csopaki kastélyába,

hanem a canonjog tanára volt a temesvári seminá-riumban, a kiért abban az időben vajmi ritkán jöhet-tek el, hogy mulatságba vigyék, akármiféle hintóval.

Szegény seminá riumbeli tanárok! Mily hálátlanok iránt uk e siralom völgyének azon intéző körei, a melyeknek kegyétől a vörös öv, majd az apátkereszt, majd maga a püspöksüveg elnyerhetése függ.

A seminá riumi tanárok végzik a legsulyosabb mun-kát, évenkint több mint tiz hónapon kinlódnak, még jobban — mert latinul kinlódnak, — még jobban kin-lódnak, mint valamely számtanácsos. A kolduló szer-zetes, még a legszigorubb fegyelem alatt álló is, el-sétál, ha másért nem hát mustért, lisztért, tojásért, és a népnek bizalmas modorában élvezi mindazt, a mit neki az igénytelen szivélyesség a társas érintke-zésben nyujt; a falusi káplán, még a legszegényebb plébános segédlelkésze is bejáratos a grófi kastélyba, vagy ha ilyen nincs, hát a tiszttartó vagy mágnás-kasznár vendégszerető, menyecskés, leányos házához; a gazdag főpap, sőt a vagyonos plébános is uszik a föld minden boldogságában: de az a szegény seminá riumi tanár nem tehet egyebet, még a szünidők alatt sem, minthogy tartózkodó szerénységgel, szemlesütve végig sétál kétszer-háromszor a legkevésbé menyecskedus utczákon, haza megy rideg cellájába, elkölti frugális vacsoráját és álomra hajtja a fejét, hogy másnap ismét hasonló életmódra virradjon.

Igy tart ez három, vagy néha öt évtizeden át, a nélkül, hogy valaki rá gondolna.

A legkevésbé képzett papocskát, a ki távol minden könyvtártól és szellemi élettől, valahol a vidék egyik-másik rejtek zugában nevelősködik, megkedveli vala-mely befolyásos vén dáma, és melegen ajánlja valamely gyönyörü, kissé galantocska hugának, a kinek meg nagyon is sokfelé ágaznak bele az intéző körökbe az

ő összeköttetései; a fiatal papocska, a ki tán a leggyengébb tanuló volt a gymnáziumban szintugy, mint a semináriumban, és soha nem is végzett egyházi functiót, mint az a hős franciskánus viharban, tüzvész, árviz, földrengés idején, vagy dögmirigy, kolera alkalmával, hanem mindig csak nagyuri fedél alatt kényelmes salonéletet élt, többet bibelődve a comtessek hangjegyeivel, a nevelőnők, társalkodónők aczéltollaival, mint a gondjaira bizott vásott kis ficzkóknak igazán valláserkölcsi jellemképzésével; ez a jókedvü, piros pozsgás, zongorázó, éneklő, polkát járó, parfumeös papocska — ama vén dámának vagy valamelyik delejes hatásu hugának titkos, mert senki által nem sejtett, pártfogása folytán egyszerre dusan jövedelmező plébániát kap; alig hogy ebbe beleül, ismeretségeket köt a rá nézve legelőnyösebb stylben, a melyekre bármikor is kinálkozik alkalma, mert hát van most pénze elég és meg is tanulta már a módját; az uj ismeretségek érdekszálait csakhamar összefüzi régi pártfogónőivel és három-négy év mulva kész kanonok.

A seminariumi tanárnak nem szoktak lenni ily ismeretségei, és éppen azért nem is halad előre, vagy csak nagy ritkán a hierarchia rangfokozatának lépcsőin. Nem ismeri senki, nem gondol vele senki. Ott hal meg legtöbb esetben a mogorva falak közt a theologia tankönyvével kezében.

E sors várt Csiky Gergelyre is.

A canoni jog tanára volt a seminariumban.

Sőt irt is canoni jogot.

Szerencse, hogy föltünt ekkor irodalmi kisérleteivel már más téren is. Tehetsége, készültsége utat törtek neki a profán világban. Budapestre jött. Elragadta a szini közönséget szikragazdag szinmüveivel, a jelennek közvetlenségéből meritett alakjaival, és annyira megnyerte az összes irói körök szeretetteljes ragasz-

kodását, hogy az ő irodalmi népszerüsége előtt kénytelen lett csakhamar letenni a fegyvert még az akadémiai orthodoxia is, a mely pedig örömest hunyt volna szemet az ő irodalmi érdemei előtt.

Beválasztották az akadémiába. Sorra nyeri a száz, kétszáz, sőt négyszáz aranyos nagy jutalmakat.

De a legnagyobb diadalt akkor ülte ő mint magyar költő, midőn meghóditotta ő magának egy előkelő szép ifju hölgy szivét és vele boldog házassági frigyre kelt.

***

Gróf Zichy Ágost. Csinos szőke főur a fiatalság virágában; Fiume kormányzója, a ki komolyan üz már évek óta ethnographiai és ethnologiai tanulmányokat és a ki jelentékeny utat tett a malayi szigettengerre és ennek eredményeit be is mutatta az akadémiának vonzó előadással és alapos tudományossággal.

Szilády Áron sok tekintetben nevezetes egy ember. Kitünő szaktudósa a persa, arab, török nyelvnek, irodalomnak, mesteri commentatora a régi magyar nyelvemlékeknek és e mellett nemcsak keletiesen szép férfiu, de egyuttal a leggazdagabb református pap az egész országban. Rámegy évi 17000 forintra. Pedig még garçon, de puritán a javából.

Hatalmában van a szó adományának, mint kevesen a szónokok e hazájában, és mégis oly keveset beszél, mintha csak Confuciushoz vagy Mengciushoz járt volna iskolába; megáldotta a Teremtő mindennel, a mit csak egy okos magyar ember kivánhat magának: és emberi ismeretben, emberi gondolatban gazdag lelke oly mélabus hangokon szólal meg mégis, mint egy aeolhárfa — nem Kelet délibábos virányain, hanem a Hebridák holdvilágos éjszakáin.

Nem szereti a kirakatot; a belső érték nála minden mint egy igazi tudósnál. És e vonás meg volt benne már kora fiatalságában is.

Pompásan tudott már arabul, midőn barátjával gróf Kuun Gézával kiment Ewaldhoz, a «Korán» nagynevü magyarázójához a göttingai egyetemre. Ewald bosszankodva veszi észre, hogy e tanitványa nem hoz magával könyvet az előadásra. Várja, várja, hogy egyszer majd csak még is meg fogadja intelmeit — de Szilády Áron csak könyv nélkül jár most is a «Korán»-collégiumra.

— Hogy fogja Ön megérteni előadásomat? Tán még a betüket sem ismeri! Támadja meg őt egyszer tanára.

Szilády Áron tisztelettelesen hallgat, de nem mentegeti magát egyetlenegy szóval sem.

— No próbálja meg, itt hát az én példányom, vegye a kezébe és próbáljon olvasni.

Szilády Áron erre azután rákezdi és elszónokolja a korán illető helyeit ugy, hogy Ewald jobban csodálkozott rajta, mintha végre valahára megkapta volna a választ arra, a mire választ sohasem várt, — a római pápához irt, és minden évben megujitott levelére.

Egy zer meg boldogult báró Baldácsyval utaztak az alföldön. Véletlenül egy postakocsiba kerültek. — Baldácsy kissé unta a dolgot: t. i. azt, hogy nem inkább valamely kecsdus ballerinával hozta össze kocsizó magányában a sors.

Ilyenkor a boldogult báró homoeopathiailag szokta unalmát saját maga gyógykezelni. Elkezdett rettenetesen ásitani és miután megtudta, hogy utitársa — református pap valahonnét a Kunságból, közbe-közbe még erkölcsi prédikációt is kezdett megeresztegetni.

— Hát pap. No látja, milyen szép hivatás! Csakhogy sokan vannak a hivatalosak, kevesen a választottak, ugy-e? Azután mennyire nem törődnek ma már papjaink is a tudománynyal meg a literaturával, — no ugy-e? Sokan egészen a materialismusnak adják magukat, és egészen elparlagiasodnak, pedig hogy

ne venne erőt a hiveken is a legdurvább materiálismus, a mikor azt látják, hogy a papjokban sincs semmi ideál! stb. stb. Szerényen, szó nélkül türte nagyérdemü tudósunk, a gondolkodó munkásélet e kitünő önmegtagadó bajnoka mind ez erkölcsi prédikációt, — még csak azt sem mondta a bárónak, hogy:

— De kérem —

Mikor azután egy előkelő ur valamelyik állomáson gratulál Baldácsynak, hogy ezen fárasztó utban ily nevezetes utitársa van — akkor Szilády Áron ugy megsajnálta a báró zavarát, hogy a maga nagy szerénységében még csak alkalmat sem adott neki a bocsánatkérésre.

Jó régen történt egyébként ez, — több évvel azelőtt, hogy b. Baldácsy nagyszerü vagyonát — bár ő maga katholikus volt, — református ekklézsiának hagyományozta.

Ki tudja, nem-e akkor kezdte csak papjaink érdemeit a hazai közmüvelődés körül közelebbről szemügyre venni, a mikor Szilády Áronunkkal amaz előkelő ur lelkes előadásából — post festa — megismerkedett!

A ki azt hiszi, hogy az alföld már nem Európa menjen el Sziládi Áronhoz Halasra. Olyan könyvtárt, és annyi nagybecsü nyugateurópai tudományos folyóiratot fog találni az asztalán, mint a mennyit rajnamenti németnél sem, ha csak nem professor!

Imre Sándor classikai müveltségü veterán jelesünk, jelentékeny érdemeket szerzett magának a magyar nyelv története és a magyar irodalom története körül. Jelenleg Kolozsvárott egyetemi tanár, és méltán hazafias kegyelet tárgya mind az ifjuság, mind az egész közönség előtt.

* * *

Gyulai Pál. E név hallatára csöndes borzongás fogja el még kánikulában is a magyar irodalom munkásait. Szivesen látják őt, sőt ünnepelik országszerte mindazon uri házaknál, a melyek falai közt vagy egyáltalán nem irnak, vagy csak titokban irnak verset, novellát, regényt; rettegnek tőle a muzsafiak és ha Ovidiust olvassák, szentül megesküdnek reá, hogy ha meghivta is őt a főrendiházba Tisza, bizony nem hivták volna meg őt eperrel, tejföllel, szinmézzel kinálkozó lakomára a boldog halandók az aranykorban.

***

Igénytelen termet, de nem igénytelen külső.

Az az epésbe játszó arczszin, — az az udvariasan kesernyős ajak,— azok a kérlelhetetlen szemek, — mindez nemcsak bizonyos nimbuszt és legalább is oly hosszu életet igér neki, a melynek határán innen befejezheti még talán husz évvel ezelőtt megkezdett költeményét, a «Romhányi»-t is. De érdekessé teszi őt ez még azok előtt is, a kik őt csak a «Bolond Istók» kínrímtárából, vagy pedig azon merőben tárgyilagos kritikai talapzatról ismerik csupán, a melyre őt ráállitani őserőben annyira gazdag költőnk Vajda János szokta volt.

Különös egy ember. Valódi Briareus. Folyton döntögetni vágyik ő; csakhogy nem azért, hogy megdöntsön egy már kész világrendet, de csak azért, hogy conserválja a szivéhez nőtt világrendet azok ellenében, a kik haladni szeretnének, de a kiket ő éppen ezért mint lázongó epigonokat, — a világrend érdekében — földretiporni szeretne. Nemesszivü jó ember a magánéletben; munkabiró, éber értelmi, erkölcsi erő az egyesületi és consortiális életben; ildomosan körültekintő és még ildomosabban, mert a kellő vek» és az «Értesitő» kiadására évenkint áldozik. Ezentul még többet fog rá kiadni.

pillanatban s a kellő helyen simulékony opportunista a politikai életben; javithatlan s a szellemi életnek folyton magasabb fokára fejlődni nem képes, hörcsöktermészet az irodalmi életben: és — mindezek folytán — örökös czéltáblája a tisztességtudó élczelődésnek a társaséletben.

Irni tud, ha kell, prózát szépen; azt mondhatni, hogy a mit Vörösmarty életéről megirt, az kifogásolhatatlan magyar prózai remek. De a mit ő a végett ir, hogy alkosson, az mennyiségre oly kevés, hogy alig megy többre egy a maga elmebeli munkájával józanul takarékos, solidan nagyra törő bagó-diáknak a diligentiájánál. És mégis őszinte honfiui örömöt érzett magában pártkülönbség nélkül minden müvelt magyar politikus, midőn a felől értesült, hogy irodalmi érdemeinél fogva fölemelte őt a felelős magyar miniszterelnök, sőt az egész felelős magyar miniszterium ajánlatára az apostoli király a — főrendiházba.

Gyulai Pál mint mágnás! Ezen élczelődik még ma is nem egy léha irodalmár, nem egy salon-betyár.

Hát bizony ezen nincs mit élczelődni.

Gyulai Pál ha nem is olyan óriás, mint a milyenül őt Madame Adam előtt leirják vala, — mindenesetre elég magas fokot foglal el irodalmi és didaktikai érdemeinél fogva a magyar szellemvilág hierarchiájában arra, hogy ott üljön a magyar országgyülés első kamrájában vagy ötven oly derék főur mellett, a kik sem a magyar helyesirással nem kötöttek még bizalmasabb ismeretséget, sem egyáltalán nem kivánnak maguknak semmiféle osztalyrészt a magyar nemzet szellemviságából.

Ha Gyulai Pál egyebet sem tett volna, mint hogy megirta Vörösmarty mesteri életrajzát: ez már magában véve érdemessé tenné őt arra, hogy az ő neve e

géniuszának és Arany János költészetének nagyságát a nemzet értelmisége előtt a haza sötét napjaiban. Petőfi és Arany az ő kritikája nélkül is nagyok lettek volna tagadhatlanul.

Ámde hogy már a mi nemzedékünk szeme oly ihlett nyugalommal pihenhet meg e két titánszerü költőnknek általánosan elismert nagyságán: ez határozottan a Gyulai Pál kritikájának az érdeme.

Vegyük hozzá azon lángoló buzgalmat, melyet a magyar irodalom előadásában több mint három évtized óta mindkét nemű ifjuságunk körében annyi sikerrel kifejt: és csak helyeselhetni fogjuk Tisza Kálmán fölfogását, a ki Gyulai Pálnak is helyet juttatott a reformált főrendiházban.

***

Jelentékenyek tehát Gyulai Pál érdemei, de a hatalom, melyet irodalmunkban két évtized, különösen pedig Csengery Antal elhunyta óta gyakorol, — az a hatalom körülbelül mégis kissé nagyobb, mint az ő tulajdonképeni érdemei.

Gyakorolja pedig Gyulai Pál uram ezen tuláradó, vagyis inkább tulcsapongó hatalmát a «Budapesti Szemle» által.

Minden művelt magyar ember őszintén örvend azon, hogy egy ily czélra hivatott tudomány-közvetitő, irodalom-fejlesztő központi folyóirat létezik, — föltéve, hogy megtudja, hogy egy ily folyóirat a maga hivatását jobban is betölthetné, mint a hogy azt tényleg betölti.

Gyulai Pál uram eredetileg látszik fölfogni e nevezetes központi folyóiratunk specialis hivatását. Az akadémia 2200 forintot fizet rá évenként, tehát többet ad egy ily — tulajdonkép nem szorosan tudományos — folyóirat segélyezésére, mint a mennyit az «Évköny-

Ez már magába véve is furcsa: de legalább menthető azon közhasznu czél szempontjából, a tudomány közvetitésének központjából.

Furcsább az, hogy az akadémia ezen «Budapesti Szemlé»-t a saját maga tekintélyének czége alatt jelenteti meg, a nélkül azonban, hogy ellenőrzést gyakorolna a szó komolyabb értelmében annak szerkesztése fölött.

Gyulai Pál uram belenyomathat a «Budapesti Szemlébe» a mi neki tetszik, kihagyhat abból, a mi neki tetszik. De a legfurcsább az, hogy Gyulai Pál uram ezen állapotot évek hosszu során át arra használja föl, hogy irtó háborut folytasson minden ellen, a mi az ő fölfogása szerint bizonyos szükebb kör irodalmi monopoliumának conservativ érdekeit csak a legtávolabbról is találhatná ha nem ma, hát holnap veszélyeztetni.

Kérem szivesen ne értsük félre egymást.

Gyulai Pál ezt jóhiszemüleg cselekszi. Neki megvan a maga irodalmi meggyőződése. Erős meggyőződés ez, forrásai a legtisztábbak: a baj csak az, hogy Gyulai Pálnak az ismeretköre nagyon is egyoldalu. Kitünően ért a versek, drámák, regények kritikájához, de hogy mind ahhoz értsen, a mit egy ily encyclopaedikus folyóirat programmszerüleg felölel, ezt Gyulai Pál maga sem merné állitani. Nem, nem; sokkal tisztességesebb iró ő, semhogy ilyesmit más valakivel valaha is elakarhatna hitetni.

És mégis mi történik?

A nemzet legkiválóbb irodalmi erői kötelességöknek tartják a «Budapesti Szemlé»-t időről-időre értékteljes dolgozatokkal gazdagitani. Az ifju nemzedékből is a komolyabb tehetségek dicséretreméltó ambitiót henemzet jeles irói közt emlittessék és tiszteletben tartassék; de tett ő egyebet is. O domboritotta ki Petőfi

lyeznek abba, hogy e «tekintélyes» folyóiratban mutathassák be magukat a közönségnek. Ismeretterjesztő czikkei a «Budapesti Szemlé»-nek ennélfogva rendszerint megütik a mérteket: kivételt csak oly esetek képeznek, midőn a dolgozat oly irótól származik, a ki inkább dicsekedhetik Gyulai Pál pártfogásával, mint kellő fokú szakkészültséggel.

Már e lehetőség is méltán kelt megütközést magasabb, tudományosabb köreinkben. Még most is élénken emlegetik, valahányszor Gyulai Pál conservativ irodalmi briareuskodása kerül napirendre, azon blundert, melyet Gyulai pártfogoló egyoldalusága engedett becsuszni az akadémia tekintélyének auspiciumai alatt megjelenő nagy folyóiratba. Herbert Spencer munkálatát a «Cerimonial Government»-ről közölte a «Szemle» egy fiatal iró fordításában. Jóravaló fiatal iró ez nagyon, csakhogy nem ért sem az államtudományhoz, sem az angol nyelvhez kellő mérvben. Ezt a kifejezést «Dowager», nem értette, röstelt is utána nézni az angol szótárban, hát fogta magát és ezt hogy «Empress-Dowager», ugy forditotta le angolból magyarra, hogy — «Dowager-császárnő». Chináról volt szó; a «Budapesti Szemle» olvasói természetesen azt hitték, — a mennyiben angolul még az özvegy vagy özvegyi jogokat élvező császárnékról nem igen olvastak, azt hitték, mondom, hogy a «Dowager» szó valamely chinai diszjelző pl. Wan-csing-li, vagy Sen-kuei-fen.

Gyulai Pál szintén nem igen foglalkozott sem az angollal, sem az államtudománynyal; ha idegenebb iró nyujtja be neki e czikket, bizonyára vissza veti merő bizalmatlanságból. Ámde ez esetben oly ifju erőről volt szó, a melynek fölkarolása az ő «conservativ» szempontjából kivánatosnak látszott; ezért nem törődött ő a dologgal; hanem belenyomatá szó nélkül az

akadémia tekintélyének auspiciumai alatt megjelenő folyóiratba a «Dowager-császárnő»-t. Az analog esetek száma légió.

***

Mindez semmi ahhoz képest, a mi a Gyulai Pál uram által szerkesztett «Budapesti Szemle» kritikai rovataiban lát napvilágot.

Van e kritikai czikkek közt is igen sok, a mely alaposan, higgadt tárgyilagossággal van irva. Sőt mindaz figyelmet érdemel, és gyakran komoly megszivlelést, a mit Gyulai Pál maga ir és saját neve alatt bocsát világgá! Még ha nem versről, drámáról, regényről, ujabbkori magyar irodalomtörténetről van is szó. Gyulai Pál csak oly czikk alá irja oda a nevét, a melyhez előtanulmányokat tett. Ezért több oly czikke is, mely nem az ő szakmájába vág, legtöbbnyire csakugyan érdemes a beható tanulmányozásra. A Schlauch püspök fölszólalására tett megjegyzései meg éppen általános érdeklődést ébresztettek.

Ámde egészen más természetüek azon kritikai czikkecskék, a melyeket Gyulai Pál holmi leventécskékkel irat a legkülönbözőbb természetü tudományos müvek fölött.

Ha külföldi a munka, különösen ha angol vagy franczia, akkor nem is jár veszélylyel a mesterség. Hiven azon — különben nagyon tiszteletreméltó eredetü — hagyományhoz, a melynek ő jelenleg a legtekintélyesebb letéteményese, mindent megdicsértet ő a miben bizonyos külföldi folyóiratok, lapok, a «Revue des Deux Mondes», a «Journal des Débats» meg a londoni «Athenaeum» dicsérni valót találnak, és viszont elnáspángoltatja a maga leventécskéivel mindazon munkákat, a melyeket emlitett közlönyök többé-kevésbé kifogásolnak vagy megrónak.

Ha azonban belföldi a mű, akkor nem az az irányadó, hogy a dorongoló leventécske ért-e hozzá? Nem is az, hogy Gyulai Pál uram ért-e hozzá? Még kevésbé az, hogy mit mondanak hazai szaktekintélyeink hozzá? Hisz mi szüksége lehetne a «Budapesti Szemlé»-nek az efféle tekintetekre, midőn amugy is rajta fényeleg e folyóirat diszes czimlapján a magyar tudományos akadémia firmája!

Ekkor egészen más tekintetek a döntők.

A legfőbb kérdés az: vajon irt-e már ugyanerről a kérdésről magyarul olyan férfiu, vagy ha még nem irt, nem-e szándékozik irni, a ki belső tagja a Gyulai Pál uram vezérlete alatt álló irodalmi solidaritásnak? Ha irt, vagy még irhat: akkor jaj neked szegény tudományos munka szerzője! Ledorongolnak — lehet a nélkül, hogy végig olvasnának, vagy legalább mindvégig megértenének — Gyulai Pál uram kritikai tanonczai irgalmatlan orthodoxismussal. Ha pedig e nehézség nem forog fönn, akkor az a kérdés, hogy minő igényeket szabad formálnia az illető tudományos munka szerzőjének a majdani irodalmi emelkedés kilátásaihoz? Megengedhető-e, hogy ez a tudományos munka szerzője munkájával oly érdemeket szerezzen magának, a melyek idővel még feszélyezhetni fognák tán a hagyományos orthodox solidáritás — recte: vaskalaposság — szóvivőit? Van-e kilátás arra, hogy «szerényen» fogja viselni magát, és nem fog-e tollhibák után böngészgetni oly kitünőségek kisérleteiben, a kiknek csorbátlan tekintélye kedvesebb a vaskalapos solidaritás előtt nemzeti tudományosságunk minden fejlődési képességénél?

És azután a szerint, a mint e kérdésekre meg adhatja az ő lelkének legtitkosabb sejtelmében Gyulai Pál a feleletet: a szerint czirógattatja meg az illetőt többékevésbé kegyetlenül az ő nem-felelős, névtelen leven-

técskéi által az «Akadémia» firmája alatt a «Budapesti Szemlében». A ki nem hiszi: gondolja meg, hogy értelmiségünk — párt-, vallás- és rangkülönbség nélkül szobrot emel korán elhunyt nagy paedagogunk, Molnár Aladár emlékének, — és azután olvassa el azon «birálatokat», a melyeket a «Budapesti Szemle», Gyulai Pál uram szerkesztése, és az «Akadémia» firmája alatt hoz vala Molnár Aladárnak «Nőnevelés» czimü maradandó becsü munkájáról!

Az oly tudóst, az oly irót pedig, a ki általános elismerést merészel kivivni magának bel- és külföldön, a nélkül, hogy a Gyulai Pál uram solidaritásának kegyeivel dicsekedhetnék — az ily tudóst, az ily irót, az «Akadémia» firmája és Gyulai Pál uram szerkesztése alatt egyszerüen — agyonhallgatják.

***

— De hát ez mi? Hogy türhet az akadémia a saját firmája alatt egy ily monopoliumot? — kérdé a multkor egy hevesebb természetü tudósunk.

— Ne bántsd, barátom, ezért az akadémiát, — feleltem én. — Az akadémia ma már annyi maradandó becsü munkát, annyi önzetlen nagy érdemet egyesit szentélyében, hogy minden müvelt magyar ember kalapot kell hogy emeljen előtte. Hogy Gyulai Pál uram ilyes dolgokat követhet el az akadémia firmája alatt évek hosszu során át: ez legkevésbé van inyére a valóban mély tiszteletre méltó akadémiai többségnek, akartam mondani az összes beválasztott, még élő tagok mély tiszteletre méltó többségének.

— Ha nincs inyére a többségnek, hát akkor hogy türhetnek mégis ily állapotot annyi esztendő óta? Mért szavazzák meg Gyulai Pál uram «Szemlé»-jének évről évre a nagy szubvenciót, a fényes firmát, a nél-

kül, hogy ellenőrző bizottságot akasztanának, alapos, elismert szakférfiakból állót — a nyakába?

— Hát barátom, emlékezzél csak vissza a történetiró Raumernek egy aranyszavára: «Ha a jó emberek mindig annyira összetartottak, s annyi erélyt fejtettek volna ki, mint a — gonoszkák, akkor hol állana az emberiség!» — Látod barátom, én végtelenül tisztelem és bensőleg szeretem ezeket a mi magyar akadémikusainkat; senki sem ismeri az ő érdemeiket annyira, mint én; de ha közel háromszáz tiszteleti, rendes és levelező tagból harminczheten jönnek el legfölebb azon összes ülésre, a melyben a budgetet előirányozzák: akkor azután ne csodálkozzál, barátom, ha minden belterjes elégületlenség, sőt majdnem nyilt zugolódás daczára is évről évre minden a régi kerékvágásban marad.

— Ahá, már most kezdem érteni. Ezek a mi akadémikusaink tehát kitünő, érdemdus férfiak, de nagyon is tulságosan jószivüek; nagyon szeretik a nyugalmat, szóval körülbelül olyan potyka természetek, — ha azután közéjök nyilal egy pár oly csukatermészet, mint Gyulai Pál uram meg társai — hát akkor tehetnek velök — az akadémia firmája alatt — a mit tetszik!

* * *

Gyulai Pál ezen kritizáltatási, helyesben lerántatási mániája ugyanabból a somatikai forrásból veszi az eredetét, mint azon szenvedélye, hogy kissebbitse Jókait mint rggényirót, és hogy kissebbitse Kossuth Lajost már ugy a hogy ő gondolja, hogy Kossuth Lajost kissebbitenie lehet.

Ezen somatikai forrás neve pedig egyszerüleg — epebaj.

Ismerjük el, hogy mind e hibái daczára Gyulai Pál

egykoron meg fogja érdemelni, az önzetlen hazafias meggyőződésért lángolóan buzgó, törhetlen kitartású jeles magyar iró emlékszobrát!

* * *

Szász Károly éppen az ellenkezője Gyulai Pálnak. Dalnok, a kinek kristályielke maga az eszményi szelidség. Őt már nem csakhogy meghivták volna a boldog arkádiaiak eper-, tejföl- és szinméz lakomára, de még poharat is köszöntöttek volna az egészségére Apollo meg Artemis forrásából, és megkoszorúzták volna fuvola szó mellett, hogy velök maradjon a világ végéig és hirdesse nekik az örök szépet! Az első pedig, a mit teendettek, az lett volna, hogy eltávoztatták volna az ő közeléből a Tityrokat és a Satyrokat. Szász Károlynak tündöklő érdemei vannak a magyar szépirodalom körül. Kezdve az áhitat műremek prózájától el egész a világirodalom nagy eposainak méltatásáig beszállongta az ő fönkelt lelke az egész tért. A mivel ő hosszu irói pályáján nemzete irodalmát megajándékozta — mindaz valódi gyöngy. Még akkor is, midőn nyugat költői remekeiből magyarra fordított: még akkor is sikerrel müködött az ő műgondteljes kezében az alkotó erő. Uj oldalról fejlesztette zengzetes nyelvünk báját — és oly mélyen, oly igazán olvasott Erin dalnokának szomoru dalában, hogy midőn az ő Thomas Mooreját olvassuk, ugy érezzük, mintha ama mélabus hárfa hangjai nem is oly messze tenger fenekéről rezgenének felénk, hanem innét közelebbről, mélabus magyar honszerelem szölőföldjéről szólanának hozzánk, valahonnét a Balaton felől.

De van egy vonás Szász Károlyban, a mely ép annyira kegyeletreméltó mint a mennyire bármely nagy nemzet iróinál is rendkivüli. Nem fiatal ember már, — évtizedek óta müködik már az irodalomban, sőt a

nyilvános életnek nem egy másnemü terén. Volt ő pap alföldi református ekklézsiákon mint a hogy az ma is, még pedig püspök méltó büszkeségére a magyar protestáns egyháznak, — volt ő képviselő, volt tanfelügyelő, miniszteri tanácsos, szorgalmas, tevékeny tagja az akadémiának, a publicistikának jóval több mint egy emberöltő óta: de soha e hosszas nyilvános pályáján nem ejtett ki, és nem irt le egyetlen egy oly szót, a mely zürhangot hozhatna be egy nemesen összhangzatos lélek életének aesthetikailag erkölcsi zenéjébe.

Ha a nyilvánosság emberei mind ily hangon beszélnének, — ha iróink e század eleje óta mind csakis ily modorban irtak volna: akkor ugyan — volna-e még oly sok evődő olvasója nálunk Schopenhauernek?

***

Than Károly a magyar nemzet legnagyobb vegytudósa. Rokonszenves urias alak. Minden szavából kiérzik a buvár és a gondolkodó: de a salonban oly fashionable alak, akár a párisi Institut legizlésteltebb tagja. — Szily Kálmán egyik legkitünőbb physikusunk. Tősgyökeres, magyar uri ember. Rendkivül kedélyes a társaságban. A müegyetemnek Stoczek mellett legérdemteljesebb nevezetessége.

***

Gróf Kuun Géza. Született nagy ur. A világért sem ivadéka a csehországi Kuhnoknak, hanem tősgyökeres magyar főur, a kinek apai egyik őse már hadvezér volt Zápolya János király táborában, — anyai ágon pedig - Gyulay grófnő lévén édes anyja — a legrégibb erdélyi fejedelmi családdal áll rokonságban.

Ritka ember ő már ugy is mint magyar főur. Az, hogy kora ifjusága óta Flórenczben, Rómában tölti a

telet, ott végig théázik, meg végig estélyezik valamennyi bájos és nem bájos herczegnőt, őrgrófnőt és a mikor hazajön bőröndszámra hozza haza — ha most már tán nem is a cotillon-rendjeleket, hát mindenesetre az egész európai nemzetközi highlife-társaság menyecske — ugy mint hajadon csillagainak sajátkezü emléksorokkal ellátott fényképeit: ez még magában véve nem nagy dolog. Ezt más mágnásaink is megtették. Sőt még tánczoltak is hozzá, a mit gróf Kuun Géza ma már csak vajmi ritkán cselekszik.

De hogy még egy fiatal magyar főur annyira kitudta volna vivni magának nemcsak Olaszország, de Franczia-ország és Németország legnagyobb tudósainak is a tiszteletét az ő rendkivüli sémi és turk nyelvtudományával miként ő: ez már legalább is örvendetes egy jelenség.

Egyébként nemcsak kitünő nyelvtudós ő, — a ki olaszul, francziául, németül csak oly tökéletességgel ir a legtekintélyesebb szaklapokba mint magyarul — mint társalgó is egyike a valódi tüneményeknek. Nincs hozzá hasonló kedvességü salon-csevegő, különösen az elbeszélő genreben mint ő. Ezt mondta felőle már évek előtt egy fényes nevü irónő, a kinek junói alakját herczegi koronával diszitett saját fogata szokta ebéd után hazaszállitani a Quirinálból, — és ugyanezt a megjegyzést hallottam az ő társalgási képességéről Hunyadmegye uri magyar menyecskéitől, — Erzsébetváros örmény kisasszonyaitól, a berlini egyetem tanáraitól, Bécsben kutyáikat corsóztató nyugalmazott katonasztektől, — a budai városmajor csendes lakóitól, — kunsági gazdáktól meg az algyógyi papcsaládtól egyiránt.

Ez is jelent valamit: kedves társalgónak lenni a highlifeban; ehhez is adomány, sikerült nevelés kell: ámde hogy oly különböző nemzeti géniusz-

nak oly sokféle rendü és müveltségfoku exponensei mind egyhangulag egész emphasissal azt mondják valakiről, hogy nincs ilyen kedves társalgó széles — e világon — ezzel csak a magyar tudományos akadémia ezen tiszteleti tagja dicsekedhetik.

Hogy mennyire otthonos ő a külföld legmagasabb tudományos köreiben, mutatja azon eset, midőn egy berlini egyetemi tanárt ő mutatott be ennek saját kivánságára egy másik nagy hirnevü berlini egyetemi tanárnak, Schott Vilmosnak házánál.

Gróf Kuun Géza még nőtelen. Csak néhány év előtt vesztette el édes atyját gróf Kuun Lászlót, e huszárviselt kitünő lelkü magyar főurat, a ki még nyolczvanéves korában sem tudott leülni a parkjában a nélkül, hogy egy-egy hollandi vagy svéd nyelvtant ne vonjon elő a zsebéből s abból ne tanulgasson. Ugy látszik e nagy nyelvtehetséget gróf Kuun Géza édes atyjától örökölte.

Gróf Kuun Géza még garçon.

Flórenczben, Rómában, Párisban, Berlinben, Drezdában, Bécsben, Budapesten, Kolozsvárott meg Déván megis van rá nézve még ezen garçonságának kellemes oldala is: de édes Istenem! minő életet él ő nyaranta az ő Maros-Németi kastélyában, ha véletlenül vendég nélkül van — ez valóban borzasztó!

Már reggel fél ötkor ott ül dolgozó asztalánál mellőzhetlen csibukjával és emészti magát arab, mongol, persa és e fajta tanulmányokkal szünet nélkül egész ebéd idejéig. Alig eszik, egy kis sétát tesz római régiségekben oly gazdag, Mommsen előtt is ismerős parkjában és azután ismét neki ül azoknak a szörnyü könyvrakásoknak és emészti magát ujra egész lefekvésig. Ugy él akkor ott mint egy középkori benedictinus.

Hogy ily tudós önsanyargatás mellett még képes

magában az életvidor salon-erőt oly magasra fokozni, és azt folyton készletben tartani: ez csak nem megfoghatatlan.

Ha az ember a highlife arszlánnőivel társalogni hallja, az ember azt hinné, hogy soha sem olvasott egyebet La Rochefoucauld herczeg meg Della Casa püspök könyveinél, — és ha megnyilik magánya, és betódul hozzá a mindig szivesen látott vendégsereg, akkor meg oly magyarosan füszerezgeti a lakomát, hogy az ember azt hinné, miszerint valamely régi magyar alispán oldala mellett végezte tán a patvariát. Nem legkisebb érdeme gróf Kuun Gézának, hogy barátját a hires olasz tudóst Angelo de Gubernatis grófot hazánk, nemzetünk melegen érző barátjává avatta, — ha e hires olasz tudós most a magyar név dicsőségét egyszerre két nyelven francziául és olaszul hirdeti a müvelt világnak: ebben gróf Kuunnak valóban jelentékeny osztályrésze van.

O, a ki az elmélet terén oly szép eredményeket bir már fölmutatni — hisz ő adta ki a Kuuncodexet és olvasta ki a kun miatyánk-töredékéből a régi kunok-nyelvének török természetét, — ugyancsak ő mutatta meg a világnak a gyakorlati téren azt is, hogy hogyan kelljen az általános pangás közepette Magyarországnak egyik legszélsőbb megyéjében teljes siker reményében tudományos magyar egyletet alapitani. A hunyadmegyei régiségtani és történelmi egyletnél nincs nagyobb szabásu, belterjesebb termékenységü és egyuttal mennyiségileg is többet munkáló tudományos egylete a vidéknek sehol nálunk az országban.

Ezt alapitotta ő, elnöke és éltető lelke ma is.

***

Budenz József elsőrendü szaktekintély a finn-ugor-nyelvbuvárlat terén, nemcsak nálunk, de egész Európában.

Nem született magyar ember, a német birodalomból vándorolt be hozzánk ezelőtt három évtizeddel — de ma egyik büszkesége a magyar tudománynak.

Azok az összehasonlitó szótárak, a melyeken ő évek sora óta oly roppant tanulmánynyal dolgozik: ezek hiányt fognak pótolni az európai szaktudomány irodalmában és nem egy külföldi tudóst fognak a felől meggyőzni, hogy bizony vannak szakmák, a melyekben magyar tudós szolgálhat egyedül a külföldnek világitó szövétnekkel.

Budenz megnyerő, szelid lelkületü, de humorban gazdag egyéniség. Azt állitják, hogy nem egy sikerült közleménye legkitünőbb két élczlapunknak, a «Bolond Istók»-nak és a «Borszem Jankó»-nak azon ötletekből keletkezett, a melyeket Budenzünk kedélyes lakmározás közben elhullatott.

Tanitványai szeretik őt egész a rajongásig.

***

Hunfalvy Pál nagyérdemü nyelvtudós szintén. Ő alapitotta azon tudós magyar finnista iskolát, a melynek Reguly egyengette volt már az ösvényét, és a melynek vezényletét, az utóbbi időben — kivált mióta inkább ethnologiai tanulmányokkal foglalkozik — Hunfalvy Pál Budenz Józsefnek adta át. A finn-nyelvészet terén oly messzeható hirnevet szerzett magának, hogy őt a berlini kir. tudományos akadémia is tagjává választotta.

Ifjabb éveiben mint hellenista tett jelentékeny szolgálatot a magyar tudományos irodalomnak. Platon müveiből nem egyet ültetett át az ötvenes években magyarra.

Legujabban a monarchia különböző nemzetiségeinek ethnographiáját tette beható buvárlatainak tárgyává és e téren valóban maradandó becsü, politikai tekintetben is fontos munkával gyarapitotta az irodalmat. A dakoromának történelmieskedő legendáit senki sem szedte még szét annyi tudományossággal és kritikai éllel mint ő.

Hunfalvy Pál nemcsak nagy tudós, de rendkivül szellemdus ember is, a ki talpraesetten szónokol franczíául és svédül, szintugy mint németül vagy magyarul. Az orientalisták londoni congressusán rendkivüli hatást tett csattanós tiltakozásával egy angol tudós föltevései ellenében, a ki azt vélte bebizonyithatni hogy az estrusk nyelv és a magyar nyelv rokonságban állanak egymással.

«A mennyiségtanból, ugymond, azt tanuljuk, hogy azon mennyiségek, a melyek egy harmadikkal egyenlők, egyenlők egymással is: ezen az alapon elfogadom a tudós fölszólaló érvelését. Nem ismeri ő sem a magyart, sem az etruskot: tehát ennyiben elfogadom, de csakis ennyiben fogadom el, hogy a régi etrusk nyelv a magyarhoz hasonlitható.» Igy mókázta meg nagyhirü nyelvbuvárunk az angol tudóst Londonban. A hallgatói megtapsolták; az igaz, — merő tudósok voltak, nem olyan csökönyös táblabirófélék, mint a kik hitetlenkedő mosolylyal rázták a fejöket ezelőtt huszhuszonöt évvel az ő szavai fölött, midőn a magyar és a finnnyelv hasonlatosságának könnyebb megértetésére egyszer többek közt azt a példát találta felhozni, hogy az, a mit a magyar ugy nevez, hogy «fa», a finnben ugy hangzik hogy «pu».

Nagy és keserü harczot kellett vivnia Hunfalvy Pálnak még akkor mindenféle párducz-kaczagányos parthiai álomképpel és több rendbeli előitélettel.

Mit? Ez a piszkos, nyomoru, halzsirral táplálkozó

müveletlen poszka népfaj, ez a gyatra finn, ez lenne rokona a délczeg magyarnak! Sohasem lehetett az a mi rokonunk! Igy förmedtek rá Hunfalvy Pálra a mi tulbuzgóink. Huszonöt év óta mindez megváltozott. Ma már magasabb értelmiségünk tudja, hogy bizony a magyarságnak ugynevezett hamisitlan keleti eredetéhez még szó fér; és ha jobban bir még ma is lelkesülni a magyar ember azon genealogiai tájképen, a melyen Vámbéry Ármin ékes nyelvezete a délczeg ősöket száguldó török-tatár paripákon mutatja be nekünk, mint az «Ezertó országá»-nak népéveli atyafiság lehetőségén: mint összehasonlitó nyelvtudományi tényt méltóságteljes tárgyilagos nyugalommal fogadja azon eredményt, melyet a Hunfalvy Pál által alapitott iskola hirdet: hogy t. i. valamint az angol nyelvben a nyelvtani alkatgerincz váza, a conjugatio, declinatio stb. határozottan germán, holott a szóanyag nagy része latin eredetü, szintugy a magyarban is a nyelvtani alkat e gerincz váza, a conjugatió stb. finnugor typusra vall, habár a szóanyag nagy része közelebb áll is a töröktatárhoz.

Másfelől azóta a finn nemzetet egy müvelt, értelmileg, erkölcsileg, anyagilag előrehaladó, alkotmányos életre képes, derék, vitéz, vagyonosodó nemzetül ismertük föl, a kinek fiait és leányait, ha hozzánk ellátogatnak, őszintén meleg vendégszeretettel igyekszünk környezni mindenkor. És hogy hangulatunk e részben is ide érlelődött: ebben is az első érdem Hunfalvy Pált illeti meg.

Hunfalvy Pál szép utakat tett. Helsingforsban egészen otthon van. Bejárta, le is irta a balti tartományokat és gyakran ellátogat Svédországba, a hol őt a tudományos körök a legnagyobb kitüntetésekben részesitik.

Egyszerü szepesi német gazdaember gyermeke, a ki csakis saját tehetsége és szorgalma által küzdte föl

magát. Hunfalvy Pál osztatlan tisztelet tárgya ma a nemzet egész értelmiségénél. Midőn a minap a főrendiházba kineveztetett: csak egy hang vonult végig hazánk összes tudományos körein: «ez már helyesen van, senki jobban meg nem érdemelte, mint ő!»

Hunfalvy Pál érdekes alak. Kimagasló, erőteljes termete, közel nyolczvan éve daczára inkább egy államférfiasan elegáns salon-aggastyánra mint német egyetemeken tanult tudósra vall. Ha munkában elfáradt tagjait pihentetni oda ül néha a dunaparti Corzó egyik székére: magatartása, toiletteje, mozdulatai, társalgása után ítélve, sokkal több külföldi ember gyanitana benne valamely öreg tudós belga vagy hollandi highlifemant mint oly magyar tudóst, a kinek gyermek- és ifju korában sanyaru nélkülözésekkel kellett még küzdenie.

Tekintélyét társadalmi tekintetben nagyban emeli azon előkelő állás is, melyet ő mint tanodai főfelügyelő az evangelikus egyházban elfoglal. Az akadémia palotájában lakik, mint ennek főkönyvtárnoka és évek hosszu sora óta a főváros tudósai nem ismernek hozzájok méltóbb, vendégszeretőbb házi kört, mint — a mely nála hetenkint — kivált a hétfői akadémiai osztályülések után rendszerint egybegyülekezni szokott.

* * *

Vámbéry Ármin világhirü, merész utazó. Önkéntes középázsiai diplomata, kit hódolattal keres föl Budapesten ellenfele Ignatieff, és a kit, ha Angliába megy, negyven város szine-java fogad egetverő riadalommal már az indóháznál. Megcsókolja őt — azt mondják — nyilvánosan, nemzeti hálából a walesi herczeg és tán kevésbé nyilvánosan, nemzeti lelkesedésből egy sereg ifju lady.

Szónokol az angoloknak angol nyelven, miként Kossuthon kivül, idegen még nem szónokolt soha: és néhány hét mulva megbukik a parliamentben Gladstone.

Nemcsak a magyar ember olvassa ezt felőle a hirlapokból könyelt szemekkel, de olvassa az egész világ. Nincs magyar, Jókaitól eltekintve, a kinek a nevét oly gyakran emlegetné, még pedig a magasztalás hangján e földteke sajtója, mint a Vámbéryét. A koppenhágai czukrászdákban szintoly biztosan olvashat róla az ember az év bármely szakában, mint a calcuttai vendéglőkben vagy a madridi kávéházakban. Egyszer fogadott két angol tourista, valahol Costaricában vagy Nicaraguában, hogy még két hóra tervezett utjokban virradnak-e oly napra, a melyen Bokhara e tiszteletbeli protectorának nevével nem fognak találkozni sem vasutoni vagy gőzhajóni beszélgetésben, sem valamely hirlapban? Eljutottak már Hongkongig, de még nem feküdhettek le közel két havi utazás folyamában egyetlenegyszer sem, a nélkül, hogy ott ne lebegett volna előttük világhirü utazónknak legfrissebb olvasmányu neve; csak éppen a legutolsó napon tért már-már biztos diadalérzetével hálószobájába az, a ki a «nem»-re tette ki a száz guineat: és ime mi történik? Midőn éppen már le akar feküdni és ráakarja forditani a kulcsot, iszonytató lárma támad a folyosón. Kinyitja angolunk az ajtót, hallgatódzik hogy mi az? Hát éppen éjjeli 12 órakor czibálgatja egy opiumittas hajó-orvos gyönyörü szép ifju feleségét és látja el közbe-közbe ütlegekkel azon gyakran megismételt commentár kiséretében, hogy «ne neked», mért nem ültél föl arra a liverpooli vonatra és mért nem jöttél azonnal utánam! Nos és hogy védelmezte magát a szegény asszonyka? Folyvást csak azt kiabálta, hogy nem jöhettem, nem jöhettem, mert azt a vonatot hirtelen lefoglalták, táblát tüztek ki, rá volt irva, hogy «enagaged for Vámbéry!» Ilyenforma reporteri hitregékkel van ma már telve európaszerte a levegő.

* * *

Bámulatraméltó nyelvtehetség. Nincs oly született török, a ki ugy értené, beszélné, irná e nehéz nyelvet mint ő. Ismeri pedig e nyelvnek valamennyi dialektusát. A Csagataj török nyelvre nézve még azon német orientalisták is elsőrendü tekintélynek ismerik már ma el, a kik csak mosolyogtak akkor, midőn csak könnyebb természetü, de azért nemkevésbé fontos utazási müvei megjelentek. Pompásan ért ő a perséhoz, tatárhoz, mongolhoz, arabhoz egyiránt; a nyugateurópai nyelveket szintoly folyékonyan beszéli mint saját anyanyelvét. Sőt ámbár e téren autodidakt, ért ő görögül és latinul is oly jól, mint akár a Duc de Rousillon.

De Vámbéry nemcsak ritka nyelvtudós és polyglott: eszes ember is ő meg okos ember is — mint a tudósok közül csak kevesen. Pár évvel ezelőtt angol nyelven adta ki Londonban Fischer Unwinnél az önéletirását. Csodálkozva olvassák e könyvből a legkülönbözőbb foku értelmek az ő rendkivüli kalandjait, a melyeket Közép-Ázsiában átélt és a melyeket az európai tudomány számára annyi szép sikerrel volt már is képes értékesiteni: és a bámulat e merész utazónk irányában bizonyára még fokozódnék innen is, meg tul is a csatornán, ha ezen önéletirásában nem lett volna annyira tartózkodó az ő ifjusági tanéveinek kidomboritásában. Mentől sanyarubb helyzettel kell küzdenie a lángelménck éppen azon években, a melyekben a létharczot kell vivnia magáért a szellemi képzés tanfolyamaiért: annál nagyobb dicsőségére válik, ha oly magasra birt emelkedni nehéz életküzdelmei daczára, rendes egyetemi tanfolyam nélkül is, tisztán csak saját nagy tehetségének önfeláldozó lag hangyaszorgalmu fölhasználása, egy kimondhatatlanul érdekfeszitő önképzés által mint ő. Erősen hiszem, hogy világhirü jelesünk merő szerénységből tartózkodott ennek szinezet-

tebb rajzától: pedig ezen szerénységének az árát utóvégre is a paedagogia fizeti meg: elveszti a kilátását egy fénytelt önképzési példára, a melyet pedig semmi más modern nyelvtudós pályafutása nem szolgáltathatott volna be oly szingazdag mozzanatokkal, mint a szentgyörgyi gymnasium éber, igyekvő tanonczából a mindenható Resid basa titkárjává, majd világhirü utazóvá és az ázsiai politikát egyéni tekintélyével befolyásoló magyar tudóssá fölemelkedő Vámbéryé.

Vannak, kik meg a fölött a fejezete fölött ütköznek meg azon önéletirásnak, a melyben világhirü utazónk elmondja, hogy kikkel szokott ő Európában társalkodni. Császárokat, királyokat, herczegeket, miniszterekat, diplomatákat emlit föl első sorban, majd érinti a «Nemzeti Casino» mágnásait is, mint a kiknek körében szivesen szokott láttatni. Nem emliti, mert nem nevezi meg egyenként egyéb ismerőseit, barátait, de nem is emlitheti fel. Hisz világhirü utazónkat csak e hazában is annyi ezer ember tiszteli, szereti, és barátságos vendégszerető érintkezés folytán oly nagy sereg tudós, nem tudós, kevésbé magas társadalmi állásu ember tekinti a magáénak, hogy azon esetre, ha le akart volna szállni csak a királyi táblabirák és egyetemi tanárok kategoriájáig: már ez esetben is nem egy rövidke fejezetet kellett volna irni azokról, a kikkel társalkodni szokott, hanem legalább is husz-harmincz kötetet.

Vámbéry Ármin hü fia hazájának, és ez egyik legszebb vonása. Lehetett volna török basa, — nagy hivatalt kaphatott volna Indiában. Nem kellett neki. Beéri azzal, hogy budapesti egyetemi tanár és magyar.

* * *

Beöthy Zsolt tagadhatatlanul kiváló tehetség. Egyike az akadémia legfiatalabb tagjainak és pedig már nem is levelező, hanem rendes tag vagy két év óta.

Hát az igaz, hogy Gyulai Pál uram mesterileg ügyes akadémiai korteskedése nélkül nehezen érte volna már két év előtt el e megtiszteltetést; de ezzel nem azt akarom mondani, hogy Beöthy Zsolt nem egyik legkimagaslóbb alakja már ma is a tudományosan is képzett legifjabb magyar szépirodalmi nemzedéknek. Mint aesthetikus, mint a dráma theoristája nem mindennapi reményekre jogosit; a magyar szép prózát kevesen kezelik már ma is oly sikerdus mügonddal, mint ő. Mint irodalomtörténésznek azonban a Gyulai Pál befolyása alól emancipálni kell magát. Egy középszerü vidéki középtanodai tanárnak még elnézheti a kritika, ha magyar irodalomtörténetet ir és ebben a néhai, különben valóban jelentékeny érdemü Csengery Antalból nemcsak «mélyen ható elemző észt», hanem egy nagyszerű tudóst is csinál, a kivel a történelmi irodalom rovata alatt hasonlithatlanul terjedelmesebb méltatásban és magasztalóbb elismeréssel foglalkozik, mint ugyancsak e rovatban akár Ipolyi Arnolddal, akár Salamon Ferenczczel; de egy Beöthy Zsolttól, kinek tehetségétől maga a központ is komoly dolgokat remél, — — egy Beöthy Zsigmondnak, ezen örök ifju, tiszta eszményre törekvő veterán dalnoknak fiától a Gyulai Pál ilyféle tanácsadásának követését méltán zokon veheti.

Csinos ifju, a kinek már is szép neve és nem megvetendő befolyása van és a kinek művei abban az arányban fognak igényt tarthatni maradandó értékre, a mely arányban le fogja magáról rázni tudni a Gyulai Pál iskolájának a porát.

Dánielik János egyike a legtehetségesebb magyar főpapoknak. Munkaereje, rendkivüli tudománya dicsé-

retére válik egyházának. Dolgozik ő folyvást. Becses történelmi, különösen pedig művelődés-történelmi tanulmányokkal gazdagitotta ő a magyar irodalmat már ifjabb éveiben; ujabban a középkor államtanát sikerrel munkálja. A néhai br. Kemény Zsigmondnak szintugy, mint Török Jánosnak benső barátja volt. Ha valaki tanuja volt azon szingazdag lakomáknak, a melyeket hajdanában e kitünő férfiak egymás fölviditására oly választékos mügonddal rendeztek vala: alig jöhetett azon gondolatra, hogy a szellem világában e tiszteletreméltó, modern epikuri bölcseknek mily nagy osztályrészök és a magasabb foku hazafias munka körül mennyi érdemök van. Csak az, a ki ismeri müveiket, csak az foghatta őket a köznapi életben is megérteni. «A tudomány gyökerei keserüek ugyan, de a gyümölcsei a legédesebbek.» Igy tudta ezt Stageira halhatatlan szülötte.

Hát ha valaki megtudja édesiteni magának és szellemi bajnoktársainak már a gyökereket is; vajjon nem érdemli-e meg akkor ő a kétszeresen bölcs nevet — és nem fogadjuk-e el azért az ő sarlója alól a kalászdus aratást?

***

Zsoldos Ignáczot tiszteli közel két emberöltő óta már az egész haza. Azt szokták mondani, hogy a legrégibb élő táblabiró. Elismerésnek ez egy ily nagyérdemü veterán szelliemi bajnoka iránt közéletünknek nagyon is kevés. Tisztelem én táblabiráink emlékét, sőt szeretem hazafias érzelmektől nemesen dobogó sziveiket lelkem egész hevével. De ha e szóval nem közszolgálati állást, hanem inkább a visszaidézhetlenül letünt multnak egy sajátszerü társadalmi typusát akarjuk kifejezni: hát akkor egyáltalán nincs is jogunk azt mondani, hogy Zsoldos Ignácz táblabiró. A «tábla-

biró» mint typus, oly középbirtoku magyar köznemest jelent, a kinek az alkotmányos magyar szabadság iránt kiolthatatlan lánggal égő keble, általában emberszerető szive, de végtelen csekély munkabiró türelme és nagyon szük látköre volt.

Megyegyülésen hazafias, szabadelvü, szóvirágokban mentől gazdagabb beszédet tartani, — a mások hasonló természetü szónoklatában az elérzékenyülésig gyönyörködni, — korteskedni, restaurálni nagyban és folyvást tömegesen akár a házánál, akár más hasonrendü honfitársánál jóizüt ebédelni, csibukozni, politizálni, preferánczozni, azután ismét lakmározni, politizálni, csibukozni, no meg ujra korteskedni, restaurálni: ebben meritette ki a valódi táblabirói társadalmi typus az ő hagyományos életrendjét.

Dolgozni e typus a hivatalban is csak keveset szokott, akkor is kelletlenül; irodalmilag fárasztó, belteres munkát végezni meg soha. Az öröklött közállapotok javitására az ilyen typus azt hitte, hogy elég néha-néha egy dikczió: az olyat, a ki rendszeres irodalmi munkássággal igyekezett a közállapotok javitásán közremunkálni, — az ilyen embert e typus nem szerette, sőt egyszerüleg lenézte, mint idealistát, mint beszámithatlan ábrándozót.

Éppen ezért nem is lehet mondani, hogy ez értelemben «táblabiró» lett volna mindaz, a ki nálunk valaha táblabirói nobile officiumot viselt. Közéletünk nagy alakjai — Kazinczy Ferencz, Kölcsey, Nagy Pál, Bezerédy, Beöthy, Deák Ferencz, Fáy András, Klauzál Gábor, Szemere Bertalan, Szentkirályi Móricz mindenvoltak inkább csak nem táblabirák. Zsoldos Ignáczot, a ki a «Szolgabirói hivatal»-ról oly terjedelmes, oly fáradtságteljes buvárkodást, gondolkodást és mügondot igénylő nagy munkát irt meg, hogy abból nemcsak két nemzedékünk publicistái, serényebb

tisztviselői tanultak, de a melyből maga az angol önkormányzat irodalmi nagymestere Gneist még ma is tanulhatna, — Zsoldos Ignáczot, ki egész életét az ernyedetlen, mintaszerüleg avatott, lelkiismeretes, belemélyedő és pontos hivatalos munkának szentelte, majd a közigazgatási téren, majd magas birói székben, — Zsoldos Ignáczot, a ki az éjjelt is nappallá tette, hogy hivatalos működésében is, meg irodalmi foglalkozásában is eleget tehessen magasztos lelke sugallatainak, — a magyar szellemi munka e koszorus Nestorát ne nevezzük táblabirónak. Ott fog ragyogni az ő neve legértékteljesebb nemzeti nagyságaink csarnokában, az ő irodalmi érdemeinél fogva még majd akkor is, midőn már rég ki fogta vetkőztetni unokáink világnézetét, életmódját, kedvtöltéseit a gyökeresen megváltozott idők viszontagságos volta ama táblabirói typus fény- és árnyoldalainak reminiscentiáiból egyiránt. — Zsoldos Ignácz szenvedélyes buvára a római remekiróknak. Senecát oly mesterileg ültette át irodalmunkba, hogy már csak azért is megérdemelné a késő unokák kegyeletét.

***

Szilágyi Sándor. Erdély történetének leghirnevesebb megirója és egyuttal egyik éltető ereje, mozgatója azon nagymérvü mozgalomnak, mely ez utóbbi évek folyamában nemzetünk történelmének behatólag részleges, lehetőleg levéltári kutatásokra támaszkodó tanulmányozására lobbantotta a magyar értelmiségnek egy egész nagy tömegét. Már atyja Szilágyi Ferencz nagyérdemü történetbuvár volt, ki különösen a Hora és Kloska korát tette nagybecsü tanulmányok tárgyává. Ő maga pedig kora fiatalságától fogva egyike a történelmi irodalom legszerencsésebb müvelőinek. Ma is egészen fiatal ember még. Csupa tüz, csupa erély, csupa életvidorság.

Pedig már az ötvenes évek elején rendkivüli figyelmet ébresztett azon művével, a melyben a 48 49-diki magyar forradalom kiválóbb férfiait vette bonczkés alá. Mintha csak egy hirneves párisi publicista irta volna: oly átlátszó csinnal volt irva e könyv. Ennek köszönheti, hogy még ma is csak osztálytanácsos. Egy nagy férfiuról nagyon is magyarán találta kiirni az ő akkori meggyőződését. Később e nagy férfiu kormányra került; Szilágyi Sándor is államszolgálatba lépett: ámde hasztalan volt minden hivatalos buzgalma, minden kitünő szakismerete, — évek hosszu során át nem vihette fölebb a miniszteri titkárságnál.

Igen, titkár volt még akkor is, midőn rég miniszteri tanácsosi fizetést élveztek oly fiatal emberek, a kiknek iskolai gyakorlataiban ő mint tanár, szarvas helyesirási hibáikkal egykor vajmi gyakran találkozott és a kik jóval később is léptek államszolgálatba, mint ő.

Életvidorságát mindez nem törhette meg. Megedzette őt a pessimissumus ellen egyfelől a tudomány bensőségteljes szeretete, másfelől pedig tán a visszaemlékezés is a Nagy-Kőrösön töltött évekre.

Hát ez a nagykőrösi élet nem is valami gyatra dolog volt annak idejében. Annyi jelesünk menekült a Haynau korszak iszonyai elől e büszke alföldi város collegiumának tanári székeibe, hogy ugy érezhették ott magukat, mintha maguk közt egy kis magyar Athenaet, vagy Florenczet képeznének. Ott tanárkodott Arany János, Szabó Károly, Salamon Ferencz, Szász Károly, Jánossy, Mentovich, Obernyik, Ballagi Károly, Borostyán stb. közéjük került Szilágyi Sándor is.

Mulattak felségesen, az alföldi Kanaán hamisitatlan, bőséges és zamatos stylusában; azután lelejárt hozzájok Jókai Mór meg Egressy Gábor is De nemcsak mulat-

tak ők, hanem dolgoztak is. A legujabbkori magyar irodalom nem egy elsőrendü terméke azok mellől az asztalok mellől kerültek ki, a melyeken egy-egy vendégszerető disznótor alkalmával a «XX. század» nagy látnok-költőjének hasonlithatlanul jobban izlett az a páratlan «zsömlés» meg az a «bőröspecsenye», mint a hogy izlett volna neki az akkori időben — a legsikerültebb pástétom bármelyik akkori pesti palotában. Ugyanezt mondhatta volna magáról bármely világhirü angol vagy franczia tudós is, a ki netán Pestre meg Nagy-Kőrösre az akkori időben ellátogatott vala: mert mig ama kőrösi tanároknál ott találta volna halomszámra nemcsak az ó-világ remek müveinek legjobb kritikai kiadásait, de egyuttal a legujabb angol, franczia, német tudományos irodalom legnevezetesebb termékeit, folyóiratait nem mindennapi szellemek társaságában: addig ama pesti palotákban, abban az időben alig találhatott volna egyéb szellemi táplálékot Paul de Kock regényeinél meg a bécsi «Fremdenblatt»-nál. A testet táplálja a jó magyar lakoma, a szellemet a méltó társaság és a méltó munka! és igy nem csoda, ha Szilágyi Sándor nemcsak hogy nem görnyedt még meg azon roppant munka-teher alatt, a melyet mint történetbuvár, mint történetiró, mint egyetemi könyvtárnok, mint akadémiai bizottsági tag, s mint a Történelmi társulat rengeteg foglalatosságu titkára napról-napra végez, — de még napról-napra ifjuhodik is.

Szilágyi Sándor ép oly galant a nők, mint a mily jószivü az — akadémiai tagságra vágyódó – ifjak iránt.

Több tagot ajánlott ő az utóbbi években egy maga, mint osztályának a többi rendes tagjai összesen. Hogy hálás lesz-e iránta ezért a jövő nemzedék? Én azt hiszem, hogy igen; mert bármennyire gyön-

géden is tudja ő méltányolni a jogosult ambitiót: még soha nem ajánlott érdemetlent.

* * *

Knauz Nándor esztergomi kanonok. A magyar történetbuvárlatnak megbecsülhetetlen támpontokat és anyagot nyujt ő az ő ritka tudománynyal és meglepő elmeéllel teljesitett oklevéltani munkálatai által. Könnyü a fölületes irodalmi rouénak behizelgő stylben tárczázgatni pl. II. Endre királyunk szabadságleveleinek korszakalkotó horderejéről: de nagyon is nehéz e bullák szövegét ugy helyreállitani, mint Knauz Nándor tette azt. Mégis hány ember lett már hiressé e téren, a ki sem tudomány, sem vasszorgalom dolgában még csak arra sem méltó, hogy az ő neve a Knauz Nándoréval egy napon emlittessék! Azt a dilettans gyerekembert, a ki ma elolvas két-három fejezetet, két-három régies kézikönyvből és holnapután fölolvasást tart valamely vidéki városban az Arany Bulláról, meg a Magna Chartáról, ajkára veheti, ünnepli maholnap az egész közönség; ha néhány sikerült balladát és hirlapi czikket is bocsát világgá — meg van állandósulva a hirnév. Az ily munkáju férfiakat, mint Knauz Nándor, alig ismerik az akadémia falain kivül; neki, ha közelebbi érintkezésbe akarna lépni tágabb körü irodalmi közönségünkkel, bizonyára nem válnék hátrányára, ha amolyan dilettans verselő, czikkező gyerekember által vezettetné be magát. Ez természetellenes állapot. Mondják sokan. Önök tévednek. Ez a dolog természetében fekszik. Igy van ez most, és igy marad ez még jó ideig másutt is.

Pálffy Albert. Sötét világnézlet vonul végig regényein, de azért soha még jobb világot Gyulai Pál uram az Akadémiában nem gyujtott, mint midőn e veterán irónkat az akadémiának tagul ajánlotta. Pálffy Albert

regényei maradandó becsü termékei maradnak irodalmunknak, — bármily szélsőségekre engedjék is magukat azok ragadtatni, a kiket Gyulai Pál a Pálffy Albert nevével buzditgatva Jókai költői nagysága ellen csatába küld. — Pálffy Albert szerkesztette a radikális «Márczius Tizenötödikét» 1848-ban. Ma napság nincs conservativebb jobbfajta irónk Pálffy Albertnél — valódi meggyőződésből.

Lehr Albert az irodalmi történetben és aesthetikában működik ép oly alapossággal, mint jótékonyan világos képletekre törekvő elemző erővel. Tudományos tárczái a nagy lapokban nem kevésbé vonzók, mint tanulságosak, és a mi a legfőbb, a szabatosság tekinteteit soha sem áldozzák föl az ismeretterjesztés érdekeinek.

Baksay Sándor pompás magyar ember; alföldi református pap a javából. Falusi háztájának szinarany élettükréből nincs az a németországi minta-«Pastor», a ki ne tanulhatna; ha pedig ellátogatna hozzá a Kunságba, az ő gyönyörü sajátkezüleg ápolt kertecskéjébe akár Európa legszőrszálhasogatóbb philologusa, hogy számon kérje tőle a görög és római világ legnehezebb költőinek pályadijas műfordítását: ugy ez a philologus csakhamar abba fogná hagyni netáni kötekedéseit és mihamarabb a rózsáról meg a dinnyéről kezdene beszélni: mert Baksay Sándor nem csak oly szép, zengzetes magyar nyelven szólaltatta meg Lucanust és Homert, hogy ilyen neki való zenét német philologus még nem hallott; de meg birt küzdeni műfordításában nem egy helyütt az antik kifejezésnek hovatovább oly titkaival is, a melyeket német philologok prózában körülirni tudnak ugyan bámulatosan, de tárgyhü kötött beszédben csak alig közelithetnek meg már nyelvöknek természete miatt is.

* * *

Szigeti József. Ime egy színész is a magyar akadémiában! Negyvenöt évvel ezelőtt ugy elrémültek volna, a mi akkori akadémikusaink, ennek a gondolatnak még csak a puszta lehetőségétől is, hogy még csak egy pohár ürmössel sem kínálták volna meg az olyan tagtársukat soha többé, a ki még csak távalról is szóba merte volna hozni egy színésznek a beválasztatását. Szegény öregeink! Ha látnák azt a majdnem lázas érdeklődést, a melylyel ma Szigeti Józsefnek, a midőn fölolvas, lesik az ajkairól az akadémiában a szót! És ez igen természetes. Negyvenöt év alatt a mi akadémiánk értelmi szinvonala aránylag nagyobbat emelkedett mint bármely más akadémiáé Európában; a társadalmi élet lüktető nagy eréhez is közelebb jutottak azóta már tudósaink kivétel nélkül; sőt a legnagyobb részt maguk is usznak az áramlatok hullámain. Szigeti József egyébként nem mint színész, hanem daczára annak, hogy színész, választatott be az akadémiába szinmüirói érdemeiért.

Hornyik Károly Kecskemét főjegyzője a nagy alföldi város monographiájával örökitette meg a nevét; nem csak nagyszámuak, de nem egy tekintetben nagybecsüek is az ő kutatásai. A nagy alföldi város polgárai büszkék lehetnek ily önkormányzati tisztviselőre.

* * *

Peregriny Elek már 1844 óta emeli az akadémia tagjai imposans megjelenésének tekintélyét. — Közhasznu, mert részint érettebb ifjak, részint kisebb gyermekek számára irt tankönyvekkel, gyarapitotta irodalmunkat első sorban. Minden valószinüség szerint az ő akadémiai müködése lebegett azok előtt, a kik a mult évben a levelező tagok jogkörének szabályozását oly konzervativ szellemben tervezgetik vala.

Barsi József érdemteljes statisztikus, a ki Szent Je-

romos theologiáján kezdte, és a ki nemcsak May parliament-ismertető müvének derekas átültetésével folytatgatta és ép oly közhasznu, mint modern magyar statisztikával végezte — nem, még jó sokáig ne végezze be müködését. Korábbi éveiben arról volt nevezetes, hogy olyan tudós, a ki mindent tud, a mi a városban történik: annyira bizalmat ébresztő volt már akkor az ő megjelenése, hogy mindenki neki panaszolta el a maga baját első sorban.

Poór Antal meg arról volt nevezetes, hogy gyakran még azt is tudta, a mit neki sem lett volna szabad megtudnia. Munkás történelmi essaysta, nem annyira a Macaulay, mint a Dánielikék iskolájából. Maga a megtestesült piros pozsgás egészség, és ámbár más vallásban született, szeretetreméltó parlamentáris életrevalóságával felvitte már a kanonokságig. Jó hitszónok és diaetetikailag fegyelmezett gourmand minden tekintetben.

Paur Iván szigoru és alapos tudós, különösen jártas a római epigraphikában. A modern Rómában is nagyrabecsülésnek örvend. Mesterileg tudja jellemezni a régibb magyar természet typikus gyengeségeit. Fiatal korában összebeszélt már egyik minden szépért és jóért, hagyományosan lelkesülő uri magyar szomszédjával, hogy nagyobb utat fognak tenni Olaszországba.

Paur Iván kész lett volna bármikor elindulni, mert katonásan edzett okos ember, a ki csak oly czélt tüz maga elé, a melyet el is érhet, de abban azután, hogy e felé törekedjék, nem is ismer többé akadályt; hanem a szomszédja már kevésbé osztotta ezeket az erkölcsöket.

Hónap telt hónap, esztendő esztendő után, de Paur Iván még mindig nem láthatta Olaszországot. Gyakran pakolt már, készen állott az utra, de a szomszédja mindig más és más kifogást talált. Igy telt el 16 esz-

tendő. A 17-ik évben végre Paur Iván megunta a várakozást és egyedül akart megindulni. Ne menj barátom, — szólt ekkor csibukját kiverve, égre emelt szemekkel a szomszéd. — Megindulok a jövő szerdán veled, ha szekercze esik is! — No jó, szerdán délig várok; ha nem jősz, pont déli 1 órakor indulok magam. — Elérkezik a szerda; veri a tizenkettőt; Paur Iván teljesen utikészen podgyászostul megáll a szomszéd kapuja előtt. Készakarva nem szól be a szomszédhoz; oly határozottan vallotta ez a szerdát, és oly patriarchális kifogástalansággal verte volt ki előtte a csibukot, hogy becsülettudó magyar embernek már lehetetlen volt kételkedni az ilyen szomszéd szavában. Paur Iván várja, várja, de a szomszéd málháját még mindig nem hozzák. Beküld hát egy gyereket, hogy jőjjön már no! Félóra mulva kinyilik az ablak, abból kiereszkedik a csibuk és patriarchális lágysággal lelkendezik ki ez a hang: Bocsáss meg, barátom! nem mehetek, mert nálunk ma — mosnak!»

***

Torma Károly egyike azon magyar tudósoknak, a kiket a külföldön hasonlithatatlanul jobban méltányolnak mint idehaza. Igen, a külföldön, de nem azt kivánom ezalatt értetni, hogy a külföldi napilapok ujdonsági, vagy kurta könyvészeti rovataiban. Torma Károly nevével e helyütt nem is igen találkozhatni. A legmagasabb szaktudományos körökben szólnak, — a legtekintélyesebb római epigraphikai s archaeologiai müvekben, folyóiratokban irnak róla világhirü tudósok ugy mint elsőrangu szaktekintélyről. Maga Mommsen oly hangon és oly gyakran ir Torma Károly mükődéséről, hogy ha Torma Károly kinyomatná mind e nyilatkozatait: nagyon is vegyes érzelmekkel fogná azokat első izben végig olvasni magasabb értelmiségü

magyar közönségünk. Minden tudományosan képzett magyar ember örömtelt szemmel tenné le a végén e nyilatkozatokat; de nagyon sok hazánkfiát első olvasás közben majd csodálkozás, majd bosszuság érzete fogná megszállani, látva, hogy van egy tudósunk, egy tősgyökeres magyar tudósunk, a ki nemzetünk egyik legnagyobb büszkeségét képezheti a — német, hollandi, dán, olasz, franczia, stb. tudományos világ szemében, de a kit a mi tulajdon magyar közönségünk csak azóta, hogy Acquincumot fölásta, helyez valamivel többre bármely vidéki dilettans régésznél. Acquincum fölhantoltatásánál is mesteri munkát végzett Torma Károly, — ezt csak szaktudósok érthetik meg teljesen: de mi ez az ő acquincumi munkája ahhoz a munkához képest, a mely által a «limes Dacicust», a régi Dáczia határait buvárolta ő ki évek hosszu során át, tömérdek anyagi áldozattal és bámulatraméltó tudományos kritikával!

Torma Károly csak pár év óta egyetemi tanár, azelőtt független birtokos, majd országos képviselő létére üzte egész szenvedélylyel tudományos buvárkodásait. Volt ő több éven át főispán is. Erdélyben a saját megyéjében, még pedig oly kitünő főispán, a kihez foghatót közönség ugy, mint kormány, csak keveset ismertek. Deák Ferencz nagyon szerette; a képviselőház ismételve alelnökének választotta; tisztelte, szerette őt mint kimagasló férfiut és mint ritka kedvességü gentlemant minden párt; — lehetett volna miniszter, uszhatott volna a kormány-engedélyek áldásának bőségében, ha nem lett volna oly eszményileg tulszerény.

Torma Károlynak már az atyja is jeles tudós volt; fenköltszellemü szép nejének, bájos leányának magas képzettsége és nővérének Torma Zsófia kisasszonynak rendkivüli jelességü, Berlinben is föltünést keltett buvár

lati érdemei a régiség-tudomány terén: e fénytelt családi vonások egészitik ki azon «tudós magyar földesuri élet» képét, a melyre oly büszke lehet Erdély uriosztálya, — oly büszkék lehetünk mi a magyar közmüvelődés barátai egyáltalán, — de a mely csaknem megfoghatatlan lenne a kizárólagos tanári-, papi- meg hivatalnoki «Gelehrtenstand»-ból hagyományosan kasztszerüleg ujonczozódó német tudósok és tudósnők előtt.

* * *

Schvarcz Gyula, a mióta nem képviselő, kénye-kedve szerint vesződik az athenei demokrácziával, Aristotelessel meg Montesquieuvel. Minő különös egy izlés! Mindig oly dolgokba fog, oly müvekbe kezd, a melyeknek gyümölcsét csak ugy élvezhetné, még kedvező siker esetében is, ha elélne legalább háromszáz esztendeig. Különben ne igen tegyünk czélzást az ő idealismusára, mert még megtalál haragudni. Arra haragszik ugyanis legjobban, a ki azt mondja rá, hogy ő idealista. Ujabban gyakran értekezik az akadémiában. Államtudományi értekezéseit mindig kitüntető figyelemmel hallgatják az akadémikusok; csak egy szeliden haragos tekintetü, tekintélyes homloku, még szőke, közepes férfiu kezd el izegni-mozogni, rikácsolni, padokat járni, fönhangon társalgást kezdeni, valahányszor Schvarcz Gyula az akadémiában felolvas. Alig ha nem oly nevezetesség ő, a kinek a munkáját nagyon keményen megtalálta kritizálni Schvarcz Gyula. És csakugyan ő az, a keményen megkritizált nevezetesség — ha közelebb megyünk hozzá, fölismerjük őt. Ki ő? Vajon ki lehetne más, mint Kautz Gyula, a ki felől kritizáló druszája kisütötte, hogy sem a hollandi felsőház alkatelemeivel nincs tisztában, sem pedig az athenei hadvezéri «restauratióval», sőt Nagy Sándorról azt

hiszi, hogy az éppen oly katonai parvenu volt, mint Bonaparte Napoleon!

***

Kautz Gyula. Jeles nemzetgazdasági tudós, nagyon tiszteletreméltó, érdemteljes férfiu, ez tagadhatatlan. Csak beszámithatatlan fölületesség vagy lelkiismeretlenség hirdetheti felőle azt, a mit Kecskeméthy Aurél hiresztelt egykoron az irodalomban felőle, hogy t. i. Kautz nem tudja, mi az a disagio? — Kautz Gyulának tagadhatlanul bokros érdemeit a nemzetgazdasági irodalom terén ismerik és méltányolják a külföldön is. Uttörő volt ő a magyar nemzetgazdasági tudományos irodalomban, habár Roschert nagyon is sokszor beszélteti a nélkül, hogy idézné. A ki Kautz Gyula érdemeit, jelentőségét meg akarná tagadni, az tiszteletlenséggel viselkednék nemzetünk nemzetgazdasági irodalma iránt.

Mint államtudós is szép ismeretekkel bir. Tájékozottsága az európai államtudományi irodalomban is van akkora, mint sok német tanárnak.

Mindez azonban nem gátolta meg őt abban, hogy egy oly «kézi könyvét» ne adja ki a «Politikai Tudománynak», a mely tele van a legrutabb baklövésekkel és szemetszuró hibákkal. De hát hogy történhetett ilyesmi e jeles tudósunkkal? Hát csak akként történt biz ez, hogy Kautz Gyulának nem volt ideje a maga egyetemi tankönyvét alaposabban megirni és midőn már megirva volt, komolyan átvizsgálni és helyreigazitani.

Nem volt ideje? Hát hogyan ne lett volna erre ideje, mikor egyetemi tanár?

Igenis, egyetemi tanár, még pedig három-négy oly fontos nagy tudománynak a nyilvános rendes tanára, a melyet egyugyanazon kézben egyesiteni ritkán szoknak a

külföldön, t. i. a nemzetgazdaságtannak, pénzügytannak, meg a politikának és a közjognak is egyuttal. Még hagyján, ha csak a nemzetgazdaságtani meg pénzügytanbani elfoglaltsága kurtitotta volna meg a politikai tudományra kellő idejét! De volt ő neki egyéb dolga is, mint e három-négy tantárgy.

Volt ő országos képviselő is, a képviselőház két nagy bizottságának előadója is, az országos statisztikai tanács tagja és ezenkivül még vagy huszonhárom consortiumnak részint elnöke, részint alelnöke, részint igazgató-tanácsosa.

Legujabban megmaradt négyszeres egyetemi tanárnak, a statisztikai tanács tagjának, lett az osztrák-magyar-bank alkormányzója és a főrendiház tagja.

Hogy nem ért rá alaposabb «Politikát» irni, midőn huszonhárom consortium kebelében mozditotta elő az anyagi haladás ügyét: ez természetes; de hogy most, midőn a bank alkormányzósága iránti tekintetből le kellett mondania ama huszonhárom consortiumbani buzgólkodásáról, mért nem ül neki és mért nem javitja át a «Politikáját» — melyet pedig minden joghallgató köteles drágán megvásárolni, ha csak egyéb ily vaskos tankönyv nem létében nem akar megbukni az államvizsgán? Ezt legkevésbé értik Kautz Gyulának igazi, őszinte tisztelői.

Egyébként egészen megváltozott, a mióta bank-alkormányzó. Azelőtt mindig a feje fájt (a sok munkától) és rokonszenves szelid hangon, mollból beszélt. Most nem fáj többé a feje, dur-ból beszél és oly applombbal lép föl, hogy Deákpárti egykori képviselő-társai alig fognak többé ráismerni.

***

Fraknói Vilmos. Apátkanonok és főtitkár. Ezért irigyli sok ember: pedig az, hogy ő, a ki éppen nem r. kath. vallásban született, ma már körülbelül 25,000 forint jövedelmet huz az egyháztól, államtól, akadémiától és herczegi termekben lakik; ez még nem a legerősebb oldala az ő földi boldogságának. Nagyobb befolyása van ő neki az akadémiára és az akadémia által a kormányra mint bárki másnak, a mióta Csengery Antal meghalt.

Gyulai Pál azt hiszi, hogy voltaképen ha nem is közvetlenül, hát legalább közvetve ő az ur már most a magyar Akadémiában. Pedig ő csak daduch: a mystagog az a kedves kis gömbölyü magyardad barna papocska, a kinek keresztyén alázatosságban fürdő örök mosoly honol az ajkain és a ki egy mult századbeli franczia abbé udvariasságát egyesiti egy gazdagon dotált piros pozsgás magyar alföldi plébánosnak előzékenységével magában. Fraknói vezeti közvetve Trefortot; Fraknói viszi közvetlenül Pulszkyt; Fraknói mozgatja ma már Gyulai Pált, a nélkül, hogy ezek közül ezt csak egy is a legtávolabbról sejtené. Elsőrendü diplomata ez a kedves papocska, — no ez már igaz. Esze van rengeteg; élelmessége, ildomossága, kitartó erélye oly nagy, hogy nem is veszett volna el a csata, vagy tán nem is került volna a dolog csatára Mohácsnál, ha Tomory érsekben csak a századrész van meg ezekből a Fraknói-féle tulajdonságokból.

Ha Stahl hazájában és korában születik, jog- és állambölcsész lesz belőle és lefőzi Stahlt, de még Hengstenberget, meg az öregebb Manteuffelt is. Angliában egy második Disraeli vált volna belőle, — a modern Rómában egy uj Antonelli, szeretetreméltóbb kiadásban. Franczia országban meghátráltatta volna talán még Crémieux-t is. Ez mind lehetséges, oly rengeteg neki az esze.

Ámde az is bizonyos, hogy ha Zápolya, Bocskay, Bethlen Gábor, Thököly vagy Rákóczy korában nevekedik föl: hát akkor alig ha nem oly politikát követ, a melyben nem telnék gyönyörüsége ma Thaly Kálmánnak, — de ugy látszik, dr. Acsády Ignácznak sem. Annál kevésbbé Orbán Balázsnak.

Nincs hozzá fogható diplomata az egész magyar akadémiában.

Mint zsenge papnövendék megbirta már magának találni az utat, a melyen haladva, ma már culturális magyar nagyhatalom és nagyváradi kanonok; tizenöt-husz év mulva pedig tán érsek lesz belőle meg bibornok.

Azt mondják, Trefort már rég kinevezte volna megyés püspökké — oly hatalmas tényezők kezdtek már nyomást gyakorolni cultusministerünkre az ő érdekében: hogy még sem nevezte ki? Ennek bizonyára nem Fraknói Vilmos irodalmi működése volt az oka.

Körülbelül lázadóknak nevezi nemzetünk véres szabadságharczainak nagy alakjait: Bocskayt, Bethlent, szintugy mint Tökölyt és Rákóczyt.

Első Lipótot pedig ugy festi mint nagyszerü atyai uralkodót, a kinek mi sem feküdt annyira a szivén, mint a magyar haza. Mindezt azon kisebb történelmi tankönyvében, melyet még a hatvanas évek folyamában bocsát vala közre a középtanodák használatára.

Ezt némelyek nagyon rossz néven veszik tőle még ma is, midőn különben meghajolnak azóta végzett nem mindennapi jelentőségü történetkutatói és történetirói munkálkodása előtt.

De hát nagyon is szigorulag itélnek fölötte, ha azt hiszik, hogy akkor, papi pályája kezdetén ártani akart ő ezzel akár a haza, akár az emberiség ügyének.

Dehogy is; ő csak haladni akart azon a pályán, a

melyre lépett volt. Haladnia pedig abban az időben oly kezdőnek, a kinek nem voltak sem nepotistikus, sem kortesi, sem comtessei pártfogói, alig lehetett másként, mint rendkivüli odaadásteljes buzgalom és kimerithetlen beleokulás által a loyaliskodás orthodoxiájába.

Ha Caius Cornelius Tacitusnak az ő keserü hangját nem tulajdonitja most már a kritika oly egyoldalu szigorusággal az ő szenvedélyes elfogultságának, mint részben annak a körülménynek is, hogy oly kesernyős egy tanitója volt, mint M. Aper: hát mért felednők ki az ő zsenge irodalmi szárnypróbálgatásának objectiv kritikájából azokat a Bach- és Schmerling-féle éveket, meg azt a helyet, a melyben azon évek folyamában Magyarország történetének ködfátyolképei neki első izben megnyilottak?

Enyhitő körülmény mindenesetre annyival is inkább, mert Fraknói mindjárt a koronázás után belátta, hogy kora ifjuságában elfoglalt álláspontja tarthatatlan és be is szedette tankönyvének összes példányait a könyvkereskedésekből.

Fraknói rendkivüli munkásságot fejtett ki a történelmi irodalomban és e munkásság jelentékeny mérvben szolgált nagyobb kezdeményezések nekilenditésére a történelmi kutatásnak nem egy téren.

A nádor- és az országbiró hivatalának államjogi történelmét már ifjabb éveiben kutatta, később az Országgyülési emlékek kiadásában, majd a vatikáni Monumenták kiadása által beigazolta azon bizalmat, mely őt az akadémiában oly fontos állásra emeli vala. Gyönyörü tanulmányutat tett; a Vatikánban ép annyira otthonos mint Florenczben meg a német egyetemeken; fáradalmait Abbazziában szokta kipihenni, a mi mindenesetre jó izlésre mutat.

Apáthy István a magyar kereskedelmi törvénykönyv codificátiója által örökitette meg nevét. Jeles munkás-

ságot fejtett ki egyetemünk e közszeretetben álló tanára a szakirodalom terén a kereskedelmi jogról s a nemzetközi jogról irt rendszeres művei által is.

Tekintélyes állást foglal el mint a képviselőház jogügyi bizottságának elnöke; lehetett volna már több izben igazságügyi államtitkár, sőt szóba jött neve a kormánypárti körökben miniszteri válságok alkalmával is.

Plósz Sándorra szintén diszes jövő vár az igazságügyi politika terén azon nagy fontosságu munkásság folytán, melyet a jogi-, különösen a büntetőjogi irodalomban és tanácskozásokban kifejt.

***

Ipolyi Arnold. Disze az Akadémiának, disze a magyar egyháznak, disze a hazának. Voltak minden időben jeles főpapjaink; de ilyen főpapot csak századok szoktak adni egy nemzetnek. Alakja, nyilvános működése ama harczias egyház fejedelmekre emlékeztet, a kik nagy dolgokat vittek véghez a vallás, az egyház, a haza, az emberiség érdekében: de az ő fegyvere nem a szablya, hanem a gondolat, a szó, a toll.

Vastag könyvet lehetne irni azon müvekről, a melyekkel Ipolyi Arnold a magyar mütörténelmi és művelődéstörténelmi irodalmat évtizedek óta gazdagitja, sőt határozottan magasabb szinvonalra emeli vala.

Nemcsak többet irt, de hasonlithatatlanul jobbat, mélyebben a tárgyba hatót, magasabb szempontból hézagpótlót, szellemesebbet és marandóbb becsüt is irt mint számtalan tudós ő, egy maga. Annak jellemzésére, hogy minő osztatlan elismerésben részesül összes tudósainak részéről, elég tán annyit jeleznünk, hogy az ő neve előtt még az éles szemü, éles elmü és még élesebb szavajárásu, rendithetlenül szókimondó,

európai archaeolog, Henszlmann is minden utógondolat nélkül, őszinte tisztelettel kalapot emel.

Nincs az a tudós, a kire Henszlmann alkalmilag többé-kevésbé sikerült élczet már nem mondott volna; Ipolyi Arnoldra soha.

De nem csak rendkivüli a tudomány, és a szellem Ipolyiban: rendkivüli az áldozatkészség, a munkakedv, munkabirás és a mi jel'emző, nem mer ő nála még csak kopogtatni sem semmiféle hatalom ügynöke; arról meg, hogy valami módon bizalmasan megrettenthesse, mint a hogy némely főpapot szokás, erről nála mindenféle hatalmi tényező már régen letett.

Hisz a szónak mint minden emberi lény, a kinek a lelke tiszta; de ha egyszer észreveszi, hogy félreakarták vezetni csak a leggyöngédebb hamis információcska által is: fölismeri ő azonnal ez embert is, meg a háttért is, a honnét ez ered.

Hogy mennyire megvan benne azon erkölcsi bátorság, a mely nélkül semmiféle emberi nagyság, de valódi tudományos nagyság sem képzelhető; kiderül ez többek közt az ő fellépéséből az éppen oly nagyhatalmu mint vak görög minta, görög szobor-eszmény ellen.

A ki tudja, minő delejes álomba merülve tartja évezredek óta az egész fehér emberifaj gondolkodását és izlését a görög minta, a görög ideál, még oly téren is, a hol annak józan értelme egyátalán nem is lehet, csak az érti meg, hogy mentől magasabb lépcsőfokán áll valaki a tudományos hirnév és tekintély rangfokozatának, annál többet veszélyeztet e hirnévből és tekintélyből, ha szembe mert szállani, bármily jogos alapon is, a görög eszménynek, mintának hagyományos bálványimádásával.

Ipolyi Arnold nagyon jól tudta ezt: de azért mégis volt elég bátorsága magyar történelmi alakokat kö-

vetelni a magyar nemzet csarnokaiba görög mythologiai báj- és csábszobrok helyett. Sokkal jobban szereti a hazáját, nemzetét, de még az igazságot is, hogy ezt egész lelkesedéssel ne merte volna szemökbe mondani a müizlés hagyományos orthodoxainak.

Ő a vezérlelke és egyuttal jótevője minden egyletnek, minden vállalatnak, minden mozgalomnak, mely a magyar mütörténelem fölvirágoztatására irányul.

Gondolkodó politikus ő a szó nemesebb értelmében; a magyar hazaszeretet politikusa.

Azoknak, a kik a nemzetiségi tulcsapongásokkal szemben, már-már hitöket kezdék veszteni az egységes magyar állam jövőjét illetőleg, senki nem nyujtott oly vigaszt mint Ipolyi Arnold, midőn az összetartozóság érzetét oly plastikailag domboritá ki e polyglott ország multjából; viszont senkisem jelölte még ki oly szerencsésen mint ő a magyar szellemvilág munkásai számára a józanság határvonalát egyfelől azon kosmopolitizmus közt, mely a maga apróra betüzgélő fölelemzési mániájában széttagolna mindent, még a magyar géniuszt is, csakhogy mindent külföldi, vagy legalább nem magyar etymologiai és müvelődési indokra vezethessen vissza, meg másfelől azon chauvinizmus közt, mely magyarrá tenne mindent, néhai Horváth István nyomán még Salamanassart is Assyriában, még Nebukadnezárt is Babyloniában, sőt még Ádámot és Évát is a paradicsomban.

***

Néhai Horváth Istvánnak, e hitregeszerüleg mesés tudományosságu, és a maga eszményileg tiszta hazafiságában lángbuzgalmu őstörténelmi polyhistorunknak érdemekben gazdag tudós fia Horváth Árpád. Szerencséjére azonban nemzeti tudományosságunknak Horváth Árpád az ő felejthetetlen édes atyjától csak az

olthatatlan magyar hazafias lángot örökölte, nem pedig őstörténelmi kalandos hajlamait is.

A diplomatika és heraldika tanára az egyetemen és szakmájának oly józan kritikáju kiváló bajnoka mint akár valamely természetbuvár.

Xantus János talán már admirális is lehetne, ha Amerikában marad és az Egyesült államok hajóhadába beállott volna: mert volt amerikai hajóhadnagy, habár csak kereskedelmi hajón is.

Nagyobb dolgot vitt azonban véghez, midőn a «Smithsonian Institution» fölhivására kibuvárolta egy rengeteg nagy táj összes bennszülött madarait.

Dicsérték is a lapok innen is, tul is az Oczeánon érte nagyban; mikor haza jött, ünnepélyesen fogadta a hajóállomásnál fényes deputáció, melynek a vezére Kubinyi Ágoston összes rendjeleit fölrakta a mellére, és ugy vonult ki jeles hazánkfia elé. Azóta nagy utat tett Xántus a világon; megjárta Japánt és bő ismeretkincset hozott haza magával.

Divald Adolf az erdészeti tudomány uttörője volt hazánkban a hatvanas években; Pettkó János, Péch Antal a bányászati tudományt, Kerpely Antal a kohászati, Kherndl Antal a vasut- és hidépitészeti tudományt, Galgóczy Károly a mezőgazdasági statisztikát képviselik akadémiánkban, évtizedeken át folytatott, kitünőleg érdemteljes munkásságuk alapján.

Mezőgazdasági tudományunk legnagyobb élő alakja Korizmics László.

Midőn beborult volt a láthatár hazánk fölött sötéten, és vadul, hogy csaknem elfulladt a magyarban a lélekzet: akkor csak két kisded tábor maradt még ott virrasztóul a nemzet jövője fölött. Az irók és müvészek tábora volt az egyik; a másik a tudományos magyar gazdáké.

Ez utóbbi élén állott Korizmics László, és vezényelt

az ötvenes évek eleje óta, egy nagybecsü szaklapban, a «Gazdasági Lapok»-ban egy csendes, de annál becsesebb mozgalmat, egy nagy nemzeti törekvést: az okszerü anyagi haladás, mindenekelőtt pedig az okszerü mezőgazdasági reform felé és vezényelte azt 30 éven át lankadatlanul, mig végre az uj életü alkotmányos szabadság éltető légkörében maga a nemzet birtokos értelmisége vette át kezeiből a tisztán megőrzött jó ügyet, hogy vállvetve minden hazafias tényezővel előbb-utóbb magában a törvényhozásban diadalra segitse azt.

Korizmics László sokat tett az országért, nagyon sokat.

Ő volt évtizedeken át éltető lelke az «Országos gazdasági egyesületnek», valamint most is az; lényeges része volt a «Magyar földhitel intézet» létrehozatalában; neki köszönhető, hogy a megbántott báró Sina Simon, még a rajta esett sérelmek után sem fordult el végleg a magyar akadémiától, hanem 80,000 forintot tett le annak javára — készpénzben. — Több izben emlegették földmüvelési miniszterül, egyszer vallás- és közoktatásügyi miniszterül is.

Van jeles fia, a ki már megjárta mint nemzetközi biró Egyptomot és a ki ifju kora daczára már egyik legkedveltebb birája a legfőbb itélőszéknek.

***

Hollán Ernő. Egyike az Akadémia legérdekesebb alakjainak.

Oly pályát futott, a melynek eleje és vége beleillik egy hősköltemenybe, a közepe pedig a legmüveltebb államok legközhasznubb nevezetes embereinek élettevékenységére vall. Már 21 éves korában mint geniális nemzeti hőst — mint Pétervárad várának diadalmas erődítvényi parancsnokát hordozta ajkain az

ő sugár szép ifju barna alakját a honfiui dal; — az elnyomatás éveiben nem várta tétlen csibuk mellett vagy hiu álmodozásban a jobb jövőt, de sietett ő maga is tudományával előkésziteni azt. Irt egy kitünő mértant, és közremüködött a hazai közlekedésügy fejlesztésében a legnagyobb mérvekben. Volt országos képviselő, és mint ilyen fényes szónoki tehetségnek bizonyult; volt államtitkár és mint ilyen kitünő adminisztrativ erőnek vált be mind a közlekedési, mind a honvédelmi miniszteriumban.

Jelenleg ott lovagol délczeg ménjén a hadgyakorlatozó honvéd hadoszlopok előtt mint altábornagy és — katonai szaktekintélyek mondják — ha egyszer monarchiánk valami nagyobbszerü háboruba talál bonyolodni: ott fog lovagolni a csaták tüzében mint valódi nagyszabásu és diadalmas hadvezér.

Magas lelkületü neje, Békássy Antonia egyike a főváros előkelő körei legünnepeltebb hölgyeinek; nem egy egylet élén tett jót a szenvedő emberiséggel és a közügygyel; termei mig Budapesten lakott, a társas élet egyik gyupontját képezték.

Másik képviselője a haditudományoknak az akadémiában Kápolnai Pauer István m. kir. honvéd-alezredes, a honvéd törzstiszti tanfolyam tanára; a legkitünőbb és egyuttal a legtermékenyebb magyar katonai iró, a ki saját nagybecsü munkálatai által ugyszólván megkétszerezte már a magyar strategiai és taktikai, hadtörténelmi irodalom könyvészeti létszámát, a mióta ő — pedig még csinos fiatal ember — e téren oly lankadatlan hévvel müködik.

Jedlik Ányos István a benczés-rendből, a magyar természettani tudományosságnak és szakirodalomnak elévülhetetlen érdemü Nesztora.

Egész nemzedékei természettudósainknak ő tőle nyerték ismeretkörük alaprajzát.

Török József Debreczenből a magyar vegytani tudományosságnak érdemdus veterán bajnoka; Kalchbrenner Károly, Surányi Lajos, Kánitz Ágost a növénytan, Margó Tivadar az állattan és összehasonlító boncztan, Frivaldszky János, Horváth Géza a rovartan, Szily Kálmán a természettan, Schenzl Guidó a meteorologia, Balogh Kálmán a physiologia, gyógyszertan és általános kórtan, Jendrassik Jenő a physiologia és felsőb boncztan, Mihálkovics Géza a topographiai boncztan és fejlődéstan körében végeztek oly munkát, a melyre nem csak mi magyarok lehetünk büszkék, de a melyet külföld szaktudományos köreiben is jelentékeny mértékben méltányolnak.

Hogy mennyire benső kapcsolatba helyezkedett már a magyar természettudomány az európaival, sőt az egész világéval, mutatja azon körülmény, hogy csak a most emlitettek közül is Margó Tivadar, Darwin e legméltóbb magyar értelmezője, kültagja a «British Association»-nak; Schenzl Guidó, ki már érdemteljes férfikorában sajátithatta el csak nyelvünket, tagja a moszkvai «Société Impériale des Naturalistes»-nek; Frivaldszky János a Leopoldina-Carolinának s a berlini entomologiai társulatnak; Horváth Géza a párisi entomologiai társulatnak és a stockholmi Entomologiska Föreningennek; Kalchbrenner Károly pedig az ausztráliai «New South Wales Linnean Society»-nek.

* * *

Semsey Andort az Akadémia tiszteletbeli tagjává választotta azon nagyszerü áldozatkészségéért, a melylyel e kitünő gazdag magyar ur évtizedek óta gyarapitja természettudományi gyüjteményeinket, elkezdve a Nemzeti muzeumtól és az Állatkerttől le a legszerényebb intézetekig.

Szenvedélyes tudós, különösen ásványtudós ő saját maga is; a nap legnagyobb részét a Muzeum ásványtárában tölti és csak egy nagy kérdés birja az ő nemes lelkét még jobban, vagy legalább épen annyira érdekelni mint a tudomány kérdései: az a kérdés, hogy minő tudományos czél előmozditására szenteljen legközelebb ismét egy fejedelmileg jelentékeny ajándék összeget sok ezer holdnyi gyönyörü birtokainak legfrissebb jövedelmeiből?

***

Fodor József a közegészségtan tanára az egyetemen és egyuttal a legnagyobb tekintély közegészségügyi irodalmunkban. Vannak az elméletnek, sőt egyáltalán a tudománynak ma napság is titkos belső ellenségei még mindig, társadalmunknak nem csak legalsó, de közép- és még felső rétegeiben is.

Egy ilyen felsőbb rétegbeli titkos tudománygyülölővel akadtam én össze egy társaságban kevéssel az előtt, hogy Fodor József megtartotta egyik nagy fontosságu értekezését a fővárosi közegészségügyi viszonyok köréből, különösen pedig a kedvezőtlen lakás, rossz ivóviz stb. okozta bajokról.

Szidta ezen uri ember pezsgőzés közben, bizalmas hangon a tudományt meg az Akadémiát, a hogy csak lehetett.

De bezzeg egészen más hangon beszélt még ezen uri ember is, miután jeles közegészségbuvárunk értekezését egész terjedelemben elolvasta. Fiatal ember még: és már is agyában több gyakorlati igazság szürődött le az emberi megélhetés alapfeltételeinek nagy kérdésében, mint a mennyit különben korábbi nemzedékeknek (kivált hazánkban!) századok tapasztalata nyujt vala.

***

Hunyady Jenő hirneves mathematikus, valódi virtuoz — mint szaktekintélyek mondják róla, a leghajmeresztőbb feladványok megoldásában; kitünő, érdemdus mathematikus a spanyol grandoktól származó, Corzan Avendano Gábor és König Gyula is. Ez utóbbi tudománytörténelmi kritikát is ir és szorgalmasan dolgozik a legtekintélyesebb külföldi mathematikai folyóiratokba.

***

Báró Eötvös Loránd, a halhatatlan báró Eötvös Józsefnek, a nagynevü államférfinak, állambölcsnek és költőnek kitünő fia.

Buzgó, sikerteljes természettudós és szenvedélyes tanár egyetemünkön, a melynek, hogy laboratoriumai oly fényesen korszerü fölszerelést és berendezést nyertek, jórészt az ő érdeme is. Megnyerő üde ifju alak; boldog férje a volt miniszter Horváth Boldizsár kellemben, szellemben egyiránt gazdag leányának, Horváth Gizellának.

***

Udvardy Cherna János derék magyar mérnök a javából, már 1832 óta tagja az Akadémiának; Kacskovich Lajos, közéletünk e veterán bajnoka pedig 1837 óta.

Mennyire örvendhet lelkök ez érdemdus öregeinknek, ha látják azon nagy haladást, melyet hazánkban a tudomány azóta tett, hogy ők az utat törni hivatottak sorához hazafias keblök egész melegével csatlakoztak!

***

Arányi Lajos, veterán kitünőség a magyar orvos tanárok köréből. Rendkivüli Maecenása volt az archaeologiának is; a vajda-hunyadi vár helyreállitására ráköltött egy egész kis vagyont; a világhirü utazónak, Vámbérynek apósa.

Taubner Károly evangelikus tábori pap; több oldalu veterán tudós. Tagja egyfelől a berlini philologiai seminariumnak, másfelől pedig egyike az uttörőknek az ujabb magyar mathematikai tankönyvirodalom terén; 1840 óta tagja már Akadémiánknak.

Tomori Anasztáz szintén mathematikus, de egyuttal valódi Maecenása a Shakespearei forditásnak valamint minden szépnek, jónak e hazában. Több évtizeddel ezelőtt jelentékenyen nagy örökséghez jutott; de azért sem rögtön oda nem hagyta szerény középtanodai tanszékét, sem pedig soha egy perczre sem bontotta föl egykori kartársaival a barátságot. Sokkal nemesebb lelkü, valódi férfiu ő, semhogy e részben képesnek érezhetné magát egyéb boldoggá lett földi nagyságok példáját utánozni.

Vendégszeretet, szivélyesség, emelkedett hazafias szellem disze az ő boldog családi körének és hirneves gombai uri hajlékának.

Berde Áron neve kevésbé ismeretes a Királyhágón, innen de a kolozsvári egyetemen a nemzetgazdaságtannak méltó tanára ő és a szakirodalom terén is értékteljes munkásságot fejt ki. — A legöregebb tagja az Akadémiának Kéry Imre, érdemteljes veterán természettudósunk.

Nagy József Nyitramegye főorvosa a régi jó idők tiszteletreméltó tudósait hozza emlékezetünkbe; nagy buzgalommal müködik az ujabbkori természettudományi vivmányoknak a bibliával való egyeztetése körül.

Kondor Gusztáv tevékeny mathematikus és a csillagászat buzgó tanára a budapesti egyetemen.

Chyzer Kornél szellemes és alapos müvelője a természetrajz nem egy ágának, — a párizsi és belga entomologiai társulat tagja, zemplénmegyei főorvos.

Hollóssy Justinián a benczés-rendből nagyon érdemteljes mathematikai szakférfiu, a kinek különben igen derék csillagászati tankönyvével az a kis tréfa esett meg, hogy okot szolgáltatott az ozorai autodidakt nagy magyar takácsmesternek egy tudományos fölszólalásra és a mükedvelő közönségnek őszinte tapsai közt egy bizonyos számtétel helyreigazitására.

Lutter Nándor a kegyesrendből szintén nagyon kiváló mathematikai szaktudós és szakiró; évtizedek óta az ő vállain nyugszik a főváros összes középtanodáinak főfelügyelete és e müködésében valódi érdemeket szerzett magának a haza körül.

Markusovszky Lajos miniszteri tanácsos, a magyar orvosi irodalomnak szintugy mint közegészségügyi politikánknak egyik fő tényezője.

Poor Imre nagyhirü orvos, a bőrbetegségek tanára az egyetemen és jeles orvosi publicista.

Zlamál Vilmos érdemteljes szakférfiu az állatgyógyászat terén; báró Mednyánszky Dénes a földtan és régészet körül szenvedélylyel és szakértelemmel buzgólkodik.

Batizfalvy Károly az orthopaedia terén legelső szaktekintélyünk, s kiváló jelességü testegyenészeti intézete valódi jótevője nemcsak a tudomány és irodalom rokkant-jelöltjeinek, de egyátalán a magyar értelmiség mindazon jobb sorsra érdemes ifju és meglett koru tagjainak, a kiknek a háta, válla görbül, hátgerincze, vállperecze elromlik a hivatalos vagy nem hivatalos irásztal robot-munkájában.

Akin Károly szép tehetségü és szép tudományu természettudós, ki már ifju korában oly magasra vitte a maga szakmájában, hogy a világhirü Faradaynek

lehetett segéde Londonban. Kár, hogy ma is nem inkább a gőzök összenyomhatóságát tanulmányozza; e téren valóban többre vihetné, mint ha hosszas halgatás után neki rugtat a külföldről az Akadémiának és iszonytatólag arisztokratikus szellemeskedéseket olvas föl a — népnevelés ellen.

Mig ezt cselekszi, nyugton alhatik tőle a Lipótváros képviselője, Wahrmann Mór.

* * *

Zsigmondy Vilmos a legmerészebb, legtudományosabb és egyuttal legeredménydusabb furó az országban. Kimagasló bányamérnök mind szellemi, mind termeti tekintetben. Országos képviselő is, még pedig a kedveltebbek közől; a mire azonban büszke lehet még legkésőbb unokája is, oly mély artézi kutat furt ő e hazában, hogy a föld belső melegségének buvárai földünk fölszinének legtávolibb pontjáról is eljöhetnének, a minthogy részben már el is jöttek hozzá megköszönni az általa földeritett tanulságokat.

Igen szeretetreméltó ember; nagyon szeret élczelni, és gyakran jobban fején találja a szöget mint akár Henszlmann.

Wartha Vincze jeles vegyész; a hölgyek első pillanatra tán csak azt a megjegyzést fogják koczkáztatni, hogy három oly magas mint Gyulai Pál, de a tudósok nagyon is tudják, hogy mennyit köszönhet Wartha Vinczének hazánkban a vegytan.

Krenner József, az ásványtan, Böckh János, Hoffmann Károly, Koch Antal, a földtan, Balló Mátyás, Lengyel Béla a vegytan, Frőlich Izidor az elméleti természettan, Kriesch János az állattan, különösen pedig az ichthyologia; Martin Károly a dynamika, Entz Géza az alsóbb foku állatok, különösen az ázalékok buvárlásának terén megannyi kitünőségek, a kik számot ten-

nének Német- Angol- vagy Francziaországon is a maguk szakmájában. Hogy csak egyet emlitsek, Martin Lajos a madárszárny erőszetéről oly értekezést irt, mely külföldön is nagy figyelmet ébresztett.

Böckh és Hoffmann állami főgeologjaink hazánk geologiai felvételében óriási munkát végeztek; Entz Géza pedig eljár az ázalék állatkák buvárlására Nápolyba és az ottani állattani állomásról dusan megrakodtan tér haza, hogy azután rakodmányait nevezetes tanulságok kiséretében tehesse le az Akadémia fölolvasó asztalára.

* * *

Korányi Frigyes a legnagyobb belgyógyászati tekintély jelenleg hazánkban. Számos és igen becses értekezéssel gyarapitotta a magyar orvosi szakirodalmat valamint a külföldit is. Vendégszerető háza előkelő helyet foglal el a főváros társas életében; neje a felejthetetlen Bónis Sámuelnak, közéletünk ez ős magyar ragyogványu nemzeti nagyságának a leánya.

Réthy Mór, Bieltz Albert jeles természettudományi szakerők, Bedő Albert miniszteri tanácsos, országos fő erdőmester, az erdészeti tudománynak legkiválóbb képviselője Divald Adolf mellett hazánkban. Plósz Pál kitünő kórvegyész, Klein Gyula a növénytanban, Schuller Alajos, Hőgyes Endre a tudomány kevésbé taposott mezőin müködnek sokat igérő tevékenységgel. Normális tudós alakok, a kiknek sokat fog köszönni a tudomány, sokat a haza; de a kikről nem tud valami sokat beszélni a könnyeb vérü salon.

Kruspér István jelentékeny szakerő a mértanban és iparmütanban, sőt avatott a csillagászattanban is. Bátor előharczosa a modern realismusnak közoktatásügyi politikánkban. Egyik ünnepélyes beszéde, melyet a müegyetem rectori székéből tartott, ügyes támadás

volt a classikai humanismus ellen; de természetesen a classikai humanismus hivei sem maradtak neki adósok a felelettel.

Duka Tivadar kitünő utazó és sokoldalu természettudós. Londonban lakik; évek során át főtörzsorvos volt a bengaliai hadseregben ezredesi ranggal. Ha annyira szeretné a reclamot mint mások: az ő nevét nem csak tudósaink hangoztatnák tisztelettel, de lelkesedéssel emlegetné egész nagy közönségünk valahányszor csak egy-egy részvétsugár lövell a magyar tudományosság felé a messze külföldről. Duka Tivadar meghálálhatatlan érdemet szerzett magának a hazáért, — midőn nemzetünk legnagyobb tudós utazójának, a tibeti nyelv európai reconstruktorának, Kőrösi Csoma Sándornak világraszóló irodalmi hagyatékát, ez örök kincset a legnagyobb fáradtsággal és áldozatkészséggel, egy rendkivül értékes müben angol nyelven ismertette.

Van azonban még két oly tagja az akadémiának, a kikről órákig, sőt hetekig ellehetne beszélni bármely társaskörben, a nélkül, hogy csak a legbálozóbb menyecskének is eszébe juthatna az ásitás. Az egyik Konkoly Thege Miklós, a másik Halász Géza.

A magyar tudományos akadémiának majdnem harmadfélszáz tagja közől a tulnyomó nagy többség tanár, egyházi férfiu, biró, közigazgatási állami vagy törvényhatósági tisztviselő: csak csekély részben — bár jóval nagyobb számarányban, mint ez Németország akadémiáin történni szokott — független magánzó földbirtokos. De olyan független magánzó földbirtokos nevezetessége mint Konkoly Thege Miklós nem volt a szárazföld egyik nagy akadémiájának sem tán még soha.

Konkoly Thege Miklós nagybirtokos uri magyar ember születésénél fogva. Kora ifjuságát ugy élte át, mint legtöbb, magasabb müveltségü uri magyar nagy-

birtokos a Dunántul árnyékdus nemesi curiáin szokta — azon különbséggel, hogy mig mások a lehető legjobb izü zenét szokták vendégszerető házaiknál a talpalá huzatni: addig ő huzatta is a czigánynyal, de hasonlithatlanul édesebb élvezetben részesitette uri vendégeit, ha odaült ezüsthuru Érard zongorájához és huzta maga.

Huzta pedig oly remekül, hogy Sárközynek meg Patikárusnak egyiránt kicsordult bele a könye. De nemcsak huzta, termelte is a népdalt ép oly mesterileg, sőt még az impromtut is meg a sonatát is oly pompásan, mint akár a Merino-gyapjut, vagy a szinaczél tiszta buzát.

Konkoly Thege Miklós csinos barna legény volt; dalai, műdarabjai bejárták az egész országot és oly nevet szereztek neki ábrándos hajadonaink és merengő menyecskéink körében mint akár Chopin.

Megnősült, — ép oly szép mint előkelő müveltségü urihölgyet vezetett oltárhoz a Madarassy családból, Földváry pestmegyei hirneves alispánék unokahugát. Családi boldogságában felhagyott legénykorabeli zenélő hajlamaival; hagyta játszani ifju nejét, ő pedig tanult éjjel-nappal, utakat tett, egyetemeket látogatott, hogy fölküzdje magát — szabályszerü diplomás — astronomussá.

Nagybirtoku magyar nemes ember a jó fajta hatalmas alispánok ó zamatu fajából és diplomás astronomus! Minő csoda!

Biz az valódi csoda, a mit Konkoly Thege Miklós müvelt.

Astronomus lett Göttingában, Bonnban vagy Heidelbergában a legszigorubb tudori szigorlatok alapján, hazajött, ráköltött a tudományra néhány százezer forintot, csillagdát állitott saját birtokán, saját költségén Ó-Gyallán, fölszerelte azt a legkitünőbb és a leg-

drágább csillagászati műszerekkel szintén a saját költségén és neki feküdt az észlelésnek és észlelt husz éven át, észlel még ma is a legnagyobb szakértelemmel, a legtisztább szenvedélyivel a végtelen tér agyvelőt kábitólag messzeségü régióiban, leskelődve mint kioltha tatlan vágyu vadász a Teremtés müvének csodái után!

Magyarországnak azelőtt nem jó hire volt az európai astronomusok előtt. Volt ugyan elsőrendü csillagda Bécsben, meg volt Atheneben; de azon nagy területen, mely e két pont között fekszik, — ezen a nagy kies területen, mely magában foglalja Szt. István koronájának egész birodalmát, hiányzottak a csillagászatnak nemzetközi solidaritásban álló őrszemei. Elveszett az európai tudományra nézve mindaz, a mit a Bécs-Athene közötti vonalon egy-egy üstökösből, sőt bolidból lehetett volna észlelni.

Másként van ez azóta, a mióta Konkoly Thege Miklós, az ó-gyallai lelkes és tudós földesur csillagászatra adta magát.

Konkoly egymaga annyit észlelt és annyit közlött az európai tudománynyal a legérdekesebb astro-physikai tünemények stb. köréből mint akár egy dusszemélyzetü közepes nyugateurópai csillagda. Példáján fölbuzdult a szellemvilágban nagyratörő magyar ifjak legujabb nemzedéke, kirajzott Berlinbe, Párisba és szerzett becsületet a magyar névnek a csillagászat terén is. A vasmegyei tudós birtokos fivérek Gotthardék szintén csillagdát állitottak és észlelnek kitünő sikerrel; javult a helyzet Egerben, Kalocsán is és kilátás van reá, hogy végre megnyeri egyéb európai fővárosok példájára a maga méltó csillagdáját Magyarország fővárosa is. Konkoly Thege Miklósnak jelentékeny hirneve van külföldön. A ki tudja, hogy hogyan fogadta őt a tudománytisztelő koburgi uralkodó her-

czeg: az meg fog erről győződhetni. A magyar tudományos akadémia tiszteletbeli tagjává választotta.

***

Olyan akadémikus meg már éppen soha sem volt a világon mint Halász Géza.

Gentry-fi nagyon régi nemes családból és mégis veterán orvos-tudor meg gazdag budapesti házi ur; matador a pestmegyei közgyülésen, szintugy mint a Hazai első takarékpénztárban meg Budapest főváros közgyülésén.

Talpra esett szónok, jó hazafi, a ki volt tekintélyes országos képviselő is. Szeretik az akadémiában nem kevésbé mint Dabason vagy az «Arany Sas»-ban.

De szerethetik is, mert megérdemli. Ha ma a természettudományok hazánkban oly nagy lendületet mutatnak: ugy ebben Halász Gézának nem kevesebb része van, mint abban, hogy méltó emlékkő disziti Kossuth Lajos atyjának sirját vagy mint abban, hogy a pestmegyei nemes földesur, ha megyegyülésre föl-rándul birtokáról és valahogy összekerül a városi elemmel, hát nem szalad el már a — burgertól, sőt ölelkezik, csókolódzik is vele, akár Patay Pista 1849-ben. Hogy mi által vitte keresztül Halász Géza a társadalmi testvériesülésnek e conservativvért fagylaló munkáját? Erre könnyen meg lehet érteni a feleletet. Halász Géza özvegy ember.

Nagy házat tart, konyhát, borokat meg már éppen hasonlithatlant: és ő szivesen látja őket,— mágnást, gentryt, honoratiort, pénzembert, polgárt, müvészt, irót, tudóst, parasztot egyiránt. Megtraktálja ő és a menynyire lehet le is itatja őket — természetesen salonképes értelemben — egyiránt. Igy kerültek össze pestmegyei gentry fiak is pesti polgárokkal az ő vendégszerető asztalánál; ő összeszoktatta őket; kölcsönösen

megszeliditette őket elannyira, hogy a mit az 1848. dicső eszméiből elhalványitott már nemzeti társadalmunkban a jezsuiták iskolájából kikerült conservativ «speciális-magyar» állambölcseségnek nem annyira nyiltan mint malom alatt és kerülő utakon dolgozó furfangja, azt ismét régi fényébe varázsolta vissza Halász Géza konyha- és pinczebölcsesége — ha nem is az egész fővárosban, hát legalább ott mindenütt, a hol ő gyakrabban megfordul: Dabason, Monoron, Pilisen, Ráczkevén, azután a Zöldfa-utczában meg az «Arany Sas»-ban.

Hajh! ha csak minden megyében volna egy ilyen Halász Gézánk, — nem félteném én akkor nemzetünk jövőjét, semmiféle rendi reakcziótól, semmiféle kasztszerü visszabutulástól!

***

Nehezebb megérteni Halász Géza rendkivüli érdemeit a természettudományok föllendülése körül.

De csak a fölületes észlelőnek nehéz ez. Az avatott belát a dolog nyitjába.

Hát minek is köszönhetjük a természettudományok hatalmas föllendülését hazánkban?

Első sorban a kir. magyar természettudományi társulat messzekiható, ép oly nagybecsü mint szingazdag és tettdús működésének. Oly nagyszerü férfiak mint Stoczek József, Than Károly, Szily Kálmán stb. vezényelték a hóditó seregeket: nem csoda, ha a győzelem fényes lett, a zsákmány meg nagyszerü.

Igen ám; de ki terelte az ellenséget e hóditó hadsereg lőtávolába? Tudott volna-e oly sok ezer foglyot ejteni akár Stoczek, akár Than, akár Szabó József, akár Szily Kálmán: ha elbujt volna mint menekvő guerilla tenni szokta most is, s miként azelőtt, az a sok ezer vidéki honoratior, ügyvéd, orvos, gyógyszerész,

tanár, plébános, prédikátor, ispán meg bérlő a hóditósereg elől?

Bizony nem tudott volna fogni két-háromezer tagot pár év alatt, hanem legfölebb ötöt-hatot. Halász Géza terelte őket a hóditók lőtávolába: Halász Géza elnökölte meg egynéhányszor a «Magyar orvosok és természetvizsgálók» vándor nagygyülését: és azóta a dolog sikerült

Nem unatkozott többé ezeken a vándorgyüléseken senki, a mióta Halász Géza rendezte a kirándulásokat, főzette az ebédet, kóstoltatta meg a bort. Volt neki gondja arra is, hogy ha már hölgyek is részt vesznek e vándorgyüléseken — hát legyenek köztük szépek is a javából.

***

Halász Géza csupa tréfa: de egyben nem ért tréfát: és ez az Akadémia.

Nincs is zamatosabb kortese az akadémia tekintélyének, népszerüségének mint ő.

Ha valamely rossz nevelésü mágnás találja az orrát fintoritani erre a szóra, hogy «Akadémia» — előáll Halász Géza az országos képviselő és azt mondja: Hohó méltsás uram! lassan az agarakkal! Az én őseim régebben urak ebben a hazában mint a méltsádéi. A Halászok urak voltak ebben az országban már akkor, midőn egynémely mágnásunk őseinek még csak nem is volt joguk — halászni!

Ha honoratior, kivált ha iró, vagy müvész találja szidni az akadémiát: akkor azt sugja neki Halász Géza, hogy «Csitt!» ne bántsd a leendő fészkedet, hisz tégedet is meg akarnak választani!»

Ha városi polgár vét az Akadémia ellen: akkor gyönyörü dikcziót tart neki négy szem közt a magyar haza jövőjének leghathatósabb biztositékairól. — Ha

pedig gentry-fi: hát akkor azt sugja neki, hogy «Soh' se bánom én, pajtás, ha összedől is: de előbb beválasztjuk Kossuth Lajost!»

Ha pedig mindez nem használ: akkor összegyüjti magához mindazokat, a kik nem eléggé tisztelik az Akadémiát, egy isteni vacsorára; fölrakatja a leggenuinabb tokajit, meg fölnyittatja akár a 100 esztendős somlyait is, — rázenditi a főváros legelső czigány bandáját és amugy a vacsora vége felé, pezsgőpalaczkok durrogása közben elbeszéli akadémia-ellenes vendégeinek Deák Ferencz 1867 diki hires «kiegyezési» adomáját arról a szép grófnőről, meg a nevelőről, meg a körtefa árnyékdus aljáról, oly vervevel, oly ügyesen, hogy legalább az nap nem szidja többé közülök senki az Akadémiát fönhangon!

HIGHLIFE. — GENTRY.
FENSŐBB HONORÁTIOROK.

Ezelőtt harmincz-harminczöt esztendővel alig volt még a Királyhágón innen magyar főrangu hölgy, a ki tökéletesen tudott volna magyarul. Ha volt is néhány, a ki fölemelkedett gyakorlati ismereteiben az irodalmi nyelv szinvonaláig: nem birta anyanyelvét a salonban értékesiteni. A főrangu hölgyek számára magyar saloni társalgás még nem létezett.

Ép oly mulatságos, mint a mennyire honfiui szempontból elszomoritó, a mit egy erdélyi hölgytől e részben hallottam.

«A hogy a maguk grófnői magyarul beszéltek, az borzasztó. Egyszer egy magyarországi comtesse jött vendégül házunkhoz. Bejön egy délután a palotába. Én kérdem, hol járt? Mit látott? Erre a magyarországi comtesse elkezdi: «Promeniroztam a gangon és a mint ott tribulálok, simulálok, Gotterkeit! hát beobachtolom, hogy az extramádli, a kit a tante ma délelőtt jól ausmacholt, ott boudiroz az oncle fauteuilje mellett és egy kis waidlingba filtrirozza a ribizli saftot fliesz-papiron!»

Nem is volt még — ujra hangsulyozom — abban az időben Magyarország fővárosában magyar salon, legalább nem a főrangu társaságban.

A társalgás francziául folyt, akár a Faubourg-Saint Germainban, (hogy ne mondjam Bukarestben) és néme-

túl mint akár a bécsi Herrengasseban (hogy ne mondjam Lerchenfelden.) Különben ilyesmit nem is szabad mondani, ha a régi magyar mágnásnőkről és nem a mágnás urakról van szó. Az urak, kivált az öregebbek, legkényelmesebbnek találták ugyan az olyan fajta dialektust, mint a minő Ferencz császár idejében divott a bécsi arisztokraczia körében; ámde mágnásnőink legnagyobb részt nagyon is alaposan föl tudtak emelkedni az irodalmi német nyelv magaslataira. Szépen beszélték azt, nem ritkán oly szépen, sőt egészségesebb, szabatosabb kiejtéssel mint akár a drezdai udvarnál. Néhányan grófnőink közől pedig éppen beálltak a többé kevésbé titkos német költőnők sorába.

* * *

A mi még nem volt akkor, van ma. Meg van a magyar főrangu salon fővárosunk palotáiban, a maga keletileg ragyogó, nyugateurópailag megnemesbült fényében.

A legtöbbet arra, hogy főrangu hölgyeink végrevalahára leányaikat magyar nyelven neveltessék, kétségen kivül, a királyasszony magasztos példája hatott.

Hálás is lesz érte a magyar sziv — mig magyar dal ül e hazát oly forrón, oly gyengéden szerető nemzet ajakán.

* * *

Az első főrangu magyar salon ez idő szerént, természetesen csakis a nemzet nagynevü martyrjának gróf Batthyány Lajosnak özvegyéé lehetne Magyarország fővárosában. E magasztos főrangu hölgy azonban szigorulag őrzi a kegyeletet, melylyel megdicsőült férje emlékének a nemzet adózik. Visszavonulva él; nem engedi őt ujból az élet verőfényére lépni fenséges fájdalma.

Egyetlen fia, gr. Batthyány Elemér eszményileg szép ember, Budapesten lakik; még garçon; ő a vezére a jeunesse doréenek; de felejthetetlen az a benyomás is, a melyet az ő hasonlithatatlan tekintete hagy hátra a szivekben.

Nem lakik Budapesten a nagy gr. Széchen i István elsőszülött fia, gr. Széchenyi Béla sem. Özvegy ő is, és csak ritkán vesz részt a budapesti highlife élményeiben. Gyönyörü szép főur, typikus magyar vonásokkal. Ha nem is lenne oly nagy embernek a fia, büszke lehetne rá nemzetünk az ő saját egyéni érdemeiért. Nagyszerü tudományos utat tett Chinában.

* * *

Az a főrangu salon, a melyben mindig egész következetességgel magyarul beszéltek, a gróf Károlyi Clarisse salonja volt.

E fenkölt szellemü hölgy — ki méltó lett volna a középkori troubadourok lantjára, már egész megjelenésének bájánál fogva, ha nem véste volna mélyebben minden dalnál egy egész társadalom szivébe az ő lényének áldásthozó varázsát, a könyörületesség és felebaráti szeretet özönével, a melylyel számos egylet élén a szenvedőket, nélkülözőket, mindenek fölött pedig az elhagyott gyermekeket elárasztja — elsőben a néhány évvel ezelőtt elhunyt gróf Károlyi Ede, majd ennek halála után Ede gróf fivérének, gróf Károlyi Sándornak neje, nem hiába származik — anyai ágon, mint Korniss grófnő a nagy erdélyi fejedelemtől, Bethlen Gábortól.

A mit ezen, éppen annyira tudománykedvelő, mint hős fejedelem az országlásban oly lélekemelő stylben kezdeményezett — ott tul a bérczek örökké viritó honában — azt juttatá ő diadalra a Duna partján diszelgő, már-már egészen elkülföldiesedett palotákban.

Azon nap, melyen a magasztos szépségü grófkisasszony kezét nyujtá a dusgazdag, hazafias érdemektől tündöklő néhai gróf Károlyi István elsőszülött fiának, e nap a magyar társadalom salonias emelkedésének történetében eseményszerü jelentőséggel bir.

Gróf Károlyi Ede ereiben franczia vér folyt anyja után. Innét eredt tán nemcsak rendkivüli finom, urias élénksége, de azon keresetlen szeretetreméltósága is, a melylyel mintegy benső ösztönzetének engedve, rangkülönbséget nem tekintve, barátilag birt csatlakozni mindenkihez, a ki iránt rokonszenvet érzett, — sőt társalogni tudott egész odaadással és mulatni szive szerint minden társaságban, a hol az emberek magukat jól érezték. Ő részben valódi Prince Égalité volt. E mellett rajongásig szerette hazáját, szintugy mint atyja, ki saját költségén egy egész huszárezredet állitott és tartott volt fönn a szabadságharczban, és mint ifjabb fivére Sándor, ki már mint 16 éves ifju hősileg küzdött hazájáért a Komárom alatti csaták tüzében. Eszes, sokoldalu müveltségü, gondolkodó főur volt, — ha nem is olyan rendszeresen, mélyen a dolgok velejébe ható elme, mint Sándor, — de minden esetre rendkivül fogékony lélek volt, és Párisban, hol saját palotájában lakott és a Napoleoni udvar által kitüntettetett, nagyon is megértette, hogy mért áll oly hasonlithatlanul magasabban a párisi salon a fölött, a mit Bécsben és a bécsi után Magyarország fővárosában is eddigelé «Salon»-nak nevezni megszoktak volt! Kedvencz ötlete volt a társadalom kitünőségeit gyüjteni maga, családja, rokonai köré, tekintet nélkül azon kába előitéletekre, a melyek a kasztszellem rideg válaszfalai között inkább napról-napra, évről-évre végig szenvedtetik az unalmat és az üres hiu rendi feszességet, semhogy csorbát ejtsenek a hübéri korból eredő hagyományos fölfogáson.

De nemcsak ezért, de mert jó hazafi, fölvilágosult politikus is volt, és mint ilyen ő is társadalmi rétegeink egybeforradására törekedett, — fölkarolta Budapesten azt a gondolatot, a mely egyedül meltó ma már egy müvelt nemzet hazafias arisztokratiájához, — a «Salont a XIX. század szellemében».

Clarisse grófnő e gondolat számára megtudta szerezni a nemzet géniuszának mosolyát. A kitünőségek salonját magyarrá varázsolta.

Valóban, ha van még külföldi tudós, a ki nem tiszteli a mi nyelvünket, — hallgassa meg egyszer Clarisse grófnőt, — lesse el csak egyszer, hogy hangzik az ő ajkairól a magyar szó! A ki őt hallja a salonban, ezen fénytelt «Octogon»-ban: az a külföldi főur, államférfi vagy iró, csak ez érti meg hogy mennyire magyar, és mégis mennyire európai lehet, ha akar, a magyar női arisztokráczia.

***

A gróf Károlyiak mind szép emberek.

Ámbár az ő főrangu voltuk nem éppen a legrégibb, e czim nélkül is vissza viszik hiteles okmányok alapján előkelő magyar nemesi állásukat a családfán csaknem a honfoglalókig, a Kaplan nemzetségig, az árya emberfajta magasabb régióiba.

Volt idő és ez még nem éppen régen volt, midőn a gróf Károlyi családnak Budapesten lakó férfitagjait a fővárosi társadalom alsóbb rétegei bizonyos nimbusszerü tekintélylyel övezték körül.

Ez akkor volt, midőn Magyarország fővárosában nem volt udvar, az utolsó nádorfőherczeg már elköltözött és a koronás király udvara még nem vonult be a budai várlakba. Az elnyomatás ez éveiben a dúsgazdag és hazafias Károlyi grófok a nép hitében szerfölött magas tekintélynek örvendtek és ugyan annyival

inkább, mert ekkor még sok egyéb oly főrangu család volt állandólag távol Budapesttől, a melylyel azóta e tekintélyt meg kell osztaniok.

Egy-egy gróf Károlyi fiu népszerü volt abban az időben a fővárosi társadalom előtt már csak azon okból is, mert reményteljes örököseit látták bennök az apjok nevéhez füződött hazafias multnak a férfiak és méltó örököseit a kifogyhatatlan galant reminiscentiáknak a nők. Ha ebben az időben egy gróf Károlyi a szinház után a «Komló»-ba ment és huzatta a Patikárussal: egy kis nemzeti ünnep lőn ez, a melyről a hir a jogász kávéházban szintugy mint a csinos ügyvédnék ozsonnáin s a gazdag polgárok eljegyzési lakomáin nem kevésbé mint a szabadságharcz várakozásteljes rokkantjainak vendéglátó középmódu pártfogóinál legalább is álló egy hétig beszélt. A legelső magyar név, melyet a Budweisból vagy Donauwörthről Budapestre vetődött boltoslegény, pinczér, inas, kocsis meg tanult, bizonyára a Károlyi név volt; ismerte e nevet valamennyi divatárusnő, elkezdve a Váczi-utcza fényes kirakataitól le egészen a Soroksári-utcza vagy a Király-utcza végeig s oly tisztelettel ejtette ki, mint akár valamely királyi vérbeli herczeg nevét ejtik ki a divatárusnők Drezdában, Münchenben vagy Boroszlóban.

Túl a hatvani kapun, meg a Gyertyánffy házon mondhatott az ember akármely más fényes, társadalmilag szereplő nevet, az akkor még csaknem kizárólag németajku polgár legfölebb vállat vont, s felesége s leánya éppen nem valami szellemes képet vágott hozzája. De ha azt mondta valaki: gróf Károlyi — fölvillantak a szemek, mosolyra derültek az ajkak a budai viziváros kurta vendéglőinek battyubáljain szintugy mint a józsefvárosi templom előtt, midőn annak ajtaján ünnepi diszben repked vala ki a leánysereg.

Soha életemben nem láttam annyi tisztes matronát

keresetlen könnyel a szemében, mint a gróf Károlyi György temetésén. Valódi bálványa volt ő évtizedeken át a magyar nőnek; szintugy ifjabb éveiben bátyja gróf Károlyi István. A vallásos áhitat, meg a honfi bú elvonták őt később a világ zajától. Jót tenni a szenvedőkkel, jót tenni a hazával: ez volt neki egyedüli élvezete. Sándor fiában oly utódot hagyott hátra, a kitől sokat vár még a nemzet, s ezért büszke lehet rá az arisztokratia. Tökéletes férfi, nagyszerü lovas, lövő, vivó, vadász, e mellett azonban komoly gondolkodó, tudományos alapossággal képzett elme, melynek logikailag intenziv ereje nemkevésbé meglep mint messzehordó széles látköre. Az ily egyéniség már magában véve is valódi társadalmi hatalom — hát ha még oly rendkivüli gazdasági érzék, oly önfeláldozólag fáradhatatlan munkaerővel párosul mint az övé! Elhunyt bátyjának fia, az ifju gróf Károlyi László, e kedvesen délczeg, tehetséges jószivü főur, oly mintaképet lát maga előtt, mint a minőt csak ritkán szokott látni nálunk a leendő modern Náboboknál.

* * *

Gróf Károlyi Sándor nővére özv. Gróf Pálffy Pálné is tart salont; valódi disze ő a magyar főrangu salonnak — oly kitünő anya, mint a hogy ezt a psycholog csak egy ily valóban magas müveltségü, emelkedett gondolkodásu magyar főuri nőtől várhatja. Saját gyermekeinek gondos, korszerü s mégis bensőségteljesen vallásos nevelése volt az ő egyedüli költészete, mióta özvegyi fátyol jutott neki osztályrészül. Legidősebb fia, most már herczeg Pálffy Miklós egyike a monarchia legszebb főuri leventéinek, méltó hitvestársi alak oly bájdús hölgy mellett, mint gróf Zichy Margit, gróf Károlyi Clarisse nővérének gróf Zichy Pálnénak leánya.

Ilyen magyar herczegi pár még soha nem volt Magyarországon: a három tősgyökeres magyar herczegi családnak a Batthyány, Esterházy, Pálffy herczegi családoknak nem volt még eddigelé sem ilyen jól magyarul tudó fijok, sem ilyen jól magyarul tudó menyük. Ha tudott is közülök némelyik férj ugy a hogy magyarul, — nem volt az nevezhető irodalmi szinvonalon álló magyar nyelvnek, — az Esterházy, Batthyány, Pálffy herczegnők pedig egész mostanig rendszerint külföldiek voltak, s igy nem csoda, ha magyarul nem is tudtak. E részben tehát az ifju Pálffy herczegi pár korszakot alkot a tősgyökeres magyar herczegek történetében.

***

Gróf Károlyi György özvegye külföldön lakik, de gyermekei: Gyula, Victor, Tibor, Pista grófok, és Pálma grófnő, férjezett gróf Dessewffy Aurélné állandó oszlopai a főrangu salonéletnek Budapesten. Gróf Károlyi Gyula dúsgazdag főur és idővel még gazdagabb lesz, mert boldogult atyjának nyomdokain jár a követésre méltó eszélyes takarékosságban.

Fényes palotájának termeiben kellemesen meglepve találhatja föl magát a leghatalmasabb angol lord: de a magyar uri ember érzi ez estélyeken, hogy ez a palota, melynek belsejét oly szolidan tündöklővé tudta tenni a legválasztékosabb nyugati izléssel párosult krösusi vagyon, hogy ez a palota, mely a magyar társadalom egész ragyogását gyüjti évenkint néhányszor vakitó csillárai alá, utóvégre is egy valóságos darab édes hazánk földjéből, s magyar ott, ha nem is a cseledség egész megjelenése, — hát magyar ott mégis utolsó izéig a vendéglátó, nagyuri házigazda és bájos nejének szive.

Gróf Károlyi Viktorné a legünnepeltebb szép-

ségek egyike, szintugy sógornői gróf Károlyi Tiborné és gróf Károlyi Pistáné. Az ő salonaikban szintén virágát éri a magyar highlife. Magyar szó uralg itt mindenütt és minden irányban.

Nem is csoda, hisz gróf Károlyi Tiborné szintugy mint gróf Károlyi Pistáné vezető tényezők a magyar társadalom élitejében országszerte.

Gróf Károlyi Tibor a hatalmas miniszterelnök, Tisza Kálmán sógora, a mennyiben neje gróf Degenfeld Emma, nővére gróf Degenfeld Ilonának, Tisza Kálmán nejének. Ily sógorság sokat érhet a nagyratörő lélek előtt, de csak ugy, ha a sógorban is meg van tekintélyes foka a szellemi tehetségnek és képzettségnek. Már pedig ez meg van gróf Károlyi Tiborban — jeles készültségét bemutatta már kora fiatalságában Edgar Quinet művéhez, melyet magyarul kiadott, irott előszói tanulmányában és meg van a grófnőben is, még pedig oly mérvben, hogy mélyen meghajlik az ő szelleme és tanulmánydús benső élete előtt még a legkövetelőbb kritikus is.

Azt nem tudom mennyire igaz, a mit a «Deutsche Rundschau» a gróf pártpolitikai hóditgatásairól beszél a katholikus magyar arisztokratia körében: de az bizonyos, hogy a szellemes s a szó komoly értelmében tudós szép grófné maradandó becsü érdekkapcsolatokat hóditott meg évek óta rendszeres következetességgel folytatott culturális buzgalma által a magyar irodalomnak.

Ki is állhatna ellen egy oly nő érveinek, mint ő! Gróf Csekonics Margit, férjével gróf Károlyi Pistával távol a fővárostól tölti az év legnagyobb részét, részint szatmári, részint temesi birtokain, részint külföldön. A fény, melyet e grófi pár bárhol is válaszsza a vadászatok és a vidéki sport egyéb élményeinek alkalmából vendéglátó otthonát, megjelenésével kifejt, nem

kevésbé kápráztat mint mindkettőjük szépsége; s midőn a trónörökös és fenséges neje e főuri családot magas látogatásukkal kitüntették, alig volt magyar ember, s magyar nő e haza fensőbb körü társadalmában, a ki szerencsét ne kivánt volna az egész magyar arisztokráciának e kitüntetéshez.

***

Gróf Károlyi Pálma, e nagymüveltségü, minden tekintetben kitü nő főurinő, gróf Dessewffy Aurél neje szintén oly salont tart, mely minden izében magyar és irodalompártoló. — Gróf Károlyi Tiborné nővére báró Podmaniczky Gézáné, Dégenfeld Bertha grófnő érdekes szép asszony, a ki dicsőséget szerzett a magyar névnek a tudomány terén is. Csillagászattal foglalkozik szathmári birtokán, és ő az, a ki legelőször meglátta (aug. 23) az uj csillagot az Andromeda köd foltjában.

A gróf Károlyi Sándor családjához közel áll gróf Bánffy Miklós, a ki Clarisse grófnő özvegységre jutott édes anyjának, iktári Bethlen grófnőnek férje volt. Rendkivül üde lelkü, s utolsó leheletéig minden izében magyar, valódi főur; — bár tullépte már a nyolczvanat, oly délczegen, oly ruganyos léptekkel halad, és nemes szivének vele született nyájasságát annyira megbirta őrizni mind a mai napig, hogy bámulat fogja el a mai kor szülöttét ily főurat látva körünkben. Azon főuri Bánffy családnak a feje ő, a mely Erdélyben már a nemzeti fejedelmek korában az aristokráczia élén állott ugy fényes történelmi s a Báthoryékkal egybefonkult multjánál mint roppant, még a messze Dunántul jelentékeny részét, majdnem egész Zalavármegyét magába felölelő gazdaságánál fogva. Horvátország báni székében is ültek e Bánffy családból, —

de bár főurak ők már e hazában a kora Árpádok óta, éppen nem horvát eredetüek ők, mint némelyek állítják, hanem inkább skandináv eredetüek. Finom race; inkább valamelyik nemes északi árya törzsre vall, de nem délszlávra.

Gróf Bánffy Miklós az év felerészét a fővárosban tölti, hol élénk részt vesz szintugy az udvari életben mint a highlifeben, — a másik felét pedig nagy terjedelmü erdélyi birtokain, főleg Bonczhidán, a Bánffy család e fejedelmi várkastélyában. Csak a ki e kastélyban megfordult: csak az érti meg még közelebbről, hogy minő urak voltak a Bánffyak már a mult századokban.

Gróf Bánffy Miklós leánya, a szép Bánffy Eliz grófnő, gróf Berchtold Richardhoz ment nőül; Nógrádmegyéből gyakran lejönnek Budapestre, és nemesen szivélyes megjelenésökkel ők is a highlifeünknek határozottan magyaros harmóniáját gazdagitják. — Gróf Bánffy Miklós idősebb fia gróf Bánffy Béla a bájdús báró Wesselényi Róza palotahölgy férje, a képviselőház alelnöke, nagyon eszes, s mindig eredetileg kedves ember; mint a szabadelvü párt egyik befolyásos tagja nappallá teszi sokszor az éjjelt is, csakhogy eleget tehessen a maga teendőinek nem egy bizottságban, buzgó pártemberi életének a clubban és e mellett igen érdekes, a tárgyat mindig uj oldalról bevilágitó politikai eszméinek a publicistikában.

Kevés magyar főur dolgozik oly munkabirással, oly alaposan és oly szellemdusan körültekintő fogékonysággal mint gróf Bánffy Béla. Beszélik, hogy miniszter lesz. Régóta beszélik már ezt, de utóvégre egyszer mégis csak majd tán bekövetkezik.

Visszavonultan, kizárólag gyermekei nevelésének élmerengő gyászában, nagyuri magányában gróf Bánffy Miklós ifjabbik fia, gróf Bánffy György, — mióta felejt-

hetlen nejét, a tündérileg nemes, és tündérileg szép báró Bánffy Irmát kiragadta szerető hitvesi karjai közül a halál.

Alig van nálánál kitünőbb ember az ifjabb magyar főuri nemzedékben. Gyöngéden lovagias, bensőségteljesen emberszerető, rajong hazájáért s annak haladásáért; jeles tehetség, jeles képzettség, jeles gazda, — megnyerő alak, kinek ész és jóság sugárzik szemeiből.

Az ember azt hinné, vele érintkezve, hogy megtestesülve látja benne b. Jósika Miklósnak valamely eszményi ifju főuri leventéjét — ha nem találna benne az ember azon lovagi vonásokon kivül még olyan erényeket is, melyek csak is a mi munkabiró korunknak lehetnek erényei.

***

Gróf Károlyi Sándor sógora gróf Zichy Pál. Nem ugy néz ki, mint valami magyar mágnás, hanem ugy, mint a legtelivérebb angol lord. De azért mindenha egyike volt a legjobb hazafiaknak és a legmagyarabb lelkületü főuraknak e hazában. Ifjabb éveiben oly otthonos volt a párisi, londoni high-lifeban mint kivüle hazánkból csak kevesen. Szinről-szinre látta, csordultig élvezte a fényt, az élvet, mit a megnemesbült nyugateurópai izlés kelet müvelt lelkü ifjának nyujt, aztán hazajött és nőül vette az erdélyi főrangu világ egyik legszebb barna hölgyét, gróf Korniss Annát. Gyönyörü gyermekei vannak, ragyogó leányai; délczeg fia, gróf Zichy Antal, a ki egyébként kitünő müveltségénél és szép tehetségeinél fogva akkor is első rangu szerepre lenne hivatva az ifjabb magyar társadalomban, ha nem is lenne oly gazdag örökös — vagy ha nem is lenne gróf. Gróf Zichy Pál szereti a komoly tanulmányt, különösen történelmi olvasottsága oly tág látkörü, hogy díszére válnék bármely tudósnak is.

Gróf Zichy Pálék salonja egyike a legfényesebbeknek s egyuttal a legmagyarabbaknak Budapesten. Roppant gazdag főur gróf Zichy Pál testvér bátyja, gróf Zichy János és szintén egyike a legfölvilágosultabb, a legmagyarabb főuraknak. De mióta forrón szeretett leánya, gróf Nádasdy Ferenczné, élte első virágában a járvány áldozata lett, sem ő, sem ünnepelt neje, báró Kray Irma nem vesznek többé oly élénk részt a fővárosi high-lifeban. Hasonlóan elvonulva él özvegyi bánatának és gyermekei nevelésének Magyarország egyik leghatalmasabb főuri családjának egyetlen még élő sarja: gróf Nádasdy Ferencz. Óriási vagyon ura, bensőségteljesen hazafias szív és lélek — távol tartja magát szintugy a politikától, a melyben ő oly nevezetes szerepet játszhatna, mint a high-life élénkebb társasköreitől, a melyeknek ő egyik állandó központját képezhetné.

A magyar főuri salon-életre mindenesetre uj korszak fog virradni, ha eljön az idő, mely behegeszti az özvegy sebét és föloldja a mult fájdalmát azon reménynyel, a melyet nyit a jövő.

* * *

A budapesti high-life legérdekesebb alakja ez időszerint gróf Andrássy Gyula.

Európa összes miniszterei közől ő utána bolondult a legtöbb nő s bolondul még ma is elég.

Európa legnagyobb bojárja — igy hivják ellenségei, a még némileg komolyan számbavehetők.

Pedig nincs igazuk. Gróf Andrássy Gyulában a bojárra alig emlékeztet egyéb, mint a moldvaiasan barna arczbőr, meg az, hogy ugyancsak kivette a maga részét a párisi életből.

Szive, elméje minden izében magyar, átlagos mágnási styl szerint. Legfölebb ifjuságának álomképe volt

angol, a mennyiben még tán az első jelentőségteljes menyecske-cotillont sem tánczolta el és már Pittről, Foxról álmodozott.

Nem Talleyrand, nem Polignac, nem Guizot eszményképe után vágyott ő a jövő tükrében, — hanem oly magyar miniszteré után, a ki többet kergeti a rókát, mint a hivatalos aktákat, de a kit mégis nagy miniszterül ünnepel egy fénysovár nemzet és a kit imád minden nő, kezdve a — nagykövetnéktől le egész az utolsó szalmakalaposbolti mamzellig.

Le is főzte e részben Pittet ugy mint Foxot. Mert a mit ő végbevitt, arra nem volt képes sem Pitt, sem Fox. Nem még a páratlanul geniális vén roué lord Palmerston sem. De lefőzte ő még saját ifjukori álmait is. Ő, a ki a forradalom alatt oly éles philisteri pasquillokat rajzolt, — és kinek a nevét oly fennen hordta a Haynau-korszakbeli bitó: még férfikora virágában négyest lejtett a czarewnával s lett aranygyapjas, meg k. k. Feldmarschall-Lieutenant.

* * *

Gróf Andrássy Gyulának jó szive van. Ezt mondta róla nekem 1867-ben Kossuth.

És ez nem utolsó dicséret egy emberre nézve, a kinek oly hosszu időre mesterségévé vált a miniszterség. Nem is vonom ezt kétségbe.

Sőt hozzá teszem, hogy figyelmes tud lenni, mint senki más, bizonyos társadalmi határig.

Hálás tudott lenni mindenben azok iránt, a kik hozzá az élet különböző körülményei közt igazán odaadó barátsággal viseltettek. Miniszterré tette Tóth Vilmost, Kerkápolyit, legfőbb államszéki elnökké Gajzágót, Tisza Lajost, miniszterelnökké Bittó Istvánt, Wenkheim Bélát és Tisza Kálmánt.

Hogyan Wenckheim Bélát? Hogyan Tisza Kálmánt? Megmondom.

A hála érzelmei csatolták mindkettőhöz.

Kevés ember tudja, de tény, hogy gróf Andrássy Gyula még 1867 tavaszán nem miniszterelnöknek volt szánva, hanem egyelőre csak államtitkárnak a honvédelmi minisztériumban.

Döntő helyen miniszterelnök-jelölt, az időszerint gróf Mikó Imre volt.

Meghallja ezt b. Wenckheim Béla és egészen kikel a képéből. «Was, der Gyula ein titkár? Ez teljes lehetetlen».

Valódi gavallér nem lesz soha semmiféle titkár, még államtitkár sem — gondolta magában az ő sajátszerű észjárása szerint, — és rohanva rohant azon dámákhoz, a kiknek udvari összeköttetésök volt. Gróf Mikónak, ezen valóban szerény nagy hazafinak volt valami titkos ellensége az udvarhoz bejáratos conservativ nevezetességek között.

A mint ez az uri ember neszét vette a dámák elégületlenségnek: azonnal hozzálátott a vakondok munkához a Deák Ferencz legbizalmasabb környezetében és csakugyan sikerült az öreg urral alkalomadtán azon nyilatkozatot tetetni, hogy bizony gróf Mikó Imre minden nagy érdemei daczára sem egészen alkalmas koronázó miniszterelnöknek, miután erdélyi és nem az anyaországból való.

A mint e bizalmas nyilatkozat megtörtént és döntő helyen egy más alkalmasabb miniszterelnök-jelöltön kezdték törni a fejöket — előállanak az ügynökei azon udvari cotteriának, a mely már 1866 nyara óta különös pártfogásába vette gróf Andrássy Gyulát és rákezdik az orgona minden sipján, vagy ha tetszik az aeol-hárfa minden hurján — egyébként a lehető legjobban kiszámitott tapintattal — variálni, hogy koro-

názó miniszterelnöknek csak egyetlenegy ember alkalmas és ez gróf Andrássy Gyula.

A manoeuvre sikerült és gróf Andrássy nem is felejtette el, hogy e részben mennyit köszönhet b. Wenckheim Bélának — habár ez utóbbinak lovagiasságáról szintugy mint gróf Andrássy Gyula önérzetéről határozottan föltehető, hogy e manoeuvre részleteiből a legkülönbözőbb elemek inkább tudhattak meg egyetmást mint gróf Andrássy Gyula.

* * *

Tisza Kálmán előbb-utóbb csak miniszterelnök lehetett volna a parlamentáris Magyarországon: ezt kétségbe vonni nem foghatta gondolkodó politikus, a ki számolni tud a tényezőkkel.

De hogy Tisza Kálmán előtt éppen akkor rakja le a fegyvert a nagy Deákpárti többség, midőn Tisza Kálmán pártja már a fogyatékán volt: ebben az oroszlán rész gróf Andrássy Gyulát illeti meg.

Azt mondják, Deák Ferencz azért tétette le pártjával a fegyvert, mert érezte végelgyengülésének az előjeleit; Széll Kálmánt a jövő államháztartási egyensuly helyreállításának biztositékául mindenáron s minél előbb a pénzügyminiszteri székben óhajtotta látni, de nem merte Széll Kálmánt pénzügyminiszterré Bittó ajánlatával — kineveztetni, mert azon esetre, ha Tisza az ellenzék élén marad, nagyon féltette Széll Kálmán leendő miniszterségét a Csernátony éles támadásaitól.

Ez némileg igaz lehet ugyan, de a kik igy okoskodnak, egészen elfeledik, hogy Lónyay bukásakor Deák Ferencz még éppen nem volt komoly beteg és Szlávy kineveztetését határozottan gróf Andrássy Gyula vitte keresztül.

Szlávy miniszterelnökségének pedig egész politikája

elejétől fogva oda irányult, hogy egyengesse az utat egy leendő Tisza-cabinet előtt.

Azt is mondják, hogy gróf Andrássy Gyula nagyon tartott b. Sennyey Pálnak emelkedő befolyásától, mióta ez mint Deák-párti képviselő lépett be a parliamentbe.

Ez már igaz.

De hogy éppen Tisza Kálmánnak, az akkor fogyatékán volt balközép ezen vezérének és nem Ghyczy Kálmánnak, a másik még mérsékeltebb ellenzéki vezérnek, sem nem a Deák-párt kitünőségeinek pl. gr. Szapáry Gyulának vagy gr. Zichy Józsefnek készitette elő az utat: ez egy ily oktani háttérből még meg nem oldható.

1873-ban és 1875-ben sem mutatkoztak még egy kitörendő keleti háboru előjelei komolyabb mérvekben mint azelőtt.

Nem, én azt hiszem, azoknak lesz igazok, a kik az egyéni hálás rokonszenvben keresik gróf Andrássy Gyula eljárásának ez indokát is.

Gróf Andrássy csak hálával emlékezhetett vissza azon tanácsra, melyet neki akkor még mint a külügyek befolyására jogosult magyar miniszterelnöknek 1870-ben a franczia-német háboru kitörésekor Tisza Kálmán, mint az ellenzék vezére adott.

Ezért egyengette ő Tisza Kálmán miniszterelnöki pályáját Bécsből — és ugyanannyival is inkább, mivel Tisza Kálmán kimagasló egyéniségében s társadalmi állásában gróf Andrássynak is fölkellett már akkor ismernie azon nevezetes szerepet, a melyre egy ily férfiu hivatva van.

* * *

Gróf Andrássynak mint államférfiunak két nagy hibája van.

Először nem szereti egyátalán a betüző hivatalos munkát s különösen lenézi, hogy ne mondjam, utálja az egész belkormányzati s törvényhozási politikát.

Azután meg mint politikus annyira telivér arisztokrata, hogy e részben ő a különben oly jó szivü, oly párisiasan szeretetreméltó «szabadelvü» politikus, határozottan közelebb áll legalább lelke belsejében, — az ugynevezett ó-conservativ maradványokhoz magánál b. Sennyey Pálnál.

Hogy nem szeret szabályszerü, folytonosan rendszeres, hivatalos munkát végezni: ezt keserves tudomásul vették annak idején az ő saját közegei, és szintoly keserves tudomásul vették az ő utódai a Sándor-palotában nemkevésbé mint a Ballplatzon. Miniszterelnöksége alatt alig lehetett belkormányzati ügyekben miuta miniszteri tanácsot tartani.

— Menjetek, csináljátok ezeket a belügyeket magatok közt a hogy akarjátok, — csak hagyjatok nekem békét, igy szólott ő a gondviselésszerü férfiu rendesen minisztertársaihoz, midőn ezek a legfontosabb törvényhozási, azt lehet mondani alkotmányozási, megyerendezési, községrendezési kérdésekben vitatkoztak és még előbb a birói hatalom gyakorlásáról meg a birói felelősségről szóló kérdésekben.

Hogy pedig mennyire arisztokrata ő, talán tudtán kivül is, ez kiderül azon ellenszenvből, a melylyel az ugynevezett politikai «parvenu»-k iránt mindenkor szokott viseltetni.

— Az nem lehet, hogy gróf Andrássy Gyula annyira telivér arisztokrata legyen, mint a hogy ezt Gorove meg Horváth Boldizsár «camera sinceritatis»-ában hiresztelik. Igy szólt egyszer egy alföldi földesur. Barátom, én saját szemeimmel láttam, harmadéve is,

mikor fönn voltam a gyapjuvásáron, meg az idén is, a mikor nevelőnőt jöttem keresni a leányom mellé, — tulajdon szemeimmel láttam, még pedig a Váczi utczában, hogy jött Andrássy és szemközt jött vele Dobsa. És mit hisztek, ki köszönt előbb a másikának? Andrássy volt, a ki megelőzte Lajos barátunkat.

— Meg hiszem azt, szól közbe egy ifju erdélyi mágnás, — hisz gr. Andrássy is csak megjárja «Culturmensch»-nek és mint ilyen csak megbecsüli a szellem lovagját, az elismert drámairót.

— Hiuságból előzte meg a köszöntésével, — szólt egy harmadik — gróf Andrássy mindenesetre csak azért köszönt előbb Dobsának: mert azt akarta neki a publikum előtt mondani, hogy bátyám lehetnél, tehát megsüvegellek.

— Ha az öreg Laczkovich kapitányról lenne szó, akkor valószinünek tartanám ezt a hypothesist — szól egy tudákos történetkedvelő. — Egyébként nini, csak most jut eszembe, hogy a «Dobsa» név előfordul már az «Anonymus»-nál. Ott ragyog a 108 nemzetség között.

— Ugyan ne bolondozzatok. Szólal föl végre az Istenben boldogult Kállay Ödön, hát azt sem tudjátok, hogy mi a móres a civilizált Európában?

— Hát mi?

— Hát az, hogy nem bizalmas, de körülbelül egykoru ismerősök — már azaz hogy salonképes ismerősök közől mindig a nagyobb ur köszön előbb a kisebb urnak, nehogy ez tolakodni látszassék!

— Barátom! akkor mégis azt mondom, hogy Andrássy nemcsak hogy nem gőgös aristokrata, de valóságos demokrata. Okoskodik ismét egy ifju faluról jött honatya.

— Már hogy-hogy?

— Hát, hogy az afféle poétának mint a Lajos, előbb

köszön-e vagy sem, ezt nem tudom. De hogy ő köszönt először az utczán az Alter és Kiss boltoslegényeinek: e mellett már én tanuskodhatom!

***

— Alig mondta ki e szavakat az ifju honatya, odasompolyog a hátam mögé egy őszbeberult agg harczosa a 48/49-diki szabadságharcznak és azt sugja a fülembe:

— Tudod-e te, hogy mivel ugratták ki a cabinetből Horváth Bódit?

— Nem én.

— Hát nagyon is kezdték vele már éreztetni odafönn a Sándorpalotában, hogy nem közéjök való.

— Lehetetlen.

— De biz ugy van. Még az Andrássy inasai is illetlenül viselték magukat a minisztertanács előszobájában. Valahányszor ő jött meg Gorove, — hát mindig egy kis grimacet csináltak s ugy fél-fönhangon azt mondogatták egymásnak:

— No, itt jönnek a tekintetes miniszterek!

***

Pedig gróf Andrássy Gyula éppen nem azaz üres ember, mint a minőnek ellenségei szeretik hiresztelgetni.

Brilliáns esze van. Általános müveltség dolgában mindenesetre vetekedik igen sok európai miniszterrel. E mellett a fogékonysága élénkebb, mint igen sok hires államférfié, és tán mint a legtöbb — diplomatáé! Sokat látott, sokat hallott, szeret ő gondolkodni, sőt még tanulmányozni is, ha éppen valamely kedvencz ötlete támad.

Országgyülési beszédei gyakran voltak tartalmasabbak és önállóbb tanulmányon alapulók, mint nem egy

honatyáé, a ki mint parliamenti erő a szellemvilág lovagjaként vágyik feltünni.

Hanem a vér, az a hő, az az örökké szikrázó keleti vér! Ez az, a mi nem engedi őt állandó, rendszeresen kitartó munkára. Majd ha kiforr — a mit szivből kivánhat neki minden magyar ember — akkor fogja ő még csak az ő dús természeti adományait a haza javára majd igazán értékesithetni.

* * *

Különben gróf Andrássy Gyula eleget jár a legujabb időben Budapesten a jégre — ettől a vére majd csak előbb-utóbb lehül.

Valóban nem utolsó látvány, látni mint igyekszik Bosznia és Herczegovina occupatora, a san-stefanói béke egyik megrendszabályozója, 12 évi mindenható miniszterkedése után a városliget tavának korcsolyaképes tükrén — bájos 16 éves kisasszonyok szivüditő társaságában — Maglódi Wodjáner Béla segédlete mellett — hasznára forditani azon előtanulmányokat, a melyekben magát a diplomaták termeiben, az udvari élet előcsarnokainak nem kevésbé csuszamlós parquettjein, közel egy fél emberöltőn át, már annyi ügyességgel gyakorolja vala!

* * *

Gróf Andrássy Gyula salonja magyar miniszterelnök korában a nyugateurópailag emelkedett magyar főuri fény és hazafias szivélyesség salonja volt.

Eltekintve a gróf Károlyi Edéék octogonjától, nem is volt még annyira demokrat főuri salon a koronázás óta Budapesten.

Az az hogy, nem is fejeztem ki magamat szabatosan. Gróf Andrássy Gyula jó hazafi, ragyogólag szellemes gavallér, nemesen érző, modern müveltségü,

világlátott főúr: de nem akart ő demokrata lenni még akkor sem, a midőn beeresztette, sőt a lehető legédesgetőbb módon meghivatta az ő miniszterelnöki salonjába nemcsak a kevésbé előkelő származású képviselőket, állami tisztviselőket, de a legigénytelenebb irókat, journalistákat is.

Nem demokrata akart ő lenni ekkor sem.

Ugy látszik, verőfénytelt diplomatizálásai, udvarolgatásai és lovagolgatásai közben beérte ő a demokráczia azon fogalmával, a mely Guizot nyelvén szólva, mindössze is csak fejszámszerinti tömeguralmat, és egy «animal-immonde»-ot lát a demokrácziában, a nélkül, hogy csak távolról is sejtené, mily fenségesen nagyszerü azon eszme, — az összes emberi tőke értelmi, erkölcsi és anyagi erőinek lehető legjobb, lehető legközhasznubb állami és társadalmi evolutiója, — a mely felé századunk vezénylő elméinek értelme tör.

Nem emelkedett föl gróf Andrássy Gyula a modern szellemvilág e magaslatára még: de igenis jóval magasabban szárnyalt az ő eszménytelt lelke azon szinvonalnál, a melyen az arisztokráczia fogalmának conservativ értelmezői még minálunk állanak.

Gróf Andrássy Gyula sokkal otthonosabb volt Párisban, Londonban, semhogy magába ne szítta volna a nyugateurópai highlife gondolkodásmódját, és éppen azért az angol lordok salonjának, és a Saint-Germain salonjainak mintájára alkotott ő magyar miniszterelnöki salont.

Magyar mágnásaink nagyrészt oly salont tartottak és tartanak még ma is, a mely nem annyira Sutherland herczeg vagy Chevreuse herczegné társaskörére emlékeztet, mint a mecklenburgi junkerek, a cseh-osztrák főurak vagy az aragoniai «Ricos Hombres» salonbeli kaszt-monopoliumára. Gróf Andrássy Gyulának nem kellettek e részben sem a mecklenburgi, sem a cseh-

osztrák erkölcsök; arisztokrata akart ő lenni a szó felvilágosultabb értelmében: és megis oldotta ama föladványt, a müvelt modern magyar aristokrata salon problemáját ép oly szeretetreméltólag mint szellemesen.

Igyekezett a nemzet szine-javának lehetőleg minden férfi kitünőségét tündököltetni az ő csillogó termeiben a születési arisztokráczia mellett, tekintet nélkül azon válfalakra, melyeket a magasabb müveltség és szellem emberei közé lelki-szegény idők emeltek volt; a hölgyvilágot illetőleg pedig elment az ő salon-politikájában odáig, a hol a nőnevelés modern egyöntetüségének és a józan gazdálkodási tekinteteknek gyöngéd mérlegelése feszély nélkül állapithatja meg a legeslegkényesebb fölfogásuak szemében is a határvonalt.

E politikát követi gróf Andrássy Gyula azóta is, hogy Bécsből visszajött, most már saját dunaparti palotájában.

Nagyon helyesen.

A báj, melyet az ő estélyeinek emléke születési rangkülönbség nélkül hagy vissza összes vendégeinek fölvidult lelkében, — a repeső vidorság, a melylyel az ő estéinek eseményeiről salontapasztalt ősz mágnások és vidéki gentry-kisasszonyok, átlátszólag finom kacsóju grófnők és himportalanul száraz, parliamenti hivatalosak, meg irodalmi, többé-kevésbé komoly nagyságok egymásnak vagy a maguk körében a kandallónál még mesélgetni tudnak: mind ez eléggé beigazolja, hogy gróf Andrássy Gyula nem tévedett, midőn salonja által eleget óhajtott tenni a kor kivánalmainak.

***

Azután minő egy salon is ez a gróf Andrássy Gyuláéké!

Fénytelt palota, sublime izléssel.

Emelkedettség a gyöngédségben és erőltetés-mentes mosoly az igaz magyar szivélyességben.

A társaság, a mely itt egybegyül, élvezheti azon gyönyört, melyet a teázó, csevegő és tánczra kelt élet tükrében magyar élite nyujthat csak egy-egy gondtalanul hevélytelt órában magának.

De részesül időről-időre a legmagasabb kitüntetésben is, mely magyar hölgyet, magyar urat valaha csak érhet a társas érintkezésben.

Megjelen itt, a világ történelmi szerepre jutott arany-gyapjas magyar grófnál néha az uralkodó ház egyik-másik tagja, sőt nem egyszer maga az uralkodó pár is és nem kevésbé kegyes leereszkedéssel olvad bele az est fénytelt harmóniájába, mint a hogy ezt ezelőtt legfölebb a Schwarzenbergek, Lichtensteinok herczegi palotájában Bécsben igen, de magyar állampolgár vendéglátó házánál Budapesten nem látták még soha.

* * *

Hogy mindez igy sikerülhet, ebből az érdem legdiszesebb osztályrésze kétségkivül Katinka grófnőé.

A Tuilleriák bálján hajadon korában, a Ballplatzon menyecske korában első volt ő mindig a hölgyek koszorujában. És még ma is oly üde az ő nőies szépsége, mint akkor volt, midőn szeretett férjének karján Párisban keltett költőies irigységet.

De hogy is lehetne ez másként? Hisz ő gróf Kendeffy Ádám leánya — egy oly főuré, a kinek daliás alakjáért, lovagias emlékeért még ma is sürü könnyeket hullatnak Erdély legválasztékosabb dámái.

«Könnyü nektek a régi jó idők fölött mosolyogni — szokták mondani az erdélyi főrangu nők az ifjabb nemzedéknek — de csak éltetek volna abban az időben! Mi ez a mostani fiatalság azokhoz a férfiakhoz képest, a kik nekünk a mi ifjuságunkban a szépet tet-

ték! Milyen lovagias, milyen gyöngéden figyelmes, igazán urilag szép, finom emberek voltak ők egyiránt mindig!

Minő páratlan ember volt az a Jósika Samu, meg az a Kendeffy Ádám!»

Édes atyját a nők bámulták az imádásig: őt azonban férfiak és nők egyiránt csodálattal környezik. Kitünő nő minden tekintetben, elannyira, hogy még akkor is, ha nem gazdag, előkelő grófkisasszonynak született volna, hanem csak azon szerény állásu nemes kisasszony lett volna is születésénél fogva, a melynek őt az «Oesterreich seit Világos» szerzője Rogge német alapossággal megtenni igyekszik — még az esetben is méltó lett volna arra, hogy magyar miniszterelnökné legyen.

Hogy mennyire szerette hazáját, már gyermekkorában, azt senki sem tudta oly meghatólag elbeszélni mint Török Pál superintendens, a ki hitoktatója volt.

Férjének külügyminisztersége alatt hivatalosan is őt illette az első hely a hagyományos császárváros nőtársaságában. Igy gondolják ezt bizonyosan az összes államtudósok Európában, Stein Lőrincz Bécsben szintugy mint Concha Győző Kolozsvárott.

De hát ez a császárváros nem azért hires éppen arról, hogy olyan nagyon hagyományos egy császárváros, hogy ne jöhetnének benne többé-kevésbé épületes összeütközésekbe az államhatalom magas közegeinek tekintélyéről szóló modern tanok a spanyol-cseh eredetü udvari hagyományos fölfogásokkal, — az elmékben, szivekben, szintugy mint az ebédlő asztaloknál meg a canapékon. Nem csoda tehát, ha az a sok «herczegné» nagyon zokon vette, hogy egy «grófné» egyelőre még mélyebb tisztelet és még tüntetőbb hódolatok tárgya mint egy «herczegné».

Már-már a tabourettek harczának jellegét vette föl

a válság, de gróf Andrássy Katinka sem azért a gróf Kendeffy Ádám leánya, meg nem is azért vitt elsőrendü szerepet már III. Napoléonék udvarában, hogy meg ne tudta volna oldani a kérdést ép oly tapintattal, mint méltóságosan.

Katinka grófné boldog anya. Érdekesen szép leányát egy szép ifju gazdag főur vette el, gróf Batthyány Gézának és a nagy gróf Batthyány Lajos leányának gr. Batthyány Emmának a fia, a ki már is mint főispán őrködik egy jeles értelmiségü megyének ügyei fölött; idősebbik fia gróf Andrássy Tivadar, országos képviselő pedig gróf Zichy Rezsőnek és gróf Péchy Manó főkamarásmester leányának, gróf Péchy Jacquelinának bájdus ifju leányával kelt csak imént összsze. Van még egy ifjabb fia is, a ki szintén sokat igér. A telet gróf Andrássy Gyuláék most rendszerint a magyar fővárosban töltik; a nyarat pedig részint Zemplénben, Terebesen, részint Erdély havasainak mentében; hol a gróf csinos vadász-kastélyt épittetett magának, a honnét azután szerteszéguld vadászcsapatainak élén örök napbarnult arczczal, de a belső hévtől caesarilag neki feketült kék szemekkel, mint egy egészen modern legenda havasainak a királya.

Minő vakmerő csillagzat! Minő álomképek! Minő mult, — minő jelen! És ki tudja még, — minő jövő!

* * *

Apropos, — gróf Péchy Manó. Ha az ember egyszer fölemliti e délczeg főuri nevet: lehetetlen többé hallgatni.

Gróf Péchy Manó kétféle életet él. Egyik a magasztosan komoly államférfiui, gondolatgazdag, de minden irányban loyalis várakozásé, — a másik a társas érintkezés nyájasságában remeklő szellemes főuri kedélyességé.

Gróf Péchy Manó nemcsak főur, de nagy ur is a szó legtiszteletgerjesztőbb értelmében.

Főur, mert ősrégi ragyogvány sugározza körül grófi koronáját, — nagy ur, mert egyike Magyarország leggazdagabb és egyuttal legokszerübben takarékos mágnásainak.

Nagyon szép ember volt fiatal korában. Sugár és mégis tömör termet, kecses rugékonysággal tagjaiban; csupa szellem, lovagiasság és magas müveltség, szivjóságos értelem.

Nemcsoda, ha a hölgyvilág a Királyhágón innen éppen ugy epedett utána, mint a hogy a Királyhágóntuliak epednek még ma is Jósika Sámuel és gróf Kendeffy Ádám emléke után!

Volt is kalandja több és finomabb, mint azoknak, a kikről szemkápráztató regényeket irt Dumas.

Minden siker irigységet költ, — de a legdaemonibb irigységet az a siker költi föl, a melyet egy ünnepelt, titoktartó, lovagias férfi ünnepelt, szeplőtlen hirü, rendkivüli szépségek körében arat.

Mi természetesebb tehát, minthogy gróf Péchy Manónak is már kora fiatalságában voltak nagyszámmal irigyei? Sokkal magasabbra helyezte őt a szerencse, semhogy megbirták volna keseriteni; ugy állottak tehát bosszut az ő galant szerencséjén, hogy ráköltöttek mindenféle történetkéket, a melyekből vagy egyáltalában semmi, vagy csak a ránézve kedvezőbb rész igaz. Hogy csak egyet emlitsek a sok közől, ráfogták, hogy azért nem jár soha Tátrafüredre, mert egyszer a mikor ott járt, nem ismerte föl János szász királyt.

Hát ebből csak annyi igaz, hogy ott annál a bizonyos utválasztónál, nem a botanizáló vörös esernyős öreg ur után ment, hanem azután a tündérifju uri nő után, a kinek arczát sürü fátyol födte ugyan, de a ki ha e fátyolt feltalálta lebbenteni, oly szép volt,

hogy a férfiakat, a kik szemébe nézhettek, egytől-egyig mind kilelte a hideg.

* * *

Erdélyi kormányzó, teljhatalmu királyi biztos korában szintén történt vele olyas, a miből nagyon is megérthetni, hogy mennyire irigylik az emberek gróf Péchy Manónak galánt szerencséjét.

Mint valódi államférfi, nagyon jól tudta, hogy ő, mint egy egész országrész kormányzója nem helyezkedhetik a társas érintkezésben azon exclusiv rendi álláspontra, a melyen maguk előtt különösen szellemszegény, kedélybeteg, magánzó mágnáskáink szoktak tetszelegni.

Ez indokból nemcsak bensőségteljesen megtisztelő, szivből fakadólag szivélyes tudott lenni a nélkül, hogy ezért a tekintélyét koczkára tenné, mindenki iránt, a ki ezt hivatalos állásánál, müveltségénél, személyes érdemeinél fogva megérdemelte: de valahányszor ebédet adott, vendégeinek elhelyezésével nem egyoldalulag a születési rangfokra, mint inkább azon állásra volt tekintettel, a melyet valaki a nyilvános életben elfoglal.

Nem jó vért csinált ez már magában véve sem, — hát még, a midőn a galant szerencse irigyei megtudták, hogy azok közől a hivatalnokok közől, a kiket magánzó grófocskák fölébe ültetett, néhánynak gyönyörü szép felesége, sógornői, a másiknak pedig csodálatraméltólag bájos leányai vannak!

Még csak az kellett hozzá, hogy valamelyikkel e szépek közől, a kormányzó gróf fényes nappal az utczán találkozzék, igazán tiszteletteljesen köszöntse őt és még — horrendum dictu — udvarias beszélgetésbe is ereszkedjék vele!

Meg volt irva a Darwinismus könyvében, — megtörtént

ez is. Sőt a kormányzó gróf megtette még azt is, hogy fényes nappal, az egész sétáló közönség szemeláttára megcsókolta annak az igézőleg szép uri kisasszonynak a kezét. Gondolom, e szép nagysámnak éppen neve napja volt — vagy pedig ő excellenciájának a nevenapjára himzett volt ő valami kis vánkosfélét.

No hiszen volt hadd-el-hadd!

Négy különböző egyéniség táviratozott még az nap Kolozsvárról Budapestre; tizennégyen levelet irtak; egy pedig nem vette könnyedén a dolgot, hanem felült a vasutra és felrándult az országgyülés és a felelős minisztérium székhelyére.

El is ment azonnal egy nagytekintélyü erdélyi képviselőhöz harmadmagával, hogy előkészitsék a lépéseket egy lehetőleg czélszerü küldöttség összeállitására a belügyminiszterhez.

— Nem jó lesz az, mond a képviselő — báró Wenckheim Béla maga is nagyon nagy tisztelője a szép nemnek.

— Hát akkor megyünk a miniszterelnökhöz, gróf Andrássy Gyulához!

— Okosat mondtál — vág közbe egy erdélyi uri ember — hisz ha báró Wenckheim Béla már olyan nagy tisztelője az asszonyoknak, hát akkor gróf Andrássy Gyula még nagyobb!

— Biz aligha nem ugy van. No, de hát akkor megyünk egyenesen magához Deák Ferenczhez. Ő a haza bölcse!

— Ugy van, helyes, megyünk Deák Ferenczhez, de menjünk is ám mindjárt.

És csakugyan elmenének ők és eljutának az «Angol királynő»-be.

— Mélyen tisztelt nagy hazafi! kezdi rá a képviselő és a küldöttség tagjai a haza bölcse körül mélyen meghajló karajt formálnak.

— Barátom, engedd meg, hogy őszinte legyek ti hozzátok, szól a haza bölcse és fölegyenesedik a divánról.

— Igen, sok csapás érte az országot, szól közbe tuláradó magán buzgalomból a küldöttség Nestora.

— Országrészt, országrészt, — igazitja helyre a képviselő.

— Barátom, — kezdi rá ujra a haza bölcse — engedjétek meg, — máskor mindig szivesen látlak benneteket, tapasztalni fogjátok, — de most el kell mennem, — azért kérlek benneteket, hogy csak pár barátságos szóval mondjátok meg, hogy mi az, a mit tőlem kivántok.

— Tegye el a kormány Péchy grófot! Igen, tegye el a kormány Péchy grófot! kiálták a küldöttség tagjai egyértelemben mindannyian.

— Hát mi panasztok van azon jó ur ellen?

— Tönkre megy az ország. — A póczegerek is hirelik már a hiuban. Bizony tönkre megy az a kicsi ország, — vagy igen.

— Országrész! Vagy igen országrész.

— Tönkre megy az országrész, tönkre megyünk mindannyian. Vagy igen, hát!

— Naponként 70—80 székely legény meg székely lány hagyja oda Udvarhelyszéket meg Háromszéket.

— A dászkelek már sugnak-bugnak.

— Aztán mennyi a pénzök! A szamosujvári örményektől falkástul veszik a pópák a kecskét, aranyával fizetik még a leggyatrább fiókáját is, még aztat is, a melyiknek Issekutz akkor a mikor bennünket, Péchy gróffal nem nyomoritottak még még, egy forintot adott volna párjáért.

— Már engedjétek meg barátim, vág közbe, kissé igerült hangon az «öreg ur», — engedjétek meg, de én az ilyen részletek hallgatásába nem bocsátkozha-

tom. A mi pedig gróf Péchy királyi biztos ő nagyméltóságát illeti, — mondhatom nektek, hogy ő is a törvények uralma alatt áll mint mi valamennyien, de a meddig alapos panasz nélkül fogtok ellene egyetmást itt a kormánynál megpróbálni, én kezet az efféléhez nyujtani nem fogok.

— Csak tudnád bátyám, hogy mit követett el csak négy-öt nap előtt is! Fohászkodik a képviselő.

— Szólj nyiltan, ha vádolsz valakit, ez kötelességed Mondd hát, mit vétett.

— Hát fényes nappal megcsókolta a sétáló közönség szeme láttára egy leánynak az utczán a kezét! Förmedeztek most ép oly egyhangulag mint harsányan, és drámai hevélylyel a küldöttség összes tagjai.

— Egy leánynak? Micsoda leánynak? Csak tisztességes uri kisasszony volt? Merem remélni?

— Az már igen. Felel piruló sietéssel a képviselő. És azután megmagyarázta a haza bölcsének azt az állást, melyet ama tiszteletreméltó fiatal hölgy szülői a társadalomnak éppen nem alantas rétegeiben elfoglalnak.

— Hát még mi panasztok van?

— Most hamarjában csak ezt tette, de azt hiszszük, hogy egy kormányzótól ennyi is elég.

— Ugyan térjetek eszetekre! szól végre Deák Ferencz, — hát Erdélyben nem — csókolóznak?

Vannak ugyan, kik e történelmi hitelességü kis cselszövényt egészen más lélektani okfőből származtatják.

Sokan kortes-intriguát látnak benne, — oly emberek részéről, a kik gróf Péchy Manót minden áron el akarták volna távolitani a kormányzóságtól, csakhogy a saját pártfogoltjukat vagy pártfogójukat ültethessék be a gróf helyére: ámde mások még ma is váltig azt hiszik, hogy mindez csak azért történt, mert

gróf Péchy Manónak már Kolozsvárott is nagyon sokan megirigyelték a galant szerencséjét.

A legilletékesebb biró e kérdésben kétségen kivül senki sem lehetne más, mint gróf Péchy Manó saját maga.

De hát arra, hogy a kortársait vagy csak az utókort is eziránt ő valaha is utbaigazitja, nem számithatunk. Még ha fogna is valaha emlékiratokat irni: sokkal lovagiasabb férfiu ő, semhogy oly kérdést, mely galant sikerek constatálásának szükségességét involválja, akár élő szóval, akár «Mémoire»-jaiban csak távulról is fogna érinteni.

***

Hagyjuk most gróf Péchy Manó életpályájának költői oldalát. Tekintsük csak egy pillanatra az ő államférfiui multját és tulajdonait. Rendszeresen alapos, kitünő nevelésben és tanfolyamban részesült. Tudta is becsülni a személyes érdemet, az egyéni, értelmi, erkölcsi erőt, ifju, alig huszonnégy éves korában. Tiszteletbeli főjegyzővé nem a ragyogó ifju mágnás fiut nevezte ki, ezt csak aljegyzővé tette.

Főjegyzővé azt nevezte ki, a kit erre egyéni érdemeinél fogva méltóbbnak itélt, — pedig régen történt ez: még jóval 1848 előtt.

Ily államférfiuból conservativ nem válhatott soha. Nem is lett azzá, hanem maradt mindvégig a korszerü haladás melegen érző barátja, a ki azonban fölvilágosult, szakértő, erős kormányt és munkaképes, szakértő közigazgatást akar.

Hü maradt ő a haza ügyéhez 1848-ban is. Ott volt ő a nemzetőrök sorában és midőn a nemzet sorsa rosszra fordult: gróf Péchy Manó, a 300,000 forint jövedelmü fényes magyar mágnás már látta azon osztrák-császári közbaka szük nadrágját maga előtt a kaszárnyában, a melyet okvetlenül magára kellett volna

öltenie és mint besorozott közvitéznek Olaszországba masiroznia — ha véletlenül gróf Schlick meg nem pillantja és régi meghitt személyes barátság révén föl nem szabaditja őt.

Nem is szolgálta gróf Péchy Manó a Bach-korszakot. Távol tartotta ő magát a szomoru évek alatt még az árnyékától is a tényleges hatalomnak.

Később pedig lehetett volna főkanczellár. Háromszor is hivatták Bécsbe. Nem vállalkozott reá. Abaujvármegye főispánságát is csak akkor vállalta el, midőn már bizalmas értesülései alapján az alkotmányos rendszer behozatala biztositva, sőt alkotmányunk helyreállitása kilátásba helyezve volt.

Mint Abaujmegye főispánja oly példát adott, melyen bármely főispán is a jóra buzdulhatna. Kitünő képzett, lelkiismeretes és fáradhatatlan közigazgatási erő volt ő maga is: ilyet óhajtott ő formálni a megye tiszti karából és fáradozásai nem maradtak e részben sem siker nélkül.

Belső titkos tanácsos lett már ekkor: pedig nemcsak egyszerü kassai polgárokkal, tanárokkal és egyéb érdemes honorátiorokkal társalgott ő a nyilt utczán, szintugy mint palotáinak fényes termeiben; de oly emlékiratban fejezte ki gondolkodásmódját, a melynek horderejéről csak kevesen tudnak és a melynek európailag emelkedett korszerü fölfogásán nem kevésbé fog tán egykor csodálkozni az utókor mint hazafias melegségén és rettenthetetlen nyiltságán.

Fölkérték Erdélybe kormányzó királyi biztosul. Elment, mert a kötelesség szólitotta. Tán nem is tudta, hogy bizonyos körök csak azért távoliták el őt a központból éppen az uj korszaknak már bizalmasan jelzett fölavatása előtt: mert nem akartak ily veszélyes vetélytársat közel a közelgő miniszterelnöki combinatiók alkalmából.

Elment tehát Erdélybe és rendet csinált. Megmentette államférfiui előrelátása, eszélyes, törhetlen erélye és fáradhatatlan munkássága által hazánkat kimondhatatlan bonyodalmaktól, talán egy végzetes katastrophától.

Missiója véget ért: az unio, melyet ő előkészitett, végre volt hajtva.

Feljött országos képviselőnek. Még nem volt mágnás képviselő, a kit pártkülönbség nélkül oly mélyen tiszteltek s egyuttal oly magyarán, testestül-lelkestül szerettek volna összes képviselőtársai, mint őt.

Gróf Lónyay meg Szlávy bukása után fölvirradhatott volna az ő miniszterelnökségére is az idő: de ő nem lépett ki tartózkodó állásából. Midőn létre jött, őszinte örömmel csatlakozott a fusióhoz.

Nagy csapások érték a családi életben. Mélyen vallásos érzülete kölcsönözte neki az erőt a bölcsességre. Nincs is ember, a ki ne tanulhatna tőle, — különösen tanulhatnak pedig tőle ifjabb államférfiaink és vérmesebb arisztokratáink.

***

Csak egy magyar főur nem lesz hajlandó gróf Péchy Manótól tanulni: gróf Hunyady László.

Fejedelmi alak, szép ember, mint a gróf Hunyadyak egytől-egyig.

Midőn egy estélyen megtudta, hogy egy előkelő vagyonos, spanyol köznemes nőül fog venni egy spanyol herczegkisasszonyt, sajátszerüleg ábrándos gyönyörü fekete szemei szilajul villogtak, — majd azután hirtelen elhalványodott, észrevehetőleg akadozni kezdett a lélegzete.

A körülállók megdöbbentek, — és kezéhez nyultak, mindenki azt hitte, hogy a szélhüdés kerülgeti.

A minap meg, a midőn a portugall alkotmány-re-

vizió alkalmából a Cortes azt határozta, hogy jövőre Portugalliában senki se lehessen többé születési jogczimen felsőházi tag — gróf Hunyady László annyira szivére vette a dolgot, hogy pár napra étvágyát teljesen elvesztette. Nem evett még csak egy szem epret sem, — pedig az epret nagyon, de nagyon szereti.

* * *

Gróf Hunyady László nem szereti az erdélyieket. Valószinüleg megtudta, hogy vannak Erdélyben főurak — még pedig Kolozsvárott nemkevésbé mint Hunyadmegyében, — a kik egyáltalán nem akarják elhinni, hogy gróf Hunyady László családfája bárminemü genealogiai összeköttetésben is állhatna a Hunyady Jánosék meg Hunyady Mátyásék törzsfájával.

Pedig emberi dolog. Hitetlenek minden időben, mindenütt és mindenkivel szemben akadnak.

És ha kétségbevonják is egyes főurak és nem — főurak Kolozsvárott meg Hunyadmegyében azt, hogy ő a Corvinusok törzsfájából származnék: azt, hogy Valerius Corvus törzsfajából is származhatik, — tehát egy oly törzsfából, a melyhez képest a Corvinusok már csak modern parvenuk, ezt nem vonják kétségbe sem azok ivadékai, a kik egykor Nyitramegyében keselyükre vadásztak, sem azok, a kiknek szépapái áhitatos egyházi zene hangjai mellett buzgó zsolozsmára gyultak a váczi székesegyházban.

* * *

De mit is érnének a keselyük nekem? Mondhatja magában gróf Hunyady László, a midőn el-elmereng a délszláv sólymok és fehér sasok fölött!

Nagybátyja anyai ágon Szerbia felséges királyának; volt ő már egyszer abban a helyzetben, hogy nagyon közel állott már egy oly válsághoz, a melynek révén,

ha nem is rögtön világtörténelmi szerepre, de legalább balkánfélszigeti jelentőségre emelkedhetik vala.

Nem akkor, midőn merészen ágaskodó hatosfogaton tündöklő magyar diszöltönyben vágtatott a bámuló Belgrád utczáin közvetlenül a fölavatott szerb fejedelem állami diszfogata után, ő maga is csaknem fejedelmi kalpaggal a fején.

Nem is akkor, midőn 11 horvát képviselővel állított be a reformerek teaestélyére és e 11 horvát képviselőnek hódolatteljes pohárköszöntőjére, a jelenlevő magyar mágnások és országos képviselőknek nem csekély mérvben fölviditására, oly nyilatkozatban felelt, a melynek trónbeszédszerü körmondatai minden egyes bekezdés és kikezdés, sőt incisum meg episod alkalmából e fenkölten önérzetteljes szavaktól visszhangzottak, hogy:

«Mein erlauchter Neffe, Fürst Milan!»

Nem akkor történt ez: de még jóval előbb.

III. Napoleon fénykorában.

Arról volt szó, hogy véget vessenek a balkánfélszigeti status-quonak. A franczia hatalmas császárjának ekkortájban kalandos tervei voltak. Kalandosabbak mint Luxenburg, — majdnem annyira kalandosak, mint a pekingi nyári palota, vagy akár mint Mexico, Véget vetni a török uralomnak a Balkán-félszigeten, — de azért nem ereszteni oda sem a muszkát sem az osztrákot: hogy lehet ez?

Apró délszláv fejedelemségeket kell alapitani, de római katholikus uralkodóházak alatt, legyenek ezek souverainek, majd féken tartják; legyen hát suzeraine fölöttük, ugy sem soká lesz az, ez a gömbölyödő Plon-Plon Jérome. Ezt álmodták ketten egyszerre: egy magyar gróf meg III. Napoléon.

Az igaz, ez utóbbi nem álmodta egészen ugy végig az álmot mint amaz, — füstbe ment a terv — — no

de azért megmaradt az emlékezet, — a remény és utóvégre ez is erő.

Gróf Hunyady Lászlónak vannak — természetesen herczegi — rokonai Rómában is.

Ezen herczegi háznak volt egy vendége, a ki nagyon örömest irt talián verselményeket ismerőseinek albumába.

Abban az időtájban várták gróf Hunyady Lászlót Rómába.

Emberkénk készen tartotta számára a következő versecskét:

Il passato non è
Ma celo pinge la viva rimembranza;
Il futuro non è
Ma celo finge la credula speranza:
Lo presente sol'é,
Ma nel balen del punto
Fugge dell' nulla in seno:
Siccome la vita non è
Che una rimembranza, — una speranza, — punto.

Gróf Hunyady László emlékül nyerhette volna e versecskét Rómában, vigasztalásul a Balkánfélszigeten azóta beállott dolgok arczulatáért.

No de gróf Hunyady László, nem azért gróf Hunyady László, hogy ha utnak indul, el is érjen oda, a hova a vasuton, a jegyet váltani — bocsánat! váltattatni szokta. — És igy megtörtént, hogy emberkénk ama verselményt még ma sem nyujthatta neki át — illendőképen.

***

De ha nem is ment gróf Hunyady László akkortájban Rómába: elment ő a következő évtizedek folyamában ide haza gyakran a vidékre — természetesen, «incognito».

Ujabb időben azonban már fölhagyott ezen «incognito» kirándulásaival.

Ugyan, hogy történhetett ez?

Hát példát vett gróf Rendiesdy esetén, a ki hozzá nagyon, de nagyon hasonlit.

Midőn ez egyszer incognitóban kirándult, ezt egy kis vidéki városba cselekedte, a melynek környékén nagyon, de nagyon sok nagy ur lakik.

Ezen nagy urak oly magas társadalmi légkörben élnek egymás közt, hogy annak a kis városkának még a nevét is csak ritkán veszik ajkaikra, de azért mégis mindennap kétszer is megtudják, hogy ebben a városkában mi történik? Valódi udvart tartanak uradalmi székhelyeiken, — van annyi gazdatisztjök, udvari tisztjök, cselédjök, hirhordó parasitájok, hogy soha ki nem fogynak a pletykából.

A midőn tehát, ez a bizonyos gróf Rendiesdy a maga komornyikiát Budapestről szerdán estve ama városkába azzal az utasitással küldötte előre, hogy annak legelső szállodájában másnapra, egy «magas állásu uraságnak» illő átvonulást, s incognito szállást rendeljen: már csütörtökön délben az ama városkát környező összes uradalmak palotáiban a villás reggelinél csak azon egy dolgon törték az eszöket, különösen egyes grófi családok, hogy: — Wer kann denn der sein? Találgatták, a főrangu vendégek is, de egyátalán nem birtak rájönni. Némelyek a braziliai császári herczegre d'Eu grófra gondoltak, — mások Izabella királynő felséges férjére Assissi Ferenczre; voltak olyanok is, a kik azt sejtették, hogy a walesi herczeg csinál valami tréfát magának valamelyik környékbeli rangos menyecske mulattatására.

Ezen utóbbi lehetőség talpra állitotta főurainkat, sőt még grófnéinkat is. Befogattak azonnal villásreggeli után és behajtattak abba a kis városkába, még pedig

ennek a városkának éppen azon szállodájába, a melyben ama rejtélyes komornyik «magas állásu urasága» számára a szállást oly titokzatos módon megrendelte volt. Nem sokáig kellett várakozniok a kiváncsi főuraknak és grófnőknek a szállodában, mert még az nap csütörtök este csakugyan megérkezett a «magas állásu» titokzatos «átvonuló».

Legelől jött egy üres comfortable, a bakon egy kis polgári öltözetü apróddal.

Utána jött egy kétlovas bérkocsi. Ebben a komornyik ült, némi málhával.

Utójára jött maga az incognito átvonuló gr. Rendiesdy szintén csak egy szerény számozott, kétlovas bérkocsiban.

A vendéglős feketébe bujt, fehér nyakravalóval, sárga kesztyüvel állt ki a kapu aljába és midőn abból a titokzatos átvonuló fülén tul fölhajtott gavallérral kiszállott, megilletődött alázattal hajolt meg előtte, — mélyen, de mélyen, akár csak az illemtudó Palugyay lovag a pozsonyi «Zöldfánál» valamely főherczegnek. — Mir kommt dieser Reisemarschall oder was er ist, so bekannt vor — suttogja félig nyilt ajtónál a főbejárás egyik nagy lakosztályában az egyik grófné unokaöcscsének, — a mint gróf Rendiesdyék ilyen incognitóhoz mért correct rendben és stylben a lépcsőn fölmennek.

— Mir auch! mondja lorgnettirozva ugyancsak a félig nyilt ajtónál egy délczeg comtesse.

— Szervusz! Hogy vagy! Ugrik ki a másik ajtóból a legélénkebb környékbeli mágnás, és — kimondani is borzasztó! — ráteszi a kezét az 'incognitó átvonulni óhajtó magas állásu uraság vállára, a fehér nyakravalós vendéglős és az egész hôtelbeli mélyen hajlongó szobaleányos szolgaszemélyzet előtt, — sőt még ily shocking kérdéssel tetézi qualificálhatatlan üdvözlését, hogy — Hát te itt mit bolondozol?

— Nincs az a spanyol diplomatája a világnak, a ki oly jelentőségteljesen finom és előkelő mosolylyal tudta volna értésére adni annak az élénk mágnásnak, hogy most tulajdonkép minő tapintatlan bévuet követett el.

Mit sem használt.

Erre a «szervusz, hogy vagy?»-ra kirohantak várakozásteljes lakosztályaikból a többi mágnások is, és kegyetlenül kezdik faggatni, hogy hát mért utazik ő most incognito?

A mi jó gróf Rendiesdynk azonban erre ismét oly spanyolosan diplomata képet csinál és oly jelentőségteljes pislongásokkal, — meg oly sajátszerüleg magyaros szólásformákkal kezdi magát mentegetni, hogy végre beleun a heczbe a legélénkebb mágnás és azt kérdi hallatlanul profán vakmerőséggel, a még mindig ott ácsorgó és hajlongó fehérnyakravalós vendéglős és az összes hajlongó hôtelszemélyzet füle hallatára, hogy:

— Ugyan mondd meg csak te igazán, ha te igy utazol, ha incognito utazol, ugyan hogyan utazol Te, a mikor nem incognito utazol?

— Valószinüleg muzsikával utazik — szól egy maliciozus főur —

— Milyen muzsikával? Fogja föl a humor fonalát az élénk mágnás — Czigánymuzsikával? Vagy pedig templomi muzsikával?

* * *

A mióta gróf Rendiesdy incognito kirándulása ily maliciózus véget ért: azóta gróf Hunyady László sem utazik többé incognito. Sőt még szóba is áll gentry fiakkal, felsőbb honorátiorokkal fényes nappal Budapest legnépesebb utczáin!

Mindegyre megy. Gróf Hunyady László nagyon, de nagyon kedves ember. Társalogni pompásan tud. Valódi élvezet az ő körében lenni. Csak egy baja van: nem érzi magát már jól ebben a demokrata világban,

— olyan rémséges nagy arisztokrata. Beh kár, hogy az! Hisz a délszlávok az egyenlőség hivei és nem birhatnának oly lelkesedést kifejteni az ő érdekében, a ki ennyire megveti az egyenlőséget! Nem gondolta még meg ezt az ő merész álmaiban soha Gróf Hunyady László?

* * *

Gróf Andrássy Manó. Jóval idősebb testvérbátyja gróf Andrássy Gyulának; éveinek számát tekintve, ha korán házasodott volna, lehetne már akár szépapa: és mégis oly erős ma is, mint az az oroszlán, a melyet lelőhetett volna ezelőtt ötödfél évtizeddel valahol Algirban, éppen oly ügyesen, mint a hogy pár héttel ezelőtt ugy meglőtt egy vadkant Gömörben, hogy a bal fülén ment bele és a jobb fülén ment ki a golyó. De nemcsak erős ember ő, szörnyen fiatal is, üde is, tüzes is még mindig; pedig akkor bejárta és átvadászta már Keletindiákat, a mikor gróf Apponyi Albert még meg sem született.

De ne tréfáljunk.

Gróf Andrássy Manó tagja a Magyar Tudományos Akadémiának; megmagyarázta ő már a kalendáriumi jegyeket astronom-hieroglyphikus alapon oly szellemesen, hogy szinte beleszeretett látatlanban is a «geniális magyar gróf»-ba a világhirü Biot; edzett szakember a vasgyár-ipar gazdaság terén; ért a festészeti műremekekhez, a Vénus-szobrokhoz szintugy, mint az opera és a ballet körüli dolgokhoz; ernyedetlenül kitartó munkaerő a consortiális vállalkozások mezején, elannyira, hogy nem kimél ő sem időt, sem fáradságot, hanem valahányszor csak ülés van valamelyik közhasznu igazgató-tanácsban, oda hagyja ő rögtön megszámlálhatatlan vidéki «domiciliumait» és beszalad rögtön Budapestre, csakhogy valamit el ne mulaszszon; pártfogolja a borászatot, az ipart szárazon

és vizen; azután meg azt is beszélte egyszer feketekávénál a «Nemzeti Casinó»-ban, hogy ő a bölcsészet tudora. Sokoldalu férfiu, — nem tehetek róla, de én nagyon érdekesnek találom. És éppen ezért nem hagyhatom szó nélkül Philalethnek azon tévedését, a melybe ez utóbbi gróf Andrássy Manót illetőleg a maga biographiai lexikonának megirása közben belebotorkál vala. Azt irja ugyanis az oroszlánerejü grófról, hogy birtokain visszavonulva «él a Muzsáknak».

No ezt ugyan gróf Andrássy Manó nehezen fogja Philalethnek megköszönni. Először is azért nem, mert nincs az a főur, a ki — gróf Zichy Jenőt kivéve — annyit forgolódnék még ma is és oly erélylyel a világban, azaz, hogy a társadalom minden rétegében mint gróf Andrássy Manó; és másodszor azért nem, mert gróf Andrássy Manónak sokkal jobb izlése van, semhogy ő az ő életét azoknak a «Muzsák»-nak akarhatná szentelni, a kiknek plasztikai tulajdonairól az antik irodalom oly keveset beszél.

Azt olvassuk felőlük, hogy «ibolya fürtüek» voltak. No már gróf Andrássy Manónak megtetszhetik a holló fekete haj, megtetszhetnek a gesztenyebarna, szögszin fürtök is; nem veti ő meg az angolosan szőkéket, svédmódra szőkéket, érdekesen szőkéket, sőt még a hirtelen szőkéket sem. De hogy neki valaha lilaszinü haju leányok tetszettek volna? Erről nem tudnak semmit a Casinóban.

Azután meg azt is olvassuk felőlök, hogy «mély keblüek» voltak és hogy ruházatukat «magasra kötve» viselték. Gróf Andrássy Manó sokkal jobban tudja, hogy «time is money» hogysem ily kétes tulajdonságu dámácskákra idejét pazarolni akarhatná.

***

Gróf Andrássy Manó gazdag főur.

Méltó házat is tart, rangjához, vagyonához képest. Otthonn természetesen ő is egészen más megjelenés mint a házán kivül. Szigorulag modern salon ember. Valóban ő, a kinek patriarchális közvetlensége a köznapi társas érintkezésben oly annyira ment mindén mesterkéltségtől, hogy — eltekintve nyelvezetének magyarságától — szinte azon fényes ősü tősgyökeres magyar oligarchákra emlékeztet, a kik II. Ulászló korában ugyancsak a patriarchális közvetlenség hangján diskurálgattak a Mátyás alatt fölcseperedett «uj emberek»-kel — ő ilyenkor, ha t. i. fogad, ebédet vagy estélyt ad, oly nyugateurópailag gyöngéd mint akármely világlátott orosz herczeg a javából.

***

Hogy egyébként estélyei oly fényesen sikerülnek, ebben a kiváló érdem mindenesetre érdekesen szép nejét, Pálffy Gabriella grófnőt illeti meg. A grófnő szivélyessége megnyer, lekötelez mindenkit, a ki csak átlépi a főuri ház küszöbét. Nem csoda, ha estélyei a fővárosi highlife életében meg annyi eseményt képeznek. Jól érezte magát e fényes körben a trónörökös szintugy mint a hogy jól szokta magát érezni a highlife bármely tagja öreg, ifju egyaránt.

Gróf Andrássy Manónak kitünő szép gyermekei vannak. Egyik délczeg szépségü leánya Krisztina királynőt kisérte el Madridba mint udvarhölgy; herczeg Odescalchy Gézáné, Magyarország főrangu világának egyik legérdekesebb szépsége, szintén az ő leánya, valamint a nem kevésbé szép ifju gróf Széchényi Aladárné, gróf Széchényi Pál miniszter fiának neje is. Fia pedig, ki a szép Kaunitz grófnét birja feleségül, egyike legképzettebb ifju főurainknak és ifj. gróf Széchényi Imrével igen érdekes tanulmányutat tett Amerikában.

***

Herczeg Odescalchy Gyula a legkedvesebb és egyuttal a legdemokratikusabb herczeg talán az egész európai highlifeben.

Magyarországon legalább nem volt ily megnyerő modoru, mindenki iránt egyiránt nyájas herczeg még soha.

Szép férfiu, kit a nők bálványoznak, a férfiak pedig szeretnek rangkülönbség nélkül az egész országban. A herczegné, gróf Dégenfeld Anna minden tekintetben kitünő hölgy, a ki nem csak lelkes honleány, de példás anya is.

Paulina herczegkisasszony, kinek nőiesen imposans szép megjelenését bizonyára megirigyelték volna a nyugateurópai highlife legelőkelőbb herczegnői, hajlamát követve egy jeles ifju köznemes birtokoshoz, Benitzky Ádámhoz ment nőül; gróf Odescalchy másik bájos leánya pedig a kiváló tehetségü fiatal államférfiuhoz, a dúsgazdag gróf Zichy József volt miniszterhez.

Herczeg Odescalchy Gyula testvéröcscse, herczeg Odescalchy Arthur a legérdekesebb jelenségek egyike a magyar főrangu világban.

Azt mondtam, herczeg Odescalchy Gyula a legkedvesebb és egyuttal a legdemokratikusabb herczeg talán egész Európában. Csak most, midőn öcscséről Arthurról van szó, veszem észre, hogy nagyon helyesen fejeztem ki magamat, midőn hozzátettem, hogy «talán» mert csakugyan, ha van Gyula herczegnek vetélytársa a szeretetreméltóságban és a fölvilágosultan demokrat érzelmü állampolgári és társadalmi erényekben: ugy e vetélytársa csak is a saját öcscse, Arthur lehet.

Gyula herczeg nyugateurópai highlifeman, külső megjelenésében, toiletteben, modorban.

Arthur herczeg is az ha kell, pl. a külföldön, — idehaza azonban magyar akar s tud is lenni tetőtől

talpig, olyan magyar herczeg, a kiről ha hallja is hogy herczeg, még a hortobágyi tanyagazda, a somogyi, szalai bocskoros nemes, meg az udvarhelyi köz-székely sem szalad el. Dehogy szalad el! Sőt inkább testvérileg a nyakába borul, midőn a hazáról, a magyarságról van szó: mert érzi, hogy azon zsinóros bársony zeke alatt, meg azon jóizü cseperke kalap alatt, melyet ez a herczeg hord, oly szív és oly elme lakik, a mely igazán testvérének fogad minden embert, a ki becsületes és magyar!

De herczeg Odescalchy Arthurnak nem csak érzelmei Isten igazában magyarok: szerzett ő már magának érdemeket is a haza körül.

Mig herczegi bátyja a közmüvelődési egyletek élén Felső-Magyarországnak természettől dúsan megáldott vidékein a magyar nyelv és müveltség terjesztésén fáradozik: addig Arthur herczeg visszahozta Bukovinából a csángókat és éjjel-nappal töri magát a magyar történelmi kutatások mezején. Oly alapos tudománynyal, akár egy akadémiai tag, oly hévvel, hogy Kazinczy Ferencz megcsókolná őt, Thuróczy, Pray, Katona megölelnék őt, ha föltámadnának sirjaikból, — és oly mokány kitartással, akár egy Bod Péter korabeli fanatikus krónikás.

Ismeri is ő a magyar történelmet legapróbb izében ugy mint a hogy magyar főur, néhai gróf Teleki Józsefet kivéve, még nem ismerte soha.

Jelenleg egy nagy magyar történelmi helynévi «Ononastikon»-on dolgozik, mely ha egyszer napvilágot lát, diszére fog válni irodalmunknak.

Ismeri ő egész Európa társadalmát, a római, florenczi, párisi, berlini highlifet szintugy mint a lipcsei egyetemet, a debreczeni collégiumot: de azért nem érzi magát sehol oly jól, mint a magyar történetbuvárok körében. Buzgó tagja a «Történelmi társulat»-nak;

estéit legörömestebb azon kávéházakban tölti, a hol ifjabb és idősebb történetbuváraink, régészeink raja összejön, és midőn herczegi gyermekei születnek, a kiket ős magyar néven Zoárdnak, Éduának keresztelt el, komául nem valami herczeget hí, hanem jó magyar zamatu szomszédos közbirtokosokat, meg a veleszületett bárói czimet már rég önként letett, hatalmas bajuszu Rabonbán-utódot és székely történészt, Orbán Balázst.

Szeretett herczegi nejével született Zichy grófnővel nyitramegyei uradalmában tölti az év legnagyobb részét. Itt buvárkodik ő és innét teszi kirándulásait a fővárosba, a honnét azután valahányszor bucsut vesz, valamennyi ismerőse, rangkülönbség nélkül azt szokta mondogatni, magában: «Hajh! ha ez a herczeg állandóul itt ütné föl a tanyáját Budapesten, mennyire más zamatja lenne csak négy-öt év alatt is annak a mi fővárosunk előkelő társas életének!»

***

Gróf Szapáry Géza magyar királyi főudvarmester és nincs is Szt. István koronájának birodalmában főur, a ki, ugy finomul délczeg megjelenésénél mint a szó nemesebb értelmében udvari elegans lényénél fogva e magyar zászlósuri méltóságra aesthetikailag több igényt formálhatna mint ő. Ha igaz az, hogy az európai culturnemzetek főnemességeikben oly társadalmilag rokon koszoruban füződnek együvé, mint a lombgazdag erdőben a legfestőiebb csoportok szinpompája: akkor gróf Szapáry Géza egyéniségében nyilatkozik a magyar mágnásságnak ez időszerinti nemzetközi typusa a legszerencsésebben. A külföldön senki sem hiszi el, a ki delejezőleg bájos nejének Győry Marie grófnőnek karján őt első izben megpillantja, hogy ez nem egy franczia herczegi pár a Saint Germain valame-

lyik ősrégi palotájából. Idehaza azonban mindenki tudja, hogy gróf Szapáry Géza a leghazafiasabb főurak egyike.

Gyakran megfordulnak a legelőkelőbb európai udvaroknál és az agg német császár részéről is oly kitüntetésben részesülnek, a melyre büszke lehet a magyar highlife. A grófnő nővére Győry grófnő, a pár év előtt elhunyt dúsgazdag gróf Győry kitünő müveltségü leánya rendkivüli mérvekben árasztja a jótékonyság áldását a szenvedő emberiség nyomorteljes köreire.

***

Báró Majthényi László valóságos belső titkos tanácsos és főispán, egyike a legnagyobb tehetségü magyar főuraknak. Valóságos irtóháboru az, a melyet ő évtizedeken át az ellenzék ellen a maga megyéjében visel. Ha az ember a hontmegyei dragonadeokról olvas vagy hall, azt képzelné, hogy báró Majthényi László okvetlen valami élvezhetetlen politikai kis magyar Muravieff a társas érintkezésben is.

Mennyire csalódik a ki e hiszemben él! Nincs báró Majthényi Lászlónál igézőbb gentleman az egész magyar highlife társaságban. Csupa szikrázó ész, csupa gyöngédség és csupa szivélyesség ő egész lényében.

Hatalmas belügyminiszter vált volna belőle, az már igaz. Boldog is lehetne az olyan ország, a melyben a korszerü haladás magasztos ügyét szolgálná egy évtizeden át egy oly erélyes kormányzati génie mint báró Majthényi László: föltéve, hogy nem léteznék abban az országban egyátalán semmiféle kiirtani való oppositió.

Majthényi László báró unokatestvére és sógora báró Majthényi Ottó. Érdekes főur ő, és olyan tudós férfiu, hogy büszkék lehetünk reá. Évtizedek óta mélyedt bele különösen a természettudományokba oly alapos-

sággal és oly szenvedélylyel, hogy szintén megfoghatatlan az a szigoruság, a melylyel tanulmányait elzárja a világ elől.

A régi franczia arisztokraczianak voltak és talán még vannak ma is ilyen tagjai, a kik bezárkózva kastélyaikba, szellemibb életet éltek mint az «Institût»-nek nem egy tagja: de soha nem lépnek még csak egy rövidke értekezéssel sem a közönség elé. «Bizonyos olymposi szeszélye volt ez azon a természettől dúsan megáldott, született főuraknak: ugyanazon exclusiv szellem sugalta nekik ez aszkéta munkát, a mely a modern highlife többi tagját szokta a társasérintkezésben lelkesiteni». Igy értelmezték franczia kritikusok e sajátszerü tünetet saját hazájokban. Báró Majthényi Ottó magába vonult tudós munkálkodására e magyarázat nem talál. Ő benne nincs meg az ily exclusiv természetü vonásra a psychikai alap. Szivélyes, jókedvü, nyájas világfi ő a külvilágban; a legrokonszenvesebb főuri alakok egyike a «Nemzeti Casinó»-ban. Komoly, elzárkozottan, elmélyedten komoly csak a saját könyvtárában tud lenni és a saját laboratóriumában. Hogy nem ir: annak nála csak egyetlenegy alapoka lehet: az eszményig fokozott túlszerénység.

* * *

Gróf Gyürky Ábrahám valóságos belső titkos tanácsos és Nógrádmegye főispánja, egyike a legszeretetreméltóbb magyar főuraknak. Neje báró Orczy Sarolta a legszellemdúsabb szép asszonyok egyike. Párisban telel most többnyire. Ő járja a legremekebb stylben a csárdás-t az egész highlifeben.

Ha már fölemlitem a csárdást; eszembe jut a zene is, a zenéről pedig az a magyar főur a ki legjobban tud hóditani a maga zenéjével.

Ábrándos szép barna főurias troubadour alak a báró Bánffy György. Valódi müvész a zongorán, az ezüst

húru cziterán és czimbalmon meg éppen utólérhetetlen. Irt operette zenét is, még pedig olyat, mely nem mindennapi tetszést aratott.

Báró Bánffy Albertnek, e spanyolgrand megjelenésü, de hamisitlan magyar szivélyességü dusgazdag erdélyi főurnak a fia. Báró Bánffy Albert maga is sokat megfordul a budapesti highlifeben. Legidősebb fia báró Bánffy Adám is kitünő ember. Valódi magyar Palissy. Gazdag főur létére szenvedélylyel üzi — még pedig sajátkezüleg — a remek műkályhák és műtálak készitését. E czélra választuti birtokán egyik nagyszerü emeletes istállóját oly műhelylyé alakitotta át, hogy megcsodálja azt müvész is meg a sportman is egyiránt. A müvész csodálkozik a műhely ritka tökélyü berendezésén, a sportman pedig csodálkozik a fölött, hogy lehetett gazdag fiatal magyar mágnásnak igy tönkre tenni egy pompás istállót!

* * *

Gr. Andrássy Aladár és neje báró Wenckheim Leontine szintén fényes főuri házat visznek és állandólag előkelő részt vesznek a budapesti highlifeben. Aesthetikai izléssel rendezett estélyeiken megjelen a crême szine-java. A grófné, a kinek nőiesen szép megjelenése egyike highlifeünk legvonzóbb alakjainak, nagy tevékenységet fejt ki a jótékony egyletek vezetésében, és férje, ki szintén dúsgazdag mágnás, egyike a legtiszteltebb, közhasznu vállalkozásainkban is szereplő főurainknak.

Már mint ifju végig harczolta a függetlenségi hadjáratot, utóbbi időben pedig erélyesen lépett föl a hazárdjáték elharapódzása ellen oly körben, a melybe a hazárdjáték csakugyan már programmszerüleg sem való ugyan, de a hol kevésbé tekintélyes és egyuttal kevésbé közkedveltségü főur mint gróf Andrássy Aladár, alig

mert volna a hazárdjáték ellen ily nyiltan sikra szállani. Valódi érdem ez társadalmunk irányában.

Gróf Andrássy Aladár bájos leánya, gróf Andrássy Mária grófnő csak pár hóval ezelőtt ment férjhez gróf Széchényi Dénesheż.

Gróf Cziráky János özvegye született gróf Dezasse még férjének halála előtt, fehérmegyei birtokára vonult, a mit méltán sajnál a fővárosi highlife, mert a gróf Cziráky Jánosék háza egyike volt a Budapesten székelő highlife legünnepeltebb salonjainak.

Gróf Cziráky Antalt, az elhunyt tárnokmester legidősebb fiát, e jeles képzettségü főurat azonban, most ismét gyakrabban látja a fővárosi társaság, érdekesen szép nejével, gróf Keglevich Rózával együtt; szintugy gyakran fordul meg a budapesti highlifeben gróf Cziráky János második fia gróf Cziráky Béla. Gyönyörü szép ifju, valódi antik szoborra emlékeztet: ezt suttogják, ha megpillantják a nők. Erélyes, tapintatos főispánja Fehérmegyének és az országos tüzoltószövetség élén is közhasznu szolgálatot tesz egy kétségenkivül fontos társadalmi ügynek.

***

Gróf Zichy Nándor szóba jött már több alkalommal mint eshetőleges miniszterelnök-jelölt. Kiválik szellemi tehetségei által szintugy mint nagy vagyona által mágnásaink sorából. Rendkivüli, sokoldalu tudományos képzettségü, gondolkodó fő. Már kora ifjuságában nagy feltünést keltett az ősiség eltörlésének közgazdasági visszahatásáról irt tanulmánya által. Jelenleg ő a közjogi alapon álló ellenzék vezérszónoka a főrendiházban.

Gróf Zichy Nándor és neje gróf Zichy Livia szintén élénk részt vesznek a budapesti highlifeben. Gróf Zichy Nándor egyik bájos leányát gróf Zichy Saroltát

a néhai nagy nevü országbirónak Majláth Györgynek szép tehetségü fia, Majláth főispán vette nőül.

Azon lélekrázó szerencsétlenség óta, mely az országbiró életét kioltotta, özvegye, Prandau bárónő visszavonult egyelőre birtokaira. Igen sokat vesztett e szerencsétlenség folytán a budapesti highlife, a melynek az országbiró háza egyik legelőkelőbb gyúpontja volt. Az országbiró egyik bájos leányát Pallavicini Ede őrgróf vette nőül; a másik nem kevésbé bájos leánya Majláth Sarolta a királyasszony ő felségének udvarhölgye.

***

Báró Edelsheim Gyulay Lipót lovassági tábornok és hadtestparancsnok egyike a legérdekesebb férfiaknak, kik ujabb időben az osztrák-magyar hadseregben magas tábornoki rangfokot foglaltak el.

Már alakja is az ódon hősköltemények vezénylő bajnokaira emlékeztet; és évtizedek óta egy óriási nagy hadsereg vallja mint szent hitét, hogy ő a legelső huszár a világon. De báró Edelsheim Gyulay nem csak a lovasságot vitte nevezetes reformokon keresztül: a tulszigoru katona, a kitől retteg a táborba gyült fél Ausztria, valódi alapos jogtudós, a szellemi munka asztalánál és európailag müvelt gentleman a salonban. Bájdús nejével ha végig kocsiz a fővároson: — melegebb érdeklődéssel fordul feléje párt- és osztálykülönbség nélkül a közfigyelem mint tán ez az egy Mollinary táborszernagyot kivéve — Budapesten rendszerint közös hadseregbeli tábornokkal történni szokott. Mindenki érzi, hogy egy rendkivüli ember áll előtte, a ki az ő katonai pályáját és egyuttal értelemtől áthatott egyéniségét közelebbről ismeri.

Báró Edelsheim-Gyulay egyike leggazdagabb magyar mágnásainknak és hogy érdeklődik a magyar

közmüvelődés ügye iránt is, megmutatta már akkor, a midőn közös hadseregbeli parancsnokló tábornok létére — fölvétette magát a magyar irók és müvészek körébe. — Állandó tényező ő is bájdus nejével együtt a fővárosi highlifeben.

***

Van a budapesti highlifenak, bármennyire egységes is az a maga kizárólagosságában, egy határozott nuance-ja és ez az erdélyi protestáns mágnás családok solidaritása.

Budapesten állandóul számos erdélyi mágnás család telel, a melyek legtöbbnyire kiegészitő alkatrészét képezik ugyan az egész egyetemes highlifenek, de — hogy ugy mondjam — a köznapi érintkezésben mégis néhány tüzetesen erdélyi góczpont körül sorakoznak a minthogy e főrangu családok is velök fonódnak egy szorosabban egybetartozó salonviránynyá.

A legelső házat viszi a protestáns arisztokraczián özvegy gróf Teleki Sándorné, született gróf Teleki Josephine. Kellemtelt barna szépség, kitünő irodalmi müveltséggel. Nagy érdemei vannak az országos nőképző-egylet létrehozatala és gyors fölvirágoztatása körül.

Alapjában egészen magyaros szellemben nyerte neveltetését érdemdus édesatyjának, a jeles történetbuvár gróf Teleki Domokosnak vezetése alatt; férjét gróf Teleki Sándor, képviselőt pár év előtt vesztette el. Fényes salont tart, a melyben főranguakkal vegyest hivatalosak időről-időre politikai és irodalmi kitünőségek is. Gróf Teleki Sándorné egyik érdekesen szép leányát Teleki Margit grófnőt Horvátország bánja gróf Khuen-Héderváry Károly vette nőül, a másikat báró Prónay Gábor; fia gróf Teleki Gyula pedig báró Sennyey Lajos leányát, báró Sennyey Pál unokahugát.

Egy másik góczpontja az erdélyi protestáns főrangu világnak báró Kemény Kálmánék háza.

Ezelőtt éveken át országos képviselő, most főispán, báró Kemény Kálmán nejével az ép oly szellemdus mint érdekes szépségü báró Bánffy Polyxenával szintén állandó tényezőjévé vált a budapesti highlifenek. Csak a telet töltik most Budapesten, nyaranta, de különösen a nagymérvü vadászatok ideje táján ők is valamint az erdélyiek egyátalán a «bérczek honába» vonulnak.

* * *

Báró Sennyey Pál a nagynevü államférfi bájos nejével báró Fiáth Marieval több éven át távol a magyar fővárostól keresett üdülést roncsolt egészségének. Nagyban nélkülözte őket ez alatt a magyar highlife: mert nem csak a báróné kedvesen tudja fokozni szellemdus élénkségével a társas együttlét salonias gyönyöreit, de maga a főrendiház méltóságteljes elnöke is szeretetreméltó tud lenni a rá nézve harmónikus társaságban, anélkül, hogy az ember csak egy pillanatra is elfelejthetné, hogy az, a ki átlátszólag gyöngéd játszisággal hozzá szól, maga a megtestesült tekintély.

Báró Sennyey Pál nevét sok százezer ember hordta csak néhány év előtt is még ajakán: de ismerni őt, még politikusaink közül is vajmi kevesen ismerték. A pártemberek egyik részére nézve a báró Sennyey Pál alakja a hetvenes évek dereka táján valódi átokformula volt, a melylyel a Deákpárt akkori vezérkarának monopoliumától szétugrani készülődő kormánypárti elemeket az ó-liberális mázzal bekent husosfazekak politikusai ijesztgetik vala, — a másik félre nézve pedig a báró Sennyey Pál parliamenti nimbusa éppen oly megbecsülhetetlen talált kincs volt mint az

egymás közt a konczért kicsinyesen versenygő irodalmi középszerüségekre a «Toldy»-jával oly hirtelen föltünt Arany Jánosnak népiesen epikai génieje. Vállvetve emelték mentül magasabbra azt, a kiről azt hitték, hogy nekik már a genreénél fogva sem fog komolyan ártani, csakhogy egyikök se lökessék véglegesen félre attól a koncztól, a melyért a függönyök mögött évek óta kimeritő létharczot küzdének. Sokan irtóztak báró Sennyey kormányra jutásától, mert ab ban a tévhitben voltak, hogy vele együtt a feudális reakczió és az ultramontanismus fognak ismét fölülkerekedni. Sokan voltak, a kik visszaéltek az ő nevének jelentőségével, de még többen a kik nem biztak benne. Legtöbbet ártottak neki azok, a kik magukat «conservativ»-nek nevezték: mert ezek fértek hozzá legközelebb és elhitették vele, hogy a sikerdus zászlóbontáshoz okvetlenül szükséges, hogy ő maga magát is «conservativ»-nek vallja.

Minő tévedés!

1848 után e pártjelző «conservativ» nem birhatott többé józanul gyakorlatias bűverővel. Igaz, elméletileg szólva a «conservativ» minden időben, minden népnél tulajdonkép csak is relativ fogalom.

Ebben az értelemben maga Clémenceau is conservativnek vallhatja magát Louise Michellel szemben. Ámde az alkotmányos magyar politikai gyakorlatban e pártjelző «conservativ» még a hetvenes évek derekatáján is csak kettőt jelenthetett. Vagy azt, hogy conserválni óhajtja az akkor is már de lege fönnállott 48-as szellemü jogalapot; vagy pedig azt, hogy tulkapásnak tekinti már magát ezt a 48-as szellemü jogalapot és ezt visszafelé óhajtja fejleszteni az 1848 előtti állapotok irányában.

A negyvennyolczas szellemet conserválni nem azok részéről forgott fönn benső szükséglet, a kik azt becsü-

letesen föntartani óhajtották holmi socialistico-communistikus demagógiával szemben is, mert ilyes rémlátványoktól nem fájdulhatott meg, bár akarták, még a tulideges Rajner Pálnak belügyminiszteri feje sem. Ha érezhette valaki a 48-as szellemü jogalap conserválásának a szükségét: ugy ez csakis mindazon hazafiak összesége lehetett, a kik a Sedan óta nálunk csakhamar fölburjánzó rendi reakczió fondorlataitól féltették a szabadságot, meg a jogegyenlőséget.

Olyan zászlóhoz azonban, a melyre 1847 lett volna nyilt betükkel ráirva, pártot a hetvenes évek dereka táján csak dőre politikus vagy olyan államférfi kereshetett, a ki annyira nagy ur volt, hogy egyátalán nem érintkezett az emberekkel.

Báró Sennyey Pál nem volt conservativ soha, vagy legfölebb oly értelemben, a melyet kivüle az ország értelmiségének köreiben tisztán, világosan nem értettek.

Báró Sennyey Pál magyar parliamenti államtanácsot akart, báró Sennyey Pál állami közigazgatást akart a megyei törvényhatóságokban; báró Sennyey Pál felsőházi reformot akart korszerü alapokon.

Sem parliamenti államtanácsot egyátalán, sem állami közigazgatást a megyékben, nem ismert soha alkotmányos jogfejlődésünk.

Hogy lett volna tehát ő, a ki ezeket akarta, conservativ?

Vagy tán az a conservativ, a ki nem akarta, hogy az 1608-ból örökölt főrendiház a XIX. század végén tul is tovább döczögjön?

Nem volt conservativ báró Sennyey Pál, hanem reformer. Még pedig a szó oly értelmében, a melyhez semmi köze sem volt a rendi reakcziónak. A rendi reakczió szinezetét csak azok árasztották az ő politikai jelentőségére, a kik közvetlenül környezgették.

Épen oly kevéssé volt ő ultramontán. Hogy mint

fiatal házas Rómába ment, és ott IX. Piusnál megtette ő is a katholikusoknái szokásos térdhajlást: ez nem azt tette még, hogy ő egész politikai pályájából nem akar egyebet csinálni, mint egy vakbuzgólag, szolgailag engedelmes utat Canossába. Nem volt az autonomiai kongresszus alkalmából az autonomia elvi elfogadása mellett sem. Ez népszerüségnek jövendőjét illetőleg, mindenesetre parlamentáris hiba volt, a hazára nézve pedig tagadhatatlanul nagy kár: ámde vajjon azért ultramontánnak tart-e a közvélemény minden magyar politikust, minden magyar főpapot, a ki akkor hasonló álláspontot foglalt el? Hisz akkor ultramontánoknak lennének nevezhetők azon r. katholikus hitvallásu, szabadelvü államférfiaink is, a kik azóta is oly álláspotot foglalnak el e nagy ügygyel szemben, hogy éppen az ő álláspontjuk nem engedi meg még csak azt sem, hogy a katholikus autonomia kérdése ujból komolyan fölvettessék. Ez nem méltányos szemrehányás báró Sennyey Pállal szemben. Ez épen olyan, mint midőn a politizáló közönségünk ajka az összes muszkavezető mágnásaink és dignitáriusaink sorából csak két-három egyéniség nevét hangoztatja dörgedelmesen megrovó tónusban: a pozsonyi memorandumot aláirt 150 mágnásnak és dignitáriusnak nevét pedig egyszerüleg a feledékenység fátyolával boritja, sőt még azok legtöbbjét közkedveltségben is részesiti.

Báró Sennyey Pál nem irta alá a pozsonyi memorandumot; szembeszállott ugyan a parliamentben Kossuth Lajossal: de azért nem bélyegezte Európára kiható és az orosz czár atyáskodó segitségét esdő proclamátióban, miként azt a pozsonyi memorandum tevé, sehonnai tolvajcsőcseléknek a Magyarország állami függetlenségéért és a 48-as törvények demokrata szellemeért, Szolnoktól, Tápió-Bicskétől Komáromig diadal-

masan küzdő összes magyar hazafiságot a földteke népei és az utókor előtt.

Báró Sennyey Pál nem szolgálta Bachot. Sőt báró Sennyey Pál nem szolgálta Schmerlinget sem. Éppen ellenkezőleg, mint a Majláth-féle dicasterialis régime tárnokmestere a kiegyezést a legkomolyabb mérvekben elősegitette — és ámbár akkor az ő szavára Bécsben még nagyon, de nagyon sokat adtak, őszinte tanácsadói segédkezéssel mozditotta elő az 1848-diki alkotmányos jogalapnak helyreállitását.

Ha ő ekkor ezt határozottan ellenzi: ugy létrejött volna ugyan a kiegyezés valami formában: de aligha lett volna már 1867-ben magyar királyi miniszterelnökké gróf Andrássy Gyula.

És tán ez éppen az, a mit némelyek nem tudnak soha báró Sennyey Pálnak megbocsátani. De hogy történhetett mégis, hogy fényes parliamenti szereplése daczára oly hosszu időre leszorult a pártélet tetőzetéről?

Ennek sok oka van: de hogy nem tudta leverni mindazon cselszövényeket, a melyek személye ellen a trón zsámolyánál gróf Lónyay bukásától a fusióig — a parliamenti pártok sejtelme nélkül — mozgásba hozattak: ennek a végoka szerény nézetem szerint utóvégre is ő saját maga. Vannak politikusok, a kik igazat mondanak a nyilvánosság előtt lehetőleg gyakran; kerülik is a nyilt füllentést parlamentáris és publicistikai téren a lehető legnagyobb óvatossággal; de azután annál nagyobbat füllentenek alkalmilag a «trón zsámolyánál:» mert jól tudják, hogy a nálunk önnálló hagyományos viszonyok közepette nem igen jönnek rá sem felülről, sem alulról a turpisságra és mert azt is tudják, hogy az ily eszélyesen a maga helyén, kellő időben elhelyezett füllentés az ő saját czéljaikra nézve hasznosabb lehet bármely korszerüleg gyakorlatias nagy gondolatnál.

Ilyen fajta füllentésekkel tették lehetetlenné azt, hogy a krisisek alkalmával báró Sennyey Pál fölülről komoly támogatásban részesüljön.

No, alant pedig csak ugy erősödhetett volna meg véglegesen a báró Sennyei Pál parliamenti hegemoniája, ha legalább az inventár-mamelukok jelentékeny csapatja megkapta volna azt a jelszót, a melyet kerülő utakon ugyan, de azért még is megkapott félreérthetlenül akkor is, midőn gróf Lónyay ellen a támadás insceniroztatott, meg akkor is, midőn Tisza Kálmán február 3-dikán fölállott, hogy hajlandónak jelentse ki magát a fusióra.

Várták is ezt a jelszót az inventár-mamelukok szörnyü mohósággal — a folyosón, a clubban, a «Nemzeti Casinóban»: de a jelszó elmaradt végkép. Báró Sennyey Pál államférfiui nagy tekintélyét hangoztatta mindenki; de sem nem sétáltak vele bizalmasan suttogva befolyásos képviselők előtt Bécsből leránduló főhadsegédek, — sem nem jött szóba az ő neve meleg érdeklődés mellett soha a rókavadászatokon.

Oly idők voltak ezek, a midőn a pártemberek napról-napra csak azt lesték, hogy melyik szereplő kormánypárti notabilitásnak akad pár percznél tovább tartó társalgása valamely udvari emberrel. Gróf Péchy Manó miniszterelnöki jelöltsége fölött az inventár-mamelukok csak mosolyogtak; de a midőn meghallották, hogy nagyon sugárzó arczczal hajlott meg előtte valamely előszobában egy fontos udvari egyéniség: másnap már félig fölállva fogadta őt a fehér asztalnál egy egész nagy politizálva ebédlő társaság.

Mi kevés hiányzott ezen időben abból, hogy báró Sennyey Pál a helyzet urává legyen és azután az is maradjon. — Tiszával vagy anélkül — egy egész emberöltőre!

Csak az kellett volna, hogy miután fölülről már

nem tolták előre, hát legalább alulról mutatkozzék mellette ama véghetetlen nagy tisztelet mellett még egy kis a fajta magyar alkotmányos lelkesedés is.

Elmaradt biz ez is szintugy, mint a fölülről támogatás. Elmaradt pedig a parlamentáris lelkesedés egyszerüleg azon okból, mert báró Sennyey Pál szörnyen merev nyakkal, iszonytatólag begombolkozva sétálgatott végig még ezen időkben is a ház folyosóján. Alig állott szóba mással, mint Ürményi Miksával, Szögyényi Laczival meg Beöthy Ákossal.

No, még természetesen gróf Apponyi Alberttel is. Mért tette ezt báró Sennyey Pál?

Tán vele született vérgőgből-e? avagy a dicasteriálista megszokott tekintélyeskedő mesterkéltségéből?

A ki ily badarságot hajlandó hinni: az nem ismeri báró Sennyey Pált, — sem az államférfit, sem az európai müveltségü gentlemant. Több «salonias» «esprit égalitaire» van ő benne, mint igen sok szájaskodó demagogban.

Nem, báró Sennyey Pál csak azért volt oly tartózkodó a társas érintkezésben, mert kimélni akarta a beteg Deákot. A haza bölcse Deák Ferencz éveken át volt sulyos beteg, de már előbb is voltak emberek, a kik Deák Ferencz barátságával visszaélve, keresztül vihettek mindent, a mit csak akartak. Ha ellenkezésre találtak: csak azt kellett mondaniok, hogy ennek meg kell történnie, ennek meg nem szabad megtörténnie: «mert különben Deákot megüti a guta.»

Az ó-liberális mázzal bevont husos fazekak politikusai nagyon is gondoskodtak róla, hogy az inventár-mamelukok félreérthetlenül megtudják és ezek által azután bizalmas ebédek, vacsorák alkalmából az összes képviselők félreérthetlenül megtudják, hogy Deák Ferencz Sennyey Pált mennyire nem szereti. Észrevette ezt báró Sennyey Pál maga is, és éppen

azért, kivált a mióta Deák Ferencz komolyabban megbetegedett, még a látszatát is kerülni akarta annak, hogy ő — deákpárti képviselő létére — a Deák Ferencz betegen fekvő pártvezér akarata ellenére is a Deák párt táborában a saját maga miniszterelnöksége mellett korteskedik.

Tulgyöngéd önérzet: ez volt báró Sennyey Pál társas merevségének a psychikai forrása azokban a válságos időkben; semmi egyéb.

Nagyon nemeslelkü eljárás volt ez egy gentlemantől: de határozottan hiba volt a parlamentáris, nagy célokért küzdő bajnok részéről.

***

Báró Sennyey Pál visszanyerte egészségét és haza jött Budapestre, mint a főrendiház elnöke.

Sok ember nem értette meg és nem érti még ma sem, hogy mi indithatta őt erre a lépésre. Nem vagyok beavatva a titokba én sem, de mégis megtudom magyarázni a dolgot, ha meggondolom, hogy báró Sennyey Pál, mielőtt még kezet nyujtott volna Tisza Kálmán miniszterelnöknek, már nyiltan désavouálta a rendi reakcziónak elfátyolozott szárnyai alatt Gladstoneoskodva kerületező gróf Apponyi Albertet.

Benső baráti viszonyban állott vele: minden bizonynyal jobban beláthatott már évek előtt a kártyába, mint azok a boldogtalan talmi kuruczok, a kik egetverő éljenviharral jutalmazták a tiszteletreméltó karlsburgi atyák ékesszavu növendékét, még akkor is, midőn ez — számitva az ő fejvesztett pártdühök vakságára, és süketségére — fényes nappal, fölemelt ó-conservativ-hangon tiporta sárba az 1789-ki eszméket szülő és éppen azért az ocsmány rendi multtal dicsően szakitott Franczia-ország emlékét.

Báró Sennyey Pál nem elméleti államtudós, — ezért

idegenkedik ő valószinüleg a demokráczia elnevezésétől.

Nagy államférfiu ő, szeplőtlenül önzetlen hazafi és európai szinvonalon álló emberbarát, de miután ezt a fogalmat «demokráczia» nem ugy fogja föl, mint a hogy fölfogják ezt a jogegyenlőségi alapon már rajta álló nyugateurópai társadalmak emlőin növekedett nagy állambölcsek, hanem valószinüleg csakis a salaktelt és alantas müveltségü demagógok «demokracziá»-jával, vagyis a minden szellemileg, erkölcsileg és anyagilag kimagaslót egyiránt kába durvasággal niveliirozó tömeguralommal, illetőleg az e fajta tömeguralmi velleitásokkal azonositja: nem csodálkozhatunk rajta, ha ő is magát arisztokratának érzi, a szónak, fölvilágosult törekvésekkel megférő, nemesebb, antik görög értelmében.

Ámde ezen fölvilágosult, nemesebb értelemben vett arisztokrataságnak czéltudatos nézpontjából is oly fenkölt hazafias államférfiui szellem, mint báró Sennyey Pál valódi borzongást érezhet magában azon gondolattól, hogy az ő nagy neve eszközül használtassék föl oly ellenzéki mozgalom javára, a melynek ténylegesen activ vezére a már alkotmány szerint a jogegyenlőségben egységesült magyar állampolgári társadalmat ismét holmi rendi tagozatu retrográd társadalommá akarja szép lassacskán és alig észrevehetőleg szétbomlasztani.

Ha ez volt csakugyan a legnagyobb elvi indok, a miért báró Sennyey Pál kezet fogott Tisza Kálmánnal: akkor csakugyan megérdemli e lépésért minden elfogulatlan magyar hazafi hálaját.

Báró Sennyey Pál nemcsak nagy államférfi, de nagy szónok is, a szónok legelegánsabb értelmében.

A budapesti highlife, bármennyire meg van is oszolva pártpolitikailag, osztatlanul örvend, hogy ismét

visszanyerhette az ő «társadalmi és politikai büszkeségét» a maga közvetlen körébe.

***

Báró Simonyi Lajos hosszabb idő óta annyira visszavonult a politikától, hogy csakis mint előkelő, közkedveltségü highlifeman volt tényező a budapesti társaságban. Különösen pedig mint a sport szenvedélyes barátja.

Báró Simonyi Lajos mindazáltal nem szünt meg egyike lenni Magyarország legnépszerübb államférfiainak. Az ő igaz szabadelvüségében már azután csakugyan alig kételkedik valaki. Kitünt az ő kristálytisza hazafias emberszeretete, vagy a gyöngébbek kedvéért világosabban szólva, az ő hamisitlan és utógondolat nélküli egyenlőségi igazhitüsége nemcsak abban a hadjáratban, a melyet mint a néhai «független szabadelvü párt» szeretett vezére vezetett az elposványosodott bank- és vámkérdésben, de kitünt az ő egész politikai pályafutásából 1848-tól le egész a mai napig.

Európai müveltségü politikus, kitünő szónok, éppen oly lovagias, mint szeretetreméltó gentleman volt ő minden izében mindig.

Gazdag mágnás, de azért nem jutott senkinek sem eszébe, hogy mágnással beszél, a ki vele érintkezett, ha csak nem az ő nemesen férfias finomságáról.

Volt már ipar-kereskedelem- és földmivelésügyi miniszter, — lehetett volna miniszterelnök is, ha kevésbé szerény a krisisek alkalmával. Fényes jövő vár reá a politika terén, mert ő olyan államférfiu, a kire hazánknak szüksége van — mindenekelőtt a rendi reakczió ellenében.

Báró Simonyi Lajos egyike azon mágnásainknak, a kik épitkeztek is Budapesten, csakhogy hozzájárulhassanak a magyar főváros emeléséhez.

***

Gróf Festetich Tasziló sok milliót örökölt boldogult atyjától Festetich György volt minisztertől, valamint nagybátyjától gróf Festetich Tasziló altábornagytól; jól hangzik a Festetich név is mint magyar mágnás név, mert oly nagylelkü áldozatkész hazafias főurra emlékeztet, mint a minő a keszthelyi Georgikon alapitója volt. De a budapesti highlifenek is őszintén van oka gyönyörködni a dusgazdag és szeretetreméltó fiatal főurban: mert daczára annak, hogy elsőrangu nemzetközi highlifeman és sportsman, mégis legörömestebb lakja fénytelt, igazán főuri palotáját Magyarország fővárosában. A gróf neje Hamilton herczegnő, a ki előbb a monacoi fejedelemnél volt férjnél. Érdekes, valóban fejedelmi hölgyalak és hazánkat egészen megszerette.

Gróf Festetich Pál, gróf Szapáry Gyula pénzügyminiszter sógora szintén gazdag highlifeman, nagy kedvelője a sportnak és a társaséletnek, a melyben élénk részt vesz bájos nejével, Pállffy grófnővel. Gróf Sztáray Antal és János kitünő sportsmanek; és egyuttal belső tényezői a budapesti highlifenek. A Sztáray család nagyon előkelő szerepet játszott már hazánk legrégibb korszakaiban.

* * *

Báró Révay Gyula egyike a legkedveltebb gazdag ifju mágnásoknak. Nem rég vette nőül gróf Berchthold László bájos leányát és kora ifjusága óta tényező a highlifeben. — Pár év előtt halt el édes atyja, — báró Révay Simon. Mélyen sajnálta e nemeslelkü főurat nemcsak a highlife, de az egész müvelt, hazafias magyar értelmiség. Dusgazdag, ősrégi családi fény övezte mágnás létére, valódi példányképe volt egy európai müveltségü, de genuin magyar lelkü gentlemannek. Özvegye Tajnay Helén palotahölgy, végsarja egy óriási vagyonu ősrégi magyar uri családnak;

a mely négy-öt századdal ezelőtt is már első rangu szerepet játszott a valóban történelmi magyar arisztokráciában, mint tüzetesen magyar közjogi fogalom szerint főuri család, grófi, bárói czim nélkül is. Nem tart Budapesten házat szeretett férjének elhunyta óta. Szintén távol van a magyar fővárostól, érdekesen szép leánya, báró Révay Sarolta, derék férjének gróf Forgách József volt főispánnak halála óta és rendszerint Olaszországon tölti a telet.

Ugyancsak külföldön, főleg Egyptomban telel többnyire báró Révay Ferencz is, egy nagyon tudománykedvelő, világot beutazott, gazdag magyar főur.

A báró Révay család egyike azon csekély számu magyar mágnáscsaládoknak, a melyek már az Árpádházi királyok alatt is az ország nagyjainak családai közt említtetnek.

* * *

A legnagyobbszerü főuri palota Magyarország fővárosában a közelebb elhunyt derék jó gróf Karácsonyi Guidóé. Valódi fejedelmi lak. Még a portásnak a lakása is oly nagymérvü, hogy édesörömest ellaknék benne akármelyik kis német fejedelemségbeli highlifeman. Gróf Karácsonyi Guidó nem dicsekedhetett ősrégi családfával, de önérzettel hivatkozhatott hazafiui erényeire.

Százezer forintot tett le jótékonysági czélokra ezelőtt több évtizeddel. Fényes jutalmat tüzött ki drámai pályázatra az akadémiánál is. Nagyon szivélyes, vendégszerető kedves ember volt.

Egyik kellemtelt leánya, Adrianne grófné gróf Zichy Gézánál, a jeles zongora virtouznál és költőnél van férjnél, legidősebb fia pedig Elek Gusztáv honvédezredesnek és kamarásnak bájos leányát vette nőül.

Van a gróf Karácsonyi palotáján kivül még egy más nagyszerü főuri palota is Budapesten, a melynek im-

posans volta kellemesen lep meg minden touristát. Ez a gróf Károlyi Alajos palotája a Muzeum-téren. Ellakhatnék benne akár a Sutherland herczeg is. De e gazdag főur annyira benne van már kora fiatalsága óta a diplomatiában, hogy nem is gondolhat arra, hogy salont nyisson a magyar highlifenek gyönyörü palotájában idehaza. Csak pár nap előtt nyitotta meg e palota termeit néhány választékos meghivott előtt. A walesi herczeg volt vendégök gróf Károlyiéknak, oly kitüntetőleg bizalmas stylben, hogy megirigyelte tőlök e verőfényt az egész európai arisztokratia.

Gróf Károlyi Alajos mint nagykövet Londonban, szivesen látja a magyar highlifet és bájos nejével Erdődy grófnővel együtt a legdiszesebb kitüntetésekben részesül az angol királyi család részéről.

Térjünk vissza egyébként Budapestre.

Fölemlitettük körülbelül valamennyi főuri családot, a mely salont tart vagy tényező nálunk a highlifeben. Sőt méltattuk e salonok kiválóbb államférfiui alakjait is.

Még néhány highlife salonról kell emlitést tennünk. Báró Aczél Béláék is nagy salont tartanak, a melyben csaknem teljes számmal jelenik meg a Budapesten székelő főuri társaság, szintugy báró Lo Presti Árpád szép özvegyénél Bethlen Josephine grófnőnél. Nem a német pedanteriára, de a legjobb nyugateurópai vidoran szivélyes highlifere emlékeztetnek ez estélyek.

Nincs is unalmasabb, mint a féle rout, vagy drawing-room, melyet Budapesten próbálnak néha — változatosság kedvéért — utánozni. Én édes istenem! ilyen vérmérséklet és fesztelen szokások mellett route vagy drawing room buckinghampalacei mintára! Nem csoda, ha félóra mulva már az egész társaság elálmosodik és azután a dámák egy hét mulva sem tudnak megszabadulni a rettentő nagy migrainetől.

Nagyon fényes highlife társaság gyül össze Blaskovich Miklósnak és érdekesen kellemtelt nejének Edelspacher Marianne urnőnek salonjában is. Ez az egyedüli köznemes magyar uri család jelenleg Budapesten, a mely mint ilyen bensőleg acceptált tényezője a highlifenek.

Blaskovits Miklósné Edelspacher tábornok leánya, és oly család sarja, mely német hangzásu neve daczára is régi nemes család Magyarországon. Blaskovits Miklós pedig, e gazdag, előkelő földesur, fivére Blaskovich Ernőnek, a «Kincsem» világhirü urának.

Pompás, uri magyar gentleman Blaskovics Ernő; ha minden magyar sportman ilyen müvelt, derék, jókedélyü gentleman is tudna lenni egyuttal: akkor egészen más harmonia fuvallana végig társas életünkön.

***

Azt, hogy hol áll meg a budapesti highlife tulajdonképeni határa, ezt csak a hölgyekre nézve lehetne határozottan megmondani. Azt ugyanis rögtön és elhibázhatlanul megmondják a Casinóban — ha valaki kérdezősködik, hogy egy vagy más különben előkelő nő a highlifehez tartozik-e vagy sem? De arra, hogy ki nem számitható alkalomadtán egy-egy báli vagy verseny seasonra a highlifehöz különben előkelő állásu, gazdag nemes ifjak közől.

Erre még a Casinóban sem tudnának minden perczben biztos feleletet adni.

A habituéket ismeri mindenki: be vannak azok irva nagy mágnás paloták komornyikainak fő és törzskönyvébe. De hogy a highlifehöz lehessen számitani vidékről feljött ifju uracsokat, kik mint jóhirü tánczosok ezelőtt tán három négy évvel a highlife salonjaiban nagyban szerepeltek, még a jelen vagy a jövő évben is: ehhez legalább is az szükséges, hogy ne szünt meg

legyen azon subjectiv indok, a melyre való tekintetből az illetők éppen akkor, a mikor a highlifebe fölavatva lőnek.

Miután család nő nélkül nem képzelhető, a nőkről pedig szabatosan tudni lehet, hogy beletartoznak-e a budapesti highlifebe vagy sem: meglehet azt is mondani, hogy a budapesti highlife azon 122 családból áll, a melynél a főrangu mamák világbalépő comtesskáikat bemutatni comme il faut dolognak ismerik. Társadalmi elemzés alatt e végeredmény oda fut ki, hogy a budapesti highlifeben ez időszerint csak egyetlenegy köznemes uri család szerepel, a többi 121 pedig főrangu család vagy legalább is olyan, a melyben legalább a mama főrangu. Természetesen nem tartozik bele a budapesti highlifebe minden mágnás, a ki Budapesten lakik, csak azért mert mágnás.

Németországon beletartozik a highlifebe a legszegényebb mágnás is, a kinek becsületes kenyérkeresete és benn a highlifeben tündöklőkkel közel vérszerinti rokonsága van. Budapesten a szegény mágnás rokont rendszerint csak Recreationssecretairenek vagy Maitre de plaisirnek használják, ha ugyan még erre is fölhasználják; itt a szegény mágnást, sőt még a kevésbé vagyonos mágnást is lehetőleg távol tartják a highlife salontól. Legfölebb akkor türik meg, ha müvészileg játszik valamely hangszeren; ha azonban «csak tudománynyal» vagy «csak» irodalommal foglalkozik, bármennyire érdemteljes sikerrel is: akkor futnak tőle még az utczán is, mint a hogy bálnélküli időkben futni szoktak az oly nem mágnás irótól, a ki nem éppen divat-tárczász vagy ujdondász.

Valódi sérelem ez — nem ugyan nemzetünkre, de legalább a magyar arisztokracziának olyannyira hangsulyozott «történelmi» jogosultságára nézve. Nem sérelem természetesen a mágnás bohêmere nézve. Mert

van ilyen is Budapesten, mint minden szék- és fővárosban. Azon Buckingham herczegnek, a ki néhány év előtt a Hyde-parkban egy padon mint hajléktalan catilináris existencia halt meg, — ezen Buckingham herczegnek vannak — fájdalom — rangos bajtársai Budapesten is.

Másfelől vannak Budapesten nem csekély számmal szegénysorsu főranguak, a kik becsülettel meg tudják keresni családjoknak a táplálékot. Sőt megható példáit látja az ember e körökben a martyrszerü munkásságnak és a másokérti eszményi önfeláldozásnak. Pedig nem lehet nagyobb életküzdelme a becsületes munkának, mintha az emberilét egyéb terhein kivül még az a koloncz is nyakába ereszkedik valakinek, hogy neki «rangja» van!

***

Előkelő, gazdag köznemességünk világfias müveltségü férfitagjai és magasabb «mondaine» müveltségü hölgytagjai eddigelé nagyon elszigetelve érezték magukat Budapesten.

Ujabb időben azonban megunták ezt az unalmas elszigeteltséget, közelebbi salónias társulásba szerveződtek egymással a fővárosi élet örömeinek ildomosan kedélyes kiaknázhatása végett és elnevezték magukat gentrynek. Hogy salónias összeköttetésbe léptek egymással: ezt nagyon helyesen cselekedték; de hogy «gentry»-nek nevezik magukat, ennek nincs semmi értelme.

Ez a szó «gentry» Angliából veszi eredetét, Angliában azonban a gentry nem jelent előkelő birtokos nemességet, sőt egyátalán nem is jelent semmiféle nemességet. Angliában a főnemességet, a lordok összességét «Nobility»-nek nevezik, ezen alul van a «Baronetage» vagyis a «baronetek», a «Sir» praedicatumos

alsó nemesek összesége. Ezekkel a «baronetekkel» meg a saját személyekre megtett «knight»-okkal vagyis lovagokkal kérlelhetlenül lezáródik lefelé az összes angol nemesség fogalma a jelenkorban. Az ugynevezett «esquire» nem nemesi czim többé, hanem csakis oly udvariassági formula az angoloknál, mint a minő a «monsieur» a franczióknál. Ha valakinek angolul levelet irunk, vagy a családi neve elé teszszük, hogy «Mr.» vagyis «Mister», vagy pedig családi neve után teszszük, hogy «esq.» vagyis «esquire», éppen ugy mintha németül irunk levelet, a legegyszerübb kaputos embernek is utána teszszük a nevének, hogy «Wohlgeboren». A gentry Angliában éppen csak is ott kezdődik, a hol a «nemesség» már teljes tökéletesen bevégződött: vagyis, a gentry tagjai Angliában nem is lehetnek nemesek, mert különben nem a gentryhez számitják őket, hanem vagy a nobilityhöz, vagy a baronetagehöz.

Gentry alatt Angliában minden vidéki földbirtokost értenek, a ki elég vagyonos és elég müvelt arra, hogy részt vegyen a magasabb foku vidéki társas életben. A genealogiához azonban a «gentry» fogalmának nincs a legkisebb köze sem. Valamikor természetesen a tulajdonjogilag teljesen független földbirtokosok, a «freeholder»-ek képezték a gentry magvát: de ma már nem kérdezi senki, hogy freeholder családból származik-e, vagy sem, hanem mindenki elismeri a gentry tagjának azt, a ki a vidéken lakik, és legalább is akkora, vagy oly jól jövedelmező földbirtoka vagy akár bérlete van, hogy belőle családostul urias kényelemmel megél, és e mellett legalább is annyi müveltsége, iskolai képzettsége van, hogy nem kell az ő társaságában szégyenkeznie a fensőbb körökben mozgó, egyetemi tanfolyamot végzett gentlemannek sem.

Az a társadalmi réteg, mely magát Budapesten most

«gentry»-nek nevezi, nem hasonlit az angol gentry-hez semmiben sem, csak abban az egyben, hogy ez a budapesti gentry is oly müvelt, földbirtokos családokból áll, a melyek tulajdonkép saját birtokaikon a vidéken laknak, és a fővárosba csak mulatni, gyermekeik neveltetése végett vagy a papák, vagy a férjek magasabb rangfokozatu állami tisztviselősködése folytán járnak föl.

Angliában «country gentleman»-nek, tehát a «gentry» tagjának tartják azt a franczia, olasz vagy német nevü vidéki müvelt, vagyonos földbirtokos angolt is, a kinek az atyjától a szomszédok még kést, borotvát, nyerget, ostort, prémet, tintatartót, papirost vagy portugalli gyümölcsöt vásároltak.

Egy bizonyos bevándorolt olasznak még ugyancsak látogatott boltja volt a Piccadillyben, midőn gyermekei már kifogástalan rókavadászként szerepeltek a grófságokban, mint az ottani gentry tekintélyes kebelbeli tagjai.

Budapesten azonban nem minden müvelt földbirtokost fogadnak be a «gentry» társaságba; éppen ellenkezőleg, a budapesti «gentry» köreiben többet adnak a genealogiára mint maguk a mágnások. Az, hogy valakinek a nagyatyja még ökör- vagy sertéskereskedő vagy zabszállitó volt, éppen nem akadály dusgazdag, mágnási rangra emelt unokájára nézve, hogy a mágnások highlifebeli kebelzetébe kedélyesen türelmes rokonszenvvel be ne fogadtassék. De próbáljon egy ökör- vagy sertéskereskedőnek megnemesitett unokája, bármennyire gazdag, bármennyire müvelt is, a budapesti «gentry» társaságba belépni akarni: elmegy tőle a kedve, tudom, még mielőtt cotillonhoz jutott volna.

Oly müvelt magyar földbirtokos gentlemaneket pedig, a kik nem nemesek, még be sem eresztenek az ajtón, ha csak nem üzleti kérdésben. Nem volt ez

mindig ugy 1848 óta, és szerencsére nem is valamennyi magasabb értelmiségü, előkelő nemes birtokos magyar család osztja ezen uj divatu elkasztosodott — alakoskodó szellemet. De tény, hogy az áramlat meg van és több oldalról nem talál a maga térfoglalásában semmiféle akadályra.

Vajon mi idézhette föl ezt az elkasztosodást a magyar értelmiség leghazafiasabb köreiben is, 37 évvel 1848 után?

Már e tekintetben — legalább közvetlenül — csakugyan nem Sedan napja hatott, hanem azon visszahatás, a melyet a mágnási highlifenek legujabb keletü önkörülsánczolása idézett elő a társas érintkezésben.

***

Előkelő nemességünk egy részének előkelő városi polgárságunk egy részével közös gyöngéje az, hogy nagyon szereti utánozni a mágnások és mágnásnők modorát, szokásait, divatját, a hol csak lehet, és a mennyire csak tőle anyagilag telhetik.

No hát ez az utánzási vágy szülte ezen legujabb keletü gentry elkasztosodást is.

Régebben a mágnások és mágnásnők gyakrabban érintkeztek a magyar társadalom egyéb előkelő osztályaival mint manapság.

Az igaz, nem mindig volt abban az érintkezésben, kivált a vidéken, köszönet.

Különösen azokban az években, a midőn még nem lépett ujra életbe a parlamentárismus, se nem diszlett még országszerte a részvénytársulati vállalkozás. A jól nevelt mágnások és mágnásnők ezekben az években is a leggyöngédebb udvariasság által tüntek ki az egyéb osztálybeli müvelt közönséggel való érintkezésben: ámde valamint másutt ugy nálunk is voltak abban az időben dámák és urak, akiket épen nem lehetett

volna a jól nevelt mágnásnők és mágnások kategóriájába sorozni.

Ezen kevésbé jól nevelt mágnások és mágnásnők sok mindenféle rendieskedést engedtek meg maguknak abban az időben oly hölgyekkel és urakkal szemben, a kik nem viseltek sem kilencz, sem hétágu koronát. Az, hogy nyilvános, ugynevezett élitebálokon nem nyujtottak ezen mágnáshölgyek a nem mágnás hölgyeknek a franczia-négyesben kezet, hanem zsebkendőt: ez még a legártatlanabb e fajta rendieskedés volt. Egész köteteket lehetne összeirni azokból a mindenféle ravasz műgonddal kieszelt rendieskedésekből, a melyekkel abban az időben a kevésbé jól nevelt mágnásság e hazának kevésbé rangos, de müvelt gyermekeit nyilvános összejövetelek és mulatságok alkalmával megvendégelni szokta. Ha egyebet nem tettek, hát azon igyekeztek, hogy minden kiejtett szavuk, melyet nem mágnásnőhöz intéztek, egy-egy ártatlan képpel beadott sértés vagy gyöngédtelen malicia legyen.

Valóban voltak abban az időben nálunk bőven főurak és főrangu hölgyek, a kik annyira megszokták már ezt a stylust, hogy még ha akartak volna sem igen tudtak volna másként beszélni, mert hát a vérökbe ment át az a tudat, hogy ez másként nem is lehet. Sokat törtem a fejemet azon, honnét eredhetett nálunk e mauvaise genre? Már-már arra a gondolatra jöttem, hogy ennek az inditó oka is voltaképen — Coblenz.

A Coblenzbe ugrasztott franczia főnemesek udvari tartozékainak ivadékai e század első évtizedeiben végtelen nagy számmal árasztották el e szegény országot. Ő belőlük kerültek ki a nevelőnők, nyelvmesternők, társalkodónők, nyelvmesterek, társalkodók, sőt még a komornyikok és szakácsok is a mi mágnáshá-

zainknál. Ők nevelték az akkor serdülő comtesseket, ők az akkor nevekedő grófocskákat is. Hogy az 1789-diki jogegyenlőségi eszmék viharos kitörése folytán földönfutókká vált francziák és franczianők nevelői, nevelőnői stb. minőségökben sem hozhattak a magyar mágnásházakhoz valami «esprit égalitaire»-t, sőt inkább ennek éppen az ellenkezőjét: ez természetes. Valamint természetes az is, hogy az ő neveléseik sem igen folytatták — külső okok fölmerülése nélkül — a következő főrangu nemzedék nevelését sokkal emberszeretőbb szellemben.

Ezért én amaz évek highlife-féle stylusát hajlandó voltam már-már erre a coblenzi elkeseredésre visszavezetni, midőn egy fölmerült és hirlapilag megörökitett báli eset alkalmából igy szólt hozzám egy öreg barátom, egy nagyon tanult, éleselmü, jellemerős táblabiró.

— Nem a coblenzi keserüség annak a stylusnak az oka, öcsém, hanem a labancz eredet. Semmi más.

— Hogy értsem ezt, bátyám?

— Hát csak ugy édes öcsém, hogy a mi mágnáscsaládaink, tudod, többnyire labancz-eredetüek. Őseik éppen azért lettek grófokká, bárókká mert csak az ő segitségökkel győzhette le a kuruczokat a bécsi udvar. Mielőtt azonban a győzelem végleg a bécsi udvar részére dőlt volna el, nagyon sokat kellett szenvedniök ezektől a kuruczoktól a labanczoknak. Csufolták, gunyolták őket uton-utfélen kegyetlenül. A mint azután a labanczok kerekedtek fölül: megfordult e részben is a koczka, és azóta meg a labanczok és igy a gróffá, báróvá lett ősök fizették vissza a kölcsönt gunyban, csufolódásban, maliciában, és az e félékben a szegény legyőzött kuruczoknak. Tették pedig ezt a győztesnek oly megátalkodott erélyével, hogy átment e csufolódó, gunyolódó természet még a labancz-

ősök késő unokáinak vérébe is. Ez az oka annak a sok báli kellemetlenségnek, édes öcsém!»

* * *

Létrejött a kiegyezés, megindult ujra az alkotmányos élet, még pedig népképviseleti alapon. A jól nevelt mágnások és mágnásnők most már — tehát igaz alkotmányos szellemben — még jobban hozzákezdtek simulni a társadalom egyéb előkelő müvelt osztályaihoz hazánk fővárosában; a kevésbé jól nevelt mágnások és mágnásnők pedig már csak taktikából is tartózkodóbbakká lettek: mert nem akarták holmi rendieskedési sport által koczkára tenni a kiegyezés folytán számukra is megnyilt korteskedési, pártéleti esélyeket, sem az országszerte neki virult részvénytársulati közkedveltséget. Azután feszélyezte őket a hatalmasan fölvirágzó szabadsajtó ellenőrző szeme is.

Általános, szivélyes nyájasság, sőt meleg közeledés szellője fuvallott ezek folytán a budapesti highlife és a szomszédos előkelő társadalmi osztályok közt éveken át. Zsebkendő-nyujtásra nem gondolt többé senki a legtávolabbról sem.

Egyszerre megváltozott minden. A highlife mintegy jelszóra elkülönitette magát, — merevebben mint ezt valaha tevé. Nincs jelenleg egyébről szó, csakis elkülönödésről: mert a highlife viselkedése jelenleg udvariasság tekintetéből nem hagy hátra semmi kivánni valót a többi müvelt osztályokkal szemben sem, és a mennyiben a legifjabb mágnási nemzedék csakugyan megérdemli teljes mérvben a trónörökös által kifejezett dicséretet, a jövőt illetőleg is legjobbak e részbeni reményeink. Igen, az ujbóli merev elkülönödés megtörtént. Ép oly hirtelen mint váratlanul. A hetvenes évtized második felében. És ezóta egyre tart. Vajjon mi okozhatta e sajátszerü főrendi ujra-elkülönödést?

Bátran állithatjuk, hogy az európaszerte Sedan óta ujból fölülkerekedett rendi reakczió müve ez; a legujabb comme-il-faut tónus tulajdonkép innét ered.

Ismétlem, az európai rendi reakczió müve ezen budapesti legujabb keletü merev elkülönödés is, (hogy ne nevezzem azt udvarias önkörülsánczolásnak.) Ugyanaz a rendi reakczió, a mely Don Carlost a baszk tartományokba küldi, és pénzzel, fegyverrel bőven ellátja vala, — ugyanaz a rendi reakczió, a mely gróf Apponyi Albertnek a parliamenti pártvezérség és ellenzéki népszerüség utját oly ügyesen egyengeti vala; ugyanezen európai rendi reakczió volt az, a melynek bizalmas ügynökei természetesen Bécsen át és a klerikális bizalmi férfiak suttogva informáló hozzájárulásával Magyarország fővárosában, több évtizeddel 1848 után ezen udvariasan merev elkülönödést nagy hirtelen keresztül hajtani jónak látták.

***

A highlife elkülönitette tehát ujból magát egész merevséggel.

Az ugynevezett gentry nálunk nagyrészt boldognak érzi magát, ha rögtön utánozhatja a mágnás-tónust: tehát utánozta ebben is és elkülönitette magát nemkevésbé mereven és oly czéltudatossággal, hogy a szegény jó öreg Kölcsey, az Ond vezértől származó Kölcsey Ferencz, aligha örülne e látványosságon.

Nem követték e példát természetesen az összes előkelő családok; sőt éppen ellenkezőleg, méltólag az általuk képviselt hazafias fölvilágosultsághoz és európai müveltséghöz, többen ép annyi tapintattal mint aesthetikai csinnal azon buzgólkodnak, hogy a salonjuk korszerü jellegét megóvják.

Az előkelő nemes családok közől ez értelemben tartanak salont Magyarország fővárosában Péchy Tamás

valóságos belső titkos tanácsos, a képviselőház elnöke, volt miniszter. Továbbá Beniczky Ferencz államtitkár, Bohus Szögyéni Antónia; Vadnay Károlyék, Rudnay Józsefék, Tóth Lőrincz curiai tanácselnök, Bujanovich Sándorék, Muzslay Sándorék, Tarnóczy Gusztávék és még néhányan, különösen a magas birák közől.

Vadnay Károly, ki Jókai Mór után jelenleg legtekintélyesebb szépirodalmi irónk és publicistánk és szellemdus neje gyakran fogadják salonjukban Lisztet is, a mivel Budapesten kevés salon dicsekedhetik. A külföldi nevezetesebb irók, ha Budapestre jönnek — miután Jókai maga salont nem tart — első sorban szintén Vadnayéknál igyekeznek magukat mint irodalmi góczpontban, bemutattatni.

De irodalmi góczpontot képez Beniczky Ferencz és Rudnay Józsefék salonja is. — Beniczky Ferencz a legkitünőbb müveltségü magyar gentlemanek egyike. Neje a legjelentékenyebb magyar regényirónő, az ünnepelt szépségü Bajza Lenke, klasszikus lyrai költőnk és uttörő irónk Bajza József leánya. Kellem- és szellemben egyiránt gazdag urnő. Midőn a nagy nevü olasz tudós gróf De Gubernatis Budapesten járt: Beniczky Ferenczék salonja adta a honneuröket a magyar tudományos és irodalmi világ nagybecsü vendégének. Rudnay Józsefék salonjában pedig értékteljes fölolvasások váltakoznak szivélyes estélyekkel. Zichy Antal, Gyulai Pál, Herman Ottó, Hoitsy Pál, Mikszáth Kálmán gyakran megfordulnak itt és érdekes előadásaikkal vonzóvá teszik e kört nemcsak a tánczkedvelő uri fiatalságra, de a komolyabb koru nemzedékre nézve is. Rudnay József pestmegyei nagybirtokos és maga is a legmüveltebb gentlemanek egyike; kellemtelt szellemdus neje, Rudnay Szilárd pedig Veress Benitzky Herminnek a leánya. Veress Beniczky Herminnek, Veress Pál volt országos képviselő és alispán nejének elévül-

hetlen nagy érdemei vannak a nőképzés ügye körül. Ő alapitotta gróf Teleki Sándornéval az Országos nőképző egyesületet és azt ernyedetlen ügybuzgalmával, nagylelkü áldozatkészségével rövid évek alatt oly virágzásra emelte, hogy büszkén mutathatjuk be e nagymérvü egyesületnek ma már nemcsak szép tanpalotáját, de az abban évről-évre elért nőképzési eredményeket is bármely külföldi szakférfiunak.

Dr. Korányi Frigyes, a főváros legtekintélyesebb belgyógyászati kitünősége szintén igen diszes salont tart, a melyben gyakran megfordulnak nemcsak az ugynevezett gentryből, de a highlifeből is. Korányi Frigyes szellemdus szép neje a felejthetetlen emlékü nagy hazafinak, Bónis Sámuel kuriai birónak leánya. Bónis Samu özvegye Darvas Erzsébet urnő, egyike a régi jó magyar világ legszivélyesebb és legérdekesebb előkelő nemes asszonyainak.

Lumniczer Sándorék salonjáról már megemlékeztünk; föl kell azonban emlitenünk egy magas birósági jeles tanácselnöknek, Daruváry Alajosnak salonját is. A magas értelmiség és az előkelő nemesség élvezetteljes órákat tölt e salonban; Daruváry tanácselnök egyik bájos leányát Végh János fehérmegyei kitünő müveltségü nagybirtokos fia vette nőül, a ki virtuóz a zongorán és Liszt Ferencz belső körének közkedveltségü tagja.

Szintén igen látogatottak azon igen diszes estélyek, a melyeket Krail Irma urnő ad, elegans izléssel berendezett saját palotájában, a fővárosi elitenek. A highlifeből is, de különösen a gentryből sokan jelennek meg ez estélyeken; előkelő képviselők, irodalmi kitünőségek is részt vesznek azokban.

* * *

Meglehetősen feszélyezett a helyzetök a budapesti előkelő társaséletben azon fensőbb rangu «honoratiorok»-nak, s kik nem tartoznak a földbirtokos régi nemességhez. Igy fejezem ki magamat, mert még ha nem helyezkedik is valaki az 1848-adiki alkotmány szellemében a modern nyugateurópai értelemben dívó jogegyenlőségi alapra: még a régi, azaz az 1848 előtti történelmileg fejlett magyar közjog értelmében is, mindannak, a ki csak e régi rendi közjogunkat ismeri, tudnia kell, hogy a régi azaz a közvetlenül az 1848-diki törvények szentesitése előtt még dívott magyar rendi közjog szerint a honoratiorok, még pedig nemcsak a felsőbb honoratiorok, de egyátalán, a honoratiorok u. m. orvostudorok, okleveles ügyvédek, bonorum direktorok, okleveles mérnökök, tanárok, gyógyszerészek, katonatisztek szintugy mint a nem-nemes származásu köztisztviselők — nem a polgársághoz, hanem a nemességhez sorakoztattak.

És ez éppen az óriási különbség a régi magyar rendi közjog között egyfelől és az osztrák meg a német rendi közjog között másfelől. A német rendi közjog szerint senki sem tartozik az «Adel»-hez, a ki nem Fürst, Graf, Freiherr, «Ritter von». Senki nem tartozhatik németrendi közjog szerint ezeken kivül, az «Adel»-höz, ismétlem, még a miniszter, a legfőbb törvényszéki elnök, a legmagasabb rangu tábornok sem, ha csak a «von» születésénél fogva nem illeti meg. Német rendi közjog szerint a nem-nemes származásu miniszter is csak éppen olyan «Bürgerlicher», mint a legszerényebb polgári származásu pékmester vagy könyvkötő.

A magyar rendi közjog, miként már hangsulyoztam, éppen az ellenkező fölfogást követi és már számos évtizeddel 1848-diki átalakulásunk előtt abból a fölfogásból indult ki, hogy ebben az országban, — a mely-

nek Kálmán királya már a tizenkettedik században oly bölcs törvényeket alkotott, — ne csak a r. kath. papok tekintessenek saját személyökre nézve nemesekül, de mindazon magyar honfiak is, a kik mint «okleveles tanult» emberek a nemzet értelmiségének öregbitésére szolgálnak.

A magyar rendi közjog egyátalán sokkal kevésbé volt merev, mint a német rendi közjog, különösen pedig hasonlithatlanul lovagiasabb fölfogást tanusitott a nők iránt mint ez utóbbi. Mig a német rendi közjog szerint a grófkisasszony, sőt egyátalán a nemes kisasszony, mihelyt nem grófhoz, illetőleg nem nemes férfihöz ment nőül, a saját rangját elvesztette, és lett belőle az, a mi férje volt, és mig a polgárnőt nőül vett herczeg gyermekei degradálódtak egyszerüleg a polgári rend szinvonalára azon kissé brutális jogelv értelmében, hogy «Das Kind folgt der aergeren Hand»: addig a magyar rendi közjog szerint a köznemes, ha grófnőt vett feleségül, ennek felsőbb rangja az ő állására is magasabb jogi kedvezményeket árasztott és a grófleány, ámbár csak köznemes felesége volt, grófnői rangját jogszerint megtartotta. Másfelől ha valakinek az anyja magyar nemes nő volt, de atyja nem volt nemes: a gyermekek mint «agilis»-ek nem a polgársághoz, de határozottan a nemességhöz számittattak és ennek egyik szélső osztályát képezték.

Ez természetesen olyas vonása a magyar rendi közjognak, a melyet a német nem ért. És nemcsak hogy nem érti, a magyar főuri házakhoz Bécsből vagy Salzburgból szakadt komorna vagy komornyik: de nem érti még a legtöbb német publicista sem.

Ez is baj ránk nézve, a mennyiben elvész a kulturális külföld előtt történelmileg fejlett jogi multunk dicsőségének azon része, mely őseinknek éppen oly müveltségtisztelő mint lovagias közjogi alkotásairól

tehetne tanuságot a bennünket csak felületesen ismerő és éppen ezért barbároknak gunyolni merészlő északnyugati kritikusok előtt.

De még nagyobb baj ránk magyarokra nézve, hogy még mindig vannak előkelő köreinkben honfitársak, a kik ép oly kevéssé ismerik a magyar rendi közjognak ezen nevezetes vonását, mint bármely magyar házhoz szakadt bécsi vagy salzburgi komorna. Azt hiszik ők is, hogy a magyar rendi jog is oly brutális volt mint a német rendi jog és hogy a magyar rendi közjog is csak azt volt hajlandó «uri embernek» elismerni, a kinek a családi neve előtt ott állott a «de» szócska.

Jobb lenne, az igaz, ha 37 évvel 1848 után nem volna egyáltalán semmiféle szükség magyar «gentleman»-ekkel szemben a régi magyar rendi közjognak ilyetén feszegetésére; de ha már csakugyan megesett a szereplő nemzedéken az a kulturális és társadalmi kalamitás, hogy e szereplő nemzedék tagjai közül némelyek sem a vérrel pecsételt 1848 dicső szellemével, sem a haladó kor követelményeivel nem birnak lelkök fenekén komolyan megbarátkozni: határozottan kívánatos, hogy illető honfitársaink, kik a legujabb keletü rendi reakczió auspiciumai alatt oly annyira türelmetlenkednek, ismét a maguk régi nemességével, hazafias kötelességöknek tartanák legalább a régi magyar nemesi közjog valódi természetével kissé közelebbről és kissé alaposabban megismerkedni. Nagy hasznot hajtanának ezáltal a magyar társadalomnak: mert ha már nem képesek ők bevenni a 48-as szellem malasztját az egész népre kiható fenségében: hát legalább a régi magyar nemesi jog valódi természetéből okulnának az összes müvelt magyar osztályok társadalmi egybeforradásának szükségessége felől, látván, hogy már őseink bölcs törvényhozói, illetőleg közjogi gyakorlatunk eszélyes fejlesztői is majd csakhogy nem éppen annyi sulyt fek-

tettek az egyén magasabb szellemi müveltségére és közhasznu életpályájára e hazában mint a család által örökölt kutyabőrre.

***

Lehetetlen, hogy el ne mondjak mindezek kapcsában egy történetkét, a melyet egy barátomtól hallottam. Barátom maga is highlifeman és nagyon sokat forgolódik a salonokban; e mellett tökéletes gentleman: tehát nincs kétség benne, hogy megtörtént, még pedig nem is nagyon régen Budapesten, a mit ő beszélt.

De halljuk a történetkét.

Volt hajdanában három iskolatárs. Az egyik régi nemes volt, a másik kettőnek az apja a honoratior osztályhoz tartozott. A régi nemes ifjuból idővel tekintélyes középtanodai tanár lett, — az egyik honoratior sarjból magasabb rangu biró, a másik nagyobb vagyont örökölt és a saját birtokán gazdálkodott.

Sürün érintkeztek és a legjobb baráti viszonyban állottak egymással és nyaranta, a mikor a magasabb rangu biró is velök tarthatott, el-el rándultak különböző fürdőkre, és itt, hogy történt hogy nem, több Budapesten telelő mágnás és «gentry»-családdal is nagyon szivélyes barátkozásba bonyolódtak. Tettek-e valami lekötelező magán szolgálatot a highlife és a gentry ezen ott fürdőző tagjainak, azt nem tudom: de tény, hogy a fürdő-évad végeztével szavát kellett mind a három hajdani iskolatársnak adnia, hogy a season alatt Budapestre feljövén, ezeket meg azokat a highlife meg gentry családokat is okvetlenül megtisztelik barátságos, «várva várt» látogatásukkal. Föl is jöttek csakugyan Budapestre és azt hitték, hogy ilyen gavallér dologban a szavát állani: no ez már szent kötelesség.

Mulattak tehát egynéhány napot amugy kedélyesen, hogy erőt meritsenek a nagyszerü highlife látogatásokhoz; különösen ezek feszélyezték őket, a gentryvel azt hitték, majd csak ugy elkomáznak, ha egyszer amazokon jószerével keresztül estek.

Kikenekedtek és neki öltözködtek tehát méltóságteljesen és megindultak jól kiszemelt négy ülésü uri fiakkerben, abban az önérzetteljes tudatban, hogy ők most «várva-várt» vizitet tesznek a highlifenél.

Hanem hát a hány ház, annyi féle szokás, és igy ők is különböző házaknál nagyon különböző fogadtatásban részesültek.

Legelőször oly mágnásháznál jelentkeztek névjegyeikkel, a hol valódi európai müveltség és igazi highlife finomság honol mindenki irányában a salonban.

E mágnásháznál természetesen már az inasok is kevésbé «szigoru rendi» fölfogást követnek, és igy alighogy átadták névjegyeiket, pár percz mulva fölnyilt előttük az ajtó.

Szivesen fogadták őket, megköszönték a megemlékezést, csevegtek egyet-mást különböző dolgokról és azután teljesen kielégitve, a legjobb benyomással távoztak mindhárman.

A fiakkeres bocsánatot kért, de «fuvarja» volt, kénytelenek voltak tehát beülni két comfortablebe. Az egyik jóval előbb érkezett a második vendéglátó highlife házhoz mint a másik és abban az előbb érkezettben ült véletlenül a magasabb rangu biró.

Átadja a névjegyet. Beeresztik rögtön.

Kimérten ugyan, de oly udvariassággal bánnak vele odabent a salonban is, hogy a biró magát csakugyan mélyen megtisztelve érezhette.

Néhány perczczel azután, hogy Themis papja a salonba lépett, megérkezett a másik comfortable is a középtanodai tanárral meg a rangnélküli földesurral,

a ki egyébként, elfelejtettem mondani, okleves ügyvéd is volt, habár számos földesurunk példájára az ügyvédséget sohasem gyakorolta.

Átadja a névjegyét ez a két gentleman is.

No hiszen látni kellett volna azt az ijedelmet az arczokon, a melyet a két előre beküldött névjegy ebben a kevésbé európai fölfogásu salonban okozott!

Ha nem lett volna már véletlenül előre bebocsátva a biró: a magas highlife-háziasszony egyszerüleg azzal mentegette volna magát, hogy nem fogad, mert migraineje van; de hát igy zavarban volt szörnyen. Arra emlékezett még a fürdőidényből, hogy a biró idebenn, meg az a másik kettő odakünn a folyosón testilelki jóbarátok: de hogy ennek a birónak kedvéért, a kinél pere nincs, beereszsze az ő szigorulag cseh-spanyol correctségü salonjába még azt a másik kettőt is, — már erre nem vitte rá a lelkiismerete. Hisz azt a tiszteletreméltó, őszbecsavarodott birót is csak azért eresztette be, mert hát biró, és alkalomadtán valamelyik pere eléje kerülhet. Mit csináljon, — mit csináljon?!

Már tiz percz óta tartja kezében azt a két borzasztó névjegyet, — az inas vár a feleletre: utoljára is azzal mentette ki magát a zavarból, hogy nagy hirtelen egy kicsit elájult a kerevetre.

Erre természetesen távozott a biró is.

A highlife salon cseh-spanyol orthodoxiája tehát ezen egy kis ártatlan elájulás árán meg volt mentve.

Másnap már lelkendezve beszélték a harmadik vendéglátó highlife háznál is az elrémült komornák a grófnőnek, hogy mi történt annál a bizonyos második mágnásháznál? Valóságos botrány! «D'Welt geht z'Grund!» Jajveszékelt bele még a komornyik is a komornák jeremiádjába az előszobában. Az igaz, a mikor a szomszéd komorna elbeszélte, hogy merő nyári fürdőismeretség czimén egy «Schullehrer» meg egy «Bürger-

licher» oda merészkedtek volna a tegnapi napon egy grófi házhoz: igaz, hogy ekkor már a tanteok meg a cousineok és niècek is belejajdultak a jeremiádba. Egy uracs pedig, a ki ép látogatóban volt, fölugrott a székéről és föl s alá kezdett járni a salonban nagy indulatosan, haját borzolva és folyvást maga elé kiáltva, hogy: ez már mégis szörnyüség! Szerencsére haza jött a házigazda is, a ki nagyon büszke mágnás ugyan, de eszes ember és alaposan ismeri a magyar közjogot.

— No én bizony elfogadom őket, ha ide jönnek. Szól a különben büszke főur, miután megértette, hogy mi fölött jajveszékelnek a hölgyei meg az az uracs.

— Nem fogjuk őket fogadni. Válaszol egészen kikelve a képéből a házi dáma. Az kellene még csak, kinevetne bennünket a világ! Elfogadnám pár perczre legfölebb egyszer a birót, ha egyedül jönne: de miután együtt jár a máskettővel, ez teljesen lehetetlen. Nem akarhatom, hogy tele legyen vele a société, hogy én «polgárokat» fogadok a salonomban meg «tanárokat».

— Rosszul mondod, hogy «polgárok». A régi magyar törvény az okleveles tanult embert honoratiornak tekintette és az ilyet meg kell becsülni, ha már éppen összeütődik vele az ember valahol.

— No én kimegyek, vagy nem leszek honn, ha te bolondozol.

— El fogjuk őket most az egyszer fogadni.

— Nem fogjuk —

Mig igy versengnek, bejön az inas és hozza az ismert három visite-kártyát. A dámák kiszaladtak az uracscsal együtt a mellékszobába.

A házi gazda intett, hogy beereszthetí őket az inas és midőn azok beléptek, nem tudott hova lenni a véghetetlen nagy szivélyességü viszontlátás «mesterkéletlen» örömeitől. Megvendégelte őket pompás szi-

varokkal, eltársalgott velök a legszeretetreméltóbb stylben tovább félóránál és csak azt az egyet sajnálta, hogy neje akadályozva van «ma» részt venni a társaságban.

Igy ütött ki a három látogatás a highlifenél.

Következett a «gentry».

Mindössze is csak két előkelő nemes családhoz kivántak ellátogatni. Hanem megjárták mindjárt az elsőnél.

A mint átadják névjegyeiket, végig betüzi mind a hármat a «half-breed» inas és látván, hogy az egyiken nincs sem czimer, sem predicatum, a másikon meg az áll, hogy «tanár», végig is méregeti a két nem perdöntő honoratiort ugy, hogy ezek majd csakhogy nem kijöttek a phlegmából.

— Vigye csak be, mind a hármat! — Szólt erre szigoru hangon a magasabb rangu biró.

Elfanyalodott ugyan erre egy kissé a half-breed inas, de azért csakugyan bevitte a «salon»-ba mind a három névjegyet.

Pár másodpercz mulva óriási hahota hangja reszketteti meg «belülről» a levegőt.

A vendégek várnak künn az előszobában, — várnak, várnak, de csak nem jön vissza az inas. Mintegy hathét percz mulva észreveszik, hogy kijött az már a mellékajtón és ott motoszkál a sarokban egy almáriom mellett két fehér névjegygyel a kezében. (A biróé sárgás volt; ezt ugy látszik benn hagyták a salonban.)

Már éppen rá akar mordulni erre a half-breedre a fölháborodásában fülig neki vörösödött, őszbecsavarodott biró, midőn hirtelen fölnyilik a salon ajtó és azon roppant grande-tenueben kiperdül az ujból neki lendült rendi fölfogásból táplálkozó gentry-háziasszony.

Magasra emelt fővel megy egyenesen a birónak és lakonikus hangon következőleg örvendez neki:

— Biró ur! legyen szerencsénk holnap délután magához!

Ezzel egyuttal rendileg jelentőségteljes oldalpillantást vetve a másik két nem perdöntő honorátior vendégre, délczeg léptekkel hagyá oda mindhármat a faképnél.

— Ejnye beh bolond világ kezd megint lenni ezen a Budapesten! Szól a lépcsőn az ügyvédi oklevéllel fölfegyverzett öreg földbirtokos.

— Hagyd el, barátom! — vigasztalá őt a biró, menjünk azért csak el arra a második helyre, ott müvelt emberek vannak.

El is mentek, de csak másnap délután.

A véletlen ugy akarta, hogy még az nap találkozzanak ezzel a müveltebb, szintén régi nemes és igen rendezett vagyoni állásu, mondhatni gazdag földbirtokos családdal az utczán.

Bensőségteljes örömmel ismernek e müvelt család tagjai mindhárom fürdőtársukra, és jól lehet férjhez való kisasszonyok is voltak a csoportban, fölkérték őket, hogy tartsanak velök az nap is, a meddig lehet.

Együtt mentek hát el Kuglerhez és itt egy ablak-fülkében el is panaszolta azonnal a papának a biró, hogy hogyan jártak ama másik helyen?

Ez a papa egy rendkivüli kedves, világlátott, európai müveltségü, tetőtől talpig magyar gentleman volt, a kit még nem rontott meg a legujabb keletü rendi reakczió szele, és nem is fog megrontani soha. A neje is nagy müveltségü magyar urnő, nagyon régi, tekintélyes nemes családból.

Hát hallgatja egy ideig a papa a biró panaszát, — nem szól rá egy darabig semmit. Végre megvillan a szeme és meghivja magához másnapra ebédre őt a másik két honorátiorral együtt. «Ismerem én a legujabb bolondságát annak a becsületes uri családnak, — no

de csak legyen szerencsém holnap mindenesetre, majd visszaadjuk neki a kölcsönt!»

Még az nap késő este a half-breedi (inasu) gentry család papája a következő bizalmas, rettenetesen elpecsételt levélkét kapja a müvelt magyar nemes család papájától:

— «Barátom! Legyen hozzátok szerencsénk holnap ebédre.

Hozzd el lányaidat, meg a mi hajadon hugod még van, mind. — Nagyon érdekes vendégünk lesz a többi között. Egy gazdag földbirtokos, a ki éppen ma délben tizenkét órakor lett kinevezve X. megyébe főispánnak.

Csak azon föltétel alatt fogadta el a főispánságot, hogy négy év mulva excellentiás urrá teszik meg báróvá.

A legényke nem gyerek ember már, de tudod pár ezer hold, semmi adósság, főispánság, báróság, meg excellentiás titulus — nem éppen megvetendő dolgok, hm!»

Elérkezett a végzetteljes ebéd ideje.

Ellehet képzelni a half-breed gentry-asszonyság rémületes ijedelmét, midőn megtudta, hogy az állitólagos «már kinevezett» főispán, leendő báró és excellentiás ur senki más mint ugyanaz a honoratior, a kit előtte való nap ugy kinézett még az előszobájából is.

Hanem hát a nő leleményes, föltalálja magát minden körülmények között, és azt hiszi, hogy kivágja magát egy kis szépitgetési kisérlettel még a legveszedelmesebb hinárból is. Ezt hitte a mi half-breed gentry-dámánk is.

Végtelen melege volt a szegény öregecske legény honoratiorral szemben: de azért mindjárt a bemutatás után bizalmasan oda simult hozzá, és epedő sze-

meket vágva, csak ugy suttogá neki, édeskés hangon: — Malheuröm volt tegnap. Holmi skriblerek voltak éppen nálam. Nem akartam önök előtt magamat compromittálni az e fajta népséggel. Ezért nem fogadhattam kegyeteket!

***

Szerencséjére a magyar társadalomnak ez a legujabb keletü rendi mereveskedés oly betegség, a mely csak szórványosan lép föl a Budapesten székelő nemes családokban. A főváros müvelt, uri nemessége tulnyomó nagy részben benső meggyőződésből hódol a korszerü, emberszerető gondolkodásnak és a lehető legszivélyesebben forrad össze — kiki a maga körében — a honoratiorokkal.

Teheti is ezt minden culturális és aesthetikai áldozathozatal nélkül: mert valamint egyfelől a régi magyar nemesi családoknak azon tagjai, a kik részint mint birák, részint mint miniszteri tisztviselők, részint mint ügyvédek, stb. vagy vagyonos magánzók a fővárosban székelnek, nevezetes részét teszik a magyar haza legmüveltebb, leghazafiasabb, magasabb értelmiségének: ugy másfelől csak a vak nem tudja méltányolni azon nagyszerü értelmi és erkölcsi erőtőkét, a melylyel fővárosunkban a nem-nemes származásu magyar honoratiorok a nemzet léterejét fokozzák.

Ezek nélkül a nem-nemes származásu birák, miniszteri tisztviselők, törvényhatósági tisztviselők, ügyvédek, orvosok, egyetemi, müegyetemi, középtanodai stb. tanárok, irók és müvészek nélkül nagyon szegényes lenne még a magyar társadalom a szó európai értelmében.

Hogy társaséletünk elemei a legutóbbi időben Magyarország fővárosában is oly dus kamatokat igérő tőke-befektetéseket birtak eszközölni tekintettel a legközelebbi

jövőre, mind a szellemi művelődés, mind az aesthetikai csin, mind az anyagi fölvirágzás irányában: ebből az érdemből Budapesten minden kétségen fölül — már származásuknál fogva is — a testben, lélekben immár teljesen magyar, habár nem is nemes származásu honoratorainkat illeti meg az oroszlán rész. A fölvilágosultan hazafias magyar nemes örül ennek, nem hogy e miatt még türelmetlenkednék!

***

A legfényesebb társaskör az, melyet gróf Széchenyi István alapitott, a «Nemzeti Casinó».

Saját palotája van, még pedig oly uri berendezésü, hogy már mint club helyiség is ritkitja párját a szárazföldön.

Termeinek solid izlésü és gazdag értékü fölszerelése megtetszett a walesi herczegnek is, a ki sehol sem érzi magát oly jól, még tán a párisi jockey clubot sem véve ki — mint a magyar társadalmi életnek hatvaniutczai, kivül méltóságteljesen komoly, belül pezsgőleg vidám tanyájában; a konyhája oly kitünő, hogy elérzékenyülve beszélnek róla Bécs legelső éttermeiben a hazatért osztrák delegátusok; a könyvtára nem nagy ugyan, de oly gazdag a tudományos irodalom nagy és diszmüveiben, hogy meglephetne bármely berlini egyetemi tanárt.

A tagdij most 200 forint évenként, hat évi kötelezettséggel.

A magyar társadalom felső — nem tudom én hány? — ezerének szine-java itt ebédel, kávézik, vacsorál, cseveg, politizál, pletykál, szivarozik, csibukozik, burnótozik, nyujtózkodik, ujjong, boudiroz, élczelődik, humorizál, raisonniroz, szitkozódik, schimpfel, panaszkodik, tekézik és részben — majd csak hogy nem azt mondhatnám, «mindenekfölött» kártyázik. Vérmes termé-

szetü uri ember a XIX. század utólsó évnegyedében nem töltheti sehol oly pompásan az unalom napjait, mint a budapesti «Nemzeti Casinóban». Talál itt mindenki magához való társaságot. A legkényesebb highlifeman és a legmerészebb sportman nemkevésbé mint a diplomata vagy államférfi, országos képviselő, biró, miniszteri tisztviselő, ügyvéd, orvos, bankár, szintugy mint a felföldi vagy alföldi földesur meg a bálozó és a ballerinázó fiatalság.

A termek száma elég nagy arra, hogy az élet legkülönbözőbb elemei megférjenek ugyanazon födél alatt, és ugyan annyival inkább, minthogy a gyülekezés a nap külömböző szakaiban történik az életizlés egyes csoportjai részéről. A habitué'k már rég eltarokkozták a casinói időszámitás szerint vett napnak legnagyobb részét, midőn jönnek a politikusok és egyéb «lateinerek», hogy eszmét cseréljenek vagy hogy megtudják, hogy mi az ujság?

A ki nem tartozik a meghittebbek közé, annak természetesen nem mondják meg mindjárt a kávézó corridoron, sem a kandalló szobában, hanem behagyják őt szép csendben vonulni az olvasó-szobába.

Szinházi előadás előtt egy-két órával jelenik meg a jeunesse dorée a teke-szobákban; ezután szállingóznak be egy távolibb szobába a curiai, királyi táblabirák, magas állásu tisztviselők, takarékpénztári notabilitások, idősebb képviselők, tekintélyes ügyvédek, orvosok, egyetemi tanárok, szóval a Casinó legkomolyabb alakjai.

Szinház után jelenik meg ismét egy más teremben a tulajdonképeni highlife. Vacsora, vagy ha tetszik ebéd után pedig jönnek az élite azon tagjai, a kik csak másnap délelőtt hajtatnak haza lakásaikra.

Szóval valódi clubélet ez, mint akár Angliában.

A «Nemzeti Casinó» jeunesse doréeja rendezi Buda-

pesten a tulajdonképeni highlife piknikeket. Pár évvel ezelőtt az «Európá»-ban, jelenleg saját diszes helyiségeiben.

A jockey-clubot is ugyanaz a jeunesse dorée tartja fönn, a mely a «Nemzeti Casinó»-ban a sport összes kérdéseiben, de különösen a lóversenyek dolgában irányadó tekintélyt gyakorol.

A «Nemzeti Casinó» tagjainak száma megközeliti az ezeret. A mi igen örvendetes, mert a nagy Széchenyi István azért alapitotta a Casinót első sorban, hogy abban a müvelt magyar emberek rang, vallás és vagyoni különbség nélkül a társalgás és egyéb társas élvezetek terén mentül jobban összesimuljanak egymással.

Ezen összesimulás körülbelül meg is történik a «Nemzeti Casinó»-ban, bizonyos elemek közt és bizonyos fokig; minden irányban még nem igen, de mégis sokkal örvendetesebb mérvekben mint a nagy közönség talán — egyes incidensekből itélve — körülbelül gondolja.

Természetesen a rendi reakczió tényezői a nagy Széchényi e nemesczélu alkotását nagyon szeretnék a saját egyoldalu velleitásaik érdekében minden irányban kihasználni.

Ámde ez nekik csak nagyon csekély mérvben sikerül. Néhány ember lármáz, visszatetsző, korellenes nyilatkozatokat tesz, — ennek azután elmegy a hire: de ezért nem lehet az egész Casinót felelőssé tenni. Ha berukkolna mind a kilenczszáz vagy hány kaszinói tag a közgyülésre: egészen más alaphangban nyilvánulna «kifelé» a közönség felé is az, a mit kaszinói szellemnek szoktak nevezni.

Miután azonban a közgyülésen rendszerint nagyon csekély számmal jelennek meg tagok a komolyabb életizlés csoportjaiból: a jeunesse dorée pártja van

rendszerint többségben. Ennek pedig nem veszi senki rossz néven, ha vidámabb szinben fogja föl a világ folyásának postulatumait mint akár a tudomány emberei, akár a politikusok. No de mig a választmányban oly magyar főurak fognak benn lenni mint gr. Csáky László és b. Podmaniczky Frigyes, addig ne féltsük társadalmunkat e vidámabb életizlés következményeitől se.

Az igaz, a hazai irodalomra, müvészetre a «Nemzeti Casinó» mégis kissé többet költhetne, mint a hogy költ jelenleg, a midőn a játékból befolyt sok ezernyi jövedelemnek csak egy kis töredékét forditja évenként culturális czélokra.

***

A legjelentékenyebb társaskörök a «Nemzeti Casinó»-n kivül — eltekintve a politikai párt-clubboktól — az «Országos Casinó», a «Nemzeti kör» és a «Fővárosi kör».

Az «Országos casinó»-t oly áramlat létesitette, a mely felől nem lehet elismerés nélkül nyilatkoznunk. Ez az a hamisitlan müvelt demokrat fölfogásu áramlat volt, mely a régi magyar nemességnek és a fensőbb honoratior elemeknek szivélyes, benső tömöritését vette czélba a rendi reakczió első szárnypróbálgatásai ellenében. (Azóta némelyek rutul vissza kezdenek élni a «gentry» elnevezéssel.) Gróf Zichy Jenő és Pestmegye jeles alispánja állanak ez «Országos Casinó» élén.

A «Nemzeti kör» több évtizeden át áll már fönn az «Uri», most Koronaherczeg-utczában. Leginkább tekintélyes ügyvédek, orvosok, előkelő házi urak közkedvességü gyüldéje.

A «Fővárosi kör» elemei legkivált Budapest törvényhatósági ügyeinek szabad eszmecsere utjáni barát-

ságos megbeszélése végett alakultak pár év előtt e társas körré.

A ki tudja, hogy minő hatalmas társadalmi tényezőket rejt magában a közel ötödfélszázezer lakosu Budapest főváros 400 tagu képviselőtestülete: csak az tudja megérteni azon horderőt, a melylyel e virágzó kör Magyarország értelmi, erkölcsi és anyagi legnagyobb góczpontjának legközelebbi jövőjét illetőleg bir.

A magasabb értelmiség és a nagyvagyonu előkelő polgárság gyülekezik itt egybe és pendit meg vagy pártfogol nem egy eszmét, a melylyel a fölvilágosult hazafiság áldozik a kor kivánalmainak.

A kör egyik disze maga Budapest főváros közszeretetben álló kitünő polgármestere Kammermayer Károly. Oly férfiu, ki ugy is mint kimagasló közigazgatási szakerő, és mint mintaszerü, fáradhatlanul, sőt már-már önmagát emésztőleg buzgó, választott feje Magyarország fővárosa önkormányzatának, meg ugy is mint európai müveltségü gentleman egyike a haza jeleseinek. Érdemekben gazdag férfiu az első alpolgármester Gerlóczy Károly is. Rendkivül sokat köszönhet neki a főváros magyarosodásának ügye. Kada Mihály második alpolgármester szintén jeles törvényhatósági főtisztviselő. Királyi Pál, e veterán képviselő hires előbajnoka a magyar szabadelvüségnek és a főváros egyéb kitünőségei kölcsönöznek tekintélyt e nagy horderejü körnek. — A társasélet külső mozgalmaira nézve jelentékeny előny, hogy Tisza Kálmán Török Jánosban oly korszerü, képzettségü s müveltségü szakerőt állitott a fővárosi állami rendőrség élére.

PÉNZVILÁG.

Budapest meglepi ma már az angolt ugy mint a franciát, a németet nem kevésbé mint az olaszt a maga palota soraival. A nyugateurópai szem elcsodálkozik az udvari ünnepélyeknél a díszmagyar csillámfényén, a dalműházban a hölgyek pazar toilettejein, a gróf Andrássy Gyula utján a tündöklő fogatok sokaságán.

Minő gazdagságnak kell itt honolnia! Sóhajt magában az idegen, kivált ha eszébe jut a moszkvai félmilliomos palotakat ievakartató, és a százezres telivérlovat lelövöldöző magyar nábobok legendája.

Valóban nem is mondhatja még legelkeseredettebb ellenségünk sem, hogy Magyarország pompázó fővárosa szegény város volna. A kit nem győz meg azon óriás összeg, a melylyel Budapest évről-évre tanodáira áldozik, tekintsen bele a fővárosi adófizető polgárok adókönyvébe, meg a telekkönyvbe: és meg fogja érteni, hogy bizony az ősz Dunának e ragyogó partjain halmozódott össze már annyi solid vagyon, a melyre nem tekinthet egy világváros lakója sem többé lenézőleg.

Van azonban egy vonása Budapest gazdagságának, a mely nem annyira a nyugati, mint a levantei városok jellegét süti Magyarország fővárosára. A maga-

sabb foku vagyon tulnyomó nagy része oly elemek kezén van, a melyek éppen oly hü fiai ugyan ma már e hazának mint bárki más, de a melyek még mindig nem olvadtak bele a magyar nemzeti közmüvelődésnek egyre gyarapodó organismusába.

Nem azt akarom mondani, hogy hazánk fővárosának 436,000 lakosa közől majd csak nem 100,000 zsidó. Ezen megjegyzésnek e helyütt alig lenne értelme. Hisz nemcsak tanodáinkon szerepel a zsidóság gyermek és serdülő nemzedéke magyar tankönyvvel kezében rendkivül nagy százalékkal; nemcsak megmagyarosodott már a gazdagabb zsidóság felnőtt nemzedéke is teljesen, legalább is kétharmadrészben: de a magyar nemzeti közmüvelődésnek összes munkaköreiben is annyira jelentékeny részt vesznek ma már Mózes-vallásu állampolgáraink, hogy ép oly borzongással jajdulnak föl e jelenség fölött az antiszemiták, mint a hogy őszintén örvendenek mindazok, a kik a magyar társadalom culturális rétegeinek öregbedésében és megerősödésében keresik a nemzeti létünk legközelebbi jövőjének biztositékát.

Nem erre czélzok én, de arra a bevégzett tényre, miszerint Budapest «felső tizezeré»-ben még ma is csak elkomolyitólag csekély töredéket képviselnek azon családapák, a kik magyar könyvet olvasnak, magyar lapot járatnak és egyátalán hazafias kötelességöknek tartják tudomásul venni és alkalmilag ápolni a magyar szellemélet világát.

A budapesti pénzvilág tényezői tulnyomólag idegen eredetü elemek, a melyek azonban nemcsak a magyar nemzeti szellemélet világától állanak távol, — de távol állanak egyátalán ma még minden magasabb culturától. És ez nemcsak az 1850 óta hihetetlenül felszaporodott és még hihetetlenebbül fölgazdagodott zsidó kereskedőkre, tőkepénzesekre nézve áll, de áll a

budapesti «felső tizezer»-nek azon ezer meg ezer német eredetü polgárára nézve is a kik mint nagyobb iparosok, kereskedők, ház- és telektulajdonosok küzdötték föl magukat a vagyonosság magasabb fokára.

Annál örvendetesebb tudomásul venni, hogy a budapesti pénzvilágnak némely kimagasló alakjai már teljesen beleolvadtak a magyar nemzeti közmüvelődés organismusába és társadalmi befolyásuknál fogva az üzletvilágnak kevésbé culturális tőkepénzes rétegére, valamint a nagykereskedői, nagyiparos osztályra is mind inkább nemzeties érdekü vonzerőt gyakorolnak.

* * *

A budapesti pénzvilág élén vagyoni tekintetben mindenesetre a Wodiáner család, és különösen ennek a báró Wodiáner Albert által képviselt főuri ága áll.

Nagyon eszes, kedves modoru ember báró Wodiáner Albert, — ezt senki sem vonja kétségbe. Huszonöt millió ura, országos képviselő és garçon. Modern ember egészen, érintkezik a highlifevel szintugy mint a pénzvilággal és a nagykereskedői osztálylyal; sőt ellátogat szerényebb házakba is, az álarczos bálokra, és a divatfürdőket meg már éppen szorgalmasan látogatja. Műgondteljes udvarlója a szépnemnek: de annyira józan, hogy gyakran szinte kétségbeejti a ballerinákat és a Rochefoucauld herczeg világnézetét követő lionneokat.

Ha nincs egyéb tárgy szőnyegen: akkor még a highlifenek is eszébe jut, hogy ez a magyar Rothschild még most sem házasodott meg.

Sok tréfás dolgot lehet hallani azon kisérletekről, a melyek az ő megházasitása végett tétettek.

De miként már mondám, ő nagyon eszes ember és egyuttal nagyon józan is: és igy bajosan fog egyhamar

sikerülni mindaz, a mit rávonatkozólag majd itt, majd ott tervezgetnek.

Báró Wodiáner Albert nővérét gróf Nemes Vincze birja nőül. Egyike hazánk legmüveltebb és legtehetségesebb főurainak.

***

A Harkányi család szintén többszörösen milliomos. Gyönyörü földbirtokai vannak, a melyeket mintaszerüleg kezelnek. Harkányi Frigyes országos képviselő jelenleg a család feje. Mint miniszteri tanácsos beható tanulmányokat tett Magyarország közgazdasági politikájában, nagy befolyásu tagja a szabadelvü pártnak, a fusió előtt pedig a Deákpártnak egyik legbuzgóbb támogatója volt.

Európai müveltségü gentleman, a ki családi összeköttetésénél fogva már alkotmányos életünk ujra megnyilta előtt is otthonos volt a highlife köreiben. Fivérével, Harkányi Károly országos képviselővel nagy házat visznek, melyet a highlife és gentry tagjai egyiránt előszeretettel látogatnak.

***

Midőn Madame Adam Budapesten járt: nem nyilt föl e nagybefolyásu franczia irónő, Szeged e bőkezü jótevője előtt egyetlen egy magyar főuri salon ajtaja sem.

Szt.-Pétervárott nagyban teáztatták nem csak a legelőkelőbb főrangu hölgyek, de még a nagyherczegnők is, a kik pedig közeli vérrokonságban vannak a végtelen hatalmu német császárral.

Budapesten azonban megrémültek ily gondolattól. Hogyan fogadhatnánk mi el egy nőt, a kinek apja csak orvos volt, még pedig a «de» szócska nélkül, a férje pedig mindössze csak rendőrfőnök volt, szintén

a «de» szócska nélkül! Semmi nyoma még csak a legszerényebb nemességnek sem a visite-kártyáján, — nincs még csak cousineja sem, a ki grófhoz, báróhoz ment volna férjhez, még csak azt sem tudjuk, hogy van-e legalább valami rangos sógora, a ki őt hozzánk a karján bevezethetné! Azt tudjuk, hogy hires irónő: de hát mért nem lett férfi? Igy legalább holmi rendkivüli jogczimen, kivételkép pl. a Szegedért hozott áldozatáért, beereszthetnők a salonunkba — de hát egy asszonyt, a kinek nincsen rangja — — Oh minő gondolat!

Igy tünődhettek némelyek a budapesti highlifeben. Harkányiékat nem feszélyezték efféle cseh-spanyol tekintetek, hanem oly fényes estélyt adtak Madame Adam tiszteletére, hogy vele azt, miszerint Budapesten tulajdonkép nemzeti repraezentálásra is hivatott főrangu női salonok is léteznek, legalább ezen estére egészen el is felejtették.

* * *

Valamint Madame Adammal szemben a budapesti társasélet hirnevét a Harkányi család tartotta fönn, szintugy megmentette már ezelőtt két nagy nemzetközi tudós-congressussal szemben európaias voltunk becsületét — Wahrmann Mór.

1876-ban történt.

Négy-ötszáz tudós statisztikus, nemzetgazdász, praehistorikus, biolog, palaeontolog keresett fel bennünket, hogy Magyarország fővárosában tartsa meg két rendbeli nagy gyülését. Köztük vala Európának nem egy elsőrangu ünnepelt szaktekintélye.

Bárhol másutt, a hol csak ily nemzetközi tudós-congressust tartanak, talpra kél az egész highlife és az udvar után első helyen igyekszik «repraesentálni» a nemzet becsülete érdekében. Rómában szintugy mint

Lissabonban, Stockholmban nem kevésbé mint Koppenhágában, Londonban vagy Amsterdamban, sőt még Moszkvában is a herczegi, grófi salonok őszintén «szerencsésnek érzik» magukat minden ily alkalommal, ha hogy a lehető legnagyobb előzékenységet fejezhetik ki e nemzetközileg ünnepelt kitünőségek elfogadásában.

Budapesten nem akarták megérteni az ilyesmit. Azt hitték, hogy a «repraesentatio» fogalma nem azt jelenti, hogy egy sereg «pedans roturier» kedvéért repraesentáljon a főrangu világ.

Nem is láttak azok a nemzetközi tudósok főuri salont Budapesten — pedig volt köztük nem egy miniszterviselt államférfi és világhirü nevezetesség!

Szerencsére itt volt Wahrmann Mór. Megnyitotta ő a salonját nekik és megvendégelte őket diszes svábhegyi villájában emberségesen. Különben azt sem tudták volna tán, hogy Magyarország fővárosában, a vendégszeretet klasszikus hazájának fénytelt gócpontjában össze szoktak-e jönni az emberek esténként még másutt is mint a «Nemzeti Muzeum» hivatalos helyiségében, meg a — korcsmákban?

Wahrmann Mór nagy házat visz és ezt oly magyar szellemben cselekszi, hogy bizony-bizony tanulhatna e tekintetben tőle nem egy highlifemanünk.

Wahrmann Mór bankár és éppen ezért, mert csak bankár és még nem lett báróvá: vele szemben ugyanazt az observanciát ápolgatja a mi highlifeünk is, a mely a szárazföld arisztokratikus államaiban dívik. Nagyon szivesen elmennek az ő ebédjeire, estélyeire a főrangu urak, de őt meghivni nem igen van napirenden.

Wahrmann Mór azonban ezért sem el nem busulja még magát, sem nem igyekszik báróvá lenni. Az akar maradni, a mi volt, ki saját erejéből küzdte föl magát egy-

szerü, de már akkor is müvelt, olvasott banküzletemberből többszörösen milliomos bankárrá, a ki mint országos képviselő a saját értelmiségének, alapos tanulmányainak és meglepő ékesszólásának sulyával mindig nagyon sokat fogna nyomni a parliamentben, még ha nem lenne egyuttal milliomos és a mellett igen szellemes élcz-mester is.

Wahrmann Mór nagyon jó nevelést adott gyermekeinek, — nemcsak európai müveltségre, de igaz magyar hazaszeretetre is legyen tekintet a gyermekek nevelésénél: ez volt az ő jelszava.

Szellemes szép leányát Renéet megyeri ifj. Krausz Izidor nagybirtokos vette nőül. Wahrmann Mór éppenséggel nem óhajtotta utánozni az európai bankárvilág azon ismeretes szólását, a mely azt tartja, hogy korunkban egy bankár leányának nem is lehet egyéb hivatása, minthogy legalább is grófhoz, ha nem herczeghez menjen férjhez.

Maglódi Wodiáner Albert országos képviselő szintén előkelő házat visz és közkedveltségü tagja a tüzetesen budapesti társaság modernebb fölfogásu köreinek.

* * *

A budapesti pénzvilágnak egyéb elemei kevésbé usznak a magyar társasélet felszinén még ez idő szerint, de gyermekeik bizonyára már egybe fognak forradni a nemzet közmüvelődési nucleusával.

A pénzvilág jelentékeny erejét foglalja kebelében egyfelől a «Hazai első takarékpénztár-egyesület» másfelől pedig a «Lloyd»-társulat.

Az elévülhetlen érdemü Fáy Andrásnak nem állithatna a hálás utókor nagyobb mérvekben gyümölcsöző közhasznu emléket, mint a minőt e szinarany nagyságá-

ban is oly szerény jelesünk emelt akaratlanul is magának, midőn ezelőtt vagy két emberöltővel a «Hazai első takarékpénztárt» véghetetlen sok fáradozás és türelem árán ő létrehozá vala.

Csak ezen óriás forgalmu takarékpénztárunknak bár ragadólag felszökő, de azért mindig egyiránt solid emelkedéséből érti meg az ember a XIX. század négy utóbbi évtizedének vagyonfejtő természetét hazánkban is. Azok, kik a negyvenes évek elején megtakaritott filléreiket ez intézet részvényeibe fekteték vala, ma már csupán e részvényeik osztalékából fényesen elélhetnek. De a közmüvelődés és a közjótékonyság érdekeit sem feledi el a fényes, alapjában magyar pénzintézetünk. Évenkint több ezer forintot szentel nemes czélokra, sőt még tudományos pályakérdésekre is.

Azon vezénylő kör, a mely a «Hazai első takarékpénztár» élén állott, tetőtől talpig magyar, hazafiasan magyar szellemü volt elejétől fogva. Hajós József, a ki csak a mult évben lépett vissza e nagy intézet ügyeinek vezetésétől, tősgyökeres magyar uri ember. Mintaszerü működésével megmutatta ő, hogy a régi magyar nemes ért a modern világ e munkaköréhez is, és ugy szeplőtlen munkásság mint fölszárnyaló üzletképesség tekintetében e téren is diadalmasan állja ki a versenyt bármely nemzetbeli szakemberrel. Jelenleg e nagy intézetünk élén Steiger Gyula volt országos képviselő áll. Kitünő tehetség, a ki évekkel ezelőtt behatólag tanulmányozta a helyszinén Európa nagyvárosainak közigazgatási és közgazdasági viszonyait.

A «Hazai első takarékpénztár egyesület» választmánya és tisztikara jeles erőket foglal magában. Itt van dr. Kléh, dr. Halász Géza, Bossányi László és még többen a főváros legtekintélyesebb irányadó férfiai közől.

De képviselve van itt a megyei elem is

Itt van Huszár István országos képviselő édes atyja, Huszár Károly, e gazdag nagybirtokos, ki 82 éve daczára oly üdelelkü férfiu még ma is, hogy megszégyeniti friss életerő dolgában még azokat is, a kik, a kort tekintve, tulajdonkép unokái lehetnének.

E takarékpénztári egyesület matadorai évtizedeken át zárt körben szokták az esti órákat kedélyes csevegéssel, eszmecserével stb. eltölteni. «Skupstiná»-nak hivják e kis solid conventiculumot. Hogy képviselői és törvényhatósági választások alkalmával e «Skupstina» nagyon is tudja éreztetni a maga befolyását, ez igen természetes.

Nem annyira magyar, de — kivált az utóbbi években — határozottan hazafias szellemü a pesti «Lloyd» társaság is. Legtöbbnyire németajku nagy tőkepénzesek és nagy kereskedők állanak itt az előtérben. Elnöki széken évek hosszu során át Weisz Bernát Ferencz királyi tanácsos állott, ki egyike a főváros legérdemteljesebb polgárainak.

Ha hosszu nyilvános pályáján nem is tett volna egyebet, minthogy évek óta már bámulatra méltó hévvel és kitartással buzgólkodik az iskolai takarékpénztárak behozatala mellett: már ezáltal is maradandó hirnevet szerzett volna e 83 éves, de ifju lelkü jelesünk magának. De vannak egyéb érdemei is, szinte megszámlálhatlanok a főváros emelésének ügye körül. Weisz Bernát Ferencz egyik müvelt szép leányát Brockhaus, a világhirü lipcsei könyvkiadói czég főnöke birja nőül, és ez összeköttetés folytán jeles publicista fivérének Weisz Jánosnak támogatásával veterán hazánkfia nem egy fontos szolgálatot tett már külföldön a magyar irodalom és politika ügyének.

Nagyfontosságu az «Első m. általános biztositó társulat» is. Sok milliót forgat és igazgatója, a ki egyuttal megteremtője is, Lévai Henrik szintén maradandó

érdemeket szerzett magának ugy akadémiai pályadija mint egyéb közmüvelődési és jótékonysági czélokra hozott áldozatai által a közügy körül.

Nagy vagyon és jelentékeny szakértelem központosul a budapesti ipar és kereskedelmi kamrában is. Élén a schveizi származásu, de már hazánkban — Sopronban — született Kochmeister Frigyes áll, kit a korona az ipar- és kereskedelem érdekében tett kiváló érdemeiért már évekkel ezelőtt bárói rangra emelt és legujabban a főrendiház tagjává nevezett ki. Jeles erélyü, ritka szakértelmü, müvelt férfiu.

A malom-ipar legkiválóbb alakja Burghardt, szintén külföldi származásu, jeles szakférfiú. A korona kinevezése folytán szintén tagja a főrendiháznak.

Budapest milliomosainak névsorát nagyon érdekes lenne egybeállitani. De ez nem oly könnyü dolog, mint talán az adóhivatalban első pillanatra gondolnák. Mózes-vallásu hazánkfiai mindenesetre igen jelentékeny százalékkal szerepelnek e létszámban, de éppen nem kizárólag. Vannak milliomosaink között egyfelől görög eredetü előkelő családok — pl. a Lyka, Muraty, Manó, Haris, Sacelláry, stb. családok, másfelől pedig autochthon budapesti előkelő polgár családok is. Ez utóbbiak közé tartozik a legnagyobb budapesti háztulajdonos Kasselik épitőmester örököseinek családja, a Schmied-Unger örökösök és maga Budapest érdemteljes, jeles főpolgármestere, a közszeretetben álló Ráth Károly családja is. Körülbelül 190 milliomos van Budapesten; 120 keresztyén és vagy 80 zsidó. Amazok közt tán a leggazdagabb Haggenmacher Henrik, ki mint egyszerü molnár telepedett a Schweizból Magyarország fővárosába. Roppant gazdag, sokszorosan milliomos Vigyázó Sándor nagybirtokos, kamarás is, továbbá a Langheinrich család, melynek bájos örökösét jeles jogtudósunk, királyi táblai biránk, Dr. Emmer Kor-

nél volt országos képviselő vette nőül; Hübner építőmester stb. A zsidó milliomosok között szerepelnek a tornaallyai Schossbergerek, 3 Fischel, 4 Krausz, 3 Taffler, Bischitz Dávid, a kinek a neje nagy érdemeket szerzett a közjótékonyság terén, 2 Mautner, Louis Hirsch, Jacques Haas, Herzog, hatvani Deutsch, Baumgarten, Ehrenfeld, Freistedter, Stern, Russo, Gyömrei, okányi Schwarz stb.

* * *

A budapesti elökelő polgárság tulnyomóan németeredetü; de jelentékeny részt képvisel abban a zsidóság; vannak tősgyökeres, vidékről beszármazott magyarokon kivül még egyéb nemzetiségüek is, csehek, tótok, görögök, olaszok, románok, szerbek, macedovlachok, sőt spanyolok is. Ez utóbbiak azon spanyol katonák ivadékai, a kik Lotharingiai Károly seregével jöttek Buda alá.

Nagyon érdekesek budapesti görög családaink is. E század elején jelentékeny telepe volt a modern Hellas gyermekeinek Budapesten; ma már alig megy huszra a görög családok száma; de e husz család nagyon sok millió értéket képvisel a magyar fővárosban. A Lyka, Muraty, Manó, Haris, Sacelláry, Agorasztó családok vagyonának értéke együttvéve oly nagy összegre vall, a melyhez hasonló activ vagyonnal nem bir csak három történelmi nevü magyar mágnás sem hazánkban.

E görög családok mindig kitüntek egyfelől müveltségök által a kereskedelmi osztályból, másfelől pedig azon bensőségteljes meleg rokonszenv által, a melylyel a magyarságba beleolvadtak. — Ott vannak magas biráink között pl. Haris és Agorasztó. Nincs az a gyakorlott alföldi szem, a mely e kitünő férfiakban nem tősgyökeres magyar uri elemet sejtene, ha véletlenül nem tudja, hogy hellen eredetüek. Athenéből jött be

a krimi háboru idején a sokszorosan milliomos Lyka család is. Nagykereskedői üzletei által roppant vagyonra tett szert. Budapesten nemcsak házai, ingóságai, de gyönyörü földbirtokai is vannak az ország legszebb, legtermékenyebb megyéiben. A Koburg herczegek pázmándi uradalmában, mint a magyar gentry tagja — e hellen család kitünő sarja Lyka Döme ül, rendkivül képzett, igen tehetséges ifju milliomos gentleman, a ki nemcsak szivesen látott habituéje a highlife és gentry salonoknak, de mint országos képviselő is feltünt különösen azon nagyon csinos és nagyon magvas beszéde által, a melyben a mezőgazdasági politika kérdéseihez szólott hozzá a ház osztatlan figyelme közt. Highlifestylben él és ép oly otthonos a nagy tengeri fürdők élitejében mint a «Nemzeti Casinó»-ban vagy a Redoute legfinomabb álarczos báljain. A Muratycsalád már régebben vert gyökeret Budapesten. Jelenlegi feje Muraty Konstantin, kinek széles látköre és nagy összeköttetései vannak a nemzetközi üzletvilágban. Egyik szép és müvelt leányát gróf Teleki Géza, a költő birja nőül Erdélyben. Hellén és egyuttal olasz vér kering ereiben a Sebastiani-családnak, mely «remetei» előnévvel több nemzedékkel szerepel már a magyar nemességben és nemcsak nagy vagyona, de kiváló müveltsége által is előkelő szerepet biztositott magának már jóval a forradalom előtt Magyarország fővárosában.

Budapest nagyérdemü polgármesterének bájdus neje szintén e tekintélyes család leánya; nemzedékről-nemzedékre mindig figyelem tárgyai voltak a Sebastiani család nőtagjai antik typusra valló bevégzett szépségök miatt.

* * *

Feltünhetik az olvasónak, hogy nemes családokról is van szó e fejezetben, a melynek czime a pénzvilágra és az előkelő polgárságra utal.

Nincs ebben tényleges közjogunk alapján ma már oly ellentét, mint lett volna 1847-ben.

A négy rend, mely 1848 előtt élesen kimetszett oszlopait képezte a magyar társadalomnak is, mint ilyen közjogilag nem létezik többé hazánkban; a szabad királyi városok polgárai előjogaikat és kiváltságaikat az 1848-diki törvények életbelépte folytán elvesztették.

Nagyon sok embernek nincs közjogilag sejtelme sem e nagy változásról. Vannak publicistáink, a kik ezt még mindig ép oly kevéssé vették tudomásul mint akármelyik bécsi vagy prágai nevelésü őrmester vagy irodatiszt a közhadsereg kötelékében. Azt hiszik ők, hogy még mindig lehet szó közjogilag oly polgárságról, mely mint «harmadik rend» közjogilag fölötte áll a «negyedik rendnek», a régi parasztságnak a vidéken és a «munkásosztály»-nak a városokban.

Nem gondolják meg e publicisták, hogy közjogi rendbe nem lehete belépni sehol fönhatósági rang-fölemelés nélkül 1848 előtt; oda, hogy valaki városi «polgár» legyen, nem volt elég az, hogy valaki ne parasztruhában járjon és állandólag városban lakjék, hanem éppen oly oklevél-féle «polgár-levél» kellett hozzá, mintha valaki nemesi rangra emeltetett. Most azonban kit nevezünk «polgárnak?» — Olyan állampolgárt, a ki «uri» forma ruhában, azaz nem mándliban, gatyában jár és állandólag városban lakik.

Ha valamely vagyonos csömöri vagy budakeszi földmüvesnek eszébe jut házat venni vagy üzletet nyitni Budapesten, ide telepszik állandólag és fölcseréli az ő falusi ruházatát városi ruházattal: senki sem fogja őt többé sem hivatalosan, sem nem hivatalosan «paraszt»

számba venni, hanem mindenki «polgár»-nak fogja őt tekinteni.

Nem abban az értelemben, a mint olyan falusi gatyás atyafiak is «pógár-ember»-nek szokták egymást már 1848 óta tekinteni, de abban az értelemben is, a mely a városi elemek typikus köreiben irányadó.

Viszont ha egy budapesti kis kereskedő vagy kis iparos kitelepszik valamely faluba és ott szántás-vetéssel foglalkozik és «parasztos» ruhában jár állandólag: «paraszt» számban fog az járni idővel éppen ugy mintha csak ő született volna valamely ősrégi jobbágy viskójában.

Ez azt mutatja, hogy «polgár» és «paraszt» nem képeznek többé «rendet» Magyarországon, még csak nem is külön osztályt a szó közjogi értelmében, hanem e kifejezés «polgár» egyszerüleg társadalmi fogalmat jelez, valamint a «paraszt» is: amaz uri ruhában járó, állandólag városban lakó nem-nemest jelent, emez pedig mándliban, szürben, illetve gatyában járó falusi közbirtokos vagy egyátalán a földmüveléshöz közel álló nem-nemest jelent. De valamint vannak százezernyi lélekszámmal összes városainkban, névleg ezek külvárosaiban mándliban, szürben, gatyában járó elemek, a melyek eredetre szintugy mint müveltségi fokra nézve a falusi «paraszt» néprétegre vallanak és nem a többi városi «polgár» elemre: éppen igy vannak «nemes» családok is városainkban, különösen Budapesten állandólag megtelepedve és nemzedékeken át a «polgári osztály»-ba oly annyira beleolvadva, hogy társadalmi müszóval élve, őket is az előkelő polgárság közé kell számitanunk.

Jelenleg a magyar közjog nem ismer csak két nagy elemet: nemest, a melynek a főnemes csak hajtása és nem-nemest. «Harmadik rend» a magyar közjogban nem létezik. «Negyedik rend» annál kevésbé. Ha azon-

ban van valami közjogilag ma még a nemes és a nemnemes közt: ugy ez nem többé a sz. kir. városi kiváltságos polgár, mert ilyen nincs többé e hazában — hanem a nem nemes eredetü honoratior-osztály, mely miként már megjegyzém, a régi magyar rendi közjog által is ép oly lovagias mint culturális érzékre valló megtiszteltetésben részesitetett és határozottan inkább a nemességhez mint a polgársághoz számittatott.

Az ugynevezett nyárspolgári kaszt-gőg ma már megszünt hála Istennek Budapesten csaknem egészen. A 48-as törvények szelleme kevesebbet hatott tán az utóbbi évek folyamában ez irányban mint a mind sürübbé váló sokoldalu érintkezés más müvelt nemzetekkel; a legnagyobb tényező azonban e sajátszerü kasztszellem megszüntetésében kétségen kivül a magyar nemzeti müvelődés éltető ereje volt. Iskola, sajtó, egyleti élet, politikai pártélet, közélet, szinház, nyilvános ünnepélyek és mulatságok: mindez nagyban előmozditotta a hagyományos városi elemnek elmodernizálódását. Csak egy irányban nyilatkoznak még a régi kasztszellem maradványai Budapesten. A vagyonos polgár, már t. i. a vagyonos iparos és kereskedő ma sem adja még örömest leányát az ugynevezett «lateiner»-nek. Azt nem bánja, ha valamely vagyonos vidéki bérlő lép föl kifogástalanul mint kérő — örül, ha nemes földbirtokos vezeti oltárhoz a leányát, mágnásra meg már nem is mer számitani, beéri vele egy egész ember életre czafrangul, ha elmondhatja, hogy a «bálokon» az ő leányának ez meg az a másik gazdag mágnás tette a szépet. De az értelmi munka embereinél, még ha biztos az anyagi alapjok is, sokkal örömestebb adja iparosnak, kereskedőnek.

E merevsége az osztályszenvnek természetesen annál nagyobb, minnél csekélyebb a szellemi müveltsége az illető hagyományos polgárcsaládnak. Az előkelő pol-

gárságnál e merevség Budapesten már majdnem megszünt: éppen ezért jelen könyvben is, midőn a budapesti társaságot óhajtjuk mint ilyet bemutatni, fölülről a társadalom legmüveltebb körein kezdve, ott állapodunk meg mint a «társaság» tulajdonképeni határvonalánál, a hol az osztályszenv, hogy ne mondjam kasztgőg szemben az értelmiséggel, a «lateinerek»-kel magát éreztetni kezdi.

Ott azután, hol a rendezett vagyonu tanult embert is csak azért becsülik kevesebbre mert tanult ember, «lateiner», ott természetesen megszünik a «társaság» fogalma még legtávolibb vonatkozásaiban is.

Ezen culturellenes izlésü, különben közhasznu elemekkel szemben ugyancsak a kevésbé előkelő polgárság sorozata alatt meg oly elemek is állanak, a melyeknek rangvágyó kapkodása, rendiesen fényelgési viszketege éppen a másik szélsőségbe hajtja őket. Ezek minden áron «méltóságos urat», ha ezt nem lehet hát legalább egy rangos «irnokot», de mindenesetre hivatalos tekintélyü urat oly embert óhajtanak maguknak vőül, a kit a hajdu megsüvegel. Iskoláztatják nagyban gyermekeiket, a mi örvendetes; de nem azon tanfolyamokra, a melyekre gyermekeiket tehetségeik, egyéni fogékonyságaik, hajlamaik utalják, hanem tekintet nélkül ilyesmire csak azon vannak, hogy gyermekeiket valamely protectió segélyével minél előbb valamely hivatalba besegithessék. Ha már «Bruderschaftot» iszik velök a szőllőhegyen valamely vasuti igazgató sógora: már holnap áthelyezik fiukat a gymnasiumból a reáliskolába azon reményben, hogy a vasutnál igy előbb szorithat majd gyermekőknek hivatalt a protectió.

És megforditva, ha csinos hajadon vagy menyecske leányukkal vagy sógornéjokkal valamely magasabb miniszteri hivatalnok vagy kanonok köt váratlan ismeretséget a gőzhajón vagy a vasuti coupéban. — Ők

maguk pedig odaadnák éltök kincsének nem megvetendő részét egy nemesi oklevélért, sőt még a legkevésbé tekintélyes rendjelecskéért is. Készek ezért mindennemü szolgálatra ugy a párt- mint a magánéletben.

E két szélső elem közt halad a józanabb, müveltebb rész. Halad pedig ugy szellemi müveltségben mint magyarosodásban oly sikerrel, hogy bensőségteljes öröm foghatja el magyar államférfi szivét, ha Budapest e sok ezernyi derék polgárcsaládjának ugy közmüvelődési mint közgazdasági buzgalmát és egyre gyarapodó érték-tőkéjét tudomásul veheti.

* * *

Az előkelő polgárság számát nem az adómennyiség állapitja meg, hanem azon osztályrész, melyet egy-egy ily polgár család magának ugy a közéletben mint a társas élet fölszinén kieszközleni képes.

A verseny e részben nem szünetel soha.

Egy-egy emelkedő uj palota azonban csak akkor jelenti emez előkelő polgárság számbeli gyarapodását, ha annak tulajdonosa szellemi müveltséget is hoz magával ama palota termeibe. A hirtelen meggazdagodott palotatulajdonosoknak nagyrésze természetesen nem végezhetett még magasabb tanfolyamot a maga ifjuságában. Sem a lakatos, sem az ács, sem a rongyszedő, sem a hentes, sem a gabnaalkusz vagy vidékről bejött kurta korcsmáros nem tanultak hazánkban még a harminczas és a negyvenes években annyit sem az iskolában, sem iskolán kivül, mint a mennyi ismeretet hasonsorsosai Drezdában, Párisban vagy Londonban iskolában és iskolán kivül ugyanakkor elsajátithatnak vala. A mennyiben az üzlet és csakis az üzlet egész életpályájokon át tulajdonképeni tanfolyamunk, az iskolában pedig abban az időben még vajmi keve-

set tanulhattak: meglehetős alantas maradt igen soknak a műveltségi szinvonala, de nem mindegyiké. Voltak köztök, akik önképzés utján föl birták magukat küzdeni a köztisztelet talajára. Nevezetes például szolgálhat itt egy még fiatal terézvárosi iparos polgár esete.

Mendl István még azon években nevelkedett föl, a midőn az iparos szülők gyermeke még távolról sem részesülhetett oly szellemi kiképzésben, mint a minőben Budapest főváros lélekemelő áldozatkészsége folytán manapság iparosaink gyermekei már kora éveikben részesülhetnek. Ernyedetlen szorgalma és értelmes munkássága által nagy vagyonra tett szert; munkájának gyümölcséből szép kis palotát épittetett magának és becsülettel szerzett százezreiből kényelmes uri életmódot biztositott magának még mielőtt delelőpontját elérte volna férfi korának. De itt nem állapodott meg: ép ellenkezőleg, most adta csak igazán magát a korszerü önképzésnek ép oly hazafias mint nemesen élvezetes munkájára. Mig egyfelől jelentékeny befolyást gyakorolt közszeretetben álló, mert jótékonyságot nagy mérvekben gyakorló és minden jóra, szépre áldozatkész lényénél fogva a főváros ügyeire: addig másfelől tanárokat járatott magához, kiktől ép oly buzgalommal és fogékonysággal vett éveken át leczkéket mindazon tudományágakból, a melyekre egy alkotmányos állampolgárnak, aki a neki jutott szerepet az önkormányzatban kiérdemelni akarja, manapság szüksége van. Ki is képezte magát oly szép sikerrel, hogy méltán emelhet minden fölvilágosult hazafi kalapot előtte.

Az ifjabb nemzedéknek nincs szüksége ily utánpótló önképzésre. Budapesten az ifjuság oly mérvekben részesülhet korszerü tanfolyamban ma már, bármely életpályá álljon is előtte, mint bárhol Európa culturéletének legtündöklőbb góczpontjaiban.

* * *

Néhány évtizeddel ezelőtt, eltekintve a farsangi báloktól, színháztól, alig volt egyéb nagyobb méretü érintkezési pontja a polgárságnak a társas életben még mint a «polgári lövölde». A polgári családok, még a legvagyonosabbak is ugy éltek, mint a hogy élni szoktak abban az időben bármely nagyobb, udvar-nemlakta középeurópai városban.

Ma Budapest vagyonosabb polgársága ugy él, mint akár a párisi bourgeoisie. Élvezetek dolgában Budapest csakugyan jobban is hasonlit a Szajna mellett világvároshoz mint bármely városa a német birodalomnak meg az osztrák Reichsrathban képviselt királyságoknak és országoknak.

Ehhez képest átalakultak a vagyonosabb és müveltebb polgárság erkölcsei is csaknem teljesen. Egy némely germán népnek merevségét, feszességét, egyoldalusságát, pedansságát nem lehet fölfedezni e körökben a legtávolabbról sem; a magyarok, svábok, tótok, szerbek, görögök, olaszok, spanyolok és csehek ez érdekes keverékében van annyi pezsgő életkedv, mint a régi jó bécsi németben, ennek hátrányteljes tulkönnyüsége nélkül; van azonban munkakedv is benne és ott a hol kell, komolyság is, akár az északnémetben. Egész lényén azonban egy egységes nagy vonás fuvall már is keresztül: a magyarság beleolvasztó tüzereje.

Egyébként nemcsak az élvezet terén emelik e társadalmi réteget a fővárcs haladásteljes ujabb vivmányai nyugateurópai szinvonalra. Ha van Budapestnek oly Operaháza, oly Nemzeti szinháza és oly Népszinháza, a melynek ugy müélvezetét mint fényes berendezését irigyli tőlünk nem egy nemzet fia: nemcsak oly Redouteja van, mint a minőt szintén e czélra alig lát az ember egyebütt földrészünkön; de van Budapestnek oly dúsan virágzó egyleti és társulati élete is, a mely száz meg száz góczpontban foglalkoztatja majd

anyagi, majd közművelődési, majd ismét közjótékonysági czélokra a vagyonosabb elemeket. Előkelő polgárságunk ezen egyleti és társulati életben gyakorolja tevékenységét közel két évtized óta. Valaki kiszámította, hogy Budapesten annyi egylet és társulat van, miszerint egy művelt vagyonos budapesti lakos az esztendő egész szorgalmi ideje alatt reggeli 8 órától esti 8 óráig minden egyes nap, minden egyes órájában találhat magának oly választmányi vagy közgyülést, a hol magát a közügy javára értékesitheti. Négyszáz előkelő budapesti polgárt pedig a főváros képviselete mint bizottsági tagot foglalkoztat állandólag. Ez egy kis parliament, a melynek szakbizottsági, választmányi és közgyülései több embert és az év nagyobb részén át foglalkoztatnak mint Európa legtöbb államának országgyülése.

Bele is tanult már a budapesti előkelő polgár az önkormányzati tevékenységbe, a parlamentáris eljárásba és mindenek fölött az ékesszólás mesterségébe elannyira, hogy vetekedik e részben a City bármelyik lakosával.

A magyarosodás a budapesti polgárra nézve egyuttal annyit is jelent, mint eleurópaiasodás és alkotmányos érettség.

E magyarosodás ma már oly gyökeres Budapesten, hogy nem képzelhető eset, hogy a jelen nemzedék gyermekei bármily fölmerülhető behatások alatt is egykor még visszanémetesedhetnének. A ki ezt nem hiszi, gondoljon azon örömtől riadó zokogásra, a melyben a német eredetü, német nevü, német nyelvben fölnevelkedett, de már magyar hirlapot olvasó budapesti «burger»-nek hazafias érzelmektől tuláradó, gulyáshust, somlyait kedvelő, hortobágyi népdalt fütyürésző, Rákóczy nótától ittas lelke abban a pillanatban kitör vala, midőn a franczia nemzet költői, irói, mű-

vészei fölmászának ott a Duna partján a vasrácson keresztül a szoborra és föltevék hódolatteljes lelkesedéssel Petőfi Sándor érczfejére a koszorut! A ki e jelenetet látta, az nem félti a budapesti polgárság legkésőbb ivadékát sem többé semmiféle «Schulverein»-tól.

IRÓK, MÜVÉSZEK, TANÁROK.

Ha az arisztokrácziának is van szelleme, a szellemnek is van arisztokrácziája. A legvérmesebb szellemarisztokraták azonban nem a pályájokon sikerdús léptekkel folyton előre haladó tudósok, művészek és irók, hanem az irodalom és művészet bohémjei.

Valóban nincs is önhittebb teremtése az istennek, mint a toll, ecset, véső és olló hősei.

Királyokat, fejedelmeket, istent és természetet éhgyomorra megemésztenek, mert nincs előttük tekintély más mint önmaguk; de azért saját nagyságuk mellett sem röstelkednek leszállni a csőcselékhez, hogy Prometheusként szivébe lopják az emberiség nagy szellemének isteni szikráját.

Koldusrongyaikban büszkébbek mint egy spanyol hidalgó és mikor isten felviszi a dolgukat és a honorarium aranyesőjében fürödhetnek: akkor sem felejtik el koldusrongyaikat.

A pénznek csak akkor ismerik el értékét, ha üres a zsebük, de ha megütik a nagy lutrit (minden bohém a zsebében hordja a promesset) pazarolnak mint született kis királyok.

Hanem azért a bohém előtt mindig nemesebb czél

lebeg és ő tulteszi magát a köznapiság fillérkedésein, hisz éppen ebben különbözik a highlife meg a gentry stb. bohémjeitől.

Igaz ugyan, hogy Bohémiában kissé lazák az erkölcsök, különösen a fiatalabb elemeknél, de ez csak annak a jóságos könnyelmüségnek a kifolyása, melyet Henry Munger olyan szépen tudott megrajzolni.

Igazában véve a bohémnél nagyon ki van fejlődve a becsületérzés és éppen ennek tudatában mer itélni elevenek és holtak fölött.

Van is becsülete a társadalomban, mert ez kénytelen belátni, hogy az irodalomnak még csak a Bohémiája sem tür meg keblében olyan elemeket, a kik csak kompromittálni akarják. Ilyen elemek az utóbbi időben sürün próbálgatják ugyan meg a betörést; hanem Bohémia maga purifikálja magát és kegyetlenül kilódit minden hivatlan tolakodót.

Ezért tisztelik nálunk annyira az irók és müvészek világát.

Különösen pedig a költőket, regényirókat, beszélyirókat és a szerkesztőket, mert müvészetünk még mindig fiatal. Iróink bizony nem panaszkodhatnak arról, hogy a nemzet meg ne becsülné őket: legfölebb csak azt vethetik szemére, hogy nem veszik, nem olvassák könyveiket. Pedig éppen azáltal fejeznék ki leginkább az iró iránti tiszteletét, ha könyveit megvennék, biztositanának neki gond nélküli anyagi helyzetet.

És még egy különös jelenség!

Külföldön, pl. Franczia- és Olaszországban a társas érintkezésben nem tesznek különbséget szépirodalmi és tudományos iró között. A tudóst éppen ugy becsülik mint a regényirót; sőt Angliában sokkal több a becsülete a tudomány bajnokának és csak elsőrendü szépirodalmi tehetségeknek nyujtják az elismerés koszoruját.

Nálunk megforditva áll a dolog. Minthogy az olvasóközönség nagy része nőkből áll, nagyon természetes, hogy igazi népszerüségre csak szépirodalmi iró képes szert tenni, mig a tudósoknak ez csak nehezen sikerül. Hirben és dicsőségben uszhatik nálunk a népszerüség piedestáljára emelt iró, és könnyen lelkesülő természetünknél fogva iróink tiszteletében talán még tulteszünk a külföldieken is: hanem egyet nem tanulunk meg a külföldtől, hogy iróink müveit meg is kell venni. Azért kell tapasztalnunk, hogy nem volt és nincs a jelenben sem irónk, aki tisztán az irodalomból élne meg. Legjobb esetben a hirlapirás taposó malmába szegődik, ha a képviselőház zöld padjai nem fogadják be.

Csak egy ága van az irodalomnak, a melyet a közönség mégis pártfogol és igy müvelői meggazdagodnak. Az ABC-es könyveket értem. Ezeket — hála a fölébredt tudományszomjnak — mégis csak vásárolják, és ha az embernek kis protekcziója van az uri-utczai minisztériumban, hát még sokra viheti, ha tankönyveket ir.

És ez képezi némely tudósaink egyetlen segélyforrását, ha valami kis hivatal jármát nem veszik a nyakukba. Pedig a tudós, amellett, hogy nálunk tudománya gyümölcséből meg nem élhet, még a dicsőség sugaraiban sem igen fürödhetik. Alig van tudósunk, a ki csak némi népszerüségnek örvendezne; és ezt a keveset is csak úgy szerzi meg magának ha — mint pl. Herman Ottó — minél több ujságczikk alá teszi a nevét. Mert nálunk nem igen olvasnak egyebet mint ujságokat és csak a hirlapok sajkájában lehet a dicsőség országába eljutni.

* * *

Hatalmas tenyészetnek örvendenek nálunk a klikkek, ez apró kávéházi dacz- és védszövetkezetek, a melyek tagjai föltétlenül dicsérik *egymást* és föltétlenül lehordanak *egy mást*. Az ilyen klikkek nem operálnak együttesen, mint pl. a szabadkőmüvesek, hanem ellenkezőleg ignorálják egymást teljesen és az egyik csak fitymálva emlegeti a másikat.

Vannak aztán olyanok is, kik mint a hajdani hatalmasabb várurak, menten minden véd- és daczszövetségtől, a maguk szakállára dolgoznak, és önálló ügyességgel döngetik meg az Olympost, melyet a gyöngébbek rémülten nyitnak meg előttük, hogy előkelő helyet juttassanak számukra.

Végül jön a közkatonaság, mely teljesen a Nagy Napoleon systemája szerint van szervezve, amennyiben mindegyik a zsebében hordja halhatatlanságának tábornagyi pálczáját. És valamint a katonaságnál ez a pálczika csodákat képes müvelni, mert a nagyravágyás bátorságot és vakmerőséget önt Mars fiának szivébe, azonképpen a szellem közkatonái szivükben a jövő dicsőség ragyogó reményével állják ki a nyomort a szó legkorgóbb értelmében.

Ismerek egy fiatal irót, aki mindennap egy harapás reménynyel lakik jól és egy lyrai költeménynyel csitítja le éhező gyomrát. De azért nem keresne hivatalt, mely neki biztos kenyeret és ruházatot adna. Ő büszkén viseli rongyait, mert csak a jövendő dicsőség aranysugarait látja magán.

Ilyen az igazi bohémien!

***

A magyar szépirodalomnak olyan fejedelme van, akinek dicsőségét minden müvelt nemzet kritikusai hirdetik és akit minden müvelt nemzet olvasó közönsége egyaránt mohón olvas Norvégiától Braziliáig.

Mondjuk-e, hogy ez Jókai Mór?

Soha iró hazánkban nagyobb népszerüségnek nem örvendett. Petőfit csak holta után vette körül nagyobb nimbus. Míg élt, voltak ugyan nagy számmal rajongó bámulói; de azért éppen nem mondhatta el magáról, hogy meghóditotta még életében magának a nemzet egész értelmiségét.

És a mikor őt fejedelmies banderiumok fogadják és diszbankettekkel, fáklyászenékkel tisztelik meg Kárpátoktól Adriáig: szinte önkénytelenül, párhuzamot von az ember a mult és jelen között.

Bezzeg Csokonaynak még helyet sem adtak a vendéglátó uri asztalnál, legfölebb csak a cselédek szobájában juttattak neki valamit az áldásból.

Vörösmartyt barátságukra méltatták már ugyan a haza nagyjai közől is a legfölvilágosultabbak; a verselő jogászok, patvaristák, juratusok és a vakációzni, császárfürdőzni Pestre feljött irodalomkedvelő szerzetesek, kálvinista prédikátorok kisérték őt szent áhitattal; ámde a magyar epikai költészet e nagymesterét környező hódolat vajmi szük körre szoritkozott. Két-három rajongó imádója mellett két-háromezer olyan magyar ember haladt el mellette az utczán, akik vagy egyátalán nem sokra becsülték őt, semmint a nemzeti dicsőség dalnokát, sem mint a nemzeti haladás előmozditóját; — vagy pedig általában nem is tudtak az ő létezéséről.

Sok ember csak annyit tudott felőle, hogy ő csinálja a legszebb magyar hexametereket. Azt az embert azonban, aki azt merte volna állitani, hogy Vörösmartyt a társadalomban legalább is oly tisztelet illeti meg mint teszem egy alispánt vagy éppen mint egy

helytartó-tanácsost, az ilyen embert kába rajongónak tartották volna bizonyos táblabiráink és kanonokjaink épugy mint conservativ érzelmü, akkor kamarás, királyi tanácsos és egyéb birtokos uraink közől sokan.

Azóta vajmi nagyot fordult a világ. A legjelentéktelenebb, de ismert nevü fiatal irót úgy fogadják országszerte ma már, a hogy hajdanában pár megyében Kölcseyt.

Hát még ha Jókai Mór rándul ki a vidékre! Az utczákat föllobogózzák, diadaliveket állitanak, örömtüzet gyujtanak a szivekben és szemekben és egetverő éljenriadallal fogadják a költő-királyt. Fő- és alispán emlékbe tenné el unokái számára Jókai kézszoritását a fehér ruhába öltözött szüz pedig, aki koszorut nyujt át neki, eldicsekedik az egész világ előtt a Jókai homlok-csókjával.

Az igaz, hogy Jókai is mint Anteus lelkesedést merit ezekből az óváczziókból és megőrzi ennek minden édes emlékét.

Nemrég Bécsben találkoztam vele a vasuti indóháznál. Egy targonczás-szekérre való virág volt vele; el nem tudtam képzelni, mit akar ő a természet e hervadt költeményeivel? Csak azután tudtam meg tőle, hogy Prágából hozza, hol «Arany emberét» nemcsak aranyokkal, hanem virágokkal váltották be.

Boldog, akit egy megszólitásával kitüntet és ereklyének tekintik a tárgyat, a melyet megérint. Ime a különbség a hajdan és most között.

Csokonayval — aki persze nem mehet Jókai-számba — még aligha sétált volna végig a város főutczáján egy rátartósabb plébános; Vörösmartyt legfölebb csak egy irodalom-kedvelő esperest vett volna észre; — Jókai Mórnak azonban oly nagy a tekintélye az egész országban, hogy még olyan egyházi férfiak is, akik nem igen olvassák a müveit, el nem mulasztják evé,

letlenül nem katholikus, hanem református hitvallású iró-király előtt, a merre csak átvonul, hódolatukat minden képzelhető ünnepélyességek között bemutatni.

Hogy a fővárosban is ünneplik őt a társadalom minden rétegében, mondanunk sem kell; ámbár ha itthonn van, nem igen társalog mással mint regényhőseivel.

És ilyenformán kevés része is van Jókai Mórnak a budapesti társaságban. Mint V. Károly császár ama híres kolostorban: ugy él Jókai Mór az ő elzárkozott otthonjában. Szivesen látja ugyan meghittjeit (azonban ha valamely regényében van elmélyedve, órákig csengethetnek előszobáján), de éppenséggel nem követi sem az öreg Dumast, sem Hugo Viktort az élet örömeinek közlékenységében.

Az országgyülésen kivül nagy esetnek kell lennie, ahol ő megjelenik. Talán ezért nincs is az egy Gyulai Pálon kivül ellensége.

Az udvarnál, hol Hunyady Mátyás óta nem nyiltak meg az ajtók a betü lovagjai előtt, ugy megbecsülik Jókai Mórt, hogy büszke lehet rá az egész nemzet.

A trónörökös «hü munkatársának» nevezi magát és minden alkalmat fölhasznál, hogy Jókait kitüntesse.

Jókai Mórról könyveket lehetne irni. Nem fér bele ebbe a könyvbe az ő nagy dicsősége.

Már külső megjelenése is hódit. Arczán a szellem tükröződik vissza és szemeiből szelid jóság sugárzik. Társalgásán sajátlagos báj ömlik el: a géniusz humora adja hozzá az alaphangot.

Hogy mily végtelen sokat dolgozik Jókai: ezt nem az a szekrény hirdeti ékesszólóan, mely az országos kiállitáson vonta magára a figyelmet; az ifjabb magyar nemzedék honszeretete, lelkesedése mind az ő müveiről beszélnek. Mert van-e magyar ifju, aki ne Jókaitól tanult volna lelkesedni és a hazát szeretni?

Hogy miként dolgozik? Ezt igen érdekesen irta meg a «Magyar Salon»-ban Hegedüs Sándor és Mikszáth Kálmán.

Tevékenysége bámulatosan sokoldalu: a regények mellett verseket is ir, drámáival emeli szinházaink vonzerejét; a parliamentben a vész pillanatában ragyogó szónoklatokkal siet a párt védelmére; vezérczikkre is rászánja magát és szerkeszti a trónörökös nagy munkáját.

Nagy költője van most is több nemzetnek: de alig van egynek is oly sok oldalu, oly véghetetlenül termékeny iró-fejedelme mint Jókai Mór.

***

Egyik kiválóan érdekes alakja irodalmunknak Vadnay Károly. Harmincz év óta ir, és szerkeszt. Harmincz évig lapot szerkeszteni Magyarországon egyjelentőségü a harmincz éves háboruval. Három évtizeden át egyaránt szaporitotta barátait és ellenségeit, tisztelőit és irigyeit. Barátai lettek, a kikkel együtt küzdött, hogy irodalmunk fölvirágozzék; ellenségeivé váltak mindazok, a kik, — no de kell-e még magyarázgatni, kikből lesznek egy szépirodalmi lap szerkesztőjének és drámabirálónak ellenségei? Tisztelői mindazok, a kik méltányolni tudják fáradhatatlan szorgalmát, szép tehetségét és irigyei, kik a hosszu küzdelem sikereit nem szokták méltányolni.

Vadnay Károly egy tekintélyes lap szerkesztője, országos képviselő, drámabiráló, akadémikus, a Kisfaludy és a Petőfi-társaság tagja. És ne volnának ellenségei, irigyei Bohémiában?

Vadnay Károly képezi a szépirodalomban azt a központot, melyet Jókai Mór nem ér rá betölteni.

Most kiadott nagybecsü könyve, az «Elmult idők» leg-

jobban megvilágitja, hogy milyen kiváló szerep jutott neki irodalmunk küzdelmeiben.

A Nagy Ignácz által alapitott szépirodalmi közlönynek, a «Hölgyfutár»-nak egyik főtényezője volt. Hogy mi volt e lap az ötvenes évek magyar közönségének, azt ez a kor felfogni sem képes. A politikai gondolat rabszolgaságának ama fojtó légkörében ez a közlöny volt az, mely némi enyhe vigaszt nyujtott a dermedő lelkeknek. Valódi prytaneuma volt a magyar szellemvilág szerepvivőinek. Elfogadó terme a föllépő ifju tehetségeknek, az egyedüli forum, honnan — ugy ahogy — a magyar értelmiség szivéhez szólni lehetett. Mert a politikai lapok — ha erőltetve is — de mégis bizony a loyaliskodás émelytelt hangján voltak kénytelenek beszélni. A «Hölgyfutár» ezt kerülhette. Hiszen szépirodalmi lap volt.

Ennek a derék közlönynek volt Vadnay nemcsak egyik főmunkatársa, hanem éltető lelke is.

Tóth Kálmán szivhez szóló dalai ebben zendültek meg; a közvetlenül vezénylő munka napi terhét Vadnay Károly viselte. Nem csekély teher volt ez, melyet ő még ugyszólván zsenge korában vállalt el és folytatott lankadatlan erélylyel évtizedeken át. Nem is csoda ilyenek után, ha ma már mémoirejait irja meg!

Hanem azért az ügyszeretet elfelejteté vele a teher sulyát, és ő mindvégig igazán lelkesedő hévvel működött közre, hogy a lapot a legmagasabb szinvonalon fentartsa.

Később azután benső barátjával, Tóth Kálmánnal a «Fővárosi Lapok»-at alapitotta meg. Egy szépirodalmi napilap nemcsak a mi irodalmunkban, hanem csaknem a világirodalomban unikum és igy nem kell hosszasabban magyarázgatni, mit jelent oly lapot fentartani, mint a «Fővárosi Lapok.»

Vadnay Károly bevégzett alakja a jogosult irodalmi

hivatásérzet salonias megtestesülésének, és még azok is, kik nem igen tartják összeegyeztethetőnek a conservativ irányt egy folyton emelkedő nemzeti kulturélet irodalmának missiójával, őszintén örvendenek, hogy annyi új áramlat zajló egybetorlódásának közepette, oly támponttal is bir a magyar időszaki sajtó, mint a minő az ő minden tekintetben önálló, teljességgel hozzáférhetetlen közlönye, mely sok tekintetben ellenőrző szerepet képvisel irodalmunkban.

Vadnay Károly fia Vadnay Lajos köztiszteletben álló curiai birónak, a ki a hetvenes évek országgyülésein egyik tekintélyes tagja volt a Deákpártnak. Vadnay Károly és szellemdús neje előkelő tényezők társaséletünkben. Vendégszerető házánál gyakran gyülekeznek érdekes estélyre irodalmunk és közéletünk jelesei. Maga Liszt Ferencz is megjelenik, sőt zongorázik is itt, és a külföldi irók, művészek sem mulasztják el a hazai, irodalmi életnek ezen kellemtelt góczpontját felkeresni.

***

Ifjabb Ábrányi Kornél egyike az újabb nemzedék legjelesebb szépirodalmi erőinek. Mint regényirót sokan mindjárt Jókai után kezdik emlegetni. Tett kisérleteket szinművekkel is, a melyek szép reményre jogosítanak. Kitünő mint pártpolitikai és társadalmi tárczairó; van benne nem mindennapi szónoki erő, sőt már routine is. Mint vezérczikkiró szintén erőnek bizonyúlt Csinos salon-alak és kellemes társalgó.

Ábrányi Emil legjelesebb ifjú lyrikusaink egyike.

Nem egy költeménye politikai actualitása miatt széles körökben keltett hatást. Van benne valami abból az ichorból, a mely a Hugó Victor franczia növendékeinek szine-javát ösztönzi.

***

A legtypikusabb alakja szépirodalmunknak kétségtelenül Vajda János. Már szóltunk róla fönnebb, az Akadémia be nem választott tagjainak csarnokában.

* * *

Degré Alajos egyik vezérbajnoka ama felejthetetlen régi gárdának, a mely a Világosra következett fojtós esztendők folyamában szerveződött még együvé, a szabadságharcz hazatért dalnok-jeleseiből, hogy megmentse a magyar irodalmat.

Mégis megmentették e derék fiuk hazánk e legdrágább kincsét.

Mint beszélyirónak, Degré Alajosnak az az érdeme van, hogy ő hozta be ugyszólván nálunk az ugynevezett «frakkos novellát», ellentétben az akkor még hagyományos egyoldalusággal üzött «sisakos» meg «hellebárdos» novellákkal. Ő kezdte tárgyait a modern társadalmi élet köréből meriteni; a salon-frakkban forgolódó modern társadalmi lények eszmekörét, világnézletét, életviszonyait, cselekményeit, erkölcseit, szokásait rajzolta, nem pedig a középkori lovagvilág magasztosságait vagy bambaságait; de nem is a saját korunk becsületes, de müveletlen földmüves népének lakodalmas vagy lakodalomnélküli szerelmeit.

Hogy salonéletünk magyarrá lehessen: mindenekelőtt szükség volt irodalmi nyelvezetünknek olyatén árnyalására, hogy az minden erőltetés nélkül megfelelhessen a salonias gördülékenység, fátyolozott csiszoltság és gyors fordulatképesség követelményeinek.

Ezt az átárnyalást megkezdték ugyan már kisérleni Petricsevics Horváth Lázár korában, de teljes következetességgel és teljes sikerrel csakis Degré Alajos vitte keresztül.

Ez által nemcsak novella-nyelvünket hozta közelebb

a nyugateurópai izléshez, de mintaképeket is nyujtott a beszély- és divatlapolvasó ifjabb nemzedéknek még oly tájakon is, hol a «modern» azaz a franczia salon társalgásának, hogy ugy mondjam mechanikáját még nem ismerték.

Volt országos képviselő, és mint ilyen nagy kedveltségnek örvendett.

De a publicistika terén is működik, még pedig korszerűleg komoly irányban. Ő volt az, a ki hazánk multjának emlékét védelmezte, diadalmas erkölcsi bátorsággal és avatott tollal gróf Széchen Antalnak Metternich-menteget3 kisérleteivel szemben.

Degré Alajos regényeket is irt, a melyek a Pálffy Albertéivel nem egy tekintetben diadalmasan vetekednek.

Degré Alajos rendkivül szivélyes természet. Valódi élvezet vele lenni: oly színarany magyar az ő humora és oly kiapadhatlan az ő jókedve.

***

Szépirodalmunk egyik kiválóan érdekes alakja Komócsy József. A szabadságharcz óta fölnevekedett nemzedék merészen szárnyaló ódaköltője, edzett journalista, szenvedélyes pohárköszöntő-szónok, a ki egy-egy ünnepély alkalmára megtanul finnül is, ha kell, meg lengyelül is; és jobban tud sütni-főzni, ha ráviszi a vendéglátó, pinczéző barátság, mint egy akadémián tanult oklevelés párisi szakács. Ő azonban természetesen csakis a leggenuinabb magyar ételek mellett marad ez időszerint: hisz mint a Petőfi-társaságnak köztiszteletben álló sikerdús másodelnöke, csak nem hagyhatja oda azt az isteni alföldi konyhát, holmi tengeri pókragoût-kért!

***

A Petőfi-társaságról lévén szó, természetes, hogy ennek éltető lelkéről, Szana Tamásról is kell szólanunk. Igazi európai modoru iró, akinek oly széles látköre van, mint nálunk csak kevés irónak. Rendkivüli olvasottsága mellett egészséges judiciuma van; egyébiránt ő az egyetlen kritikusunk, aki verseket és novellákat nem ir, és az érdemtől nem vonja meg az elismerést.

A néhai Csengery Antalnak kétségenkivül nagy érdemei voltak a magyar irodalom körül, de mint nemes törekvésü, nagyon szép általános müveltségü önérzetes hazafi, ő maga kellett, hogy megütközzék azon bálványimádás fölött, a melyet az ő tudósi nagyságának, «mélyreható eszü» történetirói, történettudósi jelentőségének dicsőitgetésére a Gyulai Pálék egynémely tanitványai egész a legutóbbi időkig elkövettek. «Életviszonyaim nem engedték, hogy valami önállót hozzak létre a tudományos irodalomban» — ezt az őszinte vallomást tette e különben valóban nagyérdemü jelesünk halálos ágyán, bizalmas irodalmi barátai előtt, Deák Farkas tanuságtétele szerint. Mindezek daczára a Csengery Antal tudományos nagyságát feszegetni, az ő munkálatainak valódi értékét kimutatni, azok némelyikének compilációs természetét vagy részben éppen forditott voltát földeriteni oly irodalmi merényletnek tartatott, a melynek nem nyitott tért egy magyar lap sem.

Csengery Macaulay angol történelmét fordította, egy helyütt azonban oly kevés szerencsével, hogy Bonrepauxból, a ki tengerészeti miniszter (államtitkár) (Secretary at the Marine Department) volt, Macaulay magyar fordítója azt sütötte ki, hogy «Marine megye főjegyzője lett».

Mi sem jellemzi annyira a hatvanas és hetvenes évi sajtóviszonyainkat, minthogy a kritika e megdöbbentő forditói baklövés fölött — á «Borszem Jankó»-ba

szorult. Más irodalmi közlöny nem tartotta illendőnek tért nyitni e baklövés constatálásának.

Szana Tamásnak egyik érdeme, hogy nem eresztette be a Csengery-cultust a Petőfi-társaság közlönyének hasábjaira. Ép ellenkezőleg az első rendszeres és alapos támadást a Csengery-cultus ellen a «Koszoru» adta ki jelen évtizedünk első éveiben. Irmei Ferencz tanár, e kitünő elmeélű, szép tudományu kritikusunk irta azt azon erkölcsi bátorsággal, mely az ő tanulmányait annyira jellemzi és Szana Tamás volt ama kötelességtudó szerkesztő, a ki fölvette e nevezetes kritikai czikket a «Koszoru»-ba: ámbár jól tudta, hogy a Csengery-cultus részben oly érdek-kapcsolatokon nyugodott, a melyek neki több oldalról gördíthetnek akadályokat irói sikere elé.

Szana Tamás jelenleg egy nagy fontosságu munkában a magyar festőket szándékszik a külföldnek bemutatni. De Gubernatis gróffal Flórenczben bizalmasabb ismeretséget kötött. Beh kár, hogy nem lehetett e nagynevü olasz tudósnak akkor is az oldala mellett, a midőn ez hazánk politikai és társadalmi viszonyairól irta — sajátszerü benyomásai alatt — különben oly értékteljes munkáját!

* * *

Dr. Ágai Adolf. Mint tárczairó elsőrangu nemcsak a magyar, de tán az európai irodalomban is.

Ötletbőség, humor és nyelvészeti szinpompa tekintetében oly fokon állanak az ő tárczái, a hova még magyar tárczairó tolla nem hatolt föl soha vagy csak nagy ritkán.

Németül is megjelennek e tárczák és rendkivüli elismerésben részesülnek még irodalomkedvelő udvari körökben is.

Ágai Adolf nemcsak tárczairó, de gyermekirodalmár és humoristikai journalista is.

Mindkét téren jóval fölötte áll a középszerüség szinvonalának. Valóban a «Borsszem Jankó», melyet ő közel két évtizede szerkeszt, oly humorisztikus hetilap, a melynél alig van különb a nagy nyugateurópai irodalmakban: csakis egy magyar humorisztikus hetilap állja ki vele, még pedig gyakran diadalmasan a versenyt — a geniális Bartók Lajos által szerkesztett «Bolond Istók».

Ágai Adolf valódi néppsychologa a szónak legkaczajrakeltőbb értelmében. Mesterileg képes ő ellesni a magyar nyelv gondolatképző működésének oly titkait is, a minőkért prózánk ünnepelt müvészei — Toldy Ferenczet, Gyulai Pált sem véve ki — hasztalan küzdöttek.

Teremtő erővel fejtett ki typusokat a magyar társaséletből: nemcsak a Mokány Berczit, a pozsonyi német ajku ósdi háziurat, a Bukovay Absentiust, meg a Szalonbetyárt, de egy egész képcsarnokát a megszólalásig hű modern magyar társadalmi prototypeknek.

Ágai Adolf n.-abonyi születésü; édesatyja nagyon kedvelt orvos volt Pestmegyének e társaságdús részében.

Maga jeles humoristánk is orvostudor különben.

***

Bartók Lajos jóval ifjabb Ágainál, de azért a humoristikai irodalomban méltó, sőt nem egy tekintetben diadalmas vetélytársa. A «Bolond Istók» mindenesetre népszerűbb a megyei közönség köreiben még a «Borsszem Jankónál» is; a városi elemek pedig úgy vannak e két nevezetes élczlapunkkal, mint az a bizonyos borkedvelő uriember, a ki nem tudta volna a világ minden kincseért sem elhatározni, hogy a somlyai meg a ménesi bor közől melyiket tartsa tulajdonképen

a jobbiknak? Ha Agai az erjesztő erő, akkor ő a lökerő, — ha amaz a delej, akkor ő a villany. Nem csoda, már vérmérséklete hozza ezt magával. Álláspontja a politikában határozottan és ugyancsak élesen ellenzéki; különben pedig antiszemita irányt vall és ezt irodalmi viszonyainkra vonatkozólag is kérlelhetlen következetességgel szokta érvényesíteni.

Bartók Lajos mint költő is sikereket arat. Egyike legjelesebb lyrikusainknak.

Van egy harmadik élczlapunk is az «Üstökös», melyet egykor Jókai alapitott; most Szabó Endre ügyesen szerkeszti.

***

Soha hirlapirodalmunk igy nem virágzott mint jelenleg. Tiz napilapunk jelenik meg, melyeket a legkitünőbb journalistikai erők támogatnak.

Roppant nagy tisztikara van a félhivatalos «Nemzet» szerkesztőségének; állandó belmunkatársait behatólag méltatni annyit tenne, mint egy egész fejezetet irni irodalmunk legeslegujabbkori történetéből. E helyütt, a már emlitetteken kivül csak Lehr Albertet a jeles aesthetikust és műkritikust nevezem meg. Az ő magvas tárczái, becsületére válnának bármely nyugoteurópai elsőrangu folyóiratnak is. Bizony jobbat, mint ő, nem igen szoktak irni a «Journal des Débats» hirneves tárczairói sem. Itt vannak Keszler, Fekete stb. mind kitünő erők: az ő tényezősködésöknek köszönheti e félhivatalos lap, hogy ellenzéki olvasó is mohósággal olvassa annak — nem politikai rovatait.

***

Az «Egyetértés» a legnagyobb magyar politikai napilap, mely valaha létezett, szintén nagyszámu tisztikarral rendelkezik. E lapnál működik a geniális Eötvös-

Károly, Hoitsy Pál és Törs Kálmán a képviselőház jegyzője, e kitünő képzettségü és rendkívüli erejü, törhetlenül demokrat szellemü publicista. Jeles mint szónok, és a legrokonszenvesebb alakok egyike irodalmunkban. Itt müködnek a már emlitetteken kivül egy felől Alexander Bernát, a rendkivül buzgalmu és nem mindennapi képzettségü philosophiai iró, másfelől pedig Kazár Emil, a ki nem csak mint üde ihletü beszélyiró örvend közkedveltségnek, de mint az «Egyetértés» rengeteg irodalmi rovatának fáradhatatlan vezetője is a legnagyobb elismerést érdemli irodalmunk minden önzetlen barátja és munkása részéről. Oly hazafias melegséggel munkálja ő e tisztét, hogy szinte egy jobb kor lelkesedés-képes napjaira emlékeztet az ő müködése. Fárasztó tanulmányokat tesz, csakhogy méltólag mutathassa be a hazának, ha fijai bármely téren valami jeleset alkotnak. A legtiszteletreméltóbb journalistáink egyike.

***

A «Pesti Napló» Urváry Lajos volt országos képviselő szerkesztése alatt áll, a ki nem csak jeles publicista, de egyike irodalmunk legszebb férfi-alakjainak. Éveken át volt elnöke az Irók és művészek körének is; megmegnyerő tulajdonai nem kevésbé hatottak közre a magyar journalistikai tényezők társas érdekeinek emelésére, mint azon kötelékek megszilárdítására, a melyek a fővárosi és a vidéki társasélet mozgató elemeit füzik jelenleg oly szerencsés harmoniával irodalmunkhoz.

A «Pesti Napló» vezérczikkei nagyrészt oly férfiutól erednek, a ki mint szónok is jelentékeny szerepet vitt a mult évtized vége felé a képviselőházban, — sőt mint drámairó is tett kisérletet, mely nem mindennapi tehetségre vall: jóval nagyobb szabásu osztályrész jutott azonban az ő óriásilag munkabiró lelkének

a hirlapirói publicistikából. Báró Kaas Ivort értem, a kinél nincsen sem nagyobb tehetségü, sem többet dolgozó vezérmunkása a magyar napi sajtónak. Dániából ered, de meg is látszik rajta a szónak legelőnyösebb értelmében. Fejalkata, vonásai, hajzat- és arczszine, egész külső megjelenése azon nemzet fiának typusát tükrözi vissza, a mely Tycho de Brahet, Schuhmachert, a Bernstorffokat, Oerstedet, Oehlenschlägert, Andersent, Worsaaet, Thorwaldsent és Moltkét adta az emberiségnek. De magyar az ő szive, az ő müveltsége, tolla egyiránt. Hisz már édesanyja szül. Ivánka is, magyar volt, legrégibb családaink egyikéből és atyja szintén már mint katonatiszt magyar ezredben szolgált. Báró Kaas Ivor kora ifjuságában foglalt már tért a nyilvános életben. Körülhajózta csaknem a földtekét, és midőn dús ismeretekkel megrakva haza érkezett, egy nevezetes vállalatba fogott Rákosi Jenő szövetségében. Együtt alapitották a «Reform» czimü nagy napilapot és együtt is munkálták azt első sorban, — mig meg nem szünt, — Deákpárti keretben ugyan, de nagyon élesen kimetsződő pártárnyalati czéltudatossággal.

A dán hősök magyar ivadéka nem rokonszenvezhetett a német nemzettel, még kevésbbé a német birodalom iránt rendszeres következetességgel deferáló Andrássy-Tisza-féle politikával; másfelől benső baráti viszony füzé őt gróf Lónyay Menyhérthez, a kit gr. Andrássy elejétől fogva ugy tekintett, mint a maga természetes vetélytársát a kabinetben. E két mozzanatból meritette a báró Kaas Ivor publicistikája már a «Reform» idejében a maga inspiratióit. Időközben gróf Lónyay Menyhért miniszterelnök lett, báró Kaas Ivor publicistikai szereplése azonban nem ekkor érte el a maga tetőpontját. Sokkal nemesebb szövetből van az ő lelke, semhogy ki tudta volna aknázni a maga

egyéni erőtőkéje számára bármi tekintetben is a helyzetet. Csak azután, hogy gr. Lónyay Menyhértet kibuktatták a miniszterelnökségből, csak ezután lépett egész erejével előtérbe a sajtóban, és oly harczot vivott az ő benső barátjának vesztes ügyeért a hirlapok hasábjain, mint a minőt senki sem küzdött gróf Lónyayért a képviselőházban. Báró Kaas Ivor volt a Lónyaypárt tulajdonképeni vezérkari főnöke: tán vissza birta volna hozni Szlávy megbuktatásával Lónyayt a kormány élére, ha ekkor már benn ült volna a képviselőházban, igy azonban publicistikai és journalistikai szakadatlan csatározásával legalább egybeforrasztólag hatott a már-már szétmálló elemekre, sőt hogy Szlávy miniszterelnököt utóljára is oly szépen leengedte szavazni a Deákpárt, ennek legfontosabb előkészitője a vezérczikkező és még mindig nem képviselő báró Kaas Ivor volt. Meg is ragadott ő minden alkalmat, csakhogy rést lőhessen az ő benső barátja ellenségeinek erősségein. Sok ember csodálkozik még ma napság is, hogy mért nem kezdte meg a mi értelmiségünk a magyarositási mozgalmat mindjárt a koronázás után? — Hogy történt az, hogy csak a hetvenes évek dereka felé vetett első izben lobbot ez irányban az eszme a központban?

No hát nem csodálkoznak ezen azok, a kik közelből ismerősök báró Kaas Ivornak politikai működésével.

O — a dán hősöknek testestől lelkestől magyar ivadéka, ő volt az, a ki gr. Lónyayt lehetőleg minden ízében magyar belpolitikára terelni igyekezett, és egy országos társadalmi szövetkezés létrehozatalát inditványozá, a melynek föladata lett volna a magyarositási mozgalmat a központból kihatólag az ország összes törvényhatóságainak területén rögtön a lehető legnagyobb erővel meginditani. E szövetség gr. Lónyay

Menyhért védnöksége alá lett volna helyezendő: hogy találjon az utóbbi minélhamarabb oly érdemfogantyút, a melybe kapaszkodva lesujthassa azután a balközépet ennek tulajdon fegyverével. Gróf Lónyay habozott, a terv dugába dőlt, de a már egyszer fölvert hullámgyűrűk tovább verődtek és idővel megcsinálták a legnagyobb erőtámaszt Tisza Kálmánék számára. Hjah! ha Lónyayban is lett volna annyi erély mint Kaas Ivorban!

Midőn a következő országgyülésen báró Kaas Ivor a képviselőházba beválasztatott, a gróf Lónyay ügye már el volt veszve örökre. Kaas Ivor is érezte ezt, és folytatta a hadjáratot Tisza ellen, meggyőződésből meg hogy bosszut álljon Patroklosért. Ez ádáz eszméjét két mesteri fogással hozta szinre. Élére állt a törökök mellett tüntető mozgalomnak, — és fölemelte a — parliamenti «Katzentisch» mellől gróf Apponyi Albertet egy kormányképes ellenzéki pártvezér magaslatára. (Valamint már előbb is b. Kaas Ivor volt az, a ki a képviselővé lett, de a képviselőházban megdöbbentő bizalmatlansággal fogadott báró Sennyey Pál szónoklati sikereit journalistikailag leginkább előkészitgeté vala, mert ellensulyt keresett a Tisza-Szlávy-féle barátság ellenében.)

A ki nem hiszi, hogy b. Kaas Ivor tette ellenzéki pártvezérré gr. Apponyi Albertet: hát az vegye elő egyfelől a képviselőház naplóját és másfelől politikai lapjainkat 1872 óta: és meg fog róla győződni, hogy mindez nem légből kapott állitás.

Báró Kaas Ivor nagy tehetség; rengeteg munkaerő: lesz-e ily nagy a szerencséje is? Erre a feleletet legközelebbi éveink politikai történelme még nehezen fogja megadni.

Rendkivül szellemes, szeretetreméltó társalgó; Lónyay Albert v. főispán leányát birja feleségül.

***

A «Pesti Napló» munkatársainak köre még számos egyéb jeles erőt rejt kebelében. Nem lehet feladatunk e szük keretben valamennyit bemutatni. Szóltunk már ifj. Ábrányi Kornélról; valamint az akadémia rovata alatt Beöthy Zsoltról, ki szintén gyakran ir e lapba. Emlékezzünk most még meg néhányról; és ugyan dr. Acsády Ignáczról is. Oly journalista ő, a ki Bluntschli államtudomány-történelmi művét jobban forditotta le magyarra mint a hogy egy némely akadémikusunk e fajta dolgot szokott forditani. Oly ujdonságiró, a kinek tárczái a lehető legalaposabb birálattal tesznek tönkre nem egy hiressé fölfútt könyvet. Oly jogtudós, publicista, a ki talpraesett, éppen annyira érdekfeszitő mint egészséges erkölcsi érzékü regényt irt az «Aranyország» consorcziális szédelgői ellen.

A «Pesti Napló» roppant nagy tekintélyt gyakorolt ezelőtt pár évtizeddel a maga kritikai tárczáival. A kit elismerésben részesitett a b. Kemény Zsigmond szerkesztette nagy Deák-organum: az meg volt csinálva a magyar szellemvilág jelesének; a kit ignorált, azt ignorálta az igényteltebb olvasóközönség is. A kit pedig levágott: a fölött csak sajnálkozni tudtak a dilettanskodó honleányok meg a kávéházi bölcselkedők egyiránt.

Kétségenkivül, ezen nagy irodalmi tekintélynek az éltető oka azon benső csereviszonyban volt keresendő, a melyben a «Pesti Napló»-ék az idétt Csengery Antal kapcsán állottak az akadémiával.

A dolog azután tulzásba ment át és megboszulta magát. A túlhajtott Csengery-cultus ugyanis azt eredményezte, hogy az emberek kezdették már komolyan nem venni a «Pesti Napló» irodalmi birálatait. Szerencsére, Urváry Lajosban mint szerkesztőben volt annyi önállóság, hogy akart is, meg mert is szakitani e cultussal még Csengery életében, és dr. Acsády azóta

ugyancsak férfiasan hozzá is látott az igaz szó kimondásához. Az akadémia főtitkárának munkáját a világ minden kincseért sem bírálta volna úgy el a régi, nagy tekintélyü «Pesti Napló», mint a hogy elbírálta, és a hazafiasság meg emberszeretet szempontjából ugyancsak el is döngette hatalmasan az uj «Pesti Napló»-ban a Fraknói Vilmos túlloyalis munkáját a Martinovicsék összesküvéséről dr. Acsády Ignácz.

Nagyon tehetséges és nem mindennapi készültségü ifjú tudós dr. Riedl Frigyes is, a néhai nagyérdemü nyelvtudósunknak, Riedl Szendének a fia. Gyakran ír ő is a «Pesti Napló»-ba, (szintúgy mint a «Budapesti Szemle»-be) aesthetikai és irodalomtörténeti dolgozatokat.

***

A legelterjedtebb és legkedveltebb budapesti napilapok egyike a «Pesti Hirlap». Demokrata irányu, magyar szellemü, minden párttól független kedvencz lapja ez főleg értelmiségünk városi elemeinek. A szerkesztő dr. Kenedi Géza, kitünő képzettségü jogtudós és publicista: oly jelentékeny férfiak állandó belmunkatársai, mint Beksics Gusztáv, Eötvös Károly, Törs Kálmán, Mikszáth Kálmán. Ir bele vezérczikkeket Pulszky Ferencz, tárczákat pedig Mikszáthon kivül Borostyáni Nándor, Tóth Béla és többen. Borostyáni Nándor nagyon érdekes alak journalistikánkban. Ifju hévvel küzdte végig a már-már földhöz tiport franczia köztársaság élethaláltusáját mint önkéntes franc-tireur 1870-ben; sokat észlelt, sokat tapasztalt tanulmánydús utazásaiban; de tett rendszeres előtanulmányokat is azon sikerteljes publicistikai működéséhez, a melyet évek óta szakadatlanul folytat, mindig czéltudatosan a haladó kor eszméinek érdekében. Szingazdag tárczaczikkeit nem egyszer azon alapgondolat hatja át: meg-

értetni közönségünkkel, hogy minő hóditásokat tesz a szellem a müvelt nemzeteknél a társas érintkezésben, és a salonban a demokraczia.

Tóth Béla solidan csillámló tehetség, és igen szép készültség. Orvosi tanfolyamot végzett és kalandteljes tengeri utakat tett az Archipelagos vizeiben. Tárczaczikkeket ő is ir, még pedig ugyancsak érdekfeszítőket. Elvezet olvasni, bármiről irjon is.

***

A «Budapesti Hirlap» szintén sok ezer példányban megy szét a fővárosban és a vidékre. Rákosi Jenő alapitotta és szerkeszti Csukási József segédlete mellett. Gentry-napilap, mely arról nevezetes, hogy ép oly élénk vezér-, mint tárczaczikkei mellett minden egyes száma tartalmaz legalább egy oly ujdonságot, vagy legalább szinházi polemiát, a melytől megtanulhat prüsszenteni még az is, a kinek agyvelejét különben még tán a nyitrai nagyprépost burnót-szelenczéje sem lenne képes egy kis szelid rázkodásba hozni.

Jeles munkaerők dolgoznak Rákosi Jenő lapjába. Báró Kaas Ivor ir bele vezérczikkeket, hirneves irók tárczaczikkeket, polemiákat. Ebbe dolgozik gr. Teleki Sándor 1848/9-diki honvédezredes is. Brilláns fiú, noha maholnap már geniális nagyapó, talán a legelmésebb highlifeman azon született nagyurak között, a kik irodalommal foglalkoznak Reikjaviktól le egészen Pic Tenerifáig. Nemzetközileg ünnepelt nagymestere a tréfának; Hugo Victor benső barátja és férje néhai Lady Bikersteathnek, a ki az ő kedvéért megtanult magyarul is és le is forditotta Lord Byron egyik legnagyobb költeményét. A «Budapesti Hirlap»-ba ir herczeg Odescalchy Arthur is. — Legujabban a püspököket, prépostokat, kánonokat szemlézgette meg a

«Budapesti Hirlap». Nem csoda, hogy azután ugyancsak kapkodták!

A «Fővárosi Lapok»-nak maga Vadnay Károly, a szerkesztő, az éltető szelleme. Gyakran irnak különben irodalom- és műtörténelmi czikket ez értékteljes és a maga nemében páratlan napi közlönybe akadémiánk tagjai is. Különösen serényen működik e részben Deák Farkas.

A «Magyar Korona» mérsékelt, a «Magyar Állam» pedig nagyon is klerikális napilap. Amazt báró Jósika Kálmán szerkeszti, emezt pedig Lonkay Antal. Báró Jósika Kálmán regényeket, beszélyeket és szinműveket is ir; jelenleg a magyar dalmű történelmén dolgozik. Virtuóz a zongorán is.

Lonkay Antal bizonyára nagy tehetség: mert különben aligha birna a XIX. század vége felé, a fölvilágosult és békülékeny szellemü XIII. Leo pápa alatt ily középkort imádó nagy napilapot, az emberszeretetéről és modern müveltségéről világszerte ismert, hazafias magyar papság támogatásával ennyi időn át a fölszinen tartatni.

Különben Lonkay Antal azt a szerepet viszi körülbelől e derék magyar papsággal szemben, a melyet Kleanthes vitt az Areopag előtt.

Lonkay ifjabb éveiben Demosthenes beszédeit forditotta görög eredetiből, még pedig elég csinosan; harczolt is a hazáért mint honvéd. Azóta azonban megtért.

A IX. Pius emléke mellett philippikázik ő manapság; többre becsüli ő azt, hogy ezt teheti, még talán a jelenlegi fölvilágosult pápa — kegyeinél is. Antiszemita pedig rettenetesen.

Az antiszemita iránynak különben fő napi közlönye most Verhovay Gyula lapja, a «Függetlenség». Élénk, sőt szenvedélyes hang járja itt. Munkatársai közől

Kászonyi Dániel, a világlátott veterán journalista tünik ki sokoldalú olvasottsága által.

***

Nem mehetünk végig valamennyi budapesti lapon és folyóiraton. Erről külön kötetet kellene irnunk, de a gazdáinkra nézve oly fontos «Magyar Föld» meg a mély gyökeret vert értékteljes Vasárnapi Ujság és az ifjult erővel emelkedő Ország-Világ mellett meg kell emlékeznünk egy csak nemrég keletkezett folyóiratról, mely fiatalsága daczára a legirigyeltebb irodalmi pályát futja és már is rendkivül nagy elterjedésnek és kedveltségnek örvend.

A Magyar Salont értem, mely oly gazdag, előkelő tartalommal és oly külső csinnal jelenik meg, hogy minden tekintetben kiállhatja a versenyt Európa bármelyik ilynemü folyóiratával. Két fiatal iró, Fekete József és Hevesi József szerkeszti igazán ifjui hévvel és nagy sikerrel. — Szaklapjainkról itt nem szólhatunk. Pedig ezek közt is van sok jeles. Igy a «Jogtudományi közlöny» a «Magyar Igazságügy», a «Jog» és orvosi, mérnöki, meg a természettudományi, közgazdasági folyóirataink.

Ezek nekilenditése körül jelentékeny érdeme volt Halász Imre osztálytanácsosnak, e rendkivüli képzettségü publiczistánknak, valamint György Endre országos képviselőnek is.

Végül meg kell emlitenünk a legtekintélyesebb encyclopaedikus magyar folyóiratot, a «Budapesti Szemlé»-t is, melyet «az akadémia megbizásából» kitünő szépirodalmi kritikusunk és lyrikusunk, Gyulay Pál szerkeszt. De erről már volt szó föntebb.

***

Tárczairóink közt érdekes alak Mikszáth Kálmán. A fiatalabb nemzedék lángelméje, és már is a legnagyobb sikereket aratta. Nagyon fiatalon jutott be a Kisfaludy- és Petőfi-társaságba és semmi kétség benne, hogy az akadémia is meg fog előtte nyillani. Mert a «Jó palóczok» szerzője előkelő állást érdemel az irodalomban. Erősen kellett küzdenie, mig csak észre is vették. Ugy volt, mint a léghajó: eleinte szedte magába a gázokat, néha-néha föl is akart röppenni, de a kritika közlegénysége kötelekkel tartotta őt vissza. Hanem azután annyira megnőtt az ereje, hogy kiszakitotta magát a gyönge karok közől és egy hirtelen röppenéssel a legirigyeltebb régiókban termett.

A «Pesti Hirlap»-nak Mikszáth a legnépszerübb munkatársa.

Mint journalista is jelentékeny tényező és a t. Házból czimü karczolatai nagy kedveltségnek örvendenek.

Mikszáthtól, ha mindig komoly ambitió vezérli, még sok nagy alkotást várhatunk. Nem hiába Jókai után legjobban kedvelt elbeszélője a magyar közönségnek.

Nagyban méltányolják a külföldön is. A svéd király saját maga forditotta le néhány elbeszélését svédre; Dániában mohón olvassák őt dán forditásban, Londonban szintúgy mint Párisban, Madridban és Lissabonban, szintúgy mint Rómában, Flórenczben és Berlinben őt ismerik legjobban a most élő magyar szépirodalmárok közől Jókai után.

Ennyire még nem vitte palócz-ember!

* **

Tárczáinkban gyakran előtérbe nyomul még ma is a költői műtermék. Ábrányi Emilről már szólottunk.

Kiss József sok tekintetben osztja Vajda János sorsát. Nagy tehetség és szintén mellőztetik a klikkek

által: pedig a közönségnél igazán nagy népszerüségnek örvend.

A midőn balladáival először feltünt, némely lapok azt irták róla, hogy méltán Arany mellé állitható. Arany János erre elővette a Kiss József kötetét, odaállitotta saját müvei mellé — a könyvállványra.

«Hadd legyen hát mellettem» mondá. És talán még most is ott van az a könyv, ahova Arany János állitotta. Egyébként Arany épp oly kevéssé szerette Kiss Józsefet, mint a milyen hévvel tanulmányozza Kiss Arany Jánost. Pedig Arany költészete egész más regiókban jár, mint Kiss Józsefé, aki az exotikus hangok utánzásában leli gyönyöreit. Nem csekély érdeme, hogy a zsidókat hozzászoktatja a magyar költészethez. Költeményei most már elérték a 4-ik kiadást!

Hány élő költőnk tud fölmutatni ilyen sikert?

* * *

A legörvendetesebb lendületet vette nálunk néhány lustrum óta a szinmű. Valóban kitünő szinműiróink vannak már az ifjabb nemzedékből is.

Itt van mindjárt Várady Antal. — E mély telt tehetség. Egyiránt méltányolja őt a kritika, a szinpad meg a szinházlátogató közönség. Hogy ezen méltánylás még nem osztatlan: ezen nem csodálkozhatik a geniális fiatal költő. Csiky Gergelynek sem sikerült mindjárt. Várady Antal azonban nem csak költő, de jogtudós is, és megnyerő salon-alak.

* * *

Berczik Árpád szintén kiváló tehetség; a magyar társadalmi életből meriti tárgyait. Vigjátékokat ir és pedig valami sajátságos szelid humorral, melynek mindig van hatása. Ismeri Goethenek titkát: Greift in's volle Menschenleben és éppen mert társadalmi félszeg-

ségeket ostoroz minden vigjátékkal, darabjai közkedveltségnek örvendenek. Amilyen szelid a muzsája, épp olyan szerény ő maga is. Berczik Árpád emellett kitünő államtisztviselő. Már is osztálytanácsos és a sajtóosztályt éber tapintatossággal vezeti.

* * *

Rákosi Jenő is egyike legtehetségesebb szinmüiróinknak. Leleményesebb iróval ez idő szerint nem dicsekedhetünk. És talán éppen élénk fantáziájának, mely néha-néha tulzásokba ragadja, köszönheti, ha egyik-másik darabja nagyon hamar lekerül a repertoireról és fekete hajója zátonyra is kerül. — Igen éles judiciuma van, és kritikái mindig figyelmet keltenek. Persze van egy nagy előnyük, hogy — igazságosak.

Rákosi Jenőnek különben igen szerencsés keze van. Mint egyszerü journalista kezdte, mint a Népszinház igazgatója folytatta és jelentékeny vagyont szerezvén, most egyikét a legelterjedtebb napilapoknak, a Budapesti Hirlapot szerkeszti. Mondanunk sem kell, hogy a lapnak ő a lelke és ő adta meg neki azt a lendületet és népszerüséget, melynek a gentry-lap most örvend.

Rákosi Jenő nagy házat visz. Azt mondják, magyar iró nem tud sehol oly pompásan mulatni, mint az ő vendégszerető asztalánál. Nem csak a menuje pompás, de az élcz meg a humor is az ő diszes hajlékában ünneplik Budapesten legszerencsésebb Saturnáliáikat.

* * *

Almási Balogh Tihamér neve szintén ismeretes már ugy a Népszinház mint a Nemzeti szinház szinlapjairól. Nem kevesbbé érdekes alak a budapesti társaságban. Fia a hatvanas években elhunyt almási Balogh Pál nagytudományu akadémiai tagnak. Mint fiatal ember nemcsak novellákat irt, hanem a legszebb müvész-

nők kegymosolyával is dicsekedhetett. Igazi franczia szellem, mert nagymüveltségü atyja közelebb állott a franczia tudós világhoz, mint bárki más minálunk. Szobája falain Guizot, Thiers, Jules Janin, Saint-Marc Girardin arczképei függtek; az asztalon pedig ott feküdtek a legjelesebb angol és franczia folyóiratok legujabb számai. Almási Balogh Pál belső termei valódi könyvtártermek voltak. Még a kerevetek fölötti falak is csak ugy duzzadtak a legérdekesebb angol, franczia diszmüvektől; és ha Párisban járt ember jött e szellemesen urias tudósunkhoz: többet és alaposabbat hallhatott tőle nemcsak Cuvierről meg Geoffroy Saint-Hilaireről, Burnoufról vagy Lacepèderől; de a franczia regény-, beszély- és ujságirók egyéni viszonyairól, szokásairól is, mint a mit oly highlifemanek tudtak volna elmondani, a kik éltök nagyobb részét a Palais Royal körül pezsgőzték és ballerinázták el. Balogh Tihamér fogékony lelkét mindez már kora ifjuságában rendkivül érdekelte. Még pedig nem annyira az, a mit Cuvierről beszéltek, mint az, a mit Sainte-Beuve «petit souper»-jairól meg a Jules Janin bonnefortune-jeiről hallott suttogni. Volt benne irói ösztön: nem csoda, ha az ifju tehetség mohón kapott azon franczia irói életképek után, a melyekben a szabad szellemnek izléstelten könnyed belletristikai csapongását a gondolkodó epikureizmusnak életviditólag szellemes kedvtöltéseivel oly mesterileg szemlélhette irigylésre méltó harmoniává olvadni.

Jeles tehetségü költő fivérének, a korán elhunyt Balogh Zoltánnak oldala mellett, ily irodalmi világnézlettel jutott bele Balogh Tihamér még tanuló korában a budapesti szépirodalmi világ crêmejébe.

Be is teljesedett rajta, a mit Chesterfieldék mondani szoktak: senki sem képes annyira kicsiszolni a férfiu egész lényét mint a müvelt nőtársaság. Ezen korai

tanfolyamnak köszönheti, hogy nincs ma simább orvos dr. Balogh Tihamérnál egész Európában. Mindez azonban, úgy látszik, csak arra szolgált, hogy rendkivül előnyös föllépést biztositson a majdan komoly szaktudományos tekintély és nevezetes orvos számára.

Almási Balogh Tihamér Hajnik Pál felejthetetlen érdemteljes hazánkfiának szellem- és kellemdus leányát birja nőül.

***

Szinmüirók dolgában egyátalán nem lehet panaszkodnunk. A Nemzeti szinházban jelenleg is vagy tiz eredeti darab vár előadásra: Csikytől (talán kettő), Dóczytól, Ábrányi Kornéltól és Emiltől, Beniczky-Bajza Lenkétől, Hevesi és Heténytől, Gabányitól, Horváth Károlytól stb. És ki tudja hány darab van még ezeken kivül készülőben? Az is örvendetes körülmény, hogy nagy részük társadalmi életünkből van meritve és nem idegen talajból átültetett virág.

***

Különösen sok nálunk a titkos drámairó. Évről évre több fiatal ember pályázik a maga szinműveivel pecsét alatt, mint a hány bérkocsi szállit légyottra mondaine dámát külvárosi titkos lakáskákra, bizonyos európai fővárosban.

És ha szörnyü dolog is titkos dráma-irónak lenni, mennyivel szörnyebb drámabirálónak lenni, aki kénytelen-kelletlen nyargal végig ennyi szörnyszülöttön, lépten-nyomon ki-kizökkenve az egyenes észjárás kerékvágásából!

Ám hát a drámabirálók csak hagyján, ők a kuliszszák mögött dolgoznak: de az odium — mondhatni, kizárólag Paulayn, az igazgatón szárad.

Paulay Ede azonban nemcsak ezt az odiumot viseli

magán, hanem azt az óriási terhet és felelősséget is, melyet egy oly jelentékeny és nagyszabásu intézet, mint a Nemzeti szinház, vezetése reá ró. Páratlan erélylyel és szakértelemmel felel meg kötelességének és alig néhány év alatt, hogy igazgatóvá kineveztetett, oly magas niveaura emelte a Nemzeti szinházat, hogy arra most büszke lehet az egész nemzet. A Nemzeti szinház soha ugy nem virágzott, mint most, és ha voltak is nagyobb müvészei, de jobb ensembleja sohasem. Egy-egy Sardou, Dumas vagy Feuillet-féle darab előadása vetekedik a Theâtre français előadásaival és a nálunk megforduló külföldi vendégek nem győzik eléggé magasztalni a Nemzeti szinház müvészi niveauját. Paulay Ede valósággal mestere a színészeknek, a legminutiosusabb részletekig kidolgoztatja szerepét a színészszel és a müvészi igényeket illetőleg nagyon szigoruan veszi a dolgot. De szigoruan tud rendet is tartani és a mióta ő az igazgató, a szinház tájékán régente nagyon is sürün burjánzott botrányok teljesen megszüntek.

Szigorusága azonban csakis addig terjed, mig az ügy érdeke ugy kivánja. Ott, ahol lehet, szivesen szemet huny apróbb mulasztások előtt.

Igy pl. nemrég az «Ember tragédiája»-nak előadása megkezdésekor a rendező észre veszi, hogy egyik szereplő színész, kinek a második vagy harmadik képben meg kell jelennie, még nem jött el. Azt hitte, hogy kissé késik, de majd csak itt lesz mindjárt. A rendezőkönyvvel kezében ott áll és vár. Az idő és ezzel együtt az előadás is halad, de az illető színész csak nem jelentkezik. A rendezőnek gondoskodnia kellett, hogy az előadás fenn ne akadjon. Minthogy a szerep nem volt tulságos nagy, rendező-létére pedig egészen ismerte, maga vállalkozott annak eljátszására. Hirtelen magára rántotta az illető öltözetét, mely mindössze tán egy

fehér lepedőből állott és ismét csak várt. Hanem hát a színész ur még mindig nem jött, késedelmezéséért pedig a színházi törvények 50 forintnyi büntetést szabnak rá. A jó kollegát meg kellene óvni ettől a keserü pohártól. De hogyan? A direktor, Paulay, benn ül az intendánsi páholyban és figyelemmel kiséri az előadást. Az ő éles szeme bizonyára észre fogja venni a hibát. Véletlenül éppen akkor lép a kulisszák közé egy ifju költő. Rögtön körülfogják és lelkére kötik: menjen azonnal Paulayhoz és terelje el figyelmét az előadástól.

Ugy is történt. Elkövetkezett az a jelenet, a melyben az illető színésznek a szinpadra kellett volna lépnie; de nem volt itt. A rendező lépett tehát ki helyette és eljátszta — ugy, ahogy — a hirtelen elvállalt szerepet. Alig vetette le magáról a fehér lepedőt, szalad lihegve az elkésett müvész. «Az istenért, volt-e már jelenésem?» rebegi ki nagy nehezen. A rendező éppen hogy felvilágositja a történtekről, mikor Paulay a szinpadra lép. Odafordul a rendezőhöz:

— Nos, nincs semmi baj? kérdezi.

— Nincs semmi! szól ez a legártatlanabb képet vágva.

A direktor hunyorgat szemeivel a szemüveg alatt és csak ennyit mond:

— Nekem ugy tetszett, mintha a harmadik kép egy kicsit döczögött volna. Olyan vontatottan ment!

— Nem történt semmi! szólt a rendező szemeit lesütve.

És ezzel az ügy el volt intézve.

***

Nem kevésbbé érdekes alakja a Nemzeti szinháznak a jeles Szigeti József. Róla is szóltunk már az Akadémia rovata alatt, de a Nemzeti szinházban lenni és őt észre nem venni, többet jelentene, mint Rómában

lenni és nem látni — Fraknói Vilmost. Nem lehet czélunk e helyen az ő művészetét birálgatni; ez a kritikusok dolga; csak érdekes alakjára akarjuk a figyelmet felhivni.

Tetőtől talpig minden ize, minden porczikája színész. Egyes alakitásai valóban páratlanok, különösen ha alkalma nyilik saját magát játszani. Annyira színész, hogy a szinpadot az életnek tekinti, és néha az életet is szinpadnak. A kulisszák között van igazán elemében: mert neki ezek a deszkák jelentik a világot.

Szigeti József mint iró is kiváló érdemeket szerzett. A repertoireon számos darabja van, és színésznaplója valódi remeke a mémoire-irodalomnak.

* * *

A Nemzeti szinháznál különben csak ugy hemzseg a sok iró-színész. Ott van Bercsényi, kinél szebben Magyarországon senki sem szaval; iró is, még pedig igen választékos nyelvezettel és nagy routinenal. Gabányi szintén ir, még pedig gyakran regényeket, verseket, szinmüveket. Nagy Imre kitünően fest. Hetényi Béla pedig Hevesi Józseffel szövetkezett szinmüvek irására; Vizváry is fog irni. Sőt már nemcsak szinművészek, — már az egyik ballerina is ir. Még csak valamelyik kardalnoknőnek kellene irnia, hogy a Népszinház minden dicsősége homályba boruljon.

Mert a Népszinháznál jobban, mint bárhol, az asszonyoké minden dicsőség. Blaha Lujza, Pálmay Ilka, Hegyi Aranka és Klárné. Ez utóbbi népszinmüveket ir, az első három csalogány pedig odadelejezi a szinházba a közönséget.

A budapesti életnek különösen Blaha Lujza és Pálmay Ilka jelentékeny tényezői. Blaha Lujza elragadóan énekel és izléssel öltözködik, Pálmay Ilka is nagyon szépen énekel és elragadóan öltözködik. Külön-

ben Pálmay igazi színész-temperamentum és csupa chic.

Ami Jókai az irodalomban, az Blaha Lujza mint népszinmü-énekesnő. Amerre jár, tenyeren hordják. Bandériumok fogadják és fáklyás zenét adnak a kedvelt müvésznőnek.

***

A magyar szinészet jelenlegi kimagasló alakjairól tüzetes munkát ir most egy veterán jeles irónk. Méltatva lesznek benne mindazon művészek és művésznők, a kik a magyar szinpadnak ez idő szerint dicsőségét képezik.

Az élén e jelességeinknek mindenesetre Jókainé Laborfalvy Róza áll, a kinek a szobrára most gyüjt a kegyelet. Nagy művésznő, a kiről magáról egy egész könyvet lehetne irni! Elsőrangu szinművész Feleki Miklós, elsőrangu, a szó európai értelmében. Akadémiailag képzett rendkivüli erő: az ő multja részét teszi a magyar szinpad dicsőségének. Elsőrangu müvésznő az ő neje Felekyné Munkácsy Flóra,— valamint Helvey Laura, Urváry Lajos neje és Jászai Mari is. Márkus Emilia, Pulszky Károly neje, szintén rendkivüli jelenség.

Elismert jelesei szinművészetünknek Szigeti Józsefen és Feleky Miklóson kivül Náday, Bercsényi, Nagy Imre, Vizváry, Gabányi, Hetényi, Egressy, Gyenes stb. No, de ne vágjunk elébe azon tüzetes munkának, a melyben az a veterán irónk őket közelebbről méltatni fogja.

***

Az Operaház szintén fényes személyzettel rendelkezik. Ünnepelt európai hirnevü művésznők Turolla, Donadio, Bianchi, Bartolucci stb. adják meg annak nemzetközi magaslatát; de hazai erőink közől is emel-

kedtek ki oly erők, mint Saxlehner, Maleczkyné, Nádayné, Gassi, Pauli, Odry, Ney, Dalnoky, Kőszeghy stb.

Másfelől a zenekar, melynek élén a magyar dalmű megalapitójának, az elévülhetetlen érdemü Erkel Ferencznek jeles fia Erkel Sándor áll, — ezen zenekar ritkitja párját földrészünkön. Minden egyes tagja valódi művész. Ezek közől emelkedett ki legujabban egy ifju dalműszerző is, a ki a legszebb reményekre jogosit.

***

A festészet terén nagyszerü a haladásunk. Munkácsy, Zichy Mihály világhirü festőink nem laknak ugyan közöttünk: de itt van és tanit a mesteriskola élén Benczur Gyula, kit a külföld legsolidabb festőiskolái irigyelnek mitőlünk. Nagy művész ő; mellette Than, Lotz, Ligeti, Telepy, Mesterházy, Litzenmayr, Spányi, Feszty, Mészöly Géza, Margittay, Madarász, Strobl, Greguss, Paczka, Roskovics stb. megannyi jeleseink.

A szobrászaink közől, mióta Izsó elhalt és Huszár is, csak a legközelebbi jövő fogja majd a legkiválóbb tehetségeket fölszinre vetni.

***

De tartsunk most még egy kis utószemlét iróink fölött, Jókai után tán legtermékenyebb regényirónk P. Szathmáry Károly. Nagyérdemü iró ő is.

Különös előszeretettel veszi regénytárgyait a hazai történetből és müvei mind hazafias szinezetüek. Irt művelődéstörténelmi müveket is.

Emellett mint publicista is erélyesen működött, kivált a «balközép» korában, amidőn a «Hazánk» czimü napilapot szerkesztette Volt országos képviselő is, és éppen olyan avatott mint befolyásos tagja volt a képviselőház tanügyi bizottságának. Jelenleg a képviselőház naplóját vezeti és különös tevékenységet fejt

ki a kisdedóvók érdekében. Nagy összeköttetései vannak és a budapesti társaságban jelentékeny szerepet játszik.

* * *

Itt van oly jelesünk is mint György Aladár. Nagy készültségü ember, aki már sokra vihette volna, ha csak egy atom lett volna benne a néhai Csengery Antal diplomata hajlamaiból, Lánczy Gyula highlifeies föllépéséből — no meg Trefort Ágoston szerencséjéből. A természet dúsan megáldotta őt értelemmel; emlékező tehetsége is roppant. De nem kevésbbé bámulatos az ő készültsége. Sokoldaluak az ő ismeretei, de alaposak is egyuttal; e mellett látköre messzebb terjed, mint igen sok német tudósé. Nem hiában tanult angol egyetemeken; nem érvén be azzal, a mit már előbb német egyetemeken elsajátithatott. Jártas is ő a régi görög és római remekirók világában épp úgy, mint a legeslegujabb angol, franczia tudományosság vivmányaiban, a természettudományiakban is, de leginkább a társadalmi tudományokkan. A paedagogiai irodalomban annyira otthonn van mint nálunk csak kevesen; és mindezek mellett még maradt ideje a régi magyar irodalom történelmét is buvárolni, mindennap egy cultur-politikai czikket vagy könyvbirálatot irni a lapokba és hetenként nem csak megjelenni vagy 20—30 egyleti gyülésen, választmányi és közgyülésen, de legalább is egy-két fölszólalást tenni mindegyikben, meg azután havonként legalább is 2—3 fölolvasást tartani közérdekü tárgy fölött. Legujabban az országos statisztikai tanácsban működik, és valószinü, hogy a jövő országgyülésre sikerülend őt minden túlságos szerénysége daczára is behozni oda, a hol közoktatásügyi kérdésekben rá komolyan szükség van, a képviselőházba.

Soha nagyobb ellentétet, mint György Aladár elegans előadása meg az ő nyakravalótlan toiletteje. Ha az ember ez utóbbit látja: azt lehet hinni, hogy egy világgyűlölő német tudóssal van dolga; de ha az ember őt hallja, akkor örömmel veszi észre, hogy a magyar tudós az angol természetbúvárnak emelkedettségét a franczia publicistának elegantiájával képes egyesíteni magában.

***

Máriássy Béla olyan alak, mint a minő ujabb időben kevés volt tudományos iróink között. Az nagyon gyakori dolog volt annak előtte, hogy négy lovon járó nemes földesuraink meglett korukban is belekacsingattak (sem agarászatra, hajtóvadászatra, sem korteskedésre nem alkalmas időben) a «Corpus Juris»-ba, sőt Anonymusba, Thuróczyba, Katonába, Prayba is. Hisz az a gyöngyélet, a melyet a nagybirtokos magyar nemes 1848 előtt e földi pályán hagyományos chablonok szerént végig mulatgatott, ez a gyöngyélet éppen nem zárta ki legalább a hazai közjog legzománczosabb reminiscentiáivali csibukozó foglalkozást. Maga Józsa Gyuri is úgy idézgette Horatius mellett az Arany bullát, meg II. Ulászló törvényeit, akár a hires Kövi vagy Németh Berczi.

De hogy egy magyar földesur, a legrégibb és legfényesebb magyar családok egyikének sarja, a ki soha életében sem nem tanárkodott, sem nem ügyvédkedett, hanem a saját nagyúri kastélyának selymes kereveteiről pipálgatja vala le szüntelenül lakmározó uri vendégsereg vigadó zajongása között a világ folyását, és még mikor teázott is, még akkor is ott hevert a persa szőnyegen az ő lábainál az agár, — hogy mondom egy ilyen földesúr neki feküdjék a pihenés óráiban a komoly tudományos munkának és huszonöt-

harmincz éven át irja meg egy kilencz-tiz kötetes nagy műben a «Magyar törvényhozás történelmét Szent Istvántól e mai napig» — ilyest még nem álmodott tán Verbőczy sem, — de bizonyára legkevésbbé tartottak ilyesmit valószinünek Máriássy Bélának saját vigan fütyörésző, agarászó, lóversenyező highlife — meg gentrybeli pajtásai.

Máriássy Béla pedig ezt cselekedte. Huszonöt-harmincz éven át dolgozott üres óráiban e nagy fontosságu munkáján. Nem úgy dolgozott ő, mint a hogy egynémely korlátolt látkörü tudós dolgozni szokott. Nem iramodott bele a betütömegek rengetegébe tájékozatlan fejjel, hogy egyik fát a másik után fürészeljen le, abban a hitben, hogy igy azután utoljára majd csak kiirtja az erdőt, jóllehet már az első szekerczecsapásnál észreveszi a szemlélő, hogy hizony a fától nem látja az erdőt.

Éppen ellenkezőleg. Máriássy Béla előbb megemésztette tökéletesen az ő tanulmány-anyagát, és csak ezután fogott hozzá az iráshoz. De akkor tudta is azután már, hogyan fog hangzani az, a mit irni fog.

Teljesen önálló fölfogás jellemzi Máriássy Béla e művét. Báró Kaas Ivor nagyon szépen méltatta az első kötetet, mert csak ez jelent meg a már kéziratban egészen kész műből — a legszigorubb szemöldökü magyar organumban, a «Pesti Napló»-ban. Mások megtámadták — éppen ezen önálló irányáért. Nehezteltek, hogy oly könyv fekszik előttök, a mely ujat mond, és ezt az ujat nem is oly ügyetlenül mondja, miszerint képes lenne az orthodox kritikus nyomban valamely banális phrasissal agyondorongolni. Máriássy Béla ez egy munkájával is maradandó emléket állitott magának. Különben nem most vette ő először kezébe a tollat. Számos publicistikai művet bocsátott ő már közre. Különösen nem mindennapi belemélyedéssel

szólott hozzá a pénzügyi politikához. Országos képviselő korában szintén a pénzügyi kérdésekre fektette a fősulyt. Jeles szónok, gróf Lónyay Menyhért bizalmas barátja volt, ki gyakran élt is a tanácsával. Máriássy Béla a telet Budapesten tölti, de nem igen vesz most már részt a fővárosi társaséletben.

* * *

Mielőtt szépirodalmárainkat, publicistáinkat és magyar journalistáinkat végleg odahagynók, meg kell még említenünk Abonyi Lajost, a jeles beszély- s regényirót, meg báró Pongrácz Emilt, ki szintén egyike jelesebb beszélyiróinknak. Abonyi előkelő földbirtokos és képviselő; br. Pongrácz Emil pedig, miután évek során át volt már a főrendiház jegyzője, most a legfőbb pénzügyi közigazgatási bíróság egyik jeles bírája.

Kürthy Emil is érdekes alak. Gazdag földesúr egyetlen fia, csak azért lakik Budapesten, hogy a journalistikának élhessen. Valódi párisi iró magyar szivvel és magyar kiadásban. Kedvencz tárgya a szinpad és a szinművésznők világa; ez utóbbit senki sem tanulmányozta nálunk még oly ügyszeretettel, mint ő. Karczolatai és egyéb tárczái nagyon érdekesek. Szerkeszt egy jeles ifjusági lapot is. Szellem- és kellemdús neje Szemere Gizella, Szemere Bertalan leánya; sógora pedig Szemere Attila, ki szintén igen tehetséges, világot beutazott fiatal iró. Élénk részt vesz irodalmáraink társas mozgalmaiban. Ő hozta a franczia költőket, irókat, művészeket is Budapestre.

Reviczky Gyula egyik kiváló alakja legifjabb költői nemzedékünknek. De ne többet a költőkről; mert nem könyv lesz ez, hanem egy egész könyvtár. Hanem Aigner Lajost (irói nevén Abafi) mégis meg kell említenünk. Ő az első magyar könyvkereskedő, a ki egyuttal jeles magyar iró is. A ballada elméletének érdem-

teljes buvára; ő alapitotta és tartja fönn hézagpótló irodalomtörténeti folyóiratunkat a «Figyelő»-t is.

* * *

A szakirók száma örvedetesen gyarapodott hazánk fővárosában. Id. Szinnyey József jeles tudósunk majd közelebbről méltatja őket.

Három-négy vaskos kötet megtellenék, ha mindazon ifjabb jelesünket tüzetesen akarnók méltatni, a kik akár a philosophiai irodalomban Böhm és Bihari mellett, akár a jogiban Boncz, Székely, dr. Friedmann, dr. Siegmund, Kun, stb. mellett ujabban alapos munkálataik által föltüntek. A tanügyi, paedagogiai iróink száma légió.

De a közgazdasági, technikai, gazdasági, sőt a vadászati irodalom is sokat lendült a koronázás óta Budapesten. Közgazdasági iróink közt diszes hely jut államtisztviselőinknek. Példa rá Matlekovits, államtitkár. Van már bankügyi irodalmunk szintén, valamint adóügyi is, nem csekély terjedelmü.

A technikai irók is egész diszes kis koszorut képeznek; egyik legérdekesebb alak köztük Hieronymi Péter volt államtitkár mellett Kvassay Ernő, a ki valóságos tekintélylyé küzdte föl magát virágzó ifju évei daczára is a maga nagybecsü kulturmérnöki munkájával. Unokatestvére Kvassay Ede kamarásnak és osztálytanácsosnak, a ki mint beszélyiró már kora ifjuságában szép sikert aratott és állandó tényezője fővárosi előkelő társaséletünknek.

Veterán gazdasági nevezetességeink és gyakorlatilag angol tanfolyamú gazdasági jeles szakirónk Tanárky Gyula mellett Máday Izidor osztálytanácsos, működik a földmüvelési érdekek irodalmában többek közt, föltünő sikerrel. — A borászati szakirodalom terén is többen működnek. Köztök Szalay képviselő.

A hadászati irodalom különösen a «Ludovika Akadémia» jeles szakközlönyének munkatársai által vett örven-

detes lendületet. Kimagaslik e téren Gelich Richard tábornok. Mindezzel egyébként még koránt sincsen kimeritve a képe az összes fővárosi szakirók tevékenységének. A pénz és hitelügyi irodalom terén jeles erő Mihók Sándor. Egész külön irodalma van a gyorsirászatnak; e téren különösen Fenyvessi Adolf tehetséges közgazdasági irót, a «Pesti Napló» belmunkatársát illeti meg az elismerés oroszlán része, Markovics érdemteljes kartársával egyetemben.

De van külön szakirodalma még a kertészetnek, méhészetnek, sőt még a baromfitenyésztésnek is. Grubiczy miniszteri titkár, a «Gallus» alapitója egész szenvedélylyel és szép sikerrel fáradozik évek óta e szakmában

***

Irónőink száma a fővárosban meghaladja a huszonkettőt. Meg-fognak bocsátani e nem kevesbbé bájos, mint szellemes irónőink, ha közölök itt csak azokat emlitem föl, a kiknek müködését már évek előtt tudomásul vette az irodalomtörténet. Bajza Lenke bámulatraméltó termékenységü regényirónő. Nem én mondom csupán, de a «Magazin für d. Lit. d. Ausl.» is elismeri, hogy a halhatatlan emlékü Bajza József junóilag szép lánya «ügyesen szövi a bonyodalmat, jelesen festi a női szenvedélyt s elragadó szellemmel mutatja be a salonok nyelvét». Beniczky Ferencz államtitkár neje és a magas társadalmi állását egy irónő sem tudná nemesebben, honleányi hivatásának érdekében jobban betölteni mint ő. A mi oly rég hiányzott a magyar fővárosban: az irodalmi salont Beniczkyné Bajza Lenke van első sorban hivatva most már Budapesten állandólag meghonositani. Azon fényes estély, melyet De Gubernatis ittlétének alkalmából a magyar szellemvilágnak a maga diszes termeiben juttatott, — ezen fényes irói estély zálogul szolgálhat azon jobb jövő iránt, a melynek

hova hamarabb megnyitását a magyar irodalom tőle remélni meg nem szünhetik.

Majthényi Flóra műveit bensőségteljes költői melegség hatja át. Visszavonulva él a világ zajától; de azért minden avatott ő benne tiszteli a legkitünőbb élő magyar lyrai költőnőt.

A Wohl nővérek szintén kedvelt irónők. Wohl Stefanie elragadta magát Arany Jánost még mint gyermek az ő gyönyörü virágmeséivel, Wohl Janka pedig nemcsak jeles költőnő, beszélyirónő, de kitünő tárczákat is ir. Nagyon jól tudja megfigyelni a társasélet szövevényes ügyes bajait, nagyon tisztán, nagyon világosan értelmezi a salontypusok különböző világnézletü fölfogását és midőn leirja azt, a mit gondolt, finomabbul ki tudja hegyezni az irláját, mint akár a genialis Haynald bibornok a maga hivatalos toastjait. — Különben derék közhasznu női divatlapot is szerkesztenek. A Wohlék háza régóta közkedveltségü elfogadó csarnoka az irodalom iránt érdeklődő, nyugateurópai izlésü elemeknek. Megfordul az ő termeikben egyházi és világi főur, erdélyi comtesse, felföldi gentleman, alföldi gentleman, tudós, iró, művész egyiránt.

* * *

Németül Budapesten már most csakis a journalisták irnak.

Ezek között nem egy jelentőségteljes publicistikai és irodalmi erő.

A legnagyobb lapnál, a «Pester Lloyd«-nál Falk Miksán és Neményi Ambruson kivül egész csapata működik a gyakorlott tehetséges szakiróknak. A tárczát dr. Silberstein (Ötvös) Adolf vezeti és gyakran maga irja sokoldalu tudományos készültséggel és csillogó nyelvezettel. Nemcsak modern irodalmunkban van ő otthon, elannyira, hogy méltán sorozhatjuk az ő e nemü tárczáit a legjobb németül irt kritikai tárczák mellé;

de otthon van ő az ó- és a középkor meg a renaissance irodalmi világában is. Mint egészen fiatal ember szép és becses munkát irt Aristotelesről, különösen pedig ennek dráma-elméletéről. Csak nemrég meg oly tárczaczikk jelent meg tőle Verulami Bacoról, mely a külföldön is figyelmet ébresztett. Másik jeles tárczairója a «Pester Lloyd»-nak Hevesi Lajos. Uti tanulmányok és különösen a franczia irodalom az ő kedvencz tárgyai, melyeket jeles szakavatottsággal és szellemmel dolgoz föl. A hires Nordau Miksa szintén e lapnak volt belmunkatársa. — Veigelsberg Leo a dr. Bródy Zsigmond által alapitott «Neues Pester Journal»-t szerkeszti. Ez igen elterjedt és igen tartalmas napilap. Független a kormánytól, valamint egyátalán a pártoktól. Veigelsberg Leo kitünő publicista és vezérczikkiró. Tisztán lát ő és be is tudja világitani mások előtt mindazt, a mit az ő éles szeme egyszer meglátott. Régóta dolgozik már egy nagy politikai munkán, a melyben Deák Ferenczet és korát óhajtja megörökiteni. Maga a lap alapitója, dr. Bródy Zsigmond is jeles publicista. Évek hosszu során magvas vezérczikkeket irt a «Pesti Napló»-ba. Ifjabb korában sokat foglalkozott Montesquieuval, a miért azután tréfából dr. Ágai kezdeményezésére — Montesquieu Zsigának nevezték el. Alapos államtudományi készültség és széles irodalmi meg parliamenti tájékozottság teszik dolgozatait becsesekké.

Dr. Schwicker tanár, a kit külföldön mint történetirót nagyrabecsülnek és a ki oly sokat tesz a hazájáért a német sajtóban, szintén ide dolgozik. A Horn Ede által alapitott «Ungarischer Lloyd» már megszünt; jeles főmunkatársa, Rothfeld Soma, a hires bécsi «Aula» növendéke, szabadságharczunknak ezen közkedveltségü bajnoka szintén visszalépett már a rendes journalistikai pályától. Saját uriasan berendezett házában élvezi az

édes pihenést. Alig van valaki németül író publicistáink között, a ki az elnyomatás éveiben oly nevezetes szolgálatokat tett volna a magyar hazafiság ügyének, mint az akkori «Pester Lloyd»-ban Rothfeld Soma. Az Apponyista «Budapester Tagblatt»-ot Grecsák volt országos képviselő nagy buzgalommal szerkeszti.

***

A budapesti társaságban legkivált az irók és szinészek játszanak nagyobb szerepet. Az ecsettel és a vésővel dolgozó művészek nem igen folynak be ebbe a társaságba. Még az Opera tagjai is sok tekintetben izolálják magukat. Festőművészeink többnyire visszavonulnak, a fiatalabb nemzedék meg nem igen szeret honn maradni. Mind a külföld felé gravitál. Dicséretes kivételt képez Jankó János, a geniális karrikaturista, a ki csaknem husz év óta torzképezi társadalmi nagyságainkat, oly rendkivül ügyességgel, mely őt a legjobb torzképrajzolók közé emeli. De emellett nem kevésbbé kitünő festő is, és ambitiójának netovábbja, hogy olajban dolgozhassék. Hanem a kegyetlen élczlapszerkesztők és a még kegyetlenebb élet nem engednek neki erre időt.

***

Mészöly Géza, Spányi Béla, Feszty Árpád, Mesterházy Kálmán jeles tájképfestők, továbbá Margittay és Greguss Imre vannak hivatva, hogy Thannal, Ligetivel együtt a budapesti társadalomban jelentékeny szerepet játszanak.

Ugyszintén a fiatal Zala György szobrász, aki már is előkelő helyet foglal el a budapesti társaságban. Az idősebb művészek: Barabás, Lotz stb. mind visszavonulnak a zajtól és csöndesen munkálkodnak. Barabás veje Maszák Hugó derék irónk, nagyon élénk részt vesz közművelődési mozgalmainkban.

Az énekművészek közől leginkább a kitünő műveltségü Gassi Ferencz játszik kiválóbb szerepet a társadalmi életben.

* * *

A tanárok. Minő uj ereje, minő nagyszerü öregbedése ez a magyar társadalomnak!

Ez a pár száz egyetemi, műegyetemi, főgymnásiumi, főreáltanodai, tanitó-képezdei, tanitónő-képezdei, polgári tanodai, kereskedelmi tanodai, ipartanodai tanár — minő lélekemelő, tudományos műveltségü társadalmi réteggel szaporitotta ez a magyar főváros magasabb értelmiségét! Sőt mennyi kitünő erő van képzett elemi tanitóink között is!

Prókátor meg földesur-nemzet voltunk mostanáig, mig csak papi tanáraink voltak, világi gymnásiumaink, reáliskoláink, polgári tanodáink pedig nem is léteztek. Most azonban már valódi culturnemzet vagyunk.

Oda is adnám én, ha nem lehetne másként, ezekért a budapesti világi tanárokért és korszerüleg képzett tanitókarért akár fővárosunk nem egy más téreni dicsőségét.

Ők munkálják a jövőt.

Hogy kik ők? Ezt elmondani külön könyvben fogjuk. Berecz Antal a középtanodai tanáregylet elnöke; már csak az ő érdemeiről, meg e nagytekintélyü egylet választmányi tagjainak érdemeiről, szintén lehetne irni majd oly culturtörténelmileg fontos fejezetet mint akár Akadémiánk tagjainak nem csekély részéről. Legujabban középtanodai tanáraink diszes clubot alkottak; a ki e körben megfordul, az megértheti, hogy a mi magyar szellemi aristokratiánk sem az egyetemi tanároknál állapodik meg ezentul!

* * *

Ne pillantsunk vissza, mert észre találjuk venni, a kiket e szűk keretben nem említhettünk! Bulyovszky Lilla valószinüleg keveset törődik vele, — annyi diadalt aratott művészetével a külföldön, hogy nem lehet dicsőségére ily kérdésben többé érzékeny. Ir is szellemesen, azután meg palotái vannak Budapesten, Gmundenben. Ő lenne hivatva, hogy fényes salont nyisson irók és művészek számára. Róla is különben egész könyvet lehetne csak irni. Nem fér ő bele ily rövid munkába. — Tudósaink, iróink közől is sokan neheztelhetnek, hogy nem emlitettük fel őket. Itt van pl. mindjárt a jeles történetiró Marczali, a szellemes irodalomtörténész Maszlaghy; itt vannak tudományos folyóirataink összes munkatársai, a kik mindenesetre megérdemlik a közfigyelmet. Majd szólhatunk róluk más alkalommal.

Akkor majd azon férfiakat is méltatni fogjuk, a kik mint műbarátok és irodalombarátok tünnek ki nagymérvü áldozatkészségük által. Ilyen férfiu egyfelől a ritka müizlésü, tudós Ráth György tanácselnök, másfelől pedig Vekerle Sándor, a jelentékeny érdemü «Magyar Lexikon» lelkes, — tanulmánydus pártolója és szerkesztője. Nini, csak, — Parlaghy Vilmáról a szép ifju festőművésznőről nem szóltunk, — most veszszük észre! No de hagyjuk el, — mert különben soha sem lesz vége!

A NŐK.

MINDEN külföldi azt mondja, hogy sehol sem látni oly sok szép nőt mint Budapesten. Honatyáink is ugy veszik észre.

A párisi nők, köztudomás szerint, csábosan kecsteliek, sőt természetszerüleg gracieuseök ugyan, de hogy annyi valódi szépséget össze lehetne gyüjteni az összes Boulevardok palotáiból, bérházaiból, mint a mennyi nálunk derült fagyos téli vasárnap délben corzózik végig a Váczi-utczán: ezt a legeslegkényesebb, de Budapestet már megjárt párisi gommeux sem merné állitani. — Tündököl és gyujt a valódi franczia szépség jobban mint bárki más: ámde az ily tündöklő franczia szépségek számszerint igen ritkák. Elragadtatással szólnak a spanyol nőkről, különösen az andalusiai nőkről leginkább azok, a kik őket egyátalán nem ismerik. Van köztök néhány gyönyörü; a szeme, foga s a haja szép valamennyinek; de a tulnyomó nagy tömeg bizony kevéssé nyujt elragadó látványt.

Rendszerint aprók, soványak bizony e szeretetreméltó sennorák és sennoriták, és csak azóta lát az ember teltebb alakokat Madridban, a mióta a spanyolok is ugyancsak hozzá láttak a söriváshoz.

Ugyanez áll a portugall nőkről is, azon különbséggel, hogy mig Spanyolországban a nők állacskája és

ajkacskái fölött legfölebb ingerlően gyöngéd árnyalatban pelyhedzik: addig a lusitanok földjén a nőknek már határozottan tisztességes — bajuszok ván. Hogy ily körülmények között ők sem versenyezhetnek a budapesti szépekkel: ez magától érthető.

Ragyogó szépségre bukkanik az ember az olasz nőknél, tulnyomó nagy többsége szerfölött érdekes ugyan, de átlag szólva nagyon is távol áll a szépségtől. Flórencz highlifejének hölgyei egyébként még tán leginkább versenyezhetnének a mi szépeinkkel, Rómában pedig a nép leányai. Számszerint azonban még ezekkel szemben is valószinüleg a mieinké lenne a diadal.

Ragyogó szépségeket lát az ember a muszka arisztokracziában is. A tatár eredetü herczegi, grófi családok női sarjai rendkivül szépek, de csak is ezek, — a többi highlife nők is érdekesek ugyan Szent-Pétervárott, de ezek között már csak nagy ritkán akad elsőrendü szépség. A polgári osztályban kevés a csinos nő Oroszországban. A parasztságban még kevesebb.

A lengyel nők gyönyörü termetüek, sugár karcsu, gazellaszerüleg könnyeden szökellő az mind: ámde, mintha a gyötrődő honszerelem sorvasztó fuvallata ülne a lengyelnő delejes vonásain: üde bájban a magyar nővel csak legifjabb éveiben versenyezhet.

Határozottan szebbek a nők rendszerint Budapesten mint akár Brüsselben, akár Prágában. Stockholm, Christiania vetélkedhetik ugyan még velünk: de már Koppenhága alig.

Bécs csaknem utoléri Budapestet: de ez nem verseny közöttünk. Bécsben a legszebb nők legnagyobb része magyar, vagy legalább magyar eredetü.

A német nők között kétségenkivül legszebbek a hannoverai nők. Szépek a berliniek, hamburgiak, altonaiak, königsbergiek, danzigiak is. Hatalmas typusa ez

a női szépségnek, míg a hollandi már gyöngédebbé árnyalódik.

Végül be kell vallanunk, hogy bizony egy nemzet sem dicsekedhetik oly rendkivül sok szép nővel mint az angol. Minden műgondteljes szakértő tanulmányutazó azt fogja mondani, hogy Irországban, különösen magában Dublinban lehet látni a legremekebb szépségeket Európában.

Hogy történhetik tehát mégis, hogy mindezek daczára, a pálmát a budapesti hölgyeknek nyujtják nemzetiségi különbség nélkül az összes touristák?

A dolog nagyon egyszerü.

Az észak-német szépségek, hollandi szépségek, angol szépségek, ir szépségek megannyi mestermüvei ugyan a természetnek: ámde annyira hasonlit az egyik szép angol nő a másik szép angol nőhöz, az ir az irhöz, az északnémet az északnémethez, a hollandi a hollandihoz, hogy a tourista sem a tánczteremben, sem az Operában, sem a templom ajtajában, sem az utczán, a corzón nem érezheti sem Londonban, sem Dublinban, sem Königsbergában, sem Hannoverában vagy Hágában azt a kimondhatatlanul fokozódó villanyütéseket, a melyek őt Budapesten éppen a női szépségek rendkivül változatos különféle typusainak jelenségeitől egymásután, hogy ugy mondjam lépésről-lépésre érik.

Budapesten a népesség a legkülönbözőbb ethnographiai elemek szerencsés keveredésének az eredménye. A highlife magyar, német, franczia, délszláv, cseh, tót, lengyel, román, zsidó, örmény, olasz vér vegyüléke; a gentry tisztább magyar ugyan, de ebben is meglehetős arányban van egyfelől szláv, másfelől, ha jóval csekélyebb arányban is, de mindenesetre van benne német vér, sőt helylyel-közzel még török-tatár vér is. A honoratiorok magyar, német, zsidó, szláv, rumén, sőt

némi csekély részben görög, örmény, olasz, franczia eredetüek. A polgárság, bár a legujabb időkig tulnyomólag német ajku volt, éppen nem vall tisztán német eredetre. Jelentékeny mérvben szláv, görög, örmény, sőt spanyol és olasz eredetü ez is.

Ez az oka, hogy miért mutat egy-egy bálterem, egy-egy operaházi előadás, egy-egy dunaparti vagy városligeti corsó sőt még a váczi-utczai mise utáni fölvonulás is annyi-féle női typust. Van itt sugárbarna termet, ha nem is éppen török-tatár, legalább jászvagy kunkeverékre való mint a minők Jászberény vagy Kun-Szt.-Márton autochthon szépei, majd olyan, a mely a Bácska tüzelő báju, délszláv amalgamára emlékeztet; de van oly nyugatibb dus fekete hajzatu, remekül árja arczélü, nem ritkán kék szemü szépség is, a mely majd csakhogy ki nem meriti a welsh-beauty fogalmát; vannak kábitólag telt alakjai is azonban a holló feketehajzatu junói termeteknek mint a minőket Gömörmegyében, Egerben, Aradmegyében és Pestmegye alsó felében főleg a földmüves osztály leányai közt szemlélhetni.

Ugyanaz a typus ez mint a hannoverai, csakhogy ha jól megfigyeli az ember, azt hinné, hogy nem sört iszik, de folyvást tokajival meg ménesivel él — pedig dehogy iszik a magyar urnő bort! Soha, sehol Nyugateurópában a müveltebb osztály hölgyei ennyire nem ragaszkodnak a forrás vagy legalább a vizvezeték nedvéhez!

A sötétbarna, gesztenyebarna és a szögszin legnagyobb arányban képviselvék magas termetü telt szépségeink typusában. A szem változó; de semmi esetre sincs tulnyomó többségben náluk a «bogár fekete szem». Gyakori a barna szem most; nagyon öreg emberek azt mondják, hogy hajdanában ez nem volt annyira divat. A kék szem és a szürke szem szintén tömege-

sen szerepel legtisztább eredeti, legrégibb magyar családjainkban is.

Az üde pirtelt fehér bőrü, gesztenye- vagy szőke kék szemü, délczegen magas telt szépségek typusa Beszterczebánya vidékére, Gyömörmegyére és Eperjes tájára emlékeztet, a szőke haju, olajba játszó arczbőrü, fekete, barna vagy szürke szemü magastermetü szépségek typusa pedig Szabolcs, Szathmár uri osztályára. Tulnyomó számszerint a középtermet. Ifjabb éveikben a budapesti hölgyek, még ha középtermetüek is, legtöbbnyire karcsuak; teltebb közép termeteket az ifjuság virágjában leginkább a régi polgárság és a zsidóság köreiben találhatni nagyobb számmal. A középtermetü keresztyén nők között, miként egy orvos mondta nekem — koránt sincs aránylag annyi barna mint a magas termetüek között. Sok a szép különben a középtermetüek közt is, és ezek mint szépség-typus a hollandi szépekre emlékeztetnek.

Egy rész teltebb, középtermetü szépeink közől határozottan örmény typusra vall.

Az alacsony termetüek száma is rendkivül nagy. Nem oly nagy ugyan mint Brüsselben, de mindenesetre nagyobb mint Hannoverában. Körülbelül akkora tán aránylag a mi rendkivül szeretetre méltó alacsony termetü szépeink száma Budapesten mint Münchenben. Az alacsony termetü szépség-typus azonban Budapesten ismét nem barna, meg nem is telt tulnyomólag, hanem határozottan világos szőke, kék vagy szürke szemü és karcsu. Általában véve a szőke typus 1849/50 óta mindinkább tulsulyba jött uri osztályunknál. Nem én állitom ezt, de egy orvos mondta nekem ezt is, még pedig igen nagy kort ért, sokat tapasztalt, hazafias jeles orvos, a ki több évtizeden át kiséri már figyelemmel nemzedékeink physiologiáját.

* * *

Van tehát szép nő Budapesten annyi és oly változatos typusu, hogy nem csoda, ha touristáink csak bájmámoros fővel birnak Budapest hölgyvilágára gondolni.

Eleget megénekelték költőink a mi hölgyeink szépségét. Meg fogják énekelni bizonyára éppen oly imádatteljes hévvel még a jövő század dalnokai is. Ez bizonyos. Mert igaz ugyan, hogy évről-évre józanodik a világ: de Budapesten a mily arányban hül a férfinemzedék vére, abban az arányban szaporodik a női szépségek száma, sőt tökélyesbül azok plastikai fensége is.

Ezt ismét orvos mondta nekem, még pedig egy oly orvos, a ki nemcsak élesszemü szakértő, de nagyon komoly férfiu is. Soha sem volt annyi szép lány Budapesten, mint jelenleg!

Igy szokott ő felkiáltani, és hivatkozik a legidősebb asszonyokra, a kik ugyanezt vallják.

Ugyan mi lehet ennek az oka? kérdém egyszer a jeles orvostól. — Hát a magasabb foku müvelődés átalánosabb elterjedése, — az aesthetikai érzék uralmának elharapózása mind több és több családi körben. Annyi képtárt, annyi szobrot, annyi szép épületet, minden tekintetben annyi műremeket látnak ma már a budapesti nők gyermekkoruk óta, hogy nemcsoda, ha jótékonyan hat ki ez is az ifjabb nemzedékre! — Ezt válaszolta a jeles orvos, és nincs okom kétségbe vonni, hogy meggyőződésből beszélt.

Van azonban egy kis pont, a melyet lehetetlen e helyütt meg nem érintenem.

Tündöklő szépek a mi budapesti hölgyeink. Ez már igaz. Sok ezerre megy a számuk a tündöklő szépeknek, az is tagadhatatlan. De hát valljuk be férfiasan magunk között mi magyarok az igazat. Nem mindnyájan tökéletes szépségek még sem ezek a budapesti szépeink.

Udvariatlan egy szó — de hazafias kötelesség ezt ugy magunk között nyiltan elmondani.

Nem mindnyájan tökéletesek — ez az, a mit constatálok.

Ne tessék félreérteni. Van igen sok tökéletes is, de nem valamennyi az. Pedig én mint igaz magyar ember azt szeretném, ha valamennyi az lenne. Már csak a haza jövőjének érdekében is.

De hát mi hiányt, vagy minő hibát lát Ön szépségeink egy részénél? — Fogja kérdezni a kiváncsi olvasó.

Hát csak azt az egyet, a mire éppen az a derék öreg orvos figyelmeztetett engem már évek óta. Ha az ember Londonban, Párisban vagy Berlinben egy bálterembe lép: meglehet nem fog annyi csillogó bájos alakot együtt találni mint egy budapesti élite bálban.

Ámde mig Nyugaton az organismus részarányos fejlődése bevégzett plastikai idomokat mutat rendszerént minden női szépségnél, még a legzsengébb koru, de már bálozó hajadonnál is: addig minálunk, hol annyi a tündöklő szépség, elszomorodva tapasztaljuk, hogy minden harmadik, negyedik szépségünknek oly karjacskái vannak, a melyek kecsesek is, kedvesek is ugyan végtelenül magukban véve, de teljességgel nem állanak kellő rész-arányos harmóniában az illető, különben tán magas vagy legalább is középtermetü és egyébként jól megtermett testalkatával. — «A mi korunkban kevesebb volt a szép leány: de teltebbek voltak a karjaik a mi szépeinknek!» Igy szólt nemrég egy nagyon tiszteletreméltó öreg asszonyság is, a midőn egy egész csapat, különben gyönyörü fiatal leányt látott maga előtt egy nagy élite-bálon, nagyon kecses, nagyon kedves, de utóvégre is föltünőleg karcsu karocskákkal elpolkázni.

Ez tény, ne szépitsük. Hölgyeim! Önök se nehezteljenek e nyiltságért. Itt nemzedékek jövőjéről van szó. Fogadják meg a jó tanácsot. Ne kinozzák serdülő leánykáikat kora reggeltől napestig azzal az iszonytató zongorával!

E század közepe óta valódi női epidémiává fajult Budapesten szintugy mint Bécsben a zongora-düh. Sehol a világon nincs annyi dilettans zongora-virtuoznő mint e két nagy városban. Hisz ez magában véve igen szép; a zene mindenekelőtt a nőnek, a hajadonnak való: de valódi veszedelemmé vált az a tulságos zongoráztatás az azóta felnőtt női nemzedékre, sőt még gyermekeikre nézve is.

Budapesten az ötvenes, hatvanas, hetvenes évek folyamában majd minden leánynak kellett zongorán játszania, a ki csak hosszu ruhát viselt és legalább annyira urias életmódban részesült, hogy a saját szülejének otthonában tartózkodhatott és nem volt sem szakácsné, sem szobaleány, sem szolgáló a más ember családjánál.

Elkezdve a legfényesebb highlife családok comtesseitől le a módosabb házmester-leányokig zongoráznia kellett minden leánynak 6—7 éves korától mindaddig, mig csak férjhez nem ment.

Zongoráznia, még pedig hogyan! Délelőtt két-három órát, ebédután két-három órát és vacsora után is legalább másfél órát!

Nem zene volt ez, hanem valóságos technikai tökélyre törekedő fuga-kelepelés meg accord-fintoritó ujj-dresszura.

Költőileg áradozó kedélyélvezetről szó sem lehetett. Nem volt szabad egyetlenegy oly darabot, egyetlenegy oly dalt sem játszania, a melytől nemesen, kéjittasan hullámzik a női kebel és az elragadtatás könye ül a merengő hajadon szemébe, cserébe tán néma szenve-

désért, vagy fölhevülve az üde életvidorság pillanatnyi önérzetétől.

Ilyesmire gondolni nem lett volna «comme-il faut». Végig kinlódni minden iskolát, minden virtuoz-darabot, a melyet első rangu művészek a maguk munkakörébe számitanak, elkezdve Bellini Étudejeitől föl egész Chopinig: ez volt a kérlelhetlen programmja a női nevelésnek.

De hát mi czélra? Teljesen helyes volt ez azon rendkivüli zongora-tehetségekre nézve, a melyek joggal álmodozhattak Klara Schumann vagy Menter Zsófia szerepéről. De hát az a 20—25,000 budapesti kisasszonyt, aki 6—7 éves korától 24—30 éves koráig napjában 6—8 órán át a zongorát verte, mind e 20—25,000 kisasszonyt csak nem tartották a szülei megannyi rendkivüli zongora-tehetségnek?

Nem ez volt az oka távolról sem e mániának. Hanem egyszerüleg csak az, hogy a budapesti mamák azt hitték, hogy ez által bizonyos, könnyen elérhető és mégis elvitázhatlan attributumait szerzik meg leányaik számára az előkelőségnek.

Szomoru eredmény egy ily kétségbeejtő nagy árért. Igen, az ár, melyet ama nemzedék e hiuságáért fizetett, sokkal nagyobb volt, mint első pillanatra gondolnók.

Hogy mekkora volt ez az ár, ezt csak az orvos tudja megmondani, a ki nemcsak azokat a részarányatalanul tulkarcsu női karocskákat szemlélgeti egy-egy bálteremben, de a ki egész elijesztő valójában, közelről ismeri a női idegességnek összes modern iszonyait.

* * *

Hogy megdöbbentőleg ideges lett Budapesten legifjabb nemzedékünk, ennek első sorban ez a szerencsétlen zongora-düh az oka. Oly organismus, a melybe már gyermekkorában belenyilalnak az idegesség gyötrelmei, ily organismus nem hajthat dúsan fejlődő női karokat — ez természetes.

De fokozta ez idegességet egy más fonákság is, a mely nem kevésbé lőn átok forrásává már két nemzedékre.

A füzés őrjöngő önsanyargatását értem, a melynél bambább áldozatot nem hozhat a saját hiuságának a nő.

Ez az igaz, nem kizárólag osztrák-magyar fonákság, mint a minő a zongora-düh; a füzés valósággal európai nyavalya, de azért Budapestet a legkevésbé kímélték tán annak gyászos következményei. A füzés őrjöngését hihetetlen fokra vitték nálunk a nők.

Bánják is, ha ormótlanul elvastagodnak a csipőik! Hadd panaszkodjanak a festők, hogy nem kapnak ma már számba vehető modellt, hanem csak önkéntes modell-jelölteket, a kiknek termetét teljesen elektelenitette már az a qualificálhatlanul hiu bambaság!

Nem bánják ők ezt, nem törődnek vele, ha szűk mellü, szűk vállu, gyatra karu lesz is a következő nemzedék; nem törődnek azzal sem, ha szivbajt, mellbajt, tüdőbajt ojtanak magukba már ők maguk is, hisz mind e baj csak hosszu évek során fogja éreztetni magát, addig azonban a jelent akarják élvezni, a lehetőleg fényesebb lábon, a hogy csak lehet. Más szavakkal odaadják az ily hölgyecskék az ő saját jövőjöket, leendő gyermekeik egész boldogságát, életszerencséjét azért a gondolatért, hogy ők valamennyi társnőik közől a legeslegkarcsubb derék által kitünve, magukra birják vonni ma vagy holnap a figyelmét még valamely épouseurkodó, meg ha nem is épouseurkodó, hát leg-

alább cotillontrendező herczegecskének vagy grófocskának is.

A szerencsétlenek még csak azt sem veszik észre, hogy jó izlésü férfi visszahuzódik minden tulságosan füzött nőtől.

Rendkivül komikus lenne, ha nem lenne annyi élettragoediának a szülő okává!

***

Szerencsénkre, legujabban már a budapesti nővilág jelentékeny része teljesen emancipálta magát mind ama zongora-düh, mind pedig a tulságos füzés mániája alól és hogy még derültebb szemmel nézhessünk a jövő elé, az egészségügyi követelményeknek e józanabb, lelkiismeretesebb figyelemre méltatása összeesik egy oly mérvü haladással a nők szellemi kiképzésében is, a melyről pár évtizeddel ezelőtt még alig álmodtunk.

Végtelenül tiszteletreméltó volt szépanyáink, nagyanyáink nőnemzedéke is; de szellemüveltség dolgában, valljuk be már egyszer e kérdésben is magyarán az igazat, szellemüveltség dolgában nagyon sekély és némi kivétellel bizony elkomoritólag alantas szinvonalon állottak legnagyobbrészt. Szintugy mint legtöbb helyütt az akkori müvelt Európában. Nem vettek részt abban az időben a középeurópai nők egyátalán a szellem életében és a mi a legnagyobb veszélyt hozta társadalmi küzdelmeinkre, elhitették magukkal meg gyermekeikkel is, hogy az a nő, a ki komolyan igyekszik kivenni a maga osztályrészét a szellem-élet világából is, nem teljesitheti tulajdonképeni női hivatását. Nem lehet sem jó anya, sem jó feleség, sem jó gazdasszony.

Miután azonban sem a gyermekszobában nem akarták azért tölteni kizárólag idejüket, sem a főzőkanál mellett: szellemi táplálék, szellemi csereviszony és megtermékenyülés hiányában kifejlődött a társas érintke-

zésnek és az időtöltésnek ez a sivárul meddő gyakorlata, a mely többet szokott ártani mind az anyai, mind a hitvestársi, mind a gazdasszonyi hivatásnak, mintha a pletykákra, emberszóló látogatásokra, rendes szeretőkre, soronkivüli galante kalandokra pazarolt órákat könyv mellett, vagy az iróasztalnál töltötték volna.

Azóta a nőnevelés hatalmas lendületet vett európaszerte és e lendületből bőven kijutott a magyar fővárosnak is, elannyira, hogy mi magyarok büszkék lehetünk rá.

Mig ezelőtt csak egyetlenegy apácza-zárdában és pár jobb fajta nevelőintézetben nyerhettek Budapesten a lányok oly tantárgyakban oktatást, a melyek fölülállanak, ha nem is természetükre, hát legalább mérveikre nézve is az elemi tanfolyam szinvonalán, addig manap nemcsak korszerüleg szervezett, fölszerelt és vezetett polgári nőtanodák és két állami tanitóképezde és egy országos nőképző egyesület derék tanodája, de egy rendkivül jeles fensőbb nőtanoda is nyitva állanak fővárosunkban az ifju nőnemzedéknek a magasabb szellemi kiképzésre. Érdemteljes szakerők vezetik be mind e tanfolyamokra a serdülő hajadonokat, a szellemvilág e csarnokaiba. Nem csupán néhány előkelő vagy vagyonosabb budapesti, meg néhány vidéki uri család leányai részesülnek most már mint ezelőtt, a magasabb tanfolyamok áldásaiban; de születés, rang, vagyon és felekezeti különbség nélkül az egész népesség kitünőbb tehetségü lánygyermekei.

A tehetségek szabad versenye meg van ma már szerezve a magyar fővárosban a nők számára és szintugy miként meg volt ez pár évtizeddel előbb Drezdában, Kölnben vagy Berlinben.

Másfelől a nagy tömeg sok ezernyi lánygyermeke szintén korszerü oktatást nyer a nagyobbrészt meg-

lepőleg fölszerelt és derekasan vezényelt női elemi osztályokon.

Meg is érzik már most is mindennek a hatása a társas életre.

Eddigelé még a legszolidabb családi körü fiatal vagyonos leány előtt sem lebeghetett, már örökölt körülményeinél fogva sem igen egyéb a budapesti életben, mint a hiuság vására.

Volt ugyan egy mozzanat, a mely bizonyos vonást kölcsönzött a mi ifju hölgyeinknek a magasztosból; a honleányi érzelem, a melyből sohasem juthatott már csak az alkotmánytörténelem kihatásánál fogva sem oly fényes osztályrész a szomszéd régi nagy császárváros nőnemzedékének, mint Budapest magyar nevelésü hölgyeinek.

Ámde még e magasztos vonás is hasonlithatlanul fokozódott azóta Budapest hölgyvilágánál, mind korszerü látkörre, mind belterjes erőben.

Egyéb tekintetben pedig maga a világnézlet is oly mérvekben tisztult legifjabb nőnemzedékünknél, miszerint bensőségteljes öröm foglalja el e részben is hazafias sziveinket.

Kevésbé vagyonos művelt szülők lánygyermeke oly vigaszszal tekinthet immár a jövőbe, a mely igazán méltó az ő női méltóságához. Ha szorgalmas és van tehetsége, nem kell lesnie, miként eddig, a mesebeli álom képét vagy a nagy sorsjegyet; nem is kell küzködnie többé oly rémképekkel, a melyek a pályaválasztás küszöbén épen a legtisztább női lelkeknek tölték el rendszerint leggyakrabban fájdalommal szűzies sziveit.

A kitünő tehetségü és lankadatlan szorgalmu ifju hajadon ma szintugy maga előtt látja a pálmát, a melyért a siker jogosult reményében küzdenie lehet mint a fiu, a ki évtizeden tul izzad az iskolá-

ban, hogy azután diszesebb pályát szerezhessen magának.

Polgári nőtanodai. iparnőtanodai, tanitónőképezdei, tanitónői állomások nagy számmal vannak ma már az országban; sőt épen Budapesten már az elemi tanitónői állomások is oly anyagi jövőt biztositanak a szorgalmas női tehetségeknek, a mely fölér rendszerint egy tisztességes hozomány kamataival.

Ezenkivül tudja ma az ifju hajadon, hogy sikeres tanfolyam árán alkalmazást nyerhet a távirdánál, a postán, a vasutnál, a pénztáraknál, valamint tudja azt is, hogy a nőemancipatió utópiái nélkül is a nők számára a tisztességes munkakör ezentul mindegyre tágulni fog a modern társadalomban és ugyan csakis abban az arányban fog tágulni, a melyben mind jobban és jobban fog terjedni és fokozódni az általános müveltség.

* * *

De még a nagyobb vagyonu hölgyekre nézve is valódi áldás a magasabb szellemi kiképeztetés is. Az a nagyobb vagyonu hajadon, a kinek semmi érzéke nincs a szellemvilág iránt, nem valami nagy nyereség ma már a minden izében haladásra utalt modern társadalomra nézve. Az ily hölgy, a kinek a müveltsége csak a hagyományos bécsi salon-élet dehorsjainak ismeretköréig terjed, csak a középkori fonákságok maradványait fogja tovább burjánoztatni a társas érintkezésben szintugy, mint a családi életben.

A rendi elkasztosodást, a születés képzelt nagyszerüségére alapitott gőgöt, a türelmetlenkedést, a kába fényelgést, a könnyed sportszerü életet, vagy másfelől, az igaz, ezt már ritkább esetben, az anyagiasdi üzletmániát és mindenek fölött a pletykát. Igen a pletykát.

A pletyka; ez nem oly csekély dolog, mint sociologjaink tán első pillanatban gondolják.

A pletyka ugy a mint az hagyományos typusában kevésbé belterjes müveltségü női köreinkben még dívik, az ily pletyka éppen nem ártatlanul üres időtöltés: magában hordja az a rosszakaratnak nem egy ösztönzetét és a rágalomnak különféle elemeit.

Nem merő léha sport ez a pletyka, hanem veszedelmes egy symptoma. Valóságos symptomája oly lelki állapotnak és egy oly világnézletnek, a melyek gyöngéden sima külszin leple alatt, irtóháborut folytatnak a társadalom ellen, a nélkül, hogy ezt maguk a pletykák is észrevennék.

Az a nő, a ki hagyományos stylben pletykál, legalább is annyi bajt okoz a társadalomnak, mint az a hivatásáról megfeledkezett lelki atya, a ki a gyóntatószéket arra használja föl, hogy a teljesen müveletlen embereket egy vagy más képviselőjelölt ellen uszitgassa, vagy mint az az operateur, a ki elég lelketlen meg nem tisztitott, fertőzött műszerekkel közeledni egymásután halálos betegeihez.

Sokkal szelidebb alakban lép föl a pletyka Budapest azon köreiben, hol a hölgyek a magasabb szellemi művelődés iránt bensőségteljes érdeklődéssel viselkednek. Ez nem oly általános irtóharcz többé mindenki ellen, a kinek csak ártani lehet; ez már inkább csakis megbocsátható közlékenysége a társas fejlemények iránt fogékony, de alapjában többé az emberiség iránt nem rosszakaratu női léleknek. Valóban örvendetes, hogy Budapesten a legelőkelőbb családok lánygyermekei is egész szenvedélylyel adják magukat a szellemi munkára. Üde ifju kis bálkirálynők évről-évre törik kedves kis fejecskéiket tankönyveik mellett. Leteszik a tanitónői vizsgát még oly ifju szépségek is, a kik vagyoni tekintetben is nagyon jelentékeny parthiek.

Sőt nem állapodnak meg itt, hanem folytatják ko-

molyan tanulmányaikat, azután is magáért azon élvezetért, melyet nekik a tanulmány nyujt.

És ez nagy áldás, miként már mondám, magukra ezen ifju hölgyekre nézve is.

A romlatlan női sziv, ha csak nincs szerencsétlen kasztszerü nevelés által már jó korán elférgesedve, a romlatlan női sziv jót vágyik tenni övéivel, jót vágyik tenni embertársaival, jót mindenek fölött saját hőn szeretett nemzetével.

Ámde nem igen juthat neki ez üdv a gyakorlatban magasabb szellemi érdeklődés nélkül manapság már osztályrészül, sőt ellenkezőleg, véghetetlenül vészterhes szövevényekbe bonyolitja magát és övéit, saját legjobb akarata ellenére is: mert nem birja az ő jogosult női ambitióját, helyesebben jogosult női tehetségeinek, szépségének, vagyonának megfelelő emelkedési vágyát a hagyományosan örökölt, de a mai társadalom életszükségleteinek körébe már egyátalán bele nem illő velleitások alól fölszabaditani.

Magasabb szellemi érdeklődés, tehát magasabb szellemi müveltség nélkül a budapesti ifju hölgynek is igen gyakran ugyanaz a középkori álomképe lehetett csak, a mely nemzedékeken át egyedül volt képes zajlásba hozni a szomszéd császárváros hölgyeinek kedélyvilágát: legünnepeltebb szépségül szerepelni a bálban, közfigyelmet ébreszteni a szinházban, hangversenyteremben, sétányon, sőt még a templomban is és azután magához bilincselni egy csapat délczeg ifju grófot, — egyet majdani férjül, a többit pedig fölváltva tiszteletébresztő udvarlóul.

A mi kisvárosainkban a katonatiszt, az volt magasabb szellemi érdeklődés nélküli ifju hölgyeinknek, még az u. n. vagyonosabb polgári osztálynál is, Budapesten a társas érintkezés e carrièrejében a mágnás.

A jogászszal enyelegve tánczoltak; ha nagyon csinos,

meg nagyon vagyonos is volt, örömest férjhez is mentek hozzá; az orvosnövendékkel, technikussal is tánczoltak, de már csak a lemondás mélabús mosolyával az ajkaik körül; nagyobb kereskedővel, nagyobb iparossal csak akkor álltak már szóba, ha minden áron férjhez menniök kellett; a tanárra, tanitóra rá sem néztek, az iróra is csak úgy, ha ujdondász volt és csakis addig, a meddig ujdondász volt, sőt még kaczérkodtak is vele: mert tudták, hogy ő az, a ki neveiknek előnyös helyet juttathat a báli referádákban. Az állandó sarkcsillag évekre terjedő farsangolásaik és nyári mulatságaik, kirándulásaik, fürdőzésök, föl s alá hullámzó viszontagságaik, kirándulásaik közepette azonban egészen más ideált sugárzott csendesen, de folyton lázas képzelődésök ködfátyolképes régióiba. Férjhez menni vagy férjhez nem menni ez rájok nézve egyelőre csaknem másodrendü kérdés maradt: ifju éltök legfőbb vágya abban tetőzött, hogy ha nem is a legszebb ifju grófot mint épouseurt, hát legalább ezt vagy azt az egész kis mágnáscsapatot mint állandólag tiszteletteljes, ünneplő suitet biztositsák maguknak egész életök folyamára a világ szine előtt.

Ily női izlés-áramlatok folytán nem csoda, ha Magyarországról, a mi tulajdon szeretett édes hazánkról azt hiszszük még mi magunk is 37 évvel 1848 után, hogy szörnyen arisztokratikus egy ország a mi hazánk.

Pedig dehogy is az; arisztokratikusok csak a történelmileg fejlett intézmények maradványai és korántsem a férfiak tulnyomó többsége arisztokratikus, hanem a nők első sorban.

Igen, Budapest hölgyeinek hagyományos nevelése, izlése, hajlamai — ezek voltak a «conservativ megifjuhodás» azon leghatalmasabb támpontjai, a melyekbe Sédan óta a rendi reakczió legnagyobb siker reményében belekapaszkodhatott.

Egészen más szinben látják a világot az ifju nőnemzedék azon tagjai, a kik magasabb müveltségü szülők gyermekei, vagy saját maguk is már magasabb szellemi képzésben részesültek.

Ők kevésbé nézik immár csupán magában véve a külsőt, — kevésbé a fényes születési rangot, a czimet, a czimeres fogatot és a czimeres lakást mint a belső értéket is egyuttal; és ha örömestebb is megy nőül e magasabb müveltségü ifju hölgyek közől is igen sok egy szép ifju vagyonos mágnáshoz, a ki neki egész lényénél fogva megtetszik, mint egyéb halandóhoz, a ki neki nem annyira tetszik: nem fog egy ily ifju hölgy még sem kizárólag a grófi czim után epekedni többé, hanem megbecsüli egyéni érték, azaz müveltség, munkaerő, szorgalom és jellem szerint egyéb táncczosait, udvarlóit, sőt a legtöbb esetben a magasabb müveltségü vagyonos budapesti nő nem is vágyik többé semmiféle mágnásra, hanem férjhez megy, még pedig a lemondási érzetnek minden fájó utóize nélkül ahhoz, a kinek egyénisége neki megtetszik és a kit egyéni értékénél fogva magához méltónak itél. Középtanodai tanárhoz, polgári tanodai tanitóhoz, sőt elemi tanitóhoz mindkét kézzel mennek ma már férjhez nagyobb vagyonu, mondhatni jelentékeny vagyonu, előkelő származásu, szép ifju hölgyek, és ugyan csakis saját magasabb szellemi müveltségök következtében, — oly hölgyek, a kik azelőtti müveltségük szinvonalán csak nagy nehezen szánták volna rá magukat arra, — 10—12 farsang után — hogy igen tekintélyes ügyvédhez, orvoshoz vagy előkelő földbirtok nélküli államhivatalnokhoz nőül menjenek.

És a mi szintén fontos a közmüvelődés fejlődésére nézve, ezen ifju hölgyeink értékök szerint tudják ma már becsülni a magyar tudóst és komoly irót is. Nem viselkednek ők többé a társas érintkezésben sem ugy,

mintha azt hinnék, hogy csakis az őket megéneklő vers- vagy beszélyiró, no meg a báli referens ujdondász meritik ki — Jókaitól, Gyulaitól, szóval a nemzet ünnepeltjeitől eltekintve — a magyar nemzetnek egész számbavehető szellemvilágát.

* * *

Régibb költőink nagyot hibáztak, midőn azt dallották, hogy minden magyar nő olyan mint egy «született királynő».

Természettől fogva a magyar nőben meg van mindazon nemes vonás, a mely csak a valódi nőiesség lényeges sajátsága és mint ilyen minden időben, az emberi nem egyik legnagyobb kincse volt.

Valódi nőies szerénység nélkül nincs valódi nőiesség: és éppen ezért hibáztak nagyot ama dalnokaink, midőn tuláradó honfiui elragadtatásukban hölgyeink serdülő nemzedékét olyasmire tanitották, a mi nálunk egyidőben, bizonyos körökben a valódi nőiességnek nem csekély ártalmára volt.

Az a középosztálybeli, de még highlifebeli nő is, a ki azt hiszi magáról, hogy «született királynő», az ily nő nem lehet sem jó anya, sem jó feleség, sem jó gazdasszony, sem korszerüleg hasznos tényezője a társas életnek; ez természetes.

Az még a legkisseb baj a családra meg a társadalomra nézve, hogy az ily hölgyek rendszerint annyira dédczeg magatartást erőltetnek magukra, a mely inkább kissé komikusra mint «fenséges»-re vagy «magasztos»-ra fokozza az ő hamisitlan természet szerinti gyöngéd bájaikat — ámbár már az is valódi erkölcsi veszteség a társadalomra nézve, ha a lét küzdelmében eltikkadt férfi szem nélkülözi azt a vallásos fenköltségü vigaszt, a mely a tiszteletre méltó, üdén bájdús nők ártatlan mosolyából sugárzik a hétköznapok prózaiss-

ságával küzködő emberiség felé. De még nagyobb, mert közvetlen szerencsétlenség ugy a családi körre mint a társaséletre nézve az ily délczegeskedő kivetkőzés a valódi női szerénységből két irányban.

Először is misem képes az oktalan fényelgési vágyat a nőben annyira tartós psychikai alapokon meggyökereztetni mint az a gyermekkora óta beleoltott meggyőződés, hogy ő csakugyan annyi mint egy született királynő.

Az ily felfogás természetesen arra készti azután az életbelépő hölgyet, hogy igyekezzék átélni a világot is, mint egy született királynő. Mindenekfölött pedig, hogy ugy öltözködjék mint egy született királynő.

Ezrekre megy azon vérfagyasztó tragoediák száma, a melyekbe a fékevesztett női fényelgési vágy döntötte csak ujabb időben is a müveltebb családokat; és ebből megdöbbentőleg nagy száztóli jut a fővárosra.

A női luxus Budapesten oly nagy, hogy méltán fölháborodik fölötte minden józan családatya, s minden nemzete boldogságáért aggódó magyar ember egyiránt.

Szakértők mondják, alaposan körültekintő, higgadt szakértők, hogy a női luxus Budapesten hasonlithatlanul nagyobb mint a leggazdagabb európai nagyvárosokban.

Nem az a kérdés, hogy hány százezer font sterlingnyi selyemruhát csináltatnak vagy hozatnak Párisból a négy millió lakosu és sok ezer millió font sterling értékü Londonban, vagy a szintén több ezer millió értékü Párisban, — az egész földteke fölületén uralkodó női divat ezen utólérhetetlen góczpontjában, — vagy hogy mily iszonyu összegeket költ el a highlife Pétervárott vagy a bankárvilág Amsterdamban meg Rotterdamban?

Óriási vagyon, óriási biztos jövedelem van mind e

világvárosokban, kivált az illető társadalmi rétegekben. Nem hasonlithatja magát a budapesti nővilág solid vagyon, biztos jövedelem dolgában ama világvárosok nővilágához képest a legtávolabbról sem. És mégis, hogy állunk Budapesten a női luxussal?

Gonoszabbul mint a hogy áll aránylag bármely nagyváros társadalma földrészünkön.

Igen, Budapesten hasonlithatlanul nagyobb, mert általánosabb a luxus mint Párisban.

Ott, a Szajna-parti Babylonban a demi-monde-on kivül csakis egy töredéke üz eszeveszett női luxust a benszülött párisi lakosságnak.

Még Bukarestben, — a mely pedig éppen női luxus tekintetében legjobban megközeliti Budapestet, — még Bukarestben sem oly általános a társadalom valamennyi rétegében a női luxus mint a mi sokat szenvedett hazánk fővárosában.

Bukarestben leginkább a bojárnők üzik a fékvesztett fényelgést; átharapózott ugyan ez ott a bankárok meg nagykereskedők, sőt a felsőbb hivatalnokok köreire is: de hogy elkezdve a highlife leggazdagabb nőtagjától le a legutolsó házmester leányáig majd minden nő több selymet, bársonyt, csipkét, ékszert igyekezzék évről-évre magára aggatni, mint a mennyire őt családjának jövedelme, övéinek legközelebbi jövője józanul följogositják — ily állapot Bukarestben sem existál.

Budapestnek lőn föntartva, hogy a női fényelgés dolgában fölülmuljon minden egyéb várost Európában.

***

Mintegy két évtizeddel ezelőtt Emsben voltam. Ott volt ugyanakkor egy gazdag német uralkodó herczegné. Egy batátomnak föltünt, hogy valahányszor ez a gazdag és szép ifju uralkodó herczegnő a sétányon végig megy, két asszonyság ott egy padon rémségesen végig fixirozza a toilettejét és azután csaknem hangosan fölkaczag.

Barátomat érdekelni kezdte a dolog. Oda sompolygott alkalmilag hozzájuk és megismerkedett velök, csak azért, hogy kitudja, mit nevetnek azon a szép, gazdag uralkodó herczegnén?

Hát kisült, hogy a fölött nevettek oly jóizüt, hogy ez a szép, ifju és gazdag uralkodó herczegné napjában csak egyszer öltözött és akkor is «oly egyszerü toilette» volt rajta, hogy ily silány portékát nem mernének ők még csak a szobalcányuknak sem hazaküldeni prezentbe!

Természetesen ők egészen más toilette-politikát követtek. Napjában ötször öltöztek, és minden toilette, melyet magukra vettek, megért néhány száz forintot. Összes garderobejok, melyet a fürdőre hoztak, megért, miként ők maguk mondták, külön-külön tiz-tizenkétezer forintot. De hát kik lehettek ők, a kik ekkora toilettel utaznak fürdőre? — fogja a kiváncsi olvasó kérdezni.

Hát bizony sem valami bankárnők nem voltak, sem pedig 10—20,000 holdas gazdag nagybirtokosnők, — hanem nagyon is középvagyonu budapesti boltosnők. «Háromszáz forinton fölül fizetünk adót!» Ezzel dicsekedett még Emsben mindkettő. Ez alapon mindenkori pénzügyminisztereink mulattatására föl szabad tenni, hogy volt férjeiknek vagy 4—5000 forint tiszta jövedelme.

Tehát 4—5000 forint tiszta jövedelem és 10,000 frt értékü fürdői garderobe.

Ez az arány, a mely Budapesten, többé-kevésbé valamennyi társadalmi rétegben a családok legnagyobb részének, ha nem is költségvetési előirányzatában, hát legalább zárszámadásban rendszerint dominál. Hogy rangeirt mágnások nejei, a kiknek 200,000 forinton felül van biztos évi jövedelmök, évenkint elköltenek 60—70,000 forintot toilettere: ez magában véve nem bünös fényelgés még, legfölebb sajátszerü izlés dolga.

Ámde, hogy hivatalnokok, a — modern társadalomnak e jobb sorsra érdemes hivatásszerü páriái — a maguk fizetésének háromnegyedrészét igen gyakran semmi egyébre mint nejeik, leányaik «becsületének föntartására» azaz toilette-számlák fizetésére kénytelenek évről-évre forditani, elkezdve a miniszteri tanácsostól le az legutolsó irnokig, hogy magasabb értelmiségünk legkeresetképesebb tényezőinek, az ügyvédeknek, orvosoknak, technikusoknak stb. évi jövedelmét több mint felénél, legnagyobb részt szintén a női luxus emészti föl, — hogy a kereskedői és iparos osztályban tömegesen előforduló vagyonbukások legnagyobb részét — komoly szakavatottak véleménye szerint — Budapesten rendszerint ugyancsak a női luxus idézi elő: ez már valódi nemzeti szégyen és bün. Vegyük hozzá azon számtalan esetet, a melyben a női luxus, a család vagyonának kimélésével, vagy ilyennek nem létében csakis titkos prostitutió, vagy legalább is: «toilettefedező házibarát» árán birja fedezni magát: és készen álland előttünk azon egész fertelem képe, a melybe a fékvesztett női fényelgés, ez a démoni hülyeség évről-évre sodorja a főváros családi köreit.

Igy van ez másutt is, fogják mondani a laissez-faire emberei.

Ilyenformán van ez, az igaz, másutt is, de ennyire nincsen még sem sehol. A női luxus nem pusztit még

sem ily őrületes mérvekben egy európai nagy-város társadalmának összes rétegeiben sem.

* * *

De hát mit lehetne tenni ez őrjöngő fényelgés ellen, ha valamennyi társadalmi réteg egyiránt el van már merülve benne?

Ez éppen a baj. Ámde a highlife és a magas értelmiség mindenesetre nagyon sokat tehettek volna már eddig is ez átokterhes bambaság leküzdésére, kellő határok közé szoritására. E magas értelmiség legtiszteletreméltóbb köreiben, curiai birák, királyi táblai birák, miniszteri tanácsosok, osztálytanácsosok, egyetemi tanárok, előkelő ügyvédek, előkelő orvosok köreiben több izben meg lőn már penditve a korszerü kezdeményezés eszméje, sőt módozata is. Neki eredtek tekintélyes nőegyleteink is, és oda igyekeztek hatni, hogy az általuk rendezett mulatságokon a hölgyek, különösen a hajadonok a legegyszerübb toiletteben jelenjenek meg. Néhány estélyt adó uri ház ugyanezt kötötte ki magának. Rendeztek még pikniket is, olyat, a melyen nem volt szabad kisasszonynak selyemruhában megjelennie.

Helyes, dicsérendő volt mindez: ámde annyi volt ez mintha valaki a buckinghamshirei ezermester módjára pilulák beadása által akarná elejét venni a földrengésből származható jajok iszonyainak.

Erőltették magukat egyideig ilyes «önsanyargatás»-ra a nők, a «divat», akarom mondani: a «szentügy» kedvéért, — de azután ujból elaludt minden.

Pedig állandóbb gyökeret vert volna a takarékos toilettekre törekvő mozgalom, ha maga a highlife, a női arisztokratia vette volna kezébe az ügyet. Ha egy curiai biró vagy egy miniszteri tanácsos neje, leányai kezdik, ugy ez csakis az alsóbb rangu birák és tisztviselők

családjainak szolgál példaadásul. Ha rendszerré tenné a highlifere nézve a toilette-reductiót maga a női arisztokratia: akkor követni fogná őt az egész magas értelmiség nővilága, de a gentry nővilága is. Ezek után az előkelő és kevésbé előkelő polgári körök oktalanul pazarló elemei is majd csak lassacskán észre térnének.

A mi társaséletünkben a bankárvilágot ugy sem igen szokta senki huzamosan utánozni.

A leghathatósabb és leggyökeresebb gyógyszert ez átokterhes női luxus ellen természetesen csakis a müvelt elemeknek születésre, vagyonra való tekintet nélküli egybeforradása, vagyis a korszerü culturális demokratiai elemek megtestesülése a nálunk még mindig hiányzó valódi, «európai salonban» fogná biztosithatni.

Addig mig ez «európai salon» Budapesten állandólag létrejöhet: az oktalan fényelgés ellen, legalább a maguk körében, szövetségben a nagy értelmiség családjaival csak is hölgynemzedékünk azon tagjai szállhatnak síkra, a kik magasabb szellemi kiképzésben részesülnek.

Napjainkban a vallás intő szava e téren — fájdalom — már keveset hat. Csak a tudományos képzettség nyujtotta magasabb világnézlet téritheti vissza a nőt a nőies önmagábaszállás erényéhez. Az a belátás, melyet a nőnek magasabb szellemi képzettség ad, ez a belátás oszlathatja el ismét a «született királynő»-féle kába mesék erkölcsrontó ködfátyolképeit.

* * *

Az a nő, a kivel már gyermekkorában elhitették, hogy illik, hogy a magyar nőnek mindenekelőtt «büszkének» kell lennie, mert hát minden magyar nő megannyi született királynő — a kivel ezt már oly korán elhitették, — az ily nő természetesen nem csak fényelegni fog akarni egész életén át, de boldogtalannak is fogja magát érezni, ha mindenütt és minden oldalról szünet nélkül nem «hódolnak» neki.

Más az a szeplőt nem türő, bensőségteljes tisztelet, a melylyel minden fölvilágosultan lovagias férfi lelke mélyéből adózik a női nemnek, meg más az a «hódolat» is, a melyet a született királynők «szerepére» betanitott hölgyecskék szoktak megkövetelni a modern társadalomtól.

Már maga a társalgás, az a jellemzőleg szük eszmekörü társalgás, a melyben az ily ferde nevelésü hölgyek összes szellemi érintkezése a férfi nemmel tulajdonkép, hagyományosan hullámszerüleg mozogni szokott, — már ezen szükségképen eszmeszegény, mert tárgyszegény társalgás sem egyéb mint természetszerü folyománya a betegesen elkényeztetett női hiuság minden irányban tulkövetelő türelmetlenkedésének.

Valóban nincs magasztosabb müve a teremtésnek e földön mint egy jól nevelt magyar nő, a ki mindenekelőtt a komolyan önérzetes női szerénységbe helyezi a maga női méltóságát.

Vannak, — hála az emberi tökélyesedés menete fölött őrködő Gondviselésnek — elég nagy számmal Magyarország fővárosában is ily lélekemelő nőiességü hölgyeink, elannyira, — hogy már az ő jelenségük benső vigaszt nyujthat minden fölvilágosult hazafias gondolkodónak.

Ámde nővilágunk nagy része nem ez utakon jár a társas érintkezésben. A «született királynő» alapgondolata rí ki nemcsak minden lépésökből, minden moz-

dulatukból, de minden szavukból is a melyet kiejtenek, sőt még azon «kötött menetrend»-ből is, a melyre a velök társalgó férfiakat hagyományos formák szerint lépten-nyomon a mesterkéltség mindenféle fogásaival rákényszeritik.

Az ily nőkkel távolról sem lehet oly tágabb eszmekörü társalgást folytatni, mint a minőt bármely korú gentleman egy müvelt angol, franczia, olasz, belga hollandi, skandináv vagy német, sőt orosz vagy lengyel nővel szabadon folytat, mint ezt a «jó társaság» Európa bármely salonjában több emberöltő óta megszokta már.

Európaszerte minden müvelt nővel, hajadonnal ugy mint asszonynyal egyiránt bizvást lehet beszélni minden salonképes férfinak a világon minden tárgyról, a mely nem sértheti a női méltóságot.

Az oly ferde nevelésü nők, a kikről szólottam, nem türnek ily tulcsapongó szabadságot.

Legelőször is azzal kezdik, hogy szóba sem állnak a salonban mással, mint oly férfiakkal, a kikről szeretnék, ha a világ azt beszélné, hogy őnekik «udvarolnak», vagy legalább «udvarolni óhajtanának». No meg azután olyanokkal, a kikre mint tánczosokra szükségük lehet a legközelebbi farsangon.

Éltesebb urral, kevésbé rangos urral, kevésbé gazdag urral, kevésbé kellemes külsejü urral, a világért sem mennek bele a társalgásba.

«Igen» és «nem», «ugy bizony», «az lehet», — eddig terjed az eszmecsere részökről a most említett gentlemanek irányában, ha közülök egyik-másik hozzájok a salonban közeledik. (Nem csoda azután, ha ily körülmények között el is alszik csakhamar az eféle salon.)

De még azon kitüntetettek is, a kiket «társalgás»-ra méltatnak, még ezek is kell hogy jól vigyázzanak,

nehogy valahogy tullépjék azon határvonalakat, a melyeken belül az ily hölgyek egyedül tartják magukhoz méltónak — a szellemi élvezetet.

No és melyek lennének a határvonalak?

Ezt oly könnyen meghatározni nem lehet. Ezt érezni kell magának a fiatal embernek.

A fő az, hogy a fiatal ember semmi olyast ne mondjon, a mi nem hasonlit legalább is a leplezett szeptevéshez. Szabad beszélni ugyan néha az estélyeken, bálokon, jégsportokon kivül még a szinházról, hangversenyről, fölolvasásról is: de csak ugy, hogy már a verbum regensnél keresztülcsillogjon holmi rejtett bókócska, ha nem éppen nyilatkozat. Csak egy tárgynak engednek szabadabb eszmecserét: a többé-kevésbé megszóló pletykának.

Ez utóbbi természetesen nem egészen illik már bele a «született királynő» eszményképének keretébe: de azért ez az egyedüli eleme a társalgásnak, a mely az ily salonok légkörét még némileg föl birja élénkiteni. De van e mozzanatnak más hordereje is.

A nő, a ki mindenütt és minden oldalról csak «hódolatot» akar aratni, természetesen nem sokáig lehet el azon titkos szivbeli kivánság nélkül sem, hogy valaki érte minél előbb megverekedjék.

Sőt mentül többen és mentül gyakrabban verekesznek meg érte, annál jobban esik az ő szivének.

Pedig ki tagadná, hogy nincs biztosabb módszer párbajokat létrehozatni a — salonias pletykánál!

A valóban müvelt magyar nő lelke mélyében iszonyodik e gondolattól. Sajnos, hogy nem minden nő gondolkodik igy.

Különösen sajnos pedig ez manap, midőn a párbajmánia oly undoritó mérveket öltött már társadalmunk minden rétegében, — midőn éppen igen gyakran nagyon is selejtes jellemü nők azok, kik saját személyes

önző czéljaikra, s üzletszerü összeköttetéseik által egész tömegét képesek a legbambább párbajoknak jó előre kéz alatt megorganizálni, — és a midőn ezen álczázottan banditaszerü ipar-amazonoknak annyi család boldogságát végromlással fenyegető üzelmeikkel szemben csakis minden becsületes anyának, minden becsületes feleségnek, arának és nővérnek bensőségteljesen komoly összetartása lehetne képes fensőbb és közép társadalmi életünkben az e fajta becstelen merényleteknek sikeresen gátat vetni!

Ámde a ferde nevelés annyira elmaszlagositotta már a női hiuságot, hogy még az alapjokban becsületes nők nagy része sem képes e téren a maga hagyományosan fölnevelt, ép oly ostoba mint szivtelen előítéletének ellentállani.

Csakis magasabb szellemi képzést nyert hölgyeink ifju, még romlatlan nemzedékétől várhatjuk e részben is az erkölcsi tömörülés társadalmi sikereit.

***

Azt mondottam többször, sőt majd minden léptennyomon hangsulyoztam, hogy Budapesten még mindig nincsen «európai salon».

Hozzá tehetem, hogy Budapesten manap társas élet a nők számára abban az értelemben mint nálunk hajdan volt, vagy miként a nyugati culturállamok nagyvárosaiban van, ily értelemben társas élet manap minálunk a nők számára — majd csakhogy egyátalán nem is létezik.

Vannak nyilvános bálok meglehetős nagy számmal: egyes családok rendeznek többé-kevésbé pazar estélyeket, többé-kevésbé kizárólagos piknikeket; a hölgyek ellátogatnak férjeikkel, a papával vagy egyéb lovagias férfi kisérővel a szinházba, a hangversenyre, a jégre, a szigetre, a kioszkokba, a corzóra, a Sváb-

hegyre, a Zugligetbe, a Városligetbe és nyaranta két-három hónapra — legtöbbnyire a legfényesebb és legdrágább külföldi fürdőkre.

Rendkivül emelik a nők magasabb élettevékenységi munkakörét ama számos egyletnek, a «gazdasszonyok egyletének», «nőképzőegyletnek, «a nőiparegyletnek», a «jótékony-nőegyletnek» közhasznu ünnepélyességei, társas vacsorái, tombolái, közgyülései és választmányi ülései.

Mindez egy valódi modern nagyváros életének kellemesen izgalomteljes büvkörébe emeli ma már a budapesti nőt.

Ámde tulajdonképeni társaséletről a szó háziasabb, belterjesebb értelmében még nem is igen lehet szó.

Legfölebb a highlife gazdagabb családai élvezik ezt időről-időre fényteit és a magas értelmiségnek meg a gentrynek egyes szerencsésebb házai már jóval szerényebb mérvekben.

A gazdag polgárság, különösen a gazdag zsidóság köreiben is csak néhány családról lehet elmondani, hogy állandóul élvezheti a saját termeiben a társas érintkezésnek seasonszerü gyönyöreit.

Mi ennek az oka?

Első sorban tagadhatatlanul a férfiak.

A magyar uri ember izlése e részben ujabb időben sajátszerü átalakuláson ment keresztül.

Mig künn a saját birtokán háboritlan, kifogyhatatlan kényelemben lakott, alig volt társas érintkezésre hajlandóbb nála — főleg a maga körében — a föld kerekségén.

A mióta Budapestre települt, mintha csak kihalt volna belőle minden salon-látogatási érzék. Sőt mintha csak irtóznék minden finomabb mulatságtól.

Tekintsünk csak be azon izlésteljesen élvezetes «sétahangversenyek»-re, a melyeket a téli évadban a «Re-

doute» pompázó nagy disztermeiben különben meglehetős számmal és kedvvel látogat évtizedek óta a közönség.

Oly csarnoka ez az élvezetnek, a minővel kevés főváros dicsekedhetik földrészünkön.

És mégis mit tapasztalunk? Tele van a nagy terem, tele van a kis terem, — több száz, néha több mint ezer ember, művelt nő és férfi élvezi a legjobb zenét, meseszerüleg olcsó bementi dij mellett; élvezi a szemlegeltetés lehető legváltozatosabb gyönyöreit meg a mondaine társalgás kellemeit: és magyar ember alig van kettő-három a nagy tömegben.

Legtöbbnyire angol, franczia, schweizi meg német értelmiség a gyárakból vagy az irodákból az, mely a férfi látogatók e seregét szolgáltatja.

A magyar uri ember eljár a clubba, és ha ide nem mehet, hát a kávéházba meg akár a kurtakorcsmába; eszik, iszik, pipázik, diskurál férfiakkal, meg mindenekfölött kártyázik — de hogy «visite»-re menjen — erre nem viszi rá az ő mai természete.

Nyáron meg ellátogat családjával a kioszkba, a «Liget»-be vagy a «Sziget»-re; de télen mentül kevesebbet látják őt — éppen az évad alatt a nők.

A franczia férfi még hetven éves korában is kikefélkedik, kikenekedik egy nap ugy mint másnap és mentül függetlenebb a társadalmi állása, annál több látogatást tesz naponkint. Még ha vén dámákhoz megy is, szegfüt tesz a gomblyukába. Elül velök, eltársalog.

Nem kényszerüségből, hanem abban a tudatban, hogy igy kivánja ezt a civilisatió.

Ugyanezt teszi az angol meg a német is.

Nálunk Budapesten nem mennek látogatóba ma már a férfiak. Legfölebb az épouseurök meg azok, a kik valamely concret menyecskének akarnak udvarolni.

A budapesti nő ily körülmények közt ásithat ele-

get, vagy ha ezt nem akarja tenni, hát kalandokra szánja magát csupa unalomból is vagy legalább összedugja a fejét egy-két barátnéjával és gyüjti a pletykát.

De okai ennek nagyrészt maguk a nők is.

A mióta a rendi reakczió belefurakodott az ő szivecskéikbe is: ezóta még kevésbé képesek a családok állandólag nyilt házat vinni, mint azelőtt. Hisz már a gentry családok körében is akadtak olyanok, a kik nem tartják ma már rangjokhoz illőnek oly magas rangu biróval, miniszteri tanácsossal, egyetemi tanárral állandólag barátságos viszonyban lenni, a ki véletlenül nem tartozik a régi nemességhez.

Hja, ha a családok ily rendi válaszfalakat kezdenek ismét divatba hozni: akkor természetesen nem igen fog előbbre haladni a társas érintkezés.

Másfelől sokat árt a salonnak a tömérdek párbaj, mely ujabb időben annyira megdöbbenti az anyák és apák bensejét.

Nem csoda, ha azután még nagyobb, előre rendezett házi mulatságok alkalmával is külön terembe vonulnak a férfiak és külön terembe a nők. Ma már nem biztos a Budapesten uralkodó párbajmánia miatt senki, hogy a társas érintkezés salonias gyönyöreiben, az eszmecsere a nővilággal nem fog-e a következő perczben már oly katasztrophát zuditani a feje fölé, a melynek következéseit megérezhetik késő utódai.

Csakis magasabb szellemi kiképzést nyert nővilágunk fogja e téren is helyreállithatni az egyensulyt.

AZ IFJUSÁG.

Azt szokták mondani, hogy ifju nemzedékünk szemmelláthatólag degenerál, a serdülő ifjuság éppen ugy, mint az, mely éppen belekezd már érni a férfikorba; elmondják róla, hogy testileg el van csenevészedve, mert már kora éveiben kiéli magát; azután hozzáteszik, hogy nem igen szeret tanulni, nem szeret dolgozni, hanem csak urat játszani, kéjelegni, tivornyázni, kártyázni; hogy nem érdekli semmi nemesebb eszme, sem az emberiség, sem a haza, hanem kétségbeejtőleg önző és nincs egyéb ambitiója, mint álutakon, ha nem nepotismus által szerzett protectióval előbb-utóbb belejutni oly állásba, a melynek biztos életfogytiglan tartó évi jövedelmei, majd nyugdija mellett kiheverhesse az élet tavaszának verőfényes éveiben elkövetett adósságcsinálást vagy legalább mértékentuli költekezéseit. — Teljességgel nem illik rá a budapesti ifjuságra e panasz. Egy részére igen, de korántsem az egészre.

Hogy ifjuságunk nincs teljességgel elcsenevészedve, erről meggyőződhetik mindenki, a ki Budapesten kissé körü'ményesebben és tárgyilagosabban körültekint. Daliás alakokat lát az ember mindenféle bálteremben, tancsarnokokban, az ujonczozási bizottságok előtt meg a nagymérvü vadászatokon.

Vannak az igaz gyenge, vézna, görhes, sápadt, bágyatag nyomorékszerü alakok is elég szép számmal, hála a mamák és nagymamák zongora-dühének, füzési politikájának, ha nem egyéb, galanteriáikkal egybefüggőleg viselt dolgainak vagy a papák büneinek. Ámde másfelől lefegyverezhetlen önérzettel vallhat magáénak a budapesti ifjuság oly nagyszámu athletát és távgyaloglót, hogy becsületére váltak volna még azon nemzedéknek is, a melyről még nem énekelte Berzsenyi azt, hogy «rút sybarita váz».

A tulnyomó nagy tömege ifjainknak pedig legalább is éppen annyira piros pozsgás, mint akár a «hevesi kompánia» vagy báró Wenckheim Béla fiatalságának korában. Legfölebb ideges minden második vagy harmadik fiu egy kissé, no de hát ez igy van manapság egész Európában, sőt Amerikában is. A régi jó időket magasztalni és a jelen fiatalságot, a jövő kilátásait szidni minden irányban föltétlenül, vakon, ezt szokták elkövetni a maguk irigykedő zsémbességükben rendszerint azok, a kik fölpanaszolják még a saját dédunokáiknak is azt a kis pulykamellet, libaczombot, badacsonyit, czigányzenét, csendest, csibukot, no meg azt a kis «bonnefortunet». Laudatores temporis temporis acti. Ez volt és ez marad jövőre is a nevök. Jól elkeresztelte őket Horatius.

* * *

De az nem áll ám, hogy a mostani fiatalság kevésbé lenne serény a szellemi munka során és kevésbé lenne fogékony az eszmék iránt, mint a hajdani volt.

Azok, a kik ilyesmivel vádolják egész ifjuságunkat, nagyon jellemző szegénységi bizonyitványt állitanak ki mindenekelőtt a saját maguk nyomoruságosan szük látköréről és kasztszerüleg türelmetlen szükkeblüségéről.

Meghiszem én azt, hogy fáj az ily szükkeblüleg «ön-

zetlen» hazafiaknak, ha nem látnak sem a főranguak ifju nemzedékéből, sem a legutóbbi emberöltők folyamában legelőkelőbb szerepet játszott régi nemes földesuri családok hangzatos nevü sarjaiból egész csapat fiatal óriást ott tündökleni a nyilvános élet, a tudomány meg az irodalom ünnepélyszerü disz-csatamezőin.

Én magam is őszinte hazafias fájdalmat éreznék e hiány fölött, ha nem látnám pótolva ezt a társadalmunk egyéb rétegeiből nehéz munka árán diadalmasan előtörtető fényes tehetségek és jelentékeny szakerőt képviselő elismert készültségek egész raja által elég bőségesen a modern nemzeti tevékenységnek majd minden ágában; a nyilvános pályán, a tudományban, az irodalomban, a művészetben egyiránt. Az igaz, nagy része e fényes ifju tehetségeinknek nem hivatkozhatik ősrégi családfára. Sőt egy része oly becsületes szülők gyermeke, a kik még maguk is alig emelkedtek ki a legalsóbb néprétegekből.

Ámde a nemzet szemfényének fogja az egész magyar ifjuságnak valódi virágait tekinteni, mégis minden fölvilágosult hazafi és a XIX. század utolsó negyedében sopánkodhatni — nem egyes familiák, de a közügy szempontjából — ez «uj elemek» ragyogó politikai vagy culturális előmenetelén csak azon naiv rendiesdi lelkek fognak csupán, a kik azt hiszik, hogy a haza, a melynek szent nevét oly gyakran hordják ők is kasztszerüleg fanyar ajkaikon, hogy a haza hivatásánál fogva nem is lehet egyéb holmi előjogi érdekkapcsolatok meg családi nexusok tenyészaklánál.

Pedig mennyire erőszakoskodnak ők még történelmünkön is, midőn e részben is a történelmi multra hivatkoznak! Három-négy nemzedéken tul sohasem birta magát Magyarországon egy oligarcha sem a fölszinen tartani. A negyedik nemzedék elpusztultával már ismét egészen uj családok kerülnek vala földszinre, de

a melyek szintén nem birtak tovább megmaradni szerepeikben három-négy nemzedéknél.

Ez természetesen a rendi erők belső küzdelme volt. Nincsen-e 37 évvel 1848 után, alkotmányunk szellemével vakmerő ellentétben az, a ki ez uj elemek tündöklő politikai, culturális és társadalmi érvényesülése fölött junkerileg kaján jeremiádákat hallat?

Az egyes családok méltán sajnálkozhatnak, ha nincsenek saját sarjaik között oly tehetségek, a melyek a család régi fényének a nyilvános pályán vagy a culturális életben ország-világra szóló öregbedést igérhetnek. Az illető családoknak joguk van az e fölötti sajnálkozásra. De 15,000,000 lélek szempontjából e fölött csak az jajveszékelhet őszintén, a kinek nem a 14.000,000 emberi lény honfiúi, honleányi sorsa fekszik tulajdonkép mégis a szivén, midőn a haza szent nevét emlegeti, hanem valami egészen más.

***

Egy nagy akadálya van az ifjuság sikerdús életpályájának e hazában: a protectiónak az a rút alakja, a melyet a családi összeköttetések révén érnek el leginkább a rendiség kedvezőbb érdekkapcsolatu maradványai sok ezer más méltóbb ifjú erőnek hátraszoritásával.

Van protectio a világon mindenütt, még a legdemokratább államban is. Volt még az Egyesült Államokban .is. Volt még a rabszolgaság leverőjének, Grant tábornoknak elnöki kormánya alatt is. Ámde a protectiónak az a bátor neme, mely nálunk már-már megzsibbasztja némely helyütt az államélet egészséges vérkeringését, a protectiónak az a rokonságos, sógorságos, komaságos alakja páratlan ma egész Európában.

Sok ezer ifju töri magát évről-évre a tanpályán, mig fölküzdheti magát a hivatalképességre.

Már a tanévek folyamán is tapasztalhatni, mint kerül több helyütt a hanyag, léha, tehetségtelen ifju családi összeköttetések révén eléje a szorgalmas szolid tehetségeknek. Fontosabb ösztöndijak legnagyobb része nálunk vérségi kötelékre vagy rendi jogczimre szól. A legtöbb esetben természetesen oda irányult ugyan az alapitók intentiója, hogy vérségi vagy rendi kötelékeu belül is csak a szorgalmas, a sikeres buzgó tehetséget illesse az ösztöndij. Mind hasztalan, a nepotismus áramlata tultette magát az erkölcsi tekinteten is. Kiadják az ösztöndijak nagy részét a legkevésbbé érdemes fiuknak is, csak legyen meg a vérségi kötelék. Valódi émelyt kelthet azonban minden magyar emberben az a dulakodás, a melyet érdekkapcsolatok a hivatalok betöltése alkalmával követnek el vérségi réven a pályavégzett ifjak minél előbb és minél előnyösebb elhelyeztetése végett.

Hasztalan oktatják az u. n. uri szülőket államférfiaink, publicistáink és culturpolitikusaink évtizedek óta arra, hogy ne küldjék összes gyermekeiket csakis gymnáziumra, csakis jogi tanfolyamra. Tudják azt a szülők nagyon jól, hogy napjainkban mi jövő várhat egy nemzedékre, a melynek müveltebb, vagyonosabb társadalmi rétege kizárólag és egyoldaluan jogi, helyesebben ügyvédi képzettségü. Tudják azt családaink igen jól, hogy nincs, meg nem is lehet valamennyi gyermeköknek tüzetesen e pályára már csak természetes hajlamainál és képességeinél fogva sem hivatása.

A gyermeknek jogi pályára kell lépnie, mert csakis ugy lehet neki majdan rokonságos, sógorságos, komaságos jogczimen a megyénél vagy az államnál minél előbb kenyeret adni.

Valóban száz meg száz humoreszket lehetne irni azon ravaszul kieszelt fogásokról, a melyekkel gyakran teljesen tehetségtelen, a vizsgákon csak kegyelem-

ből áteresztett léha uracsokat egyes szülőknek ily nepotistikus jogczimen, oly állásba pár hét alatt behozniok sikerült, a melyért eredmény nélkül folyamodik vala 40—50 kitünő készültségü szolid tehetség egy évtizeden át.

Budapest ifjusága ugyszólván az ország ifjuságának szine javát is magában foglalja. Ide tódulnak az egyetemi és egyéb magas tanfolyamokra ezrenként a legtávolibb megyékből is. Hogy a tüzetesen budapesti szülők, főleg a honorátiorok és polgárok gyermekei nem csinálhatnak annyi ternót az e fajta hivatalok betöltési sorozatában, mint a mennyire a főváros 426,000-et meghaladó népességének számarányában s a valószinüségek calculusa szerint méltán remélkedhetnének: ez kivált a rendi reactió napjaiban, nagyon természetes. Kivételt természetesen csak a nagyobb befolyásu kortesek gyermekei tesznek, meg ezek egyéb hozzátartozói.

Hogy mindezek daczára évről-évre sikerül ugy a nyilvános pályán, mint a culturális életben egyes kimagasló tehetségeknek rendkivüli erőfeszités, önfeláldozó küzdelem árán fölszinre jutniok és ott a nemzet jobbjainak benső örömére meg is maradniok: ez csak azt mutatja, hogy mennyi értelmi és erkölcsi erő rejlik mai fiatalságunkban.

***

Budapesten a fiatalságnak nagyobb szerep jut a társas életben mint Európa bármely egyéb fővárosában.

A ki ebben kételkedik, lépjen be egy-egy társasestélyre akár a highlifenél, akár a gentrynél, akár a magasabb értelmiségnél, akár a vagyonosabb polgárságnál.

Az első «nagy tény», a mely mind e helyeken szemébe ötleni fog az, hogy egyéb férfiakat megpillan-

tani a tánczban, mint 17—22 éves gyermek-embereket, nem igen fog.

Ha tánczol 50 pár, hát ebből 47 tánczos bizonyára e korosztályokba tartozik még, a hátralevő pedig bizonyára fölül van 60 esztendőn.

Ez utóbbiak kiérdemült veteránjai azon nemzedéknek, mely még a régi jó világban járta végig a galantéria iskoláját. Ők tánczolnak még: mert tudják, hogy illik is tánczolni ott, a hova hivatalosak, meg szeretnek is tánczolni magáért a tánczért.

Nem igy azon nemzedékünk férfi tagjai, a kik átszenvedték az ötvenes évek gyötrelmeit és az azóta lefolyó évek bajait. — Tánczoltak ők is, mert kellett, mig meg nem házasodtak, de ma már fölöslegesnek tartják. Szint igy a 25—35 évesek nemzedéke; ez is kivette már a maga osztályrészét az e fajta élvezetekből; sokkal kényelmesebb és sokkal komolyabb, hogy sem ő is édes örömest át ne engedné a tért a 17—22 éves gyermekembereknek.

A franczia világfi, az angol gentleman, sőt a német salonember e fölött szerfölött elálmélkodnék. Franczia-országon, Angliában, Németországon, sehol Európában nem vonják ki magukat ennyire a középkori férfi nemzedék tagjai e gyöngéd kötelesség-tudás követelményei alól.

De még jobban csodálkozott volna egy párisi világfi vagy egy angol gentleman azon társalgási hegemonia fölött, a melyet még nem nagyon régen ugyancsak 17—22 éves ifjak gyakoroltak vala a budapesti salonok nagyrészében. Ők képezték a hölgyekkel szemben, az akkori divat szerint, a társalgásnak egyedüli activ tényezőit. A középkoruak el sem jöttek, az öregebbek szerény nézőszerepre voltak kárhozatva.

Magában véve ez is egészen sajátszerü volt, de még hagyján azon tónushoz képest, a mely a társalgási

hegemóniájok idejében dulongott a budapesti salonok nagy részében.

A 17—18 éves uracs oda feküdt a női salonba az ottománra, fölrakta a lábait a meglett koru dáma előtt a gyalogasztalra és azután ugy diskurálgatott a meglett koru dámával, hogy: «maga»-«magát»; a meglett koru dáma pedig mosolyogva fogadta e német az udvarlásnak és hagyta vezettetni az ily gyerekemberek által a társalgást.

Ma már ilyesmi nem történhetnék meg a budapesti highlife salonjában. Sokat hatott e részben az Udvar közelléte, másfelől pedig az a körülmény, hogy Nyugat-Európát látott főuri családaink azóta mindinkább tömörültek Magyarország fővárosában.

***

A magyar fiatalság nem iszákos miként a német burschok nagy része; nem is merül bele annyi mügonddal a grisette-életbe mint a párisi. Van azonban két nagy hibája a mi fiatalságunknak is, egyik a kártya, másik pedig a párbajdüh.

A kártya nálunk egy idő óta nemzeti betegség. Csak be kell tekintenie a képviselői párt-clubok helyiségeibe és meggyőződhetik bárki is, hogy nem is növekedhetnék egyéb mint kártyás hajlamu sarja egy oly nemzedéknek, mely a legszebb időt, az azur-ég legszebb tavaszi és őszi derüjét egyiránt megveti a tarok, makao meg ferbli miatt.

De még megdöbbentőbb mérveket öltött pár év óta a párbajdüh.

Párbajt vínak ma már nálunk a gymnasiumbeli és reáltanodai növendékek is élethalálra.

Annyira neki van vadulva a társadalomnak ugynevezett hangadó, különösen pedig a kártyázva hangadó része — oly kevéssé honol már az erkölcsi bátorság

komolyabb köreinkben is szemben e mániával, hogy csakis a törvényhozás volna képes megszerezni az anyák szivének ismét azt a nyugalmat, a melyet nem egy esetben ugyan a valódi lovagiasság követelménye, de igen sok esetben csakis a léha pajkoskodás, ha nem holmi függöny mögől müködő iparamazonok szennyes érdeke minden perczben koczkára tesz.

Sokat tehetnének e részben meglettebb koru államférfiaink is, ha társulatot szerveznének a lovagiassággal üzött visszaélések hovatovább elharapódzásának meggátlására, lényeges szolgálatot tehetnének ez ügyben a valóban nemes gondolkodásu hölgyek is, ha követnék szivök meghamisithatlan sugallatát és szövetkeznének szeplőtlen hirnevü tekintélyes családapákkal egy oly mozgalom megindítására, a melynek czélja lenne a törvényhozás ótalmát hivni föl ez embertelenül dőre párbajdüh ellen.

A törvényhozás sem fogna lehetetlenné tenni minden párbajt, ez igaz: ámde mindenesetre meg fogná oldhatni egyfelől az anyák nyugalmának, másfelől pedig a komoly lovagiasságnak problemáját e nemzet géniusához méltó módozattal, ha törvény alkotása által rendelné el a kötelező becsületbiróságok fölállitását és ezek illetékességi körén tul egyszerüleg mint közbüntettet rendelné megfenyittetni a legszigorubban minden párbajt, sőt még párbajkisérletet is. Az igaz, ez esetben komolyan kellene szigoritani a becsületsértési vétségekre kimérendő büntetéseket is.

A párbajt csakis oly esetekben lehet józan fővel és elférgesületlen nemes szivvel megengedni, a mely esetekben a biróság a sértett félnek erkölcsi elégtételt nem szolgáltathat. Minden komoly érv, a melyet a párbaj mellett fölhoznak, nem egyéb, mint büntetésre méltó pajkossága az elkényeztetett ügyefogyottságnak. Nem komoly érv még az sem, hogy a párbaj

a férfiasság erényét edzi az ifju nemzedékben. Angliában — éppen ellenkezőleg mint minálunk, az oly férfiut utasitják ki a müvelt női társaságból, a ki párbajt vivott bármi okból is. És ugyan kivánhatna-e magának valaha nemzet hősiesebb harczosokat, mint a kik rettenthetetlen, kitartó bátorságuk által bevésték az angol lobogó iránti tiszteletet annyi száz diadalmas csatában Seringapatnamtól Badajozig, Badajoztól Waterlooig és Waterlootól Almáig, Inkjermánig, Balaklaváig a világnak mind az öt részében?

Bizton reméljük, hogy a helyzet nálunk is javulni fog, mihelyt megemberelik magukat azon körök, a melyektől a kezdeményezést ez ádáz epidemia ellen a törvényhozás éppen ugy várja, mint sok százezer anya.

***

Az ifjuság szine-java tanul az egyetemen.

A jogászok képezik ugyszólván a mozgó őrseregét minden nagyobb mérvü mozgalomnak a fővárosban. A mit Budapest kezd, azt teszi a vidék. Budapesten azonban csak ugy lehet sikeresebb mozgalmat bármely magasztos ügy mellett is kezdeményezni, ha mellette a jogászok zöme lelkesül.

Ma már egyébként a jogászok mellett egyenjogu szerepet játszanak a bölcsészeti kar hallgatói, az orvosnövendékek és a műegyetemi hallgatók is. És ezen őszintén örvendhet minden fölvilágosult hazafi.

Az önképző körök egyetemünkön, műegyetemünkön magas fokát jelzik a magyar ifjuság értelmi munkaképességének és hazafiasan komoly buzgalmának. Oly értekezéseket mutatnak itt be egyes kitünőbb ifjaink, hogy benyujthatnák azt akármely tudományos társulathoz is.

Az is örvendetes, hogy egyetemi ifjuságunk, különö-

sen pedig a lelkes jogászság megtalálta a kellő tapintatot immár azon kérdésben is, hogy kiket állitson bálrendező, segélyező, önképzőköri és egyéb bizottságának élére.

Tudja ma már e lelkes ifjuság is, hogy a születési jogczim ideje a müvelt Európában végleg lejárt. Kegyelet az ősök iránt, tiszteletteljes figyelem azok irányában, a kiknek ősei csakugyan érdemesitették magukat a hazáért a nemzet történelmi multjában. Ámde pályát a tehetségnek, hatáskört a készültségnek, jutalmat az érdemnek — ez lehet ma már államban ugy mint társadalomban egyedül a jelszó.

Megértette ezt a budapesti ifjuság is, az egyetemen szintugy mint egyebütt.

Éppen azért nem is eshetik senki kétségbe hazánk sorsa fölött, midőn látja, hogy Magyarországon ily ifjuságé a jövő!

NÉVJEGYZÉK.

Abel Jenő 280.
Abonyi Lajos 507.
Ábrányi Emil 98, 480, 500.
Ábrányi Kornél id. 98.
Ábrányi Kornél ifj. 98, 480, 491, 500.
Aczél Béla báró 415.
Acsádi Ignácz 491.
Ágai Adolf 484.
Aigner Lajos 509.
Akin Károly 338.
Alexander Bernát 487.
Almási Balogh Pál 31, 209.
Almási Balogh Tihamér 498.
Almássy Kálmán 198.
Andaházy Pál 140.
Andrássy Aladár gr. 399.
Andrássy Gyula gr. 22, 32, 78, 363.
Andrássy Gyuláné Kendeffy Katinka grófnő 374.
Andrássy Mária grófnő 400.
Andrássy Manó gr. 391.
Andrássy Tivadar gróf.
Andreánszky Gábor báró 163.
Apáthy István 117, 327.
Apponyi Albert gr. 49, 54, 77, 85, 135.
Apponyi György gr. 79.
Arany László 257.
Arányi Lajos 337.
Bajza Lenke 426, 500, 511.
Bakay Nándor 129.
Baksay Sándor 317.
Balázsy Ferencz 267.
Bálint Gábor 211.
Ballagi Aladár 252.
Ballagi Mór 248.
Balló Mátyás 339.
Balogh Kálmán 334.
Bánffy Albert báró 399.
Bánffy Ádám báró 399.
Bánffy Béla gr. 107.
Bánffy György gr. 361, 398.
Bánffy Miklós gr. 360, 398.
Bánffy Eliz grófnő 361.
Báró Bánffy Pelixena 403.
Bánóczy József 282.
Barabás Miklós 254, 515.
Barna Ferdinánd 257.
Baross Gábor 111.
Barsi József 318.
Bartha Miklós 176.
Bartal Antal 258, 279.
Bartalus István 279.
Bartók Lajos 485.
Bartolucci Victoria Emma 504.
Batthyány Géza gr. 376.
Batthyány Elemér gr. 353.
Batthyány Emma grófnő 376.
Batthyány Lajos gr. özvegye 352.
Batthyányi Ferencz gr. 52.
Batizfalvi Károly 338.
Baumgarten 457.
Bedekovich Kálmán 21.
Bedő Albert 340.
Beksics Gusztáv 132, 492.
Beniczky Ferencz 76, 426.
Beöthy Ákos 98.
Beöthy Algernon 55, 93.
Beöthy Zsolt 310, 491.
Berthold Richárd gr. 361.
Berczelly Jenő 77.
Berczik Árpád 497.
Bercsényi Béla 503.
Berde Áron 337.
Berecz Antal 515.
Berzeviczy Albert 51.
Bianchi Bianca 504.
Bieltz Albert 304.
Bihari Sándor 510.

Bittó István 90.
Bittó Ilona 93.
Bischitz Dávid 457.
Blaha Lujza 503.
Blaskovics Ernő 416.
Blaskovics Miklós 416.
Blaskovics Miklósné 416.
Boncz Ferencz 510.
Bonnász Sándor 180.
Bogisich Mihály 279.
Borostyáni Nándor 496.
Bohus Szögyény Antónia 426.
Böhm Pál 510.
Bossányi László 454.
Böck János 339.
Brassay Sámuel 242.
Bródy Zsigmond 513.
Budenz József 303.
Bujanovics Sándor 426.
Bulyovszky Lilla 516.
Burkhardt Rikárd 456.
Buschbach Péter 118.
Corzan Avendano Gábor 336.
Concha Győző 375.
Cziráky Antal gr. 400.
Cziráky Béla gr. 400.
Cziráky János gr. özvegye 400.
Czobor Béla 270.
Cherna Jenő 336.
Chorin Ferencz 132.
Chyzer Kornél 338.
Csákány József 493.
Csáky István 230.
Csáky László gr. 107, 442,
Csanády Sándor 146.
Csaplár Benedek 382.
Csávolszky Lajos 174.
Csekonics Endre gr. 197.
Csemeghy Károly 211.
Csernátony Lajos 136.
Csiky Gergely 283, 500.
Csiky Sándor 38.
Csontos János 270.
Csukási József 493.
Dalnoki Béni 505.
Dániel Ernő 138.
Dániel János 310.
Dániel Pál 138.
Dankó József 270.
Dárday Sándor 117.
Darányi Ignácz 117.
Deák Farkas 230.
Degenfeld Ilona grófnő 74.
Degenfeld Emma grófnő 359.
Degenfeld Berta grófnő 360.
Degré Alajos. 481.
Dell' Adami Rezső 211.
Desseffy Aurél gr. 54. 100.
Dessewffy Aurélné grófnő 360.
Dessewffy Marczell gr. 100.
Divald Adolf 331.
Dobsa Lajos 205.
Daruváry Alajos 427.
Darvas Erzsébet 427.
Dóczy Lajos 500.
hatvani Deutsch 457.
Domanovszky Endre 267.
Donadio Bianca 504.
Duka Tivadar 341.
Dulánszky Nándor 181.
Edelsheim-Gyulay Lipót báró 401.
Egressy Ákos 504.
Ehrenfeld 457.
Éles Henrik 117.
Eltz Károly 198.
Emmer Kornél 456.
Entz Géza 339.
Eötvös Károly 85. 486. 492.
Eötvös Loránd br. 105, 115, 336.
Erdődy Ferencz gr. 198.
Erkel Sándor 505.
Elek Gusztáv 414.
Esterházy Miklós herczeg 197.
Esterházy Moricz gr. 198.
Falk Miksa 158, 512.
Fehérpataky László 272.
Fejérváry Géza báró 34.
Fekete Ignácz 486.
Fekete József 495.
Feleky Miklós 504.
Felekyné-Munkácsi Flóra 504.
Fenyvesi Adolf 511.
Fenyvessy Ferencz 171.
Festetich Taszilo gr. 197, 413.
Festetich Pál gr. 413.
Feszty Árpád 505, 504.
Finály Henrik 241.
Fiáth Mária bárónő 403.
Fischel 457.
Fodor József 335.
Fraknói Vilmos 325, 492.
Freistädter 457.
Fridvaldszky János 334.
Friedmann Bernát 510.

Fröhlich Izidor 339.
Gabányi Árpád 500, 504.
Gajzágó Salamon 361.
Galgóczy Károly 331.
Gassi Ferencz 515.
Gelich Richárd 510.
Gerliczi 35.
Gerlóczy Károly 443.
Ghyczy Béla 193.
Ghyczy Kálmán 192.
Goldzieher Ignácz 28.
Gondol Dániel 255.
Gönczy Pál 51.
Göndöcs Benedek 171.
Grecsák Károly 514.
Greguss Imre 505, 514.
Grómon Dezső 35.
Grubiczy Géza 511.
Grünwald Béla 96.
Gyenes László 504.
György Aladár 506.
Gyömrey 457.
György Endre 267, 495.
Győry Mária grófnő 396.
Győry Elek 112.
Gullner Gyula 78.
Gyulai Pál 186, 289, 246, 495.
Gyürky Ábrahám gr. 398.
Haan Lajos 267.
Haggenmacher Henrik 456.
Haas Jaques 457.
Haynald Lajos 179.
Hajnik Imre 264.
Hajós József 454.
Halász Géza 344, 454.
Halász Imre 495.
Hampel József 271.
Haris 456.
Harkányi Károly 450.
Harkányi Frigyes 450.
Haviár Dániel 112.
Hegedüs Sándor 131, 478.
Hegyi Aranka 503.
Heinrich Gusztáv 283.
Helfy Ignácz 151.
Heller 215,
Helvey Laura 503.
Henszlmann Imre 38, 225, 329.
Herman Ottó 168, 215, 426.
Hermann Emil 215.
Herzog 457.
Heténvi Béla 500, 503.
Hevesi József 495, 500.
Hevessy Lajos 513.
Hieronymi Péter 510.
Hidassy Kornél 182.
Hirsch Louis 457.
Hirschler Ignácz 105.
Hodossy Imre 68, 96.
Hoffmann Károly 339.
Hoffmann Pál 39, 265.
Hoitsy Pál 112, 426, 487.
Hollán Ernő 332.
Hollóssy Justinián 338.
Horánszky Nándor 68.
Hornyik Károly 318.
Horváth Árpád 330.
Horváth Boldizsár 63, 68, 500.
Horváth Géza 334.
Horváth Gyula 109, 139.
Horváth Gyuláné szül. Splényi bárónő 140.
Horváth Károly 500.
Horváth Lajos 175.
Hőgyes Endre 340.
Hunfalvy János 262.
Hunfalvy Pál 303.
Hunyady Jenő 336
Hunyady László gr. 169. 384.
Huszár Károly 455.
Huszár István 455.
Hübner 457.
Imrei Ferencz 484.
Imre Sándor 288.
Ipolyi Arnold 328.
Irányi Dániel 55, 68, 101, 172, 148.
Istóczy Győző 162.
Ivánka Imre 170.
Ivánka Zsigmond 170.
Jakab Elek 240.
Jankó János 514.
Jankovich László gr. 195.
Jedlik Ányos István 333.
Jekelfalussy Lajos 76, 240.
Jendrassik Jenő 334.
Jókai Mór 111, 131, 475.
Jókainé-Laborfalvy Róza 504.
Jósika Kálmán báró 494.
Joannovics György 247.
Kaas Ivor báró 84, 284, 488, 493, 509.
Kacskovics Lajos 336.
Kada Mihály 443.
Kalchbrenner Károly 334.
Kállay Béni 266.

Kamermayer Károly 443.
Kanitz Árpád 334.
Karácsonyi Guido 198, 414.
Kápolnai Pauer István 333.
Károlyi Árpád 272
Károlyi Alajos gr. 107, 415.
Károlyi Clarisse grófnő 352.
Károlyi Ede gr. 352.
Károlyi Gyula gr. 198.
Károlyi László gr. 357.
Károlyi Pista grófné szül. Csekonics Margit 359.
Károlyi István gr. 357.
Károlyi Sándor gr. 99, 359.
Kasselik 456.
Károlyi Tibor gr. 100, 359.
Károlyi Tibor grófné 359.
Károlyi Viktor gr. 198.
Károlyi Viktor grófné 358.
Károlyi Pálma grófnő 360.
Kászonyi Dániel 495.
Kautz Gyula 47, 143, 322.
Kazár Emil 487.
Keglevich István gr. 167.
Keleti Károly 264.
Kemény Gábor báró 29.
Kemény János báró 107.
Kemény Kálmán báró 400.
Dr. Kenedy Géza 491.
Kerékgyártó Árpád 266.
Kerkapoly Károly 85, 268.
Kerpely Antal 331.
Kéry Imre 337.
Keszler József 486.
Királyi Pál 443.
Kiss József 496.
Kherndl Antal 331.
Khuen-Héderváry Károly gr. 402.
Klárné Angyal Ilka 503.
Klein Gyula 340.
Kléh István 454.
Knausz Nándor 316.
Koch Antal 339.
Kochmeister Frigyes báró 456.
Komlóssy Ferencz 163.
Komócsy József 482.
Kondor Gusztáv 337.
Konkoly Thege Miklós 341.
Korányi Frigyes 340, 427.
Korizmics László 331.
Kossuth Lajos 148, 213.
Kovács Gyula 273.
Kovács Pál 254.
Kovács Zsigmond 181.
Kozma Sándor 77.
König Gyula 336.
Körössy József 267.
Kőszegi József 505.
Kőváry László 240.
Krail Irma 427.
Krausz Izidor 457.
Ifj. Krausz Izidor 453.
Krenner József 339.
Kriesch János 339.
Kruspér István 340.
Kun 510.
Kún Géza gr. 287, 299.
Kunz Adolf 184.
Kürthy Emil 509.
Kugler Adolf 436.
Kvassay Ernő 510.
Ladányi Gedeon 273.
Langheinrich 456.
Lánczy Gyula 143, 213.
Láng Lajos 104.
Lehr Albert 317, 486.
Lengyel Béla 339.
Lévay Henrik 455.
Lévay József 253.
Ligeti Antal 505, 514.
Lietzenmayer 505.
Lipthay Béla báró 90.
Liszt Ferencz 84, 480.
Lonkay Antal 494.
Lotz Károly 505.
Lo-Presti Árpád grófné 415.
Lubrich Ágost 267.
Lukács Béla 116.
Lukács György 76.
Lumniczer Sándor 194, 427.
Lutter Nándor 338.
Lyka Dőme 456, 458.
Madarassy Pál 46.
Madarász József 147.
Madarász (festő) 505.
Mádai Izidor 510.
Maleczkiné 595.
Majthényi László báró 195, 397.
Majthényi Ottó báró 397.
Majthényi Flóra 512.
Majláth Béla 270.
Majláth Antal gr. 203.
Majláth Sarolta grófnő 400.
Manó 456.

Marczali Henrik 516.
Margittai (festő) 505.
Margó Tivadar 334.
Máriássy Béla 506.
Markovics Iván 531.
Márkus Emilia 504.
Markusovszky Lajos 338.
Martin Károly 339.
Maszák Hugó 514.
Maszlaghy Ferencz 516.
Matlekovits Sándor 510.
Mátyás Flórián 265.
Mauthner 457.
Mednyánszky Dénes 338.
Mendl István 464.
Mesterházy Kálmán 505, 514.
Menter Zsófia 527.
Mészöly Géza 505, 514.
Mihálkovich Géza 334.
Mihók Sándor 511.
Mikes János gr. 232.
Mikó Imre gr. 365.
Mikszáth Kálmán 143, 426, 460, 478.
Mocsáry Lajos 152.
Molnár Antal 116.
Munkácsy Mihály 505.
Muráthy Konstantin 458.
Muzslay Sándor 426.
Myskovski Viktor 270.
Nagy Szidonia 139.
Nagy Imre 503, 504.
Nagy Iván 265.
Nagy József 337.
Nádasdy Ferencz gr. 198, 363.
Nádaý Ferencz 504.
Nádaý Ferenczné 505.
Nagy Szidónia 139.
Navratil Imre 213,
Nemes Vincze gr. 450.
Nendtwich Károly 163.
Ney Ferencz 259, 505.
Neményi Ambrus 160, 512.
Németh 107.
Németh Berczi 507.
Nordau Miksa 505.
Nyáry Jenő báró 271.
Nyáry Albert báró 278.
Odescalchy Artur herczeg 493.
Herczeg Odescalchy Gézáné 393.
Odescalchy Gyula herczeg 394.
Odry Lehel 507.
Onody Géza 163.
Ökrös Bálint 266.
Orbán Balázs 78, 213.
Orczy Béla báró 33.
Orczy Sarolta bárónő 398.
Paczka 505.
Pap Gábor 186.
Pallavicini Sándor őrgróf 198.
Pálmay Ilka 503.
Parlaghy Vilma 516.
Paur Iván 319.
Pauer János 258.
Paulay Ede 500, 502.
Pauler Tivadar 35.
Pauler Gyula 275.
Pauli Richárd 505.
Pálfy Albert 316.
Pálffy Miklós herczeg 197.
Pálffy Gabriella grófné 393.
Pálffy János gr. 198.
Pálffy Móricz gr. 58.
Pálffy Pál grófné 35.
Péch Antal 331.
Péchy Tamás 105. 425.
Péchy Manó gr. 139, 376.
Péchy Jaquelina grófné 376.
Pejacsevich Péter gr. 197.
Pesti Frigyes 224, 276.
Peregrini Elek 318.
Petricsevics Horváth Lázár 481.
Pettkó János 331.
Plósz Pál 341.
Plósz Sándor 328.
Podhorszky Lajos 256.
Podmaniczky Frigyes báró 164.
Podmaniczky Gézáné 360.
Polonyi Géza 117.
Ponori Tewrewk Emil 253.
Pongrácz Emil báró 506.
Poór Antal 319.
Poór Imre 338.
Prandau Gusztáv báró 198.
Prileszky Tádé 93, 141.
Prónay Dezső báró 184.
Pulszky Ágost 111, 215.
Pulszky Ferencz 109, 219, 492.
Pulszky Károly 271.
Pulszky Polixena 271.
Radvánszky Béla báró 74, 269.
Rákosi Jenő 493, 498.
Ráth György 516.
Reviczky Gyula 509.
Réthy Mór 340.

Révay Gyula báró 413.
Révay Ferencz báró 414.
Riedl Szende 492.
Riedl Frigyes 492.
Rohonczy Gida 172.
Rómer Flóris 263.
Rónay Jáczint 263.
Roskoványi Ágoston 179.
Roskovics (festő) 503.
Rothfeld Soma 513.
Rudnay József 426.
Rudnay Szilárd 426.
Russó 457.
Sacellári 457.
Salamon Ferencz 274.
Samassa József 179.
Sághy Gyula 213.
Saxlehner Emma 503.
Schlauch Lőrincz 180.
Schenzel Guido 334.
Schossberger 457.
Schuller Alajos 340.
Schwarz Gyula 322.
Schwarcz (okányi) 457.
Schwicker 513.
Schmid-Unger 456.
Schumann Klára 527.
Sebastiani 458.
Semsey Andor 334.
Sennyey Pál báró 177, 403.
Siegmund 510.
Silberstein Adolf 512.
Simor János 49, 178.
Simonyi Iván 163.
Simonyi Zsigmond 281.
Simonyi Lajos b. 412.
Sina Simon báró 204.
Somogyi Károly 259.
Somssich Pál 193.
Somssich Imre gr 194.
Spányi Béla 505.
Steiger Gyula 454.
Stern 457.
Stoczek József 233.
Supka Jeromos 184.
Surányi Lajos 334.
Szabó Károly 277.
Szabó József 218.
Szabó István 254.
Szabó Endre 486.
Szalay Imre 510.
Szana Tamás 483.
Szathmáry Károly 505.
Szathmáry György 117.
Szarvas Gábor 253.
Szapáry István gr. 195.
Szapáry Gyula gr. 42.
Szapáry Géza gr. 396.
Szász Béla 280.
Szász Károly 298.
Széczeny Antal gr. 194.
Széchenyi Béla gr. 353.
Széchenyi Pál gr. 33.
Szemere Attilia 509.
Szemere Gizella 509.
Szentkláray Jenő 270.
Szentkirályi Albert 116.
Székely 510.
Széll Kálmán 93, 125.
Szentgyörgyi Imre 42
Szigeti József 318, 502.
Szinnyey József ifj. 257.
Szilágyi István 256.
Szilágyi Sándor 313.
Szilágyi Dezső 68, 85.
Szily Kálmán 334.
Szilády Áron 287.
Szlávy József 33, 192.
Szmrecsányi Dárius 195.
Szokolay Viktor 211.
Szokoly Viktor 170.
Szontagh Pál 55, 69, 86, 144.
Szögyény László ifj. 99.
Szögyény-Marich László id. 19, 409.
Szücs István 258.
Szvorényi József 236.
Tajnay Helén 413.
Tafler 457.
Tanárky Gedeon 51.
Tanárky Gyula 510.
Taray Andor 46.
Tarnóczy Gusztáv 426.
Tárkányi Béla 247.
Taubner Károly 337.
Thaly Kálmán 237.
Thallóczy Lajos 272.
Than Károly 299, 505, 514.
Teleky Géza gróf 458.
Teleky Gyula gróf 402.
Teleky Samu gróf 110.
Teleki Sándor gróf 493.
Teleki Sándor grófné 402.
Teleki Margit grófnő 402.
Telepy Károly 505.

Télfy Iván 233.
Tisza Kálmán 21, 53, 100, 104, 366.
Tisza Lajos gr. 171.
Tisza László 138.
Tisza Paula 74.
Tisza István 74.
Tomori Anasztázia 337.
Tóth Béla 492.
Tóth Lőrincz 261.
Tóth Vilmos 144.
Tóth Kálmán 479.
Torma Károly 320.
Torma Zsófia 321.
Török József 334.
Török János 443.
Törs Kálmán 176, 487, 462.
Turolla Emma 504.
Ugron Gábor 115.
Unger Alajos 117.
Urváry Lajos 487, 491.
Ürményi Miksa 99, 409.
Vadnai Károly 426, 478, 494.
Vadnay Lajos 480.
Vajda János 209, 481, 496.
Vaszary Kolos 182.
Vay Miklós báró 191.
Vámbéry Ármin 143, 306.
Várady Antal 497.
Vekerle Sándor 516.
Veigelsberg Leó 513.
Veres-Beniczky Hermin 426.
Vécsey Tamás 268.
Verhovay Gyula 494.
Vigyázó Sándor 456.
Visontai-Kovách László 139.
Visy Imre 136.
Vizváry Gyula 504.
Vizsolyi Gusztáv 138.
Volff György 280.
Vörösmarty Ilona 95.
Wahrmann Mór 162, 451.
Wartha Vincze 339.
Wencheim Béla báró 60.
Báró Wenckheim Leontina 399.
Wenckheim Frigyes 197.
Wenczel Gusztáv 240, 259.
Weisz János 455.
Weisz Bernát Ferencz 455.
Wesselényi Róza báróné 361.
Wlassich Gyula 211.
Wodianer Albert báró 443.
Wohl Janka 512.
Wohl Stefánia 512.
Zala György 514.
Zalka János 182.
Zichy Antal 113.
Zichy Antal gr. 362, 414.
Zichy Edmund gr. 120.
Zichy Géza grófné
Zichy János gr. 198, 363.
Zichy József gr. 367.
Zichy Jenő gr. 118.
Zichy Margit grófnő 357.
Zichy Nándor gr. 192, 400.
Zichy Livia grófnő 400.
Zichy Sarolta grófnő 400.
Zichy Pál gr. 362.
Zichy Pál grófné 357.
Zimandy Ignácz 163.
Zlamál Vilmos 338.
Zsigmondy Vilmos 339.
Zsilinszky Mihály 267.
Zsivora György 261.
Zsoldos Ignácz 311.
Xantus János 331.